ژیانی کوردەواریم

ناوی کتێب: ژیانی کوردەواریم

نووسینی: د. نورەدین زازا

وەرگێڕانی لە فەرەنسییەوە بۆ عەرەبی: دەروێش غالب- خەسرەو بۆتانی

وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە بۆ کوردی :باست حەمە غەریب

بابەت: یاداشت

مۆنتاژی کۆمپیوتەر: سەیران عەبدولڕەحمان فەرەج

دیزاینی بەرگ: ئارام عەلی

تیراژ: ٦٠٠ دانە

نرخ:٦٠٠٠ دینار

دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم

چاپی یەکەم: بەشی یەکەم، هەولێر-٢٠٠٨، دەزگای ئاراس

چاپی دووەم: سلێمانی ٢٠١٢

کوردستان ــ سلێمانی

www.serdam.org

بۆ پەیوەندیکردن بە زنجیرەی کتێبەوە: kteb@serdam.org

لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەگشتییەکان ژمارە (١٤١٦) ی ساڵی ٢٠١٢ پێدراوە

(مافی لە چاپدانەوەی بۆ دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم پارێزراوە)

د. نورەدین زازا

ژیانی کوردەواریم

یاداشت

وەرگێڕانی لەعەرەبییەوە

باست حەمە غەریب

سلێمانی ٢٠١٢

زنجیرەی کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم

کتێبی سەردەم ژمارە (٦٠٦)

سەرپەرشتیاری گشتیی زنجیرە

ئازاد بەرزنجی

وێڕای گەلی کورد و وەفایەك بۆ براکەم د.نافیز، ئەم یاداشتە پێشکەش ئەکەم بە هاوسەرەکەم گیلبێرت ڤاڤر و کوڕەکەم شەنگۆ ڤالیری

نورەدین زازا

پێرست

تێبینی.. ٨
پێشەکی.. ٩
کوردستانی تورکیا.......................... ١٥
سوریا.. ٩٩
عێراق و لوبنان............................ ١٦٥
سویسرا.. ٢٠١
سوریای سەردەمی عەبدولناسر ٢١١
سوریا و ئازاد بوون......................... ٢٦٧
لوبنان.. ٢٩٥
سوریا و زیندان............................. ٣٢٣
تورکیا.. ٣٤٣
پێشەکی بەشی یەکەم........................ ٣٧١
وێنەکان.. ٣٧٤

تێبینی:

ئەم کتێبە لە دوو سەرچاوە وە کراوە بەکوردی، بەشی یەکەمی کەپێشتر چاپکراوە واتە تا کۆتایی لاپەڕە( )، ئەندازیار (دەروێش غالب)کردوویەتیە عەرەبی و من دوای ئەوەی کرمە کوردی، ئینجا تەواوی کتێبەکەم لەلایەن دەزگای ئاراسەوە بەدەست گەیشت، کە (خەسرەو بۆتانی) کردوویەتیە عەرەبی، بەناونیشانی(حیاتی ککوردی) و بەشی دووەمم لە کتێبەوە کردووە بەکوردی.

کەبەشی دووەمم تەواو کرد بڕیارمدا سەرجەم کتێبەکە پێکەوە چاپ بکەم، چونکە چەندین ناوی کەس و شوێن لەبەشی یەکەمدا هاتوون و لەبەشی دووەمدا دووبارە ئەبنەوە، و ئەو کەسەی بەشی یەکەمی نەخوێندبێتەوە، نازانێت سەرچاوەی ناوەکان چییە و کێن. جگە لەوەش بەشی یەکەم زۆر بەچاکی بلاّو نەبووەتەوە و زۆر کەس نەیانبینیوە. لەبنەڕەتیشدا خۆی هەر یەك کتێبە.

زۆرم هەولّداوە بەشێوەیەك ئەم یاداشتە بکەمە کوردیی کە خوێنەر واهەست بکات کەنوسەر خۆی بەکوردی نوسیویەتی.

دوای ئامادەکردنی کتێبەکە پێویستم بەچەند وێنەی د.نورەدین زازا و خێزانەکەی بوو. لەڕێی بەڕێز (د.هۆمەر شێخ موس)ەوە پەیوەندیم کرد بە خاتوو گیلبیرت، هاوسەری د.نورەدین زازا،وە. ئەو وێنانەی بۆ ناردم کە لە کتێبەکەدا بلاّوکراونەتەوە و قایل بوون و مۆلّەتی بۆ چاپکردنی کتێبەکە و لەوبارەیەوە خۆشحالّی دەربڕی کە سەرەنجام ئەم یادەوەرییانەی د. زازا بەزمانی نەتەوەکەی(کوردیی)بلاّو ئەکرێتەوە.

لێرەدا بەپێوستی ئەزانم کەزۆر سوپاسی ئەو خانمە بەڕێزە ئەکەم.

باست حەمەغەریب

سلێمانی- نۆڤەمبەری ٢٠١١

پێشەکی

سەعات ١٩:٣٠ ی سەرەتای مانگی تشرینی یەکەمی ساڵی ١٩٨٨ و لەژوورێکی نەخۆشخانەی سیسیل لە شاری لۆزان، نورەدین زازا، لەوکاتەوەی دوو بڕبڕەی ملی شکابوو، لەسەر جێگەکەی بەبێ جووڵە راکشابوو و سەری چەقیبووە ناو سەرینەکە و چاوی بڕیبووە سکرین(شاشە)ێکی بچووك.

لەرێی رۆژنامەی لۆمۆندەوە کە تا رۆژێك پێش مەرگی، لە ٧ ی تشرینی یەکەمدا، ئەیخوێندەوە، ئەیزانی رووداوی گرنگ لەجیهاندا روودەدەن و رێژیمە دیکتاتۆرەکان لە فەرسۆفیاوە تا سانتیاگۆی چیللی، ئەلەرزن و بەرەو داڕمانن.

(تەنیا بزووتنەوەیەکی جەماوەریی فراوان ئەتوانێت پۆلۆنیا و چیللی بەرەو دیمۆکراسیی بەرێت) بەدەم خۆیەوە و بەگەشبینییەکی زۆرەوە نا، بەڵام بەمتمانەیەکی تەواوەوە وای وت.

لەپڕ لەسکرینە بچکۆلەکەوە چەند دیمەنێکی ترسناکی بینی، تاڵییەکی بیرخستەوە کە خۆشی چێشتبووی: رەوی بێکۆتایی کوردی عێراق بۆ هەڵاتن لەدەست گازی کیمیایی.

چونکە دوای هەڵەبجەی بەهاری ساڵی ١٩٨٨ کە تەنیا نارەزاییەکی شەرمنی لێکەوتەوە و پاش یەکەم هێرشی کیمیایی لەهاوینی ١٩٨٧دا لەناوچەی بالیسان کەدوور لەچاوی جیهان روویدا، سەدام حسێن بڕیاری دا سەرلەنوێ دەست پێبکاتەوە بۆ دروستکردنی کۆڕەوێکی تر لە کاروانی قوربانیدانی کوردی عێراقدا.

دیمەنی ئەو منداڵ و پیر و ژنە بێوەیانەی هیچ تاوانێکیان نەبوو جگە لەوەی بەکورد لەدایك بووبوون، هێندە کارەساتبار بوو مرۆڤ بەرگەی نەئەگرت. ئەوانیش وەك نورەدین زازا کورد بوون، کە هەر لەتەمەنی خونچەییەوە بەگیان و جەستەی، نرخی پابەندبوونی

بەکوردبوونی خۆیەوە،دا- تەمەنی پێنج ساڵ بوو باوکی و براکەی خرانە زیندانەوە- خۆشی لەزیندانەکانی سوریاو عێراقدا مەینەتی زۆری بینی و یاساولەکان بەسەریدا ئەیانقیژاند:

-ها، کوردی جیقن، کاتی ئەوە نەهاتووە ببیت بەعەرەب؟!

ئێوارەی ئەو رۆژەی مانگی تشرینی یەکەمی ساڵی ١٩٨٨ پیشاندانی ئەوگەلەی زۆرجار وڵاتانی خۆرهەڵات و(برا موسڵمانەکانی)و رای گشتیی و ویژدانی جیهان، پشتگوێی خستووە، فرمێسك و نائومێدیی و هاوکات ئازایەتیی و دەروونی بەرزی ئەوی وروژاند.

لەئاست هەموو ئەودیمەنە کارەساتبارانەدا، نورەدین زازا ئەیتوانی دەست بنێ بەدوگمەی تەلەفزیۆنەکەدا بۆ ئەوەی ئیتر دیمەنی میللەتە سەربڕدراوەکەی نەبینێت، بەڵام سەرەڕای ئەوەی بێتوانا و شەکەت لەجێگەکەیدا کەوتبوو، بۆ ساتێکیش دەستبەرداری چاودێریی رووداوەکانی جیهان و کورد نەبوو و تا هەڵمژینی دوا گەردیلەی ئۆکسجین، هاوسۆزیان بوو و نەیهێشت تەلەفزیۆنەکە بکوژێنینەوە.

نورەدین زازا، ئەگەرچی هێشتا خۆی نەیئەزانی، گەیشتبووە دواقۆناغەکانی نەخۆشی شێرپەنجە کە سێ ساڵ بوو لەبەرامبەریدا بەرگریی ئەکرد، کەچی وێڕای لاوازیی و ماندوویی، تا دە رۆژ پێشتر و بۆ حەڤدەهەمین ساڵی لەدوای یەك، بەردەوام بوو لە وانە وتنەوە لەزانکۆی لۆزان و ململانێی ئەکرد لەگەڵ ئازارەکانی و لەبیر خۆی ئەبردنەوە.

ئەیوت کە شادمانە بەوەی دوای چەند رۆژێك ئەگەڕێتەوە بۆماڵەکەی لە بوسینیی، چونکە باوەڕێکی تەواوی هەبوو بەموعجیزەکانی ڤیزیۆتیراپی(شێوازە سروشتیی و جەستەییەکانی)، کەساڵێك پێشتر و دوای نەشتەرگەرییەکی سەختی بڕبڕەی پشت، توانای رۆیشتنی پێ بەخشیبووەوە.

هەر لەمنداڵییەوە نوورەدین زازا راهاتبوو پێچەوانەی ئاراستە و دژی هەمووان بێت، دژی پێشبینیی هەندێك پزیشك و تەنانەت دژی خودی خۆشی، چونکە کێبڕکێی- ژیان

لەبەرامبەر مەرگدا — کە چارەنووسی مرۆڤایەتییە لە ململانێ لەپێناو مانەوەدا، بەشێوەیەکی توندوتیژتر بەسەر کورددا سەپاوە. و ئەکرێت هەموو رەوتی ژیانی لەنێوان تورکیا و سوریا و سویسرا، لە کۆمەڵێك ململانێ و رووبەڕووبوونەوەدا چڕبکەینەوە، لەپێناو سەرکەوتنی ژیان و راستیدا.

لەساڵی ۱۹۷۰وە لەسویسرا ژیاوە و پێشتریش کاتێك لەساڵانی نێوان ۱۹٤٦ و ۱۹٥۷دا بۆ خوێندن لێرە بوو، توانیبووی پەیوەندیی دۆستانەی پتەو درووست بکات و ساڵی ۱۹۸۸ رەگەزنامەی سویسریی وەرگرت و سیستەمی سیاسیی هیلفیتی خۆشئەویست و وەك نمونەیەك سەیری ئەکرد کە ئەشێت لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاستیش پەیڕەو بکرێت لەپێناو بەرژەوەندیی هەموو گەلانی ناوچەکەدا.

لەو رۆژانەی پایزی ۱۹۸۸دا، کوردستانی سەردەمیی منالّی ئەو، لەڕێی پەیوەندیی تەلەفۆنیی خوشکەکانی و برازاو خوشکەزاکانییەوە، بوون و ئامادەیی زیاتری هەبوو لەلای، و منالّیی کوردستانی تورکیای بەڕەنگ و بەرامە و چیرۆك و نەهامەتییەکانییەوە، لەرێی دەنگی ئەو خزمانەیەوە کە لەوێ مابوون، دووبارە هەڵئەقوڵایەوە.

نوورەدین زازا، دەساڵی سەرەتای تەمەنی لەکوردستانی تورکیا ژیا و دواتریش دوای زیاتر لە۳۰ ساڵ دووریی، لەنێوان ساڵانی ۱۹٦۷ و ۱۹۷۰دا، لەوێ نیشتەجێ بووەوە و لەماوەی ئەو سێ ساڵەدا چاوەڕێی ئەنجامی پرۆسەی دیموکراتیزەکردنی سیاسیی کرد، بەڵام نائومێد بوو و ناچار بوو بۆ دەربازکردنی سەری خۆی لەپەتی سێدارە و رزگار بوون لەدواکەوتنی پۆلیس، لەساڵی ۱۹۷۰دا پەنابەرێتە سویسرا. من ساڵی ۱۹۷۱ لەوێ بینیم.

سەرەڕای رووناکبیرییە فراوانەکەی، شایستەیی مرۆڤانە و خانەدانی و بیرێکی بێخەوش پێکەوە لە نوورەدین زازادا کۆبووبوونەوە. وێڕای ئەوەی شیعرەکانی ئیلوار و نازم حیکمەتی لەدڵەوە لەبەر بوو و ڤیکتۆر هۆگۆ و مۆزارتی ئەپەرست، ئەشیزانی چۆن گوێ بگرێت و تەماشای دیمەنەکانی رۆژانەی سروشت بکات و سەرسام بێت بەخوێندنی

باڵندەکان و بەری درەختەکانی بۆسینیی و لەدارستانەکانی ڤالی و ئاسمانی ئاگادین وردبێتەوە و چێژ لەئێستا ببینێت و شەیدای هەموو شتێکی جوان بێت.

سەرەڕای بوونی لەسویسرا یان لەهەر جێیەکی دیکەی جیهان، بەڵام ئەوە کوردستان بوو لەناخیدا چەسپی بوو و بانگی ئەکرد تا سەرەنجام دووبارە پابەندی کردەوە.

ئاخر چۆن- دوای ساڵانی زیندان و ئەشکەنجە و مناڵیی ئازاراویی ودوورخستنەوە و پەرتەوازە کردن و بەندکردنی براکانی و باوکی و مامەکانی- ئەتوانێت(ئەتوانین) بەئاشتی لە سویسرای بێلایەن و خۆشدا بژین، لەکاتێکدا کورد بەردەوام گرفتاری سەرکوتکردن و چەوساندنەوەن لە تورکیا و عێراق و ئێران و سوریا و تەنانەت میدیاش لەبەرامبەر ئەمەدا بێدەنگە و زۆربەی کات ورتەشی لێنایەت؟!

چۆن ئەشکەنجەدانت بیر ئەچێتەوە کەدوای تێپەڕبوونی زیاتر لە ٢٠ ساڵیش هێشتا شوێنەوارەکەی بەجەستەتەوە مابێت؟!

ئازاری چەندبارەی شانت کاتێك هەوا سارد ئەبێت، شوێنەواری ئەو ١٠٠ قامچیەی یاساوڵەکە لەزیندانی(المزە) ی دیمەشق لێیدایت و دانە جیڕەی یاساوڵەکەت کە شەوت هەراسان ئەکات و ئەیکاتە مۆتەکە.

لەراستیدا ژیانی رابردووی، جیاواز نییە لەژیانی ئێستای و ئەکرێت بڵێین ئاوێزانی یەکتربوون.

ئەتوانم بڵێم بازنەی بایەخەکانی نورەدین زازا تەنیا لەکوردستاندا قەتیس نەبوو و هەرگیز بوغز و کینەی لەدڵدا هەڵنەئەگرت؟

هەموو جۆرەکانی زوڵم و زۆر ئەیوروژان و هەراسانی ئەکرد. بەهاوسۆزیی و بایەخەوە سەیری هیچ مەسەلەیەکی نەئەکرد زیاتر لەمەسەلەکانی تر، کاتێك بابەتەکە پەیوەست بوایە بەسەروەریی هەڕەشە لێکراوی مرۆڤەوە. وەك گەواهییەك خۆم بینیومە گریاوە کاتێك گوێی لەژنێکی رزگاربووی فەرەنسی بوو کە بەسەرهاتی هیرۆشیمای ئەگێڕایەوە و

نیگەرانی و سەراسیمەییم ئەبینی لەبەرامبەر بەسەرهاتی چیللی و رۆمانییەکان و چیرۆکەکانیان لەبارەی ئەشکەنجەوە. چونکە بەلای نورەدین زازاوە پێشێل کردنی مافەکانی مرۆڤ، هیچ کامیان زیاتر لەوی تریان مایەی قایل بوون نین.

کاتێ بیری لەپێویستیی ڕێزگرتن لەناسنامەی جولەکە و فەلەستینیی و ڤێتنامی و تیبتییەکان ئەکردەوە، مافی خۆی بوو لانی کەم بیر لەکوردیش بکاتەوە، چونکە ئەو کوردە هەتیو و بێزراوانەی سەرزەویش شایانی هەمان بایەخ پێدانن.

ئەو کوردانەی کەزیاتر لەبیر کراون و لەلایەن سیاسییەکانەوە- واقیعی سیاسی ئەسەپێنرێت- و بێ کۆڵدان بەرگریی لەمەسەلەکە ئەکرد لەمیدیا و کۆنگرەکاندا، لەکاتێکدا کورد نەبووبوونە بابەتی لاپەڕەی یەکەمی رۆژنامەکان. سەرەنجام سەرەڕای بێهودەیی هیواکانی لەویستی راستەقینەی خۆرئاوا و نەتەوەیەکگرتووەکان لەوەی مافەکانی گەلی کورد بگێڕنەوە بۆی، تووشی خەم و ئازار و تەنانەت نائومێدیی بوو لەدابڕان و پارچەبوونی نێوان کورد و رەفتاری هەندێك لەسەرکردە و بەرپرسەکانی لە درێژەدان بەرێگەی خواروخێچ و کەللەرەقیی و نەزانیی.

باوەڕی تەواوی هەبوو بە باشییەکانی گفتوگۆ و سیستەمێکی دیمۆکراسیی هاوشێوەی هیلفیتیی(کۆنفیدراڵیی سویسرا)، نەك زمانی هێز و توندوتیژیی.

لە٧ تشرینی یەکەمی ١٩٨٨ بەدواوە گەلێك گۆڕانکاریی و پێشهات لەجیهاندا روویاندا کە لە ناخیاندا تۆوی هیوا و هاوکات تەمومژیان هەڵگرتبوو. بەهۆی جەنگی کەنداوەوە مەسەلەی کورد ئەمڕۆ باشتر ناسراوە، بەڵام ئایا ئەمە ئەبێتە یاریدەدەر بۆچارەسەرکردنی و رۆژێك لەرۆژان گەلەکەی ئاواتی ناسینی مافە هەرە بنەڕەتیی و لەپێشەکانی بەدی دێنێت؟

دوای ئەوەی لەمانگی تشرینی یەکەمی ساڵی ١٩٩١ دا و دواتریش لەمایسی ساڵی ١٩٩٢دا کوردستانی عێراقم ناسی، گەیشتمە ئەو بڕوایەی کە کوردستان ئایندەیەکی

گەش و رووناکی هەیە. بەڵام وادیارە کە سەرەڕای درووست بوونی سیستەمێکی نوێی جیهانیی، کەچی هێشتا ترسنۆکی و دووڕوویی، ئایندەیان رووناکە.

((هەتا بەردەوام بن لە پلیشاندنەوەی مرۆڤ و چەوساندنەوەی لەسەرتاسەری جیهاندا، ئەوا مرۆڤایەتی سبەینێیەکی باشتری نابێت.))

بەم دەستەواژەیە نورەدین زازا کۆتایی بەیاداشتەکانی ئەهێنێت کە ئەمڕۆ چاپکراوە.

منیش ئەمڕۆ وەك ئەو، باوەڕم وایە کە ئەگەرچی شەڕەکە لەپێشەوە دۆڕاوە، بەڵام نابێت دەستبەرداربین و واز لە جەنگین بهێنین، چونکە تێکۆشان بەشێکە لە مرۆڤ و لەناخیدایە.

ئەمە ئەو وانەیەیە کە لەنورەدین زازاوە فێربووم.

گیلبیرت ڤاڤر زازا

بوسینیی، ١٨ی مایسی ١٩٩٣

کوردستانی تورکیا

- لەبەهەشتەوە بۆ دۆزەخ
- لەدایکبوون و منداڵیی تا تەمەنی ١٠ساڵی
- ژیانی رۆژانەی خێزانی کورد
- بەهەشتی خێزانیی
- دابونەریتی گەلی کورد لەتورکیا
- دۆخی گەلی کورد لەتورکیا
- لەسایەی ئیمپراتۆریی عوسمانی و مستەفا کەمال دا
- چەوساندنەوە و قەسابخانەکان

لەشارێك لەدایكبووم بۆنی مسی لێئەهات، لەسایەی دەسەڵاتی عوسمانییدا،ولەنزیك سەرچاوەكانی رووباری دیجلە،لەوڵاتێكی شاخستانی زۆر جواندا كەكوردستانی توركیایە. شارەكەی زێدم ناوی (مادن) بوو -لە(مەعدەن)ی عەرەبی وەرگیراوە، چونكە كانزایەكی زۆری تیایە- ودۆڵێكی قووڵ ئەیكرد بەدووبەشەوە. دێتەوە یادم هەمیشە هەواكەی ئالوودەبوو بەدووكەڵی كانەكان.

كانزاجیاوازەكانی وەك مس و قورقوشم و كرۆم و زێر، ئاوی جۆگە و رووبارەكانیان رەنگ ئەكرد بەرەنگی زەرد و سەوز و وەنەوشەیی. چەندین سەعات چاودێریی ئەو جۆگە رەنگاورەنگانەم ئەكرد پێشئەوەی برژێنە باوەشی دیجلەوە. زستانی سەختم لەهەمووشتێك زیاتر دێتەوە یاد،چونكە شارەكە لەسەرسنگی قەڵاكانی زنجیرە چیای(ئەنتی تۆرۆس)بوو لەبەرزایی زیاتر لە١٠٠٠ مەتردا، بۆیە مادن زستانێكی تەوەریی(قطبی)راستەقینەی هەبوو. سەرما هەر لەناوەراستی تشرینی دووهەمەوە هاوكات لەگەڵ رەشەبای ساردی پڕوكێنەر دەستی پێئەكرد، و هێندەی نەئەبرد سەرچاوە و جۆگە و رووبارەكان ئەبوون بەسەهۆڵ. لەمانگەكانی كانوونی یەكەم و دووەمیشدا فەرشێكی كانزایی ستوونیی بەفر، سەرتاسەری شارەكە و چیاكانی دەوروبەری دائەپۆشی. هەر هێندەی بەفرەكە لەبارین ئەكەوت، رەشەبای توندی خۆرهەڵات (بای رەش) هەڵئەكرد و گسكی ئەدا لەلوتكەكان و بەفرەكەی رائەماڵییە ناودۆڵەكان و دەوروبەری درەختەكان و تەنانەت سەردیوار و لەپەنجەرەكانەوە ئەیكردە ناوماڵەكانیش.

بەڵام مانگی شوبات- وەك ئەوتریت شێتبوونی وڵاتە شاخاوییەكان- سەرما زیادئەكات تائەگاتە دووئەوەندە و سێ ئەوەندی ئاستی ئاسایی خۆی و پلەی گەرما دائەبەزێت، هەندێكجار بۆ ٣٠ و تەنانەت ٤٠ پلەی سەدی ژێر سفر. گەردەلوولی بەفر

دەستپێئەکات لەگەڵ ڕەشەبای ساردی سەیبیریا کەلەچیاکانی قەفقاسەوە هەڵئەکات و چەندین ڕۆژ بەردەوام ئەبێت وەك ئەوەی بەنیازنەبێت هێوربێتەوە.

ئێستاش مانگێك لەمانگە سەختەکانی شوباتم دێتەوە یاد. ئەوساڵە بەفرێکی هێندە زۆر باری، کەزۆربەی ماڵەکانی داپۆشی. باوکم لەماڵەکەی خۆمانەوە کەکەوتبووە بەرزاییەکانی شارەکە و درەخت دەوریدابوو، تونێلێکی بەژێر بەفرەکەدا هەڵکەند تادیوەخانەکەمان،بۆئەوەی ئاگای لەمیوانەکانی بێت. لەو زستانە نائاساییە و درێژەدا کەزۆر سەختبوو، نیوەی مەڕومالاَتی کوردستان تیاچوون و ڕەشەولاَخەکان هێندە برسیبوون پاشەڕۆی خۆیانیان ئەخوارد.

شەوێك لەشەوەکانی مانگی شوبات، دایکم کە چەندین ساڵ بوو بەدەست نەخۆشی دڵەوە ئەینالاَند، ژانگرتی. دەوروبەری سەعات یەکی پاش نیوەشەو دڵەکوتێی پێکەوت و باری تەندروستیی تەواو تێکچوو. سەرەڕای نەبوونی پزیشکێکی مۆڵەتدار لەشاری مادن کەژمارەی دانیشتوانەکەی ئەوکاتە ٢٠٠٠٠ کەسێك ئەبوو،و واچاوەڕوانئەکرا براگەورەکەم، دوای ئەوەی بڕوانامەی دکتۆرای پزیشکیی لەزانکۆی ئەستەمبوڵ وەرئەگرێت ببێتە یەکەم دکتۆر لەم شارەدا، بەڵام ئەمانتوانی یارمەتی دایکم بدەین، چونکە شارەکە شانازیی ئەکرد بەپزیشکە میللییەکان و جەراحەکانی شکاویی و مامانەکانییەوە. بەناوبانگترینی ئەو مامانانە ژنێکی یۆنانی نەژاد بوو کەلەکۆتایی سەدەی نۆزدەهەمدا لەمادن نیشتەجێ بوو، و بەناوە کوردییەکەی(نارخاتوون) ئەناسرا، ولەسەردەستی ئەو، براکانم، چوارخوشکەکەم و من لەدایکبووین. بەڵام لەوکەشە دۆزەخییە سەختەدا کە نزیکەی ٥ مەتر بەفر باریبوو، چۆن ئەیتوانی بگاتە ماڵی ئێمە؟ چونکە بەساڵاچوو، وپیرێکی لەرزۆك بوو. شاری مادنیش گالیسکەی سەر بەفر و تەختەی خلیسکێنەی تیانەبوو، ئەگەرچی بەفراوانی لەناوچەکانی خۆرهەڵاتی کوردستان بەکارئەهێنرا. بۆیە ناچار ئەبوو(کۆسما)،بەهێزترین خزمەتکارمان، بەکۆڵ بیهێنێت،وبۆ ئەوەی بەبێوەی بگات، لبادێکی خورییان لەسەربەفرەکە ڕاخستبوو

کەپانییەکەی مەترونیوێك و درێژییەکەی ٩ مەتربوو. کاتێـك (نارخـاتوون) ئـەو ماوەیـەی ئەبڕی، پیاوەکان لبادەکەیان هەڵئەگرت و لەپێشییەوە رایان ئەخستەوە. ئەمەش زۆرسـەخت و ناهەمواربوو، چونکە سەعات دووی بەرەبەیان کەچاو چاوی نەئەدی و هێـشتا ڕەشـەباکە لەوپەڕی هێزی خۆیدابوو، ئەم کارە ئەکرا.

لەماوەی سەعاتێکدا نارخاتوون ٣٠٠ مەتری بڕی و سەعات سێی بەیانی،بەشـەکەتیی گەیـشتە مـاڵی ئێمـە و لەسـەرمادا گرمۆڵـە بووبـوو. دانیـشتوانی ماڵەکـە کەوتنـە گەرمکردنەوەی و لەسەر کورسییەکی سەر تەنوورەکە دایاننا.

سەعات ٥ ی بەیانی من هاتمـە ئـەم جیهانـەوە. کـەس نـەیوێرا بـاوکم بێـداربکات و هەواڵەکەی پێبڵێت، وتابـەیانی رۆژی دوایـی کەلەخەوهەڵـساو چـوو بـۆ بەسـەرکردنەوەی دایکم، ئاگای لەرووداوەکان نەبوو. دایکیشم رووپۆشـی لەسـەرمناڵێکی قـژ زەردی خـرپن لابرد کەبەئارامی لەپەنایەوە خەوتبوو. بـاوکم پەنجەیـەکی هێنـا بەروومـەتی مناڵەکـەدا و ناوچـەوانی دایکمـی مـاچ کـرد و تێـی تەقانـد بـەرەو دیوەخانەکـەمان،ئێوارەش پارچـە ئاڵتوونێکی بەزنجیرەوە پێشکەشی دایکم کرد، ئیتر ئەوە هەمووشتێك بوو.

سەبارەت بەلەدایکبوونی براکـانی تـرم دۆخەکـە جیـاواز بـوو، ئـەو کاتـە ئاهـەنگ و زەماوەند بۆ ماوەی حەوت شەو و حەوت رۆژ سازئەکرا و بـاوکم گۆرانیبێـژ و بەسـتەبێژانی بانگئەکرد و پێشبڕکێی ئەسپسواریی رێکئەخـست و خـوانی هـەزاران میـوانی پێـشکەش ئەکرد. ئەوجۆرە ئاهەنگانە پێش جەنگی یەکەمی جیهان سـازئەکرا، کاتێـك شـاری مـادن بەگشتیی و بنەماڵەی ئێمە بەتایبەتیی لەژیانێکی خۆش و شادیی و خۆشگوزەرانیدا بـوون. بەڵام من دوای چوارساڵ جەنگی وێرانکەر کەئیمپراتۆریی عوسمانیی پارچە پارچـەکردبوو، و چارەنووسی کوردستان نادیاربوو، لەدایکبووم.

لەکاتی رێکەوتننامەی ڤێرسای دا، وەفدی کورد بەسەرۆکایەتی شـەریف پاشـا هـەوڵی دابوو هێزەکانی سەرکەوتووی جەنگ بێنێتە سەر قایلبوون بەداواکانی کـورد لـەپێکهێنانی

وڵاتێکی سەربەخۆدا، ئەوکاتە مستەفا کەمال سەرگەرمی ئازادکردنی ناوچەکانی ئێمە بوو لەیۆنانییەکان و دەرکردنی ئینگلیز و فەرنسییەکان لەوڵاتەکە.

فەرنسییەکان ناوچەکانی عەنتاب و ئورفە و سیلیسیا یان لەباشوور و باشووری خۆرئاوای تورکیا داگیربوو کەزۆربەی دانیشتوانەکەی کوردبوون، بەڵام دانیشتوانی سیلیسیا زۆربەیان تورك بوون. فەرنسییەکان بایەخیان بەم ناوچانە ئەدا بەمەبەستی دروستکردنی دەوڵەتێکی ئەرمینی لەپەنابەرە ئەرمەنەکانی سوریا.

سیاسەتەکانی مستەفا کەمال کوردییان نیگەران کرد، هەروەك چاوبڕینی ئەرمەن لەباکووری کوردستان نیگەرانی کردن، سەرەڕای ئەوە هەندێك ناسیونالیستی کورد ئامادەیی خۆیان دەربڕی بۆ هاوکاریکردن لەگەڵ ڕێکخراوەکانی ئەرمەن لەپێناو پێکهێنانی دەوڵەتێکی ئەرمەنی و یەکێکی کوردیدا، و چەند ڕێکەوتنێکیش لەنێوان نوێنەرەکانیاندا ئیمزاکرا بەمەبەستی ئەوەی داواکانیان پێشکەشی پەیماننامەی (سیڤر) بکەن، کەسەرگەرمی ئامادەکاریی بوون بۆ لێکۆڵینەوەی چارەنووسی گەلانی نیشتەجێ لەچوارچێوەی خاکی ئیمپراتۆریی عوسمانیدا. ئەوکاتە هێشتا بزووتنەوەی میللیی کورد بازووی بەهێز نەبووبوو، لەبەرامبەردا مستەفا کەمال سیاسەتێکی سەربازیی و مایکافیلیانەی دووفاقی گرتەبەر و بەخێرایی ئەو قازانجانەی چنییەوە کەدۆخەکە بۆی ڕەخساندبوو، و سوودی لەئازارەکانی کورد و هیواکانی وەرگرت. ئەو لێکگەیشتنی نێوان کورد و ئەرمەنی لەپاریس بەخیانەت دانا و ئامادەیی دەربڕی بۆدانی ئۆتۆنۆمی بەکورد لەچوارچێوەی دەوڵەتی نوێی تورکی ڕزگارکراو لەداگیرکەری دەرەکی، و بڕوای وابوو ئینگلیزەکان لەم ئەرکەدا یارمەتی ئەدەن.

کورد تاڕادەیەکی زۆر بڕوایان بەبۆچوونەکانی هێنا، تەنانەت یەکەمین یەکەکانی خۆبەخش لەشارە کوردییەکانی (ئەرزڕۆم، وان و بەدلیس) پێکهێنرا. ئەمانە ئەو شارانەن کە ئەرمەنەکان چاویان لەسەری بوو. مستەفا کەمال کۆمەڵێکی ٦٠ کەسی لەسەرۆکە

دیارەکانی کورد لەخۆی کۆکردبۆوە و بەوانـە دژایـەتی ناسیونالیـستەکانی کـوردی ئـەکرد کەبـەدوای چارەسـەرێکی نێودەوڵـەتیی کێـشەی کـورددا ئەگـەڕان و لەمەشـدا پـشتیان بەپـشتیوانیی ئینگلیـز قـایم بـوو، چـونکە پـرۆژەی پێکهێنـانی دەوڵـەتێکی کـوردیی، ئینگلیزەکـانی هەراسـان نەئـەکرد کەپێـشتر کوردسـتانی دەوڵەمەنـد بەنـەوتی عێراقیـان داگیرکردبوو، وهەندێك بەڵێنیان دابوو بەعەرەب و هاوکات رێککەوتنێکیان لەگەڵ فرەنـسا ئیمزا کردبوو بۆ دابەشکردنی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست لەنێوان خۆیاندا.

لەراسـتیدا بایـەخی پـەترۆڵ بەتایبـەتی و خۆرهـەڵاتی ناوەڕاسـت بەگـشتیی، تـەنیا هەربەلای ئینگلیزەوە سـتراتیژیی نـەبوو، روسـیا کەشۆڕشـە بەڵـشەفییەکەی سـەرکەوتنی بەدەستهێنا بوو، بەهەموو توانایـەوە پـشتیوانی لەبزوتنەوەکـەی مـستەفا کـەمال ئـەکرد بەئامانجی فراوانکردنی دەسەڵاتی (نفوذ)ی سۆڤیەت لەم ناوچەیەی جیهاندا.

بۆچی ئینگلتەرە هانی مافی نەتەوەکانی ئەدا لەدیاریکردنی چارەنوسیاندا؟

ئەمە ئەو پرسیارە گەورەیەبوو کەکورد رووبەڕووی بووەوە.

کـاتی لـەدایکبوونی مـن، کوردسـتان لـەدۆخێکی کارەسـاتباری راسـتەقینەدابوو. ناوچەکانی باکووری کوردستان کەشەڕی خوێناویی نێوان روسیا و عوسمانیی بەخۆوە دیبـوو، بەتەواوی وێران بووبوو، ودانیشتوانەکەی ناچاربووبوون وڵات بەجێبهێڵن، بـەڵام ناوچـەکانی تری کوردستان لەبرسێتییەکی ترسناکدا ئەژیان.

لــەمادن پرۆسـەی دەرهێنــان و تواندنــەوەی مــس وەسـتابوو، بێکـاریی زۆربـەی دانیشتوانەکەی گرتبووەوە، بێکارانی گوندەکانی دەوروبەر پەنایان ئـەبردە بەرخێزانـەکانیان یا رایان ئەکرد بۆ دەرەوەی وڵات بەدوای کاردا.

رۆژ بەرۆژ ژمارەی نەدارەکان زیادی ئەکرد، بەڵام سەرەڕای ئەوەش هـەژاریی و نـەداریی خۆیان دەرنەئەخست لەبەر سەربەرزیی خۆیان. بەپێی دابونەریت ئەبوو دەوڵەمەنـدەکان زۆر بەنهێنیی یارمەتی نەدارانی وەك نەخۆش و پەککەوتەو بێوەژن و هەتیوەکان بدەن.

باوكم، كەخەڵك نازناوی (وەلی)یان لێنابوو، شەوانە توورەكە ئـاردی ئـەبرد و لەبـەردەم دەرگەی ماڵی نەدارەكاندا دایئەنا، ئەو تامردنی لەساڵی ١٩٣٣دا ئەم كـارەی ئەنجامئـەدا. لەو ساڵەدا دەسەڵاتدارانی توركیا هەموو كانەكانیان خۆماڵی كـرد و تـەكنیككاریان هێنـا بۆدەرهێنان و تواندنەوەی مس لەمادن.

باوكم هەست ناسك و سەنگین و كەم قسەبوو، بەڵام زۆر مرۆڤ و بەخـشندەبوو، چـەندی رێز لەمرۆڤ ئەگرت ،هێندەش بـەزەیی بەئاژەڵـدا ئەهاتـەوە، چـەندین جـار بینیومـە پێـی بەرزكردۆتەوە بۆئەوەی ئازاری مێروولەیەك نەدات.

بۆرژوازیی كـشتوكاڵیی ئەوكاتـە تینـوی فێربـوون بـوو، و ئەكەوتـە ژێـر كاریگـەریی هەرشتێك لەئەوروپا، یا لەئەستەمبوڵەوە بێت، بەڵام باوكم كەمتر ئەكەوتـە ژێركاریگـەریی ئەوانەوە، و گیانە پاكەكەی خۆی پاراستبوو، و زۆری حەز لەئەدەبی كلاسیك و فارسی بوو، و زۆری هانئەداین بۆ خوێندن، ئەگەرچی بڕوای بەهەندێك سیمای نـوێی شارسـتانی نـەبوو. جارێكیان بەهۆی ڕووداوێكی ئۆتۆمبیلەوە بریندارببوو، هاواری كرد (ئۆتۆمبیل دەسـتكردی شەیتانە) و دوایئەوە جارێكیتر پێی نەخستە ناو ئۆتۆمبیلەوە.

ژوورەكەی باوكم میحرابێكی راستەقینەبوو، و كەسمان بۆمان نەبوو كەخۆی لەوێ نـەبێ بچینە ژوورەكەیەوە. رۆژێك لەرۆژان، تەمەنم ٣ یان ٤ ساڵ بوو ئـەو قەدەغەیـەم شـكاند و چوومە ژوورەكەیـەوە و خەنجـەرێكم ماشـییەوە كـە دەسـكەكەی زۆرجـوان بـوو، وپێـشتر بینیبووم. بێگومان باوكم هەستی بەنەمانی خەنجەرەكەكردبوو، بەڵام بەسـەرخۆی نـەهێنا و هەرگیز باسی مەسەلەكەی نـەكرد، چـونكە رقـی لەدەمـەقاڵێ بـوو، و بەدەگمـەن لەگـەڵ مناڵەكانی قسەی ئەكرد، بەدەگمەنیش لەسـەر سـفرە دائەنیـشت بـۆ نـانخواردن، بەپەلـەو بێدەنگ نانی ئەخوارد، تەنانەت بەتیلەی چاویش سەیری نەئەكردین، پاشان ئەگەڕایـەوە بـۆ سەرۆكاری كردنی دیوەخانەكە.

لەبەرئەوەی ئەو سەردەمە مـادن ئـوتێلی لێنـەبوو، میوانـەکان لای ئـەو خواپێداوانـە ئەخەوتن کە دیوەخانیان هەبوو.

دیوەخانەکـەی ئێمـە چـەند سـەدمەترێك لـەماڵی خۆمانـەوە دووربـوو، لەوسـەریەوە میوانخانەیەکی خۆرهەڵاتی بوو، بەفەرش راخراوبوو، باوکم لەوپەڕی لای راسـتەوە لەسـەری دائەنیشت، چەندین سەعات لەویٚ ئەمایەوە و راخەرەکانی رێکئەخست لەسەر زەوییەکە، و تەسبیحاتی ئەکرد و لەگەڵ میوانەکانی قسەی ئەکرد.

میوانەکان دوای ئەوەی پێڵاوەکانیان لەبەردەرگاکە دائەکەند بـەپێی تەمـەن و پێگـەی کۆمەڵایـەتییان لەنزیکییـەوە دائەنیـشتن، و منالـەکان هەمیـشە لەسـەر کومبارەکـان دائەنیـشتن، هـەروەها خزمـەتکارەکانیش کـە بەدەگمـەن ئەحەوانـەوە، بـەردەوام بـەپێوە ئەوەسـتان و خزمـەتی میوانـەکانیان ئـەکرد بـەدانانی قـاوە و چـا یـاخواردن، بـاوکم و میوانەکانیشی سەرگەرمی گفتوگۆی سیاسیی و فەلسەفی بوون.

لەو کاتانەدا ئەرکی ژنان زیاترئەبوو لەموبەقدا و ئەبوو ئـەرکی ئـەو هـەموو میوانـە و بەردەست و وڵاخەکانیان جێبەجیٚ بکەن. هەندێك جار ژنـانی ماڵـەوە فریـای ئـەو هـەموو کارە نەئەکەوتن و ناچارئەبوون کچانی خزم و دەوروردراوسیٚ بانگبکەن بۆ یارمەتیدان.

بەڵام من زۆر بەدەگمەن ئەچووم بۆ دیوەخانەکە. جارێکیـان گـوێم لەسـیٚ کـەس گـرت کەچووبوون بۆ میسر بۆچاندنی پەموو، هەستم ئەکرد لەئەستێرەیەکی ترەوە هاتوون. بیرمـە باوکم پرسیاری لێئەکردن سەبارەت بەدۆخی ژیان لەمیسر و سیاسـەتی پادشـا و بـارودۆخی خەڵکی میسر.

ئەوکاتە دووان لەخوشکەکانم ژوورێکیـان لـەقاتی دووەم گرتبـوو، و مـن لەژوورەکـەی دایکم ئەخەوتم. چەند جوان بـوو بەچاوەڕەشـەکانی و قـژە ئاوریـشمییەکەیەوە، ئەوەنـدەش توندبوو بەرامبەر منالەکانی و بەتایبەت دوامنالمان کە زۆری دایکی خۆشئەویست.

هەموو شەوێك كە خەوی لێئەكەوت من هەڵئەستام و شاڵەكەی سەریم لێئەكردەوە و وەكو تۆپێك لەسەرسنگم دامئەنا و بەهەموو توانای دەستەبچكۆلەكانم بەخۆمەوە ئەگوشی و بەیانیان ئەبوو دایكم بەزۆر لەچنگمی دەربهێنێ.

رۆژێكیان دایكم بەیەكێك لەخوشكەكانمی وت:

(دڵنیابە كە ئەم منالە منی زۆر خۆشئەوێت و بەداخی منەوە سەرئەنێتەوە).

لەتەنیشت ژوورەكەی دایكمەوە، ژوورێكی تر هەبوو كەزۆرم حەز لەبۆنەكەی بوو، چونكە سێو و هەناری لێدائەنرا لەگەڵ راخەر و نوێنی تایبەت بەمیوانەكان.

مامەكانم و پوورەكانم و(جاجۆ)- ئەو كچە بچووكە ئەرمەنییەی باوكم لەقەسابخانەكان رزگاری كرد- لەقاتی سێیەم ئەخەوتن، خزمەتكارەكانیش لەژوورێكی دیوەخانەكەدا ئەخەوتن.

زستانان كەسەرما زۆری ئەهێنا، گەرمای زۆپادارەكان كە لەهەموو ژوورەكانی ماڵەكەدابوون، بەشی گەرمكردنەوەی نەئەكردین، ئەچووین لەناومێزی سەرتەنوورەكەدا خۆمان گرمۆڵە ئەكرد. من خۆم حەزم لەگەرما پڕوكێنەرەكەی نەبوو، و زستانم زیاتر پێ خۆشبوو كەتەنیا خواخۆی ئەزانێ چەند سەخت بوو.

سەرەڕای قەبەیی بارستایی بەفرەكە كە زۆرجار ئەگەیشتە ٣ یان ٤ مەتر، ئێمەش نەمانئەزانی تەختەی خلیسكێنە چییە، بەڵام هەمیشە رێیەكمان بۆ خلیسكێنە ئەدۆزیەوە بەدانانی پلێتێكی گەورەی مس و دانیشتن لەسەری، و حەزیشم لەوەبوو بەبەفرماڵ سەكۆكان بماڵم.

هەرچەندە زستان خۆشترین وەرزی من بوو، بەڵام بەشادمانییەوە پێشوازیم لەنەورۆز ئەكرد. هەموو خەڵكی شار بەگەورە و بچووك و پیر و نەخۆشەكانیشەوە شارمان جێئەهێشت و لەباوەشی سروشتدا بەشداریی ئاهەنگی جەژنی سەری ساڵمان ئەكرد.

لەوانەبوو زستان تادوای ١٥ی ئازاریش درێژە بكێشێت، بەڵام لە٢١ی ئازاردا بێگومان باران خۆشئەكاتەوە و هەتاو هەڵدێت و بەفر دەستئەكات بەتوانەوە.

دوای زستانێکی بێبڕانەوە، نەورۆز هەڵیێکبوو بۆ ئێمە، تابچینە دێهات و سواری کـەر و ئەسـپ بـبین کەبەزسـتان لێمـان دووربـوون، بـەڵام تـەنیا لـەمانگی حوزەیرانـدا شـارمان بەجێئەهێشت و ئەچووینەوە بۆ سەر موڵەکەکانمان لەلادێ.

دابڕانەکە چەندین رۆژی ئەخایاند و ئەو وڵاخـە بەسـتەزمانانە ئـەزموونێکی سـەختیان تێئەپەڕاند، لـەو کاتانـەدا سـەگەکانمان کـەلای جوتیارەکـان بـوون ئەهاتنـەوە بۆلامـان و تادەوروبەری ناوەڕاستی تشرینی یەکەم لەگەڵمان ئەبوون.

باوکم ئەیوت:(بەگەلەسەگێکی پۆلیـسییان ناگۆڕمـەوە). باسـی سـەگەکانی خۆمـانی ئەکرد کە سەگی کوردیی دڕ و نەترس بوون.

هەر ئەڵێیت ئێستایە،(کۆرکین)،یـەکێك لەسـەگەکانمان دێتـەوە بەرچـاوم، ئەوپاسـەوانە چاکەی شەوانە حەوت جار بەدەوری زەوییەکانمانـدا ئەسـوڕایەوە تـا بـەدنیازان بترسـێنێت. ناوبانگی بەشێوەیەك بڵاوبووبووەوە کەهیچ بێگانەیەك نەوێرێ لەزەوییـەکانمان نزیکبێتـەوە، و حەزیـشی لـەوەبوو کـە بەچـیاکاندا بـسووڕێتەوە. رۆژێکیـان گەلـە بـەرازێکی کێـویی پەلاماریانداو پارچەپارچەیان کرد.

سەگێکی ترمان هەبوو ناوی(پۆڵات)بوو، ئەمیشیان هەر پاسـەوانێکی چـاکبوو، بـەڵام وردە وردە بـەرەڵابوو، بەکۆڵانـەکانی مادنـدا ئەسـووڕایەوە لـەجیاتی ئـەوەی پاسـەوانی کێڵگەکانمان بکات و نیوەشەوان ئەهاتەوە بۆ ماڵەوە. بەڵام رۆژێکیان لـەنیوەڕۆدا گەڕایـەوە و سەری، کەشۆڕبووبۆوە، تۆزێك لەخۆڵەکە خشاند و کەوتەسەر زەوی.

پوورم سەیری ئەو لیکە سەوزەی کـرد کـە لەدەمییـەوە دێتـە خـوارەوە،وتی:(کەسـێك ژەهرخواردی کردووە).

پۆڵات مرد و زۆر بۆی گریاین هەروەك بۆ کۆرکین گریاین. لەبەرئەوەی لاشەکەی زۆر زل بوو قاچمان جووتکرد تـا بتـوانین چـەند سـەدمەترێك دووریخەینـەوە و لـەنزیك رووبارەکـە ناشتمان.

هەروەها (کۆراه) کە سەگێکی دڕبوو ئەویشم دێتەوە یاد، ڕۆرژێکیان پشیلەیەکی کێوی بینی و بڕیاریدا ئەشکەنجەی بدات، بـۆ مـاوەی ١٠ ڕۆژ لـەم دار بـۆ ئـەودار بەدوایـەوەبوو تائێوارەی ڕۆژێکیان پشیلەکە بەشەکەتی لەدارەکە هاتـەخوارەوە و(کـۆراه) پـەلاماری دا و پارچەپارچەی کرد.

لەناو پشیلەکانیشماندا- پشیلەی بەناوبانگی (وان) کە کلکیـان درێـژە- پـشیلەیەکمان هـەبوو بـەناوی (ئـەنگۆرا) کەپاسـەوانێکی زۆر بـاش بـوو، و لەگـەڵ دراوسـێکاندا تـا بەردەرگاکانیان ئەڕۆیشت و لەوسەرەوە چالاکانە ئەگەڕایەوە بـۆ مـاڵ. بـەڵام بـەخت یـاری نەبوو، پاش نیوەڕۆی ڕۆژێکی هاوین لەبێستانەکە گەڕایەوە و زەردەمارێکی بەدەمـەوەبوو، هاوارمان لێکرد: بەریـدە ئـەتکوژێت. بـەڵام گـوێی لێنـەگرتین، یـا لێمـان تێنەگەیـشت، مارەکەی قووتدا و چوو بۆ ئـەوەی شـیربدات بەبەچـکەکانی، دوای چەندسـەعاتێك مـرد و بەچکەکانیشی بەدوایدا مردن.

ژیانی لادێ تـەنیا هـەر ڕووداوی خەمهێنـەری نـەبوو، گەشـت و گـەڕان لەچـیاکان و ڕاوەسوێسکە و مەلەکردن لەگۆمەکاندا، بۆ من واتای ئازادیی بوو.

چاکەی ئەم بەهەشتە زەمینییەمان ئەگەڕایەوە بۆ باپیرانمـان. پـێش زیـاتر لەسـەدەیەك باپیرەی باپیرم، کوڕی سەرۆکی خێڵی(شادیان)، بانگکرا بۆئەوەی ببێتە لێپرسـراوی مـادن و نازناوی (ئەفەندی) وەرگرت، کەتەنها ئەدرایە میر و زاناکان، و بووە فەرمانڕەوای شـارەکە. کاتی گەیشتنی، شارەکەی لەبارێکی خراپی وێرانەیی و پـشتگوێخراودا بینـی، ئـەم شـارە کەلەسەردەمی کۆن و سەردەمی ئیمپراتۆرییەکانی ئاشـووریی، مـاد، حەیـسی، فارسـی و سەلجوقی دا زۆر ئاوەدانبوو، هیچی لێ نەمابۆوە جگـە لەشارۆچـکەیەکی ٣٠٠٠ کەسـیی. گەورەترین کێشەش خـستنەوەگەڕی ئـەو کارگـە و کانـە مـسانەبوو کەچـەندین سـەدەبوو بەرنەهێنرابوون.

باپیره گەورەمان لەناوچەکانی دەوروبەری مادن و شارە دوورەکانی تری کوردستان بەدوای پسپۆڕ و کرێکاردا ئەگەڕا، بەڵام بێسوودبوو، چونکە پەلامارەکانی مەغۆل و تورکمان و بەرگریی سەرسەختانەی میرنشینەکانی کورد دژ بەدەستێوەردانی بێزەنتییەکان و دواتریش دژ بەدەستێوەردانی عوسمانییەکان، بەدوای خۆیدا ئەو هەموو وێرانییەی هێنابوو، کەوڵاتی لەدانیشتوانەکەی چۆڵ کردبوو، و بووبووە هۆی دارِمانی کوردستان لەهەموو بوارێکدا.

باپیرەم ئەوکاتە هەواڵی پێگەیشت کەخێزانە یۆنانییە دەوڵەمەندەکانی کۆچکردوو بۆکۆلۆنی (مستعمرە)ی (سینۆب)کەئێستا لە(تراپزۆن) نیشتەجێن، ئامادەن کۆچبکەن بۆ مادن و لەوێ نیشتەجێ بن و کانە دەوڵەمەندەکانی وەبەربێنن. باپیرەم بەپەلە خۆی گەیاندە ئەوێ و بەیارمەتی دەسەڵاتدارانی تورك كاری گواستنەوە و نیشتەجێکردنی ٥٠٠ خێزانی یۆنانی لەمادن رێکخست. لەناو کۆچکردووەکاندا جگە لەپسپۆڕانی مس، تەلارساز و وەستا و ئەندازیاری رێگەوبان و پرد، و بەرگدروو و پێڵاو دروویان تیابوو. ئەمانە خانووی پتەویان لەبەرد بۆخۆیان دروست کرد لەقاتێکەوە تا سێ قات بەشێوازی فارسی و مادن، کە سەکۆ و کەنارێکی لەمەڕمەڕی سەوز بۆ دروستکرابوو. هەروەها ئیبراهیم ئەفەندی سوودی لەزانیاریی و بەهرەی کرێکارانی کورد وەرگرت کە پۆل پۆل لەگوندەکانی دەوروبەرەوە ئەهاتن، زانیاریی وەرگرت بۆ دروستکردنی تەلاری گشتیی و خوێندنگە و رێگەو پردەکان.

لەو ساڵەدا - **١٧٩٢**- مس لەلایەن کارگەی تایبەتەوە دەرئەهێنرا و ئەتوێنرایەوە و ئەفرۆشرا، بەرامبەر دانی باج بەدەوڵەت، لەماوەی چەندساڵێکدا شاری مادن هەزاران تەن مسی پاکی فرۆشت، و شارەکە گەورەبوو تادانیشتوانی گەیشتە نزیکەی ٤٠٠٠٠ کەس کەئاستێکی بەرزی ژیانی ئابووریی و کەلتووریيان هەبوو. شاعیر و بیریار و مۆسیقارو بەرگدروو لەشارەکەدا پەیدابوون و بووە جێی سەرنجی گەشتیاران و هاتووچۆکەران.

پاکوخاوێنیی گەرماوە تورکییەکان و باخ و بێستانەکانی کە شاخەکانی دەوروبەری داپۆشیبوو، لەکاتێکدا پێشتر تەنیا شاخی رووتەن بوون، بووە مایەی سەرنجڕاکێشانی هەمووان.

ئەم سەرکەوتنە گەورەیەی باپیرەم بووە هۆی ئەوەی هەندێك كەس بەغیلی پێبەرن و بەپەلە (بابلعالی) ئاگاداربکەنەوە. ساڵی ١٨٣٠ ئیبراهیم ئەفەندی بانگکرا بۆ ئەستەمبول، بەڵام باپیرەم بەپشتەبستن بەجەماوەرێتیی خۆی ئەو داوایەی رەتکردەوە، بۆیە کاربەدەستان هەڵمەتێکیان کردەسەری و موڵك و ماڵیان دەستبەسەرکرد و هەڕەشەیان لەخێزانەکەی کرد و بەسوپایەکی ١٠٠٠٠ کەسی و تۆپخانەوە دەوری مادنیان گرت.

سەرەنجام باپیرەم مادنی بەجێهێشت بۆئەوەی بیپارێزێت لەوێرانکردنی ئەوەی بەدەستی خۆی بنیاتینابوو. توانی خۆی لەهێزەکانی تورکیا لادات و لەبەرگی دەروێشێکدا خۆی حەشارداو گەیشتە یەمەن و لەفرمانەکەی سوڵتان رزگاری بوو، لەوێ بەتەنیایی و نامۆیی سەری نایەوە.

بەڵام شوێنەوارەکەی بێ سەرپەرشت بەجێنەهێشت، دوای دوومانگ لەکۆچکردنی، هاوسەرەکەی کەلەمادن مابۆوە کوڕێکی بوو و ناوینا مستەفا، کەلای باپیری (باوکی دایکی) پەروەردەکرا و دواتر بەڕێوەبردنی ئەوکارانەی پێسپارد کە ئیبراهیم ئەفەندی دەستی پێکردبوو، و ئەرکەکەی ئازایانە و زیرەکانە راپەڕاند و دەوڵەمەندبوو، وردە وردە هەموو موڵك و ماڵەکانی باوکی کڕییەوە. بەهۆی زیرەکییەکەیەوە بوو بەکەسێکی مەیلەو ئەفسانەیی. یەکێك لەداهێنانەکانی، دۆزینەوەی شێوازێکی تازەبوو بۆ تواندنەوەی مس، ئەگێڕنەوە جەستەی لەپەیکەرێکی زەبەلاح ئەچوو و تەربووشەکەی جێگەی دووسەری تیائەبووەوە. بەڵام باپیرەم- ئیبراهیمی کوڕی مستەفا-بوو بەفەرمانڕەوای مادن. پیاوێکی شیکپۆش بوو، و تەنیا ئەوکراس و بۆینباخانەی ئەپۆشی کە لەپاریسەوە ئەیهێنان، هەروەها پەروەردەکارێکی تایبەتیشی بۆ باوکم هێنا.

بـەهرەی ئـەو تـەنیا لـەبواری بەڕێوەبردنـدا نـەبوو، بـەڵکو لەبـەکارهێنانی چەکیـشدا سەرکەوتووبوو و لەیارییەکانی ئەسپسواریشدا ناوبانگی دەرکردبوو و تـوانی کارێـك بکـات تیرەوخێڵەکانی کورد و یۆنان و ئەرمەن و تورك پێکەوە بەئاشتیی و خۆشـگوزەرانیی بـژین. لەسەرەتای جەنگی جیهانیی یەکەمەوە (جۆن تـورك)ی هاوپـەیمانی زلهێزەکـان، سیاسـەتی تێکدانی یەکگرتوویی تایەفەکانی مادنی گرتەبەر. لەبەرەبەری جـەنگی جیهـانی یەکەمـدا ڕێکخراوەکانی ئەرمەن بڕیاریاندا پشتیوانی روسیا بکەن بۆبردنەوەی جەنگەکە. ئـەم بڕیـارە مەترسـیی ئەڵمانییـەکانی وروژانـد و بەپـشتیوانیی(جـۆن تـورك)، پیلانێکیـان دانـا بـۆ قەلاچۆکردنی ئەرمەنەکانی نیشتەجێی ناو چوارچێوەی ئیمپراتـۆریی عوسـمـانی. ئـەو پلانـە لەساڵی ١٩١٥ تا ١٩١٨ جێبەجێ کراو کاربەدەستان لەئەسـتەمبول شـێوازی شـەیتانییان ئەدۆزییـەوە بەمەبەسـتی قەلاچـۆکردنی تـەواوی میللـەتێك، و هەرکەسـێکی عوسـمـانیی هەربێزارییەکی بەرامبەر بەم سیاسەتە دەربڕیایە بـەخۆفرۆش دائـەنرا و رووبـەڕووی سـزای لەسێدارەدان ئەبووەوە. سەرەڕای ئـەو مەترسـییانەش زۆر لـەکوردەکان سـامانی خۆیـان و تەنانـەت گیـانی خۆیـان بـەختکرد لـەپێناو رزگـارکردنی ئەرمەنـەکانی وڵاتەکـەیان و ناوچەکەیان و ئەوانەی لەناو خێڵەکانیاندابوون.

دانیشتوانی مـادنیش ئەرمەنـەکانی شـارەکەیان پاراسـت لەقەسـابخانەکانی سـەرباز و ژەندرمە و تاوانبارەکانی مافی گشتیی کەلێپرسراوانی تـورك بـۆ ئـەو مەبەسـتە لەزینـدان بـەرەڵایان کردبـوون. سـاڵی ١٩١٩ کوردەکـان یارمــەتی ئەرمەنەکانیانـدا بـۆ پەنابردنـە بەرسوریا و لەوساڵەدا باوکم کچێکی بچکۆلەی هەتیوی ئەرمەنی گرتەخۆ بـەناوی (جـاجۆ) کە ناوی خۆی (ماجدە)بوو و دوای رۆیشتنی ئەرمەنـەکان لـەمادن گەڕەکەکـەیان بووبـووە خەرابەیەك، بـەڵام تایەفـەی یۆنـانی تارێکەوتننامـەی لـۆزان مانـەوە کەتیایـدا بڕیـاردرا دانیـشتوانەکان لـەنێوان تورکیـای کـەمالی و هەریـەك لـەیۆنان و بولگاریـا و رۆمانیـا و یۆگۆسلاڤیادا بگۆڕدرێنەوە، و یۆنانییەکانی مادن ناچاربوون خانووە خۆشەکان و موڵکـەکان

و بێستانە جوانەکانیان کە وەك هاوڕێ کوردەکانیان لەدەوروبەری مادن هەیانبوو، بەجێبهێڵن.

بەشێکیان ڕۆیشتن بۆ یۆنان و هەندێکیتریان بەرەو ئەمێریکا و شوێنەکانی تر. و(کۆسما)ی مەیتەریشمان ناچارکرا بڕوات.

هەموو خێزانەکەمان و بەتایبەتی منداڵەکان خۆشمان ئەویست و سەرسامی سوارچاکییەکەی بووین و هەواڵی دوورخستنەوەی وەك هەموو یۆنانییەکانی تری مادن، هەموومانی تووشی شۆك کرد، خۆشی لەئێمە زیاترسەراسیمە بوو، چونکە کەمترین ئارەزووشی نەبوو بۆ ئەوەی بچێت بۆ نیشتمانێك کە هەرگیز نەیدیبوو.

-(کۆسما، لەگەڵ ئێمە بمێنەرەوە، بڕۆخۆت لەچیاکان بشارەوە و کاتێك لەبیرییان چوویتەوە ناسنامەیەکی تازەت بۆ دەرئەکەین، کۆسما بەجێمان مەهێڵە).

لەکاتی کۆچکردنی یۆنانییەکاندا کۆسما لەبەرگی جووتیارێکی کورددا ڕۆیشت و لەنێو درەختەکانی بەشی سەرەوەی ئەو بێستانەدا خۆی شاردەوە کەهاوینەهەواری ئێمەبوو، بەڵام زۆری نەخایاند ژەندرمەکان دۆزییانەوە و ناچاریان کرد بچێتە پاڵ کاروانی یۆنانییەکان.

بەدەم گریانەوە لەژەندرمەکان پاڕاینەوە کەواز لەکۆسما بهێنن، هاوارمان ئەکرد:(ئەمانەوێت لەگەڵ ئێمە بمێنێتەوە، بۆ ناچاری ئەکەن کۆچ بکات؟ وازی لێبهێنن).

بەڵام کەس گوێی لەپاڕانەوەی ئێمە نەگرت و کۆسما ناچارکرا بەبێ ویستی خۆی و لەکاتێکدا فرمێسك لەچاوی ئەباری بچێتە ریزی کاروانەکەوە، و دوای ئەوە هیچ شتێکمان لەبارەیەوە نەبیستەوە. لەو ڕۆژەوە ماڵەکەمان شەوق و زەوقی جارانی نەما.

لەوەرزی بەهاردا سەرتاسەری مادن دڵفڕێن و جوان بوو. سێ پارچە زەوییمان لەباپیری باپیرمانەوە بۆ مابۆوە، دوانیان لەیەکێ لەکەنارەکانی دیجلەدابوون و شۆڕئەبوونەوە تا سەر ڕێڕەوی ڕووبارەکە، زۆریش لەیەکەوە دوورنەبوون، نزیکەکەیان لەشارەوە کەکەوتبووە کەناری ڕاستی ڕووبارەکەوە ناوی باخی (ئاش)بوو، چونکە باپیرمان ئاشێکی ئاوی تیادروستکردبوو.

باخی ئاش لەچاو ئەوناوچەشاخاوییەدا رووبەرەکەی زۆر گەورە بوو، چەندکیلۆمەترێك درێژ و زیاتر لە٢٠٠م پان. جۆگەیەك ئەیکرد بەدووبەشەوە و میوەکانی ئاو ئەدا، و خۆڵەکەشی زۆرگونجاو بوو بۆ هەموو جۆرەکانی کشتوکاڵ لەپاقلەمەنی و درەختی بەردارو درەختی جوانکاریی و درەختی بیناسازیی بەتایبەت سپی چنار کە لەکوردستاندا سەرچاوەیەکی بەپیتی داهاتە بۆ جووتیارەکان و خاوەن موڵك و بازرگانەکان.

دێتەوە یادم، لەهاویندا دارەکان ئەبڕدران و توێکڵەکانیان لێئەکرایەوە و لەبەهاری داهاتوودا کاتێك رووبارەکە هەڵئەسا، بەدیجلەدا رائەماڵران بەرەو بەغدا. لەمانگەکانی ئایار و حوزەیراندا ئاوی قوڕاویی رووبارەکە بەتوێکڵی دارچنار دائەپۆشرا، و هەندێك کات بەتایبەت لەپێچە تەسکەکانی ڕێڕەوی ڕووبارەکەدا، توێکڵی دارەکان بەکەنارە بەردینەکانەوە ئەمانەوە و ئاوێکی زۆریان کۆئەکردەوە، لەو کاتەدا یەکێك لەکرێکارانی پسپۆڕی ئەم گواستنەوەیە خۆی هەڵئەدایەسەر لق و پۆپەکان و بەدارێکی درێژ سەوڵی لێئەدا بۆ رزگارکردنی لق و پۆپەکان و لەکاتی کارەکەشیدا قیژەی بەرزی ئەکرد، ئەگەر مرۆڤ بۆ یەکەمجار بوایە گوێی لێبێت لەترسا زراوی ئەچوو، دیمەنێکی زۆر دڵڕفێن بوو، چەندین سەعات لەتۆفانی ئەو لق و پۆپانە وردئەبووینەوە کە ئەبوونە نێچیری لافاوەکە.

لەبنەڕەتدا باخی ئاش بۆ ماوەی پێنج ساڵ بەکرێ درابوو بەپیاوێك کەئاشەوانی ئەکرد و هاوکات باخەوانیش بوو.

ئاشەوانەکە پیاوێکی کورتەباڵای قەڵەوی ریشن بوو، ئارد سەروقژ و شانی داپۆشیبوو، هەمیشە سەرقاڵبوو، من جارجارە سێ کوڕەکەییم ئەبینی کە سێ کەسی بەخۆبوون، لەرێگەی چوون بۆ خوێندن یاچنینەوەی میوە یافرۆشتنی لەبازاڕەکەی مادن.

لەهەمووشت زیاتر باخی ئاشی تووەسپییەکەی بەناوبانگبوو.

سەبارەت بەماڵەکەی ترمان کەکەوتبووە قەراغی دیجلە و نزیکبوو لەبەرزاییەکانی رووبارەکە، ناسرابوو بەباخی ئاوپرژێنەکان. لەراستیدا ئەو شاخانەی سەرچاوەکانیان

لێئەهاتــە خــوارەوە بــۆ ئــاودانی باخەکــە، زۆر لێــژبوون، بەشــێوەیەك بــاپیرم توانیبــووی دابەشیکات بەسەر نزیکەی ١٠ئاوپرژێندا کە هەریەکــەیان بــۆ زیــاتر لەمــەترێك ئاوەکــەی بەرزئەکردەوە.

ئەو ئاوپرژێنانە مەلەوانگەیەکی مەرمەڕینی گەورەیان رازاندبۆوە کە زۆر دڵــڕفێن بــوو، و بووبووە مایەی سەرنج و هەوای دەوروبەرەکەشی فێنك ئەکردەوە.

لەبەرئەوەی رێگەی سەرەکی مادن بەسەرووی ئــەم بێــستانەدا تێئەپــەڕی و رێگەیــەکی تەسك جادەکەی ئەگەیاندە ئاوپرژێنەکان، هاوینان زۆربــەی ئــەو رێبوارانــەی بــەو شــوێنەدا تێئپــەڕین، بــەپێ یــا بەســواریی یــا بەگالیــسکە، ئــەو رێگەیــەیان ئەگرتەبــەر بــۆ لای ئاوپرژێنەکان تا تینوێتیان بشکێنن و لەسایەی درەختەکانی دەوروبەریدا بحەوێنەوە.

ئەم باخە بەدرەختی هەنجیر بەناوبانگ بوو کــە لــەدوو ریــزدا و بەدرێــژایی ٢٠٠ مــەتر چێنرابوون، بەتایبەت هەنجیری رەش کە تــامێکی زۆرخۆشــی هــەبوو. دیــارە ئــەم باخــەش هــەردرابوو بــەکرێ، بــەڵام بەهەنــدێك مــەرجی زۆر تایبــەت. ســەرەڕای کرێــی ســاڵانەی دیاریکراو، ئەبوو کرێچییەکە بڕێکی دیاریکراو میوەمان بۆ بهێنێت بەتایبەت لەو رۆژانــەدا کە ژمارەیەکی زۆر میوانمان هەبوو، جگــە لــەوەش ئێمــەی منــاڵان ئــەمانتوانی بــەئازادی بچینە باخەکەوە و چەندی بمانەوێت میوە لێبکەینەوە، بەڵام لەباخی ئاشی ئــەم مۆڵەتــەمان نەبوو.

سێهەم باخ، کە هاوینەهەواری خێزانەکەمان بوو، ئەکەوتە باکووری خۆرهــەڵاتی بــاخی ئاوپرژێنەکانەوە بەدووری نزیکەی ٣٠٠ مەتر، وئەیڕوانییە سەر رێگــەی ســەرەکی مــادن و ئەو باخچانەی لەنێوان خۆی و دیجلەدابوو.

هاوینمــان لــەم باخــەدا بەســەرئەبرد کەدوومەلەوانگــەی گــەورەی بــەگوڵ و ســەوزایی دەورەدراوی تیابوو، یــەکێکیان نزیکبــوو لەسەرچــاوەیەکەوە کــەکرابووە دووجۆگــە بۆســەر حەوزەکان.

ئەم باخە ناوی بـاخی مەلەوانگـەی(گولـدار)بـوو، زەوییەکـە لەهەنـدێك شـوێنیدا زۆر سەرەولێژبوو و کۆتاییەکەی پێکهاتبوو لـەریزێك بـەردی تیـژ، کەلەسـەرەوە بـۆ خـوارەوە سەیرت دەکرد لەپەیکەرێکی زەبەلاح ئەچوو.

درەختەکانی ئەم باخە لەچاو باخەکانی تردا تازە نێژراوبوون، جگە لـەدووداری گـەورەی سوورەچنار. ئەم باخە هەموو جۆرەکانی داری بەردار و دارەکانی تری تیـابوو کـەگونجاوبوون بۆکەشی ئەوناوچانەی زسـتانیان سـەختە. ئـەم دووسـوورە چـنارە گەورەیـە ماڵەکـەمان و مەلەوانگەکە و سەرجەمی گۆڕەپانەکەیان داپۆشیبوو.

لەهاویندا سەرەڕای کەشی گەرمی ناوچەکە، ئەکرا لەژێر ئـەم دوودارەدا بخـەوین، بـۆ ئـەم مەبەستە کەپرێکی تەختـە بـۆ منداڵـەکان دانرابـوو، بـەڵام بـەرزبوو، ئـەبوو بەپەیـژە پیایـدا سەرکەوین، و پێنج جێگەی لەتەنیشت یەکدا لەسەر راخرابوو، و کاتێك لەمانگی ئەیلولدا باران ئەباری چادرێکی گەورە لەژێر کەپرەکەدا هەڵئەدرا. لەمناڵیدا هیچ شتێك بەلامـەوە هێنـدەی ئەوە خۆشنەبوو کە گوێم لەدەنگی دڵۆپەکانی باران ئەگرت کاتێك ئەکەوتنەسەر چادرەکە.

لەخوارەوە و بەدووری ١٠٠مەتر، دیوەخانەکەمان بوو کە ئەویش بەسەرشـاخەکەوەبوو، و سـەکۆیەکی گـەورەی هـەبوو. لەوێـدا بـاوکم پاشـنیوەڕۆکانی لەگـەڵ میوانـەکانی و ئەوکەسانەی لەدەوروبەرەوە ئەهاتن بەسـەرئەبرد. شـەوانیش جێگـەی میوانـەکان ئامـادە ئەکرا و هەندێك جاریش هەر لەسەر زەوییەکە جێگـەکان رائـەخرا. هەنـدێك لەمیوانـەکان بەیانیان زوو بێدارئەبوونەوە و ئەچـوونە ژوورەوە بـۆ دۆزینـەوەی پەنایـەك دوور لەتیـشکی خۆر، چونکە درەختەکانی دەوروبەری میوانخانەکە هێندە بەرزنەبوون کە سێبەر بۆ سـەکۆکە بکەن.

وڵاخی میوانەکان کەزۆربەیان ئەسپ بوون، دوای ئەوەی ئالیکیـان لەتێکەڵەیـەکی جـۆ وکا یاگیای وشك(پووش) ئەدرایە، لەنزیك دارتووەکـان ئەحەوانـەوە. کاتێـك میوانـەکانمان وڵاخەکانیان لەباخەکەدا بەجێئەهێشت و بەپێ ئەچوون بۆناو شـار، ئـەو رۆژە بـۆ مـن وەك

جەژن وابوو، چونکە کاتێك کەس لـەبراو ئامۆزاکـانم لـەوناوە نەئـەمان بـانگی هاوڕێکـانم ئەکرد لەباخەکانی دەوروبەر، و پێـشنیازم بـۆ ئـەکردن کـە بـەناوی ئـاودانی وڵاخەکانـەوە لەدیجلە پیاسە بەو ئەسپە جوان و چالاکانە بکەین کە ئەسپی پێشبڕکێ بوون.

لـەوێش کـەنارێکمان هەڵئەبـژارد و دەسـتمان ئـەکرد بـەغاردانی شـێتانە تـارادەی شەکەتکردنی ئەسپەکان. بۆ ئەوەی خاوەنەکانیشیان گومان نەکەن، بەپەلە لەرووبارەکـەدا ئەمانـشتن و وشـکمان ئەکردنـەوە و شـانەمان ئـەکردن تـاهیچ شـوێنەوارێکی ئـارەق بەلەشیانەوە نەمێنێ.

ئێمە حەزمان لەیاریکردن بوو لەگەڵ حوشترەکانیش، کەپاییزان لەگاورانەوە- دەشـتێکی فراوانە لەنزیك دیاربەکر- بەرەو مـادن ئـەهاتن. لـەوێ زیـاتر لـە ١٠٠٠ هێکتـار زەویمـان هەبوو، هەمووساڵێك دوای دروێنە جووتیارەکانی هاوبەشمان سواری حوشـترەکانیان ئـەبوون و ئـەهاتن بۆلامـان بـۆ فرۆشـتنی بەشـێك لەبەرهەمـەکانیان لـەمادن. دوای داگرتنـی بارەکانیان، جووتیارەکان حوشترەکانیان ئەهێنا بۆ ماڵی ئێمە ولەسەر کادانەکانی تەویلەکـە کەتایبەت بوو بەوڵاخی میوانەکان ئەیانبەستنەوە. سەرەتا ئەترساین لێیـان نزیـك بینـەوە، پاشان وردە وردە ترسەکەمان شکا و بۆمان دەرکەوت کە ئارام و بێوەین.

لاسایی ئەو دەنگ و وشانەمان ئەکردەوە کە حوشـتروانەکان ئاڕاسـتەی حوشـترەکانیان ئەکرد، ئەمانتوانی دایانبنیشێنین و کاتێك پخیان ئەکرد ئەچووینەسەر کۆپارەکانیـان (سـنم) و هانمان ئەدان بووەسـتن، لـەپڕ قاچـی دواوەیـان بەرزئـەکردەوە و پێـشئەوەی لەسەرقاچـی پێشەوەیان بوەستن پاشوویان ئەلەرانەوە، بەرەوخوارییەکەی هێندە لێژبوو کـە هـەمووجارێك لەسەر پشتی حوشترەکان ئەخزاینە خوارەوە.

ئەم هەستە تێکەڵە لـەترس و سەرکێـشیی و شـادیی، زۆرخۆشـبوو، بەشـێوەیەك کـە چەندین جار دووبارەمان ئەکردەوە.

رۆژێکیان یەکێك لەحوشترەکان بەلەسەبووبوو، لـەناکاو ئاوڕیدایـەوە و ویـستی قـەپاڵ لەقۆڵم بگرێت، خۆشبەختانە تەنیا توانی پارچەیەك لـەقۆڵی کراسـەکەم بکاتـەوە و منـیش قایل بکات دەستبەرداری بم.

شتی تریش هەبوو کە سەرنجیان رائەکێشام، لەوانە (کیلەر)- جۆرێکە لەئەشکەوت کـە ئازووقە وپێویستییەکانمان تیا ئەمبارئەکرد بۆ زستانی سەخت،ئەوکاتەی لەدنیا دائـەبڕاین-چ شوێنێکی ئەفسانەیی بوو، تیایدا چەندین کوپە وکەندوو بەشێوەیەکی جوان ریزکرابـوون و بـەرەنگێکی سـەوزیی تـۆخ بۆیـە کرابـوون کـە هـەر لەبۆرسـلین ئەچـوون. ئـەم کوپانـە تەرخانکرابوون بۆ راشی، دۆشاوی هەنگوین، خەیارشۆر، بیبەری سـوێرکراو، پـەنیری سـپی ناو سوێراو، بەڵام کەنـدووەکان تـەرخانکرابوون بـۆ بـستە و یـەتیس و خواردنـە بەلەزەتـە کوردییەکانی تر.

کوپەکان لەراستی دیوارەکەدا بەبـەرزی مـەترونیوێك لـەزەوی لەسـەر سـێپای تەختـە دانرابوون، و هەرکەسێك بیویستایە لێیان بخوات ئەبوو پەیژەیەکی بچووك بـەکاربهێنێت تـا ئەگاتە سێپاکە و سەرقاپە تەختەکە لاببات پێشئەوەی دەستبەرێت بۆ ناو کوپەکە. تا شـتی ناوکوپەکە کەمتر بوایەتەوە ئەبوو زیاتر دەسترۆکاتە نـاو کوپەکـەوە. ئەمـە بـۆ گـەورەکان ئاسان بوو، بەڵام بۆ منداڵ سەخت بوو.

یەکێك لەرۆژەکانی زستان سەیرم کـرد دەرگـەی کیلەرەکـە کراوەیـە، بۆیـە بەدزییـەوە خۆمکرد بەژووردا و پەیژەیەکی بچووکم لەبەردەم ئەو کوپەیەدا دانا کـە خۆشـترین خـواردن بەلای منـەوە (بـستیلی-ملـبن)ی تیـابوو، دەسـتێکم درێـژکرد بۆنـاو کوپەکـە، پاشـان دەستەکەی تریشم بردە ناوەوە، لەپڕ هاوسەنگیم تێکـچوو و بەسـەردا کەوتمەناوکوپەکـەوە. خەریکبوو بخنکێم:

(فریامکەون ، فریامکەون)

وردە وردە زیاتر هەناسە تەنگبووم و گوشارکەوتە سەرملم، تۆ بڵێی لەکوپەکـەدا بمـرم و کەس نەیەت بەهانامەوە؟ سەرئەنجام تەکانێکم دایە خۆم و بەدەنگێکی بەرز هاوارم کرد:

(جاجو، جاجو)

دواهاوارم بەسەختیی تەواوکرد، کاتێك هەستم کرد قاچم رائەکێشرێت. جاجو گوێی لەدەنگێك بووبوو کە لەولاوە دێت و لەدڵی خۆیدا وتبووی:

-لەوانەیە کەسێك لەناو بەفرەکەدا ون بووبێت.

هاتبووە دەرەوە بزانێت چییە. چەند سەری سوڕمابوو کە هەردووقاچی منی دیبوو لەکوپەکە هاتوونەتەدەرەوە و خەریکە ئەخنکێم. بەپەلە بردمییە دەرەوە بۆ ئەوەی هەوای باخچەکە هەڵبمژم، و دوای ئەوە بەرامبەر کیلەرەکە زۆر بۆم گریا.

چێشتخانەکەمان جوان و رێکوپێك بوو، هەموو دیوارەکەی بەڕەفەیەکی گەورە لەشێوەی کتێبخانەدا داپۆشرابوو کە کیسە ئاردەکانی تیاهەڵئەگیرا.

کاتێك گەرمای تیشکدەری ناو مەقەڵییەکان و زۆپاکە بەشی گەرمکردنەوەی نەئەکردین، نانمان لەقاتی سەرەوە یا ژووری نانخواردن یا هۆڵەکەدا ئەخوارد، ئەگەر ژمارەمان زۆر نەبوایە. زۆرجار کاتێك خۆمان ئامادەئەکرد بۆ نانخواردن لەپڕ قاپە چێشتە بەلەزەتەکان لەبەردەمان هەڵئەگیرا:

(میوانمان هات)

ئەوکاتە ئەبوو لەگۆشت و چێشتە بەلەزەتەکان دوورکەوینەوە و بەخواردنێکی کەم رازی بین.

من حەزم لەگۆشت نەبوو. لەرووداوی گیسکەکەوە من تەنیا میوە و سەوزەم ئەخوارد. ئەو رووداوەش ئەوەبوو: رۆژێکیان میوانێکی گرنگمان هات کەحەوت پیاوی لەتەکدابوو، و دایکم دوودڵبوو، نەیئەزانی چ خواردنێکیان پێشکەش بکات. ئازووقەمان کەمبوو. لەپڕ یەکێك لەماڵەکە ئەو گیسکەی بیرکەوتەوە کە باوکم پێشکەشی منی کردبوو، هەرچۆنێکبوو بەفێڵ و قسەی خۆش منیان لێدوورخستەوە.

(وەرە، وازی لێبێنە) جەمالی مەیتەر وای پێوتم، (وازی لێبێنە و لەگەڵ خۆم ئەتبەم بۆلای ئەسپەکە).

(سواری ئەسپ؟!) هەر هێندەی گوێم لەو وشـەیەبوو بـەهێمنی دوای جـەمالی هـاوڕێم کەوتم، و تا من گەڕامەوە گیسکەکەیان سەربڕیبوو و لێیاننابوو بۆ میوانەکان. قاچم کێـشا بەزەوییدا و وڕکم گرت و قیژانم:

(نا، نا، چیتان لەگیسکەکەم کردووە؟ بۆ کوشتووتانە؟ گیسکەکەمم ئەوێتەوە)

بەداخەوە سەرەڕای گریان و فرمێسکەکانم هـیچ نـەگۆڕا، کـاتێکیش گۆشـتی گیـسکە سەربڕاوەکەیان لەبەردەمم دانا زیاتر فرمێسکم ڕشت و هەسـتم بـەتامێکی نـاخۆش کـرد. لەوکاتەوە تا تەمەنم گەیشتە ۱۳ ساڵ تامی یەك پـل گۆشتیـشم نـەکرد و لـەجیاتی ئـەوە بەپەرۆشەوە چاوەڕێی وەرزی سەوزە و میوەم ئەکرد. بـەڵێ میـوەو و سـەوزە بەحاڵـە حـاڵ سکیان تێرئەکردم.

باخـەکانمان بەهەشـتێك بـوون بـۆ خۆیـان، ئـەو میوەیانـەی لـەو باخانـەدا هـەبوون لەناوچەکانی تری کوردستاندا دەگمەن بوون: ۳۲جۆر تـرێ، تـووی رەش و سـپی، لیمـۆی ترش و شیرین، چەندین جۆری گوێز و بوندق و هەنجیر و بستەی نـەرم و بەلـەزەت.کـە هـەر جۆرەیان تامی تایبەتیی خۆی هەبوو.

زۆرم حـەز لـەراکردن بـوو بـەدەوری هـەردوو پیرەدارەکـەدا و هەڵمـژینی بۆنیـان و چێژوەرگرتن لەمیوەکەیان. منداڵیم لەو بەهەشتەدا بەسەربرد. بەهەشـتێکی راسـتەقینەبوو بەدرەخت و مێو و رێگـە تەسـکەکانی و جۆگـە بـچووکەکانییەوە، وئاژەڵـەکانی کەپـەنجا سەرمانگا و بزن و مەڕ و پشیلە و سەگ و ئێستر و کەر و ئەسپمان هەبوو. مەیتەرەکـەمان سەرەڕای کارەکانی خۆی، ئەبوو سەرپەرشتیی کـاری شـوانەکانیش بکـات، کـە بەگـشتیی لەناو کوڕەکانی خۆیدا هەڵیئەبژاردن و یارمەتی ئەدان لەچاودێریکردنی ماڵاتەکەدا.

من دەستبەتاڵ بووم بۆ چاودێریکردنی مەڕە جوان و گوێڕایەڵەکان. کاتێك تەمـەنم بـوو بە ٥ ساڵ، باوکم پێی وابوو، هێندە گەورەبووم کە بتـوانم ئاگـام لەگوێدرێـژبێت، لەبەرئـەوە جاشوولکەیەکی بچووکی خۆشەویستی پێشکەش کردم و ناوم نا(بـۆزۆ)- ناوەکـە لەرەنگـە

سپییەکەیەوە سەرچاوەی گرتبوو- لەو رۆژەوە بۆزۆ بووە یەکەمین شتی جێی بایەخم. ڕێنادەم کەس جگە لەخۆم سواری بێت و، هەموو ئێوارەیەك پێشخەوتن بەسەرمئەکردەوە و پێویستیی حەوانەوەی شەوم بۆ دابین ئەکرد و بەشی خۆی ئالف و ئاوم بۆ دائەنا. هەندێك جار دژی ئەوەبووم کەئێمە برنج بخۆین لەکاتێکدا بۆزۆ کاوجۆ بخوات، و هێندەم خۆشەویست کە جارجار قاپێکی پڕ برنجم ئەماشییەوە و دامئەنا بۆ بۆزۆ. گەر هەستم بکردایە دەنگی نووساوە یا زەڕین ئازاری ئەدات، دۆخی دەروونیشم تێك ئەچوو، و هێلکەم ئەدزی و ئەمدایە بەدەڵەمەیی بیخوات، چونکە پێموابوو دەنگی بەوە وەك جاران بەهێز و زوڵاڵ ئەبێتەوە. لەسایەی ئامۆژگارییەکانی هاوڕێ مەیتەرەکەمدا دەستم کرد بەسواربوونی. بەیانیان زوو هەڵئەستام و خۆمئەکرد بەناو جێگەکەی جەمالدا. جەستەیم بیردێتەوە کە عارەقێکی زۆری ئەکردەوە، بەڵام زۆرم حەزئەکرد لەپەنایدا پاڵکەوم.

ئەم سوارچاکە سمێڵ زلەی بەشارەزایی و چاو نەترسییەوە ئەسپسواری ئەکرد بەلای منەوە پاڵەوان بوو. دایکم لەو پەیوەستییەی من بەجەمالەوە رازی نەبوو، بەتوندی سەرەکۆنەی ئەکردم و بەبۆڵە بۆڵەوە ئەیوت: (ئاوا ئەبیت بەمەیتەر، ئەبیت بەکەر).

پیاسەکانم لەسەر پشتی بۆزۆ بەردەوام بوو و هیچ گوێم بەڕەخنەکانی دایکم نەئەدا، چونکە کەرەکەم زۆر زۆر خۆشئەویست، تا تەمەنم بوو بە٩ ساڵ، ئەوکاتە ئەسپم دۆزییەوە. ئەمەش لەهاویندا بوو. لەگەڵ باوکمدا ئەچووین بۆ (بەرحاز) کە دەشتێکی بچووك بوو لەنێوان مادن و ئەلعەزیز لەبەرزایی ١٢٥٠ مەتردا، شاخەکان دەورەیان دابوو، و دەریاچەیەکی سوێریشی تیابوو. باوکم سواری ئەسپەکەی بوو بوو ومنیش لەسەرپشتی کەرەکەم بووم، کاتێك دابەزین بۆ ئەوەی لەژێر درەختەکانی گوندێکدا بحەوێینەوە، پیاوێك جوانوویەکی سێ ساڵەی جوانی پیشانی باوکمدا، دوای ئەوەی لەهەموو لایەکەوە سەیریکرد لێی پرسم: (ئەتەوێت واز لەبۆزۆ بێنێت و لەجیاتی ئەو ئەم جوانووە ببەیت بۆ خۆت؟)

-(حەزئەکەم بۆزۆ هەر هی خۆم بێت، بەڵام پێموایە هێندەش گەورەبووم بتوانم سواری ئەو جوانووە ببم، پاشان حەزیشم لێیەتی)

-(باشە جڵەوەکەی بگرەو بیبە بۆ ماڵی مامت تا زینێك و پاڵوویەکت بدەنێ).

دووچاوی شینی خەندەداری خاوێن وەك پاکیی چاوی منداڵ، سیمای مامی گەشاندبووەوە، بەردەوام شمشێرە درێژەکەی پێبوو کەبەبەردی گرانبەها رازابووەوە. تەمەنی خۆی ئەدا لە٦٥ ساڵ، بەڵام تین و تاوە سەیرەکەی و قسەخۆشەکانی هەروەك خۆی مابوو. پیاوێکی گەورەبوو، لەگوندی(کری سوور) ئەژیا و سەرەڕای کشتوکاڵ، مەڕی بەخێوئەکرد و چەند هەزار سەرێکی هەبوو. مەڕەکانی لەگردە بەرزە سەوزەکانی باکووری خۆرهەڵاتی کوردستان ئەلەوەڕێنران و زستانان ئەیانهێنانەوە بۆ گەوڕەکانیان. هەروەها نزیکەی ٦ ئەسپی پێشبڕکێ و کۆمەڵێ سەگی رەسەنی کوردیی هەبوو، یەکێکیان سەگێکی زەبەلاح بوو کەهەر وەڕینەکەی بەس بوو بۆ ئەوەی ئەو گورگانەی ئەیانەوێت پەلاماری مێگەلەکانی بدەن بقوچێنن.

یەکێك لەسەگەکانی رقی لەژەندرمەبوو، هەرهێندەی بیبینیایە بەتفەنگە ئەڵمانییە درێژەکانی سەرشانیانەوە لەگوندەکە نزیك ئەبنەوە یەکسەر ئەکەوتە مڕەمڕ. رۆژێکیان یەکێك لەو ژەندرمانە بەبەردەم ماڵی مامدا تێپەڕی، سەگەکە پەلامارییدا، سەربازەکە ترس گرتبووی و تفەنگەکەی نابووبەشانییەوە، خۆی ئامادەکردبوو بۆ تەقەکردن، بەڵام پێشئەوەی فریابکەوێت دەستبنێت بەپەلەپیتکەدا، سەگەکە دابووی بەزەویدا. شوانەکان بەپەلە ژەندرمە بریندارەکەیان لەکاتێکی گونجاودا لەژێر چنگی سەگەکە دەرهێنا، ئەو ژەندرمەیە سکاڵای کردو مامیان لەگەڵ سەگەکەیدا بانگکرد بۆ بەردەم دادگە، سزایەکی پارەیان بەسەر مامدا سەپاند، سەگەکەش کە لەسزای کوشتن رزگاری بوو، لەو رۆژەوە خرایە ژێر چاودێرییەکی توندەوە.

لەو رۆژەی هاویندا مامم لەسێبەری کۆمەڵێك دارچناری کەناری یەکێك لەجۆگەکانی ئاودێریدا دانیشتبوو. کۆمەڵێك پیاو دەوریان دابوو کەهەندێکیان لەسەرخۆڵەکە دانیشتبوون و هەندێکیشیان بەپێوە. کە لێیان نزیکبوومەوە سەرێکی بەلای مندا بەرزکردەوە، پاشان بەسووکی سەیرێکی سەرتاپای جوانووەکەی کرد و پێیوتم: (ها پاشا، ئەم جوانووە جوانە هی تۆیە؟)

وەڵامم دایەوە: بەڵێ، ئێستا باوکم بۆی کڕیم.

-یوسف شتێکی باشی کردووە، لەوەئەچێ جۆرێکی باش بێت، بەڵام تۆزێك تووڕەیی پێوەدیارە، لەبەرئەوە ئاگاداربە، ئەبێت کەسواری ئەبیت خۆت چاك بگریت ئەگینا پەنگێکت پێئەدات.

-بێخەمبە مامە ئاگام لەخۆمە.

یەکێك لەخزمەتکارەکان بەپەلە جوانووەکەی بۆ زین کردم، و دوای کەمێك خۆم گەیاندەوە باوکم.

بەناو کێڵگەکاندا کەوتینەرێ کەئەیگەیاندینە رێگە قیرتاوەکەی مادن، لەدەشتەکەدا پان بوو و کە لەرووبارەکە نزیك ئەبووەوە پێچاوپێچ و تەسك بوو. رێکەوتی کەسمان نەکرد هەندێك کەرسوار نەبێت، هەستم کرد رێگەکە چۆڵە، بۆیە ئەسپەکەم دایە غار و پێشی باوکمم دایەوە و زۆر شادمان بووم کە ئەتوانم کۆنترۆڵی بکەم.

ئەسپەکەم لەناوەڕاستی رێگەکەدا لێئەخوڕی و ئاگام لەدەوروبەری خۆم نەمابوو. لەپڕ گوێم لەدەنگی هۆڕنێکی تیژبوو لەپشتمەوە.

پێشئەوەی بتوانم ئاوڕ بدەمەوە بەرەو سەرچاوەی دەنگەکە، ئەسپەکە بەو دەنگە نامۆیە رەوییەوە و لەپێشبڕکێیەکی شێتانەدا بەرەوپێشەوە کەوتە غاردان، کەمێك خۆمم لەسەر زینەکە بەرزکردەوە و گوشارم خستەسەر ناوقەدی ئەسپەکە و توند جڵەوەکەیم راکێشا. گوێم لێبوو باوکم بانگی ئەکرد:

-نورۆ، نورۆ، ئاگات لەخۆت بێت، وریابە.

سەرەڕای ئەوە نائومێدنەبووم، بەهەموو هێزی خۆم جڵەوەکەم راکێشا تاپڕا، ئیتر دەستمگرت بەیاڵی جوانووەکەوە و توانیم بۆ ماوەی چەندکیلۆمەترێك خۆم بەسەر پشتییەوەبگرم تا گەیشتینە پێچێکی سەخت، قایشەکەی ژێر سکی پچڕاو من بەزینەکەوە پەڕیمە دۆڵێکەوە کە ١٠٠ مەتر لەرێگەکەوە دووربوو وکەوتمە ئاوی دیجلەوە.

باوکم وایزانی مردووم، جارێکی تر بانگی کرد، پاشان ئەسپەکەی لای یەکێك لەجووتیارەکان بەجێهێشت و کابرای خاوەن ئۆتۆمبیلی لەگەڵ خۆی هێناو بەوردیی کەوتنە گەڕان، یەکەمجار جڵەوەکەیان دۆزیەوە، پاشان زینەکە، بەڵام هیچ شوێنەوارێکی جوانووەکە و سوارە بچووکەکەی دیارنەبوو. لەپڕ گوێیان لەنوزەنوزێك بوو لەلای رووبارەکەوە، من لەهۆشخۆم چووبووم.

کاتێك چاوم کردەوە لەنەخۆشخانەی مادن کەوتبووم. کاکم (نافیز) کە ئەوکاتە سەرۆکی شارەوانی و سەرۆکی پزیشکەکانی نەخۆشخانەی مادن بوو، چارەسەری کردم و ئۆکسجینی دامێ، منیش بەدەم وڕێنەوە ئەموت:

-کوا جوانووەکە؟

دوای چەند خولەکێك لەسەر تەختەیەکی دەستیی بردیانمەوە بۆ ماڵی خۆمان لەمادن، پاشان بۆ باخەکەمان، و ئێوارە خەریکی راکردن و هەڵبەزودابەزبووم وەك ئەوەی هیچ رووی نەدابێ.

مناڵیم هەر تەنیا رابواردن و سەرگەرمی نەبوو.

دوای گەرمای تەموز لەناوەڕاستی مانگی ئابەوە باران بارین دەستیپێئەکرد، و لەئەیلوودا رەشەبای توند هەڵئەکرد، و بۆنی خۆشی ترێ رنین ئاماژەبوو بۆ کردنەوەی قوتابخانەکان. تەمەنم ٥ساڵ بوو کە باوکم ناردمی بۆ قوتابخانەیەکی تایبەت. لەسەر فەرش و هەندێکجاریش لەسەر زەوییەکە دائەنیشتین و نیوە بازنەیەکمان دروستئەکرد لەدەوری

میرزا،کە لەسەر سەکۆیەکی بەفەرش داپۆشراو دائەنیشت. ئێستاش وێنەی ئەو فەرشەم لەبەرچاوە بەنەخش و نیگار و وێنەی باڵدار نەخشێنرابوو،هەندێکجار سەیرکردنی نەخشەکان ئاگای لای وانەکانی میرزا نەئەهێشتین.

میرزا کە لەناوەڕاستەکانی تەمەنیدابوو، سیمایەکی کراوەی هەبوو، ریشێکی جوان دەوری دەموچاوی دابوو. باوکی منداڵەکان لەبەرامبەر فێرکردنماندا پاداشتیان ئەدایە، و سەرەڕای بەشداریکردن لەخەرجی گەرمکردنەوەی پۆلەکەدا، خۆشمان کۆڵەدارمان بۆ ئەبرد. میرزا پیاوێکی باشبوو و من زۆر رێز و خۆشەویستیم بۆی هەبوو، هەندێکجار کەیەکێك لەخوێندکارەکان دەنگە دەنگی ئەکرد، بەشوڵکە درێژەکەی دەستی هەڕەشەی لێئەکرد و بەهێواشی ئەیکێشا بەتەپڵی سەریدا -وەك جۆرێك لەلێبوردەیی زیاتر لەوەی توندوتیژی بێت- تەنانەت ئەگەر لەگەڵ هەندێك خوێندکاریشدا توند بوایە و لای کەسوکاریان شکاتیان لێبکردایە، وەڵامی ئاسایی باوکان ئەوەبوو:

-(دەستی خۆش بێت، جێگەی بەهەشت بێت).

باوکان، میرزایان بەپیاوێکی پیرۆز ئەزانی. ئەی ئەوکەسێکی زانا نەبوو؟ و پەیامەکەی ئەوەنەبوو کە ئەو زانست و زانیارییانەمان فێربکات؟ بەدانبەخۆداگرتنێکی کۆڵنەدەرانەوە ئەلف و بێی فێرئەکردین لەسەر شێوازی قوتابخانە کۆنەکان (قوتابخانەی قورئانی). پیتەکانمان بەکۆرس بەتۆنێکی دووبارە یا بەگۆرانی ئەوتەوە.

هاوپۆلەکانم پێکهاتبوون لەکورد و منالی فەرمانبەرە تورکەکان. ئەو رۆژانە شتێکی ئاسایی بوو کە مرۆڤ کوردبێت، خەڵك عوسمانیی بوون و جیاوازیی نەبوو لەنێوان عەرەب و کورد و تورکدا، ئێمە منداڵ بووین وبیرمان لەو جۆرە شتانە نەئەکردەوە و تەنیا یاریی و سەرگەرمیمان بەلاوە گرنگ بوو.

پایزی ئەوساڵە تەندروستی دایکم زۆر تێکچوو، چیمان لەدەستهات کردمان بۆ چارەسەرکردن و بایەخپێدانی، بەڵام ئەو رووداوە کارەساتبارانەی کوردستانیان بەگشتیی و

خێزانەکەی ئێمـەیان بەتایبـەتی هەژانـد، جۆرێـك نـەبوون یارمـەتی نـەخۆش بـدەن بـۆ چاکبوونەوە.

هەموو ئەو رووداوە خراپانە دەرئەنجامی سیاسەتی مایکافیلیی مستەفا کەمال بوون.

بەپـشتیوانیی یارمـەتی فـراوان و گـەرموگوڕی کـورد تـوانی بەسـەر فرەنـسییەکان و یۆنانییـەکان و ئیتاڵییەکانـدا سـەرکەوێت و ئینگلیـز ناچـاربکات لەگـەڵی رێکبکـەون. بەرامبەر ئەم پشتیوانییەی کورد، کەمال ئەتاتورك بەئاشـکرا بـەڵێنی ئۆتۆنـۆمی تـەواوی لەچوارچێوەی کۆماری تورکیادا بەکورد دا، بەڵام دوای ئەوەی رێککەوتننامەی لۆزان جێـی رێککەوتننامەی سیڤری گرتەوە، هەڵوێـستی بەرامبـەر بـەکورد گـۆڕا و هـەر خێـرا ئـەو راگەیاندنە ئاشکرایەی بیرچـووەوە کەئـەیوت: (تورکیـا هـی دوو گەلـە: تـورك و کـورد) و هەڵوێـستێکی دوژمنکارانـەی ئاشـکرای بەرامبـەر ئـەو کوردانـە وەرگـرت کـەداوای ئۆتۆنۆمییان ئەکرد و هەموو ئەو کاسێتانەی کەگۆرانی و پیاهەڵدانی کـارە سـەربازییەکانی کـورد و ئازایـەتییان بـوو لـەکاتی جـەنگی سـەربەخۆییدا، دەسـتییان بەسـەرداگیراو قەدەغەکران- ئەو کاسێتانەی کە پێشتر تەنانەت پەرلەمانی تورکیـاش گـوێی لێئـەگرت- پەرلەمانە کۆنەکە هەڵوەشایەوە و لەپەرلەمانی تازەدا کەسانی تورك بەنوێنەرایـەتی ناوچـە کوردییەکان دانران، قوتابخانە کوردییەکان داخـران و زۆر لەپەرلـەمانتارە کۆنـەکان گـیران و درانە ئەنجومەنی عورفی و دەستی دەسـەڵاتی ناوەنـدیی ئەنکـەرە لەناوچـە کوردییەکانـدا توندتر و بەزەبرتربوو.

گەڕانەوە بۆبیرۆکە شۆفێنییەکانی(پان تۆران)ی(جـون تـورك)ی پـێش جـەنگی جیهـانی یەکەم، ئاگادارکردنەوەیەك بوو بۆنیشتمانپەروەران و کەسایەتییە کاراکانی کورد، بەتایبـەت ئەوانەی لەنزیکەوە هاوکاریی مستەفا کەمالیان کردبوو. سەرەنجام بۆ رێگـرتن لەسیاسـەتی جیاکاریی و چەوساندنەوە، رێکخراوێکی بەرگریی کوردی دامەزرا و خـۆی لەگۆڕەپانەکـەدا سەپاند.

خالید بەگی جەبری، یەکێك لەسەرۆك خێڵەکانی(جوبران)ی نیشتەجێی ناوچەکانی مووش، کە پیاوێکی رووناکبیر و پڕ جۆشی نەتەوەیی بوو، ئەو ئەرکەی خستە سەرشانی و چالاك و لەخۆبووردوو ئەنجامیدا. لەماوەیەکی کەمدا رۆشنبیران و فەرمانبەرانی لەخۆی کۆکردەوە، و توانی کەسانی دەستەبژێر و پیاوماقوڵان و کەسایەتییە ناودارەکانی ناوچەیەکی بەرفراوانی کوردستان کۆبکاتەوە. نوێنەرەکانی بەهەر چوارلای وڵاتدا کەوتنەگەڕ بەمەبەستی کۆکردنەوەی زۆرترین ژمارەی لایەنگر. ٢٦ی مارسی ١٩٢٥ دیاریکرا وەك رۆژی دەستپێکردنی راپەڕینی چەکداریی، بەڵام رێکەوت دەستی وەردایە رووداوەکان، پێشئەوەی ئامادەکارییەکان بۆ شۆڕش تەواوبێت، زووتر و لە ٧ی شوباتدا بەرگریی دەستپێکرد، ئەویش لەئەنجامی پێکادانێك کە لێپرسراوانی ئەنکەرە لەنێوان مەفرەزەیەکی تورك و هەندێك لەپیاوانی شێخ سەعیدی پیراندا هەڵیانگیرساند.

شێخ وەك پیاوێکی رێزدار و باوەڕدار لەباکوور و باکووری خۆرهەڵاتی کوردستان ناسرابوو،وسوێندیشی خواردبوو هاوپەیمانی کۆلۆنیل خالید بەگ بێت.

شێخ سەعید کە یەکێك بوو لەسەرانی رێبازی نەقشەبەندی- رێبازێکی سۆفی ئیسلامییە- رێزێکی گەورەی هەبوو لای زۆربەی خەڵکی کورد بەهۆی زانایی و باوەڕدارییەکەیەوە. خۆی بەرەچەڵەك خەڵکی (باڵوو)بوو و لەئەرزرۆم دائەنیشت، هەمووساڵێك سەردانی مەزاری باووباپیرانی ئەکرد لە(باڵوو).

کاتێك کە شێخ سەعید ئەرزرۆمی جێهێشت، کاروانەکەی و ژمارەی هاوڕێکانی لەرێڕەوەکەدا زیادیان ئەکرد، و تا گەیشتە (باڵوو) بوون بەدەهەزار کەس. ئەوساڵە شێخ سەعید و پیاوەکانی لەپیران لایاندا کە شارۆچکەیەکە بەدووری ٥ کم لەدیاربەکر و ١٠ کم لەباڵوو. هەموو دانیشتوانی ناوچەکە بەخۆیان و دیارییەکانیانەوە هاتنە پێشوازی شێخ.

حکومەتی تورکیا زانیاریی لەبارەی ئامادەکارییەکانی کوردەوە هەبوو و ئەترسا لەجۆش و خرۆشی دانیشتوانەکە و پشتیوانیکردنی تەواویان لەشێخ سەعید. بەمەبەستی

ترساندن و دروستکردنی بیانوو، فەرماندەی ژەندرمەی تورك گەڕی ئەوەی پێگرتن كە هەندێك لەپیاوەكانی شێخ سەعید بەشێوەیەكی ئاشكرا هێرشیان كردووەتە سەر سیاسەتی حكومەت، و بەپەلە دەستگیریكردن و ویستی بیانخاتە زیندانی پیرانەوە، هەر هێندەی ئەو كەسانەیان لەكەمپەكەی شێخ هێنایەدەرەوە فەرماندەی ژەندرمەكان كەلەپچەی كردە دەستیان و فەرمانیدا بەژەندرمەكان داركارییان بكەن.

كاتێك هەواڵەكە بەشێخ سەعید گەیشت، وای بەباشزانی دەستوەرنەداتە مەسەلەكەوە، بەڵام كامپەكە كە ئەم رووداوە وروژاندبووی، بەشێوەیەكی سەركێشانە هەڵسوكەوتیان كرد، وهەندێك لەلایەنگرانی شێخ سەعید دەستیاندایە چەك و كەوتنە دوای شێخ (عەبدولڕەحیم)، برا گەنجەكەی شێخ سەعید، كەئەیویست نەیەڵێت دۆخەكە خراپتربێت، بۆیە دە پیاوی لەگەڵ خۆی برد و بەمەبەستی دانوستاندن چووەلای ئەفسەرە توركەكە، بەڵام ئەفسەرەكە هەڕەشەی گرتنی ئەویشی كرد.

شێخی لاو وەڵامی دایەوە:

-ئەبێت هۆكاری ماقووڵ هەبێت بۆ گرتنی خەڵك.

ئەفسەرە توركەكە بەلووتبەرزییەكەوە وەڵامی دایەوە:

-(ئەوە هۆكاری دەوڵەتە)و ئاماژەی دایە دووژەندرمە بۆ گرتنی شێخ.

پێشئەوەی دوو ژەندرمەكە فریای جووڵەبكەون، پیاوەكانی شێخ عەبدولڕەحیم دووانیان لەژەندرمەكان كوشت و فەرماندەی مەفرەزەكە تێیقوچاند و ئەنكەرەی ئاگاداركردەوە كە:

-شۆڕشی كورد دەستی پێكرد.

لەگەڵ گەیشتنی ئەو هەواڵە، مستەفا كەمال لەخەلۆەتی رابواردنی ناو ژنان و مەینۆشی هاتەدەرەوە و وەزیرەكانی كۆكردەوە و داوای رێوشوێنی توندی لێكردن بۆ نوقمكردنی (چەتەكانی كورد لەخوێندا)، بەڵام (فەتحی ئۆكیار)ی سەرەك وەزیران ئەوەی رەتكردەوە دەستبخاتە خوێنی گەلی كوردی دۆست و بێتاوانەوە.

بۆ جێبەجێکردنی سیاسەتەکانی، مستەفا کەمال پێویستی بەچنگێکی توند و گیانێکی جەلادانە هەبوو، ئەم جۆرە کەسانەش لەدەوروبەری ئەتاتورك دەگمەن نەبوون. لەراستیدا ژمارەیەکی زۆر لەسڤیل و کەسایەتییە سەربازییەکان خەونیان بەوەوە ئەدی پۆستێکی لێپرساویی وەربگرن. لەناویاندا کەسایەتییەك کەپێشتر خۆی سەلماندبوو وەك ژەنراڵێك و وەك دیپلۆماتێکیش، وچەندین سەرکەوتنی سەربازیی و دیپلۆماتیشی بەدەستهێنابوو.

(ئەنینۆ) کەخەڵکی مالاتیایە لەکوردستان، ونازناوەکەی لەئەنجامی سەرکەوتنی بەسەر یۆنانییەکاندا هەڵگرتبوو. سەرکەوتنێکی دیپلۆماتیی گەورەشی ئەوەبوو کە توانی رێکەوتننامەی سیڤر بگۆڕێت بەرێکەوتننامەی لۆزان، ئەورێکەوتننامەیەی هەموو هیواکانی کوردی لەئۆتۆنۆمیدا تێکشکاند، لەپاداشتی ئەم کارەش لەساڵی (١٩٢٣)وە بۆ (١٩٢٤) پۆستی سەرەك وەزیرانی پێسپێردرا، دواتر ئەنینۆ لەئەنجامی پەیوەندییە خێزانییەکانی و لەبەرئەوەی رقی لەو شەوبێدارییە سووکانەبوو کە دیکتاتۆر خوی پێوەگرتبوو، لەگۆڕەپانەکە کشایەوە. زۆرشت لەبارەی ئەنینۆوە وتراوە، پێشی ئەوترا عیسمەتەکەڕ، چونکە لەبواری دیپلۆماتیدا کەڕبوو، لەبارەیەوە ئەیانوت: حەوت رێوی لەناو سەریدا هاتووچۆئەکەن بێ ئەوەی هەرگیز تووشی یەك بن. ئەشیانوت کەسایەتییەکی چاوبرسی و قین لەدڵ بووە.

کاتێك سەرۆکی وەفدی تورکیابوو لەرێکەوتننامەی لۆزاندا، عیسمەت ئەنینۆ بەئاشکرا رایگەیاند:(تورکیا موڵکی هەردووگەلی تورك و کوردە، و ئەم دووگەلە لەم وڵاتەدا هەمان ماف و ئەرکیان هەیە).

لەراستیدا ئەم قسە شیرینکراوە، بەمەبەستی لەبیربردنەوەی رێکەوتننامەی سیڤرو ئەو بەڵێنە ئاشکرایانەبوو کەدرابوو، بۆ پێکهێنانی وڵاتی سەربەخۆی کوردستان.

مــستەفا کــەمال، عیــسمەت ئــەنینۆی لەلوتکــەی حکومەتــدا دانــا بەمەبەســتی سەرکوتکردنی کورد و کەوتە هەوڵ بۆ ترساندنی دانیشتووانە تورکەکان لەبزووتنەوەی کــورد و داوای چەکهەڵگرتنی لێکردن و لەپەرلەمانیشدا قیژاندی:

-تورکیا لەمەترسیدایە، ئینگلیــز پــشتیوانی کوردەکــان ئــەکات و چــەك و پارەیــان ئەداتێ.

سەرەك وەزیرانەکەی راسپارد کاربکات بۆ ریشەکێشکردنی ئــەو(گانگرینــە)ی هەڕەشــە لەجەستەی نەتەوەی تــورك ئــەکات، و فەرمانیــدا بــەوالی بــەدلیس بــۆ میوانــداریکردنی کۆلۆنیل خالید بەگی جەبری بەبیانووی گفتوگۆ ســەبارەت بەچارەنووســی کوردستان،پاشــان هەر لەهۆڵی کۆشکەکەی خۆیدا گوللەبارانی بکات.

خالید بەگ باوەڕی بەڕەوایی ئەو مەسەلەیە هەبوو کە بەرگریی لێئــەکات، بۆیــە بــڕوای بەشێوازی برایانەی نامەکەی والی کرد و بێ هیچ دوودڵییەك لەگەڵ دە ژەندرمــەی تورکــدا کە بەناوی گاردی شەرەفەوە نێردرابوون بۆلای، کەوتەڕێ و ئــەوەی بەخەیاڵــدا نــەهات کــە چەندکەسێك لەگاردی تایبەتی خۆی لەگەڵ خۆیدا بــەرێت، هــەروەها هــەواڵی رووداوەکــەی پیرانی نەبیستبوو، ونەیئەزانی لەئەنکەرە چ پیلانێك دژی خۆی و گەلی کورد داڕێژراوە.

لەبەردەم هۆڵی کۆشکەکەدا فەرماندەی کاروانەکە بەپەلە چــووە ژوورەوە بــۆ گەیانــدنی هــەواڵی گەیــشتنی میوانەکــە. ئەفــسەری راســپێردراو بەفەرمانــدەییکردنی دەســتەی گوللەبارانکردنەکە، فەرمانی پێکرد:

-تۆ بچۆ دەرەوە، باخۆی بەتەنیا بێتەژوورەوە.

خالید بەگ بەتەنیا چووە هۆڵی کۆشــکەکەوە کەکۆشــکێکی کــۆنی مــیرە کوردەکــانی بنەچەی شەرەفخان بوو. چــاوەڕێبوو والی خــۆی پێــشوازیبکات، کەچــی دەرگــا گەورەکــە لەدوایەوە داخرا، چەند هەنگاوێکی نا بەرەو ناوەڕاستی هۆڵەکە و چاوێکی بەپایەکۆنــەکانی کۆشکەکەدا گێڕا، چاوی کەوت بەچەندین لولەی تفەنگ کە ئاڕاستەی کــراوە، لــەو ســاتەدا

تێگەیشت کە کەوتۆتە بۆسەوە، ویستی بکشێتەوە بەرەو دەرگاکە، هەر لەگەڵ یەکەم جوڵەیدا لەشوێنی خۆی، دە تفەنگ پێکەوە تەقەیان لێکرد و کەوتە سەرزەوی مەرمەڕینی هۆڵەکە. هەمان ڕۆژ زۆر بەنهێنی و بەبێ ئاگادارکردنەوەی خێزانەکەی بەخاك سپێردرا.

لەهەمان سات و کاتدا مستەفا کەمال فەرمانی بەسوپای چوارکرد کە لەدیاربەکر جێگیربوو، بەرەو پیران بەرێبکەوێت بۆ تێکشکاندنی یاخیبوونی کورد(کە بێگانە پاڵپشتی ئەکات)، وهاوکات سەربازگیریی گشتیی لەوڵاتدا ڕاگەیاند.

دوای ئەو ڕووداوەی کەدوو ژەندرمەکەی تیاکوژرا و فەرماندەکەیان ڕایکرد، شێخ سەعید گەیشتە ئەو ئەنجامەی حکومەت بەوەندەوە ناوەستێ و هەموو هێزی خۆی ئەخاتەگەڕ بۆ سەرکوتکردنی خۆی و جەنگاوەرەکانی.

لەتەمەنی ٨٠ ساڵیدا، لەزانا و ڕێبەری تەریقەتێکی ئایینیەوە، بووە سەرکردەیەکی سەربازیی و سیاسی.

لەبەرئەوەی زۆربەی ئەوانەی لەگەڵی بوون چەکداربوون، بێ هیچ زەحمەتێك لەیەکەی سەربازیدا ڕێکیخستن، و پیاوانی بەئەزموون و ناسراو بەئازایەتیی و توانای فەرماندەیی بەلێپرسراوی ئەو یەکانە دانا.

لەو کاتەدا هیچ ئەفسەرێکی پیشەیی نەیتوانی پەیوەست بێت بەهێزەکانی کوردەوە، بەشێکیان لەلایەن خالید بەگەوە بەئەرك نێرابوون بۆ ناوچەکانی تری کوردستان و خۆرئاوای تورکیا، و ژمارەیەکی زۆرتریان لەناو شورای دیاربەکردا گیریان خواردبوو، کەشارێکی ناسرابوو بەشووورە گەورەکانی و هیچ پەیوەندییەکی لەگەڵ دەرەوەدا نەبوو لەرێی چوار دەروازەکەیەوە نەبێت. لەرۆژی یەکەمی پێکهەڵپژانی نێوان فەرماندەیی ژەندرمەکان و پیاوانی شێخ سەعید، لێپرسراوانی سڤیل و سەربازیی، پیاوانی خۆیان گێڕایەوە ناو شارەکە و دەرگەکانیان داخست و ڕێی چوونە ژوورەوە و هاتنەدەرەوەیان لەهەمووکەسێك قەدەغەکرد، لەبەرامبەریشدا هەریەکسەر هێزەکانی تورکیا هەرچوار دەرگاکەیان داخست و

بەرگرییان لەپشت شووراکانەوە ڕێکخست. نزیکەی سەد ئەفسەر و پزیشك و ئەندازیار و پارێزەر و ڕووناکبیری تری کورد گیریان خوارد و بێبەشبوون لەمافی پەیوەستبوون بەبزووتنەوەی چەکداریی نیشتمانییەوە.

سەرەڕای گرفتە سەختەکان، شەڕی نێوان هەردوولا بەقازانجی هێزەکانی کورد دەستیپێکرد و سوپای تورکیا پاشەکشەی کردە ناو شوراکانی دیاربەکرەوە و کوژراو تەقەمەنی و کەلوپەلە جەنگییەکانی لەگۆڕەپانی شەڕەکەدا بەجێهێشت، هاوکات کەوتە بەرگریی لەشارەکە، و تۆپی قورس و شەستیرەکانی لەسەر شورا پان و کۆنەکان و ڕوانگەی بورجەکان دانا، و لەماوەی پێنج مانگدا شارەکەیان بەدەنگی تەقینەوەکانیان دەهەژاند.

دوای شکستی سوپای تورکیا، کوردەکان کۆنترۆڵی هەموو ناوچەکانی هەردوو پارێزگەی دیاربەکر و ئەلعەزیزیان کرد.

شێخ عەبدولڕەحیم برای بچووك و بەجۆشی شێخ سەعید هاتە ناوشاری مادن. بەماوەیەکی کەم پێش گەیشتنی، هێزی پارێزەری شارەکە ڕایانکرد و فەرمانبەرە بەرەچەڵەك تورکەکانیش بەبەرگی جووتیاری کوردەوە دوایانکەوتن و ڕایانکرد بەرەو خۆرئاوا بەرێگە شاخاوییەکاندا، ژن و منداڵەکانیشیان پەنایان بردەبەر ماڵی پیاوماقوڵانی شارەکە. دێتەوە بیرم ماڵەکەمان پڕبوو لەو ژنانەی بەگریانەوە لەباوکم ئەپاڕانەوە لای شێخ عەبدولڕەحیم تکا بۆ مێردەکانیان بکات، هەندێکیشیان لەبەر پێیدا کەوتنە سەرچۆك:

-(بمانپارێزە ئەفەندی، تکات لێدەکەین، مەیەڵە پیاوانی شێخ بمانکوژن).

بەو شێوەیە هاواریان هێنا بۆ باوکم کە هەوڵی ئەدا ئارامیان بکاتەوە:

-(بەڵام کەس هیچ نیازێکی خراپی نییە بەرامبەرتان، مێردەکانتان هەڵەیانکرد شوێنەکانی خۆیان بەجێهێشت و ڕۆیشتن، ئەبوو لەنوسینگەکانیان بمێننەوە و درێژە بەکارەکانیان بدەن، کوردەکانیش وایان پێخۆش ئەبوو. ئێمە هیچ ڕقێکمان بەرامبەر بەگەلی تورك نییە و کە کوردەکان ڕاپەڕیون، تەنیا لەپێناو ناچارکردنی ئەنکەرەیە بۆ

ڕێزگرتن لەپابەندییەکانی سەبارەت بەئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان لەچوارچێوەی دەوڵەتی تورکیادا).

باوکم کەبەدەنگێکی هێمن ودڵنیاییەوە ئەم قسانەی ئەکرد، لەراستیدا ململانێیەکی ناوخۆیی لەناخیدا هەبوو،چونکە لەسەر عوسمانیبوونی خۆی مابوو، واتا ولاتێکی فرە میللەتی پێباشبوو کەهیچ تایبەتمەندییەکی نەتەوەیی تیا نەبێت و لەلایەکی تریشەوە هەرگیز ئەو شێوازەی پێ باشنەبوو کە شۆڕشی کوردی پێ هەڵگیرسا.

ئەو بزووتنەوەیە فەرماندەی بەتوانای کەمبوو، جەنگاوەرەکانیش لەبنەڕەتدا خۆبەخش بوون، ئەگەرچی وەستای شارەزابوون لەبەکارهێنانی تفەنگ و خەنجەردا، بەڵام هەر بیرۆکەیەکیان رەت ئەکردەوە کە داوای دیسپلین و سیستەمی سەربازیی و سیاسیی بکات.

بەهۆی سەرکەوتنە سەربازییەکانیانەوە هەندێك خەڵکی گومانلێکراو پەیوەستبوون بە جەنگاوەرەکانەوە، و لێرەولەوێ بەشدارییان کرد لەتالانکردنی ئەمبارەکاندا و پەنایان بردەبەر تۆڵەکردنەوەی خۆبەخۆیی، وەك: تیرۆرکردنی ئەفسەر و سەربازانی تورك لەوانەی بەرەزامەندیی خۆیان، خۆیان تەسلیمی ئەو سەرکێشانەکردبوو.

ئەم رووداوە نەگبەتی هێنانە، ئەبوونە مایەی نیگەرانیی باوکم کە حەزی لەقانون و دادپەروەریی بوو، و لەوەش زیاتر نیگەران بوو لەخراپیی دەستنیشانکردنی بەرپرسانی بەڕێوەبردنی شار و گوندە رزگارکراوەکان. بۆنمونە،(قەدرییە فەندی) کرا بەفەرمانڕەوای مادن، کە کەسێکبوو ناسراو بەهەلپەرستی و پیلانگێڕیی و دووفاقی، خۆی کردبوو بە(قسەکەر بەناوی نەتەوەی کوردەوە) و گەیشتە ئەوەی داوای سەربەخۆیی تەواوی کوردستان بکات، و کەوتە دژایەتی هەرشتێك کە تورك بێت. دوای تێکشکاندنی شۆڕشەکەی شێخ سەعید، قەدریە فەندیش حوکمی لەسێدارەدانی بۆ دەرکرا، لەو ساتەدا کە جەلادەکە پەتەکەی کردە ملی، هاواریکرد:

(بژی کۆماری تورکیا)، بەڵام ئەم هەڵوێست گۆڕینــە ژیـانی پێنەبەخـشییەوە و لەگـەڵ ژمارەیەکی زۆر کوردی تردا گیانی لەدەستدا.

پەلەپەلی ئەنکەرە بــووە هــۆی کـاری دوژمنکـاریی لــەنێوان تــورك و کــوردا و کــاری دوژمنانەی زۆر و لەژماردن نەهاتوو دژ بەکورد ئەنجام درا.

دوای کــۆنترۆڵکردنی شــارە بــچووکەکانی هــەردوو پارێزگــەی ئەلعــەزیز و دیاربــەکر، فەرماندەکانی چواردەوری شێخ سەعید بڕیاری رزگارکردنی شاری دیاربەکریانـدا. لــەماوەی چەند مانگێکدا دەستەبژێری هێزە هەڵبژاردەکانیان لەدەوری شوراکانی شــارەکە کــۆکردەوە بەمەبەستی ناچارکردنیان بۆ خۆبەدەستەوەدان، یان چوونە ناوشــارەکە و دەستبەســەراگرتنی لەناوەوە، هەموو ئەمەش بەبێ تۆپ و تانکی هێرشبەر و فڕۆکــە، لەبەرامبــەر شــورایەکی پتەودا وەستابوون کە سوپایەکی مەشقدیدەی چەکدار بەهەموو جــۆرە چــەکێکی قــورس و سووك بەرگری لێئەکرد. ئەو کوردە خۆبەخــشانەی توانییــان خۆیــان بگەیەننــە ناوقەڵاکــە، بەدیل گیران و کوژران و لاشەکانیان شــێوێنرا وبەمەبەســتی پاراســتنی ناوبــانگی ســوپا و رووخاندنی ورەی دانیشتوان، سوپای تورکیا کەللەسەری دیلەکانی کرد بەدارەوە وبۆ چەندین رۆژ بەکۆڵان و شەقامەکانی شارەکەدا گێڕایان.

بەم شێوەیە، لەکاتێکــدا هێزەکــانی کــورد لەبــەردەم دەرگاکــانی شــارەکەدا لاوازبــوو، لەجیاتی ئەوەی دەستبەســەر بەشــەکانی تــری کوردســتاندا بگــرن و بیخەنــە ژێــر رکێفــی خۆیانەوە، مستەفا کەمال و عیسمەتە کەڕ بەشێوەیەکی زیرەکانــە سیاســەتێکی بــەهێزیان بەکارهێنا و هانی کوردەکانیان ئەدا بۆ ئەوەی دژ بەیــەك بجــەنگن بەمەبەســتی لــەناوبردنی یاخیبووەکان. هــەروەك چــۆن پێــشتریش عوسمانییــەکان توانیبوویــان بەبــەکارهێنانی ئــەم سیاستە میرنشینە کوردەکان لەناوبەرن، و هاوکــات شــەڕی بــۆرژوازیی کوردیــان ئــەکرد و هانی لێکهەڵوەشانی خێڵەکانیان ئەدا، هەروەها نانەوەی دووبــەرەکی و شــەڕ لــەنێوان ئــەو خێڵانەدا.

کەمال، کوردەکان و کوردستانی ئەناسی، و پەیوەندیی زۆر نهێنی لەگەڵ سەرۆك خێڵە گەورەکانی کورد بەست، و نامەی دۆستایەتی و پیاهەڵدانی بۆناردن، لەنامەکانیدا بەبرا ئازیزەکان ناوی ئەهێنان و ئەیتۆقاندن بەوەی شێخ سەعید بەکرێگیراوی ئینگلیزە و دوژمنێکی رەوشت نزمە، کە هەمووشتێك ئەکات لەپێناو دابەشکردن و نەهێشتنی ئیمپراتۆریی عوسمانیدا، و هەستی شەرەف و ئازایەتی و پەیوەست بوون بەئیسلامی تیا ئەبزواندن، و بەڵێنی درۆی پێئەدان بۆ ئەوەی پشتیوانی بکەن لەململانێکەی لەگەڵ ئەو (خۆفرۆشە ڕسوایە). توانای رازیکردنی بەجۆرێك بوو کە ژمارەیەکی زۆر سەرۆك خێڵ و کەسایەتییە گرنگەکانی لەخۆی کۆکردەوە و دژی هێزەکانی شێخ سەعید چەکداری کردن، سەرەڕای ئەوە لەگەڵ ئینتیدابی فەرەنسا لەسوریا رێکەوت بۆ گواستنەوەی هێزەکانی بەو هێڵی شەمەندەفەردا کە سنووری نێوان هەردوو وڵاتی پێکئەهێنا. ئەم رێکەوتنە دژی پەیماننامەی ١٩٢١ ی ئەنکەرەبوو کە بەهەموو شێوەیەك قەدەغەی کردبوو ئەو هێڵە بۆ ئامانجی سەربازیی بەکاربهێنرێت، بەو هێڵەدا دەیان هەزار چەکداری گواستەوە بۆ ناوچەکانی ئورفە و ماردین ولەوێشەوە بۆ بەرەکانی جەنگ، کوردەکانیش کاتێك بەخۆیانزانی گەمارۆدراون و هیچ کادرێکی مەشقدیدە و پشتیوانی دەرەکییان نییە.

توانییان چەندین مانگ بەرگری بکەن، و کاتێك بڕوایان بەشکستی خۆیان هێنا یەك لەدوای خۆیاندا بەدەست هێزەکانی تورکەوە.

لەحەوتی تشرینی دووەمی ١٩٢٥دا هێزەکانی تورکیا کوردستانی تورکیایان داگیرکرد، کە لەوماوەیەدا رەشترین رۆژەکانی مێژووی خۆی بەخۆوە بینی، و کوردستان بەئاگر و ئاسن لێیدرا، پیاوان ئەشکەنجەدران و کوژران و گوندەکان سووتێنران و بەرهەمە کشتوکاڵییەکان لەناوبران و ژنان و منداڵان ڕفێندران و دواتر کوژران. تورکەکانی مستەفا کەمال قەسابخانەیەکیان بۆ کورد دانا کە دڕندەییەکەی ئەگەیشتە ئاستی ئەو قەسابخانەیەی تورکەکانی سوڵتان بۆ یۆنانیی و بولگاریی و ئەرمەنەکانیان دانا.

مستەفا کەمال دادگەیەکی سەربازیی نارده کوردستان بەناوی(دادگـەی سـەربەخۆیی)و بەخێراییەکی سەربازیی بێوێنە، هەزاران کەسی لەسێدارەدا و دوورخستەوە و زیندانی کـرد. لەو گوندانەدا کەبەرامبەر سوپای تورکیـا بـەرگریی کرابـوو، منـدالان و ژنـان لەحەوشـەی ماڵەکاندا کۆکرانەوە و سەربازەکان لەسـەربانەوە گوللـەبارانیان کـردن، ئـەو رووناکبیرانـەی دوور یا نزیك هاوسۆزییان لەگەڵ شۆڕشی کـورد دەربڕیبـوو، چارەنوسـێکی کارەسـاتباریان هەبوو، نزیکەی ٢٠ کەسیان پارچە پارچەکران و خرانـە گوێنییـەوە و فڕێدرانـە دەریاچـەی وانەوە.

لەمادن ٣٠ کەس دەستگیرکران، لەناویاندا بـاوکم و براگەورەکـەم و مـامم و عوسمانـە فەندی ئامۆزام کە تاوانەکەی تەنیا ئەوەبوو لـەکاتی گەیـشتنی شـێخ عەبدولڕەحیمـدا بـۆ مادن هیوای سەرکەوتنی بۆ خواستبوو.

لەشەوێکی سەهۆڵبەنداندا عوسمانە فەندییان راپێچی پیران کرد و بۆ رۆژی دوایی بردیانە گۆڕەپانە گشتییەکەوە و کەلەپچەیان لەدەسـتکربوو وبەسـتبوویان بـەزنجیرێکی درێـژەوە، و داوایان لێکردبوو لەبەردەم ئەو خەڵکەدا کە کۆبووبوونەوە، دانبنێت بەوەدا کـە هاوکـاریی و پشتیوانیی شۆڕشی کردووە و جنێو بەشێخ سەعید بدات، بەڵام ئەو بێدەنگ بووبوو.

کاتێکیش ئەفسەرەکە هەوڵیدابوو ناچاری بکات دان بەو تاوانە گەورەیەدا بنێت و جێـو بەشـێخ سـەعید بـدات، عوسمـانی ئامۆزامـان نـەیتوانیبوو لـەوەزیاتر خـۆی رابگرێـت و بەدەنگێکی بەرز هاواری کردبوو:

-سەرکەوتن بۆ شێخ سەعید و شۆڕشەکەی.

ئەفسەرەکە ئەم کاردانەوەیە ئەبڵەقی کردبـوو، و فەرمانیـدابوو یەکـسەر زیندانییـەکان بەرنەوە بۆ زیندان نەوەکو خۆپیشاندانێکی جەماوەری دروسـت بێـت، و دوایئـەوە هـەموو هونەرەکانی ئەشکەنجەدان و سوکایەتی پێکردنیان لەگەڵدا بەکارهێنابوو.

دنیـا تاریـك بووبـوو کاتێـك ئەفـسەرەکە لەحەوشـەی زیندانەکـەدا عوسمانـە فەنـدی بەسـتبووەوە بەقـەدی دارێکـەوە و فـەرمانی دابـوو بەسـەربازەکان چـەند سـەتڵێك ئـاوی پێدابکەن تاهەموو لەش و جلەکانی تەڕبوو بوو، و بەو شێوەیە بەجێیان هێشتبوو.

ئەو شەوە گەرمیپێو ٣٥ پلەی سەدیی ژێر سفری پیشان ئەدا، بۆ بـەیانی ئامۆزاکـەمان بووبووە قالبێك سەهۆڵ.

هــەواڵی ئــەم مەرگــە ناخۆشــە دانیــشتوانی مــادنی تۆقانــد، بەتایبــەت کەسـوکاری گیراوەکان.

ئەمە سەرەتای دۆزەخ بوو. من ئەوکاتە تەمــەنم شــەش ســاڵ بــوو، لەهــەموو ئــەوەی روویئەدا تێنەئەگەیشتم، بـەڵام جگـە لەباسـی تـیرۆر و کوشـتن هیـچی دیـم نەئـەبینی و نەئەبیست. دایکم شەو و رۆژ ئەگریا، خەڵك نەیانئەوێرا باسی کوردستان بکـەن. بێگومـان من ئەمزانی شتێکی نائاسایی و ترسناك روویئەدات.

ئیتر لەقوتابخانە ناچاربووین کە بەخۆمان بڵێین تورك، و گفتوگۆ سیاسـییەکان لەماڵـەوە راگیران.

لەترسی چارەنووسی بـاوکم و براکـەم و مـامم، شـەو و رۆژ نیگـەرانیی بـاڵی بەسـەر ماڵەکەمانـدا کێـشابوو، لەچارەنوسـیان ئەترسـاین کـە ئـاخۆ ئێـستا ئـەوانیش تووشـی ئەشکەنجەدان و سوکایەتی پێکردن ئەبنەوە؟! و لەوانەشە لەمەودوا ئیتر نەیانبینینەوە.

هەموو خێزانەکان لەم کەشە تۆقێنەرەدا ئەژیان، هیـچمان نەئەبیـست، جگـە لەباسـی کوشتنی کوردەکان لێرە و سوتاندنی تـەواوی چـەندین گونـد لـەوێ و دۆزینـەوەی لاشـەی منداڵانی بچووك لەولا. زۆرجار دێتەوە یادم: شەوێکیان دەنگـەدەنگێکی تۆقێنـەر لەخـەو رایچڵەکاندین، سەرەڕای ئەوەی رووبـارێکی فـراوان کـەوتبووە نێـوان مـاڵی ئێمـە و ئـەو فەرمانگـە حکومییـەوە کـە زینـدانی تێـدابوو، دەنگـە دەنگێکـی نامرۆڤانـە ئـەهات و مەحاڵبوو هیچ ئاژەڵێکیش بتوانێت بەرگەی ئەو ئازارە ترسناکە بگرێت.

رۆژی دوایی راستییەکە دەرکەوت، دەنگەکان هی ئەو کوردانەبوون کە ئەشکەنجە ئەدران، و فەرمانبەرە تورکەکان لەیارییەکەیاندا بۆ ناچارکردنی گیراوەکان کە زمان لەهاوڕێکانیان بدەن ئاسنی سوورەوکراویان بەکارئەهێنا.

لەهەگبەی هەر بەیانییەکی نوێدا کۆمەڵێ هەواڵی خراپی تیابوو. رۆژێکیان لێپرسراوانی تورك داوایان لەکوردەکان کرد هەموو ئەو چەکانەی لایانە رادەستی حکومەتی بکەنەوە. ئەم بڕیارە هۆیەکی تربوو بۆ تۆقاندنی خەڵك، چونکە پێشتر ئازادیی تەواویان هەبوو لەخاوەندارێتی هەر جۆرە چەکێك کە پێیان خۆشبوایە.

ئێستاش دیوارەکانی ژوورەکەی باوکم دێتەوە بەرچاو کە رازابوونەوە بەتفەنگی کۆن و شمشێری زیوین و خەنجەری مشت و کێلان رازاوە بەبەردی دەگمەن و گرانبەها، ژوورەکە مۆزەخانەیەکی راستەقینەبوو کە پڕبوو لەو خشڵانەی خێزانەکەمان چەندین سەدەبوو پاراستبوویان وەك بیلبیلەی چاویان، بەڵام توندیی حکومەت لەمبارەیەوە ناچاریکردین دەستبەرداریان بین.

زۆری پێنەچوو لێپرسراوانی تورك بڕیارێکی نوێیان دەرکرد: هەر کوردێك فیشەك یا گوللەیەکی پێ بگیرێت، ئەگیرێت و بێبەزەییانە تووشی ئەشکەنجە و دوورخستنەوە ئەبێت.

زۆرترساین، چونکە گوڵشەنی خوشکم لەکاتی گەڕان لەدۆلابەکەیدا فیشەکێکی تفەنگی راوی دۆزییەوە و بەپەلە خستییە ناو زۆپا دارەکەوە، و لەپڕدا بیری کەوتەوە کە فیشەکەکە بەکارنەهێنراوە.

(دوورکەونەوە) دایکم هاواری کرد. چاوەڕێی تەقینەوەی فیشەکەکە و ماڵەکەمان بووین، بەڵام فیشەکەکە نەتەقییەوە بارووتەکەی پێش تەقینەوە سوتا، و تەنیا گوێمان لەفیشکەفیشکێك بوو.

لەو ماوەیەدا ماڵەکەمان لەشانەی هەنگ ئەچوو و ئارامی بەخۆوە نەئەبینی، لەلایەکەوە ژن و منداڵ ئەهاتنە ژوورەوەو لەلایەکی ترەوە باوکان و هاوڕێیان و دراوسێکان

و دۆستەکان کە نیشتەجێی گەڕەکە دوورەکان بوون هاتوچۆیان ئەکردین. ئێستاش ئامۆژنم دێتەوە بەرچاو، ژنێکی بەتەمەنی سەنگین، هەر پێنج کچەکەی بەدەورییەوە بوون و دەستی تاقە کوڕەکەی گرت و بەپلیکانەی دەروازەی ماڵەکەماندا سەرکەوت و کچەکانی بەخەمباری و باریٚ مەینەتەوە بەدوایەوە بوون، کە پێش گیرانی باوکیان زۆرچالاك و بزێوبوون. ژنەکان ئەیانقیژاند وبەدەم گریانەوە قژی خۆیانیان ئەڕنییەوە و ئەیانوت:

-(چیمان بەسەر دێت خوای گەورە؟ مێردەکانمان و کەسوکارەکەمانیان گرتووە و کوشتووە، کە نانبدەر و پشتیوانمان بوون لەم ژیانەدا، مرۆڤ چۆن ئەتوانێت هەڕەشەی کوشتن لەبەرێزێکی وەك یوسفە فەندی بکات؟ ئەو مرۆڤەی کە رۆژێك لەرۆژان ئازاری هیچ زیندەوەرێك تەنانەت مێروولەیەکیشی نەداوە، بێگومان ئەمە کۆتایی دنیایە، بەڵێ دنیا ئاخرە).

لەئەنجامی ئەم قسانە هەندێك لەدۆستانی دانا و لەسەرخۆ هەوڵیانئەدا دایکم دڵنیابکەنەوە:

-(خانم، گرفتی مێردەکەت وەك عوسمانە فەندی نییە، ئەو هەمیشە دووربوو لەرووداوە سیاسیی و سەربازییەکان، و لەماڵەکەی خۆشیدا پێشوازیی لەژن و منداڵی کارمەندە تورکەکان کردبوو، جگە لەوەش پایەیەکی کۆمەڵایەتی گرنگی هەیە. ئەبینیت کە لەماوەی ١٠ رۆژدا ئازادی ئەکەن، و تورکەکانیش داوای لێبوردنی لێئەکەن).

دایکم کەکوژرانی عوسمانەفەندی لەناخەوە هەژاندبووی لەوەڵامدا ئەیوت:

-(گەر تاوانباریشی نەکەن،ئەوا لەسەر پایە کۆمەڵایەتییەکەی لای خۆیان ئەیهێڵنەوە).

بیری باوکمم ئەکرد و رۆژەکانیش هێواش، بگرە زۆر بەخاویی تێئەپەڕین لەناو کەشێکی نیگەرانی و خەمدا.

بڕیارمدا سەردانی باوکم بکەم. سواری بۆزۆ بووم و پێکەوە چووین بۆ زیندان، ئێستاش ئەڵێیت دوێنێ بووە دێتەوە یادم: پاسەوانەکە دەرگا قورسەکەی کردەوە، لەوکاتەدا باوکم

دەرکەوت و کەمنی بینی خەمباربووم و تەنیا، چاوەکانی پڕبوون لەئاو. ویستم ماچی بکەم، بەڵام پاسەوانەکە ڕێی نەدام ودەرگا گەورەکەی داخست بەبێ ئەوەی باوکم بتوانێ یەك وشەش بڵێ، دوای ئەوە بەسەرپشتی بۆزۆوەوە گەڕامەوە و بەدرێژایی ڕێگەکە ئەگریام.

جگە لەخزمەتکارەکان کەس لەماڵەکەدا نەمابوو، جگە لەپیاوێك، ئەویش مامی ئازام(نافی)برا گەورەی باوکم بوو. کە بەسۆفی ناسرابوو، چونکە پیاوێکی شەرمنی گۆشەگیربوو، و بێئەزموون لەفێڵی ئیداریی و سیاسیدا، بەڵام ئێستا ناچاربوو هەموو کارەکانی باوکم لەئەستۆ بگرێت و هاوکات لەبەرامبەر فێڵە ئەهریمەنییەکانی فەرمانگەکانی حکومەتدا بەرگریی بکات.

ڕۆژ بەرۆژ تۆقاندنی دادگەکانی سەربەخۆیی زیادی ئەکرد، ئەو حوکم و بڕیارانەی سێدارەدان کەئەم دادگە تایبەتە دەریئەکردن و خێرایی جێبەجێکردنی بڕیارەکان کەشێکی ترس و تۆقاندنی دروستکردبوو.

(عەلی ساحیب)ی سەرۆکی دادگەی سەربەخۆیی لەدیاربەکر لەدیدارێکی ڕۆژنامەییدا بەشانازییەوە وتبووی:

-(سێدارەکان بەهێشوو یاخیبووانیان گرتووە)

ئەم قسەیە زیادەڕەویی نەبوو، ئەی هەر عەلی ساحیب پەنجاوپێنج فەرماندەی شۆڕشی دوای تەنیا مانگێك لەگرتنیان بەسێدارەدا هەڵنەواسی، لەنێوانیاندا سەرکردەی ڕاپەڕینەکە،شێخ سەعید کە تەمەنی لە٨٠ ساڵیدابوو؟ لەجیاتی ئەوەی تەرمی شەهیدەکان بدرێتەوە بەکەسوکاریان، دەسەڵاتدارانی تورك تەرمەکانیان خستەناو گۆڕێکی بەکۆمەڵەوە لەباخچەیەکی نزیك گۆڕەپانی لەسێدارەدانەکە، بەرامبەر دەرگای ناسراو بەدەرگای چیا.

دادگای سەربەخۆیی دۆسێیەکی کۆن یا ڕاپۆراتێکی پۆلیس و تەنانەت قسەیەکی سادەی بەس بوو بۆ ئەوەی حوکمی لەسێدارەدانی پزیشك و پارێزەر و شاعیر و پیاوانی ئایینی دەربکات.

ئەو دووشەهیدەی کە تا ئـەمڕۆش گـەلی کـورد شـانازیی بەیادەوەرییانـەوە ئـەکات ، (دکتۆر فوئاد خـەڵکی دیاربـەکر و پـارێزەر حـاجی ئـاختی خـەڵکی لیجـە)بـوون، پـێش شەهیدکردنیان دکتـۆر فوئـاد داوای کـرد هاوسـەرەکەی لـەژوورێکی تـەنیادا ببینێـت، و داواکەی بۆ جێبەجێ کرا، بەڵام ئاختی کـە گەیـشتە سـەر سـێدارەکە بەهێمنییـەوە رووی قسەی کردە بەرپرسانی تورك:

-(ئێوە بەکوشـتنی ئێمـە پەیوەنـدیی مێـژوویی و ویـژدانیی نێـوان کـورد و تـورك ئەپچڕێنن، ئێوە هەڵەیەکی زۆرگەورە ئەکـەن، دڵنیـابن کەگـەلی کـورد لەتۆڵەکردنـەوە دواناکەوێت).

لەوساتەدا کـە جەلادەکـە پەتەکـە دەکاتـە ملـی، هێنـدەی هێـز تیـا ئـەمێنێت کـە هاواربکات:

(بژی کوردستان...)

سـەربازەکان بەقەمـەکانیان ئەکەونـە گیـانی، ئـاختی سـەربەرزئەکاتەوە و کـۆنترۆڵی ئازارەکانی ئەکات و بەهەموو هێزەوە ئەقیژێنێت:

-**(بژی کۆماری داهاتووی کوردستان، بڕوخێ...)**وپێـشئەوەی قـسەکانی تـەواوبکات جەلادەکە کورسییەکەی لەژێر قاچی دەرهێنا، و ئـاختی بەهـەواوە مایـەوە، و کاتێـك دوا هەناسەیدا، خوێن وەك فوارە بە بەسێدارەکەدا چۆڕاوگەی بەست.

بێگومـان، گـەر دادگـەی سـەربەخۆیی ئـاوا بـەجۆش و خرۆشـەوە بـەردەوام بوایـە، ژمارەیەکی زیاتری کورد شەهید ئەبوون، بەڵام ئەو قەسابخانە بەپەلە و یەك لەدوای یەکانـە، بـووە مایـەی هەژانـدنی هـەموان، و هەڵوێـستی ئازایانـەی قوربانییـەکانیش سـەرانی ئەنکەرەی ناچارکرد بیر لەمەسەلەکە بکەنەوە، و رێنمایی لەئەنکەرەوە بـۆ عـەلی سـاحیب دەرچوو کە سنووری بۆ کارەکانی دابنێ و هیچ مرۆڤێـك بـەبێ بەڵگـە تاوانبـار نـەکات و توندوتیژیش کەمبکاتەوە. ئەم گۆڕانکارییە سیاسییانە دەنگدانـەوەیان هـەبوو، سـێدارەکان

لەدیاربەکر دیارنەمان و زۆر لەرۆشنبیرانی تۆمەتبارکراو بەو تاوانانەی کە دکتۆر فوئاد و پارێزەر ئاختی پێ تاوانبارکران، حوکمدران بە زیندانی ١٥ ساڵ و هەتا هەتایی بەکاری سەختەوە.

لەگەڵ خاوبوونەوەی تیرۆردا، بەپەلە بەرتیل وخزمایەتی باڵیان کێش بەسەر دادگەکاندا و عەلی ساحیب سامانێکی زۆری کۆکردەوە لەرێی شاردنەوەی فایل و دۆسییەکان، یا تۆمەت دروستکردن بۆ گیراوەکان.

باوکم بەوە ناسرابوو کە عوسمانییە، بۆیە عەلی ساحیب دەستی کرد بەهەوڵدان بۆ تۆمەت دروستکردن بۆ براکەم کە نەچووبووە رێکخراوە کوردییەکانەوە.

دوای دەرچوونی ئەو رێنماییانە لەئەنکەرەوە، نیشتمانپەروەرانی کورد بەمەترسیی دائەنران کە ئەبێت زۆر بەسادەیی لەناوبرێن یا بۆ زۆرترین ماوە لەزیندانەدا بهێڵرێنەوە. دادوەری لێکۆڵینەوەی دادگەی سەربەخۆیی فەرمانی بەتۆمەتبارەکان ئەکرد تادان بنێن بەتاوانێکدا کە ئەنجامیان نەداوە، لەبابەتی ناردنی چەك بۆ شێخ سەعید و بەشداریکردن لەشۆڕشدا، یاتیرۆرکردنی ئەفسەرانی تورك و تۆمەتی تر.

لەبەرئەوەی باوکم و براکەم و مامم زۆر بەتوندی بەرگرییان لەخۆیان کرد بەرامبەر ئەو تۆمەتانەی خرابووە پاڵیان، بۆیە فەرمانبەرانی تورك هەوڵیاندا شایەتی درۆ بدۆزنەوە، و ئەم کارە گەیشتە رادەیەك کە بەڕێوەبەری ناوچەی مادن هەڕەشەی لە(رەسۆ)ی برام کرد کە تەمەنی ١٨ ساڵ بوو بۆ ئەوەی شایەتی درۆ دژی باوکم بدات، بەڵام ئەم پیلانەش شکستی هێنا. لێرەدا تورکەکان پەنایان بردەبەر تۆقاندن. براکەم کە لەدیاربەکر گیرابوو گواستیانەوە بۆ زیندانی پیران کە ژەندرمەکانی بەدڕندەیی و توندوتیژیی ناسرابوون. دوای نیوەشەو زیندانەکانیان ئەهێنایە حەوشەی زیندانەکە و ناچاریان ئەکردن بەچاوی بەستراوەوە بکەونە سەرئەژنۆ و هەڕەشەیان لێئەکردن،ئەگەر داننەنێن بەو تاوانانەدا، تەقەیان لێئەکەن،

هەندێك جاریش سەربازەکان فیشەکیان بەئاسماندا ئەتەقاند یا لەدووری چەند سانتیمەترێك لەگیراوەکانەوە، سەرەڕای ئەوەش گیراوەکان هەرگیز خۆیان نەدابەدەستەوە.

ئەوکاتە زیندانییەکانی مادن گوێزرانەوە بۆ دیاربەکر بۆ رووبەڕووبوونەوەی ئەو زیندانیانەی پێشتر بەسزای قورس حوکم درابوون، ودادوەری لێکۆڵینەوەی کۆماریی بەڵێنی پێدابوون،ئەگەر بەڵگە پێشکەش بکەن سەبارەت بەوەی خەڵکی مادن هاوکاریان کردوون ئەوا چاو بەدۆسییەکانیاندا ئەگێڕنەوە، لەوانەیە زیندانییەکانیش لای خۆیانەوە بەڵێنیان دابێت بەشداری ئەم یارییە قێزەوەنە بکەن، بەڵام کاتێك گیراوە مادنییەکان برانە بەردەمیان، زیندانییەکان بێدەنگبوون و دانیان بەهیچدا نەنا، هەندێکیشیان دەستیانکرد بەگریان، ئەمەش شکستێکی تری لێپرسراوانی تورك بوو.

دوای ١٠ مانگ لەبردنی گیراوەکانی مادن بۆ دیاربەکر، دادگەی سەربەخۆیی گوێزرایەوە بۆ(ئەلعزیز) و بڕیاریدا هەموو ئەو گیراوانەی، دادوەر لەبەر بێبەڵگەیی حوکمی نەداون بگوێزرێنەوە بۆ زیندانی ناوەندیی ئەلعەزیز- ناوەندی پارێزگایەکە لەخۆرئاوای مادن-. مانگی شوبات بوو، مانگی زریان و هەڵکردنی رەشەبای ناوچە شاخاوییەکان، کاتێك پڕوپاگەندەی ئەوە بڵاوبووەوە کە نزیکەی ٣٠ زیندانیی لەگەڵ ٥٠ پاسەوانی ژەندرمەی سوارەدا دێنە زیندانەکەی مادن بۆ حەوانەوە، ئەمە هەواڵێکی لەناکاویی نائاسایی بوو بۆ دانیشتوانی شارەکە، نەك تەنیا بۆ ئەو خێزانانەی خەڵکیان گیرابوو یا کەسوکارەکەیان، بەڵکو بۆ هەموو دانیشتوانی مادن.

دیوەخانەکەمان وەك پوورەی هەنگی لێهات، رەسۆی برام بەپەلە ئەهاتەدەرەوە و بەڕاکردن ئەگەڕایەوە، دەرگای لەسەرخۆی دائەخست و بەدرێژیی لەگەڵ دایکم قسەی ئەکرد، رۆژێکیان بینیم لەگۆشەیەکی تاریکی ماڵەکەماندا لەگەڵ گەنجانی خێزانەکەمان چرپە چرپی ئەکرد، بەتایبەت لەگەڵ حەسەن کە لاوێکی بەهێزبوو، ولای ئێمە مەیتەربوو. بەرەبەیانی رۆژێکی خۆش حەسەنم بینی بەپێ ئەو رێگە شاخاوییەی گرتەبەر کە ئەچێت بۆ

ئەلعەزیز، پێشبینیم ئەکرد کە شتێکی ترسناك گەڵاڵە ئەکرێت، بەڵام نەمئەوێرا لەبارەیەوە بۆ هیچ کەسێك قسەبکەم.

رۆژی ١٨ شوباتی ١٩٢٦ مادن چاوەڕێی پیاوماقوڵە گیراوەکانی ئەکرد، بەڵام بێ سوودبوو، ژنان رانەمەڕی بریانییان بەبرنج و بادەم و پاقلاوە و میوە و خواردنی ترەوە ئامادەکردبوو، بەڵام ئەمانە هیچ سوودێکی نەبوو چونکە هێندە بەپەلە گیراوەکان گوێزرانەوە کە خێزانەکانیان ئەبڵەق کرد.

خەڵك کەوتنە ترسی ئەوەی لەوانەیە بەرپرسان بەنیازبن گیراوەکان لەرێگە بکوژن، یا لەوسێدارانەی لەشاری ئەلعەزیز دانرابوون لەداریان بدەن.

دایکم کە لەنیگەرانیدا ئاگری گرتبوو، بەرێگەکەدا کەوتەڕێ تا لەچارەنووسی مێردەکەی و کوڕەگەورەکەی دڵنیابێت، و ئامادەبوو بڕوات و لەئەلعەزیز جێگیر ببێت تا لەنزیکیانەوە بێت و هەمووشتێکیان لەپێناودا بکات و هەوڵبدات ژیانیان لەناو زینداندا مسۆگەر ببێت، بێگومان هەوڵیش ئەدات بۆ ئازادکردنیان.

سەرەڕای ئەوەی باری جەستەی زۆرخراپ بوو، و ئەم زەمانە کە هیچ رەحم ناکات و پشتی پێ نابەسترێت، هەرچی لەتوانایدا بوو لەشساغیی و پارە، هەمووی خستەگەڕ بۆ رزگارکردنی ئەو کەسانەی بەنرخترین شتی ژیانی بوون، لەزیندان و مەرگ. بەڵام خراپیی رێگەکان و ئەو وەرزە زۆرساردەی ساڵ و ئامرازەکانی گواستنەوە، رێگەیان بەسەفەری ژنێکی نەخۆشی وەکو دایکم نەئەدا. زۆر بەزەحمەت توانیمان قایلی بکەین سەفەرەکەی دوابخات و رێبدات رەسۆ بۆ ئەم ئەرکە بچێتە ئەلعەزیز. براکەم بەڵێنی پێدا لەکاتی درێژەکێشانی ماوەی دادگەکەدا، خانوویەك لەدەوروبەری زیندانەکە بەکرێ بگرێت، بۆئەوەی دایکم بچێت و لەوێ نیشتەجێ بێت. دوای کۆبوونەوەیەکی خێزانیی، رەسۆی برام پالتۆیەکی خووری ئەستووری لەبەرکرد و جوانترین بارگیری تەویلەکەمانی برد و بەرەو ئەلعەزیز بەرێکەوت.

چاوەڕێی بووین لەماوەی هەفتەیەکدا بگەڕێتەوە. دایکم بڕیاریدا بچێت بۆ ئەلعەزیز و ماوەیەك لەوێ بمێنێتەوە بە هاوڕێیەتی دەستەیەك لەکچانی ئامۆزاو کارەکەرەکان کە ئەو خواردنانەی باوکم و کاکم پێیانخۆشە ئامادەی بکەن.

ئەمزانی گوڵشینی خوشکە گەورەم کە ئەوکاتە تەمەنی ١٠ساڵ بوو لەماوەی سەفەرەکەی دایکمدا ئاگای لێم ئەبێت، خوشکەکەم کچێکی بچکۆلەی بەئەدەب و هەست ناسك بوو. بەم بیرۆکانە دڵخۆشیی خۆم ئەدایەوە، بەڵام دایکم بەپەلە سەفەری نەکرد، ئەبوو یەکەمجار پارەیەکی زۆر لەگەڵ خۆی بەرێت، بۆیە لەدۆڵابەکەی باوکمدا بەدوای پارەدا ئەگەڕا، هەروەها لای قەرزدارەکانمان و ئەوانەی دوکان و ماڵ و ئەمبار و ئاش و باخچە و زەوییەکانمانیان بەکرێ گرتبوو. کاتێك گەیشتە ئەو بڕوایەی کە ئەو پارەیەی کۆیکردۆتەوە بەش ناکات، وای بەباشزانی هەندێك لەخشڵەکانیشی بفرۆشێت. بەڵام گرفتی پارە تەنیا کێشەنەبوو و بۆئەوەی دڵنیابێت کە لەکاتی نەبوونی ئەودا هەمووشتێك بەرێکی بەڕێوەئەچێت، سەرگەرمی راوێژبوو لەگەڵ ئامۆزاکانمان و دۆستە نزیکەکانمان وژنانی گەڕەك، و زیاد لەپێویست ئامۆژگاریی و رێنمایی ئەدایە خوشکە گەورەکەم و نافی مامم و کەسانی تری خێزانەکەم:

-(ئاقڵانە هەڵسوکەوت بکەو لەئاستی بەرپرسیارێتییەکانی سەرشانت دابە، لەبیرت نەچێت کە وەختی شووتە).دایکم بەردەوام قسانەی ئەدا بەگوێی گوڵچیندا.

گوڵچینیش دڵنیای ئەکردەوە:

-(بەڵێ، نیگەران مەبە هەمووشتێك بەدڵی تۆ ئەبێت).

کێشەیەکی تر، دۆزینەوەی عەرەبانچییەکی گونجاوبوو، کە جێ متمانە بێت و لەخۆی و ئەسپەکانی عەرەبانەکەی دڵنیابین و لەم وەرزەی ساڵدا بتوانێت بەرێگەی باریك و پێچاوپێچی نێوان مادن و ئەلعەزیزدا بڕوات. ئەم رێیە بەپەنا رووبارەکاندا ئەڕوات و لێرەو لەوێش بەقەراغی چەندین دۆڵی هەزار بەهەزاردا، هەروەك بەسەر چەندین پردی تەختەی کاتیدا تێئەپەڕێت کە چەندین رووداو لەسەریان روویداوە. دوای گەڕانێکی ورد و بێزارکەر پیاوێکی

بەهێزمان دۆزییەوە کەداوای پێنج ئەوەندەی کرێی ئاسایی خۆی ئەکرد و ئەو مەرجەشی لەسەردانایین کە دوو پیاوی بۆ بگرین بۆ یارمەتیدانی لەلابردنی بەفر لەوشوێنانەی رێگەی رۆیشتنی عەرەبانەکە ئەگرن. دایکم بەهەموو مەرج و داواکانی رازی بوو.

لەرۆژێکی خۆرەتاودا کە لەقوتابخانە گەڕامەوە زانیم دایکم بەعەرەبانەیەکی چوارئەسپی سەفەری کردووە و رەسۆ و جەمالی لەگەڵ خۆی بردووە بێئەوەی خواحافیزیم لێبکات یا تەنانەت ماچێکم بکات. بەگریانەوە رامکرد بەرەو ژوورەکەی و کردم بەهاوار هاوار:(جاجو جاجو) بۆ ئەوەی بەپەلە دەرگاکەم بۆ بکاتەوە. ئەو چەند خولەکەی خایاندی تا جاجو لەقاتی خوارەوە بگاتە قاتی دووەم، بۆ من ماوەیەکی درێژبوو وەك سەدەیەکی تەواو، سەرئەنجام دەرکەوت و جلەکانی بەدەستییەوەبوو. لەگەڵ پێ بەزەویداندا پێم وت:

-هەر ئێستا ئەم دەرگەیە بکەرەوە.

بەخۆشەویستییەکەوە وەڵامی دامەوە:

-ئارامبە و جوان گوێم لێبگرە، کە دایکت سەفەریکرد و تۆ لەقوتابخانەبوویت، لەترسی ئەوەبوو کە نەوەکو لەکاتی جیابوونەوەدا تۆ بگریت و ئازاربچێژیت، زۆر نیگەرانبوو لەبارەی تۆوە و داوای لێکردین بەچاکیی ئاگامان لێت بێت.

-نامەوێت بزانم چی وتووە، تەنیا ئەمەوێت ژوورەکەی ببینم.

-باشە، باش.... ئێستا دەرگەکەت بۆ ئەکەمەوە، بەڵام بەو مەرجەی دەستکاریی هیچ نەکەیت.

-بەڵێن بێت، بەڵام تەنیا رێم بدە بچمە ژوورەوە.

کاتێك جاجو دەرگەی کردەوە، جێگەکەیم بەچۆڵیی بینی، بەراکردن رۆیشتم و چەرچەفەکەم لەسەرلابرد و لەسەردەم، خۆمدا بەسەریدا و کەوتمە بۆنکردنی پشتی و بەتانییەکان بۆ ئەوەی بۆنی دایکم هەڵمژم. زۆر بەدوای ئەو سەرپۆشەیدا گەڕام کە حەزم ئەکرد بینێم بەسنگمەوە، بەڵام بۆم نەدۆزرایەوە، سوچێکی بەتانییەکەم گرت و دام

بەخۆمدا. نازانم ماوەی چەند بەم شێوەیە مامەوە، تەنیا دێتەوە بیرم کە فرمێسکی گەرمم بەسەرپشتییەکەدا ئەڕشت و بەگریانەوە بانگم ئەکرد:

-دایە...دایە خێرا وەرەوە بۆ لامان، دایەگیان.

دوایئەوە بەئارامی هەستام و لەبەردەم ماڵەکەدا یاریم ئەکرد.

چەند مانگێك تێپەڕی بێئەوەی هیچ شتێك لەقوتابخانە رووبدات، زۆر بایەخم ئەدا بەوانەی ئەو مامۆستایانەی تازە لەخوێندنگە گشتییەکانی خۆرئاوای تورکیا دەرچوو بوون، هەوڵێکی زۆریان ئەدا بۆ ئەوەی ئایدۆلۆژیای کەمالیزممان فێربکەن:(کۆماری تورکیا کە مستەفا کەمال دروستی کرد، مەزنترین پاڵەوانی هەموو سەردەمەکان و دیموکراسیترین و پێشکەوتووترین و وڵاتی جیهانە،وجگە لەتورك کەسیتری تیانییە). پێیان ئەوتین:(ئێوە کورد نین،کورد شتێك نییە، جگە لەو دڕندە و رێگرانەی لەشاخەکاندا ئەژین)،ئێمەش ناچاربووین کە بەخۆمان بڵێین تورك و تەنیا بەتورکیی قسەبکەین.

لەبەرئەوەی باوکان بەگشتی ئامۆژگاریی رۆڵەکانیان ئەکرد گوێڕایەڵی مامۆستاکانیان بن و گوێ لەقسەکانیان بگرن، هیچ خوێندکارێك نەیئەوێرا دژیان بوەستێت.

لەگەڵ ئەوەی زۆربەی خوێندکارەکان خۆیان واپیشان ئەدا کە بەجۆشن بۆگوتارەکان و پیاهەڵدانەکان، بەڵام لەناخی خۆیاندا هەر کوردبوون. هەرچەندە هەندێك لەخوێندکارانی پۆلە بەرزەکان باوەڕیان بەبیرۆکە و ئایدیای مامۆستاکانیان هەبوو، و چوونە ریزی لایەنگرانی مستەفا کەمالەوە.

بەڕێوەبەرێتیی قوتابخانەکە هانی ئەوانەی ئەدا و بەڵێنی پێئەدان بەرامبەر بەوەی زمان لەوهاوڕێیانەیان بدەن کە بەکوردی قسەئەکەن یا بەخراپ ناوی مستەفا کەمال ئەبەن. خۆشبەختانە ئەوانە ژمارەیان کەمبوو و بەئاسانیی هاوپۆلەکانیان ناسیانن و ئافەرۆزیان کردن، هەندێك جاریش بەدەستی هاوپۆلەکانیان لێدانیان ئەخوارد، بەڵام بەڕێوەبەرێتی قوتابخانەکە هەمووجارێك ئەچوو بەهانایانەوە و یارمەتی ئەدان و بەبێ دوودڵی توندترین

ڕێوشوێنیان ئەگرتەبەر لەدژی نەیارەکانیان و جۆرەها پەلپ و بیانوو و سەرئێشەیان بۆ دروست ئەکردن.

لەلای خۆمەوە یەك وشەشم لەبارەی ئەو کەشەوە کەباڵی بەسەر قوتابخانەکەماندا کێشابوو لەلای کەس باس نەئەکرد. بەم شێوەیە کات ئەڕۆیشت و هەموو خێزانەکە هەوڵی زۆریان ئەدا تا ژیانم ئاسوودە بکەن.

جارجارە هەواڵە ناخۆشەکان نیگەرانیان ئەکردین، وەك ئەوەی زانیمان دادگەی سەربەخۆیی لەئەلعەزیز بەردەوام ئەبێت لەکارەکانی و سەدان کوردی ناردووە بۆ سێدارە. ئەوەشمان بیست کە ئەفسەرێکی گەنجی ژەندرمە لەگاردی تایبەتی مستەفا کەمال نێردراوە بۆ کوردستان بۆ سوکایەتیی پێکردن و ئەشکەنجەدانی ئەو کوردانەی کاربەدەستان بەمەترسییان ئەزانن.

ئەم جەللادە خووی وابوو کەجنێوبدات و گیراوە سیاسییەکان بوروژێنێت، هەندێك جاریش بەرێکەوت لەناو گیراوەکاندا پیاوانی بەتەمەنی هەڵئەبژارد و تفی ئەکردە دەموچاویان، زللەی لێئەدان و ئەیخستن بەئەرزدا و بەپێوە ئەچووە سەریان. ئێمە بیرۆکەی ئەوەی کەئەو پیاوە بێویژدانە بەو شێوازە ناشرینە لەگەڵ کەسوکارمان هەڵسوکەوت بکات، گیانی ئەهێنایە لەرزین.

پشووی هاوین دەستی پێکرد و دایکم هەرنەگەڕایەوە.

هەندێك لەو میوانەی من حەزم لێیان بوو پێگەیشبوون، وەك، گێلاس و هەرمێ و ترێی کشمیشیی و تووی سپی بریقەداری وەك مرواری کە تامی هەنگوین ئەدا، بەسەر لقەبەرزەکانی یەکێك لەدارتووەکاندا سەرئەکەوتم و ئەو توواونەم لێئەکردەوە کە لەبەرهەتاوەکە بوون. یەکێك لەنیوەڕۆ خۆشەکانی حوزەیران، دوای ئەوەی هەڵبەزودابەزم کرد و مەلەم کرد و تا تێربووم میوەم خوارد بەهاوڕێیەتی ئامۆزاکەم دابەزیمە خوارەوە بۆ

مادن، کاتێك ئەمویست خۆم هەڵدەمە سەرپشتی کەرەکـەم، حەسـەنە فەنـدی دراوسـێمان بەرەورووم هات:

-(چاوەڕێبە پاشا چاوەڕێبە، هەواڵی گرنگم پێیە). منیش کەرەکـەم دایەدەسـت کـوڕی مامەکەم، کاتێك گەیشتمەلای باوەشی پیاکردم و ناوچاوانی ماچکردم و وتی:

-(ئـەوا یـەکێك لەئەنـدامانی خێزانەکـەتان سـەری بەرزکردینـەوە، ئێمـە شـانازی پێوەئەکەین، چونکە کەرامەتمانی بـۆ گێڕاینـەوە، بـڕۆ بەماڵـەوە بڵـێ کـە براگەورەکـەت، دکتۆر، زۆر خراپ لەعەلی حەیدەری داوە و جارێکی تر ناوێرێت خراپە لەگەڵ زیندانییـەکان بکات، خێرا بڕۆرەوە بۆ مادن و خوا ئاگای لێت بێت).

کـە گەیـشتمە مـادن هەواڵەکـە وەك تەنینـەوەی ئـاگر لـەناو پووشـدا بەشـارەکەدا بڵاوبووبووەوە، لەماڵی ئێمە هەمووان بیستبوویان و دڵخۆشی خۆیان دەرئەبڕی، بەڵام کـەس وردەکارییەکانی بۆ باس نەکردبوون کە دواتر زانیم:

ڕۆژێکیان پێش رووداوەکە، عـەلی حەیـدەر هێرشـی کردبووەسـەر بـاوکم، هێنابوویـە بەردەمی خۆی و ریشی راکێشابوو و بەم وشانە سوکایەتیی پێکردبوو:

-(تۆ ئەو چرچاوەت کە لەپیرەمێردێکی ساداتی ئۆلۆمپ ئەچیت، وا دیـارە هەمیـشە تەحەدامان ئەکەین، بەڵام پێت بڵێم لەدەستمان دەرناچیت و زووبێـت یـان درەنـگ، بەڵگـە ئەدۆزینەوە کە کاری تێکدەرانەت کردووە و دوژمنایەتی نەتەوەی تورك ئەکەیت.)

باوکم وەڵامی ئەداتەوە:

-(گەر بەدوای راستیدا ئەگەڕێن هیچ بەڵگەیەك نادۆزنەوە تاوانبارم بکات.)

-(بێدەنگ، کوردی بێقیمەتی پیس).

ئەمە ئەڵێت و ئەچێتە دەرەوە.

براکەم کەراهاتبوو باوکم بەرێزەوە ببینێ کەپایە و ڕێزی خۆی هەیە لەناو خەڵکـدا، لـەم رەفتارەی عەلی حەیدەر زۆر تووڕە ئەبێت و بڕیارئەدات تۆڵـەی لێبکاتـەوە. بۆیـە بـەدوای

شتێکدا ئەگەڕێت. شیشێکی ئاسنی دەستئەکەوێت و بڕیارئەدات گەر جارێکیتر ئەو ئەفسەرە بەرۆکی باوکمی گرت شیشەکە بکێشێت بەسەریدا.

شیشەکە ئەشارێتەوە، بەڵام هاوڕێ زیندانییەکانی ئەیدۆزنەوە و وای بەباش ئەزانن لێی بشارنەوە.

رۆژی دواتر کاتێك عەلی حەیدەر دێت، رووئەکاتەوە باوکم و دەستئەکاتەوە بەدووبارەکردنەوەی هەمان شانۆگەریی پێشوو، لەوکاتەدا براکەم بەهێمنی لەریزەکە دێتە دەرەوە و بەدوای چەکەکەیدا ئەگەڕێت، بەڵام کاتێك شیشەکە نادۆزێتەوە تووڕەییەکی شێتانە ئەیگرێت، پەلاماری ئەفسەرەکە ئەدات و بۆکسێکی توند ئەکێشێت بەدەموچاویدا، لەئەنجامدا نێردراوەکەی مستەفا کەمال ئەکەوێت بەزەویدا، کاتێك زیندانییەکانی تر ئەم دیمەنە ئەبینن ئەکەونە شەق و بۆکسبارانی عەلی حەیدەر کە لەئەرزەکەدا کەوتبوو، پاسەوانەکانیش کە هەموویان کوردبوون و هەندێکیشیان مادنی بوون تا دواچرکە خۆیانبوارد و لەکۆتاییدا سەرۆکەکەیان لەمەرگێکی مسۆگەر رزگارکرد.

لەکاتی لێکۆڵینەوە لەو رووداوە، ئەو سەربازانەی بانگکرابوون بۆ شایەتیدان، بەرپرسیارێتی رووداوەکەیان خستەسەرشانی عەلی حەیدەر و بەجەلاد و درندە وەسفیان کرد. بەهۆی پشتیوانیی پاسەوانەکان و براکەشم بروسکەی نارد بۆ مستەفا کەمال و سەرۆکی پەرلەمان کەکاریگەریی باشیان هەبوو، عەلی حەیدەر سزادرا و دوائەوە جارێکیتر سەردانی زیندانەکەی نەکردەوە.

دوای چەند مانگێك دادگەی سەربەخۆیی گەڕایەوە بۆ دیاربەکر، ئەم گۆڕانکارییە بووەهۆی ئەوەی گیراوەکان لەئەلعەزیزەوە بگوێزنەوە بۆ دیاربەکر، ئەمجارەیان پێشتر کات و رۆژی تێپەڕبوونی گیراوەکانمان بەمادندا ئەزانی، یەکێك بوو لەرۆژەکانی ناوەڕاستی مانگی تشرینی دووەم لەدەوروبەری نیوەڕۆدا. لەو رۆژەدا زۆربەی دانیشتوانی مادن بەپێ کەوتنەڕێ بۆ پێشوازیکردنی کاروانەکە. کاتێك گەیشتنە بەرزایی ئاستی بێستانی

ئاوپرژێنەکان، ژەندرمەکان ڕێگریی خەڵکیان ئەکرد لەبەرەوپێشچوون و تێیان گەیاندن کەکاروانەکە لای مەلەوانگە گەورەکەی باخەکە لائەدات.

ئەوکاتە من تەمەنم شەش ساڵ و نیوبوو، بەراکردن چووم بۆ ئەوێ تالەنزیکەوە بیانبینم و باوکم و کاکم رزگاربکەم، لەگەڵ نزیکبوونەوەی کاتەکە کۆمەڵێکی زۆر سەربازی سوارەی پڕچەك دەرکەوتن کە دەوری گالیسکەیەکی قورسی سەربەتاڵیان دابوو.

لەناو گیراو و دەستبەسەرەکاندا دەموچاوی باوکم ناسییەوە، بەهەموو هێزی خۆم کەوتمە بانگکردنی و دەست راوەشاندن:(بابە بابە) ئەو سەربازە تورکەی لەبەردەممدا وەستابوو فەرمانی پێکردم کە بێدەنگ بم: (ئەو جوڵەجوڵەمەکە ئەگینا کەلەپچە ئەکەمە دەستی تۆش)، بەبۆڵە بۆڵێکەوە ئەمەی پێوتم. دەموچاوی و تفەنگەکەی و شێوازی قسەکەی بێدەنگی کردم و کەوتمە هەنسکدان. کاتێك کاروانەکە نزیك بووەوە سەربازەکان جەماوەرەکەیان ئاگادارکردەوە لەگیراوەکان نزیك نەکەونەوە، و ماوەی چەند سەدمەترێك لێیانەوە دوور بوون، ڕێگەش بەمناڵەکان نەدرا بچن و دەستکەنەملی باوك و براو خزمەکانیان، هەروەها ڕێگە بەگیراوەکانیش نەدرا سەیری ئێمە بکەن، بەڵام ئەمە ڕێگرنەبوو لەوەی کە بیانبینین دوو دوو پێکەوە کەلەپچەکراوەتە دەستیان و زنجیرێکی درێژی پێوەیە کە ئەوسەرەکەی بەدەست یەکێك لەژەندرمەکانەوەیە. چوونە خوارەوە بۆ باخەکە بەرێگەیەکی باریکدا کە ئەچووەسەر حەوزەکە. سەربازەکان نەیانهێشت ژنەکان هەموو ئەو کەلوپەل و دیارییانەی هێنابوویان بۆ کەسوکارە گیراوەکانیان بیاندەنێ، بەبیانووی ئەوەی لەوانەیە شتی ترسناکیان تیا شاردرابێتەوە، تەنانەت خواردن و خواردنەوەشیان وەرنەگرت، جگە لەوانەی کە لەژێر چاودێری بەڕێوەبەری ناوچە و فەرماندەیی ژەندرمەی مادندا ئامادەکرابوون، چونکە ئەوان جێی گومان نەبوون.

دوای کەمتر لەسەعاتێك فەرماندەی سەربازەکان فەرمانیدایە خەڵکەکە ئەوناوە چۆڵ بکەن و بچنەوەماڵی خۆیان، سەربازەکان بەتوندی کەوتنەدوای ئەو کەسانەی کەڵلەرەقییان

کرد یا خۆیان دوائەخست و تەنانەت کەوتنە قامچیکاریی کردنی ئـەوژن و کـچانەی دلّیـان نەئەهات هاوسەرەکانیان و باوکیان جێبهێڵن. سەرەنجام خەڵکەکـە بەدڵـشکاویی و سـینەی پڕخەم و چاوی پڕفرمێسکەوە گەڕانەوە بۆ ماڵەوە.

دوای مانگێك دایکم گەڕایەوە بۆ مادن. بـەڵام تەندروسـتیی زۆرخراپتربووبـوو بـەهۆی شەکەتیی سەفەرەکەوە. بانگی کردم و سەیری سەرتاپای کردم و ماچیکردم وتی:

-(کوڕە بچکۆلەکەم دیارە بایەخی چاکیان پێداوی، زۆرشادمانم کە تەندروستیت باشـە، شکور ئەدرەوشێیتەوە، دیارە خوشکەکەت شایەنی ئەو ئەرکـەبوو کـەتۆم بەئەمانـەت لای بەجێهێشتبوو، و تـەنیا هێنـدەم لەدەسـتێت سـوپاس و دەستخۆشـی لێبکـەم کـە ئاگـای لەهەموو شتەکان بووە).

بەحاڵ قـسەکانی تـەواوکردبوو کـە دەسـتی لەسەرسـەرم کەوتـەخوارەوە ودەموچـاوی عارەقی دەرداو رەنگی سپی بوو و کەوتەسەر ئەرزەکە. ئامۆژنم و خوشکە گەورەکەم و ئـەو ژنانەی تر کە هـاتبوون بـۆ بەخێرهاتنـەوەی بەپەلـە کەوتنـە شـێلانی دەسـت و قاچـی و دەوروبەری دڵی و وایان لێکرد هەوا هەڵمژێت، بەڵام تـا دوای سـەعاتێك نەهاتـەوە هـۆش خۆی.

کاتێك هۆشـی هاتـەوە، دایکـم بـەئارامی کەوتەگێڕانـەوەی ئـەوەی ئـەم بوورانەوەیـە ماوەیەکە دووبارە ئەبێتەوە و جارجـار ماوەکـەی درێژترئـەبێت و لـەهۆش خۆچوونەکەشـی توندترئەبێت، ئەم شەکەتییەی دایکـم هـەموومانی خـەمبارترکرد لـەوەی خۆمـان پێـشتر تیایدا ئەژیاین.

بەم شێوەیە و لەتامەزرۆیی و نیگەرانی و ترسـدا زسـتان و بـەهار تێپـەڕین، دەزگـای دادوەریی و پۆلیس کە هەردووکیان بەتەواوی بڕوایـان بـەبێتاوانی بـاوکم و براکـەم هـەبوو، فەرمانبـەرەکان کەوتنـەخۆ بـۆ ئـەوەی زۆرتـرین بـەرتیلمان لێـوەربگرن. بەمەبەسـتی

بەدەستهێنانی بڕێك پارەی زۆرتر، دایكم و خوشكەكەم و ئـامۆژنم خـشڵەكانیان فرۆشـت و ناچاربووین دووجوانوو و دووئەسپیش بفرۆشین بۆ رزگاركردنی ژیانی باوكم و كاكم.

ماوە ماوە مستەفاكەمال هەندێك رێوشوێنی ئەگرتەبەر بـۆ گـۆڕینی دابونەریتـەكان و بەخۆرئاواییكردنی توركیا. دوای ئـەوەی تـەربووش و تۆربـانی قەدەغـەكرد، لەسـەركردنی شەپقە و سدارەی بـەزۆر سـەپاند. مـستەفا كـەمال بڕیاریـدا بنـەماكانی كۆمـەڵی كـورد بەتەواوی لەق بكات، ئەویش بەپەلاماردانی یەكێك لەنەریتە پیرۆزەكـانی، و دیوەخانـداریی قەدەغـەكرد، بۆیـە بەپەلـە كەوتینـە داخـستنی دیوەخانەكـەمان و بـەڕێكردنی ئـەو خزمەتكارانەی كاریان ئەكرد. دژایـەتی كردنـی بڕیارەكـانی ئەنكـەرە و مـستەفاكەمال و هێشتنەوەی دیوەخانەكان قوربانیدانێكی گەورەئەبوو لەلایـەن گـەلی كـوردەوە، بەتایبـەت باری خێزانەكـەی ئێمـە رێـی پێنـەداین بڕیـارێكی ئیمزاكـراو لەلایـەن مـستەفاكەمالەوە پـشتگوێ بخـەین. ئـەو كەسـانەی وا ڕاهـاتبوون كـەلای ئێمـە پەنایـەك بدۆزنـەوە، ئـەم هەڵگەڕانەوەیەی ئێمەیان پێ قبوڵ نەئەكراو زۆركـەس كاتێـك دەرگـەی دیوەخانەكـەمانیان بەداخراویی ئەبینی ئەم رەفتارەی ئێمەیان بەخیانەت دائەنا.

ئێستاش كاردانەوەی (كارك ئاغا)م دێتەوە بیر، كە یەكێك بوو لـەپیاوماقوڵانی گونـدی كریسوور. پیاوێكی ناسراوبوو بەئازایەتی و ململانێكانی لەگەڵ حكومەت. كە ئـەهات بـۆ مادن چەندین هەفتـە لەدیوەخانەكـەمان ئەمایـەوە، پیـاوێكی رێـك و راسـت و ئـازابوو. لەهەرزەكاریدا و لـەكاتی یـەكێك لەشـەڕە زۆرەكانیـدا گوللەیـەك بەگەردنیـدا تێپـەڕێت و حەكیمێكی شـارەزای ئەلعـەزیز رزگـاری ئـەكات، بـەڵام دوای ئـەوە دەنگـی گڕئـەبێت و لەوەشەوە نازناوی (كارك ئاغا)ی لێئەنێن واتە ئاغای مل كورت- خۆی ناوی عیزەت بوو.

رۆژێكیان من لەبەردەم دیوەخانەكەدا یاریم ئـەكرد بینـیم كـارك ئاغـا پـاڵ بەدەرگـەی حەوشەی دیوەخانەكەوە ئەنێت كـە رانـەهاتبوو بـەداخراوی ببینێـت، زۆری پاڵنـا، بـەڵام دەرگە گەورە كۆنە لەدارگوێز دروستكراوەكە نەجولا و رێگـەی نـەدا بـچێتە ژوورەوە، ئـیتر ئاورێكی بۆ لای ئێمە دایەوە و منی لەناو منداڵەكاندا ناسییەوە و بانگی كردم:

-ئا..ئەفەندی بچکۆلە پێم بڵێ، ئەوە ئێرە کەسی لێنییە.

-نەخێر.

بەشڵەژاوی وەڵامم دایەوە.

-ئەی خزمەتکارەکان لێرەنین دەرگەکەمان لێبکەنەوە؟

-نەخێر لێرە نەماون؟

-لێرە نەماون، چۆن؟

-ئیزنماندان.

-بۆ هیچییان کردبوو؟

-نا..نەخێر، بەڵام بەپێی بڕیاری حکومەت دیوەخانەکەمان داخست.

-ئەوە چی ئەڵێیت ئەفەندی؟! دیوەخانەکەتان داخست؟! واتە پێشوازی لەمیوان ناکەن؟! بەڵام شتی وانابێت! دیارە شێت بوون؟!

-هەراسان مەبە کارك ئاغا، ئێمە وامان نەکردووە، حکومەت داوای ئەوەی لێکردووین.

-مادەم خێزانەکەتان ئەژین ئەگەر خواش داواتان لێبکات نابێت دیوەخانەکەتان دابخەن، ئەمە لاوازییە، بگرە ترسنۆکییە.

پاشان بەتووڕەییەوە هاواری کرد:

-ئێستا دەرگەکە ئەشکێنم.

بەسنگە پانە بەهێزەکەی کەوتە پاڵنان بەدەرگەکەوە، بەهەموو هێزی خۆی پاڵی پێوەئەنا و قوڵفە ئاسنەکەی بەرزکردبۆوە، بەڵام هەموو خۆماندووکردنەکەی بەباچوو، ئاخر ئەو کارە دە پیاوی بەخۆی ئەویست تا ئەو دەرگە زلە بشکێنن، کە دەرگەیەکی دێرینی کەلتووریی بوو و دارتاشێکی ئەرمەن لەدیاربەکر دروستی کردبوو. کارك ئاغا چەند

خولەکێکی تریش هەر خەریکی دەرگەکە بوو، بەڵام کەزانی هەوڵـەکانی بێهودەیـە دەسـتی هەڵگرت و بەبۆڵەبۆڵەوە وتی:

-(ئەمە ترسنۆکییە، گەر یوسفە ئەفەندی ئازاد بوایـە ملکەچـی ئـەم بڕیـارە خراپـەی ئەنکەرە نەئەبوو، دیوەخانەکانمان ماڵی باوو باپیرانمانن و نابێت هەرگیز دابخـرێن، وەك چـۆن ماڵی خوا داناخرێت).

بەدەم ئەم قسانەوە کارك ئاغا دوورکەوتەوە. کاردانەوەکەی زۆر کـاری تێکـردم و ئـیتر تاقەتی یاریم نەما لەگەڵ هاوڕێکانم. چووم و رووداوەکەم بۆ دایکم گێڕایـەوە کـە بـەهێمنی گوێی لێگرتم پێشئەوەی دەستبکات بەگریان:

-(کـارك ئاغـا هـەقێتی ئـەو قـسەیە بکـات، بـەڵام ئێمـە لەمبارەیـەوە هیـچمان لەدەستنایەت، ئەبێت لەخوا بپاڕێینەوە سزای ئەو زاڵمانە بدات کە زوو یا درەنگ سزای پـڕ بەپێستی خۆیان وەرئەگرن). بـەدەم هەنـسك و سـڕینی فرمێـسکەکانییەوە ئـەم قـسانەی ئەکرد.

کۆتـایی بـەهاربوو کـە هێـشتا زاڵمـەکان هـەر حوکمیـان ئـەکرد، هـەواڵی خۆشمـان پێگەیشت، لەئەنجامی ئەو پارە زۆرەی دایکم دابـووی بەسـەرۆکی دادگـەی سـەربەخۆیی و یاریدەدەرەکانی، پێیـان وتـین لەماوەیـەکی کورتـدا و بەشـێوازێکی سـادە و ئاسـان چـاو بەدادگایی باوکم و کاکم و مـامم-دا ئەگێڕنـەوە. هـەروەها پێیـان وتـین کـە هەرسـێکیان بێتـاوان دەرئەچـن. لەدەوروبـەری ناوەڕاسـتی حوزەیرانـدا وەك پیـشەی هەمیـشەییمان بارەگامان گواستەوە بۆ زەوییەکەمان، ئەو رۆژانە بەخێرایی تێپەڕین و لەسـەرەتای هاوینـدا بەنیگەرانییەوە چاوەڕوانبووین. چەندین پرسـیار بەمێـشکمدا ئـەهات و ئەچـوو سـەبارەت بەکاتی دادگاییەکە و بۆچی ئازادییان ناکەن؟ و کەی ئەیانبینین؟.

مـــانگی حـــوزەیران پڕبـــوو لەپرســـیار. ســـەرەنجام و لـــە ١٠ی تـــەمووزدا ڕەســـۆی بـــرام بروسکەیەکی کرد کـــە بـــاوکم و کـــاکم و مـــامم بێتـــاوان دەرچـــوون و ئازادییـــان کـــردوون و دەوروبەری نیوەڕۆی ١٥ی تەمووز ئەگەنەوە مادن.

ئەو پێنج ڕۆژەی چاوەڕێمان کردن بـــە ١٠٠ ســـاڵ لێمـــان ڕۆیـــی. کـــە بیرمـــان ئـــەکردەوە بەسەلامەت و ئازادیی ئەیانبینین دڵمان لەخۆشیدا تەپەتەپی ئەکرد و خەومان لێزڕابوو.

ســـەر لەبـــەیانی ١٥ی تـــەمووز بـــێ ئـــەوەی کـــەس ئاگاداربکەمـــەوە ســـواری جوانـــووە ســـپییەکەمان بـــووم و ڕێـــی دیاربـــەکرم گرتەبـــەر، لـــەماوەی ســـەعاتێکدا ١٥کـــم لـــەمادن دوورکەوتبوومەوە. کە کەسم نەبینی، ڕاوەستام و بەدوای لەوەڕگەیەکدا ئەگەڕام بـــۆ ئـــەوەی جوانووەکە ماندوویی ڕێگەی بحەسێتەوە و بۆخۆی بلەوەڕێت. کانییەکی بچووکم بینی کە بۆ ئەوەی، بیگەمێ تەنیا پێویستم بەوەبوو بەبەرەوخوارەیەکدا تۆزێك بچمەخوارەوە تا بگەمـــە سێبەری دارییەك کە بەشێوەیەکی سەیر لەبزنـــە برســـییەکان ڕزگـــاری بووبـــوو. لەســـێبەری دارەکەدا دانیشتم و چاودێریی جوانووەکەم ئەکرد کەبزەوقەوە لەگیا تەڕەکەدا ئەلەوەڕا.

گوێم لەدەنگی ئۆتۆمبیلێك بوو، لەشوێنەکەی خۆم هەڵبەزیمەوە، ئاوڕم بۆدایـــەوە، بـــەڵام لەپێچەکەدا ونبوو. دڵنیابووم کەباوکم لەناو ئەو ئۆتۆمبیلەدایـــە، بۆیـــە ســـواری جوانووەکـــە بـــووم و بـــەغار کەوتمـــە دوای ئۆتۆمبیلەکـــە کـــە دوای ١٠ خولـــەك ڕاوەســـتا، و کەســـێکی لێدابەزی، بابەگیان بوو کە دوای ١٨ مانگ زیندان زۆر زۆرم بیرئەکرد، زۆربەگەرمی ماچـــی کردم و سەیرم کرد چاوی پڕبووە لـــەئاو و زۆر لـــەخۆی ئـــەکات کـــە فرمێـــسکەکانی نەیەتـــە خوارەوە، باوکم بەخەمبارییەوە لێیپرسیم:

-ئەوە هەر بەتەنیا هاتوویت بۆ بینینمان؟

-بەڵێ بابە، چونکە دایکم لەترسی پێشوازییەکی جـــەماوەریی کـــە دەســـەڵاتداران لێـــی نارازی بن هەواڵەکەی ئاشکرا نەکرد.

بەدەنگێکی نزمەوە ئەمەم پێوت.

-(ئا..بەڵێ) بەپێکەنینێکی چاوە بچووکە جوانەکانییەوە وەڵامی دامەوە.

لەوکاتەدا براکانیشم لەئۆتۆمبیلەکە دابەزین بۆ ماچکردنم، ماندوویی و شەکەتیی بەسیمایانەوە دیاربوو، سەرنجیشم دا رەسۆی برام زۆرماندووبوو، و دەموچاوە سپییە جوانەکەی ژاکابوو، چونکە بەدرێژایی ماوەی زیندانیی باوکم و کاکم، هەموو توانای خۆی خستبووەگەڕ بۆ یارمەتیدانیان و رزگارکردنیان لەمۆتەکەی مەرگ. ئەرکێکی لەوجۆرە بواری حەوانەوەی بۆ لاوێکی تەمەن ١٨ بەهار نەئەهێشتەوە.

رەسۆ داوای لێکردم لەشوێنی ئەو سواری ئۆتۆمبیلەکەببم، چونکە حەزی ئەکرد بەسواربوونی ولاخەکە تۆزێك قاچەکانی بحەوێنێتەوە، ئەوەش گەورەترین هیوای من بوو، چونکە زۆرم حەزئەکرد لەگەڵ باوکم و کاکمدا بم. بەبێ دەنگ کەوتینە رێ . کاتێك گەیشتینە سەر رێی باخەکەمان لەپڕ خەڵکێکی زۆرمان تووش بوو کە لەباخەکانی دەوروبەرەوە بەهەڵەداوان هاتبوون. پرسیمان ئاخۆ چۆن بەگەیشتنی باوکم و کاکم و مامیان زانیوە! هەموویان بەژن و پیاوەوە کۆبووبوونەوە و جلوبەرگی رەنگاورەنگی تایبەت بەجەژنانیان لەبەرکردبوو و هاواریان ئەکرد:

-(بژی یوسفە ئەفەندی، بژی دکتۆر نافیز، بەخێربێنەوە.)

باوکم دەستی بۆ رائەوەشاندن و هەوڵی ئەدا تێیان بگەیەنێت کە ئەم خۆپیشاندانە لەکات و شوێنی گونجاوی خۆیدا نییە، بۆ ئێمەش و بۆ ئەوانیش باشتروایە کە بێدەنگ بن و بلاوەی لێبکەن، بەلام جۆش و خرۆشی جەماوەرەکە زیادی کرد و گەیشتە لوتکە کاتێك دوان لەدراوسێکانمان (یالیل) و (ماندووئاغا) خۆیانکرد بەناو جەماوەرەکەدا و یەکی بەرانێکیان بەدەستەوەبوو، یەکێکیان بەرەولای باوکم و ئەویتریان بەرەولای براکەم هات و کاتێك گەیشتینە نزیکی چەند مەترێك لێیانەوە ئاماژەیان بۆ ئەو دوو قەسابەکرد کە لەگەڵیان بوون، ئەوان ئامادەبوون هەردوو ئاژەڵەکە بکەنە قوربانیی (ئەوانەی لەپەتی سێدارە رزگاریان بوو). لەچاوتروکانێکدا دوو پیاوەکە دوو بەرانەکەیان دا بەزەویدا و یەکی

دووکێردی گەورەیان لەقایشە پانەکانی پشتیان دەرهێنـا و خـستیانە سـەرملی بەرانـەکان. ڕەنگی خوێن زەوییەکەی سوورکرد، دوای چەند لەقە فرتێیەك دووبەرانەکە ڕۆحیان دەرچـوو. باوکم لەجیاتی ئەوەی بەم ڕێزلێنانە شـادمان بێـت، هەراسـان بـوو و ئـەم جـۆرە کارانـەی بەسیمای دڕندایەتی ئەزانی:

-(نابێ ئەم کارە بکەن) باوکم هاواریکرد، بەڵام جەماوەرەکە بڕوای وابوو بەم قوربانیانـە سوپاسی خوایان کردووە. شادمانی و هەڵهەلەکێشانی پیرەژنەکان دەربڕینی شـادمانیی بـوو بەم کۆبوونەوەیە کە ماوەیەکی درێژبوو ڕووی نەدابوو.

لەم ماوەیەدا دایکم بەتامەزرۆییەوە چـاوەڕوانی مێردەکـەی و کـوڕە خۆشەویـستەکەی ئەکرد، تا ئەوکاتە گەیشتبووە سەرەتای گۆڕەپانەکـە. دایکـم و بـاوکم بەشـێوازی کـوردی دەستیان کردە ملی یەك، شانی یـەکترییان مـاچ کـرد، بـەڵام دەسـت لەملانەکـەیان زۆری نەخایاند، چونکە دایکم پەلـەی بـوو کـەکوڕە نۆبەرەکـەی بگرێتـە ئـامێز و سـەری بنـێ بەسنگییەوە، بەگەرمی ڕوومەتی ماچ کردو بەکوڵ فرمێسکی ئەڕشت و وتی:

-ئۆه نافیز، نـافیز تـۆ زینـدوویت، لەنزیکمـەوەیت، ئـیتر لەمـەودوا هـەرگیز بـەجێم نەهێڵیت، چەند ڕۆژێکم ماوە لەم ژیانەدا بۆم پڕبکە لەشادمانی، ڕۆڵە لەناوماندا بمێنـەرەوە، لەمادن بمێنەرەوە.

-مەگری دایەگیان، مەگری، بـەوردی بـیری لێئەکەمـەوە و سـەیرئەکەم بـزانم ئـەتوانم لەمادن بمێنمەوە، بەهەرحاڵ دیاربەکر دوورنییە و سەرەڕای خراپـی ڕێگـە ئـەتوانم هـەردوو هەفتە جارێك سەردانت بکەم.

-(نا) دایکم لێیپاڕایەوە (ئەمەوێت هەموو ڕۆژێك لەپەنا خۆمدا بتبینم).

-باشە دایە، هێمن بەرەوە، ڕێم بدە فرمێـسکی ئـەو چـاوە جوانـە بـرژانگ درێژانـەت بـسڕم، نامـەوێت ئـاوا خـەمبار بیـانبینم، چـونکە بـۆ پێکـەنین و پەخـشکردنی شـادی

دروستکراون نەك بۆ خـەم و پەرۆشـیی و تامـەزرۆیی، بـا ئێـستا بەپێکەنینـەوە بـڕۆین و ڕێبدەین زەمانە هەمووشتێك ڕێکبخات.

دایکم ئارام بووەوە و گەڕایەوە جیهانی بوون، چونکە ئەبوو سەرپەرشتیی چێـشتخانەکە بکات و دڵنیابێت لەپێشوازیی چاك لەمیوانەکان، کەبە ژمارەی زۆرهاتبوون بـۆ پیرۆزبـایی لەخزمەکانمان کە زیاد لەساڵ و نیوێك لەزینداندا بوون. هەنـدێکیان بۆنەکـەیان ئەقۆسـتەوە بۆ ئەوەی راوێژ بەکاکم بکەن لەبارەی نەخۆشییەکانیانەوە، و هەندێکیشیان تکایان لێـدەکرد لەمادن نیشتەجێ بێت. میوانەکان لەهەموولایەکەوە ئەهاتن بەپێ یـا بەسـواری ئەسـپ و کەر و ئێستر. بەلای منەوە هەلێکی زێڕین بوو بۆ هەڵبژاردنی ئەسپی پێشبڕکێ و بردنی بـۆ سەر ڕێگە قیرتاوکراوەکە و غارپێکردنی، هاوڕێ بچووکەکانیـشم لەباخـەکانی دەوروبـەرەوە بانگ ئەکرد بۆ بەشداریکردن لـەم پێـشبڕکێی ئەسـپ سـوارییەدا. هاتووچـۆی میوانـەکان دووهەفتە بەردەوامبوو، دوای ئەوەی کاکم رایگەیاند کە بەنیازە بگەڕێتـەوە بـۆ دیاربـەکر، چونکە لەوێ کلینکێکی پزیشکی هەبوو و پۆستی پزیشکی فەرمیی شارەوانیشی هەبوو.

ژیانی سیاسیی لەوڵاتدا گۆڕا. لەژێر گوشـاری هەنـدێك لەیاریدەدەرەکانیـدا، مـستەفا کەمال بڕیاری دا ڕژێمەکە بکاتە دیموکراسی و پەنای بۆ شێوازی تری جگـە لـەهێز بـرد بـۆ بەتورککردنی کـورد، و فـەرمانی دا لـە١٥/ ١١/١٩٢٧دا هەڵبـژاردنی نـوێ بکرێـت بـۆ شارەوانییەکان لەسەرتاسەری تورکیادا.

مـادن بـوو بەناوچـە، و لەماوەیـەکی زۆر کورتـدا دەسـتیکرد بەرێکخـستنەوەی وەبەرهێنانی مس، و قوتابخانە ناوخۆییەکە خرایـە سـەر قوتابخانـە سـەرەتاییەکەی کـوڕان بەمەبەستی جێکردنەوەی کوڕانی گوندنشینە کوردەکان.

قوتابخانەکە بەشێك لەخوێندکارە شارییەکانی دەرکرد تا جێگەی خوێنـدکارانی دێهـات ببێتەوە کە شوێنی مانەوە و خواردن و جلوبەرگ و خوێندنیان بـەخۆڕایی بـوو. ئەوانـە کـە هەرگیز یەك وشەی تورکییان نەبیستبوو، ئامانج لەم کارە ئەوەبوو فێری زمـانی تورکییـان

بکەن و ئایدۆلۆژیای (باڵادەستیی گەلی تورك) بخەنە مێشکیانەوە، بەڵام ئەم ئەزموونە لەچەند مانگێك زیاتر بەردەوام نەبوو، لەلایەکەوە لەبەر لاوازیی توانای دارایی و لەلایەکی ترەوە بەرپرسانی تورك ناچاربوون دان راستییەکەدا بنێن.

ئەم شێوازە چارەسەرێکی سەرکەوتوو نەبوو بۆ هەموو کێشەکانی تورك کە یەکێك لەئەرکەکانی سڕینەوەی گەلی کوردبوو بەشێوازێکی جادوویی. بەڵام ئەنجامەکانی بەدڵی بەرپرسان نەبوو و پێچەوانەی پێشبینییەکانیان بوو، سەرەڕای ئەوەی ئەو منداڵە بچووکانەی لەبەشی ناوخۆیی بوون بەخێرایی فێری زمانی تورکی ئەبوون، بەڵام بەردەوام هەر بەزمانی کوردی قسەیان ئەکرد و مێشکداشۆرینی رۆژانە نەیتوانیبوو کاری تێبکات.

سەبارەت بەهەڵبژاردنەکانی شارەوانی و لەوکاتەوە کەسوکارمان بیستبوویان، هەموو هەولێکیان خستەگەڕ تا کاکم بگەیەننە سەرۆکایەتی شارەوانی مادن،کە لەژێر گوشاری خێزانەکەماندا خۆی کاندیدکرد، بەڵام هەر لەدیاربەکر نیشتەجێبوو، و بەشداریی هەڵمەتی هەڵبژاردنی نەکرد کە زۆر گەرم و گوڕبوو، چونکە دەوڵەت هەموو شێوازێکی گرتەبەر بۆ دژایەتیکردنی خۆکاندیدکردنەکەی. ئێوارەی ١٦ی تشرینی دووەم ئەنجامی کۆتایی هەڵبژاردنەکان راگەیەنرا و کاکم بەسەرۆکی شارەوانی هەڵبژێررا و پارتەکەمان زۆربەی هەرەزۆری کورسییەکانی ئەنجومەنی شارەوانی بردەوە. بارودۆخی دەرئەنجامی هەڵبژاردنەکە کاکمی خستەبەردەم راستییەکە و ناچاریکرد دیاربەکر بەجێبهێڵێ و بەپەلە بگەڕێتەوە بۆ مادن. دایکم زۆر شادمان بوو بەم ڕووداوە. نیوەڕۆیەکی مانگی تشرینی دووەم کاکم گەیشتەجێ، لەپڕێکدا لەخەوهەستاین، کچێکی رەشتاڵەی چوارشانە وەك درەختی سەروو لەبەردەمماندا وەستابوو و بەخۆشەویستییەوە سەیری ئەکردین.

لەو چیرۆکە میللیانەی کە پێش خەوتن زۆر گوێمان لێئەگرت، رۆڵی سەرەکیی کوڕە پاڵەوانێك یا کچە پاڵەوانێکی رەش بوو کە زۆربەی جار لەم چیرۆکانەدا نمونەی پاکی و

دڵسۆزیی و گوێڕایەڵی بوون، بەڵام هەرگیز بەراستی نەماندیبوون، بۆیە هەم سەرسامبووین هەم شاگەشکە، (عیفەت)ی خوشکم کە تەمەنی سێ ساڵبوو، بەنازەوە لێی پرسی:

-(تۆ کێیت؟ و لەکوێوە هاتوویت؟)

کچە گەنجە رەشەکە لەشوێنی خۆی وەستابوو، خەندەیەکی فراوانی کرد کە دووڕیزی جوانی ددانی سپی دەرخست و بەشەرمێکەوە وبەزاراوەیەکی تورکمانی لای دیاربەکر وەڵامی دایەوە:

-ناوم برلانتە و لەدیاربەکرەوە هاتووم

-دیاربەکر رەشی وەك تۆی زۆر لێیە؟

-ئێمە ١٠ کەسی خێزانێکین، ئەڵێن گوایە بەرەچەڵەك خەڵکی سودانین.

-(ئەی لای ئێمە ئەمێنیتەوە؟) من لێم پرسی:

-من هەرگیز دکتۆر جێ ناهێڵم و هیوادارم بەدرێژایی ژیانم خزمەتی بکەم مادام ئەو ئەیەوێت لەخزمەتیدا بمێنمەوە، من مردبووم و ئەو زیندووی کردمەوە، و ئەگەر لێرە بمێنێتەوە شادمان ئەبم بەوەی ئاگام لەئێوەش بێت، من منداڵم زۆر خۆش ئەوێت.

برلانت حەزی ئەکرد درێژە بەقسەکانی بدات، بەڵام دادە گوڵچین هاتەژوورەکەمان، دەستی ژنێکی قەڵەوی گرتبوو کە تەمەنی لەدەوروبەری ٤٠ ساڵدابوو و دووچاوی گەورەی درەوشەداری پێوەبوو لەگەڵ دەموچاوێکی گونجاوی رێکوپێك و سیمایەکی پاکی سپی:

-ئەمە چێشتلێنەرەکەی کاکمە، ناوی (مەقبولە باجی)یە ئێستا من زۆرشتی لەبارەوە ئەزانم و ئەزانم پێشتان خۆشە کە بزانن یاپراخ و شۆربایەکی زۆرخۆش لێئەنێت.

مەقبولە زۆر خێرا سەلماندی کە لەئاستی ناوبانگەکەیدایە، و دایکم بەرپرسیارێتی چێشتخانەکەی پێسپارد.کە ئەرکێکی ئاسان نەبوو لەگەڵ ئەو هەموو هاتوچۆ بێوەستانەی میوانەکانمان، برلانتیش بەهۆی بەهێزیی و دانبەخۆداگرتن و خۆڕاگریی و سوعبەتە خۆشەکانیەوە بووە نزیکترین هاوڕێم.

لەبەرئـــەوەی کـــاکم لەلایـــەن میللەتـــەوە بەســـەرۆکی شـــارەوانی هەڵبـــژێردرابوو، بۆیـــە بەرپرسانیش بەبەڕێوەبەری نەخۆشخانەی مادن دایانمەزراند و دەستبەجێ کەوتە کـار. مـادن دۆخێکی نالەباری هەبوو، چونکە چالاکیی کانەکان بەتەواوی وەستابوو و دەوڵەت سـامانی ژێرزەوی وڵاتی خۆماڵی کردبوو و بەدوای ڕێگەکەیـدا ئەگـەڕا بـۆ وەبـەرهێنانی بەشـێوازی بنـــەڕەتی و مـــۆدێرن، و ئیدارەیـــەکی پێکهێنـــابوو بـــۆ وەبـــەرهێنانی مـــس لـــەمادن، بەسەرۆکایەتی ئەندازیارێکی کانـەکان،و لـەنێو ئـەو ئەنـدازیارە ئـەڵمانی و بەلژیکییانـەدا دەستنیشانیان کردبوو، کەدەوڵەت لەگـەڵیان ڕێککـەوتبوو بـۆ ئەنجامـدانی لێکۆڵینـەوەی پێویست.

لەچاوەڕوانیی دەستپێکردنی کارەکانـدا مـادن لـەدۆخێکی ئـابووریی سـەختدا بـوو، و لەبەشێکی زۆری دانیشتوانەکەی بێبەشبوو.

نافیز کەوتەخۆ بۆ دابینکردنی سەرچـاوەی دارایـی و پێکهێنـانی کـادری هونـەریی. و سوودیشی لەپشتیوانی والی وەرگرت کە ئەنکەرە ناردبووی بۆ مادن. ئەو پیـاوێکی بـاش و تێگەیشتوو بـوو و نیازپـاك بـوو و لەسـەر سـووربوونی ئـەو، وەزارەتـی دارایـی ڕازیبـوو بەپێشکەشکردنی یارمەتییەکی دارایـی گـەورە بەشـارەوانی شـارەکەمان بـۆ ئەنجامـدانی کارەبەپەلەکان، هەروەها لەگەڵ کرێکـارە خۆماڵییـەکان ڕێککـەوت و خـەڵکانی پـسپۆڕی هێنا بۆ کارەکانی سیڤلی و تەندروستی و ئاو. کـاکم پێـشنیازی کـرد شـارەکەمان سـوود لەکارەبا وەربگرێت، هەرچەندە زۆرشاری گرنگتر لەمادن هێشتا کارەبایـان نـەدیبوو، بـەڵام دەسەڵاتدارانی باڵا تێیانگەیاند کە تورکیا قوربانی ئەدات بەپارەی قورس و دەگمەنی خـۆی بۆ هێنانی کەلوپەلی ژیانیی تر.

نەخۆشخانە کۆنەکە بووبووە کەلاوەیەکی چـۆڵ، نـافیز کـاتێکی زۆری تـەرخانکرد بـۆ گـەڕان بـەدوای خانوویەکـدا کـە بگونجێـت وەك نەخۆشـخانە بـەکاربهێنرێت، سـەرئەنجام کوڕەکـەی قەدرییـە فەنـدی- ئـەو نیـشتمانپەروەرەی لەدیاربـەکر لەسـێدارەدرا- خـانووە

گەورەکەی خۆی کە پێکهاتبوو لەسێ قات بەخۆڕایی بەخشی تا بکرێتە نەخۆشخانە، کاکم یاریدەدەرێکی بۆ خۆی دۆزییەوە ئەویش برینپێچی مۆڵەتدار (کەمالە لووت درێژ) بوو کە لوتی زۆر زلبوو، لەگەڵ (ئەلیف) ئەو بێوەژنە ئازایەی کە چەندین بەهرەی هەبوو و بووە پەرستار لەنەخۆشخانەکەدا، هەروەها لەگەڵ کوڕ و کچێکی گەنجیش کە خوێندنی سەرەتاییان تەواوکردبوو رێکەوت تا وەك دوو برینپێچی یاریدەدەر کاری لەگەڵ بکەن و لەکۆتایشدا لەگەڵ (عەلی جەڕاح)ی عەریفی خانەنشین رێککەوت کە یاریدەدەری بێت لەچارەسەری لەجێچوون و شکانی ئێسقاندا.

عەلی کەسێکی دەگمەنبوو لەپیشەکەیدا، و زۆر شارەزابوو لەپێکهاتەی پەیکەرە ئێسکی مرۆڤدا، و سەرەڕای ئەوەی خوێندەوارییەکی زۆری نەبوو، بەڵام هەر هێندەی دەستی بخستایە سەرئەو ئێسقانەی ئازاری هەبوو یەکسەر ئەیزانی ئەو شوێنە درزی بردووە یا وردبووە یا دەرچووە و یا شکاوە و دوایئەوەی چارەسەرکردنی بەلای ئەوەوە وەك یاری منداڵان وابوو.

رۆژێکیان پێی راستم لەجێچوو، خستییەناو ئەڵقەی گوریسێکەوە و دارێکی پێوەکرد و بایدا تا پێم هاتەوە شوێنی خۆی، بەهەموو هێزی خۆم ئەمقیژاند، بەڵام دوای چەند سەعاتێك ئازار، هەستم بەحەوانەوە کرد. رۆژی دواتر ئاوساوییەکەی نەما و دوای سێ رۆژ کەوتمەوە راکردن و هەڵبەز و دابەز. هەندێك جاریش دەرمانی میللی بەکارئەهێنا، رۆژێکیان هەستم بەئازارکرد لەقۆڵمدا کە ئێسقانەکەی درزی بردبوو، ئەویش ئامۆژگاری کردم مێوژی رەشی بێ ناوك لەگەڵ رۆنەکەرە تێکەڵاو بکەم و بیخەمە سەرشوێنی ئازارەکە، پارچەیەك قوماشی هێنا و ئەو گیراوەیەی لەسەر پانکردەوە و بەستی لەقۆڵم، دوای دوورۆژ بەتەواوی چاکبووەوە.

هەرئەوەندە نا، ئەو رۆژەی سێبەندە (حەوز)ی شکاوی هاوڕێیەکمانی چارەسەرکرد، ناوبانگی گەیشتە ناوچە دوورەکانی دەرەوەی سنووری مادن.

پاشنیوەڕۆیەك یاری چاوشارکێمان ئەکرد، مستەفا لەسەربانێکی دوومەتر بەرزەوە خۆی هەڵدا، لەبەرئەوەی زەوییەکە قوڕبوو قاچی هەڵخلیسکا و ئێسقانی لای راستی سێبەندەی پارچە پارچەبوو، منداڵەکە ویستیی هەستێت، بەڵام نەیتوانی خۆی هەڵگێڕایەوە و دەستیکرد بەگریان، رێبوارێك کە بەوێدا ئەڕۆی هەڵیگرت بیباتەوە بۆ ماڵەوە، کاتێك مستەفای بەرزکردەوە تا بیکاتە کۆڵی ئێمە لەشوێنی خۆمان ئەبڵەق بووین، چونکە قاچی راستی شۆڕبووبووە خوارەوە وەك ئەوەی ئێسقانی تیانەبێت. مستەفا هەتیوێکی بێ دایك و باوك بوو، بەڵام ئازاو بەجەرگ بوو، عەریف عەلیمان بانگکرد و دوای سەیرکردنی شوێنی شکاوییەکە وتی:

-ئەمە زۆر ترسناکە، بەڵام دڵنیابن من چاکی ئەکەمەوە.

هەرواش بوو، عەلی بەڵێنەکەی هێنایەدی و دوای مانگێك مستەفا بەدارشەق هاتەوە بۆ قوتابخانە و دوای دوومانگ وازی لەدارشەقەکە هێنا و کەوتەوە رۆیشتن وەك ئەوەی هیچ روونەدابێ.

سەروەریی و شاکارەکانی عەلی جەراح زۆربوون و دانیشتوانی مادن شادمان بوون کە کاکم ئەم کارەی پێ سپاردووە.

سەرەڕای پیشەکەی و چالاکییە زۆرەکانی، نافیز خەونی بەوەوە ئەبینی کەبەهرە بێشومارە شاراوەکانی ناو گەلی کورد بدۆزێتەوە و یارمەتییان بدات لەپەرەپێدانی ئەو بەهرانەدا،جا ئەوکەسانە جەراح بن یا پیشەوەر یا مۆسیقار. بۆ ئەوەی ئەم خەونەی بێتەدی، هیچ هەلێکی لەدەست نەئەدا بۆ هەوڵدان بۆ خزمەتی گەل و وڵاتەکەی.

دوایئەوەی دڵنیابوو لەئامادەبوونی نەخۆشخانەکە و باش بەڕێوەچوونی کارەکانی، بڕیاریدا سەرچاوەکانی ئاو چاك بکات و دووبارە بنیاتیان بنێتەوە، و فەرمانیدا بەچاککردنەوەی ئەو چەند پردەی لەسەر رووبارەکە بوون لەبەشی خوارەوەی شارەکە، کەلەهەر ساتێکدا لەوەدابوو بڕوخێن. پردێکی نوێشی دروست کرد کە ئەندازیار و وەستا و

کرێکارەکـان بەگـەرمی و چـالاکیی کاریـان تێـداکرد، لـەو کاتـەدا حکومـەت بودجـە تەرخانکراوەکەی بڕی، دوایئەوە بەماوەیەکی کەم دۆخی بەڕێوەبـەرێتی شـارەکەی گـۆڕی و دووبارە شارەکەمانی کردەوە بەناوچـە(ناحیـە)و بـەفرمانێکی ئەنکـەرە پۆسـتی سـەرۆکی شارەوانی لەلایەن گەلەوە هەڵبژێردراوی لەهەموو ناوچە کوردییەکان هەڵوەشاندەوە، ئینجـا خوێندنگە ناوخۆییەکەی تـەرخانکرابوو بـۆ منـداڵانی جووتیـارانی گونـدەکانی دەوروبـەر، ئەویش داخرا.

سەرەتای هاوینی ١٩٢٨ کاکم مادنی بەجێهێشت تـا دووبـارە لەدیاربـەکر نیـشتەجێ ببێتەوە، ئەمەش گورزێکی تونـدبوو بـۆ مـادن و بۆخێزانەکـەمان بەگـشتی و بـۆ دایکـە نەخۆشەکەم بەتایبەتی. ئەو خۆشیی و چالاکییەی کـاکم دروسـتی کردبـوو، ئـەو خوانـەی لەماڵەوە ڕێکخرابوو و جموجۆڵی بێ ڕاوەسـتانی میوانـەکان، توانیبـووی ئـازاری نەخۆشـی لەبیردایکم بەرێتەوە. لەراستیدا بوونی نـافیز لەنزیکییـەوە چـاکترین دەرمـان بـوو بۆئـەو، لەماوەی بـوونی نـافیز لەگـەڵمان نـەمانبینی دایکـم باسـی نەخۆشـییەکەی بکـات یـان ئاهوناڵەی هەبێت، بەتەواوی لەهۆشخۆچوونەکەی نەما. بەڵام بەدبەختانـە، دوای ڕۆیـشتنی براکەم دۆخەکە بەپەلە گۆڕا، سەرەتا گریـان و فرمێـسك و پاشـان هەڵـچوون و گێـژبوون و وڕێنە و دڵ تێکهەڵهاتن و لەهۆشخۆچـوون کـە جاربـەجار ماوەکـەی زیـادی ئـەکرد. بـرا دکتۆرەکەم لێرەنەبوو تاچارەسەری بکا و ئاگای لێبێت.

لەیەکێك لەنەخۆشییەکانیدا بەمۆڵەتێکی تایبەت داوای پزیـشکێکی ئـەڵمانیمان کـرد کە لەگەڵ ئەندازیار و تەکنیکییە ئەڵمانەکان لەکانەکانی مادن کاری ئەکرد، کاتێـك مـن و عیفـەتی خوشـکم بینیمـان بەرێگەیـەکی نـاو باخەکانـدا بـەرێوەبوو خۆمـان پێنـەگیرا و دەستمانکرد بەپێکەنین، چونکە جەستەی هێندە زل بوو کە ولاخەکـەی ژێـری شـاردبووەوە، قاچـی کـە نەیئـەتوانی بیخاتـەناو ئاوزەنگییەکانـەوە بەربووبوونـە خـوارەوە و خـەریکبوو لەئەرزەکـە ئەخـشان، بەشـێوەکی خـواروخێچ لەسـەر زینەکـە دانیـشتبوو و بەتونـدی

بەملاوئـەولادا ئەکـەوت، جارجـاریش بەلایەکـدا خوارئـەبووەوە وەك ئـەوەی هاوسـەنگی لەدەستدابێ و خەریکبێت بکەوێتەخوارەوە، و بەپەلە ولاخـچییەکەی لەگـەڵیبوو یارمـەتی ئەدا بۆ ئەوەی خۆی راستبکاتەوە.

بەپەلەچووین بۆ پێشوازیکردنی، تنۆکی عارەق دەموچاوە سـوورەکەی ئەبریـسکاندەوە، قژێکی مارۆنی کاڵ و دووچاوی شینی ئاسمانی پێوەبوو. رووخـۆش و قـسەخۆش دیـاربوو و بەپێکەنینەوە وەلامی سلاوەکەی داینەوە و کە بینی ئێمەش قژزەردین، بەئـەڵمانی قـسەی لەگەڵ کردین و لەبەرئەوەی هیچی لێتێنەگەیشتین بەتورکییەکی شکاو ئەمجارە لێیپرسین:

-ئێوە ئەڵمانین؟

-(نە.....نەخێر، ئێمە خەڵکی مادنین) عیفەتی خوشکم وەلامی دایەوە.

-(باشە) دکتۆرە ئەڵمانییەکە وای وت،لەکاتێکدا بەسەر ولاخەکەیـەوە کـە نەیئـەتوانی کۆنترۆڵی بکات ئەلەریەوە، پاشان تەماشایەکی دەوروبەری کرد و بەشـێوەیەکی دڵگیرانـەوە وتی:

-جوانە، ئەم باخانە جوانن، مرۆڤ نابێت لەم شوێنەدا نەخۆش بکەوێت.

-(بەڵێ، بەڵێ، هیواداربووم کە نەخۆش نەکەوتایـە.) عیفـەت وەلامـی دایـەوە:(بـەلام ئەوەتا دایکم نەخۆشە و ئازاری زۆرە و پێویستی بەیارمەتی تۆیە، تکایە خێرا بـچۆ بیبینـە وچاکی بکەرەوە).

-(فەرمانەکەت لەسەرسەرم). کابرای بێگانە کەئەبلەق بووبـوو لەشـێوازی قـسەکردنی خوشکەکەم کە لەیەك کاتدا هەم فەرماندەرانەبوو هەم تکارانە،وەلامی دایەوە.

کاتێك گەیشتینە بەردەم ماڵەکە و هەوا سازگەرەکەی حەوزە سێبەردارەکەی هەڵمـژی، هاوارێکی بـەرزی دڵبـەنـدیی لێبـەرزبووەوە. دایکـم لەسـەر قەرەوێڵەیـەك لەهەیوانەکـەدا پاڵکەوتبوو کە جۆگەیەکی ئاوی پیائەڕۆیشت لەکانییەکەوە بۆسەر حەوزەکە. پزیشکەکە بـۆ ساتێك بەدوودڵیی لەقەراغی حەوزەکەدا وەستابوو، و چاوێکی بەپەلـەی گێـڕا، دوائـەوەی

بەشەرمەوە سلاوی لەدایکم کرد، قۆڵی گرت و بۆ ماوەیەکی درێژ پشکنینی بۆ کرد و بەزاراوەیەکی تورکی کە تێگەیشتنی زەحمەتبوو چەندین پرسیاری لەدایکم کرد، لەکۆتاییدا رەچەتەیەکی دەرمانی بۆ نووسی. ئەبوو دەرمانەکان لەدیاربەکرەوە بهێنرێت چونکە ئەوکاتە مادن دەرمانخانەی لێنەبوو.

دوای سێ رۆژ دەرمانەکانمان بەدەستگەیشت و دایکم بەپێی رێنمایی پزیشکە ئەورووپییەکە دەرمانەکانی ئەخوارد، ئەم دەرمانانە کاریگەرییەکی وای لەسەر دایکم نەبوو، بەڵکو تەندروستی خراپتربوو، و تەنیا خواردنێکی زۆر کەمی ئەخوارد، و حەزیئەکرد گۆشەگیربێت و زۆریش تامەزرۆیی دەرئەبڕی بۆ بینینی کوڕە گەورەکەی کە ئەوکاتە سەرگەرمی ئەو کێشانەبوو کەلەکاتی دووبارە نیشتەجێبوونەوەی لەدیاربەکر رووبەڕوویان بووبووەوە و بواری بەجێهێشتنی دیاربەکریان نەئەدایە. بەلای بەرپرسانی تورکەوە کەسێك بوو حەزیان لەچارەی نەئەکرد، بەلای ئەو پزیشکانەشەوە کە جارجار ئەهاتن تا لەدیاربەکر جێگیربن کۆسپێك بوو کە ئەبوو بەسەریدا سەرکەون.

جگە لەکوڕە گەورەکەی، دایکم دڵی بەجاجۆ خۆشبوو کە ئەیزانی چۆن بەدڵسۆزیی و لەخۆبردووییەوە خزمەتی بکات و ئەمەی لەمنداڵەکانی تری و خوشکەکەیدا نەئەبینییەوە. بۆ قەرەبووکردنەوەشی، پێش مردنی وەسێتی کرد، چی خشڵی ماوە بدرێت بەجاجو، خوشکە گەورەکەم ئەمەی پێناخۆش بوو و هەر کەلەلایەن یەکێك لەئەندامانی خێزانەکەمانەوە باس ئەکرا ئەو یەکسەر تووڕەئەبوو. دایکیشم بەدەنگێکی لاوازەوە سەرکۆنەی ئەکرد:

-هیچ هۆیەك نییە تا ئیرەیی پێبەریت، ئەبێت تێبگەیت کە ئەو کچە لەوەی من بۆم بەجێهێشتووە زیاتری شایانە و هیوادارم لەکاتی شووکردنیدا باوکت شادمانی بکات و جیازییەکی گونجاوی شایانی پلەوپایەی خۆی بۆ دابین بکات، ئەویش وەك تۆ یەکێکە لەخێزانەکەمان.

دایکم بەردەوام ئەمەی دووبارە ئەکردەوە و تووڕەش بوو لەهەڵوێستی گوڵشینی خوشکم کە جارجار حەزیئەکرد رقەبەرایەتی بکات.

لەراستیدا دایکم بەرامبەر بەگوڵشین زۆر توندبوو، و چاوەڕێی ئەوەی لێئەکرد کە خانەخوێیەکی باش بێت، چێشتلێنەرێکی باش بێت، بەرگدرووبێت، خووری بچنێت، نەخش و نیگار بزانێت، موزیککارێکی شارەزا و ژنێکی رۆشنبیربێت و لەئەنجامی ئەو هەموو جۆرە چالاکییەی ئەو خوشکە هەژارەمان ئەنجامی ئەدا، نازناوی هاوسەری نمونەیی ئایندەی پێبەخشرا، بەڵام لەبواری مۆسیقادا هیچ فێرنەبوو، ئەوەش کارەساتە، چونکە دایکم دەیان مۆسیقاری لەچاکترین مامۆستاکانی ناوچەکە لەکورد و تورك و ئەرمەن و یۆنانی ئەهێنایە ماڵەوە، بەڵام پێشکەوتنێکی جێی رەزامەندیی دایکمی بەدەست نەئەهێنا، چ لەئامێری کەمان یا ئامێری عود. هەرجارێك دایکم حەزی ئەکرد گوێ لەیەکێك لەپارچە مۆسیقا خۆشەکانی بگرێت، تووشی نائومێدی ئەبوو و تووڕەئەبوو و سەرکۆنەی گوڵشینی ئەکرد،ئەویش ئەیوت:

-پێویست ناکات بەردەوام سەرکۆنەم بکەیت، چونکە من بۆ مۆسیقا دروست نەبووم، و توانای فێربوونم نییە.

دایکم هێند نەژیا تا کچە گەورەکەی ببینێت کە بووەتە مۆسیقارێکی بەتوانای ئامێری کەمانچە و بەشداری زەماوەندی منداڵەکانی بکات.

بەدرێژایی هاوین تەندروستی دایکم خراپترئەبوو و دۆخی ترسناکترئەبوو، و تووشی لەهۆشخۆچوونی توندئەبوو کە چەندین سەعاتی ئەخایاند و لەو ماوەیەدا خێزانەکەمان ئەکەوتە کەشێکی ناخۆشی ترس و نیگەرانییەوە، تەنانەت لەدوورترین شوێنی باخەکەماندا نەمانئەوێرا دەنگ بەرزبکەینەوە لەترسی ئەوەی نەبادا ئازیزە نەخۆشەکەمان ئازار بچێژێت، و ئەو هەستی خۆشەویستی و رێزەی بەرامبەری هەمانە بڕوشێ.

ئەوساڵە بەبێدەنگیی بەرهەمی ترێمان چنییەوە و بەخێرایی ئازووقەی زستانمان لەخواردنە مێللییەکان ئامادەکرد، لەناوەڕاستی ئەیلولدا باخەکەمان بەجێهێشت بەرەو مادن، و لەسەرتەختەبەندێك دایکمان بەئاگاییەوە گواستەوە.

سەرلەبەیانی ٢٨ی ئەیلول تەندروستی دایکم نیگەرانکەربوو، منداڵەکان لەماڵەوە مانەوە، بروسکەیەکمان نارد بۆ کاکم کە هەرچی زووترە بگەڕێتەوە بەڵام ئەو لەشوێنێکی زۆردوور لەدیاربەکر، بەلای نەخۆشێکەوەبوو کە مەحاڵبوو بتوانێت بگاتە مادن. جارێکی تر پزیشکە ئەڵمانییەکە هاتەوە بۆپشکنینی دایکم، نیگاکانی پەرۆشانەو غەمباربوو، دەرزییەکی لەجانتاکەی دەرهێنا و پاکیکردەوە و سەری شووشەکەی شکاند و دەرمانەکەی لێڕاکێشا و بەهێواشی دەرزییەکەی کرد بەقۆڵی دایکمدا کە وەك شیر سپی بوو، دوای ئەوە دەرزییەکی دا لەماسولکەی قاچی. دوای چەند خولەکێك دایکم چاوی کردەوە و نوقاندییەوە و بەهەناسەیەکی قووڵەوە وتی:

-ئاه، نافیز، نافیز.....

چاوی بەنووقاوییەوە هێشتەوە بۆئەوەی شادییەکەی زیاتربێت، بەو بڕوایەی کە ئەوکەسەی قسەی لەگەڵ ئەکات کوڕە خۆشەویستەکەیەتی:

-سوپاس، کەهاتیت. چەند شادمانم بەبینینت و قسەکردن لەگەڵت، ئەمەویت لەئامێزت بگرم پێشئەوەی ئەم جیهانە بەجێبهێڵم، لێم نزیکبەرەوە بادەست بەسەرتدا بهێنم وەك جاران کە منداڵبوویت، دێتەوە بیرم چەند حەزت لەوەبوو دەستبهێنم بەقژتدا، جارێکیان لەناو جێگەدابووین هەر هێندەی دەستم هێنا بەسەرتدا یەکسەر خەوت لێکەوت، وەرە پێشەوە لێم نزیکبەرەوە).

کە کەس وەڵامی نەدایەوە، دایکم زۆر بەزەحمەت سەری بەرزکردەوە و بەچاوە بەقووڵاچووەکانییەوە سەیری دەوروبەری خۆی کرد، کاتێك پزیشکە ئەڵمانییەکەی بینیی،

زۆر پەشۆکا و زمانی تەتەڵەی کرد لـەداوای لێبـووردن و سوپاسـکردن و سـەری کەوتـەوە سەرپشتییەکە. پزیشکە ئەڵمانییەکەش شڵەژا و کەوتە دڵدانەوەی دایکم:

-خانم، کوڕەکەت هاوڕێمە و لەدۆخێکدایە کـە ناتوانێـت بێـت و لـەلات بێـت، داوای لەمن کرد لەجیاتی ئەو بێم و ئاگام لێت بێت، هەموو ئەو زانستە نـوێی پزیـشکییەی ڕێـم پێئەدات بۆم ئـەنجام داویـت، ئـەوەی ئێـستا داوات لێدەکـەم ئەوەیـە کـە خـۆت نـەدەیت بەدەستەوە، با ورەت بەرزبێت هەمووشتێك باش ئەبێت، ئەشبینیت.

سەردان و ڕێنماییەکانی پزیـشکە ئەڵمانییەکـە کاریگەرییـەکی باشـی هـەبوو لەسـەر تەندروستی دایکم، چەند ڕۆژێك بوو هیچی نەخواردبوو، ئـەو ڕۆژە بەتامەزرۆییـەوە بـرنج و ماست و مرەبای سێوی خوارد، دۆخی باش بوو، تەنانـەت کەوتـە گاڵتـە لەگـەڵ ئەوانـەی دەوروبەری.

سەعات ١ی پاشنیوەڕۆ وەك ئەوەی بخەوێت، داوای کـرد بەتـەنیا جێـی بهـێڵین، مـن بـەهێمنی لـەنزیکی مامــەوەو سـەیری فەرهـەنگێکی منـداڵانم ئـەکرد کـە دۆسـتێکی خێزانەکەمان ناردبووی. سەعات دوو دایکم لەپڕ هەسـتا و بەهەڵـچوونێکی نائاسـاییەوە و بەگریانەوە کەوتە وڕێنە:

-مەرگ...مەرگ، ئەوەتا لەسەر دۆلابەکەیە بەرامبەرم.

پاشان دەستی درێژکرد بەئاڕاسـتەی دۆلابەکـە و دەسـتیکرد بەقـسەکردن وەك ئـەوەی لەگەڵ شتێکی زیندوو قسەبکات:

-نا...ئێستا مەیە، مۆڵەتم بەرێ منداڵەکانم ببینم بەتایبەت نافیز.

بەسووربوونەوە لێی پاڕایەوە... کە ئەمەم بینی بەڕاکردن و هاوارەوە چوومە دەرەوە:

-(گوڵشین، عیفەت، جاجو، ئامۆژن، هەمووتان بەپەلە وەرن حاڵی دایکم زۆر خراپـە) و بێئەوەی چاوەڕێی کەس بکەم گەڕامەوە بۆ لای جێگەکەی دایکم، هەندێك قسەی نـاڕوونی ئەکرد.

-(دایه...دایه) بەهەموو هێزم هاوارمکرد. بەڵام گوێی لەبانگکردنەکەم نەبوو، سەیرم کرد دەمی بەتەواوەتی کردۆتەوە وەك چۆلەکەیەکی زامدار، سێ جار بەشێوەیەکی بیستراو هەناسەی دا و ناوی کوڕە گەورەکەی دوبارەئەکردەوە:

-(نافیز...نافیز...نافیز)، پاشان لەجوولەکەوت.

خۆمدا بەسەر ملیدا و بەگریانەوە کەوتمە هاوار:

-(نا....نا دایە، مەڕۆ بەجێمان مەهێڵە، دایە لەلامان بمێنەرەوە).

نازانم چەندە بەو شێوەیە لەباوەشی دایکمدا مامەوە کە مردبوو، بەڵام دێتەوە بیرم کە دوودەستی بەهێز هەڵیانگرتم و دەنگێکیش پێی وتم:

-گەر بەم شێوەیە بمێنیتەوە نەخۆش ئەکەویت، سەیرکە منداڵەکان چاوەڕێتن تا یاریت لەگەڵ بکەن، بڕۆ بۆ لایان و بیر لەهیچ مەکەرەوە.

لەجیاتی ئەوەی گوێڕایەڵی جاجو بم رامکرد و باوکمم لەدیوەخانەکە بینی:

-(بابە...بابە) هاوارم لێکرد(دایکمم لەدەستچوو و هەتیو کەوتم).

بەم قسانە باوکم دایە پڕمەی گریان و وتی:

-ئای خوایە ئەگەر دایکت مردبێت، ئەوە لەراستیدا منم کە هەتیوکەوتم و بێئومێدبووم.

ئەوە یەکێك بوو لەو جارە دەگمەنانەی باوکم قسەم ئاڕاستە بکات، پاشان بێ ئەوەی بایەخم پێبدات بەپەلە روویکردە ماڵەوە و بەدەم راکێشانی ریشی و سنگکوتانەوە ئەیوت:

-ئای خوایە، من سەرم لێشێوا ماڵم وێران بوو. موئمینە کۆڵەکەی ماڵەکەم بوو. لێت ئەپاڕێمەوە خوایە بەجێم مەهێڵە...یارمەتیم بدە و دەستبدەرە باڵم.

لەبەرامبەر ئەم کاردانەوەیەی باوکمدا بەتەواویی ئەبڵەق بووم، خۆم بەگوناهبار ئەزانی کەئەو هەواڵە ناخۆشەم پێوتووە، ئەگەر باوکم ئەو پیاوە توندو سەرسەختە، بەم شێوەیە بەبیستنی هەواڵی مەرگی ژنەکەی ئاوا خەمبار و تێکشاوبێت، دیارە بەشێوەیەکی شێتانە

خۆشی ویستووه، لاشعوری بەشی خۆمم لەکارەساتەکە بیرچووەوە و دەستم گرت و بەپەشۆکانەوە وتم:

-(بەتەنیا نابیت بابە، ئێمەت لەگەڵ ئەبین، گوڵشین بەچاکی ئاگای لەماڵەکە ئەبێت، لەم ساڵانەی دواییدا کە دایکم نەخۆشبوو ئەو ئاگای لەهەمووشتێك بوو، ئینجا ئەوە ئامۆژنم و جاجوش لێرەن).بەردەوام بووم لەقسەکانم، کاتێك باوکم گەرمایی قسەکانمی پێگەیشت و بۆ ساتێك وەستا، بەدووچاوەوە کە پەردەیەك لەفرمێسك بەریان گرتبوو سەیرێکی کردم، بەرەو لام دانەوییەوە و ناوچاوانی ماچکردم و وتی:

-کوڕم ئەو قسانەی لەدەمی تۆ هاتنە دەرەوە دانایین، من هەستم لەگەڵ خۆی بردمی و تۆ هێناتمەوە ناو واقیعەکە، بەڵێ ئەو ژنێکی دەگمەن بوو، ئێمەش لەبەرامبەر قەدەردا هیچمان پێ ناکرێت، ئەبێت ژیان بەردەوام بێت، باوا بکەین بەخاکسپاردنەکەی شایستەبێت و یادەوەرییەکانی لەدڵماندا بەزیندوویی بمێنێتەوە.

بەو شێوەیە لەبەردەرگاکەدا بەجێی هێشتم و بەهەنگاوی خێرا سەرکەوت بۆ ژوورەکەی خوالێخۆشبوو و دوای کەمێك هاتەخوارەوە، جەمالی بانگکرد و داوای لێکرد بچێت بەدوای پزیشکێکی شەرعیدا.

دوایئەوە بەماوەیەکی کەم دووژنی مردووشۆر هاتن، پاشان تابووتەکەی دایکمیان بردە دیوەخان و، لەهۆڵە گەورەکەدا لەسەر مێزێك دایاننا، دە قورئانخوێن بەدرێژایی شەو و تا نزیکی نیوەڕۆی ڕۆژی دواتر قورئانیان بەسەردا خوێند.

لەوکاتەدا خەڵکێکی زۆر لەدەرەوە و ناو دیوەخانەکەدا کۆبوونەوە. لەوکاتەوەی جاجو منی لەژوورەکەی خوالێخۆشبو هێنایە دەرەوە ئیتر ڕێیان نەدام تەرمی دایکم ببینم، لەگەڵ ئەوەشدا پێشئەوەی تابووتەکە لەسەر مێزەکە هەڵگرن و بەرەو گۆڕستانی بەرن توانیم لێی نزیکببمەوە و دوا ماڵئاوایی لێبکەم، خزمەتکارەکان دووریانخستمەوە و بردیانم بۆ ماڵەوە، لەیەکێ لەپەنجەرەکانی ماڵەکەمانەوە تابوتکەییم بینی دەستاو دەستی ئەکرد لەسەرشانی

ئەوانەی هەوڵیانئەدا ڕێز لەکۆچکردوو وخێزانەکەی بگرن و خواش پاداشتیان بداتەوە بەملکەچبوون بۆ فەرمانەکانی ئاین و دابونەریت. کاروانەکە کە لەشەپۆلی دەریایەکی هەڵچووئەچوو، لەگۆشەی شەقامەکەدا لەبەرچاو ونبوو، ئەم قەرەباڵغییە تەرمی ژنێکیان هەڵگرتبوو کە گەیشتبووە ٥٤ ساڵەی تەمەنی و خۆشەویست و ڕێزداربوو لای تەواوی خەڵکی شار. لەگەڵ دیارنەمانی تابووتەکە گریانی بێدەنگی ژنان و کچان و منداڵان کە لەماڵەوە کۆبووبوونەوە گۆڕا بۆ شین و شەپۆڕێکی دڵتەزێن.

هەرچەندە گۆڕستانە نوێیەکە تەنیا چەند سەدمەترێك دووربوو، بەڵام ئەوانەی دایکمیان برد بۆ دوا ئارامگەی تا پاش نیوەڕۆیەکی درەنگ نەگەڕانەوە، و دوای ئەوە هاتنی خەڵك بۆ سەرەخۆشی دەستیپێکرد. لەماوەی هەفتەیەکدا و بەپێی داب و نەریتی کوردەواریی، خزمەکانمان و دراوسێکانمان خواردنیان بۆ ئەهێنایین، خواردنی گرانبەهایان لەسەر سینی گەورەی مس کە سەرپۆشێکی درابوو بەسەردا لەقاپ و دەوری مسدا دائەنا و لەگەڵ نان و چەقۆ و چنگاڵ و کەوچك و خواردنەوەی بێ ئەلکهول بەتایبەت ماستاو، بەیانیان و نیوەڕوان و ئێواران ئەهێنرا بۆ ماڵەکەمان.

دوای کۆچی دایکم، باوکم زیاتر بەخۆیدا داخراو زۆر هەستیاربوو بەرامبەر نەهامەتیی خەڵکانی تر و خەمی سەرەکی، بوو بەدۆزینەوەی ئەو خێزانانەی هەژارن تا یارمەتییان بدات، شەوانە بەتوورەکە ئارد و پەتاتە و فاسۆلیای لەبەردەمی دەرگاکەیاندا دائەنا و دڵی پڕئەکردن لەخۆشی وهیوا. زۆرجار ئێمەی بێبەشئەکرد لەو شتانەی پێی ڕاهاتبووین وەك، مێوژ و هەنجیری وشك بۆ ئەوەی بیداتە نەدارانی ناوچەکە. ڕۆژێکیان کە تامەزرۆی ئەو جۆرە خواردنانەبووم قیروسیام کرد و سەرنجی باوکم بۆ ئەم شتە ڕاکێشا:

-لەقوتابخانە هاوڕێکانم هەروەك ساڵانی تر مێوژی وشك ئەخۆن، نازانم بۆ ئەم زستانە ئێمە لەماڵەوە نیمانە؟

باوکم بەنیگایەکی تووڕەی ترسناکەوە وەڵامی دامەوە:

-کووپەکانی ساردخانەکە پڕن لەجۆرەها خواردنی بەتام و بەسوود. واز لەم خۆپەرستییەت بهێنە، بیر لەو منداڵانە بکەرەوە کە هیچ شیرینییەکیان دەستناکەوێت بیخەنە دەمیانەوە، ترێ و هەنجیری ئەمساڵی زەوییەکانمان لەگوندی کاڵجە بەشی هەژاران بوو. بڕۆ و جارێکی تر نەیەیت و گلەیی لەم شتە قۆڕانە بکەیت.

ئەم وشانە و ئەو شێوازە ئارام و ترسناکەی باوکم قسەی پێکرد لەگەڵمدا، سەربەرەوخوار قلْپی کردمەوە، بەڕادەیەك کە پەنام بردە بەرباوەشی خوشکە گەورەکەم کە ئیتر بووبووە خانمی ماڵەکە، ئەویش پێی وتم:

-(لەبەرئەوەی تۆ دوا منداڵی، بۆیە وەك ئەمانەتێك دایکمان بەئێمەی سپاردوویت، هەمووشتێك ئەکەم بۆئەوەی پێویستت بەسۆزنەبێت و لەژیاندا بەختەوەربیت).بەردەوام ئەم قسەیەی ئەدا بەگوێمدا. لەراستیدا گوڵشین بەڵێنەکەی جێبەجێ کرد، لەماوەی ساڵێکدا خۆشترین رۆژەکانی ژیانی منداڵیم بەسەربرد، سەرپەرشتیی ئەو بۆ من زۆر گونجاوبوو، تەنانەت لەتەمەنی ١٠ ساڵیدا بڕوانامەی خوێندنی سەرەتاییم وەرگرت و ئەبوو بۆ خوێندنی ناوەندی و بچمە دیاربەکر، چونکە مادن ناوەندیی لێنەبوو.

رۆژێکیان بەگریانەوە لەباوکم و خوشك و براکانم و جاجۆ و جەمال و کەرەکەم و ئەسپەکەم و هاوڕێکانم و مادن بەشاخ و رووبارەکانییەوە جیابوومەوە تابچم بۆ دیاربەکر و لەوێ لەگەڵ براکەم بژیم.

لەماوەی مانەوەمدا لەو شارە کەماوەیەکی کورتی ٩ مانگی خایاند، گەلێك یادەوەری تاریکم هەڵگرتووە لەگەڵ هەندێك تروسکایی روونا کیی کورتخایەن. دیمەنی دیاربەکر خەمباربوو و منیش لەناو شورا بەرزە مێژووییەکەیدا گیرم خواردبوو. رێگەکانی تەسك و پێچاوپێچ بوون و خانووەکانی لەبەردی بازلتی رەش دروستکرابوون و حەوشەی ماڵەکانیش هەر بەو بەردە رەشە بەردرێژ کرابوون. ئەو قوتابخانەیەی من بۆی ئەچووم کەوتبووە نێوان هەندێك خانووی دەرەوەی شار، لەنێوان قوتابخانەی میریی و تەنیا نەخۆشخانەی شارەکەدا.

ئەو سێ خـانووە لـەنزیکی ئـەو خەرەنـدەوە بـوون کـە لەقەراغەکەیـەوە رووبـاری دیجلـەم لەخوارەوە ئەبینی.

لـەدووری چـەند سـەدمەترێکەوە قوتابخانەکـە لەتـەلارێکی خـەیاڵی ئەچـوو، چـونکە بەپێچەوانەی خانووەکانی ترەوە رەنگی سـپی بـوو و سـەقفەکەی گەچـی سـووربوو، بـەڵام کەشێکی ماتەم باڵی بەسەر قوتابخانەکـەدا کێـشابوو، چـونکە ئـاڵۆزیی نێـوان منـداڵانی فەرمانبەرە تورکەکان و خوێندکارەکانی تری خەڵکی دیاربەکر و دەوروبـەری، زۆر تونـدبوو، و بەڕێوەبەرێتی قوتابخانەکەش خوێندکارەکانی خـستبووە ژێـر سیاسـەتی بەتورککردنـەوە، بەتەواوی وتنی وشـەی کـورد و قـسەکردن بـەزمانی کـوردی یاسـاغ کردبـوو. رۆژێکیـان خوێندکارێکی پۆلی سێ لەکاتی بەکوردیی قـسەکردندا گـیراو بەڕێوەبـەر بـانگی کـرد بـۆ ژوورەکەی خۆی و پێی وت:

-ئەرێ کەس پێی نەوتویت کەلەتورکیا نابێت مرۆڤ جگە لەزمانی تـورکی بـەزمانێکی تر قسەبکات و بەکارهێنانی هەموو زمانەکانی تر قەدەغەیە و سزای قورسی بەدواوەیە؟

خوێندکارەکە کە ناوی (بەحری) بوو وەڵامی دایەوە:

-ئەوە ئەزانم، بەڵام کوردی زمانی دایکمە و هیچ هێزێك لەجیهاندا ناتوانێـت بمهێنێتـە سەر ئەوبڕوایەی بەکاری نەهێنم، ئەمە لـەمن بـەهێزترە، بۆیـە قانونـەکانی قەدەغـەکردن ناتوانێت لەم بوارەدا هیچ شتێك بکات.

دوای کۆبوونەوەیەکی بەپەلە، دەستەی دیسپلینی قوتابخانەکە بڕیاریدا یەکـسەر بـەحری دەربکرێت. لەناو مامۆستاکاندا تیایاندابوو کە بەرەچەڵەك کـورد بـوو کەچـی بۆچـوونێکی وایان لەقوتابخانەکەدا دروستکردبوو کە لەتورك تورکترن.

بەلای منەوە باشترین مامۆستا، مامۆستا پیرەکەی وانەی مێژوو بوو، کـە بەشـارەزاییی و بەزاراوەیەکی تورکمانی دیاربەکرەوە باسی بەسەرهاتی ئاشوورییەکان و فارسەکان و گەلـە کۆنەکانی تری بۆ ئەگێڕاینەوە. بەڵام تەحسین بـەگ مامۆسـتای بیرکـاریی، کـە پیـاوێکی

بەخۆی قەڵەوی خۆبەزلزان بوو، وهەمیشه هـەردوو دەسـتی لەگیرفانیـدابوو وجگەرەکەشـی بەدەمییەوە، ڕەفتارەکانی زیاتر لەجەللاد ئەچوو وەك لەپـەروەردەکار، و سـەرەڕای ئـەوەش شێتی ئەوەبوو پرسیاری قورسی بەگرێ وگۆڵمان لێبکات لەسـەروو ئاسـتی خوێندنمانـەوە و گەر وەڵامی پرسیارەکانیمان نەزانییایە، لەپشوو و تەنانەت خواردنیش بێبەشـی ئـەکردین. زۆریش شانازی بەوەوە ئەکرد،یەکێکە لەلایەنگرانی (پەروەردەی نـوێ) کـە مـستەفاکەمال هێنابوویە تورکیاوە.

لەمساڵدا (١٩٣٠) وەرزێکی نوێ لەژیانی مندا ئەکرێتـەوە، قۆنـاغێکی یەکلاکـەرەوە بۆ خێزانەکەمان و بۆ کورد بەگشتیی و بۆ خۆشم.

بەدەستپێشکەرییەکی(مەمدوح سەلیم)و بەرێکەوتن لەگەڵ کۆمەڵێك کوردی مۆڵەتـدار لەبواری مافپەروەریی(حقوق) و زانـستی سیاسـیی بەرەچـەڵەك خـەڵکی (وان) و هەنـدێك ڕووناکبیری تورکیاش، ڕێکخراوێکـی سیاسـیی (خـۆیی بـوون)یـان لەسـوریا دروسـتکرد، کەئامانجەکەی سەربەخۆیی کوردستانی تورکیابوو، هەمان ساڵ هەنـدێك لەئەندامـەکانیان، بەرێکەوتن لەگەڵ ئەرمەن هەوڵیاندا بێنە تورکیاوە بەمەبەستی ڕێکخستنی کاری سەربازیی دژی تورکیا و توانییان (ئیحسان نوری) ئەفسەری پێشووی دەستەی ئەرکانی تورکیا بنێرنـە چیاکانی ئارارات. شای ئێران کە ململانێی سنووریی هەبوو لەگەڵ مستەفا کـەمال، ڕێیـدا بەئیحسان نوری لەئێران بپەڕێتەوە و لەبەشی خۆرئاوای چیاکانی ئارارات جێگیرببێت.

ئیحسان نوری توانی ژمارەیەکی زۆر لەسەرۆکە کوردەکان لـەقوربانیانی چەوسـاندنەوەی کەمالیزم لەدەوری خۆی کۆبکاتەوەو لەوێوە زۆری نەبرد بەهەڵمەتەکانی هێزەکانی تورکیـای پەرێشان کرد.

فرەنساش لای خۆیەوە بەڵێنی دابوو چاو بپۆشێت لەچالاکییەکانی خـۆیی بـوون. بـەڵام کوردەکانی سوریا کە ئەبوو یارمـەتی ئیحـسان نـوری بـدەن بـۆ ڕزگـارکردنی کوردسـتان نەگەیـشتە ئامـانج، چـونکە فرەنـسییەکان کـە لەگـەڵ تورکەکانـدا ڕێککـەوتنێکی

لەیەکگەیشتنیان ئیمزاکردبوو، پشتیان تێکردین. رەزا شاش کەسوێندی خواردبوو لەم ململانێیەیدا بێلایەن بمێنێتەوە، دوای ئەوەی کێشەسنوورییەکانی لەگەڵ تورکەکان بەبەرژەوەندیی خۆی یەکلایی کردەوە سوێندەکەی شکاند و رێگەیدا بەهێزەکانی تورکیا بچنە خاکی ئێرانەوە و کوردەکان گەمارۆ بدەن.

دوای ئەو نسکۆیەی تووشی خۆیبوون بوو، مستەفاکەمال هەستیکرد لەهەمووکاتێك زیاتر دەستکراوەیە بۆ بەکارهێنانی هێز دژی کورد. سەدان گوندی ناوچەکەی بەدانیشتوانەکەیەوە لەمنداڵ و ژن و نەخۆش سوتاند و سەدان هەزار کوردی راگوێزا بۆ خۆرئاوای تورکیاو بەناو دانیشتوانە تورکەکەدا بڵاوی کردنەوە بەوەی هەر پێنج خێزانێکی لەشوێنك دانا.

لەوساتەوە هەموو رۆشنبیرانی کورد ئەوانەی تۆمەتباربوون بەهاوسۆزیی بۆ بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد، کەوتنە بەر تووڕەیی بەرپرسانی ئەنکەرە کەقانونێکیان دەرکرد و بەپێی ئەو قانونە هەموو فەرمانبەرە پلەباڵاکانی کورد گوێزرانەوە بۆ ناوچەکانی تری تورکیا و ژمارەیەکی زۆر لەرۆشنبیرانی کورد کەکاری ئازادیان ئەکرد کەوتنەژێر گورزی ئەم بڕیارەوە و براکەشم بوو بەقۆچی قوربانیی و ئامانجی دەسەڵاتدارانی تورك.

لەوماوەیەدا، وەك هەموو ناوچە کۆلۆنییەکان وپاشکۆکان، کوردستان خرایە ژێر بەڕێوەبەرێتییەکی تایبەتەوە، کە جۆرێك لەکۆمیسیۆن، یاپشکنینی گشتیی بەڕێوەی ئەبرد بەسەرۆکایەتی پشکنەری گشتیی کەپەیوەندیی راستەوخۆی بەمستەفا کەمالەوەهەبوو، (ئیبراهیم تالی)لەم پۆستەدا دانرا کەپزیشك و هاوڕێیەکی نزیکی مستەفا کەمال بوو، بەرەچەڵەك لەخێزانێکی دوورزیی ناوچەی حەڵەب بوو کەبەجۆش و خرۆشەوە ئایدۆلۆژیای تۆرانیی قبوڵ کردبوو، و لەدوای دەستنیشانکردنی، سەرکوتێکی دڕندانەی بێبەزەییانە کوردستانی گرتەوە، و سەرکوتکردن دژی هەموو ئەو کوردانە بەکارئەهێنرا کە گومانی ئەوەیان لێئەکرا لەوانەیە هەستێکی کوردانەیان تیابێت. هێندە بەس بوو هەر رۆشنبیرێك

تۆمەتباربکرێت بەوەی بەزمانی کوردی قسەی کردووە یا بەو زمانە گۆرانی وتووە یا گـوێی لەگۆرانی کوردی گرتووە یا تەنانەت ئەگەر ئەندامی (خێزانێکی تورك) نـەبێت، بـۆ ئـەوەی بەدژایـەتیی گـەلی تـورك تۆمــەتبار بکرێـت و وەك کـوردێکی نەتەوەپەرسـتی ترسـناك تۆمەتباربکرێت کە پێویستە لەنزیکترین هەلدا لەناوببرێت.

دووان لەو فەرمانبەرانەی خەڵکی مادن کە ئیبراهیم تـالی گواسـتنیەوە بـۆ خۆرئـاوای تورکیا هاوڕێی نزیکی کاکم بوون، (شەوکەت زولفۆ) مامۆسـتای پێـشووی وانـەی زمـانی ئینگلیزیم لەناوەندیی دیاربەکر و(عارف عـەباس) ئەنـدازیاری کـشتوکاڵیی و بەڕێوەبـەری پرۆژە کشتوکاڵییەکان لەباشووری خۆرهەڵاتی تورکیـا. شـەوکەت زولفـۆ، گوێزرایـەوە بـۆ ئەدەنە و عارف عەباسیش بۆ ئەنکەرە، لەبەرئەوەی فەرمانبەربوون و ناچـاربوون ملکەچـی ئەو فەرمانانەبن لەوەزارەتە پەیوەندیدارەکانیانەوە بۆیان دەرئەچێت. هاوکات ئیبراهیم تـالی بەسـووربوونەوە سەریکردەسـەر کـاکم و پێـشنیازی بـۆ کـرد وەك هاوڕێکـانی دیاربـەکر بەجێبێڵێت و لەخۆرئاوای تورکیا نیشتەجێ بێت و لەیەکێك لەدیدارەکانیدا پێی وت:

-لەهەر شارێك کەخۆت هەڵیئەبژێرت لەپۆستێکی چاکدا دائەنێم.

کاکم بەئەدەبەوە ئەمەی رەتکردەوە و بیانووی ئـەوەی هێنایـەوە کـە ئەیـەوێت کـاری ئازادبکات، وکلینکەکەی لەدیاربەکر جێگیربووە، و زۆرماندووبووە تا نەخۆشی پەیداکردووە و هیچ هۆیەك نییە بۆ ئەوەی ناوەندی هەڵبژاردنەکەی بەجێبێڵێت.

کۆمیسەر بەچرپە پێی وتبوو:

-ئەوە ئامۆژگاریی منە کە پێشکەشی تۆی ئەکەم.

ئەوکاتە کاکم لەخانوویەکی گەورەدابوو لەدیاربەکر کە حەوشەیەکی گـەورەی هـەبوو، و دوو دەرگەی هەبوو، هەریەکـەیان لەسـەر شـەقامێکی هاوتـەریبی یـەکتربوو. دوای چـەند رۆژێك لەو گفتوگۆیە کۆمیسەر لەبەردەم هەر دەرگەیەکی ماڵەکەمانـدا دووپۆلیـسی دانـا، کەچـاودێرییان ئـەکرد و لەناسـنامەی هـەموو سـەردانکەرەکانیان ئەکۆڵییـەوە، و ئەگـەر

ئەوکەسە نەخۆش بوایە ئەوا پۆلیس هەوڵی ئەدا قایلی بکات بۆ چارەسەر نەیەتەوە بۆلای کاکم:

-بۆ ئەم پزیشکە هەڵئەبژێرن، و پزیشکێکیتر نا؟

نەخۆشەکان وەڵام ئەدەنەوە:

-چونکە ئەمە پزیشکێکی باشە.

وەڵامی یەکلاکەرەوەیان ئەدانەوە:

-گەر واش بێت، مەچن بۆلای بۆ چارەسەر ئەگینا تووشی سەرئێشەئەبن.

پۆلیس هەرەشەی لەهەموو نەخۆشەکان ئەکرد، بەڵام هێشتا ئازایەتی خۆیان لەدەستنەدابوو کە بێن بۆ کلینکەکەی کاکم و راوێژی پزیشکیی پێبکەن. تەنانەت کە کاکم ئەچوو بۆ ماڵی نەخۆشەکان هەمیشە پۆلیس بەدوایەوەبوو، و بەوردی ناوی ئەوانەیان تۆمارئەکرد کە کاکمیان بانگکردووە. ئەم رەفتارانە نەخۆشەکانی هەراسان ئەکرد زیاتر لەوەی بیانترسێنێت. کاتێکیش ئەنجامی ئەم رەفتارانە بەدڵی کاربەدەستان نەبوو، پەنایان بردەبەر شێوازی توندتر و رەقتر، و کەوتنە دەستگیرکردنی ئەو نەخۆشانەی پێشینەیان هەبوو، و ئەیانبردن بۆ بنکەکانی پۆلیس و لێکۆڵینەوەی دوورودرێژیان لەگەڵ ئەکردن و مامەڵەی خراپییان بەرامبەر ئەنجام ئەدان و ئازادییان نەئەکردن تا بەڵێنێکی نوسراویان پێپڕئەکردنەوە کە پزیشکەکەیان بگۆڕن.

کاکم نامەی بۆ لێپرسراوان لەئەنکەرە نووسی تا بێدادیی ئەم مامەڵەیەیان بۆ روونبکاتەوە و نارەزایی دەربڕێت لەم پێشێلکردنەی دەستووری کۆماریی و مافەبنەرەتییەکانی مرۆڤ، بەڵام هیچ وەڵامێکی وەرنەگرتەوە، و پۆلیس بەردەوامبوون لەسەرکوتکردنی نەخۆشەکانی.

رۆژ بەرۆژ دۆخەکە خراپترئەبوو، تا کاکمی ناچارکرد بڕیاربدات یا وەڵامی پۆزەتیفی پێشنیازەکەی ئیبراهیم تالی بداتەوە یا رابکات و پەنابەرێتەبەر ئاوارەیی.

سوريا نزيكترين ولأت بوو كە بشێت پەنای بۆ ببرێت و پێشوازيت لێبكرێت. ئەوكاتە فرەنسييەكان بەتەواوبی كۆنترۆڵی(جزيرە)يان كردبوو كە زۆربەی دانيشتوانەكەی كوردانی نيشتەجێبوون، و هانی جێگيربوون و وەبەرهێنانی سامانی كشتوكاڵييان ئەدا كە تائەوكاتە دەست لێنەدراوبوو. هەزاران كورد و ئەرمەن و ئاشوور و سريان و جوولەكە هاتبوون و هێزی كار و پارەو زانستی خۆيان هێنابوو بۆ دانيشتوانی رەسەنی ناوچەكە و چەندين ساڵيان پێويست بوو تاجزيرە بكەنە كاليفۆرنيای سوريا. كارەكەيان سەرنجڕاكێش بوو، و كاكم بيری لەوە ئەكردەوە، فێڵێك بدۆزێتەوە تاتوركيا و كۆميسەر بەجێبهێڵێت و لەولأتێك هەناسە بدات كە(فرەنسا ئازادی و ديموكراسيی بۆ هێنابوو؟!).

لەكۆتايی گفتوگۆيەكی درێژ لەگەڵ هەردوو هاوڕێكەی (عارف عەباس)و(شەوكەت زولفۆ) كەئەوانيش بيرۆكەی لەسوريا نيشتەجێبوونيان پێ باشبوو، كاكم بڕياريدا لەسنوور بپەڕێتەوە و داوای پەنابەريی لەفرەنسييەكان بكات و بڕياريشيدا پرۆژەكەی جێبەجێ بكات، كاتێك كۆميسەر بانگی كرد و فەرمانی جێهێشتنەكەی پێ راگەياند و پێی وت:

-ئيتر ناتوانيت لەوەزياتر لێرە بمێنيتەوە، ئەگەر ناتەوێت هەراسان بكرێيت، بەخۆشی خۆت ناوچە كوردييەكە بەجێبهێڵە.

كاكم وەڵامی دايەوە:

-باشە، پۆستێكم لەخۆرئاوای توركيا بدەرێ و ئەچم بۆ ئەوێ.

رۆژی دواتر لەئەزمير دامەزرێنرا، كاكم و دوو هاوڕێكەی بەهێمنی پێشنيازەكەی كۆميسەريان قبوڵكرد، چونكە هيواداربوون لەشارە نوێكەيانەوە لەسنوور بپەڕنەوە و هەوايەكی ئازادتر هەڵمژن. ئەوكات من تەمەنم دەساڵ بوو. ئاگاشم لەنەخشەكەيان نەبوو و تەنيا ئەوەندەم ئەزانی كە حەزئەكەن لەقوتابخانەيەكی ناوەندیی لەئەستەمبوڵ دامنێن. لەخۆشم ئەپرسی، بۆ رەسۆی برام ئەگری و بەو شێوازە مامەڵە لەگەڵ كاكم ئەكات؟

پێموابوو که پێشهاتێکی نائاسایی رووئەدات، بەڵام لەو ئاستەدا نەبووم کە مەزەندەی بایەخی تەواوی رووداوەکان بکەم.

دوای چەند رۆژێك لەناو شەمەندەفەرێکدا بووین بەرەو ئەستەمبوڵ لەسەر ئەو هێڵی ئاسنەی کەسنووری نێوان تورکیا و سوریای پێك ئەهێنا.

کاکم و هاورێکانی بێدەنگ بوون، منیش سەرم نابوو بەپەنجەرەکەوە و سەیری دیمەنی سروشتی دەرەوەم ئەکرد، لەراستیدا هەستم ئەکرد کە ئەچمە ناوجیهانێکی ترەوە. ئەو کەسانەی ئەمبینین تەربووش و جامانە و چەفتە و عەگالیان پۆشیبوو(ئەو شتە شازەی ئەتاتورك حەرامی کردبوو).

بەچاو ئەکەوتمە دوای ئەوپیاوە نامۆیانە، و لەم سروشتە نوێیە وردئەبوومەوە و سەرەنجام کاتێك شەوداهات شەمەندەفەرەکە لەوێستگەیەك وەستا و سەرۆکی وێستگەکە کە پیاوێکی ئەرمەن بوو بردینی بۆ بۆفیییەك و گفتوگۆیەکی سەیر لەنێوان ئەو و براکەم و هاورێکانمدا روویدا. مەزەندەی ئەوەم کرد کە ئەوان ئەیانەوێت سەرکێشییەك ئەنجام بدەن بەبێ ئەوەی بتوانم واتای تەواوی ئەو هەموو ورتە ورتە تێبگەم. ژنەکەی عارف عەباس کە بەشدارنەبوو لەگفتوگۆکەدا لێی پرسیم:

-نوورەدین، ئەچیت بۆ کوێ؟

من کەلێمونادەیەکم لەبەردەمدابوو، وەڵامم دایەوە:

-من؟ من ئەچم بۆ ئەستەمبوڵ.

بەتوورەییەکەوە پێکەنیی و وتی:

-ئاە ! باشە وا گەیشتیتە ئەستەمبوڵ!.

ئەم قسانەی کرد و دەستیکرد بەگریان، منیش دەستمکرد بەگریان، چونکە لەگفتوگۆکان ئەوە تێگەیشتم کە ئێمە لەدەوروبەری ئەستەمبوڵ نین بەڵکو لەنزیك حەڵەبین بۆیە بەهەڵچوونەوە پێم وتن:

-چۆن ئەبێت؟! ئەبێت بچین بـۆ ئەسـتەمبوڵ، ئـەی ناچـین بـۆ ئـەوێ!؟ درۆزنانـە مـن ئەمەوێت بگەڕێمەوە بۆماڵەوە.

کاکم هەوڵیدا ئارامم بکاتەوە و دڵنەواییم بکات:

-بەڵام من ئەتخەمە چاکترین قوتابخانەی فرەنـسیی، بەچـەندین زمـان قـسە ئەکـەیت، رۆشنبیر ئەبیت و ئەبیت بەپیاو.

بەهیچ شێوەیەك باوەڕم نەهێنا، بیری مادنم ئەکرد، بیری بۆزۆ، بیری باخەکانمانم ئـەکرد. نیگەرانی درەختەکان و مێوەکانمان، نیگەرانی باوکم و خوشك و براکانم و رەسۆی بـرام بـووم و......

لەنزیکمەوە گریانی ژنەکەی عارف عەباس زیادی کرد.

پاش چەند خولەکێك بەئاماژەیەکی رێنیـشاندەرەکە پاسـێکی بـچووك بردینـی بـەرەو حەڵەب کەلەنیوەشـەودا گەیـشتینە ئـەوێ. نایەتـەوە بـیرم چـۆن بەسـەر بێخەوییەکەمـدا زاڵبووم. رۆژی دواتر عارف عەباس گرامافۆنێکی هێنا لەگـەڵ کۆمـەڵێك قـەوان، گوێمـان گرت لەگۆرانییەکی نیوەتورکی و نیوەکوردی کە لەتورکیا قەدەغەبوو. گۆرانییەکە ئەیوت:

(ئەی کوردە ئازاکان، ئەمڕۆ رۆژی ئێوەیە

دوژمنان بپلیشێننەوە

لەولاتەکەتان دەریان بکەن)

لەگەڵ دەنگی گۆرانییەکە خەمەکانم لەبیرچووە و کەوتمە دندنککردنی ئاوازەکە.

سوریا

- حەڵەب و دیمەشق و جەزیرە
- دۆخی کوردانی سوریا لەژێر ئینتدابی فرەنسیدا
- گەشانەوەی هەستی نەتەوەیی
- ژیانی کورد لەجەزیرە
-شەڕی رۆژانەی پزیشکێکی کورد لەبەرامبەر جادووگەرانو نەزانین و نەخۆشیدا
- سەرەتای چالاکیی نەتەوەیی کورد
- خۆهەڵدان لەکاتی رۆیشتنی شەمەندەفەردا لەبنکەیەکی تورکی لەناوخاکی سوریادا
- ئەزموونی کشتوکاڵ

هەرچەندە حەڵەب وەك مـادن جـوان نـەبوو، چـونکە درەخـت و رووبـار و سـەوزایی کـەمبوو و منـیش بـیری کەرەکـەم (بـۆزۆ)م ئـەکرد بـەڵام تیایـدا هەسـتمان بـەئازادیی تەواوئەکرد. مرۆڤ ئەیتوانی گویّ لەو گۆرانی و ئاوازانە بگرێت کە لـەتورکیا قەدەغـەبوون. وردە وردە مانەوەم لەویّ پێخۆشبوو و بەحەڵەب راهاتم تا وایلێهات تیایـدا خـۆم سـەرگەرم بکەم.

سەیرم لەشێوازی بەرگپۆشینی خـەڵك ئـەهات لەسـەرجادەکان، هەنـدێکیان دزداشـەی درێژیان لەبەرئەکرد، هەندێکی تریـان شـەرواڵی پـان و فراوانیـان لەپێئـەکرد و جامانـەیان ئەبەست و پێڵاوی سووری نوك چەماوەیان لەپێئەکرد.

هـەروەها کـاتێکی خۆشـم بەسـەرئەبرد لەچـاودێریکردنی ئـەو جـەماوەرەی بەبـەرگی جیاوازەوە لەگۆڕەپانی (باب الفرج) کۆئەبوونەوەو فرۆشیارەکان هاواریان بـۆ کەلوپەلـەکانیان ئەکرد و کۆڵهەڵگرەکان کەباری قورسیان بەسەرپشتەوەبوو و بەناو خەڵکەکەدا رێـی خۆیـان ئەکردەوە و بەدەنگی بـەرز هاواریـان ئـەکرد و عەرەبانـچیەکانیش بەقامـچی ئەیانکێـشا بەپشتی وڵاخەکانیاندا، ئەمە بۆمن جیهانێکی نویّ بوو.

کاتێکیش شەقامی قیرتاوم لەحەڵەب بینی و بەیەکێك لەو شەقامانەدا پەڕیمـەوە، خـۆم پێنەگیرا و هاوارم کرد:

-ئا..ئەمە ئەوشارەیە کە بەکەڵکی سواربوونی پایسکل دێت.

هەرخێرا واملێهـات زۆربـەی رۆژ بەسـوڕانەوە لەشـەقامەکانی حەڵـەب بەسـەربەرم و ئێوارەش بچمەوە بۆلای کاکم و هاوڕێکانی. بێئاگانەبووم لەنیگا خەماوییـەکانیان بێئـەوەی

هۆکاری راستەقینەی ئەوەبزانم، چونکە پێموابوو ئێمە لەوڵاتێکی ئازاددا ئەژین و لێرە کەس راومانناناێ و ئازارمان نادات، سەرەنجام لەم وڵاتەدا بەئاسایش ئەژین. بەڵام مەسەلەکە جیاوازبوو چونکە هەرکە کاکم و هاورێکانی گەیشتنە حەڵەب، یەکسەر داوای پەنابەرێتیی سیاسییان ئاراستەی دەسەڵاتی فرەنسای ئەوکاتی حاکمی سوریاکرد و کەمترین گومانیان نەبوو کە فرەنسییەکان پێشوازی گەرمیان ئەکەن و هەموو جۆرە یارمەتییەکیان ئەدەن بۆ جێگیربوون لەسوریا و لەوانەشە راوێژکاری فرەنسای نیشتەجێی بەیروت یارمەتیان بدات لەبەردەوامبوون لەخەبات لەپێناوئازادکردنی گەلی کورددا. لەراستیدا ئاگامان لەسیاسەتی فرەنسا نەبوو کەبەپێی دۆخی پەیوەندییە هاوبەشەکانی لەگەڵ تورکیا بەرامبەر گەلی کورد ئەگۆڕا. دوای هەفتەیەك لەپێشکەشکردنی داواکە وەڵامی ترسێنەر و چاوەڕواننەکراوی راوێژکار تووشی سەرسوڕمانی کردین، چونکە داوای پەنابەرێتیەکەی رەتکربووەوە و دووپاتی کردبۆوە کە بۆ پتەوکردنی پەیوەندییە باشەکانی هەردوو وڵات و لەسەرداوای ئەنکەرە کە داوای تەسلیمکردنەوە و گەڕانەوەی کردبووین، ئەمانداتەوە دەست تورکیا.

کاکم لەم هەڵوێستە سەری سوڕمابوو و ئەیپرسی:

-(چۆن دەوڵەتێکی مەزن ئەتوانێت بگاتە ئەم ئاستەنزمە و بنەما مرۆییە دانپیانراوەکان لەجیهاندا پێشل بکات؟!) ئەشی وت:

-(ئەو پروپاگەندانەی فرەنسا بڵاویئەکردەوە کەئەو، بەرجەستەکەری ئازادیی و یەکسانیی و برایەتییە، ئێمەی هەڵخەڵەتاند).

هاورێکانیشمان ئەیانپرسیی:

-(فرەنسییەکان چیمان لێئەکەن؟ و ئایا ئەوێرن دەرمان بکەن؟).

کاکیشم وەڵامی ئەدایەوە:

-(بـەڵام قـانونی نێودەوڵـەتیی هەیـە کەتەسـلیمکردنەوەی پەنابـەرانی سیاسـیی قەدەغەکردووە).

تادوای چەندین مانگ ئەم مەترسییە گەورەیە لەکۆڵمان نەبووەوە، ئەویش دوای هـەوڵی چەندین کەسی کورد و ئەرمەنی سـوریا لای راوێـژکار و سـەرەنجام گەیـشتە ئـەو بڕوایـەی کەڕاکردنمان لەتورکیا هۆکاری سیاسیی لەپشتبووە و فرەنـسییەکان رێمـان ئـەدەن لەسـوریا بمێنینەوە. بەم بڕیارە هەناسەی ئاسوودەییمان هەڵکێشاو دڵنیابووین، بەڵام ئـەبوو سـەرەڕای ئەوەش رێگەیەك بدۆزینەوە بۆ بەدەستهێنانی قووتی خۆمان، چونکە وەزارەتی تەندروستیی پیشەی پزیشکیی لەکاکم قەدەغەکرد لەسوریا، هەرچەندە خوێندنی پزیـشکی لەسـەردەمی عوسمانیدا لەهەریەك لەئەسـتەمبوڵ و دیمەشـق تـەواوکردبوو و بڕوانامەکـەی رێـی پێئـەدا پیشەی پزیشکی بکات لەچوارچێوەی خاکی ئیمپراتۆری عوسمانیدا کە بێگومـان سوریاشـی ئەگرتەوە. کاکم ناچارکرا تاقیکردنەوەیەکی نوێ ئەنجامبدات. دێتـەوە یـادم کـەبۆ چـەندین رۆژ دەرگەی ژورەکەی لەئوتێل لەخۆی داخست بـۆ دووبـارە پیاچـوونەوەی ئـەو کتێبانـەی لەتورکیاوە لەگەڵ خۆی هێنابوونی.

دوای هەفتەیەك تاقیکردنەوەکەی بەسەرکەوتوویی بـڕی، مۆڵـەتی کردنـەوەی کلینکـی لەهەرشوێنێکی سوریا وەرگرت. دوای راوێژ لەگـەڵ هاوڕێیـانی کـورد و ئەرمـەن بڕیاریـدا کلینکێکی پزیشکی لەحەڵەب بکاتەوە و پانسیونێکی وەرگـرت لەشـەقامی خەنـدەك کـە وەك شـادەماری شـارەکەوابوو و پارچـەیەکی کـانزایی هەڵواسـی کـە نـاوی خـۆی و پسپۆڕییەکەی لەنەخۆشی پەتا و منداڵانی لەسەر نوسرابوو لەگـەڵ تێبینییـەك کـە رۆژانـی یەکـشەممە و هـەینی پـشکنین بـۆ هـەژاران بەخۆڕاییـە. خێزانـی زولفـی و عەباسـیش پانسیۆنێکیان لەگەڕەکی بازاڕ بەکرێ گرت و منیش چوومە خوێندنگەی (خـاکی پـیرۆز)ی ناوخۆیی کە بەناوبانگ بوو وەك چـاکترین قوتابخانـەی حەڵـەب و فرەنـسییەکان بـەڕێوەیان ئەبرد. کڵێسەی (خاکی پیرۆز)ی دێرین لەناوەڕاستی بازارە بازرگانییەکانـدابوو، پێکهـاتبوو

لەقوتابخانەیەك و كڵێسایەك پێكەوە. بۆئەوەی بگەیتە ئـەوێش ئـەبوو بەچـەندین شـەقام و كوچەی تەسكی ناوبازاڕە سەرداپۆشراو و سەربەتاڵەكاندا تێپەڕببیت. دەرگایـەكی گـەورەی هەبوو، هـی سـەدەكانی ناوەڕاسـت لەگـەڵ چـەندین حەوشـەی فـراوان و قـووڵ كـە هـەر لەزیندانێكی كـۆن ئەچـوو، ژوورەكـانی خوێنـدنیش لـەژێرزەمینێكی تاریكـدا بـوون كـە لەرۆژانی هەوروهەڵادا بەبێ گڵۆپی كارەبایی بینین تیایاندا مەحاڵبوو.

بەیانیان ئەبوو كوپێك چای رەش و سارد بخۆینەوە و بۆنانی نیوەڕۆ و ئێوارەش قاپێكیان ئەداینێ كە مەعكەرۆنی تیادابوو لەگەڵ چەند پلەگۆشتێكدا و دۆشـاوی تەماتـەی كرابـوو بەسەردا. هەر تەنیا سەیركردنی قاپەكان بەسبوو بـۆ ئـەوەی زەوقـی خواردنـت نـەمێنێت، كەچی هاوڕێكانم زۆر بەزەوقەوە ئەیانخوارد. لێم ئەپرسین:

-(چۆن ئەتوانن ئەم شتانە بخۆن كە ئەبێتە هۆی نەخۆشی؟)

بەپەلە وەڵامیان ئەدامەوە:

-(با چەندمانگ یان چەندساڵ لێرە بمێنیتەوە ئەو كاتە تۆش ئەیخۆیت).

لەدڵی خۆمدا ئەموت:

-(بڕواناكەم بگەمە ئەوەی ئەم شتانە بخۆم.)

خواردن تەنیا شت نەبوو لەخاكی پیرۆز كە من لێی بێزاربووم.

لەڕیزێكی چاوەڕوانیدا دایاننام لـەنێوان خوێنـدكارانی پـۆلی یەكەمـدا، كـە تەمـەنیان لـەنێوان ٨ — ٩ سـاڵ بـوون بەمەبەسـتی فێربـوونی زمـانی فرەنـسی، ئـەبوو رۆژەكـەم لەكۆكردنەوە و لێدەركردنـدا وەك منـداڵان بەسـەربەرم و زمـانی فرەنـسیەكەم بەهێزبكـەم بەسەرپەرشتی ژنە مامۆستایەكی حەڵەبی كە وەك نیوەی خەڵكی حەڵەب بـەدەنگێكی گـڕ قسەی ئەكرد.

هەستم ئەكرد لەم قوتابخانەیەدا كاتی خۆم بەفیڕۆ ئـەدەم و لـەوەش خـراپتر، بووبوومـە ئامانجی گەڕپێكردنی یەكێك لەچاودێرەكان كە ناوی (براهینری) بوو.

باڵابەرزێکی دەموچاو ترسناك و ریشی سپییەکی بژ و دارحەیزەرانێکی بەناوبانگی پێبوو کە کردبوویە شتێکی تۆقێنەر، و بەسادەترین هۆکار لەخوێندکارەکانی ئەدا بۆ چاوترساندنیان، بیرم دێت لێدانێکی قورسی لەکوڕێکی هاوتەمەنی مندا و پاشان ناچاری کرد لەحەوشە کۆنکرێتییەکەدا لەکەشێکی تەزێنەری مانگی تشرینی دووەمدا بۆ ماوەی یەك سەعاتی تەواو لەسەرئەژنۆ بەملکەچی بمێنێتەوە.

ئەوە لەدووەم هەفتەی گەیشتنمدا دەستی پێکرد، کاتێك لەنیوەڕۆدا سەرئەکەوتین بۆ هۆڵی نانخواردنەکە، براهینری لەسەرەوەی قادرمەکان وەستابوو و چاودێریی سەرکەوتنی ئێمەی ئەکرد، کە لێی نزیکبوومەوە وەیزانی گوێی لەدەنگێکبووە و بەدارەکەی کێشای بەپشتمدا، هەستمکرد وەك ئەوەی پێستەکەم دڕابێت و زریکەیەکم کرد کە منداڵەکانی لەرۆیشتن راگرت.

"پێشکەون" براهینری بەدەم جوڵاندنی دارەکەی دەستیەوە وای وت.

کەس نەیوێرا بپرسێت چی روویداوە و خوێندکارەکان ئۆتۆماتیکی چوونە شوێنەکانی خۆیان. ئەمە منی هەژاند، چونکە ڕانەهاتبووم لەقوتابخانە لێدان بخۆم.

لەماوەی هەموو ژیانی خوێندنی پێشوومدا تەنیا دوو زللەم خواردووە لەلایەن مامۆستای وێنەوە لەپۆلی سێهەمی سەرەتاییدا کەنازناوی (پەنجە کوڵ)یان لێنابوو لەبەرئەوەی پەنجەی شایەتمانی دەستی راستی قرتابوو. رۆژێکیان کاتێك وێنەی ئەو گوڵەم کۆپی ئەکرد کە مامۆستا لەسەر تەختەکە بۆی کێشابووین یەك زللەی قایمی پیاکێشام، منیش بەگریانەوە وتم:

-(هیچیم نەکردووە تا لێم بدەیت)

کە گەڕامەوە بۆ ماڵەوە بەپێویستم نەزانی لەمبارەیەوە خێزانەکەم ئاگاداربکەمەوە، کەچی دوای چەند رۆژێك پەنجەکوڵ لەحەوشەی قوتابخانەکەدا ئەم کارەی دووبارەکردەوە، بۆیە ریزەکەم بەجێهێشت و لەحەوشەکە هاتمەدەرەوەو بەڕاڕەوێکی درێژدا رووم کردە ماڵەوە و لەوێ دایکمم بینی لەچێشتخانەکەبوو، بەدەم گریانەوە پێم وت:

-(ئەبێت لەپەنجەکۆڵ بمپارێزن ئەگینا ڕۆژێك ئەمکوژێت، نازانم چی لێمئەوێت و ئـەوەتا بۆ دووەم جار بەبێ هۆ لێم ئەدات، جاری یەکەم حەزمنەکرد بۆتان باس بکەم، بەڵام ئـەمڕۆ کارەکەی دووبارەکردەوە، ئەمە زۆرە و پێئەچێت رقی لێهەڵگرتبم).

دایکم دوایئەوەی بەهێمنی گوێی لێگرتم، چـووە سـەرەوە بـۆ ژوورەکـەی بـاوکم، دوای کەمێك باوکم هاتەخوارەوە و وتی:

-(کەواتە ئاوا، تۆڵە لەکوڕەکەم ئەکاتەوە، چونکە چـەند ڕۆژێـك لەمــەوپێش هەنـدێك تابلۆی نیشاندام و لێمنەکڕی، ئێستا ئەچم پیـشانی ئـەدەم، مامۆسـتا چـۆن خوێنـدکار وا پەروەردە ئەکات؟!).

دەستی گرتم و داوای لێکردم لەگەڵی بـڕۆم. کـە گەیـشتینە قوتابخانەکـە چـووە ژووری بەڕێوەبەر و داوایکرد هەرئێستا پەنجەکۆڵ ببینێت، بەڕێوەبەر بەتکاوە پێی وت:

-(هێمن بەرەوە ئەفەندی....هێمنبەرەوە، پێم بڵێ چی ڕوویداوە؟)

باوکم وەڵامی دایەوە:

- (من چەندین کوڕی ترم پەروەردە کردووە بێئەوەی کەس لێیان بـدات، ئـەمڕۆ خـەڵك وەك نمونە چاویان لێئەکەن، بەچ هـەقێك وبۆچـی پەنجـەکۆڵ شـەڕ بەکوڕەکـەم ئەفرۆشـێت؟ ئەمەوێت بێت و بۆم ڕوونبکاتەوە و داوای لێبووردنیش لەکوڕە بچووکەکەم بکات.)

-(نازانم، مەسەلەچییە، ئارامبەرەوە و پێم بڵێ کوڕەکەت چی لێبەسەرهاتووە.)

باوکم داوای لێکردم کێـشەکەم لەگـەڵ مامۆسـتای وێنــە بـۆ بەڕێوەبــەر بـاس بکـەم. بەڕێوەبەر گوێی لێگرتم و لەباوکمی پرسی کە ئەو هیچ ناسیاوییەکی لەگـەڵ مامۆسـتاکەدا هەیە؟ باوکم وەڵامی دایەوە:

-(ماوەیەکی کەمە بـۆرە ناسـیاوییەکمان هەیـە، بـەڵام لـەو ڕۆژەوەی کڕینـی یـەکێك لەتابلۆکانیم ڕەتکردۆتەوە، چاوم پێینەکەوتووە).

-(ئەها، کەواتە نهێنییەکە ئەمەیـە، راسـتە پەنجـەکۆڵ هونەرمەنـدێکی بەهرەمەنـدە، بەڵام زۆر بەخۆیدا ئەنازێ و ئیشەکانی خۆی زۆر پێگرنگە و گـەر کەسـێك کڕینـی یـەکێك لەتابلۆکانی رەتبکاتەوە بەسوکایەتیی و کەم نرخکردنی خـۆی ئـەزانێ، و بـەبێ ئاگـایی و بەهەر شێوازێك بێت ئەکەوێتە تۆڵەسەندنەوە. لەبەرئەوەی کە ناتوانێت بەرامبەر بەتۆ هـیچ بکات بۆیە شەڕی بەکوڕەکەت فرۆشـتووە، مـن ئـەزانم زۆر خۆبـەزلزان وبەدگومانـە بۆیـە باشتروایە بانگی نەکەین، بـەڵام دڵنیـات ئەکەمـەوە کـە لەمـەودوا هەڵـسوکەوتی لەگـەڵ کوڕەکەت باش ئەبێت).

باوکم پێشنیازەکەی بەڕێوەبەری قبـوڵکرد، بەمـەرجێك کـە پەنجـەکۆل زۆر بەنـەرمیی لەگەڵ من هەڵسوکەوت بکات. دوای ساڵێك لەو رووداوە لەو قوتابخانەیە گوێزرایەوە.

ئەو شەوە دوای لێدانەکەی براهێنری خەوم لێنەکـەوت. یـادەوەری رووداوەکـەم لەگـەڵ پەنجەکۆڵ هاتەوەبیر، چـەندم حەزئـەکرد لـەنزیکی بـاوکم بومایـە تـا پـەنام بـۆ ببردایـە و دەرسێکی باشی ئەم پەروەردەکارە جەلادەی دابدایە، دەرسێك لەئەدەبـدا. بـەڵام بەداخـەوە لەمادن نەبووم، بەڵکو لەو زیندانەدابووم کە پێی ئەوترێ قوتابخانە و باوکم سەدان کیلۆمـەتر لەم جێگە سارد و غەمبارەمەوە دوورە. تا درەنگانێکی شەو گریام و تاهێزم لەبەربڕاو خـەو زاڵبوو بەسەرمدا، دوای ئەوەی باوەڕم بەخۆم هێنا کەلەوانەیە براهێنـری بەمەبەسـت ئـەوەم لەگەڵ نەکات.

بۆ رۆژی دوایی سەرسامبووم بەوەی بەشی ناوخۆییەکە هیچ گـوێی بەڕووداوەکـە نـەداو کەس نەهات لێمبپرسێ کە شەوێ بـۆ گریـاوم. سەریـشم لەیـەکێك لەهاوپۆلـە کوردەکـانم سوڕما-کوڕی (برایم پاشای میلەلی) بوو کەبەناوبانگ بەوەی بەسەر خێڵەکانی (شـەممەر)دا سەرکەوتبوو، دایکی کۆچەریی بوو، و زۆرکاری تێکردبـوو، و تەنانـەت دەموچاویـشی وەك پیاوانی خێڵەکەی خاڵکوتیی کردبوو- ئەو کوڕە هەمیشە شێوازێکی ئەدۆزیەوە بـۆ ئـەوەی کاتێك شانازیی بەکوردبوونی خۆمەوە ئەکەم، شەڕم پێفرۆشت. هاوپۆلێکی ترم "تەلعـەت"

که بەتەمەن لەمن گەورەتربوو، و لەخێزانێکی کوردی ناسراوی قامیشلیی بوو، لەکاتی خوێندن لەئەستەمبوڵ کەوتبووە ژێر کاریگەریی ئایدۆلۆژیای کەمالییەوە و لەوکاتەوە پێی باش نەبوو دان بەکوردبوونی خۆیدا بنێت و حەزی لەوەبوو بەزمانی تورکی قسەبکات، لەبەرئەوەی زۆربلێ بوو، سوودم لێوەرگرت بۆ دەوڵەمەندکردنی ئەو وشە فرەنسیانەی ئەمزانی، و هەر ئەویش سەبارەت بەرووداوەکەی شەوی رابردوو، دڵی خۆی بۆ کردمەوە، و بەشان هەڵتەکاندنەوە وتی:

-(نابێت لەوەبترسیت، چونکە ئەوە لەهەمووکەس رووئەدات بەتایبەت لەلایەن براهێنرییەوە).

-(بەڵام من لێدانی بێ هۆ قبوڵ ناکەم) بەچاوی فرمێسکاوییەوە، وەڵامم دایەوە.

-(رادێیت) بەبێ بایەخییەوە وای پێوتم و گەڕایەوە بۆ گاڵتەکردن لەگەڵ هاوڕێکانی.

دوای چەند رۆژێك و لەسەر هەمان قادرمە یەکێك لەمناڵەکانی بەردەمم قسەیکرد، براهینری بەدارەکەی سیخورمەیەکی لەپشتمدا، چاوم بەرزکردەوە و ویستم ناڕەزایی دەربڕم:

-(نا..من نەبووم....نا.. من نەبووم)

قیژانی بەسەرمدا و دارەکەی راوەشاند:

-(بێدەنگبە و پێشکەوە)

بێدەنگبووم و بەهەنسکەوە رۆیشتم بەرەو شوێنەکەی خۆم. ئەو شەوەش نەمتوانی بخەوم و لەخۆم ئەپرسی:

-(تووشی چ شوێنێك بووم؟) و لەخوای بەخشندە پاڕامەوە بەزووترین کات لەم دۆزەخە رزگارم بکات.

چاوەڕێ بووم رۆژی دووەم کاکم سەردانم بکات، کاتێك لەهاتنی بێئومێدبووم، داوام لەتەڵعەت کرد فێرم بکات چۆن بەزمانی فرەنسیی بڵێم (دوێنێ ئێوارە لەکاتی چوونمان بۆ خەوگەکانمان براهینری لێیدام).

ئەو دێڕەم بەچاکی لەبەرکرد و پاشان چووم بۆ ژووری بەڕێوەبەر، لەدەرگەم دا.

بەڕێوەبەر بەخەندەوە گوێی لەوەگرت کە لەبەرمکردبوو:

-(چی ئەڵێت؟) لەمامۆستایەکی پرسی کەلەتەنیشتییەوە بوو، ئەویش تێیگەیاند، پاشان لەڕێی چاویلکە زێڕینەکەیەوە تەماشایەکی کردم:

-باشە بابزانم چۆن ئەبێت.

لەپلیکانەکان هاتمە خوارەوە و شادمانبووم کە ئەوئەرکەی بۆ خۆمم دیاریکردبوو جێبەجێم کرد. لەو ڕۆژەوە لەلێدانەکانی براهینەری رزگارم بوو، هەرچەندە هەرچاوە قیناوییەکانی بەدوامەوە بوون. بەڵام خوێندنگەکەم وەك جاران بەلامەوە سەرچاوەی هەراسانیی بوو. بەدرێژایی هەفتەیەك لەناو دیوارە بەرزەکانیدا زیندانیی ئەبین، جگە لەوەش ئەبوو پاشنیوەڕۆی یەکشەممان ریزببین بۆ هاوڕێیەتیکردنی باوەڕدارەکان، لەم پیاسانەدا بەسێ ریز ئەڕۆیشتین و کڵاوێکی خڕی زێڕکەشمان لەسەرئەکرد، لەگەڵ کەوایەکی شینی دەریایی.

بەلای منالێکی وەك منەوە کە عەرەبی و فرەنسایی نازانێت و هیچ هاوڕێی نییە و ڕاهاتووە لەسواربوونی ئەسپ و پایسکل، ئەم پیاسانەی "خاکی پیرۆز" هیچ شادمانی نەئەکردم.

خۆشبەختانە کۆتایی هەفتەی سێیەم کاکم و شەوکەت زولفی هاوڕێی سەردانیان کردم، کە بینیمن دامە پرمەی گریان، کاکم بەسەرسامییەوە لێی پرسیم:

-چی بووە؟ چی ڕوویداوە؟!

بەدەم گریانەوە وەڵامم دایەوە:

-نامەوێت ئیتر لێرە بمێنمەوە، یا هەرچۆنێك بێت نامەوێت وەك خوێندکاری بەشی ناوخۆیی لێرەبم.

زولفی وەڵامی دامەوە:

-بەڵام تۆ لەچاکترین خوێندنگەی حەڵەبیت. کەهاتوویتەتە ئەم قوتابخانەیە بۆ ئەوەیە کە بەخێرایی فێری زمانی فرەنسایی بیت و بچیتە ئەو پۆلەی لەگەڵ ئاستی خۆتدا گونجاوە).

-(لەم جۆرە قوتابخانەیەدا کە برسیم ئەبێت و بەردەوام لێم ئەدرێت، ناتوانم هیچ فێـربم و تاقەتم نییە لەگەڵ قوتابی پۆلی یەکی سەرەتایی بخوێنم. تکاتـان لێئەکـەم لێـرە دەرمکـەن ئەگینا رائەکەم.)بەردەوامیش فرمێسکم ئەرشت.

-(باشە، لانیکەم تاکۆتایی وەرزی خوێندن لێرە بمێنەرەوە) کاکم پێشنیازی کرد.

کاکم بەزمانێکی شیرین و فەرمانکەرانە بەردەوامبوو لەسەر قسەکانی:

-برۆ و چەند هەفتەیەکی تریش دانبەخۆتدا بگرە، وردە وردە فێـری زمانەکـە ئـەبیت و لەگەڵ دۆخە نوێکەدا رادێیت. باشتروایە سەیری ئەو دیارییانە بکەیت کە بـۆم هێناویـت، و هەفتەی داهاتوو شتی تریشت بۆ ئەهێنین، چاوت بسرە و برۆ بەلای کتێبەکانتەوە.

دوای چەند رۆژێك خەوگە ساردەکە بـوو بەیارمەتیـدەرم، چـونکە هەڵامـەتێکی تونـدم گرت، شەو لەرزوتام لێهات. ئەوەی کە ترسناکیی دۆخی دەروونمی زیادئەکرد ئـەوەبوو، کـە ئەبوو بەردەوام رێگەیەکی دووربڕم بۆ گەیشتنە تەوالێت.

رۆژی دوایی قایل نـەبووم جێگەکـەم بـەجێبهێڵم و داوای پزیـشکم کـرد، برینپێـچەکە سەرنجی تا بەرزەکەمی دا و شروبێکی بۆ هێنام کە خـۆی ئامـادەیکردبوو و داوای لێکـردم رۆژی سـێ کـوپی لێبخۆمـەوە. لەئـەنجامی خراپبـوونی تەندروسـتیم وترسـی ئـەوەی لەوەخراپتربم، لەگەڵ ئەو بارودۆخەی باڵی کێشابوو بەسـەر قوتابخانـەی "خـاکی پـیرۆز"دا، زانیم کەدەرگە گەورەکە تەنیا رێگەی چوونەدەرەوەیە. هەموو جـارێکیش کـە ئەچـووم بـۆ بەرێوەبەرێتی یا بۆ ڕارەوی پێـشوازیی ئـەمبینی دەرگـەوانێکی کەتـە وەك بـت لەبـەردەم دەرگەکەدا وەستاوە.

ئەو رۆژە کەچووم بۆ چاودێریکردنی شوێنەکە زۆر شادمان بووم، چونکە بینـیم لایـەکی دەرگەکــە کراوەتــەوە، بۆیــە بــەهێمنی لەپلیکانــەکان هاتمــەخوارەوە بــەرەو ئــازادی و خۆمگەیاندە سەرشەقامەکە. کەس دوامنەکەوت کەسیش لەرێبوارەکان بایەخی پێنەدام.

ورده ورده له"خاكی پیرۆز" دوورکەوتمەوە و بەتەنیا لـە قـەرەباڵغیی بـازاڕدا ون بـووم. دوای ماوەیەکی کەم بەپلیکانەکانی قادرمەی کلینکەکەی کاکمـدا سـەرکەوتم و خـۆمکرد بـەژووری چـاوەڕوانیدا، سـەیرمکرد ئـەو کـچە یاریـدەدەرە ئەرمەنییـەی لێیـە کەپێـشتر لەدیاربەکر لای کاکم کاری ئەکرد. لەبەرئەوەی ژوورەکە تاریك بوو گڵۆپەکـەی داگیرسـاند و سەیری رووخسارمی کرد و وتی:

-ڕەنگ لەرووتا نەماوە و ماندوو دیاریت، چیان لێکردوویـت لـەو قوتابخانەیـە؟! دەی بچکۆل خێرا پێم بڵێ.

-شتێکی ترسناك نییە، تەنیا سەرمایەکی کەمم بووە، بەڵام چەند رۆژێکە.

دڵنیای کردمەوە:

- نیگەران مەبە هەرئێستا کاکت چاکت ئەکاتەوە.

لەوکاتەدا کاکم دەرگاکەی کردەوە، سەرسامی پێوەدیاربوو و بەبێزارییەکەوە وتی:

-چۆن ئەبێت لەناوەڕاستی هەفتەدا لەقوتابخانە بزرببیت؟!

-چەند رۆژێکە نەخۆشم و چارەسەرم ناکەن بۆیە لەقوتابخانە هەڵهاتم.

-ئاوا ؟! ئەوێریت بەروو قایمییەوە بڵێیت لەقوتابخانە راتکردووە!

بەسەرما قیژاندی:

-ئادەی بۆم باسکە بزانم چۆن؟

دوایئەوەی گوێی لێگرتم، داوای لێکردم یەکسەر بگەڕێمەوە بۆ قوتابخانە.

-لەجیاتی ئەوەی ناچارم ئەکەیت بگەڕێمەوە بۆ قوتابخانە پێویستە چارەسەرم بکەیت.

پەرستارەکە وتی:

-راست ئەکات، دیارە ئەو مندالە ئازاری هەیە.

لەکاتێکدا سستەرەکە بەرەو قوتابخانەی "خاکی پـیرۆز" بەرێکـەوت کـاکم منـی بـردە کلینکەکەی خۆی، بەوردی پشکنیمی و پاشان لەسەر رەچـەتەکە شـتێکی نوسـی و خـۆی

چوو بۆ دەرمانخانە بیهێنێت. کە گەڕایەوە کەوچکێکی چێشتی لەشرووبەکە کرد بەدەممەوە و پێی وتم کە بچم لەجێگەدا رابکێشم و خواردنیشم تەنیا چای رەش و برنجی بێ رۆن بێت.

دوای سەعاتێك ستەرەکە لەقوتابخانە گەڕایەوە و باسی تووڕەیی و پەشۆکانی بەڕێوەبەری بۆ کردین، کە بڕیاریداوە لێکۆڵینەوەیەك بکرێت بۆ دیاریکردنی هۆی راستەقینەی راکردنی من و لەوانەشە سزای توندی براهێنری و دەرگەوانەکە بدرێت.

کەچاکبوومەوە، بەتوندی ئەو فرمانەی کاکم رەتکردەوە کە بگەڕێمەوە بۆ قوتابخانە وەك خوێندکارێکی ناوخۆیی لەقوتابخانەی "خاکی پیرۆز"، سەرەنجام کاکم لەگەڵ هەردوو هاوڕێکەی هاتن لەگەڵم بۆ قوتابخانە و دۆخی منی بۆ بەڕێوەبەر شیکردەوە، ئەویش بەداواکەی کاکم رازیبوو بەمەرجێك ئەو قیستە پارەیە نەداتەوە کەدابوومان لەبەرامبەر مانەوەم لەبەشی ناوخۆیی.

دۆخە نوێکە بۆ من لەپێشوو باشتربوو، بەڵام بۆ کاکم نا، چونکە نەك هەرئەبوو بایەخ بدات بەخواردن و خەوتنم، بەڵکو ئەبوو بایەخ بەیاری و سەرگەرمییەکانیشم بدات، خۆشبەختانە ئەمە زۆری نەخایاند.

لەماوەی مانگێکدا کاکم لەژێرگوشاری هەندێك لەکوردانی دانیشتووی دیمەشقدا بڕیاریدا حەڵەب بەجێبهێڵێت و بچێت لەدیمەشق نیشتەجێ بێت. دیارە هۆیەکی تریش هەبوو بۆ ئەم بڕیارە، ئەویش باری ئابووریی "عارف عەباس و شەوکەت زولفی" بوو، چونکە بێئومێدبووبوون لەدۆزینەوەی کار، خۆشبەختانە ژیان لەسوریا گران نەبوو، چونکە لیرەی سوریی ئەوکاتە بانکی فرەنسی دەریئەکرد کرابوو بە١٠٠ قرش یا ٢٠ فرەنك و کیلۆیەك گۆشتی برژاو لە١٢ قرش زیاترنەبوو و نان بە٣ قرش و شەکر بە٤ قرش بوو. رۆژانەی کرێکارێك بەشێوەیەکی ناونجی ١٥ تا ٣٠ قرش بوو، بەڵام نرخی پشکنینی پزیشك گەیشبووە ٥٠ قرش، و دەیان هەزار کارمەند موچەی مانگانەیان ١٠ تا ١٥ لیرەبوو، و فەرمانبەرە گەورەکان مانگانە ٧٠ بۆ ٨٠ لیرەیان وەرئەگرت، چاکترین مووچە

ئەو ئەفسەرانە وەریانئەگرت کە لەهێزەکانی خۆرهەڵاتدا خزمەتیان ئەکرد- ئەم هێزانە لەکۆلۆنییەکاندا پێکهێنرابوون بەفەرماندەیی راوێژکاری فرەنسا لەسوریا و لوبنان کە سادەترین مولازمی تازە دەرچوو لەقوتابخانەی سەربازی حمص مانگی ۱۰۰ لیرەی وەرئەگرت دوای تەنیا دووساڵ خوێندن و بێئەوەی بڕوانامەی دواناوەندی پێبێت-ئەم موچەیە بۆ ئەو سەردەمە سامانێك بوو بۆخۆی.

بەدەستهێنانی پارە سەخت بوو، چونکە لەناوەڕاستی قەیرانی ساڵانی ۳۰ دابوو. ئەوماوەیە جوتیاران زۆربەی هەرەزۆری دانیشتوانیان پێکئەهێناو بۆرژوازیی لەبنەڕەتدا پەیوەست بەزەویی و هێشتا سروشتێکی دەرەبەگیی هەبوو، و پیشەسازی قورسیش دەگمەن بوو، لەبەرامبەر ئەوەدا پیشەکان بەهەموو جۆرەکانییەوە رابردوویەکی رووناك و نەریتی دێرینی هەزاران ساڵ بوو.

پیشەگەران رووبەڕووی ململانێیەکی توند ئەبوونەوە لەلایەن کاڵا و کەلوپەلی بەرهەمی فرەنسا و ژاپۆن و وڵاتانی ترەوە، هەرچەندە توانیان بەرامبەر ئەمە خۆڕاگرن، بەڵام بەهەزارحاڵ، زۆریشیان کەوتنەداوی بێکارییەوە.

خەڵکی سوریا بەتوندیی دژی ئەو سیاسەتە ئابووری و کۆمەڵایەتییە ئاڕاستەکراوەی فرەنسا وەستانەوە کە ئامانجەکەی ئەوەبوو سوریا بکاتە بازاڕێکی کراوە بۆ کاڵاکانی فرەنسا. جەماوەری شارەگەورەکانی سوریا کە هاوسۆز و لایەنگری کۆمەڵەی میللی کۆمەڵەی نیشتمانی بوون، چەندین جار خۆپیشاندانیان کرد دژی سیاسەتی ئینتداب، مانگرتنێکی گشتییان ئەنجامداو هەموو چالاکییە بەرهەمدارەکانیان وەستاند و ئامرازەکانی گواستنەوەیان ئافەرۆز (بایکۆت) کرد.

سەرلەبەیانی یەکێك لەرۆژانی کۆتایی مانگی دیسەمبەری ساڵی ۱۹۳۰ سواری شەمەندەفەر بووین بەرەو (شامی شەریف) وەك عوسمانییەکان ئەیانوت، گەشتەکە وەك خەونێك دێتە بەرچاوم، کۆڵەکە مەزنەکانی(بەعلەبەگ)م دێتەوە یاد کەبۆ ماوەیەك لەوێ

راوەستاین، هەروەها سیمای (نظام الدین کبار)، مـامی (ممدوح سـلیم)م دێتـەوە یـاد کـە لەوێستگەی دیمەشق پێشوازی کردین.

وەك ئەوەی هەرئێستا گوێم لەدەنگی پێـی ئـەو ئەسـپانەبێت کـە بەهـەنگاوی ریتمـی هونەری لـە(حـەنتور)ێکـدا بردینـی بـۆ (حـی الأکـراد). کـات پـاش نیوەشـەوبوو. دوای کوردستانی تورکیا و حەڵەب لاپەڕەیەکی نوێ لەژیانمدا دەستیپێکرد.

ڕۆژی دوایی سەیرمکرد لەخانوویەکی گەورە وکۆنـدام کـە بـەباخ دەورە دراوەو لـەنزیك رووبارێکی بچووکەوەیە. ئەم ماڵە هی یـەکێك لـەپیاوماقولانی کوردبـوو (عـەلی ئاغـای زولفۆ) یەکێك لەسەرانی کوردی دیمەشق، پیاوێکی بالابەرزی قـژ زەردی چـاو بەقولاچـووی برۆئەستوور، لەگـەڕەکی (حي الأکـراد) لەسەرشـاخی (قاسـیون)ی بـاکووری خۆرهـەلاتی شارەکە نیشتەجێبوو.

ئـەو سـەردەمە ژمـارەی دانیـشتوانی گەڕەکەکـە ٤٠٠٠٠ کـەس بـوو، لەوسـەری خۆرهەلاتەوە تا پردی مس خەڵکەکە لەماڵی خۆیاندا بەکوردی قـسەیان ئـەکرد و لـەپردی مسەوە تا گۆڕەپانی "شەمدین ئاغا" خەڵك هەردوو زمانی کوردی و عـەرەبییان ئـەزانی، بەلام پێیان باش بوو بەزمانی دووەم قسەبکەن و پاشان لەگۆڕەپانی "شەمدین ئاغا"وە تـا (شیخ محی الدین) دانیشتوانەکەی هەرچەندە شانازییان بەکوردایەتی خۆیانەوە ئەکرد، بـەلام زمانەکەیان لەبیرچووبووەوە و تەنیا بەعەرەبی قسەیان ئەکرد.

ماڵەکەی "عەلی ئاغای زولفۆ" کـەوتبووە دوای پـردی مـسەوە، واتـە ئەوناوچـەیەی هێـشتا دانیـشتوانەکەی بـەکوردی قـسەیان کـرد. کـە گەیـشتینە هۆڵەکـە کەلەشـێوەی گومەزدابوو، ژمارەیەکی زۆر لەپیاوماقوولانی گەڕەکەکەم بینی لەگەڵ ژمارەیەك پەنابـەر و ئەو کوردانەی خرابوونـە ژێـر نیـشتەجێی زۆرەملێـوە، لەناویانـدا قوربانیـانی سیاسـەتی لایەنگرانەی فرەنسا بۆتورکەکان. چاومان کەوت بە"محەمـەد و ئـەکرەم و قـەدری جـەمیل پاشا"ی خەڵکی دیاربەکر کەچەندساڵێك پێش ئێمـە پـەنایان هێنـابووە سـوریا. هـەروەها

"حاجۆ ئاغا"ی سەرۆکی "ئافیرکـان"ی کوردسـتانی تورکیـا کـە کوڕەکـانی "حەسـەن و جەمیل و وجابان"ی لەگەڵ بوو. هەروەها "میر جەلادەت" کە باڵایەکی بـەرز و ریـشێکی کورتی هەبوو و یەکێکە لەنەوەکانی دوا میرنـشینی کـورد لەناوچـەی بۆتـانی کوردسـتانی تورکیا. ئێمە لەبەشی تایبەت بەمیوانەکان ماینەوە و بەشەکەی تر تەرخان کرا بـۆ خێزانـی زولفۆ.

ئەو بەشە خێزانی عەلی ئاغای زولفـۆی لێئـەژیا، بـەڵام چـۆڵیکرد بـۆ حـاجۆ ئاغـا و خێزانەکەی و خزمەتکارەکانی کـە خواردنیـان بـۆ هـەموو پەنابـەرەکانی ماڵەکـە ئامـادە ئەکرد، و زیاتر لە ٢٠ کەس لەسەر سفرەکە کۆئەبوونەوە، بەگشتیی، زۆربەی ئێواران عەلی ئاغا و پیاوماقووڵانی گەڕەك ئەهاتن بۆ لامان بۆدیوەخانەکە و قاوەی عـەرەبیی یـا چـایان ئەخواردەوە وشیرینیی دیمەشق یان میوەیان ئەخوارد و باسی زمان و سیاسەت و فەلـسەفە و هەڵوێستی فرەنسایان دەکرد بەرامبەر کورد و تورك و عەرەب.

لەماوەی ئەو دانیشتنە درێژانـەدا لـەکوردبوونی خـۆم تێگەیـشتم و سـەرلەنوێ فێـری زمـانی کـوردی ئەبوومـەوە، لـەناخی خۆمـەوە هەڵئەچـووم دژی ئـەو چەوسـاندنەوەیەی گەلەکەمی پێوە گرفتارە.

لەماوەی چەندین مانگی دووردوودرێژدا چاومکەوت بەچەندین کەسایەتیی تر، خـواردن و خواردنەوە و خـەوتنم لەتەنیـشت نـەوەی مـیر و پاشـا و بـۆرژوازیی گـەورە و دەرەبـەگی کوردەوەبوو، کەبەشێکیان خوێندنی بەرزیان تـەواوکردبوو و ئاگایـان لـەدۆخی جیهـان بـوو هەندێکیشیان نەهامەتی و ساتی کارەساتباریان بینیبـوو لەزینـدان ولەبـەردەم دادگـەکانی تورکیادا. لەناو ئەوانەدا حەمزەبەگ هەبوو لەناوچەی (میکس) کەیەکێك بوو لـەکوردەکانی تورکیا و ١٠ساڵی لەزیندانەکانی تورکیادا بەسەربردبوو لەبەرئەوەی شـاکارێکی "ئەحمـەدی خانی" شاعیری نەتەوەی کوردی سەدەی ١٨ی بڵاوکردبووەوە. هەروەها "ئەکرەم و قـەدری جەمیل پاشا"شم دێتەوە یاد کـە کاتێـك ئیمپراتـۆری عوسمـانی بـۆ خزمـەتی سـەربازیی

بانگیان ئەکات ئەوان سەرگەرمی خوێندن ئەبن لەزانکۆکانی سویسرا، بەڵام لـەناو هـەموو کەسایەتییەکانی میوانخانەکەدا، حاجۆ ئاغا لەهەموویان کاریگەرتربوو. جەسـتەیەکی زل و دەموچاوێکی سافی هەبوو، لەگـەڵ دووچـاوی شـیندا، نـەوەی خێزانـی ئاغاکـانی خێڵـی "ئەخیلییەکان" بوو کەنیشتەجێی ناوچەی "مادییات"ی خۆرهەڵاتی ماردین بوون، هـەزار و یـەك بـەزمی بینیبـوو. حـاجۆ ئاغـا لەسـکی دایکیـدابوو کاتێـك بـاوکی لەلایـەن "سـەرۆخان"ی ئامۆزایـەوە کـوژرا. ئەوەدەمـە "چـەلەبی" بـاوکی بکوژەکـە سـەرۆکی خێڵەکەبوو. دوای ١٥ساڵ لەوتاوانە حاجۆ کە بووبووە گـەنجێکی بـەخۆ، لەتۆڵـەی باوکیـدا سەرۆخانی کوشت و رایکرد بۆ چیاکان، پیاوانی چەلەبی شـەو و رۆژ بەدوایـەوەبوون، بـەڵام حاجۆ توانی ماوەی زیاتر لە٥ساڵ خۆی لەتەقە و بۆسەکانیان رزگاربکات.

لەزستانێکی سەختی ئاساییدا حاجۆ نەیتوانی لەوە زیاتر بەرگـەی ژیـانی ئەشـکەوت و چـیاکان بگرێـت، بۆیـە شـەوێکیان هـەموو ئازایـەتی خـۆی کـۆکردەوە و خـۆی کـردەوە بەگوندەکەیاندا، وچووە هۆڵی میوانەکانی چەلەبی مامی و لەبەر پێیـدا راکـشا و گـەردنی خۆی پێشکەش کرد. دەستی چەلەبی خۆبەخۆ بەرەو خەنجەرەکەی کـشا، بـەڵام لەدواسـاتدا بەکاریگەربی لاوێتیی ئەو و خزمایەتی نێوانیان،خەنجەرەکەی خـستەوە کالانەکـەی و داوای لەحاجۆ کرد هەستێت و لەتەنیشتییەوە دانیشێت و پێی وت:

-تۆ بۆ ژیان دروست بوویت، نەك بۆ مـردن، وا بـۆ هـەتا هەتایـە لـەخوێنی کوڕەکـەم خۆشبووم و کچەکەشمت پێشکەش دەکەم کە بیکەیت بەهاوسەری خۆت. کە منـیش مـردم تۆ لەجێی من ئەبیتە سەرۆکی خێڵ. ئێستا برۆ بۆلای دایکت کە بـەردەوام دەمبـەگریان و دەستەونزابوو بۆت، سبەینێ وەرەوە تائاهەنگی دەستگیرانیتان بگێڕین.

دوای ئـەوە حـاجۆ ئاغـابوو بەسـەرۆکێکی بـەهێز و خۆشەویـست لەخێڵەکەیـدا و لێپرسراوانی عوسمانی هەراسان بوون لەجەماوەرێتی ئەو. دوایـەوەی توانییـان دەسـتگیری بکـەن لەناوچـەکە دووریـان خـستەوە. حـاجۆ کـە نەخوێنـدەواربوو مـاوەی دووسـاڵی

زیندانییەکەی کە لەئەدەنە بەسەری برد، قۆستەوە بۆ فێربوونی خوێندنەوە و نووسین بەزمانی تورکی. لەسەرەتای ساڵی سێهەمی زینداندا ڕێگەیەکی دۆزیەوە بۆ رزگاربوون و بەپێ بەناوچیاکاندا خۆی گەیاندەوە گوندەکەی.

منیش بەدەمی دابچڕاو و سەرسامییەوە گوێم لێئەگرت کاتێك بەئارامی چیرۆکی ژیانی، چیرۆکی لاوێتیی خۆی ئەگێڕایەوە. تائێستاش ڕێز وسەرسامیم بۆ کوردێکی تر هەروەك خۆیەتی، ئەویش عەلی ئاغای زولفۆی سەرپەرشتیاری (حی الاکراد)ی دیمەشق بوو، کەخێزانە گەورەکەی خۆی ترنجاندبووە ماڵێکی بچووکی گەڕەکی (ساروجە)وە تابتوانێت پەنابەرانی کورد بگرێتە خۆی.

عەلی ئاغای زولفۆ باڵای ١٨٣ سم و چوارشانەبوو وەك وەرزشکارێکی بەهێز، دەموچاوی ئەتوت بەگوێزان قاشکراوە و قژیشی زۆر زەردبوو کە هەر لەسویدی ئەچوو. و خوا گەلێك چاکەی دارایی و ڕەوشتی پێبەخشیبوو. باپیرانی لەسەردەمی عوسمانییەوە لەکوردستانەوە هاتبوون و بەکارکردن، وەك بەڵێندەری گشتیی باجگریی لەناوچە سەخت و یاخییەکاندا، دەوڵەمەندبووبوو. لەگەڵ تێپەڕبوونی کات بنەماڵەی زولفۆ بووبوونە خاوەنی گوندێکی گرانبەها کەزەوییەکی فراوانی هەبوو بۆ کشتوکاڵ و ئاژەڵداریی و بەهۆی کەشە گونجاوەکەیەوە بەهاوین و زستان و هەزاران سەر مانگای تیا بەخێوئەکرا.

عەلی ئاغای زولفۆ زۆر پابەند و وەفاداری سوریای نیشتمانی بوو. ساڵی ١٩٢٥ کاتێك سوریا دژی دەستدرێژییەکانی هێزی "ئینتیداب" ڕاپەڕی، عەلی ئاغا سەرۆکایەتی خۆبەخشانی کوردی گەڕەکەکەی کرد و زیانێکی زۆری بەهێزەکانی فرەنسا گەیاند و لەکاتێکدا سەرکردە سەرەکییەکانی ڕاپەڕینەکە بەدیل گیرابوون، ئەو بەردەوامبوو لەشپرزەکردنی هێزە داگیرکەرەکان لەهەستیارترین شوێنەکانیدا و ڕانەوەستا تا فرەنسیەکان بەڵێنی تەواویان پێدا.

ئەم دەرەبەگە کوردە پەیوەندیی پتەوی هەبوو لەگەڵ کەسایەتییە سیاسییە گەورەکان، چ ئەوانەی لەدەسەڵاتدابوون و چ ئەوانەی ئۆپۆزسیۆن بوون، تەنانەت فرەنسیەکانیش ڕێزیان لەرەوشتی بەرزی ئەو پیاوە نیمچەخوێندەوارە ئەگرت، کە ژیانێکی باشی هەبوو لە(حی الاکراد) و میوانداریێکی باش و بەڕێز و ئەدەبەوە مامەڵەی خەڵکی ئەکرد.

نەئەکرا مانەوەمان لەماڵی عەلی ئاغای زولفۆ لەوەزیاتر درێژە بکێشێت، دەمێك بوو بەدوای خانوویەکدا ئەگەڕاین. لەو دەمانەدا چوومە قوتابخانەی (برایانی مریەمی) کە لەدووقات و پێنج ژوور پێکهاتبوو و حەوشەیەکی کراوەی بچووك دەورەی دابوو و لای ڕاستی حەوزێکی بچووکەوە ترومپایەکی ئاوهەڵێنجانی دەستی دانرابوو، ئەبوو هەموو ڕۆژێك ئاوهەڵێنجین و حەوزەکە پڕبکەین بۆشتن و تەوالێت و پاککردنەوە، چونکە لەودەمەدا ئەو ماڵانەی ئاوی بەلوعەیان هەبوو دەگمەن بوون، بێگومان هەندێکجار لەهەندێك لەشەقامەکاندا ترومپای ئۆتۆماتیکی دەبینران، بەڵام هێشتا میراوەکان، کەزۆربەیان جوتیاربوون بەردەوامبوون لەسەرگەیاندنی ئاوی خواردنەوە بۆ ماڵەکان لەسەتڵ و گۆزەدا کە بەسەریان هەڵیانئەگرت.

پیاسەکان بەشەقامەکانی دیمەشقدا کۆتایی هات و ئیتر نەمئەتوانی لەبازاڕی حەمیدیە یا لەبازاڕی شیرینی و میوەکان خۆم دوابخەم. سەرەنجام کاکم توانی خانوویەك بەکرێ بگرێت لەگەڕەکی (عەرنوس) لەناوەڕاستی ڕێگەی (حی الاکراد) بۆ سەنتەری شار و نزیکی قوتابخانەی مریەمی. لەو خانووەدا من و کاکم و عارف عەباس و شەوکەت زولفی نیشتەجێبووین، بەڵام نیشتەجێبوونی هاوبەشمان لەم خانووەدا درێژەی نەکێشا. عارف عەباس کارێکی دۆزیەوە. لە(حەسەکە)ی ناوەندی پارێزگای جەزیرەوە، بانگکرا بۆ قەڵاچۆکردنی کوللە و لەناوبردنی مێرووە زیانبەخشەکان،چونکە ئەزمونێکی زۆری هەبوو لەقەڵاچۆکردنی ئەم بەڵایەدا لەناوچە کوردییەکانی تورکیا، و ئەو ناوچەیەی بۆی ئەچوو دانیشتوانەکەی کوردبوون و تەنیا سنووری دەستکرد، لەناوچە کوردییەکانی تری جیائەکردەوە. دوای

دووهەفتە شەوکەت زولفی بەرەو ئەوێ بەرێکەوت بۆ وەرگرتنی پۆستی سکرتێری کۆمەڵەی خێرخوازیی کورد. کاکمماڵەکەی ڕێکخستەوە و لەگەڵ چێشتلێنەرێکی بەڕەگەز کورد بەناوی "دایکی عەلی" ڕێککەوت، کە بێوەژن بوو و کوڕێکی تاقانەی هەبوو، و وردە وردە کەشێکی خێزانی لەماڵەکەدا دروستکرد، ئەم ژنە دەگمەنە،دوو ئامانجی هەبوو: خزمەتکردنی کاکم و خستنە بەرخوێندنی کوڕەکەی "مەمدوح"، تا ببێتە کەسێکی دیار. لەراستیدا دایکی عەلی بەڵێنەکەی خۆی بەجێهێنا و لەماوەی ئەو ٢٠ ساڵەی لای ئێمە مایەوە وەك دایکێکی راستەقینە سەرپەرشتی ئەکردم.

کاکم سەرەڕای کلینکەکەی لە(عەرموس) کلینکێکی تری کردەوە لەناوەڕاستی (حی الاکراد) و رۆژانە پاش نیوەڕوان ئەچوو بۆ ئەوێ. منیش شادمان بووم بەبیرۆکەی چوونە قوتابخانەیەکی سڤیلی نوێ کە(دواناوەندی فەرەنسی)بوو لەدیمەشق.

لەراستیدا قوتابخانەکە خانوویەکی زەبەلاح بوو، بنیاتنانی تێدا بەردەوامبوو لەسەرشەقامی فراوانی بەغداد و چەندسەد مەترێك لەماڵەکەمانەوە دووربوو، چونکە ئیتر بێزاربووبووین لەشێوازەکانی پەروەردەکردن لەدامەزراوە ئاینییەکاندا. لەناوەڕاستی ئۆگەستدا بیناکە تەواوبوو و دوای دووهەفتە بووم بەقوتابی دواناوەندی فەرەنسی، بەم شێوەیە ساڵەکان بەخۆشی و ئاشتییەوە تێپەڕی.

کاکم بەهیچ شێوەیەك لەچارەنووسی خۆی رازی نەبوو هەرچەندە ژیانێکی شیاوی هەبوو و کاریشی کەم نەبوو، بەڵام ئاخۆ ئەو نیشتمان و کەسوکار و هاوڕێکانی لەپێناوی ئەم بەرژەوەندییانەدا بەجێهێشتبوو؟.خەمی یەکەمی نافیز بەدیهێنانی ئارەزووەکانی بوو لەیارمەتیدانی گەلەکەیدا بێگومان بەکوردانی دیمەشقەوە، بەڵام پێش هەمووشتێك خەمی ئەو، کوردانی زۆر و زەوەندەی جەزیرەبوو کە لەهەژاریی و نەزانیی و نەخۆشیی و چەوساندنەوەدا نقووم بووبوون. هەستی ئەکرد جێگەی ئەو لەوێیە.

هەولێدا بچێت بۆ جزیرە، ئەو دەمانە، نە فرەنسییەکان و نەحکومــەتیش ئامادەنــەبوون ڕێیی پێبدەن وەك پزیشکێکی تایبەت لەسنووری تورکیا نیشتەجێ بێت، چونکە ئــەیانزانی ئەنکەرە نارەزایی دەرئەبڕێت.

لەرۆژێکی خۆشدا یەکێك لەکوردەکانی شام کە کارمەندی وەزارەتــی تەندروســتیی بــوو هات و پێی راگەیاند:

(هەواڵێکی خۆشم پێیە. پۆستی پزیشکی شەرعی لــە"عــەین دیــوان" لەســەر ســنووری سوریا- تورکیا بەتاڵە و تا ئێستا هــیچ پزیــشکێك رازی نــەبووە بــچێت بــۆ ئــەوێ. چــونکە جوتیارەکان خەریکبوو پزیشکەکەی پێشوو بکوژن لەبەرئەوەی هەولێدابوو دەســتدرێژی بکاتــە سەرژنێك. لەبەرئەوە بێ دواکەوتن داوایەك پێشکەش بکە من دڵنیام قبوڵ ئەکرێت.)

کاکم چاوەڕێی ئەوەنەبوو کەس تکای لێبکــات، چــونکە پێــشتر شــارەزای ناوچــەکەبوو پێشئەوەی فرەنسییەکان بیخەنە ژێردەستی خۆیانەوە، ئاخر ئەو خزمــەتی ســەربازیی خــۆی بەپلەی کاپتن پزیشك لــەجزیرەی بۆتــان تــەواوکردبوو کــە شــارێکی کــوردیی زۆر نزیکبــوو لەعەین دیوانەوە.

بەم شێوەیە و لەبەرنەبوونی کێبڕکێ خەونەکەی هاتەدی.

ســێ مــانگ مۆڵەتیانــدا بــەنافیز بــۆ ســەردانی ناوچــەکە و ئاشــنابوون بــەبارودۆخی تەندروستیی و دەستنیشانکردنی پێداویستییەکانی دەرمان. کاکم ئــەو ئەرکــەی لەپــشووی هاویندا ئەنجامدا و دوای ئەوە منی سپارد بەئەکرەمی جــەمیل پاشــا. ئــەو پیــاوە پیــاوی کاربوو. خوا چالاکییەکی پێ بەخشیبوو، کەچیای پێئەلــەرزان، هەنــدێك زەوی کــشتوکاڵی لە(سەع سەع) لەخاوەن موڵکێکی کورد بەکرێ گرتبوو، من بەم بیرۆکەیە شادمان بووم.

ئەکرەم جەمیل پاشا، لەشێکی پڕی وەرزشیی هەبوو، بــەڵام دەموچــاوی دەموچــاوێکی منداڵانەی وەك بووکەشووشە بوو. پێش شــەڕی یەکــەمی جیهــان لــەهۆڵی پۆلیــێ کنیــك لــەلۆزان ئەیخوێنــد و بــەهۆی جەنگــەوە خوێندنەکــەی وەســتاند، بــەڵام بــەردەوامبوو

لەسەرخوێندن لەرێی نامە ناردنەوە، زۆری حەز لەخوێندنەوەی کتێبی هونـەریی تـەکنیکیی بــوو لەهــەموو بوارەکانــدا و یــەکێك لــەئارەزووەکانی بــەئامێریکردنی کـشتوکاڵ بــوو. لەبەرئەوەی فرەنسییەکان نیشتەجێبوونیان لەجـەزیرە لێقەدەغـەکردبوو کـە لـەوێ خـاوەنی زەوییەکی فراوانبوو، خۆی تەرخانکردبوو بۆ کشتوکاڵ لەناوچـەکانی دەوروبـەری دیمەشـق و یەکەم کەس بوو کە تراکتۆری کشتوکاڵیی هێنایە سوریاوە.

جوتیارەکان لەناوچە دوورەکانەوە بەهەڵەداوان ئـەهاتن بـۆ تەماشـاکردنی تراکتۆرەکـە، دەستیان پیائەهێنا و سەرسامبوون پێیی. کاتێك گاسنی تراکتۆرەکە بەقووڵیی زەوییەکـەی هەڵئەکەنــد و هەڵیئەگێڕایــەوە، جوتیارەکــان هــاواری سەرســامیان لێ بەرزئــەبووەوە، موڵکدارەکانی "ســەع ســەع" خانوویــەکی جـوانی بەبـەردی رەش دروسـتکراویان لەسـەر گردێکــی بــچووك دابــوو بەئــەکرەم بــەگ. رووبــارێکی بــچووك لــەبنارەکانی شــاخی (حەرموون)ەوە هەڵئەقوڵا و بەناو کێڵگەکانی گوندەکەدا تێئەپـەڕبوو، لەهەنـدێك شـوێندا گۆماوی بچووکی دروستکردبوو کەماسی و مراوی و مارماسی جـوان مەلـەیان تیائـەکرد، بەهەشتێکی بچووکی راسـتەقینەبوو، منـیش زۆرشـادمان بـووم بەگـەڕانی ناوکێڵگـەکان سواربوونی کەر و ئەسپ و راوەماسی بەقولاپ و هەڵزنان بەچیاکاندا.

زۆرشادمان بووم بەدووبارە ژیان وەك رۆژانی شادمانیی مادن و رۆژانی بۆزۆ.

لەراستیدا ماوەی مانەوەم لە"سەع سەع" رۆژانێکـی ئەفـسانەیی بـوو، تـا ئـەورۆژەی لەســەردارێك کەوتمــەخوارەوە قاچــێکم شــکا و لەنەخۆشــخانەیەکەوە ئــەیانبردم بــۆ نەخۆشخانەیەکی تر. هێـشتا لەپـشووی هاوینـدابووم کـاکم لەجـەزیرە گەڕایـەوە، کاتێـك باوەشی پیاکردم بینیم چۆن چاوەکانی پڕبووبوون لەفرمێسك و لەبەرخۆیەوە ئەیوت:

-(بەداخەوەم کە لێرە بەتەنیا بەجێمهێشتی، چونکە رێگەکەی ئەوێ سەخت و درێژە).

کاکم ئەو پۆستەی قبوڵکردبوو کە لێپرسراوان بۆیان پێشنیازکردبوو. هەر لەوێش چـاوی کـەوتبوو بەهەنـدێك لـەهاورێ دێرینـەکانی کەخانوویـەکیان بـۆ گرتبـوو بـەکرێ. ئـەو

برینپێچەشی ناسیبوو کەلەسەر خەرجی دەوڵەت هاوکاریی ئەکات. زۆر تامەزرۆبوو بۆ ڕۆیشتن و وەرگرتنی پۆستە نوێیەکەی و منیش ئەبوو بچمە قوتابخانەی زانستیی کریستیان لەدیمەشق.

دەوروبەری ١٥ی حوزەیران، کاکم داوای لێکردم ماوەی پشووەکەم لای خۆی لە(عەین دیوار) بەسەربەرم. ئەو سەردەمە کورتترین و ئاسانترین ڕێگە بۆ گەیشتنە جەزیرە، سواربوونی ئۆتۆمبیلی گشتیی بوو تا (حەڵەب) و لەوێشەوە سواری شەمەندەفەربووین بۆ (نسێبین)،یەکێك لەوێستگەکانی هێڵی بەرلین- ئەستەمبوڵ- حەڵەب- بەغداد و لەقامیشلیشەوە بۆ عەین دیوار کە ماوەی ١٢٠ کیلۆمەتر بوو، ئەبوو جارێکی تر سواری ئۆتۆمبیلێکی بچووك بین. لەبەرئەوەی شەمەنەفەرەکە بەخاکی ژێردەسەلاتی تورکیادا تێپەڕئەبوو، هەوڵدان بۆ سواربوونی شەمەندەفەر بۆ ویستگەی حەڵەب پڕمەترسیی بوو. هیچ چارەیەکم نەبوو، جگە لەگرتنەبەری ڕێگەی ئۆتۆمبیل کە (دێرزۆر)ی ئەبەست بەدیمەشقەوە، لەڕێی تەدموور و شاری شوێنەوارە جوانەکانی شاژن زەنوبیاوە. ئەم ڕێگەیە ڕۆژ و تاقێکی ئەخایاند.

کاتێك ئێوارە دیمەشقت بەجێبهیشتایە لەوانەبوو بۆ ڕۆژی دوایی لای نیوەڕۆ بگەیتە دێرزۆری سەرسنووری جەزیرە. ڕێگەکە تەنها نزیکەی٣٠کیلۆمەتری تەختکرابوو و ئەویتری پڕبوو لەوچاڵ و چۆڵانەی تایەی ئۆتۆمبیل و لۆریەکان لەو بیابانەدا هەڵیانکەندبوو. هەندێکجار ڕوویئەدا کەرێگەکە بۆ ماوەی چەندین کیلۆمەتر بەتەواوی بەلم داپۆشرێت، بەوەش مرۆڤ ناچاربوو بەدوای ڕێگەیەکی تردا بگەڕێت بۆئەوەی لەسەر ڕێگەراستەکە بمێنێتەوە. هەندێکجاریش ئۆتۆمبیلەکان لەبیاباندا ڕێیان ونئەکرد و سەرنشینەکانی تووشی مەترسی گەورەئەبوون، ئەوکاتەش ئەبوو فڕۆکە جەنگییەکانی فرەنسا بەدوای ونبووەکاندا بگەڕێن، جاریش هەبوو هەوڵەکانی ڕزگارکردن شکستیان ئەهێنا، ڕێبوارەکان لەتینوا یا لەگەرما یا لەسەرمادا، بەپێی وەرزەکان، ئەمردن یان ئەبوونە نێچیری گەردەلوولە لمینەکان.

بۆ خۆم چەندین جار ئەو ڕێگەیـەم گرتبووەبـەر بێئـەوەی تووشـی هـیچ ڕووداوێـك بم، جارێکیان نەبێت کەشۆفێرەکە ڕێگەکەی ونکرد و بەوبیابانـەدا ئەسـوڕایەوە، بـەڵام یـەکێك لەنەفەرەکان کە لەکۆچەرییەکان بـوو ڕزگـاری کـردین. خـۆی بەئۆتۆمیبلەکـەدا هەڵواسـی ولەرێی سەیرکردنی ئەستێرەکانی ئاسمانەوە ئەو شەوە هاوینە تـوانی بمانخاتـەوە سـەر ڕێگـە ڕاستەکە.

ڕێگەی نێوان دێرزۆر و حەسەکەی ناوەندی پارێزگای ئەلجەزیرە ١٦٠ کم و لەوێشەوە بـۆ قامیشلی ٩٠کم بوو.

کاتێك گەیـشتمە حەسـەکە شـەکەت و تـۆزاویی بـووم ولـەماڵی "عـارف عـەباس" ئەحەوامەوە کەدوای ئەوەی توانیبووی ناوچەکە لەکوللە پاکبکاتەوە، وەك بازرگانێك لـەوێ نیشتەجێبووبوو.

زۆربـــەی زۆری دانیـــشتوانی شـــارەکە (ســـریانی ئارســـۆزکس و ئەرمـــەنی کاسۆلیك)بوون،سـەرەڕای کارمەنـدە عەرەبـەکانی خـەڵکی دیمەشـق و هەنـدێك جوتیـاری خەڵکی دێـرزۆر، بـەڵام خێڵـە عەرەبـەکانی دەوروبـەری شـارەکان هێـشتا کۆچـەریبوون و لەهاتوچۆدابوون لەبەشی خوارەوەی هـەردوو لقەکـەی ڕووبـاری فـورات، "خـاپوور و چـەق چـەق". هـەر هێنـدەی مـرۆڤ لەشـارەکە ئەچـووە دەرەوە و ڕوویئـەکردە بـاکوور، خـۆی لەناوچەیەکی تەواو کوردیدا ئەبینییەوە. گوندەکانی سەرگردەکان پێکهاتبوون لەشـوێنەواری ڕووخاوی ئەو ماڵانەی لەماوەی چەندین سەدەدا دروسـتکرابوون وبەسـەریەکدا کـەوتبوون و وەك پشتێکی قەمووریان لێهاتبوو. پێش ئەوە بـە ٢٠سـاڵ، جـەزیرە، جگەلـە لەوەڕگـەی ئەسپی عەرەبی هیچ شتێکی تری تیانەبوو، چونکە بەشی زۆری زەوییەکەی بـەیاربوو، کـە هـەر بەکـەڵکی لەوەڕئـەهات و لەبەهاریـشدا ئـەبووە فەرشـێکی سـەوزی ڕازاوە بـەگوڵی ڕەنگاوڕەنگ وگیای لاسکدرێژ کە ئاسکی کێوی تیائـەژیاو خـەڵك بەئەسـپ و ئۆتۆمیبـل ئەکەوتنە دوایان و ڕاویان ئەکردن.

با بگەڕێینەوە بۆ گەشتەکەمان، بڕینی ماوەی ٩٠کم-ی نێوان حەسەکە و قامیشلی، ٢سەعات و نیوی ئەخایاند، چونکە لەزستاندا ڕێگەکە ئەبووە قوڕوچلپاو و دوای ١٠٠کم لەقامیشلییەوە بۆ خۆرهەڵات بەرەو عەین دیوار، پێکهاتەی زەوییەکە شێوەیەکی تایبەتی وەرئەگرت لەدەشتێکی رووتەوە بەرەو زەوییەکی سەرەوخوار کە ئاو هەڵیکەندبوو و بەبەردی گەورە گەورە داپۆشرابوو. لەهەندێك شیویشدا بەردی (بازلت)ی لێبوو. ئەم ناوچە گڕکانییە، لەسەردەمانێکی پێش مێژوودا بەشێوەیەکی ئەفسانەیی دەوڵەمەند بوو، بەڵام عەین دیوار ئەکەوتە سەرەتای دەشتێکەوە کە ناسرابوو بە(دەشتا هەسنان- دەشتی ئاسن) بەهۆی ڕەنگی خاکەکەیی و لەبەرئەوەی لەسەردەمانی زوودا ئاسنی لێدەرئەهێنرا.

پێشهاتنی فرەنسییەکان عەین دیوار تەنیا گوندێکی کوردی بچووك بوو کەدانیشتوانەکەی لە٣٠ کەس تێپەڕی نەئەکرد و کەوتبووە لێواری دۆڵی دیجلەوە.

فرەنسییەکان لەخۆرهەڵاتی دۆڵەکە، بناغەی ناوچە (ناحیە)ی دیجلەیان دانا. ساڵی ١٩٢٦ خانووی دامەزراوە دەوڵەتییەکانیان بنیاتنا و سنووریان بەفراوانی کردەوە لەبەردەم کورد و سریان ئەرمەنی تورکیادا و هانیاندان بۆ نیشتەجێبوون لەناوچەکەدا و وەرگرتنی ڕەگەزنامەی سوریا. لەراستیدا چەند هەزارکەسێك بەم گۆڕانکارییە قایل نەبوون، لەناویاندا موڵکدارە کوردەکان کە زەوییەکانیان لەتورکیا دابڕێنراو خرایەسەر سوریا، بۆیە بەپەلە گوندێکی بچووکیان بنیاتنا و پزیشك و بنکەی پۆست و قوتابخانە و بازاڕ و چایخانە و شانۆشیان تیا بنیاتنا. هاوکات لەو ناوچەیەدا شارۆچکەیەکی بچووکی گرنگتر گەشەی کرد. لەخۆرهەڵاتی ڕێگەی قامیشلی— عەین دیوار،شارۆچکەکە دروستبوو و بەهەمان ناوی ئەو گوندەی پێشتر لەو شوێنەدابوو (دێریك) واتە (کلێسای بچووك) و سەربەبەڕێوەبەرێتیی عەین دیوار بوو و لەبەر نزیکی لەبنکە سەربازییەکانەوە ژمارەی لەدانیشتوانی عەین دیوار زیاتربوو.

لەیەکەم سەردانمدا بۆ عەین دیوار بەتاریکەشەو گەیشتم، دەرگاکە کرابووە و گوێم لەوەڕینی توندی سەگێك بوو، بیرم کەوتەوە کە کاکم لەنامەیەکدا بۆی نووسیبووم، یەکێك

لەناسیاوەکانی سەگێکی رەسەنی پێشکەش کـردووە لەوانـەی کـورد رایئـەگرت و ئـەویش بەدیاری ئەیدا بەمن، هەروەها باسی ئەسپێکیشی بۆ کردبووم، زۆرم حەزئەکرد ئەو ئاژەڵانە ببینم، بۆیە چاوەڕێم نەکرد کەس بێت بەپێـشوازیمەوە وخـۆمکرد بەحەوشـەکەدا، سـەگەکە بەهەموو هێزی خۆی دەستیکرد بەوەڕین و هەستایە سەرپاشووەکانی و تەکانیدا بۆ پێـشەوە وەك ئەوەی بیەوێت زنجیرەکەی ملی بپسێنێت و چنگ لەگـەردنی مـن گیربکـات، هەسـتم ئەکرد لەبەردەم سەگەکانی مادندام، کەواتە ئەمە ئەو سەگەیە کە کاکم بـەڵێنی پێـدابووم . ئینجا زیاتر پەرۆشی بینینی ئەسپەکەبووم. کاکم دوای ئـەوەی ماچـیکردم لەبـەر روونـاکی لایتێکی دەستیی، دەستی گـرتم و بردمـی بـۆ حەوشـەیەکی تـر، تـا گەیـشتینە بـەردەم خانوویـەکی بـچووکی پـەڕپووت، و روویکـردە ئـەو ژوورەی ئەکەوتـە دەسـتی چـەپەوە. لایتەکەی دەستی رووناکیی خستە سەر ئاژەڵێك کە سەرگەرمی خواردن بـوو، ئاژەڵەکـەش سەرێکی بەرزکردەوە و حیلەیەکی کرد. کاکم لێی پرسیم (بینیت)؟

بەدڵێکی خۆشەوە وەڵامم دایەوە:

-(بەڵێ، ئەسپێکی جوانە)

-(چاوەڕێ بکە ئێستا بەجوانی پیشانت ئـەدەم) و چـاکتر لایتەکـەی لێـدا. ئەسـپێکی بەرزی جوان و نەجیبم بینی. (بەڵێ بەدڵمە، بەڵام ئەبێت بەرووناکی بیبینم) و وتیشم: (هـی خۆمانە وانییە؟)

-(بەداخەوە نا، بەڵام بەدرێژایی هاوین لامان ئەمێنێتەوە، بەمەرجێ بەچـاکی بایـەخی پێبدەیت و لەکاتی سـواربوونیدا بـەئاگابیت، یـەکێك لـەهاوڕێکانم ئـەم ئەسـپە رەسـەنەی لادانام) بەدەم ئەم قسانەوە دەستی گرتم و بردمی بۆلای هاوڕێکانی کە لەماڵی کـاکم نـانی ئێوارەیان ئـەخوارد. منـیش زۆر شـادمان بـووم کـە بەدرێـژایی شـەو لـەنزیك ئەسـپەکە ئەمێنمەوە.

لەسەرمێزی نانخواردنەکە گفتوگـۆ بـەردەوامبوو بەتایبـەت لـەبارەی قایمقـامی عـەین دیوارەوە کە کارمەندێکی دیمەشقیی سـاکاربوو و فرەنـسییەکان کردبوویـان بەفـەرمانڕەوای ناوچەیەکی تەواو. کەسێکی زۆر ناوازە بوو، بڕیاریدابوو کەمترین پـارە لەموچـە زۆرەکـەی خەرج بکات و خانوویەکی کڕیبوو و دابووی بەکرێ بەمانگانەی ٢ لیرە و ٤٠ قرش و خـۆی چووبوو خانوویەکی تری بەکرێ گرتبوو بەکرێی مانگانەی ٢ لیرە. میوانەکان ئەیانگێڕایـەوە کە کارمەندەکانی ئەوێ بەڵێنیانداوە هەرجارەی یەکێکیان میوانداری ئـەوانیتر بکـات بـۆ نانخواردن لەماڵەکەی خۆیدا و قایمقام بەشداریی نانخواردنی ماڵی هەموویانی کرد، بەڵام کـە سەرەی خۆی هات، خۆی لێدزیەوە، بۆیە لـەو رۆژەوە پـشتگوێیان خـست و هـیچ کەسـێك بانگهێـشتی نەئـەکرد بـۆ نـانخواردن و قـاوەڵتی، بـەڵام ئـەم کـارە نـەبووە رێگـر لـەوەی بەردەوامبێت لەچوون بـۆ ماڵـەکان، ئـەویش پـێش نیوسـەعات یـان چـارەکێك لـەوادەی نانخواردنەکە و لەوێ ئەمایەوە و تا خاوەن ماڵ ناچارئەبوو فەرمووی لێبکات بـۆ نـانخواردن. جارێکیان کارمەندان و پیاوماقوڵانی شارەکە گەشتێك و راوەماسییەکیان رێکخست لەسەر رووبـاری دیجلـە و هـەموان بانگهێـشتکران جگـە لـەقایمقام. ئـەویش بەرگـەی ئـەم ئافەرۆزکردنەی نەگرت، بۆیە ئەسپێك و رێنمایـەکی پەیـداکرد و کـوڕ و کـچەکەی لەگـەڵ خۆی بـرد و خـۆی گەیانـدە شـوێنی سـەیرانەکە، بـەبیانووی ئـەوەی کـچەکەی دووپـشك پێوەیـداوە و ئـەویش هـاتووە بـۆلای کـاکم بۆئـەوەی چارەسـەری بکـات. نـافیز هـیچ شوێنەوارێکی پێوەدانی بەکچەکەوە نەبینی، بـەڵام دەرزیـەکی بـۆ نووسـی. کاتێـك کـاکم خەریکی پشکنینی کچە بچکۆلەکەبوو، باوك و کوڕ لەبەردەم ماسییەکی گـەورەی بـرژاودا دانیـشتن. هـەمووان سـەرگەرمی نـانخواردن بـوون، کاتێـك کـاپتنێکی فەرەنـسی کـە بانگهێشتکرابوو گەیشتە شوێنەکە. قایمقام بەدەم پاروو گلاندنەوە بەمنداڵەکانی وت:

(دانیشن و بەردەوامبن لەسەرخواردن، ئەم هەلە لەدەست خۆتان مەدەن).

ئەم چیرۆکە و چەندین چیرۆکی تـر کەبـەوردی ئەیانگێڕایـەوە وایلێکـردم تـا کـاتێکی درەنگی شەو بێداربم. کەمیوانەکان ڕۆیشتن چووینە سـەربان بۆئـەوەی لـەناو پەردەکوللـەدا بخەوین، بەهۆی گەرماوە تەنیا ماوەیەکی کەم چاوم چووەخەو.

لەباشووری جەزیرە مرۆڤ چەند لـەبیابان نزیـك ئەبێتـەوە زیـاتر هـەوا لەشـەودا فێنـك ئەبێت، کەچی لەناوچە سنوورییەکان و نزیـك چـیاکانی کوردسـتانی تورکیـا گـەرمای ڕۆژ درێژئەبێتەوە بۆ شەو و تا بەرەبەیان فێنك ناکات.

نـەمتوانی لەجێگەکـەی خـۆم بێمـەدەرەوە تـا لەدەوروبـەری سـەعات ٨ی بەیانیـدا خۆرهەڵات. دوایئەوەی تۆزێك زەوی گەرمبوو سـواری ئەسـپەکەم بـووم و چـووم بـۆ سـەر ڕووباری دیجلە کە کەمتر لە٢ کـم لێمانـەوە دووربـوو، بـۆ مەلـەکردن، کاتێـك گەیـشتمە ڕووبارەکە نەموێرا لەئاوە لێڵەکەدا مەلەبکەم کە بەهۆی خێرایی تێپەڕبوونییەوە لەهەنـدێك شوێندا گێژاوی دروست کردبوو. هەستم کرد وردە وردە گەرماکە پێـستم وشـك ئەکاتـەوە. لەگەڕانەوەدا ئەسپەکە هەناسەبڕکێی پێکەوتبوو وەك ئەوەی بەشداریی پێـشبڕکێیەکی دوور ودرێــژی کردبێــت. ئیترلــەوەودوا، دوا ســەعاتەکانی ڕۆژم هەڵئەبــژارد بۆچــوونە کــەناری ڕووبارەکە بۆ ئەوەی لەکەنارەکانیدا ئەسپ سواری بکەم یـان لـەو شـوێنانەدا کـە ئاوەکـەی هێمنە مەلەبکەم.

لەودەمانەی کۆتایی ڕۆژدا سێبەری گردی عەین دیوار ئەکشایە سەربەشێکی ڕووبارەکـە و کەنارەکانی و تینی گەرماکە کەم ئەبوو، و شوێنەکە زۆرکەسی تریشی بۆ گەشت و مەلـە ڕائەکێشا. هەندێکجاریش کاکم لەگەڵ هەندێك لـەهاوڕێ ڕاوچـییەکانی ئـەهات و هـەموو جارێك بەتەڕیی لەم ڕاوانە ئەگەڕاینەوە.

لەماڵەوە هێشتا ئاوی بەلوعەمان پێنەگەیـشتبوو،ئەبوو دەسـتبگرین بـەو ئـاوەوە کـە لەکانی ناوچەیەکی ترەوە بەپشتی کەر بۆمان ئەهات. هێنانی ئاو کـارێکی سـەخت بـوو و ژمارەی میراوەکانیش کەمبوو، بۆیە ئاو بەهادار و گران بوو.

وەك هەموو ناوچەكانی جەزیرە، ناوچەی عـەین دیـواریش بـەهۆی شـەڕی بـەردەوامی نێوان خێڵە جیاوازەكانەوە بووبووە ناوچەیەكی رووتەن. چونكە عوسمانییـەكانیش بەهـەموو توانایانەوە هانی ململانێ خێڵەكییەكانیان ئەدا، جا ململانێی كوردی بوایە یـان عـەرەبی، جوتیارەكانیش نەیانئەوێرا مێو بچێنن و هێشتا پـەمووش نـەهاتبووە ناوچـەكە. سـەرۆكی شارەوانی عەین دیوار (عەبدولكـەریم مـەلا صـادق) یـەكێك بـوو لـەپیاوماقوڵانی كـورد كەنزیكەی ٢٠ گوندی هەبوو لەدەوروبەری شارۆچكەكە و پێشتر لەجـەزیرەی ئـیبن عومـەر كاكمی ناسیبوو.

پیاوێكی زیرەك و خوێنـدەوار و زۆر بەخـشندەبوو، بـەڵام حـەزی لـەكاركردن نـەبوو و زۆربـەی كـاتی خـۆی بـەیاری كاغـەز و خوێندنـەوەی رۆمـان و خـواردن و خواردنـەوە بەسەرئەبرد. لەگەڵ ئەوەشدا كاكم توانی قایلی بكـات كـە ئـاوی كانییەكـە لەگۆماوێكـدا كۆبكاتەوە و بەكاری بهێنێ بۆ كـشتوكاڵی بێـستان. عەبـدول كـەریم ئەفەنـدی بـەباوەڕی تەواوە بەسەركەوتن و سوودمەندیی پرۆژەكە، دەستیكرد بەئەركەكە و بەناوی شـارەوانییەوە لەدیمەشـق و توركیـا و تەنانـەت عێراقیـشەوە شـەتڵی بـچووكی میـوەی هێنـا و لەمبەروئەوبەری دۆڵەكەدا روانـدی بەشـێوەیەك كـەبتوانرێت بـەئاوی گۆماوەكـە ئـاودێری بكرێت.

دوای دووساڵ خەڵكی عەین دیوار هەموو جـۆرە میوەكـانی خۆرهـەڵاتی ناوەڕاسـتیان خوارد، هـەر لەقۆخـەوە تـا هـەنجیر و لەبـەردەم ئـەم سـەركەوتنە گەورەیـەدا جوتیـارانی ناوچەكانی دەوروبەر چاویان لەوكرد و كەوتنە دروستكردنی باخ.

پاش چەندساڵێك دەستیانكرد بەفرۆشتنی ترێ و میوەی تر لەبازاڕەكانی عەین دیـوار و دێریك و قامیشلی و ساڵی ١٩٤٥یش كاكم كشتوكاڵی پەمووی هێنایە جەزیرە كـە ئێـستا یەكێك لەسامانەكانی ناوچەكەیە. ئەمە تەنیا سەركەوتنی ئەونەبوو، وەك پزیشكێك تـوانی بەسەر گومانی دانیشتوانەكەدا سەربكەوێت- لانیكەم ٩٠٪ جوتیاران- ئـەویش بەزانـستی

مـۆدێرنی پزیـشکیی. هەنـدێك لەپزیـشکە میللییـەکان و پیـاوانی ئـایینی موسـڵمان و کریستیان و ئێزیدیی، هەوڵیان ئەدا گیانی دوژمنکـاریی بەرامبـەر پزیـشکەکان بـوروژێن، بەڵام بەهۆی پسپۆڕیی و شارەزایی و کۆڵنەدان و دانبەخۆداگرتنەوە، نافیز تـوانی وردە وردە خەڵکەکە قایل بکات کە زانستەکەی ئـەو کاریگـەرترە لەوکەسـانەی ئەیانـەوێت لـەنرخ و بایەخی کەمبکەنەوە. کە گەیـشتنە عـەین دیـوار بـەخت یـاوەریبوو بەناسـینی راوێـژکار "ئەلفۆنسیٚ" کـە مـولازم یەکـەمێکی کۆرسـیکایی بـوو و پیـاوێکی چـاکبوو،و ئـەرکی مرۆڤانەی فرەنـسای گرتبـووە ئەسـتۆ، هـەردووکیان لەیـەك نزیکبوونـەوە و راوێژکارەکـە پشتیوانی تەواوی لەکاکم ئەکرد.

دوای چەند مانگێك لەنیشتەجێبوونی، کاکم جگە لەلەرزوتا، ژمارەیەکی زۆر نەخۆشـی (سفلس)ی دۆزییەوە بەتایبەت لەگوندەکانی ئەو ناوچانەی نزیکن لەخێڵە کۆچـەرییەکانەوە. بەهۆی پشتیوانی (مولازم ئەلفۆنـسیٚ)وە لـەرێی ناوچـەکانەوە فرمـانێکی بڵاوکـردەوە بـۆ دانیشتوان کە بێن بۆئەوەی بەخۆڕایی بیانپشکنیٚ، کاکم ئامادەبوو گوند بەگوند بگەڕیٚ بـۆ پشکنینی دانیشتوانی ناوچە دوورەدەستەکان بەتایبەت لەناو کۆچـەرییەکاندا. ئـەم پرۆسـە فراوانـە چـەند مـانگێکی خایانـد و نـافیز تـوانی رێژەیـەکی بـەرزی کەسـانی تووشـبوو بـە"مـەلاریا و تـەراخوما و سـفلس" لـەناو خەڵکەکـەدا بدۆزێتـەوە. دوای دۆزینـەوەی نەخۆشییەکە ئەبوو بکەوێتەخۆ بۆ دابینکردنی دەرمـانی پێویـست. بنکـە تەندروسـتییەکە مانگانە بڕی پێویست لەقەترەی نەخۆشییەکانی "چاو و کینین"ی بـۆ چارەسـەری مـەلاریا وەرئەگرت، بەڵام دەرزی "نیوسلفران"، دەرمانی کاریگەریی ئەو سـەردەمە بـۆ چارەسـەری سفلس زۆر بەکەمی ئەدرا بەدامەزراوەکانی دەوڵەت.

کاکم بەپەلە لیستێکی دەرمانەکانی ئامـادەکرد لەگـەڵ راپـۆرتێکی دوورودرێـژ و داوای لەئەلفۆنسیٚ کرد لای وەزارەتی تەندروسـتی هـەوڵی بـۆ بـدات، لەئـەنجامی ئـەم هەوڵانـە لەماوەی مانگێکدا بنکە تەندروستییەکەی عەین دیوار پڕبوو لەکارتۆنە دەرمان بەتایبـەت

(نیوسلفران)، و هەموو شێوازێکی گرتەبەر لەئامۆژگاریی وئاگادارکردنـەوە و هەڕەشـەکردن و سزای پارە بۆئەوەی نەخۆشەکان ناچاربکات خۆیان چارەسەربکەن. دوای ساڵێك شەڕەکەی سەرکەوتنی بەدەستهێنا ونەخۆشی سفلس بەتەواویی لەگوندە کوردییەکاندا بنەبڕبوو، بـەڵام لەناو گونـدە کۆچـەرییەکاندا شـەڕەکە تـا رادەیـەك شکـستی خـوارد، چـونکە بـەردەوام لەهاتووچۆدابوون و پەیوەندیی لەگەڵیان سەختبوو.

لەوساتەوە ناوچەی عەین دیوار یادگارییـەکی لەبیرنەچـووەوەی بـۆ کـاکم و مـولازمی یەکەم ئەلفۆنسیٚ تۆمارکرد کە هەموو توانایەکی خستبووەگەڕ بـۆ نەهێـشتنی نەخۆشـییە پەتاکان لەناوچەکەدا. بەبـەروارد لەگـەڵ زۆربـەی ئـەو فرەنـسییە سـڤیل و سـەربازییانەی لەسوریا کاریان کردبوو، مولازمی یەکەم ئەلفۆنسیٚ کەسایەتییەکی تایبەتی هەبوو، چـونکە هەوڵیئەدا سوود بەجووتیارانی ناوچەکە بگەیەنیٚ لەهەموو ئەوشتانەی فرەنـسا پێـشکەشی مرۆڤایەتی کردبوو. رۆژێکیان نوسەرێکی گەنجی کـورد بـەناوی "مـستەفا بـۆتی"، داوای لێئەکات رێیی بدات خوێندنگەیەك بکاتەوە و زمانی کوردی تیا بلێتەوە، بیرۆکەکـە بـەلای ئەلفۆنسێوە ئاسایی ئەبێت، بەشـێوەیەك داوای رای (راوێـژکاریی بـالا) ناکـات و تیـشکی سەوزی ئەداتیٚ بۆئەوەی دەستپێبکات و بەڵێنی ئەداتیٚ کە: (شوێنێکی گونجاو بـدۆزەرەوە و یەکسەر دەستبەکاربەو چاوەڕێی مۆڵەتی فەرمیی مەکە، ئەویشت بەم زووانە پێئەگات).

مـستەفابۆتی بەهیمـەتێکی گـەورەوە سـەرگەرمی کـاری فێرکـردن ئـەبێت، بـەبڕوای تەواوەوە و بەبەڵێنەکانی ئەلفۆنسیٚ، بەڵام مـانگێکی پێناچـیٚ ئەلفۆنـسیٚ وەڵامـی نـەرێی لێپرسراوانی پێئەگات و پێی ئەڵێن:

(ئەو هەڵوێستانەی فرەنسا بەرامبەر وڵاتانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست گرتوویەتیەبـەر رێـی نادەن سەرکێشییەکی لەوشێوەیە بکات.)

مولازمی یەکەم ئەلفۆنسیٚ بەچاوی پڕ لەفرمێسکەوە داوای لێبوردن لەبۆتی ئەکات و ئەڵێت: (بەڕاستی باوەڕناکەم! چۆن حکومەتەکەم ئەتوانیٚ مافی سروشتیی کوردەکان رەتبکاتەوە لەوەی بەزمانی خۆیان بخوێنن و بنووسن؟!).

دوای ئەو رووداوە بۆتی کەهەست بەسوکایەتیی ئەکات، ناوچەکە بەجێئەهێڵێت لەگوندێکی بچکۆلەی باکووری کوردستانی ئێران بەمەلایی نیشتەجیٚ ئەبێت.

لای خۆیەوە کاکم بەهەمان شێوازی لەناوبردنی نەخۆشییەکان هانی خێزانەکان ئەدات منداڵەکانیان بنرێن بۆ خوێندنگە. کاتیٚ کاکم لەعەین دیوار نیشتەجێبوو بووە مایەی سەرسووڕمانی ژمارەیەك لەو کوردانەی رانەهاتبوون بەزمانی کوردی قسەبکەن، ئێستاش سەرسامبوونی ئەحمەد ئاغای یەکێك لەسەرۆکەکانی خێڵی (ئاشیتان)ی کوردی نیشتەجێی ناوچەی قامیشلیم لەبەرچاوە، کەچەفتە و عەگال و جزداشەی پۆشیبوو، وەك یەکێك لەشێخەکانی عەرەب و شمشێرێکی درێژی زیوینی پێبوو، بەزمانێکی عەرەبیی ئارام بەڵام تێکشکاو، رووی قسەی کردە کاکم.

ئەویش بەشێوەیەکی توند وەڵامی دایەوە:

-بەزمانی کوردی قسەبکە!

ئەحمەد ئاغا، بەشادمانییەوە هاواریکرد:

-چۆن؟! پزیشکێکی کورد هەیە لەم جیهانەدا ؟!

-بێگومان، چونکە من یەکێکم لەوان.

ئەحمەد ئاغاش، پێش ئەوەی بەزمانە کوردییەکەی باسی نەخۆشییەکەی بۆ کاکم بکات وتی:

-کەواتە ئەمە دیارییەکە و خوا بەسەریدا باراندووین.

نافیز لەگەڵ ئەوەی بایەخی بەچارەنووسی گەلی کورد ئەدا و هەوڵیئەدا نەخۆشییەکانی چاکبکاتەوە و لەئازارەکانی کەمبکاتەوە، ویارمەتی بدات بۆئەوەی ناسنامەی خۆی

بزانێـت، هاوکـات هـەموو هـەوڵێکی خـستبووەگەڕ بـۆ خزمـەتکردنی خـەڵکی هـەموو نەتەوەکان، ڕۆژێکیان گوێم لێبوو پیاوێکی پیری ئەرمەنی بەکاکمی ئەوت: (تۆ پزیـشکێکی چاکی، دکتۆر تۆ زۆرباشیت....خوا بۆئێمەی ناردویت.)

نزای لەوجۆرە زۆرجار لەدەمی خەڵك ئەهاتە دەرەوە، ئینجا کوردبوونایە یـان عـەرەب، موسڵمان یان کریستیان یان جوولەکە.

کاکم تـا سـاڵی ١٩٣٥ لەعـەین دیـوار مایـەوە تاگواسـترایەوە بـۆ قامیـشلی و وەك پزیشکێکی میری تا ساڵی ١٩٣٧ لەوێ کاریئەکرد. بەڵام لەبەرئەوەی نەیئەویست جـەزیرە بـەجێبهێڵێ، وەك پزیـشکێکی ئـازاد کـاریکرد و کلینکێکـی کـردەوە وەك چـۆن پێـشتر لەدیاربەکر و حەڵەب و دیمەشق ئەمەی کردبوو.

لەماوەی چەندین ساڵدا بەهۆی ئەو جەماوەرێتییەوە کە هەیبوو فرەنسییەکان نـەیانوێرا هیچی لێبکەن، سەرەڕای ناڕەزایەتییەکانی دەسـەڵاتدارانی تـورك، تەنانـەت نەخۆشـەکانی خۆشیان ئەنارد بۆلای ئەو بۆ چارەسەرکردن.

نـافیز ڕۆژانـە ١٠٠ نەخۆشـی ئەپـشکنی، و چارەسـەر و دەرمـانی بـەخۆڕایی ئـەدا بەهەژارەکان، و لەسەر ڕەچەتەکانیانی ئەنووسی لەسەرحسابی خۆم، بەڵام بـۆ نەخۆشـەکانی تر تەنیا ٥ لیرەی لێوەرئەگرتن و کاتێك هەندێك لـەهاوڕێکانی گلـەییان لێئـەکرد کـەنرخی پشکنینەکەی زۆربکات،بەدەنگێکی ئارام و بەباوەڕەوە وەڵامی ئەدانەوە:

-کاتێك ٥ لیرەیان لێوەدەگرم زۆرشادمان ئـەبن، کاریگـەریی شـادییەکە ئەچـێتە پـاڵ کاریگەریی ئەو دەرمانەی بۆیان ئەنووسم، وەك پزیـشکێك دڵـشادئەبم بـەوەی ئـەبینم ئـەو نەخۆشانەی من چارەسەریان ئەکەم بەزووترین کات چاکئەبنەوە.

-بەڵام ئەو پزیشکانەی لەناو سوریاوە یان لەلوبنانـەوە دێـن. ١٥ لـیرە بـۆ راوێـژو ٢٠ لیرەش بۆ دەرزییەکی سادەی کینین وەرئەگرن.

-ئەوسالأنەی باران لەجەزیرە زۆرئەبێت، مێشوولە کەشێکی گونجاوی دەست ئەکەوێت بۆگەشەکردن و بڵاوکردنەوەی مەلاریا، لەو سالأنەدا بەرهەمیش زۆرئەبێت و جوتیارەکان رێئەدەن بەئاسانی پزیشکە هەلپەرست و بێ ویژدانەکان بیانڕەتێنن.

-دکتۆر پێویستە بیر لەئایندەبکەیتەوە، چونکە ئەم چالاکیی کارکردنەت بۆ هەتاهەتایە بەردەوام نابێت.

کاکم بەورتەورتێکەوە ئەیوت:

-هەرکەسە و بەپێی ویژدانی خۆی هەڵسوکەوت ئەکات.

کاکم، زۆر بەتوندیی رووبەڕووی ئەو پزیشکە تەڵەکەبازانەش ئەبووەوە کەگیرفانی خەڵکی هەژاریان بەتاڵ ئەکرد و زیانیشیان بەتەندروستییان ئەگەیاند، تەنانەت هەندێکجار ئەبوونە هۆی مردنیان، لەوانەش دکتۆر "بۆگۆس" کەبەتوندی بەرامبەر بەکاکم بەرگریی ئەکرد، ئەم دکتۆرە ئەرمەنی بوو و ناسراوبوو بە"بۆگۆسی حەمامچی"، چونکە گەرماوێکی هەبوو لەتەنیشت کلینکەکەیەوە و پارەیەکی زۆری لێدەستئەکەوت.

ئەو پزیشکەی پێش کاکم هاتبوو، هەوڵیدابوو سنوورێك بۆ کارە ناشەرعییەکانی دکتۆر "بۆگۆس" دابنێت، لەبەرامبەر ئەمەدا دکتۆر بۆگۆس بڕیاریدابوو کەلەوەودوا خەڵك بەخۆڕایی ببینێت و واز لەبەرزکردنەوەی نرخی ئەو دەرمانانە بهێنێ کەخەڵك لەدەرمانخانەی یەکێك لەناسیاوەکانی ئەیکڕن، پاشان پزیشکەکە هەڕەشەی لێدەکات کە پەنائەباتەبەر جێبەجێکردنی قانون لەدژی، بەلأم بۆگۆس پەنائەباتەبەر شێوازێکی تر. شەوێك یەکێك لەپیاوەکانی ئەنێرێت دەرگای ماڵی پزیشکەکە بەگوو سواغ ئەدات، ئەم کارە ئەبێتە مایەی ترس و قێزی دکتۆرەکە و بەپەلە ئەگەڕێتەوە بۆ دیمەشق و خۆی ئەگوێزێتەوە بۆ شوێنێکی تر.

کاتێك کاکم ئەگاتە قامیشلی، دکتۆر بۆگۆس ئەبێتەهۆی مردنی ئاغایەکی بەناوبانگی کورد. بەشداریی لێکۆڵینەوە ئەکات و بۆی دەرئەکەوێت کەدکتۆر حەمامچی نەشتەرگەرییەکی ترسناکی بۆ ئەنجامداوە تەنانەت بەبێئەوەی کەلوپەلەکانی پاکژبکات

بكات و شارەزای هەڵدڕینی لەشی مرۆڤ بێت، لـەوەدڵنیابوو ئاغـا بـەهۆی هەوکردنێکـەوە مردووە،دوای ئەوە دروستبووە کە بۆگـۆس دومـەڵێکی سەرسـنگی کردۆتـەوە. زۆر زووش کاکم لەوەگەیشت کە ئاغا یەکەم قوربانیی نـەزانیی دکتـۆر بۆگـۆس نـەبووە، بۆیـە کـاکم فەرمانی پێئەدات دەست لـەوکارە تاوانکارییـە هەڵبگرێت،ئـەویش لـەجیاتی گوێڕایـەڵی، بەدەمانچەیەکەوە دێتەسەرکاکم و هەڕەشەی لێئەکات، ئەویش پێی ئەڵێت:

-گـوێبگرە، "بـارۆن بۆگـۆس"، لەسـەردەمێکی بـێ سـەرەوبەرەییدا و بـەهۆی ئـەو پزیـشکانەوە کـە سـوکایەتییان بەبەرپرسـیارێتییەکانی خۆیـان کـردووە، توانیوتـە بەدەسـتکراوەیی کاربکـەیت و سـامانێکی زۆر کۆبکەیتـەوە. لەمـەودوا رێـت پێنـادەم بەئارەزووی خۆت بجولێیتەوە، گەر تۆ ئەرمەنیت، ئەوامنیش کوردم، بیر لـەکارەکانی خـۆت بکەرەوە ودەست لەم یارییـە هـەڵگرە، گەرماوەکـەت داهـاتێکی زۆرت بـۆدابین ئـەکات و کارێکی چاك ئەکەیت کە بایەخی پێبدەیت و تازەی بکەیتەوە.)

بۆگـۆس لای کـاکم هاتـەوە دەرەوە و گەیـشتبووە ئـەو بڕوایـەی کـە سـەردەمی بێسەرەوبەرەیی لەکاری پزیشکیدا بۆ هەتاهەتایە لەجـەزیرە بەسەرچـووە. هەوڵیـدا لـەرێی رێکەوتن لەگەڵ پزیشکێکی گەنجی شاری حەڵەبەوە ڕەوایی بدات بـەکاری پزیـشکییەکەی، ئەویش بەوەی کلینکەکەی ئەداتێ و ناوی پزیشکەکە لەسەر تابلۆی بەردەرگاکە ئەنوسـێت، دوای چەند هەفتەیەك پزیشکەکە ئەگەڕێتەوە بۆ حەڵەب و تابلۆی سەردەرگای کلینکەکـەی بۆدکتۆر "بۆگۆس" بەجێئەهێڵێ، بۆگۆسیش بەردەوام ئەبێت لەکاری پزیشکی، بۆیـە کـاکم داوای دەسـتێوەردانی دەسـەڵاتی دادوەریـی ئـەکات، کـە بـەزوویی فێڵەکـەیان بۆیـان ئاشکرائەبێت و ئەو پزیشکە تەڵەکەبازە ئەگرن و تەنیا بەمەرجێك بەریئەدەن کە ئیتر کـاری پزیشکیی نەکات و تەنیا خەریکی گەرماوەکەی و ئەو موڵکانەی بێت کـە لەناوشـارەکە و دەوروبەریدا کڕیونی.

لەکارخـستنی دکتـۆر بۆگـۆس، هـەموو خـەڵکی قامیـشلی شـادمان کـرد بەئەرمەنەکانیشەوە کەپێشتر هاوڕێی کاکم بوون. جگە لەژمارەیەك لەهاوڕێ و خزمـەکانی

دکتۆری کەڵەکچی، نەخۆشە ئەرمەنییەکان کە جگە لـەزمانی ئەرمـەنی زمـانێکی تریـان نەئـەزانی سەرسـام ئـەبوون کاتێـك کـاکم بـەزمانی خۆیـان پرسـیاری لێئـەکردن و بەسەرسوڕمانەوە ئەیانپرسی (ئایا دکتۆر ئەرمەنییە؟).

سەرەڕای هەموو هەوڵەکانی کاکم و هاوڕێکانی کەژیانێکی خۆشم بۆ دابین بکەن، هـیچ یادەوەرییەکی خۆشم لەبارەی عەین دیوارەوە نەبوو. ئاخر مـن کـە لـەوڵاتێکی شاخـستانی فراواندا گەورەبووبووم، بەرگەی گەرمای تاقەت پڕوکێنی هاوینـانی ئـەم دەشـتە رووتەنـەم نەئەگرت، چونکە چیابەرزەکان و لوتکە ئەفسانەییەکانی وەك چیای جـودی لەژێردەسـەڵاتی تورکەکاندا مابووەوە. کۆمەڵێك بارودۆخ و رێکەوت ئەو پارچـەیەی کوردسـتانی لەوبەشـە دابـڕی کـە فرەنـسا خـستبوویە ژێردەسـەڵاتی خۆیـەوە. لەڕاسـتیدا ئـەم شـاخ و دەشـتە لەوەرگانەی کەبەربەستێکی سیاسیی لێیدابڕین،دژی ویستی گەلی کوردبوو و ئازاری دڵیـان ئەدام و رۆژانە چەندین سەعات لێم ئەڕوانین و ئاخ و داخم بوو بۆ ئەم چارەنووسە.

رۆژێکیان لەیەکێك لەراوێژکارە فرەنسییەکانم پرسی:

-(بۆچـی هێزەکانتـان پێـشڕەویان نـەکرد بـۆ پـشت ئـەو چـیایانە تابیانخەنەسـەر ئیمپراتۆرییەکەی خۆتان و چـیاکانی ئـەلبی وڵاتـانی خۆتـانی بیرئەخـستنەوە؟ ئەوکاتـەش ناچـاربوون دەوڵـەتێکی کـوردی دروسـتبکەن کـە لەخۆرهـەڵاتی ناوەڕاسـتدا ئـەبووە پشتیوانتان.)

وەڵامی دامەوە:

-(بێگومان لەبەرئەوەی کلیمانسۆ سەردانی کوردستانی نەکردووە.)

ساتێکی وروژێنەربوو، کاتێك چـووم بـۆ گـوێگرتن لـەمیوزیکی کـوردی، هەڵپـەڕکێی ناوچـە جیاجیاکـانی کوردسـتانم بینـی. ئەمـە لەسـەرەتای مـانگی ئەیلولـدابوو کاتێـك جوتیارەکان سەرگەرمی کۆکردنەوە و ئامادەکردنی ئازووقەی زستانبوون، ئەوکاتـە فۆلکـۆر دەرئەکەوێتەوە، چونکە هەمووکارەکان وەك کوتانی گەنم بۆ ساوەر هاوکاتە لەگەڵ گـۆرانیی

و سەمای تایبەت کە تابەرەبـەیان ئەخایـەنێت و هەنـدێکجاریش گۆرانیبێـژ و مۆسـیقارە پیـشەییەکان بانگئـەکرێن بۆشـەو ئاهـەنگی درێـژ، لەگـەڵ ئـاوازی (بلـوێر و تـەنبوور) شمشاڵژەنەکان ئەیانتوانی لاسایی دەنگی پێ و حیلەی ئەسپ و بکەنەوە، خەڵکیش لەگـەڵ ئاوازی دەهۆڵ و زوڕنادا هەڵئەپەڕین. بەشدارانی گۆڤەندەکە دەسـتی یـەکیان ئـەگرت یـان دەستیان ئەخستە ناوقەدی یـەکتر و جلوبـەرگی رەنگاوڕەنگیـان لەبەردابوو،کـە ئامـاژەبوو بۆکاری هەرەوەزیی دێهات و هەڵپەڕینە سروشتی و جەنگییەکانیان و دەربڕینـی شـادمانیی بوو بەکۆتایی هاتنی کاری سەختی کێڵگەکان لەگـەرمای سـوتێنەری هاویـندا. وردە وردە لەگەڵ گەورەبووندا ئەوەم بۆ روون ئەبوەوە کەگەلێك یان راستر بڵێم نەتەوەیەك هەیە خـاوەنی مێژوو و جوگرافیای خۆیەتی وناسنامەی سـەربەخۆی خـۆی هەیـە لـەزمان و، کـەلتوور و دابونـەریتی خـۆی لەلایەکـەوە، و ئـەو سیاسـەتە رەگەزپەرسـتییە نامرۆڤانەیـەی دژی پەیڕەوئـەکرێت لەلایـەکیترەوە، هەموئەمانـە بەتونـدیی هانیـدام بـۆ بایەخـدان بەتایبەتمەندییەکانی. چۆن پارچەپارچەکردنی وڵاتێك و بڵاوەپێکردنی گەلەکـەی و لکانـدنی بەچەند وڵاتێکەوە کەبەپێی بەرژەوەندیی سیاسیی و ئابووریی وڵاتانی زلهێز دروسـتکرابوون، کارم تێنەکات؟ چۆن ئەمتوانی دەستەوەسـتان بم لەبـەردەم جێبـەجێکردنی چـەندین پـیلان بەمەبەستی تەفروتوناکردنی ئەم گەلە؟ چۆن ئەمتوانی هەست بەشەرمەزاریی نەکەم کاتێـك ئەمبینی جووتیارانی کورد بێبەشکراون لەمافی دەبڕین و بـەرگریکردن لـەخۆیان بـەزمانی تایبەتی خۆیان لەبەرامبەر پۆلیس و کارمەندانی دەوڵەتدا؟ چـونکە جـەماوەری کـورد کـە زۆربەیان جووتیار بـوون و نـەزانین کـوێری کردبـوون، رێکخـستنی کۆمەڵایـەتی خێڵـەکی کۆتوبەنـدی کردبـوون، سـەرۆکەئایینیی و دنیاییـەکانیان پـشتگوێیان خـستبوون، بۆیـە جەماوەر دەستەوەستانبوون لەرووبەڕووبونـەوەی هـەژاریی فراوانـی دارایـی و مەعنـەوی و پێکەوەبەستنی چارەنووسی خۆیان لەگەڵ ئەوکارەساتەی گەلەکەیانی تیائەژی و قوڵهـەڵماڵین

بۆ خۆرزگـارکردن. تـۆ بلێـی رووناکبیرانی تـریش شانبەشـانی کـاکم خـەبات بکـەن بـۆ بێدارکردنەوەی میللەتەکەیان لەم خەوە؟

یەکەم کەس کە وێرای ئاڵای نیشتمانپەروەرێتی بەرزبکاتەوەوبانگی میللەت بکـات بـۆ خۆرزگـارکردن لـەداب و نـەریتی بەسەرچـوو و شـێوازە سـۆفیگەرییەکان، مـەلا "جگەرخوێن"بوو کەجبەکەی فڕێدا.

ئەو شـاعیرێکی بـەهرەداربوو کـە شـیعرەکانی لـەدیوەخانی ئاغاکـان و چایخانەکان و گۆڕەپانە گشتییەکاندا ئەخوێندەوە و بانگی کوردی ئەکرد بۆ یەکگرتن لەپێناو رزگـارکردنی نیشتمانەکەیاندا.

فرەنسیەکان کەهەستیاربوون بەرامبـەر هێرشـی راسـتەوخۆ بـۆ سـەرخۆیان، تەنانـەت رێگەیان بە"جەلادەت بەدرخان"دا رۆژنامەی "هاوار" دەربکات کە ٣ سـاڵ و ٣ مـانگ و ٣ رۆژ لەدیمەشق بەردەوامبوو تا ئەوکاتەی دەسـەڵاتی ئینتـدابی فرەنـسا سیاسـەتی خـۆی بەرامبەر بەکورد توندکرد. هۆکارەکەشی ئەوەبوو کە لەسـاڵی ١٩٣٧دا نیـشتمانپەروەرانی کورد یارمەتی سورییەکانیاندا لەتێکۆشـانیاندا بـۆ رزگـارکردنی وڵاتەکـەیان و رێوشـوێنی توندوتیژ دژی کورد بەگشتیی و رووناکبیرەکانی بە تایبەتی، گیرایەبەر.

زیاد لە١٠کەسیان لێدەستگیرکرا و دوورخرانەوە بۆ تەدمور و دیمەشق. لەناوگیراوەکانـدا "عارف عەباس"ی تیـابوو. ئەوکاتـە لـەدیریك نیـشتەجێبوو. کـەدووریش خرایـەوە مـن لەماڵی ئەوانبووم، بۆیە ماوەی مانەوەکەی درێژکرایەوە تـا بایـەخ بـەکاروباری خێزانەکـەی بدات، لەوکاتەدا بەکرێگیراوانی خزمـەتگوزاریی تایبـەتی فرەنـسا "موخابـەرات" رۆژانـە ئەهاتنەسـەرمان و ئەیانترسـاندین و هەڕەشـەی کوشـتنیان لێئـەکردین، گـەر لـەدێریك بمێنینەوە.

رۆژێکی کۆتایی ساڵی ١٩٣٧ کاکم هات بەدوای مندا. لەسەر ڕێی گەڕانـەوەبووین بـۆ قامیشلی لەئۆتۆمبیلێکی تایبەتی بچووکدا، کاتێك کۆمەڵێك چـەکدار رایـانگرتین، کـاکم کە بەهۆی ئەوەی پێشتر چارەسەریکردبوون ناسینیەوە و لێپرسین:

-(چیتان ئەوێت؟!)

سەرۆکەکەیان کە ناسراوبوو بە(بۆرۆ) چونکە رەنگی دەموچاوی سـووربوو، سـریانییەکی خەڵکی (هەزەخ) بوو وەڵامیدایەوە:

-(جێگەمان بکەنەوە لەئۆتۆمبیلەکەتان تا قامیشلی.)

-(بەداخەوە جێی چۆڵمان نییە.)

دووان لەچەکدارەکان لەگەڵ کردنەوەی دەرگای ئۆتۆمبیلەکەدا وەڵامیان دایەوە:

-(هەرچۆنێك بێت جێی خۆمان ئەکەینەوە.)

لەناو ئۆتۆمبیلەکەدا (عەفدی تیلۆ)مان لەگەڵ بوو کە یـەکێکبوو لەنیـشتمانپەروەرانی کورد و بەئازایەتی بەناوبانگبوو، و لەهەموو سەفەرەکانیدا تفەنگە (ماوزەر)ەکـەی پێبـوو، منیش کە لەسەر کورسییەکی دواوە دانیشتبووم، تفـەنگێکی راوم بەدەسـتەوەبوو. کاتێـك تاقمەکە ئەو تفەنگانەیان بینی، بەلایانەوە چاوەڕواننەکراوبوو و سڵیان کـردەوە، بـەڵام هـەر هەوڵیاندا بێنەناو ئۆتۆمبیلەکەوە. نیازی ئەو بەکرێگیراوانە ئاشکرابوو. تیلـۆ تەفەنگەکـەی هێنایەسەرپێ وداوای لەسێ پیاوەکەی تریش کـرد کـە ئـەوانیش هەمانـشت بکـەن، بۆیـە پیاوخراپەکان پاشەکشەیان کرد و ئاماژەیان بەشۆفێرەکەدا کە بکەوێتەڕێ.

دوای چەند کیلۆمەترێك تیلۆ لەکاکمی پرسی:

-(تۆ بڵێی بەنیازی چیبن؟)

-ئاسـانە، گـەر سـواربوونایە شـۆفێرەکەمانیان ناچـارکرد بـەرەو باشـوور بـڕوات و لەناوچەیەکی بیاباندا چەند فیشەکێکیان ئەنا بەسەرمانەوە ولاشـەکانمانیان بـۆ داڵ و رێـوی بەجێئەهێشت و دوائەوە ئەچوون ئەو خەڵاتە وەربگرن کە بەڵێنیان پێدراوە.

ساڵی ١٩٣٧ سەرەڕای نەهامەتییەکانی کوردانی جەزیرە لەئەنجامی ململانێی سوریا و فرەنسا، نەهامەتی دووناوچەی کوردستانی تورکیاشی هاتەسەر، یەکەمیان "ساسۆن" کە ناوچەیەکی شاخاوی پارێزگای "سیرت"ە، بەرگریی دژی سوپای تورکیا بەسەرکردایەتی خێزانی "عەلی یوسف" دوای ١٢ ساڵ و دوایئەوەی زیانێکی گەورەیان بەهێزەکانی تورکیا گەیاند، راوەستا، و نزیکەی ٦٠خێزان پەنایان هێنایە بەرسوریا بەسەرۆکایەتی "عەبدولڕەحمانی کوڕە گەورەی عەلی یونس"، کە پیاوێکی نەخوێنەواربوو، بەڵام ستراتیژیی و سیاسییەکی بەهرەمەندبوو،تەنانەت تورکەکان ناویان نابوو مامۆستای بیروباوەڕ لەساسۆن. دوایئەوەی ٥ برای و زیاتر لەنیوەی خێڵەکەی لەشەڕەکاندا لەدەستدا، ڕێی خۆی کردەوە بەرەو سوریا و ژن منداڵان و پاشماوەی خێڵی "میرخاسی" لەگەڵ خۆی هێنا، کاتێك داوای مافی پەنابەرێتیی سیاسیی لەفرەنسییەکان کرد، دەسەڵاتی "ئینتداب" داواکەی رەتکردەوە و دووریان خستەوە بۆ دیمەشق و پیاوەکانیشیان بەچەندین گوندی جەزیرەدا بڵاوە پێکرد.

عەبدولڕەحمان خۆی لەناو رووناکبیرانی کوردا دۆزییەوە کە هەندێکیان وەك نمونەی "عوسمان سەبری" زمانی کوردییان وەك ئوستاد ئەزانی. عەبدولڕەحمان سەریکردە خوێندن وهەموو بەیانییەك وەك منداڵە خوێندکارەکان کتێب و دەفتەرەکانی ئەخستە بندەستییەوە و بەشەقامە تەسکەکانی (حی الاکراد)دا ئەڕۆی بەرەومالی عوسمانی سەبری و بەگەرموگوڕی وڕێکوپێکیی ئەرکەکەی جێبەجێ ئەکرد، تا دوای چەند مانگێك توانی خوێندنەوە و نووسین فێربێت بەزمانی کوردی و پیتی لاتینی کە (ئەلف بێ)ەکەی "میر جەلادەت بەردخان" دانابوو. دوای ماوەیەکی تر دەستیدایە نووسینی چیرۆك و شیعر، ئەوکاتە تەمەنی ٥٧ ساڵ بوو.

دوای ئەو کۆتاییە خەماوییەی ساسۆن، کارەساتی دەرسیم دەستپێکرد، خاکی زیو و ناوچەیەکی شاخاویی فراوان کە بەشێکی گەورەی باکووری خۆرئاوای کوردستانی تورکیا ئەگرێتەوە، چیا سەخت و عاسییەکان کە داپۆشرابوون بەدارستانی داری زانی کۆن،

دەرسیمی کردبووە دورگەیەکی سەربەخۆی دوور لەداگیرکاریی راستەوخۆی ئەو ئیمپراتـۆریی و زلهێزانـەی حکـومی خۆرهـەلاّتی ناوەڕاسـتیان ئـەکرد. دوای "رۆمـان و سـەلجووقی و بیزەنتییەکان" چەندین جار عوسمانییەکان سەری خۆیاندا لەبـەردی شـاخەکان و دوایئـەوەی دلنیابوون ناتوانن ناوچەکە کۆنترۆڵ بکەن رازیبوون بەسەربەخۆیی ناوخۆیی تەواوی ئـەو ١٢ خێڵەی لەدەرسیم ئەژیان.

بـەلاّم مـستەفا کـەمال دوایئـەوەی سیـستمی خەلافـەتی هەڵوەشـاندەوە و کۆمـاری دامەزراند پەنای بۆ فێـڵ و تەڵەکـەبرد بـۆ ئـەوەی دەرسـیم بـەدووربێت لـەو راپەڕینانـەی لەناوچەکانی تری کوردستان سەرهەڵئەدەن.

سەید رەزای سـەرۆکی خێڵـە هاوپەیمانـەکانی بـانگکرد بـۆ ئەنکـەرە و پێـشوازییەکی شاهانەی لێکرد و بردی بـۆ پەرلـەمان و کورسـی سـەرۆك کۆمـاری بۆپێـشنیازکرد. ئـەم مامەڵەیە بەردەوامبوو تا ساڵی ١٩٣٧، ئـەو سـاڵە چارەنووسـسازەی کەمـستەفا کـەمال بـەرگریی کـوردی تێکـشکاندبوو. سـەرەتای ئەوسـاڵە داوای لەسـەرۆك خێڵـەکان کـرد، بەتایبەت(سەید ڕەزا) کەئەوکاتە تەمەنی گەیشتبووە ٧٠ساڵ،چەکەکانیان رادەستی ئـەو بنکـــە ســـەربازییانە بکـــەن کـــە لەدەوروبـــەری ناوچـــەکانی دەرســـیمدا دانـــراون، ئاگادارکردنەوەکەشی هاوکات بوو لەگـەڵ لەسـێدارەدانی ژمارەیـەکی زۆری روونـاکبیران و نیـشتمانپەروەرانی کـورد. مـستەفا کـەمال خـۆی مەسـەلەی دەرسـیمی گرتەدەسـت و یەکێکبوو لەنمونە زەقەکانی دڕندەیی و خوێنڕێژیی. دەسەلاّتی سـەربازیی و بەڕێوەبـەرێتیی ناوچە کوردییەکان سپێردرا بـە(عەبـدولڕەحمان پاشـا) کەفەرمانـدەی هێـزە چـەکدارەکانی تورکیابوو. ئەویش دەستەی ئەرکانەکەی گواسـتەوە بـۆ جـەزیرە و زیـاتر لـە(١٠٠ ٠٠٠) پیاوی کۆکردەوە و چەکداریکردن بەنوێترین چەکی سـەردەم بـۆ کۆتـایی پێهێنـانی کـورد. فڕۆکەکانی بۆردومـانی ئـەو گوندانـەیان ئـەکرد کـە جگـە لـەژن و منـداڵ و پیر،کەسـی

تیانەمابوو، سەربازانی تـورکیش بەچـیمەنتۆ دەروازەی ئـەو ئەشـکەوتانەیان داخـست کـە سەدان منداڵ و ژن لەترسی بۆردومان پەنایان بۆ بردبوو.

ساڵی **١٩٦٣** چاوم بەیـەکێ لەرۆژنامەنووسـانی تـورك کـەوت کـە ببـووە دیبلۆمـات لەیـەکێك لـەوڵاتانی خۆرئـاوا، ئـەوەی بـۆ ئاشـکراکردم: توانیویـەتی وێنـەی یـەکێك لەرووبارەکانی دەرسیم بگرێت کە پڕبـووە لەلاشـە، بـەڵام کـەس شـایەتییەکەی نابینێـت، چونکە مێجەرێکی (موقەدەم) سوپای تورکیا فیلمەکەی لێوەرگرتووە و سوتاندوویەتی.

ئەو تاوانەی لەدەرسیم ئەنجامدرا، هەواڵەکانی لەدەرەوە بەکەس نەگەیشت، تەنیا لـەڕێی رووناکبیرێکی کوردەوە نـەبێ، ئـەویش دکتـۆری بەیتـەربی (نـووری دەرسـیمی) بـوو کـە لەقەسابخانەکە رزگـاریبووبوو وپـەنای بردبـووە بەرسـوریا. ئەوکاتـە سـەرکردەکانی سـوپا دژایەتی تورکەکانیان ئەکرد بەرامبەر بەداواکانیان سـەبارەت بەسـنجاقی ئەسـکەندەروونە، بۆیە رێیان ئەدا ڕۆژنامەکان تاوانەکانی سەربازانی تورك و بـەرگریی پاڵەوانانـەی کـوردانی تورکیا بڵاوبکەنەوە.

رۆژنامەی (القبس) لەیەکێك لەمانشێتەکانیدا نووسـیبووی: (کوردەکـان بەخۆرسـکیی سەربازن.)

رووداوەکـانی کوردسـتانی تورکیـا هەراسـانیان کـردم، بۆیـە یاداشـتێکم ئامـادەکرد سـەبارەت بەسیاسـەتەکانی تورکیـا بەرامبــەر بـەکوردی تورکیـا بەگـشتیی و بەرامبـەر بەدەرسیم بەتایبەتی و سـەرۆکایەتی شـاندێك کـەپێکهاتبوو لەژمارەیـەك لەخوێنـدکارانی دواناوەندی فرەنسایی و ژمارەیەکی تر لەخوێندکارانی (حی الاکـراد)،رووەمـانکردە چـەندین باڵوێزخانە بۆ پێشکەشکردنی یاداشـتەکە، لەهـەموو باڵوێزخانـەکان پێـشوازیی گـەرمیان کردین و گوێیان لێگرتین و بەڵێنیانـدا حکومەتـەکانیان لەسـکاڵاکەمان ئاگاداربکەنـەوە، بەڵام جیهان بەرامبەر بەکارەساتی کورد هەر بێدەنگ بوو. ئینگلتـەرە کەمـەزنترین هێـزی ئەو سەردەمەبوو، ئەیویست هاوپەیمانێتییەکەی لەگەڵ تورکیا بپارێزێت بۆ رووبەڕووبونەوەی

هێزی گەشەکردووی ئـەڵمانیای هیتلـەری و گوشـاری خـستەسەر فرەنـساش تـا سـنجاقی ئەسکەندەرونە بەپێچەوانەی ویستی دانیشتوانەکەیەوە بداتە تورکیا.

پێکهێنانی ئەو شاندە، بوو بەخاڵی دەستپێکی یەکەمین کۆمەڵـەی خوێنـدکاری کـورد "هێڤی" لەکۆتایی ساڵی ١٩٣٧دا کە پێکهاتبوو لە١٥ خوێندکار وتـەنها سـاڵ و نیوێـك بەردەوامبوو. لەو ماوەیەدا و سەرەڕای یاداشتەکە لاوانی کورد لەپێویـستیی خۆڕێکخـستن تێگەیشتن و کەوتنەپێکهێنانی یانـەی ئـەدەبی و وەرزشـی و ڕێکخـراو و پـارتی سیاسـیی نهێنی، تا لەساڵی ١٩٥٧دا "پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا" دامەزرا.

لەماوەی دووساڵدا دەرسیم ڕووبەڕووی جەنگێکی سەرتاسـەریی بـووەوە و لەوماوەیـەدا لەناوچەکانی تری کوردستان دابڕدرا، جیهانیش پشتگوێی خـست، سـەدان هـەزار هێکتـار دارستان سوتێنران و خەڵکەکە بێبەزەییانە قەڵاچـۆکران، لـەکۆتایی سـاڵی ١٩٣٨ دا ئـیتر دەرسیم سەربەخۆیی نەماو تورکەکانیش پەنایان بردەبەر جۆرێکی نوێی چەوسانەوە، هـەموو ئەو سەرکردە کوردانەیان کوشت کە هاوکارییان کردبوون.

زیندانەکانی شارەگەورە نزیکەکانی وەك ئەلعـەزیز و ئـەرزنجان و سـیواس و مالاتییـە، لەدەسـتەبژێری جـەنگاوەرانی کـورد ئـاخنران و دانیـشتوانەکەش کـە زیـاتر لـەملیۆنیك کەسبوون ڕاگـوێزران بـۆ خۆرئـاوای تورکیـا و بەگونـد و شـارەکانیدا پەرشـوبڵاوکرانەوە و دەرسیم وەك ناوچەی قەدەغەکراو ڕاگەیەنرا، ئەوانەشی ڕزگاریان بووبوو و نەوەکانی دواتـری ئەم ڕاگوێزرانـەش، نـەیانتوانی بگەڕێنـەوە تـا دوای سـاڵی ١٩٥٠، کـە پـارتی دیمـوکرات سەرکەوتنی بەدەستهێنا.

لەلای خۆمەوە ئەوکارەساتەی کـە بەسـەر گەلەکەمانـدا هـات، دواتـریش ڕاگەیانـدنی جەنگی جیهانیی دووەم هەژاندمی و وام بەباشـزانی لـەناو کوردەکانـدا بمێنمـەوە و هـەوڵی فێرکردن و ڕێکخستنیان بدەم بۆ خۆئامادەکردن بۆ ئەو ڕۆژەی دۆخـی ئێـستای خۆرهـەڵاتی ناوەڕاست ئەگۆڕێت.

چــونکه ئاشــکرابوو نەخــشەی خۆرهــەڵاتی ناوەڕاســت لەئــەنجامی ســەرکەوتنی هاوپەیمانەکان و ململانێکانی نێوانیان دارێژرابوو، وەك چارەســەری نــاوەنجی دوای جــەنگی جیهانیی یەکەم، کەکارەساتی گــەورەی بــۆ کــورد بــەدواوە بــوو و کــورد بوونــە قوربــانیی بەرژەوەندیی گەلانی تر،بەپلەی یەکەمیش بوونە قوربانیی بەرژەوەندیی وڵاتانی زلهێــز. لــەو ماوەیەدا بیرم لەوەئەکردەوە کە ئەمجارە لەمافە رەواکانمان بێبەش ناکرێین. کاکم کــە هــەوڵی ئەدا من پزیشکیی بخوێنم، هەڵسوکەوت و بۆچوونەکانی من لەگەڵ راکانی ئەو ناکۆك بــوو، چونکە ئەو ئەیویست خوێندن تەواوبکەم پێش ئەوەی بچمە ناو سیاسـەتەوە. بــەڵام چــونکە بڕیارەکەی من یەکلاکەرەوەبوو، بۆیە ناچار قایل بوو و ئامۆژگاریی کــردم کــە میــانڕەوبم و ساڵێکی تریش لای بمێنمەوە پێش گەڕانەوەم بــۆ زانکــۆ. لــەو ماوەیــەدا لەقامیــشلی-وەك گوند و ناوچەکانی تر- ئــەو قوتابخانانــەی بــەزمانی عــەرەبی ئەیانخوێنــد دەگمــەن بــوون، لەبەرامبەر ئەوەدا قوتابخانەی تایبەتی سەرەتایی و ناوەندیی ســەر بەکەمینــە ئاینییــەکانی ئەرمەنی و سریانی لەشارەکانی حەسەکە و قامیشلیدا هەبوون. کچانی گەنجت ئــەبینی کــە لەو قوتابخانانــە ئەگەڕانــەوە و راهیبــەکانی (دڵــی پــیرۆز) سەرپەرشــتییان ئــەکردن، بــەڵام قوتابخانەی کوردیی نەبوو.

ســەرەڕای نــەبوونی قوتابخانــەی کــوردیی بنەمایــەکی پتــەوی ناسیۆنالیــستانی کــورد لەقامیشلی و گوندەکانی دەوروبەری لەجگەرخوێنی شاعیر کۆبوونەوە، ئەویش لەبەرئــەوەی هــانی خــەڵکی ئــەدا دژی ئاغاکــان و مــەلاکان و خوێنــدکارانی حوجرەکــان (فــەقێ) کەخوێندنیان لەخوێندنگەکان تەواوکردبوو،منیش هاوکاریی شاعیرە میللییــەکان و مــەلا و خوێنــدکار و لاوەکــانم ئــەکرد بــۆ ئــەوەی گــەلی کــورد بهــەژێنین و لەخــەو هەڵیــسێنین. شیعرەکانی جگــەرخوێن کاریگــەریی زۆری هــەبوو لەســەر ئــەو گەلــەی زۆر دەوڵەمەنــدە بەدابونەریتی ئەدەبی و فۆلکلۆریی. جگەرخوێن شــیعرەکانی بــەزمانی خــەڵك ئەنووســی و بەشێوەی داســتان ئەیخوێندنــەوە. ئــەو جوتیــارە کوردانــەی بــۆ یەکــەمجار ئــەیانبینی کــە

لەگۆڕەپانێکی گشتیدا لەسەر کورسییەك راوەستاوە و باسی سەروەرییەکانی رابردووی گەلی کورد ئەکات و سکالاّ لەدۆخی ئێستای ئەکات وپێشبینی داهاتوویەکی روونـاکی بـۆ ئەکات، بەمەرجێك تێبکۆشن و یەکگرتووبن، هەندێکیان بەشێتی تێئەگەیشتن وەك ئـەوەی لەشێتخانە رایکردبێ. چەندین جار ئـەمبینی کـە وەك ئـەوەی مامەڵـە لەگـەڵ شـێتێکدا بکەن، مامەڵەیان لەگەڵ ئەکرد و سەریان رائەوەشاند و ئەیانوت:

-(گوناهە، گەنجێکی قۆزی وا شێتبووە!)

بەلای شێخەکانی تاریکی و ئاغـا و دەرەبەگەکانـەوە ئـەم شـاعیرە مەترسـییەك بـوو کەئەبوو بەزووترین کات لەکۆڵ خۆیانی بکەنەوە،بەڵاّم لەبەرامبەر ئەو پشتیوانییە فراوانـەی کە وردەوردە لەلایەن خەڵکەوە لێیئەکرا، هاوسۆزیی و دڵبەندیی جێی گومان و دژایـەتییان دەگرتەوە و خەڵکێکی زۆر شیعرەکانیان لەبەرکردبوو و شێخ و مەلاکان ناچاربوون گوێ لـەو شیعرانە بگرن کە تیایدا گاڵتەی بەوان ئەکرد و پێی رائەبواردن.

سەرەڕای حەوسەڵەی خراپی کارمەنـد و توندڕەوە عەرەبـەکان، بـەڵاّم فرەنـسا،ئازادی دابوینێ بۆ چالاکیی شیعر و مۆسیقا و هەڵپەرکێی میللی و گوێی خۆیان خەواندبوو لـەوەی بەناو گوندنشینەکاندا ئەگـەڕاین و لـەناو جوتیارەکانـدا چـالاکی نەتـەوەییمان ئەنجامئـەدا وچەندین هەفتە لەلایان ئەمابینەوە، هاوبەشیمان ئـەکردن لەخواردنـە سـادەکانیاندا و ورەی رووخاویانمان بەرزئەکردەوە. ئازار و نەهامەتییەکانیان هانی ئـەداین هۆشـیاریان بکەینـەوە سەبارەت بەو چەوساندنەوە نەتەوەییەی تووشی بووبوون و هانمان ئەدان بۆ راپەڕین لەدژی.

سەرەتا کاردانەوەی خەڵکە هەژارەکە دووربوو لەوەی کاردانەوەیەکی باش بێت، چـونکە کاری کێڵگە، بڕستی لێبڕیبوون، دووربوون لـەرووداوەکانی جیهـان، دیلـی دەسـتی نـەزانین بوون، و سەرۆکە ئایینیی و دنیاییەکانیان کوێریـان کردبـوون، و هـیچ بایـەخێکیان نەئـەدا بـەهۆنراوە و گۆرانییـە نیـشتمانییەکان. هەنـدێکیان پێکـەنینیان ئـەهات بـەباوەڕمان و

بەکوردستانێکی ئازاد و سەربەخۆ، هەندێکیشیان هەڵئەستان و قسەی ڕەقیان ئاڕاستەی ریش سپییەکانیان ئەکرد.

ریشسپییەکانیش ئەیانوت:

-ئێوە گەنجن و خوێندەواری شارن و ئەتانەوێت کێشەمان بۆ دروست بکەن. ئێمە بەچارەنووسی خۆمان شادمانین، نیعمەتی خواردنی رۆژانەمان هەیە و ئەتوانین پێنج فەرزە نوێژ بکەین، ئێمە بەمە شادمانین. تکاتان لێئەکەین داوای لەوەزیاترمان لێمەکەن، و بەبیروباوەڕی دژ بەئایین و دەوڵەت کێشەمان بۆ مەنێنەوە.

یا ئەیانوت:

-ئێوە شارین و کەس ناوێرێت دەستتان بۆ بهێنێت، بەڵام ئێمەی جووتیار گەر هەستی نیشتمانی خۆمان دەربڕین، یەکسەر حەیزەرانی ژەندەرمەکان ئەبینین بەسەر سەرمانەوە.

ئەمانویست تێیان بگەێنین کە:(ئێمە دژی ئایین نین و زۆردوورین لەوەوە. ئێمە تەنیا داوائەکەین شەریعەت بەتەواوی جێبەجێ بکرێت و نەبێتە ئامرازێکی هەلپەرستیی و نەزانین و پێغەمبەر (د. خ) وتویەتی:"دوای زانین بکەون گەر لە(چین)یش بێت"، بەڵام بەناوی ئایینەوە لەزەلکاوی نەزانیندا نوقمکراون، جگە لەوەش قورئان ئەڵێت: "باوەڕداران برای یەکن "، کەچی سەرەڕای ئەوە وڵاتانی ئیسلامیی سیاسەتی بەکۆیلەکردن، تەنانەت قەڵاچۆکردنی کورد ئەگرنەبەر، جا ئەو کوردە موسڵمان بێت یا کریستیان و ئێزدیی، جگە لەوەش دەوڵەتی سوریا لەلایەن زلهێزێکی بێگانەوە پێکهێنراوە و بەزۆر بەسەر کورددا سەپێنراوە، لەگەڵ ئەوەشدا ئێمە نیازمان نییە لاوازی بکەین یا دژایەتی بکەین، ئێمە تەنیا داوائەکەین تایبەتمەندیمان لەبەرچاو بگیرێت و رێزمان بگیرێت، سەرەئەنجامیش ئەمانەوێت هەموو میللەت راستییەکان تێبگات و ویستی خۆی دەربڕێت بەوەی دان بەناسنامەیدا بنرێت و رێزی مافە رەواکانی بگیرێت. ئێمە تەنیا ئەوەندەمان ئەوێت و هیچی تر.)

لەبەردەم بانگە ئاشکراکانماندا بەرامبەرەکانمان یا بێدەنگ ئەبوون و یا ئەکەونە ورتە ورت:

-(لەوانەیە ئێوە راستبکەن، پاشان ئێوە گەنجن، بەڵام ئێمە تەمەنمان کۆتایی هات و سەرمان لەلێواری گۆڕ ئەلەرزێت و ناتوانین دواتانکەوین. ئێوە بەردەوامبن و ئێمەش داوای سەرکەوتنتان بۆ ئەکەین.) سەرەڕای دژایەتیی توند و هەڕەشەی زەقی هەندێك لەئاغاکان بەکلککگرێدان لەگەڵ کاربەدەستاندا، بەردەوام ژمارەی ئەو جووتیارانە لەزیادبووندابوون کە لەناسنامەی نەتەوەی خۆیان ئەگەیشتن و لێمان نزیك ئەبوونەوە.

(حی الاکراد)ی دیمەشق کە ژمارەیەکی زۆری رووناکبیران و خوێندکاران و دەرچووی دواناوەندیی تیابوو، زەمینەیەکی لەباربوو، بۆیە لەوێ کەوتینە دامەزراندنی رێکخراوی رۆشنبیریی وەرزشیی، و ئەدیبان و زمانزانەکان بەئازادیی زمانی کوردییان ئەوتەوە. ساڵی ١٩٣٩ تیپێکی تۆپپێی بەناوی (کوردستان)دامەزرا، بەشداریی خولی شاری دیمەشقی کرد و ساڵی ١٩٤٠ پلەی یەکەمی بەدەستهێنا و جەماوەرێکی زۆر فراوانی هەبوو، بەشێوەیەك خەڵك لەقامیشلییەوە ئەهاتن بۆ هاندانی یاریزانەکان. رووداوێکی نائاسایی بوو کاتێك هەزاران بینەری دیمەشق هاواریان ئەکرد (یەڵا کوردستان، پەلاماربەرە کوردستان، بژی کوردستان.)

لەرۆژنامەکانیشدا لەبارەی خولەکەوە نوسرا:

-(کوردستان سەرکەوت).

باڵوێزخانەی تورکیا لەدیمەشق لەوەی زیاتر پێویست نەبوو، تا کێشەبنێتەوە، وهەموو قورسایی خۆی لای بەرپرسانی فەرنسا و سوریا خستەگەڕ، بۆ کۆتاییهێنان بەو دیاردانەی دژایەتیکردنی تورکەکان، بەهوتافکێشان بەناوی کوردستانەوە. بۆیە فەرنسی و سورییەکان بۆ قایلکردنی ئەنکەرە، کۆمەڵەکانیان ناچارکرد چالاکییەکانیان رابگرن.

دەسەڵاتدارانی ئەنکەرە هەر بەم سەرکەوتنە نەوەستان، بەڵکو کاتێك گەیشتنە ئەوباوەڕەی هەستی نەتەوەیی کورد لە(جەبەل الاکراد)ی باکووری حەلەب بوژاوەتەوە،

ئەفسەرێکی تـورکی سـەر بەموخابـەراتیان نـارد، تابـەنهێنی بـچێتە ناوچـەکە لەبـەرگی شێخێکی ئاییندا بەناوی "شێخ ئیبراهیم". دوای ئـەوەی ژمارەیـەکی زۆری شـوێنکەوتوو (موریـد)ی لــەخۆی کـۆکردەوە، جـەنگێکی بێبەزەییانــەی دژی ئاغــاواتی ناوچــەکە و خێزانەکانیان و لایەنگرانیان راگەیاند و لەماوەی چـەند مانگێکـدا ناوچـەی (جەبـەل) کـە ژمارەی دانیشتوانەکەی ۲۵۰ هەزار کـەس ئـەبوو کەوتـە کـوورەی جـەنگێکی نـاوخۆوە، لەجیاتی ئەوەی سوپا بێتە ناوەوە بۆ راگرتنی قەسابخانەکان، دەسەڵاتی ئینتـدابی فرەنـسیی ژەندرمەی سوپای بەو ئەرکە راسپارد، ئەوانیش کە ژمارەیان کەم و چەکی خراپیـان پێبـوو، بەناکامی لەگۆڕەپانی شەڕ کشانەوەو هیچیان پێنەکرا وهەردوولایان جێهێـشت بێبەزەییانـە یەکتربکوژن.

ئەم شەڕی براکوژییە سەرەتای ساڵی ۱۹۳۹ دەستی پێکرد و ماوەی ۲سـاڵی خایانـد و ئەنجامەکەی کوژرانی زیاتر لە۱۰ هەزار کەس و وێرانکردنی ناوچەیەکی گەشەسەندوو بـوو، ورقی لەنێوان خەڵکەکـەدا چـاند، شـێخ بـرایمیش دوای ئـەوەی ئەرکەکـەی جێبـەجێکرد، لەپڕێکـدا بـێ هـیچ ناونیـشانێك دیارنـەما و کـەس نـەیزانی ئـەو پیـاوە کێبـوو، وچـی بەسەرهات؟!

دوای ئــەوەی راپەڕینــە کوردییــەکانی کوردســتانی تورکیـا بەشـێوەیەکی دڕندانــە و خوێناویی سەرکوتکران، رژێمی کەمالی لەهــەموو شـوێنێك چـاودێریی هـەر جووڵەیـەکی کـوردی ئـەکرد بۆئـەوەی بەشـێوەیەکی راسـتەوخۆ یـان ناڕاسـتەوخۆ هـەر لەلانکەکەیـدا سەرکوتی بکات، لەبەرئەوە بەردەوام مەترسیی بەسەرسەری پەنابـەرانی کـوردی تورکیـا و کوردە نیشتمانپەروەرەکانی سوریاشەوە ئەسوڕایەوە. هەمیشە لەبەردەم هەڕەشەی سـکاڵای دروستکراوی حکومەتی تورکیا و هەواڵنێرانیان بـوون بـەناوی تاوانبـاری مـافی سـیڤلی و راونان و رفاندن و کوشتن. پیاوە بەتەمەنەکان هەمیشە ئامۆژگارییـان ئـەکردین بـەنهێنی و هۆشـیارانە کاربکـەین. ئامۆژگـاریی منیـشیان کـرد کەسـواری شـەمەندەفەری نێـوان

"قامیـشلی- حەڵـەب" نـەبم، چـونکە بەشـی زۆری ڕێـڕەوی شـەمەندەفەرەکە کـەوتبووە ژێردەســەڵاتی تورکیـاوە، بـەڵام مـن خـۆم خـستە مەترسـییەوە و لـەو ڕێیـەدا تووشـی چەرمەسەریی بووم.

جارێکیان دۆخەکە ناچاری کردم لەحەڵەبەوە بگەمە قامیشلی.

ئەمە لە٢٠ی نیسانی ١٩٤٢ دابوو، کە ١٠ ڕۆژبـوو لەیـەکێك لەئوتێلـەکانی حەڵەبـدا گیرم خواردبوو.

من پێشتر لەبەیروتەوە بەرێگەی دیمەشقدا هاتبووم و چەندین جانتا و جلوبـەرگی تیپـی هەڵپەرکێی کوردی و کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامە و وێنەم هێنابوو، و ئەبوو بـەزووترین کـات بگەمە قامیشلی. ڕێگەی هاتوچۆی نێوان حەڵەب و قامیـشلی بـەهۆی ئـەو بارانـە زۆرەی ماوەی مانگێك بوو بـەردەوام ئـەباری، گیرابـوو، و چـەندین گۆمـاوی تیـا دروسـتبووبوو کەئۆتۆمبیل نەیئەتوانی پیایاندا تێپەڕبێت.

لەحەڵەب دەست و پێم بەسترابووەوە. هەنـدێك لەشـۆفێرەکانی ناسـیاوم ئامۆژگارییـان کردم کە بەشەمەندەفەر سەفەرەکەم بکەم. ژمارەیەکی زۆری خەڵکی قامیـشلی لەهـەمان ئەو ئوتێلەبوون کەمنی لێبووم وسەرگەرمی کارەکانیان بوون، لەوانە هەنـدێکیان بەرهـەمی کشتوکاڵ و ئاژەڵیی هێنابوو بۆ فرۆشتن وهەندێکیان هاتبوون بۆ کڕینی "کوتـاڵ و پـێڵاو و چا و قاوە و شەکر و سابوون" بۆ دووکانەکانیان. زۆربەی ئەوکەسـانە بـەکورد و عـەرەب و سریان و ئەرمەن و جوولەکەوە ناسیاوم بوون، هەندێکیان زۆر نزیکبوون لەکاکمـەوە، لەوانـە گەنجێکی سریانی کاسۆلیك بەناوی "جۆرج ئەزمیرلی" کە ماڵەکەیان نزیکی ماڵی خۆمـان بوو لەقامیشلی.

ئەزمیرلی، خەریکی بازرگانی ئاژەڵ و مانگابوو، و هەموو مانگێـك چـەندین فـارگۆن ئاژەڵی ئەهێنا بۆ حەڵەب بۆ فرۆشتن. کـەمن گەیـشتمە حەڵـەب ئـەو بـەقازانجێکی بـاش ئاژەڵەکانی فرۆشتبوو، وژمارەیەکی زۆر بەستەلیرەی سووریی خـستبووە نـاو کیـسەیەکەوە

وخۆی ئامــادەکردبوو بــۆ ئــەوەی بەشــەمەندەفەر بگەڕێتــەوە بــۆ قامیــشلی، زۆرم لەگــەڵ خەریکبوو کە لەگەڵیدا سەفەربکەم.

پێم وت(کە نــاتوانم بەرگــەی ئــازاری شــەهیدبوون بگــرم. وەك زۆر لــەکوردەکانی نــاو زیندانەکانی تورکیا.)

هەوڵیدا دڵنیام بکاتەوە کەسەفەرەکە بێ هیچ رووداوێك تەواوئەبێت و وتی:

-(جاری پێشوو پۆلیسی تورکیا داوای ناسنامەشیان لێنەکردین، خۆ ئەگەر بەرێکــەوت کەسێك رێی پێگرتیت، ئەوا خۆت ئەزانی پارەیەکی زۆرم پێیە و مرۆڤ ئەتوانێت بە١٠ لــیرە هەرکام لەو فەرمانبەرە برسی و بەرتیل خۆرانە بکڕێت.)

لێم پرسی:

-(بەڵام من ژمارەیەك کتێب و گۆڤاری کــوردیم پێیــە یــان لــەبارەی کــوردەوەن، گــەر بیدۆزنەوە کاردانەوەیان چۆن دەبێت؟)

-(ماوەی ئەوەیان نییــە ســەیری کتێــب بکــەن و زۆربــەی پیــاوانی گــومرگی تورکیــا بەهەزارحاڵ خوێندنەوە و نووسین ئەزانن. بەهەرحاڵ ژمارەیــەکی زۆر جانتــا و کتێــبم پێیــە بیخەرە ناو ئەوانەوە و بۆیان جیاناکرێتەوە.)

هەوڵەکانی "جۆرج ئەزمیرلی" و ویستی زۆری خۆشم بــۆ گەیــشتنە قامیــشلی،بڕیاری ئەوەیان پێدام ئەم سەفەرە سەرکێشانەیە بکەم.

پەنجەرەی فارگۆنــە کۆنــەکان و چــراکانی کەبەشــینێکی تــۆخ رەنگکرابــوون دیمــەنێکی ناشرینی نەگبەتیان هەبوو، لەوە ئەچوو لەمەیدانەکانی جــەنگ گەڕابێتــەوە، فارگۆنــەکانی پلەدوو کە ئێمەی تیابووین لەفارگۆنی شەمەندەفەری ناو فیلمی کاوبۆی ئەچوو.

من و جۆرج بەرامبــەر ژن و مێردێکــی مامۆســتا دانیــشتین کــە دواتــر پێیــان وتــین، لەقەیــسەرییەوە هــاتوون و ئەچــن بــۆ وەرگرتنــی ئەرکــەکانیان لــەدێریك کــە یەکێکــە لەناوچەکانی پارێزگای ماردینی کوردستانی تورکیا.

سـەعات ٤ی پاشـنیوەڕۆ شـوتی کەوتنەگـەڕی شـەمەندەفەرەکە لێیـدا و دووکـەڵ لەشەمەندەفەرە هەڵمییەکەوە بەرزبووە و هێڵەئاسـنەکە زیکەیـەکی تونـدی گوێگەڕکـەری لێبەرزبووەوە، دوای پەڕینەوەمان لەپردێکی سەر فورات چووینە ناوخاکی تورکیاوە. تاریـك داهاتبوو، چراشینە تۆخەکان شـوێنەکەیان رووناك ئـەکردەوە، چـاودێرانی تـورك بـەلایتی دەستیی درێژەوە خۆیانکرد بەفارگۆنەکاندا، پۆلیسێکی چەکدار لەگـەڵ پیـاوانی گـومرگ و ئاسایشی گـشتیدا دابـوو. کـە کارمەندەکـەی ئاسـاییش گەیـشتە لامـان هاوڕێکـەمی ناسییەوە، ئەویش پاکەتێك جگەرەی ئینگلیزیی لـەگیرفانی دەرهێنـاو پێـشکەشی کـرد و وتی: (ئەم دیارییەم بۆ هێناویت.) کارمەندەکەش بەخۆشـییەوە وەڵامـی دایـەوە: "باشـە، سـوپاس"، دوایـی وەریئەگـەرم، مـن ناسـنامەکەم گرتبـوو بەدەسـتمەوە بـۆ ئـەوەی بیدەمەدەستی، بەڵام ئەو تەنیا سەرێکی راوەشاند و وتی: (باشە، باشە...سوپاس.)

هەر دوایئەوە ئێمە خۆمانکرد بەفارگۆنی چێشتخانەکەدا و چاکترین خواردنمان داواکـرد، روونـاکی گونجـاو و پاکوخـاوێنی سـەرمێزەکان و هەڵـسوکەوتی رێکـوپێکی کارمەنـدانی چێشتخانەکە، کەبەرەچەڵەك لەیۆنانییەکانی ئەستەمبوڵن، دڵیکردینـەوە، و بـەدەم قـسەی خۆش و نوکتەوە کەوتینـە خـواردنی خۆراکـە بەلەزەتـەکان لەزەڵاتـە و گۆشـت و پـەنیر و (مەی)ەکەش خۆشییەکی تری بەخواردنەکە بەخشی.

خەریکی قاوەخواردنەوەبووین کـەژن و مێـردە مامۆسـتاکە پێـشنیازیان کـرد لەسـەر مێزەکەی ئێمە دانیشن. ویستمان سەری قسەیان لەگەڵدا بکەینەوە،بـەڵام زۆر بەئاگاییـەوە قسەیان ئەکرد و بەزۆر رامانئەکێشان بـۆ قـسەکردن، بـەڵام وردە وردە ئەوپێکـە مەیانـەی پێـشکەشمان ئـەکردن زمانیـانی بـەردا و دەیـان پرسـیارییان لێکـردین سـەبارەت بەچالاکییەکانمان و ژیانی ئابووریمان لەسوریا و نرخی کەلوپەل،و بـەراوردییان ئـەکرد لەگـەڵ نرخی شتەکان لەتورکیا وسەرسامبوون لەوەی لەسـوریا برسـێتیی نییـە و نـرخ بەوشـیوەیە نزمە،سەرەڕای بوونی هێزەکانی فرەنسا و بریتانیا لەو وڵاتە.

بەسادەییەوە وەڵامم دایەوە: (بۆوا سەرسامن؟ لەبەرئەوەی کە لەتورکیا برسێتی هەیە؟)

وەك ئەوەی سەرنجی ئەو راستییەم نەدابێت کـە بەدرێـژایی سـنووری سـوریا و تورکیـا بەسەدان سەرباز و جووتیاری تورك پەنائەبەنە بەر سوریا بۆ بەدەسـتهێنانی پاروویـەك نـان.

ژنە مامۆستاکە وەڵامی دایەوە:

-(بەداخـەوە سـەربازگیریی گـشتیی ١٩٣٩ هێـزی کـاری لەگوندەکانـدا نەهێـشت و بەرهەمی دانەوێڵەی ئەم ساڵانەی دوایی خۆرهەڵاتیش مێرووی سن بەتەواوی لەناوی برد.)

خۆم پێنەگیرا و لێمپرسی:

(مەبەستت لەخۆرهەڵات چییە؟)

ژنە مامۆستاکە وەڵامی دامەوە:

-(خۆرهەڵات بەشێکە لـەتورکیا و پێکهـاتووە لـەپارێزگاکانی مالاتیـە و ئەلعـەزیز و دیاربەکر و ماردین و ئۆرفە و سیرت و وان.....هتد.)

جارێکی تر لێمپرسییەوە:

- (تایبەتمەندیی ئەم پارێزگایانە چییە؟)

پیاوە مامۆستاکە بەتووڕەیی قسەکانی پێبڕیم و وتی:

-(هیچ تایبەتمەندییەکی نییە و هەروەك پارێزگانی تری وڵاتەکەمان وایە.)

مامۆستا ژنەکە بەهەمان تووڕەییەوە وتی:

-(هەمیشە بەشێکی جیانەکراوەبوون لەتورکیا، ئەوەنـەبێت کـە جـاران پێیـان ئـەوتن ویلایەتەکانی خۆرهەڵات، بەڵام ئەمڕۆ پێیان ئەوترێ خۆرهەڵات و باشووری خۆرهەڵات.)

پێم وت، و بێویستی خۆشم دەنگم بەرزبووەوە:

-(بـەڵام مـــن لەسەرنەخـــشە عوسمانییـــەکان بینیوومـــە کـــە بـــەپیتی گـــەورە نوسراوە"ویلایەتەکانی کوردستان" و هەموو کەسـێکیش ئـەزانێ خۆرهـەڵات و باشـووری خۆرهەڵات مەبەست کوردستانە، چونکە بەسادەیی هەموو دانیشتوانەکەی کوردن.)

بەبێزارییەوە وڵامیان داینەوە:

-(لەفەرهەنگەکانی ئێمەدا وشەی کورد و کوردستان نییە. ئەوە درۆی دوژمنانی نەتەوەی یەکگرتووی تورکیایە و گەر هەندێك سەرلێشواوی بەکرێگیراوی بێگانە ویستبێتیان ئەو دەستەواژەیە بقۆزنەوە، ئەوا پەندێکمان داداون کە قەت لەبیریان ناچێتەوە و ئەمرۆ وڵاتەکەمان لەو گەمانە پارێزراوە.)

وێرام کەجارێکی تر بپرسم:

- (بەڵام سبەینێ رووبەڕووی کێشە ئەبنەوە، چونکە ئێوە مامۆستان لەدێریك، چۆن ئەو منداڵانە فێرئەکەن کە جگە لەزمانی کوردی نازانن؟ و چۆن خزمەتی وڵاتەکەتان ئەکەن، گەر نکوڵیی لەراستییەکی ئاوا روون و ئاشکرابکەن؟)

پیاوەکە وەڵامی دایەوە:

-(ئەو کوردییەی تۆ باسی ئەکەیت هیچ نییە جگە لەزاراوەیەکی تورکی. لەتورکیاش هەروەك هەموو وڵاتانی جیهان زمانی فەرمی هەیە لەگەڵ زاراوەی خۆماڵی و بەبڵاوکردنەوەی خوێنەواریی ئەو زاراوانە لەناوئەچن.)

هەوڵمدا بۆیان روونبکەمەوە کە:

-(ئەگەر لەراستیدا کوردیی زاراوەیەکی هەڵقوڵاوبێت لەزمانی ئەدەبی و فەرمیی تورکیا، ئەوا، وەك تۆ پێشبینی ئەکەیت لەناوئەچێت، بەڵام لەراستیدا زمانی کوردی تەواو جیاوازە و رێزمان و فۆلکلۆر و ئەدەبی تایبەت بەخۆی هەیە، و لەڕوانگەی ئەم راستیانەشەوە بەئاسانی ناتوانن ئەم زمانە لەناوبەرن و زمانی تورکیی بخەنە شوێنی، جگە لەوەی چەندی ئێوە هەوڵبدەن ئەم زمانە لەناوبەرن بەرگریی زیاترئەبێت و رقوقینی گەل دژتان زیاترئەبێت.)

لەم کاتەدا شەمەندەفەرەکە لەوێستگەی "جەبەل ئابیچ — گردە سپی" راوەستا، و مامۆستا پیاوەکە هەستایەسەرپێ و دووچاوە سەوزەکەی تێبڕیم و وتی:

-(بەداخەوە کەکەسێك بەو رەوانییە بەزمانی تورکی قسەبکات و تا ئەو رادەیە بەرگریی لەمەسەلەیەکی خراپ بکات.)

پاشان دەستی ژنەکەی گرت و لەفارگۆنی چێشتخانەکە چوونە دەرەوە. جۆرجی هاوڕێم سەرەکۆنەی کردم و وتی: -(یەکەم، نەئەبوو ئەو مشتومڕەیان لەگەڵ بکەیت، دووەمیش، قسە لەگەڵ ئەو جۆرە کەسانەدا بێسوودە، چونکە ئێمە لەتورکیادایین نەك لەسوریا.)

پێم وت:

-(ئەبێت بەردەوام بیریان بخەینەوە، ئەگینا ئەو سیاسەتەی مستەفا کەمال دایڕشتووە، لایان ئەبێت بەئینجیل.)

-(بەڵێ، تۆ راستئەکەیت، بەڵام پێویستە بەئاگابین.)

دوای ئەوە داوای هەندێك خواردنەوەمان کرد تا رووداوەکەمان لەبیربچێتەوە و شادیمان جارێکیتر بۆ بگەڕێتەوە، بەڵام بێسوودبوو.

شەمەندەفەرەکە ماوەیەکی زۆر راوەستا، جۆرج گەڕایەوە بۆ فارگۆنەکە بۆ زانینی هەواڵی دوومامۆستاکە، یەکێك لەنەفەرەکانی خەڵکی قامیشلی پێی وتبوو، کە دوومامۆستاکە چوون بۆ خانووی وێستگەکە لەبەری تورکیا.

-(بەڵام بۆ ئەچن بۆ ویستگە؟ خۆ ئەوان ئەبێت لە"دەرباسیا" دابەزن بۆئەوەی بگەنە دێریك!)

پرسیاری لەو جۆرە نیگەرانیان کردم ، بۆیە جۆرج پەرداخە بیرەکەی بەرزکردەوە و پێی وتم:

-(بخۆرەوە، گوێی مەدەرێ.)

بەنیگەرانییەوە ئەمانخواردەوە و پێشبینی شتێکی خراپمان ئەکرد، خولەك و چرکەکان بەقورسی تێپەڕین و شەمەندەفەرەکەش هێشتا لەویستگەکە وەستابوو، سەرەنجام و دوای ٤٠ خولەك فارگۆنەکە لەرایەوە و شەمەندەفەرەکە کەوتەڕێ، لەوێدا جۆرج چوو بۆ

فارگۆنەکەی خۆمان بۆ ئەوەی بەدوای دووماموستاکەدا بگەڕێت ، کەنەیدۆزینەوە بڕیاریدا لەفارگۆنەکانی تر بەدوایاندا بگەڕێت. لەم کاتەدا پیاوێك بەهەنگاوی سەربازیی هاتەپێشەوە و لەسەرکورسییەك لەپشتمەوە دانیشت، پاشان ئاوڕیدایەوە بەرەو من و وتی:

-(ببوورە، پێئەچێت تۆم لەشوێنێك بینیبێت، بەڵام نایەتەوە بیرم لەکوێ، ئا..لەوانەیە لەقامیشلی تۆم بینیبێت، تۆ لەوشارە نیشتەجێ نیت؟)

بیرمکەوتەوە کە بەماموستاکانم وتبوو: (من نیشتەجێی شاری قامیشلیم.) بۆیە لەکاتێکدا کە هەوڵمئەدا هێمن دیاربم، پێم وت: (لەراستیدا ئەوە شاری منە.) پیاوەکە وتی:

-(کەواتە بەدڵنیاییەوە لەوێ بینیومیت. بەڵێ من نزیکەی ساڵێك ئەبێت بەئەرکێك لە"نسێبین"م و زۆرجار ئەچم بۆ قامیشلی و لەچێشتخانەی "کەربیس" نان ئەخۆم.)

ئەمە زۆر ماقوڵە چونکە منیش زۆرجار ئەچم بۆ ئەوێ، کابرا بەردەوامبوو لەقسەکردن و وتی:

-(ئەوە تۆ نەبوویت بەبۆنەی جەژنی نەورۆزەوە بەزمانی کوردی گوتارێکی ئاگرینت دا ؟!)

وڵامم دایەوە:

-(بەڵێ، ئەمە راستە.)

-(وایە، لەوێ بینیومیت، ئەبێت دان بەوەدابێنم کە بەچەپڵەڕێزانێکی گەورە پێشوازیت لێکراو ئەو رایەم لادروستبوو کە تۆ گوتاربێژێکی بەئەزموونیت و راهاتوویت لەسەر قسەکردن لەناو جەماوەرو گوتاردان لەکۆبوونەوەدا، خۆمن هەڵەنیم؟!)

-(جارجارە لەناو جەماوەردا قسەئەکەم.)

-(تۆ برایەکت نییە کەپزیشکێکی زۆر ناسراوە لەقامیشلی؟)

پێم وت:

-(بەڵێ وایە.... بەم پرسیارانەت ئەتەوێت بگەیتەچی؟)

-(هیچ، هەر لەبەرئەوەی روخسارت بەلامەوە نامۆ نەبوو، رێم بەخۆمدا قسەبکەم، بۆئەوەی دڵیشت پاکبێتەوە داوای لێبووردن ئەکەم گەر هەراسانم کردبێت. بەهیوای دیدارێکی تر، لەوانەیە لەچێشتخانەی "کەرببیس"!).

پاشان بەشێوازی سەربازانی ئەڵمانی سلاوی لێکردم و بەخێرایی لەفارگۆنی جێشتخانەکە چووە دەرەوە. دڵنیابووم کەپۆلیسی تورکیا ئەیەوێت پیلانێکم بۆ بچنێت، بۆیە بڕیارمدا بەپەلە لەشەمەندەفەرکە دابەزم و ئامڕازێك بدۆزمەوە بۆ گەیشتنە سوریا. لەوێستگەی دواتر بەپەلە خۆم گەیاندە یەکێك لەدەرگاکان، ژەندرمەیەکی تورك لەبەردەمیدا وەستابوو، رێی نەدام دابەزم و بەپەنجە ئاماژەی کرد بۆ وشەیەکی سەربازیی بەناوبانگی تورکی "یاساق" واتە قەدەغەیە.

خۆم کوتا بۆ دەرگایەکی تر سەیرئەکەم ئەویش لەلایەن خوێڕییەکی ترەوە گیراوە و پاڵی پێوەنام بۆ ناوە و قیژاندی "یاساق"ە. هیچ چارەیەکم نەما جگە لەوەی کە بگەڕێمەوە بۆ فارگۆنەکەی خۆم بەدڵێکی پڕ لەئازار و ترسەوە لەئەنجامی ئەم پێشهاتە.

دوای چەند خولەکێك شەمەندەفەرەکە کەوتەڕێ، جۆرج گەڕایەوە و ئەفسەرێك و دووسەربازی چەکدار دەوریاندابوو، ئەفسەرەکە فەرمانی پێکردم دوایکەوم بۆ فارگۆنەکەمان. دوایئەوەی شتەکانم هەڵگرت،ئەفسەرەکە لەبەردەم فارگۆنی پۆستەکەدا وەستاو داوای لەکارمەندی پۆستەکە کرد هەموو گوێنی پۆستەکان بێنێتە دەرەوە، کابراش بە بۆڵەبۆڵێکەوە وتی:

-(ئەو هەموو گوێنیە لەکوێ دابینێم؟)

ئەفسەرەکە تێی خوڕی:

-(لەکوێ ئەتەوێ داینێ؟ ئەمە کێشەی خۆتە)

کارمەندە هەژارەکەی پۆست بەتەتەڵەکردنەوە وەڵامی دایەوە:

-(بەڵێ...بەڵێ جەنابی ئەفسەر بەدوای شوێنێکی تردا ئەگەڕێم، پێموایە لەفارگۆنەکەی تەنیشتمان شوێنێکی گونجاو ئەدۆزمەوە.)

دوایئەوەی سەربازەکان لەبەردەم دەرگای ژوورەکەماندا وەستان، ئەفسەرەکە دەستیکرد بەپشکنینمان و کاتێ سەفتە پارەکانی لای جۆرج دۆزیەوە، یەکسەر دەستی بەسەرداگرت و کەوتە پشکنینی گیرفانەکانی من بەو هیوایەی چەکێکی ئاگرین بدۆزێتەوە. کە بێهیوابوو لەوە، ناسنامە سوریەکەم و ناسنامە رۆژنامەنووسییەکەمی کە هی رادیۆی بەیروت بوو برد. لەکاتی پشکنینی گیرفانەکانمدا چەرخێکی بەنزینی جوانی دۆزیەوە کە یەکێك لەناسیاوەکانم لەدیمەشق بەدیاری دابوویمێ، ئەفسەرەکە بەتامەزرۆییەوە لەناودەستیدا ئەمدیودیوی پێکرد و پاشان دایەوە دەستم. دوای رۆیشتنی ئەفسەرەکە، پۆستەچییەکە داوای لێکردم چەرخەکەی پێبفرۆشم.

منیش بەتوندی وەڵامدایەوە:

-(ئەوە دیارییە ونافرۆشرێت!)

ئەویش زیاتر سوورنەبوو، بەڵام بێهوا نەبوو لەوەی کە دەستیئەکەوێت.

لەفارگۆنی پۆستەکەدا، جۆرج بەخەمبارییی دانیشتبوو، منیش بەپێوە پاڵمدابوو بەپەنجەرەکەوە و چاودێری رێڕەوەکەم ئەکرد کەدووسەربازەکە بەکڵاوخودی جەنگییەوە وەستابوون و پۆستەچییەکەش کەرووخسارێکی منداڵانەی کەللەڕەقی هەبوو،خەوی بەچەرخەکەمەوە ئەبینی. لەو دیمەنە و وردبوومەوە، هەستم بەترسناکی دۆخەکە کرد. لەوکاتەدا نەهامەتییەکەی (رەشاد)م بیرکەوتەوە لەدیاربەکر و رووخساریم هێنایەوە بەرچاوی خۆم، کەکاتێك گەیشتە قامیشلی، شوێنەواریی ئەشکەنجە کاری کردبووە سەر جەستە و تەندروستیی، لەدڵی خۆمدا وتم: (نا... نابێت منیش وام بەسەربێت، ئەبێت لێرەنەمێنمەوە و خۆم رزگاربکەم لەچنگاڵی گۆستابۆی تورك، پێشئەوەی کاتەکە درەنگ ببێت.)

(ڕەشاد) ماوەی چل ڕۆژ لەدیاربەکر ئەشکەنجە درابوو، بەڵام پاسەوانێکی کورد بـەزەیی پێداهاتبووە و بەهەموو توانا یارمەتی دابـوو تـا بەزینـدوویی بمێنێتـەوە. لـەژێر دەرگـەی زیندانەکە و لەدرزەکانی بنمیـچەکەوە قەراغـە نـانی بـۆ فڕێئەدایـە ژوورەوە. ڕۆژێـك والی ئەچێت بۆ پشکنینی زیندانەکە و سەری ئەسوڕمێت لەو قیژە توندەی لەزیندانەکـەوە گـوێی لێئەبێت و داوائەکات ئەو کەسەی بۆ بهێنن کە ئاوا ئەقیژێنێت، ئەوانیش ڕەشـاد ئەهێننـە بەردەمی کەبەشێوەیەکی ترسناك لاوازبووە وهەمووگیانی لەئەنجامی ئەشـکەنجەی دڕندانـە شین بۆتەوە.

ئەو ڕۆژە و لەبەردەمی پۆلیـسی تورکـدا بـەقووڵی بـیرم لەڕەشـاد ئـەکردەوە، چـونکە بیانووی زۆرم هەبوو کە بترسم لەوەی ڕاپێچی تورکیام بکـەن. ئەترسـام مامەڵەیـەکی لـەو جۆرەم لەگەڵ بکەن، چونکە تەنیا تەمـەنم ١٠ سـاڵبوو کـە بـەبێ ویـستی خـۆم تورکیـام بەجێهێشت، بەڵام چۆن ئەتوانم خۆم ڕزگاربکەم؟.

هەستم ئەکرد پەتەکە وردە وردە لەدەوری گەردنم دێتەوەیەك. دوای شـەنوکەوی هـەموو ئەگەرەکانی بەردەمم و بیرکردنەوە، گەیشتمە تەنیا چارەسـەری گونجـاو، ئـەویش ئـەوەبوو لەکاتی ڕۆشتنی شەمەندەفەرەکەدا لەپەنجەرەکەوە خۆم فڕێدەمەخوارەوە.

گەنجێکی وەرزشکاربووم و ڕاهاتبووم لەسەر سواربوون و دابەزین لـەترامواى لەکاتێکـدا بەخێراییەکی زۆر ئەڕۆیشت، خۆشبەختانە ئەو ڕۆژەش جووتێـك پـێڵاوی نـەرمی وەرزیـشم لەپێـدابوو. پلانەکـەم هێنایـە بەرچـاوی خـۆم کـەبریتیبوو لـە: (خـۆم هەڵدەمـە دەرەوە و بەقەراغی پەنجەرەکەدا خـۆم شـۆڕکەمەوە و هـەردوو قاچـم گیربکـەم لەشـەمەندەفەرەکە و پاشان بەهـەموو هێزمـەوە خـۆم هەڵـدەم بـۆدواوە بۆئـەوەی لەسـەرقاچ خـۆم بگرمـەوە.) لەڕاستیدا ڕزگاربوونەکەم بەشێوەیەکی جیـاواز لـەوەی بـیرم لێکردبـووەوە و بەخێراییـەکی چاوەڕوان نەکراو ڕوویدا.

دوای ئەوەی بڕیاری راکردنمدا، دەستم خستە پشتمەوە بۆ پشکنینی پەنجەرەکە، هەرزوو دڵنیابووم لەوەی کە پەنجەرەکە دووتاکە و بەئاسانی بەلای راست یان چەپدا دەکرێتەوە، ئەم دۆزینەوەیە شادمانی کردم و سوورتربووم لەسەر خۆرزگارکردن.

بەهێمنی تاکێکی پەنجەرەکەم راکێشاو بەنیوەکراوەیی بەجێمهێشت، لەبەرئەوەی ناو فارگۆنەکە تاریکبوو ئەم کارەم سەرنجی کەسی رانەکێشا، ئیتر ئەبوو رێگەیەك بدۆزمەوە بۆ چەند چرکەیەك دووسەربازەکە سەرگەرم بکەم، بۆیە بەبیرمدا هات قوربانیی بەچەرخەکەم بدەم. ئاماژەم بۆ پۆستەچییەکە کرد و پێم وت:

-(ئەوە رام گۆڕی و ئامادەم چەرخەکەت پێبفرۆشم.)

ئەویش بەناباوەڕییەوە وەڵامی دامەوە:

-(گاڵتە ئەکەیت!)

-(نەوەڵا، ها ئەوە چەرخەکە)

پۆستەچییەکە چەرخەکەی وەرگرت و بەتامەزرۆییەکی ئاشکراوە پرسی:

-بەچەند؟

پێم وت:

-(ئەزانم زۆر حەزئەکەیت ببیتە خاوەنی ئەم چەرخە و ئامادەشیت چەند داوابکەم بمدەیتێ، بەڵام من نامەوێت هەلەکە بقۆزمەوە، لەفارگۆنەکەی تەنیشتمان ژمارەیەك خەڵکی سووری لێیە و بێگومان ئەوان ئەزانن چەند ئەهێنێت، برۆ لێیان بپرسە چەرخێکی ئاوا بایی چەندە ئەوان هەرچەندێکیان وت و لەوەش کەمتر ئەدەمێ.)

بۆئەوەی بچێت بۆ فارگۆنەکە، ئەبوو بەبەردەم دووپاسەوانەکەدا بەرێڕەوەکەدا بڕوات، منیش ئەوساتەم دەستنیشان کردبوو بۆئەوەی لەشەمەندەفەرەکەوە خۆم هەڵدەمەخوارەوە، بەڵام عەقڵی ناوەوەم بڕیاری شتێکی تریدا.

دوای چەند رۆژێك جۆرج بۆی گێڕامــەوە کــە پەنجەرەکــەم کردۆتــەوە و بەســەردا خــۆم هەڵداوەتــە دەرەوە وەك ئــەوەی خــۆم هەڵدەمــە نــاو مەلەوانگــە یــان دەریــاوە، خێرایــی دەستپێــشکەرییەکەم بــەلای دووســەربازەکەوە زۆر کتوپڕبــوو و بەپەلــە بــەرەو دەرگــای فارگۆنەکە هاتن بۆ گرتنم، لەتاریکییەکەدا یەکێکیان هەوڵیدا کوێرانە تەقــە بکــات، بــەڵام ئەویتریان دەستی گرت و وتی:

- (وازی لێبهێنە،خوا ئەیکوژێت.)

منیش کەبەسەر سەرودەستمدا کەوتم،بەشێوەیەکی شێتانە رامئەکرد بــۆ دوورکەوتنــەوە لەشەمەندەفەرەکە کەبەخێرایی ٨٠ کم لەســەعاتێکدا ئەڕۆیــشت و وەســتا و گەڕایــەوە بــۆ شــوێنی رووداوەکــە. لــەوێوە لەبــەر روونــاکی برۆجیکتۆرەکانــدا پــۆلیس و ژەندرمــە و سەربازەکانی تورك دوامکەوتن. کارەکەشــیان بــەوە ئاســانبوو کەلــەکاتی خۆهەڵدانەکــەدا کاتژمێرەکەم لێکەوتبوو، لەو ماوەیەدا من لەشوێنەکە دوورکەوتمــەوە، لــەکاتی راکردنــە شێتانەکەمدا لەپڕدا هاتە خەیاڵم کە گوێم لەدەنگە دەنگــە و پێــشموابوو ســێبەری خــەڵکم بینــی، بۆیــە بەنائاگاییــەوە بەدەمــدا خــۆم فڕێدایــە پــەنا تەپۆڵکــە کایەکــەوە، کاتێــك ئارامبوومەوە،هەستامەوەو بەنائاگاییەوە کەوتمەڕێ.

دوای ماوەیــەك هۆشــم کەوتــەوەکار، بــەڵام بەشــێوەیەکی زۆر ناهاوســەنگ، چــونکە نەمئەزانی لەکوێم، بۆ بەم شەوە باراناوییە ئەسوڕێمەوە؟ لەکاتێکدا من ئــا لــەم ســەعاتەدا لەجێیەکی گەرم و نەرمدا ئەخەوتم.

لەبەرخۆمەوە ئەمپرسی:

- (ئایا راستە من لەشەمەندەفەرێکدابووم و تورکــەکان لەفارگۆنێکــدا دەستبەســەریان کردووم و منیش رامکردووە و لەپەنجەرەکەوە خۆمهەڵداوەتە خوارەوە؟ بــەڵام مــن لــەکوێم؟ ئایا لەناو سوریام یان تورکیا؟و لەکام ناوچەی ئەو دوو وڵاتەدام؟)

بەدەم ئەم پرسیارانەوە ڕێگەیەکم دۆزییەوە و گرتمەبەر.نمە بارانێکی نەرمی پاییزیی شەوەکەی سازگارئەکرد بەبێ ئەوەی زۆر تەڕم بکات، بەڵام یارمەتیدام بۆئەوەی بێمەوە هۆش خۆم. دوای چەند خولەکێك کۆمەڵێك خانوو و درەختم بینی: بێگومان من لەگوند یا شارێك نزیك ئەبمەوە بەڵام ئاخۆ کوێ بێت؟

دڵنیانەبووم کە لەناو سوریادام و ئەترسام وانەبێت. بەڵام نەوەستام، لەپڕێکدا کەسێك بەزمانی عەرەبی هاواریکرد:

-(ئەوە کێیە؟)

وەڵامم دایەوە:

-(خۆمانین)

-(باشە، ئەتوانیت بپەڕیتەوە.)

لەوێوە تێگەیشتم کە لەناو سوریادام و ئەو شارەش شاری (عامودا)یە کە نزیکەی ٣٠کم لەقامیشلییەوە دوورە. کاتێك چوومە ناو ماڵەکانەوە دڵنیابووم شاری عامودایە، شارێکی بچووکی کوردییە و ژمارەیەکی زۆر ناسیاو و هاوڕێی تیایە، لەهەمووشیان چاکتر خێزانی (شێخ موس) کە بەپاکیی و نیشتمانپەروەریتی ڕاستگۆیانە ناسراون، ئەشمزانی ماڵیان لەکوێیە، بەڵام لەوساتەدا هێشتا تەواو نەهاتبوومەوە هۆش خۆم، بۆیە لەرێبوارێکم پرسی کە ماڵەکەیانم پیشان بدات.

ئەویش بەلایەوە سەیربوو کە لەودرەنگ وەختەدا بەشەقامەکانی عامودادا ئەسوڕێمەوە و لێی پرسیم:

-(چیت بەسەرهاتووە؟ لەوەئەچێت کەسێك لێیدابیت؟ دەی...دوایی بۆمانبگێڕەرەوە چیت لێبەسەرهاتووە.)

دەرگاکە داخرابوو و ماڵەکەش بێدەنگبوو، بۆیە چەندین جار لەدەرگامانداو بەدەنگی بەرز بانگمانکردن، سەرەنجام محەمەد عەلی دەرگاکەی بۆ کردینەوە، کاتێك بینیمی لەتر

ئەدەم بەپەلە بردمی بۆ هۆڵی میوان و جێگەیەکی بۆڕاخستم. کە پاڵکەوتم هەوڵمدا بەپێی توانا رووداوەکەیان بۆ بگێڕمەوە، بەڵام دیاربوو کەوتنەکەم زۆرتوندبووە، بۆیە هەرزوو تام لێهات و کەوتمە قسە وەك ئەوەی وڕێنەبکەم:

-(تورکەکان شادمان بوون کە منیان بینی لەبەردەستی خۆیاندا، بەڵام نایەڵم داخی خۆیانم پێبڕێژن، ناتوانن لەناومانبەرن، بڕوام پێبکەن سەرەنجام بەسەریاندا سەرئەکەوین.)

بەو شێوەیە قسەکانم دەستپێکرد و وردە وردە بوو بە پرخەپرخ. بەرەبەیان دەنگەدەنگێکی بەهێز بێداری کردمەوە. لەهۆڵەکەدا نزیکەی ١٠ کەس لەهاوڕێیانی کورد و ئەرمەن کەکاکیشمیان لەگەڵ بوو کۆبووبوونەوە تا دڵنیابن من هێشتا زیندووم و بەچاوی پڕ فرمێسکەوە باوەشیان پیاکردم. ئێستاش هەروەك ئەوەی دوێنێ روویدابێت، دێتەوە یادم کە چۆن کاکم و خاوەنە ئەرمەنەکەی چێشتخانەی "کەربیس" وەك منداڵ فرمێسکی گەرمیان ئەڕشت و پشتیان تێئەکردم بۆ شاردنەوە و سڕینی فرمێسکەکانیان ، بۆیە پێموتن:

-(پێویست بەگریان ناکات وەك ئەبینن تەندروستیم باشە.) لەگەڵ ئەو وشانەدا لەسەرجێگەکە هەستام، بەڵام قاچم لەگەڵم نەهات و کەوتمە سەرجێگەکە. کاکم لەشمی پشکنی بۆئەوەی دڵنیابێت کە هیچ کوێم نەشکاوە. قوڕ سەر و دەستی داپۆشیبووم و مشت و پەنجەکانم زۆر ئازاریان ئەدام، بەڵام هیچ شکاویی و لەجێچوونێکم نەبوو، تەنیا جەستەم کوترابوو. ئەو هاوڕێیانەی لەدەورمبوون پێیانوابوو کە راکردنەکەم بەم شێوەیە، لەبەخشندەیی خواوەبووە و "کەربیس" بەڵێنیدا بەو بۆنەیەوە قوربانیی بکات، هەر بەڕاستیش بەو بۆنەیەوە دووبەرخی برژاند. خۆرهەڵهات و ئەبوو بگەڕێینەوە بۆ قامیشلی، هەرچەندە رووداوەکە شەو روویدابوو کەچی کۆمەڵێکی زۆر خەڵك لەبەرماڵەکەماندا کۆبووبوونەوە و بۆ دڵنیابوون لەبێوەیی من.

ماوەیەكی كەم دوای راكردنەكـەم توركـەكان بەدەسـەڵاتدارانی فرەنـسی و ئینگلیزیـان لەقامیــشلی وتبــوو كــە ســیخوڕێكی ترســناكی ئــەڵمانی شــەو لەشــەمەندەفەر خــۆی هەڵداوەتەخوارەوە و ئێستا لەسەرخاكی ســوریایە و پێویــستە ســنوور دابخرێــت بــۆ ئــەوەی دەستگیربكرێت پێشئەوەی كارێكی تێكدەرانە ئەنجام بدات.

دوای دوورۆژ پیاوانی ئاسایشی فرەنسی و ئینگلیزی هاتن تـا لـەبارەی ئـەو رووداوەوە لێكۆڵینەوەم لەگەڵدا بكەن، دوایئەوەی بەسەرهاتەكەم بۆگێڕانەوە دەستیانكرد بەپێكـەنین و بەڵێنیانــدا یاداشــتێكی نــاڕەزایی ئاڕاســتەی دەســەڵاتدارانی توركیــا بكــەن ســەبارەت بە(پێشێلكردنی مافی رێبوارانی خەڵكی سوریا)و بەڵێنیشیاندا هەوڵ بدەن بۆ گەڕاندنــەوەی جانتاكاكانم كە هەرگیز چاوم پێیان نەكەوتەوە.

سەبارەت بەجۆرج ئەزمیرلی هاوسەفەریشم كە هیچ پەیوەندییەكی نـەبوو بەبزووتنـەوەی نیشتمانی كوردەوە، راپێچی ماردینیان كردبوو و سێ رۆژ خستبوویانە زیندانــەوە و پاشــان ناردیانەوە بۆ قامیشلی، دوایئەوەی ٥٠٠ لیرەی سورییان لێبەتاڵان بردبوو.

بۆ ماوەی چەندین مــانگ بەدرێــژایی ســنووری توركیــا لــەپارێزگای ئەلجەزیرە،خــەڵك لەدانیشتنەكانیاندا باسی راكردنەكەی منیان ئەكرد.

لەپاییزی ١٩٤٢دا دەستمدایە كـشتوكاڵ بەمەبەسـتی بـەردەوامبوونی پەیوەندییـەكانم لەگەڵ خەڵكی كورد و لەهەمانكاتدا دابینكردنی بـژێوی خـۆم. تـا سـاڵی ١٩٤٠ زەوییـە كشتوكاڵییەكان نرخێكی گەورەیان نەبوو و ئەتوانرا، بەمەرجی زۆرباش وەربیگرێت. لـەلای خۆشــییەوە نوســینگەی دانەوێڵــە لەســوریا كەدەســەڵاتی ئینتــدابی فرەنــسی و ئینگلیــز دایانمەزراندبوو وبەڕێوەیان ئەبرد، تۆوی برنجی هاوردەی میسریان بــەجووتیارەكان ئەفرۆشــت و توانیبووشیان سەرمایە و زەوی بەراوی بەكەڵك بۆ چاندنی برنج (مەرەزە) پەیدا بكەن.

یەكێك لەسەرمایەدارەكانی لوبنــان كــەناوی (ســەید خــەباز)بــوو، بەڕێوەبــەری بــانكی سوری- لوبنانی بــوو لەقامیــشلی، ســەرمایەیەكی گــەورەی هــەبوو و بەشــێكی فراوانــی

زەوییەکانی جزیرەی وەبەرئەهێنا و کۆمپانیاکەی بەناوی (شای برنجی جەزیرە)زۆر سەرکەوتووبوو.

کاتێك خۆم ئامادەئەکرد بۆ چاندنی زەوییەکانمان لە(جالوساکان)،سەید خەباز پێشنیازی کرد بەهاوبەشیی بیچێنێن، ئەشیویست بەتوانای دارایی زۆر و کارگوزارە پسپۆڕەکانییەوە کارم تێبکات، بەڵام پێشنیازەکەیم رەتکردەوە، چونکە پێشتر لەگەڵ جووتیارە کوردەکان رێکەوتبووم و زەوی و ئاو و تۆوم خستبووە بەردەستیان بەومەرجەی هەمووکارەکان ئەنجام بدەن و بەرامبەر بەوە داهاتەکەی بەنیوەیی بەشبکەین، کارەکەیان سەختبوو و چەند هەفتەیەکی ئەخایاند و ئەبوایە جۆگە هەڵبەستن و قەراغی زەوییەکە هەڵبدەنەوە بۆ ئەوەی وەك گۆمی گەورەی لێبێت و پڕبێت لەئاو و شەتڵەکان داپۆشێت.

ئەم چالاکییە بوارێکی فراوانی رەخساند تا هاموشۆی گوندەکان بکەم و بەشداری گفتوگۆ سیاسیی و کۆمەڵایەتیی و ئایینیی و ئەدەبییەکان بکەم لەگەڵ جووتیارانی کورد و کاربەدەستانی فرەنسی و ئینگلیز و هەوڵی زۆرم ئەدا تا بایەخیان بەلای مەسەلەی کورددا رابکێشم.

لەساڵی ۱۹٤۳وە سەرتاپای قوچەکی دەسەڵاتی فرەنسی و ئینگلیزی لەسەرەوە بۆ خوارەوە هەندێك قایلبوونیان دەربڕی لەهەموو بوارەکاندا بەرامبەر بەگەلی کورد. لەسوریا ئەم هاوسۆزییە بەشێوەی سەردانی کەسانی سیاسیی و پیاوماقوولی کورد بەرجەستەبوو،هاوسۆزییەکە ئاشکرابوو بەتایبەت لەعێراق کە لەساڵی ۱۹۱۹ەوە لەلایەن ئینگلیزەوە داگیرکرابوو، لەساڵی (۱۹۳٤)یشەوە هەردووبرا "ئەحمەد و مستەفا بارزانی" وبەشێکی زۆری خێڵەکەیان راگوێزرابوون بۆ بەسرە،لەوێش لەئۆردوگای زۆرەملێدا دانرابوون و پاشماوەی خێزان و خێڵەکەشیان لەسەرتاسەری عێراقدا پەرشوبلاو کرابوونەوە،و ئینگلیزەکان ناوچەی بارزانییان وەك ناوچەی قەدەغە راگەیاندبوو، ساڵی ۱۹٤۲ بارزانییەکان لەبەسرەوە گواسترانەوە بۆ سلێمانی کە ناوەندی بزوتنەوەی نەتەوەیی کوردبوو

لەعێراق و لەو دەمەشدا ڕێکخراوێکی سیاسیی لەشارەکەدا دامەزرا بەناوی (هیوا) کەچالاکییەکانی بۆ سەرتاسەری کوردستان فراوان کرد. کادر و ئەندامانی هیوا، بریتیبوون لەجووتیاران و خوێندکاران و ڕووناکبیران، سەرەڕای دەرەبەگەکان و ئەو ئەفسەرانەی لەڕیزەکانی سوپای عێراقدا بوون.

چالاکیە نهێنییەکانیان بەرهەمەکەی ئەوەبوو کە لەساڵی١٩٤٣دا و بەیارمەتی سەرکردایەتی هیوا، مستەفا بارزانی و هەندێك لەپیاوەکانی توانیان ڕابکەن و بگەنەوە ناوچەی بارزان و تەنیا ماوەیەکی کەمی پێویستبوو تاسەدان کەس لەجەنگاوەرانی خێڵەکەی لەدەوری کۆببنەوە و ئیتر کەوتە پەلاماردانی چەندین بنکەی پۆلیس لەناوچەکەدا، و بەدیل ئەیگرتن و بەئاسانیی چەکی ئەکردن، کاتێکیش هەستیکرد بەهێزبووە، لیستێکی داواکارییەکانی پێشکەش کرد.

لەو ماوەیەدا ئەڵمانیا بەهێز و سەرکەوتووبوو لەمەیدانەکانی جەنگدا و بریتانیاش چاوپۆشی ئەکرد لەپەیوەندی بازرگانی و نوێ و پتەوی نێوان ئەڵمانیا و تورکیا، تەنانەت خۆشی لەوەبێدەنگ کردبوو کەتورکیا ماددەی خاوی پێویست بۆ پیشەسازیی جەنگ ئەدات بەئەڵمانیا. ئینگلتەرە چاوەڕێبوو تا (فهرماخت) لەیەکێتی سۆڤییەت و باکووری ئەفریکا شکستی هێنا ئینجا تورکیای ناچارکرد ناردنی کرۆم بۆ ئەڵمانیا رابگرێت.

کاتێك ئینگلتەرە لەوە دڵنیابوو کەتورکیا بایەخ بەڕەخنەکانی نادات،بیرۆکەی راپەڕینێکی کوردی قبوڵ کرد و ئەمجارە نەچووە ناوەوە تابەهێزە تایبەتەکانی خۆی سەرکوتی بکات و لێگەڕا بەغداد خۆی کێشەکە چارەسەر بکات و دژی راپەڕیوانی کورد بجەنگێت، لەولاشەوە بەیارمەتی ڕێکخراوی هیوا، بارزانی سوپای عێراقی تێکشکاند و بەرەو هەولێر ڕۆییشت، بۆیە بەپەلە نووری سەعید کەئەو کات وەزیری یەکەم(سەرەك وەزیران)ی عێراق بوو داوای ئاگربەستی کرد و بارزانی بانگهێشتکرد بۆ بەغداد بۆ پێشکەشکردنی داواکارییەکانی. بارزانی بەهاوڕێیەتی وەفدێك چووە بەغداد، لەوێ

دانپیانانی حکومەتی عێراقی بۆ مافە رووناکبیریی و ئیدارییەکانی کوردستانی عێراقی بەدەستهێنا. لەرێگەی گەڕانەوەی بەهەولێر و کەرکوکدا بارزانی لەلایەن کوردەکانەوە وەك رزگارکەری کوردستان پێشوازی لێکرا. هەر لەوساتەوە حەزم ئەکرد بچم بۆ عێراق بۆ دیداری بارزانی و لێپرسراوانی هیوا، بەلأم سەرەڕای دەستێوەردانی بەرپرسێکی ئینگلیزیش، کەچی لێپرسراوانی ئینگلیز لەقامیشلی زۆربەتوندی ئەوەیان رەتکردەوە فیزای چوونەناو عێراقم بدەنێ.

لەو ماوەیەدا یەکێك لەئەندامانی کاریگەری هیوام ناسی کە ئەوکاتە لەبەشی کیمیای زانکۆی ئەمێریکایی لەبەیروت ئەیخوێند و جارجار بۆ هەندێك ئیشوکار ئەهات بۆ قامیشلی. لەیەکێك لەسەردانەکانیدا نیازەکەی خۆمم پێوت، ئەویش ئامادەیی دەربڕی لەرۆژێکدا کە ئەو دیاریئەکات لەسەر سنووری عێراق و سوریا ببینێت و ببات بۆلای بارزانی.

چەند مانگێك تێپەڕی و من بێئومێدبووبووم، کەهەندێك هاوڕێی نیشتەجێی سنووری عێراقم هاتن و پێیان راگەیاندم کە(ئامێدی) لەماڵی ئەوان چاوەڕوانمە، تاببات بۆلای بەرپرسانی کورد لەعێراق.

منیش یەکسەر بەسواری ماتۆڕە (جاوا) کەم بووم و دوای چەند سەعاتێك لای ئەو بووم.

عێراق و لوبنان

- دوومانگ لەزیندانەکانی موسڵ و بەغداد
- مانگرتن لەخواردن
- ژیان لەزیندانەکانی عێراقدا
- لەبەندینخانەی عەمارە
- لەناو گیراوانی کورد و عەرەب و ئەورووپیدا
- دۆخی بارزانی و کوردەکان لەسایەی ئینتدابی ئینگلیزیدا
- خوێندن لەبەیروت و کردنەوەی قوتابخانەیەکی شەوانە
- پەنابەرانی کورد لەلوبنان

لـەمانگی تـەموزی ١٩٤٤دا بـووین، لەوسـاڵەدا چـەندین تـەن بـرنجم چـاندبوو و بەتامەزرۆییەوە چاوەڕێی دروێنەبووم، کاتێك هاوڕێکەم لەموسـڵەوە هـات تابمبـات بـۆلای بارزانی و سەرکردایەتی هیوا. بێئەوەی یەك چرکە دوودڵبم و بواریشم هەبێت راوێـژ بـەکاکم و ئەوهاوڕێ کوردانەم بکەم کـە شانبەشـانی مـن تێئەکۆشـان، سـەبارەت بـەپڕۆژەی ئـەم گەشتە. باوەڕی تەواوم بەئامێدی هەبوو.

رۆژی دوایی پێش بەرەبەیان رێگەیەکمان گرتەبەر بـۆ گەیـشتنە خـاکی عێـراق و دوای دووسـەعات، رووبـەڕوو تووشـی دووپـۆلیس بـووین. کەلەپـشت گردێکـەوە دیارنـەمان و وایانئەزانی ئێمە دووکەسی ئەڵمانین وبەموعجیزە لەوشوێنە دانیشتووین.

بەئامێدیم وت:

-(هەسـتیان بـەبوونمان کـرد و بەمزووانـە بـەهێزێکی گـەورەوە ئەگەڕێنـەوە بـۆ دەستگیرکردنمان. با پێشئەوە ئێمە بگەڕێینەوە بۆ سوریا.)

وەڵامی دامەوە:

-(بەڵام... نا..ناگەینـە سـنوور... ئـەوانیش بەدوامانـەوە ئـەبن و کاتێـك کەئـەزانن ڕامانکردووە تەقەمان لێئەکەن، بۆیە باشتروایە لەسەر رۆیشتنی خۆمـان بـەردەوامبین، وەك خەڵکی ناوچەکە.)

-(گەر قسەمان لەگـەڵ بکردنایـە ئـەمانتوانی شـتێك بکـەین. بـەڵام تـازە هیـچمان پێناکرێت.)

ئامێدی دڵنیای کردمەوە و وتی:

-(گرمیان دەستگیرکراین، زۆر لەزینداندا نامێنینەوە، دڵنیابە بارزانی دواناکەوێت لەدەستێوەردان و داواکاریی ئازادکردنمان.)

من وەك ئامێدی گەشبین نەبووم، بەڵام نەمئەتوانی جێی بهێڵم و بگەڕێمەوە بۆ سوریا.

دوای سەعاتێك، ١٠ پۆلیسی سوارە دەوریانداین، تفەنگەکانیان رووتێکردین و فەرمانیان پێکردین بوەستین و دەست بەرزبکەینەوە. یەکێك لەپۆلیسەکان سەربەند (عەریف)بوو، سەیری ناسنامەکانمانی کرد، بەڵام نەبڕوای بەناسنامە سورییەکەی من و نەناسنامە عێراقییەکەی هاوڕێکەم کرد و هەردووکیانی خستەگیرفانییەوە و کەلەبچەیەکی لەپشتێنەکەی دەرهێناو کردیەدەستی راستی من و دەستی چەپی هاوڕێکەم. پۆلیسەکان دەوریانگرتین و دە کیلۆمەترێك رۆیشتین تا گەیشتینە مەخفەرەکە.

عەریفەکە کەوتە پرسیارباران کردنمان:

-(ئێوە کێن؟ چی ئەکەن لەم ناوچەیەدا؟ هاوڕێکانتان کێن؟ مەرامی راستەقینەتان چییە؟)

ئامێدی وەڵامی دایەوە، کەئەو عێراقییە و مامۆستای کیمیایە لەدواناوەندیی موسڵ، ئێمەش دووهاوڕێی نزیکین ولەبەیروت یەکتریمان ناسیووە و ئەو هاتووە بۆئەوەی من بانگهێشت بکات بۆ سەردانی عێراق.

کاتێکیش پرسیاری پاسپۆرتەکەی کرد، وەڵاممدایەوە کە پەیوەندی نێوان سوریا و عێراق باشە و سەردانەکەم بۆ عێراق زۆر کورت ئەبێت.

دوای گوێگرتن لەئیفادەکەمان، عەریفەکە چووە ژوورەکەی خۆی و دەرگاکەی داخست.

لەگەڵ سەرووخۆی بەتەلەفۆن قسەی ئەکرد و داوای رێنمایی لێئەکردن. بەدەنگی بەرز قسەی ئەکرد و گوێمان لەهەموو قسەکانی بوو، بۆیە زانیمان کە شەو لەمەخفەرەکە بەسەردەبەین و سبەینێ ئەمانگێڕنەوە بۆ "جفتیك" کە گوندێکی کوردییە لەسەر رووباری دیجلەو لەوێوە ئەمانبەن بۆ تەلەعفەر کە شارێکی تورکمانە و ٦٠ کم لەباشووری

ڕۆژهەڵاتی موسڵەوەیە، وقۆناغی یەکەم بەوڵاخ ئەبڕین، بەڵام قۆناغی دووەم، بەئۆتۆمبیلی پۆلیس ئەمانبەن.

کاتێك عەریفەکە تەلەفۆنەکەی تەواوکرد، بردینی بۆ حەوشەی مەخفەرەکە و کۆتەکەی لەدەستمان کردەوە و شریفە کایەکی پیشانداین کە لەسەری بخەوین و حەسیرێك کەبیدەین بەخۆماندا. هێندە شەکەت بووین پێویستمان بەوەنەبوو تکامان لێبکات.

جووتیارێکی کوردی خەڵکی ناوچەکە کاری پاککردنەوەی مەخفەرەکە و خزمەتکردنی پۆلیسەکان و وڵاخەکانیان ئەنجام ئەدا. کاتێك زانی ئێمە کوردین بایەخی پێداین و وتی:

-(لەهیچ مەترسن، کەس ناوێرێت ئازارتان بدات.)

ئێوارە ساوەر و چاو ماستیان داینێ و دووبەتانی خورییان داینێ بۆ ئەوەی شەو لەحەوشەکە بەسەربەرین. بۆ ڕۆژی دوایی بەیانی زوو دوای بەرچاییەکی سادە پۆلیسەکان ئەسپێکیان داینێ و لەژێرچاودێری خۆیاندا ڕێگەی موسڵمان گرتەبەر.

نزیکەی نیوەڕۆ گەیشتینە جفتیك کەنەمەخفەر و نەچێشتخانە و تەنانەت چایخانەشی تیانەبوو.

عەریفەکە بردینی بۆ ماڵی ئاغای گوندەکە، کەوەك هەموو ئاغاکانی تر پێشوازیی لەو ڕێبوارانە ئەکرد کە لەدەرگای ماڵەکەی ئەدەن و سەردانی ئەکەن، ئەرکەکانی میوانداریی جێبەجێکرد. کوڕەکەی هەستێکی نیشتمانپەروەرانەی باشی هەبوو، وخوێندکاربوو لای ئامێدی، هەر ئەویش هانیدابوو من لەسوریاوە بهێنێت و بەڵێنی پێدابوو بمبات بۆلای بارزانی، بەڵام ئەو ڕۆژە کاتێك بینی ئێمە گیراوین و بەدەست پۆلیسەوەین،خۆی واپیشاندا کەئامێدی ناناسێت و لەناو خزمەتکارەکانیدا خۆی شاردەوە کەخەریکی هێنانی خواردن و سەروکارکردنی ئەسپەکان بوون. لەوێوە ڕۆیشتین بەرەو تەلەعفەر و شەو گەیشتین و لەمەخفەرێکدا خەوتین. ڕۆژی دوایی بەئۆتۆمبیلێکی پۆلیس بردیانین بۆ موسڵ، لەوێوە بۆ دادگە. دوای لێکۆڵینەوەیەکی کورت دادوەرەکە بڕیاری گرتنمانیدا و یاداشتێکیشی دەرکرد بۆ پشکنینی ماڵی هاوڕێ عێراقییەکەم.

من لەژوورێکدا گیرابووم کەلەدەرەوە بەکلیل داخرابوو، لەوکاتەشدا راوێژکاری دادوەر بەهاورێیەتی دووپۆلیس ماڵی ئامێدی هاورێمی ئەپشکنی. دووشەو و دوورۆژ لەگەنجینەی راوێژکاریی گشتیی پۆلیسی موسڵدا بەندبووین، هەر لەوێش کۆمەڵێك جەنگاوەری بارزانیمان بینی کە لەکاتی پاسەوانی خاڵێکی سەررێی ناوچە کوردییەکاندا،لەلایەن هێزەکانی عێراقەوە گیرابوون. ئەوان پێیان وتین دوای ئەوەی تورکیا رازیبووە کرۆم نەنێرێ بۆ ئەڵمانیا، ئینگلترە سیاسەتی خۆی بەرامبەر بەکورد و بارزانی گۆریوە و دەستیکردووە بەئامادەکردنی سوپای عێراق بۆ هێرشکردنە سەریان. ئەوەشیان پێوتین کە:

-(سبەینێ شەرهەڵناگیرسێ، بەڵام دڵنیاین کە لەمرۆوە تاساڵێکی تر ئینگلترە هێزێکی گەورە لەدژمان کۆئەکاتەوە.)

لەدڵی خۆمدا وتم، گەر ئەمە رووبدات ئەوا کوردەکانی عێراق هەلێکی باشی ئۆتۆنۆمی لەچوارچێوەی عێراقدا لەدەست ئەدەن و ئەکەونە دۆخێکی ترسناکەوە،بێگومان مانەوەی ئێمەش لەزیندانەکانی عێراق درێژە ئەکێشێت.

سێهەم رۆژی گەیشتنمان بۆموسڵ، بردیانینە زیندانی ناوەندیی شارەکە و لەقاوشێکدا دایاننناین کە تایبەت بوو بەتۆمەتباران و حوکمدراوان. ئەبوو شەوێك یان دووان لەرارەوێکی تەسکدا بەسەربەرین کەقاوشی حکومدراوان بە مەرگ و زیندانییە ترسناکەکان بەسەریدا ئەیروانی.

لەیەکێك لەقاوشەکاندا شێتێکی بەهەیکەلی تیادابوو کە بەردەوام ئەیقیژاند، جارێك ئەیوت، "مەلیك فەیسەڵە، جارێکیتر ئەیوت، کۆلۆن وێڵسنە یان جۆرجی پێنجەمە" و داوای ئەکرد بیناسنەوە و رێزی شایانی پۆستەکەی خۆی لێبگرن.

بەڵام کاتێك بۆی دەرئەکەوت کەئەوان نییە و لەزیندانداییە، دەستی ئەکرد بەجنێودان و هاوار و هەرچییەکی بەردەستبکەوتایە، ئەیگرتە پاسەوانەکان و ئەو گیراوانەی لەرارەوەکەدا خەوتبوون. کەهیچیشی دەستنەئەکەوت بیهاوێت، پیسایی ئەکرد و هەردوودەستی

لێپرئەکرد و هەڵیئەدایە خوارەوە. بەرێکەوت ئەوشەوە من و ئامێدی لەنزیك دەرگاکە خەوتبووین وتەنیا ئێمە کەوتبووینەژێر رەحمەتی شتەکانییەوە. سێ پاسەوان چوونە ژوورەوە و لێدانێکی چاکیان لێدا تا کەوتەسەر زەوی، بەدەم نووزە نووزەوە، بەڵام ئێمە تا بەرەبەیان خەومان لێنەکەوت. رۆژی یەکەمان لەزیندانی ناوەندیی بەوەرگرتنی پەنجەمۆر و کاری ئیداریی ترەوە بەسەربرد، دەستیان گرت بەسەر پارەکانماندا و سەریان تاشین و خستیانینە زیندانێکی تایبەت بەتورکمانی خەڵکی ناوچەکەو ناچاریشیانکردین لەسەرئەو بەتانیانە بخەوین کە لەسەر زەوییەکە راخرابوون.

شەوی یەکەم ئەسپێ هێرشی بۆ هێنام و ناچاربووم تا بەیانی خۆم بخورێنم و نەمتوانی بخەوم، لەگەڵ خۆرهەڵاتندا کراسەکەمم داکەند تەماشائەکەم سەدان ئەسپێ لەسەرکراسەکەم ریزیان بەستووە.

-(چۆن ئەتوانن بەم شێوەیە زیادبکەن؟تۆ بڵێی نەیانکوژن؟ یان شەو لەئاسمانەوە دێنەخوارەوە؟)

لەرۆژی ئەم دۆزینەوەیەمەوە کاری سەرەکیم لەزیندانی ناوەندیی موسڵ، بوو بەئەسپێ کوشتن، کەئەمخستنە بەینی دوو نینۆکمەوە و دەستم پیائەنان، دەنگی فلیقانەوەکەیان ئەبووە مایەی شادیم وەك ئەوەی بەمکارە دوژمنە راستەقینەکانی گەلی کورد بفلیقێنمەوە، ئەوانەی تائێستاشی لەگەڵ بێت تووشی نەهامەتیان کردووم. هەندێکجاریش هەستم ئەکرد سەری ئەو یاساوڵە تاوانبارانە پان ئەکەمەوە کە بێبەزەییانە و بێ هیچ هۆیەك ئەو خەڵکە بێتاوانەیان ئەشکەنجەئەدا، کەرێکەوت و زوڵمی کۆمەڵایەتیی ئەیخستنە بەردەستیان. لەو بەندیخانە تازەیەدا هێندەم ئەسپێ کوشتبوو کە هەموو نینۆکەکانم سوورهەڵگەڕابوون.

بەشی تایبەت بەحوکمدراوانی بەندینخانەکە کارگەیەکی چنین و دارتاشخانەیەکی تیابوو، کە سەدان بەندی، رۆژێکی تەواو ئیشیان تیائەکرد لەپێناو دوو دینار موچەی مانگانەدا.

راستە، ئەو ماوەیە لەعێراق موچە زۆر کەمبوو و کاتێك کە لەیـەکێك لەپۆلیـسەکانمان پرسی، موچـەکەی چـەندە؟ دوای دوودڵییـەك بـەهێمنی وەڵامـی داینـەوە: (٥ دینـارە). وتیشی: (موچەکەمان کەمە، بەڵام بەخشیش هەیە.)

کاتێك زۆرسەرمانکردەسەری و لیّمانپرسی کە کۆی ئەوەی وەریئەگرێت چەندە؟ وەڵامی داینەوە: (نزیکەی ١٥ دینار).

پۆلیسەکان بێشەرمانە کەوتبوونـە بـەرتیل وەرگـرتن کـە داهـاتێکی باشـی بـۆ دابـین ئەکردن، بەڵام بەندییەکی جۆڵا یا دارتاش لەخوای ئەویـست گـەر مـانگی دوو دینارەکـەی دەستبکەوتایە.

١٠ رۆژی یەکــەمان لەزینـدانــدا، نــەمن و نەئامێــدی هــیچ هــەواڵێکمان لــەدەرەوە پێنەگەیشت، تا رۆژی دوانزەهەم بەبڵندگۆ هاورێکەم بـانگرا و تـوانی مـاوەی ١٠ خولـەك لەگەڵ خەزووری قسەبکات. بەمڕومۆچی گەڕایەوە و وتی:

-(خـەزوورم پێـی وتم، هەنـدێك پـارێزەری کـورد لەموسـڵ داوایـان بردۆتـە بـەردەم دەسەڵاتی تایبەت بۆئەوەی لەبەردەم دادگەدا بەرگریمان لێبکەن، بەڵام دەســەڵاتداران رێیـان نەداون بـەهیچ شـێوەیەك پەیوەنـدیمان بێوەبکـەن. ئەوەشـی پێـوتم، کـە خـەڵك لـەدەرەوە نیگەرانی مەسەلەکەمانن و هەزار و یەك ئەگەر لەسەرچارەنوسمان تاووتوێ ئەکرێت.)

رۆژی پانزەهــەم ئـۆقرەم نــەما و لــەرێی بەڕێوەبــەری بەندیخانــەوە داوام لەلێپرســراوانی دادوەریی و ئیدارییی کرد بمدەنە دادگەی تایبەت و گەر تاوانبارم بەپێی قـانون سـزام بـدەن، گەر بێتاوانیش بم، داوائەکەم یەکسەر بمنێرنەوە بۆ سوریا.

هەوڵەکانم نەبوونە جێبایەخ، بۆیە بڕیارمدا مان لەخواردن بگرم. مـاوەی ١٠ رۆژ دەمـم بۆ خواردن نەبرد وتەنیا جارجارێك چەند قومێـك ئـاوی سـادەم ئـەخواردەوە. رۆژی دەیـەم بەڕێوەبەرێتی بەندیخانەکە فەرمانیپیێدام هۆکارەکانی مانگرتنم لەخواردن روونبکەمەوە، پـێم وتن:

-(ئاسانە.. ئەوەتا من مانگێکە لێرە لەناو چواردیواری زیندانـدام و ئەسـپێ پێـستی دارنیووم و خواردنی خراپ ئەخۆم بێئەوەی بتوانم هـیچ هـەواڵێك یاسـەردانێکی خێزانەکـەم بەدەستبهێنم.

لەلایەنی قانوونییەوە هیچ کەسێك ناتوانێ تۆمەتبارم بکات بەشتێك، جگە لـەوەی بـێ پاسپۆرت سنوورم بڕیوە و بەپێی قانونەکانی خۆشتان ئەم تۆمەتە سزاکەی لەنێوان مانگێـك زیندان و ٥ دینار غەرامەدایە. ئەمەوێت یەکسەر بـدرێم بەدادگـە، چـونکە هـیچ هۆیـەك نابینم بۆ ئەوەی لەم زیندانەدا بهێڵرێمەوە.)

بەڕێوەبەری زیندانەکـە کەسـەری سـوڕمابوو، بـەتووڕەیی و سـووربوونەکەم، پیـاوێکی چوارشانەی لاجانگ سپی بوو و دووچاوی ڕەشـی گـەورەی هـەبوو، لەسـەر کورسـییەکەی هەستا و بەسۆزێکی باوکانەوە ویستی ئارامم بکاتەوە:

-(بەزەییت بەگەنجێتی خۆتدابێتەوە، لەسەر ئـەم ڕێیـە بـەردەوامبیت یـا ئـەمریت بـا تووشـی نەخۆشـییەکی بێـچارەسەر ئـەبیت، ئـەزانم مـافی خۆتـە داوای جێبـەجێکردنی قانونـەکانی عێـراق بکـەیت سـەبارەت بـەوەی بەشـێوەیەکی ناقـانونیی هاتوویتـە نـاو وڵاتەکەمانەوە، گەر مەسەلەکە تەنها پەیوەنـدی بەئێمـەوە بوایـە ئـەوا قانونەکـەمان وەك خۆی جێبەجێ ئەکرد و ٥ دینارمان لێئەسەندیت و ئەماننناردیتەوە ئەوبەری سـنوور، بـەڵام بەداخەوە دەستێکی بـەهێز شـمشێرێکی تیـژی لەسـەر سـەرمانەوە ڕاگرتـووە، و تەنانـەت وردەکارییەکانی ئیدارەکـەشمان بەفـەرمان پێئـەڵێت. مـن دڵـم بریندارئـەبێت کاتێـك بـیر لەوەئەکەمەوە ئەو جەستە جوانەت لەبرسا ئەتلێتەوە.

بڕوام پێبکە بەلای کاربەدەستانی ئەم وڵاتەوە هیچ گرنگ نییە. بڕیاریانداوە بتگوێزنـەوە بۆ بەغداد بۆئەوەی لەنزیکەوە لەدۆخەکەت بکۆڵنـەوە، منـیش کـە بـڕوات پێئەکـەم هـی ئەوەیـە خـۆم بەڕەچـەڵەك کـوردم. بـەزەییم پیاتایەتـەوە و پێمخۆشـە هـەر ئێـستا واز لەمانگرتنەکەت بهێنیت، بەمەرجێك لانیکەم بۆ دووڕۆژ جگە لەشیر هیچی تر نـەخۆیت، و

چەندت پێویست بێت بۆت ئەهێنین، شیرەکە یارمەتیت ئەدات پێشئەوەی بتبەن بۆ بەغـداد بێیتەوە سەرخۆت. کەواتە بەقسەم ئەکەیت وانییە ؟)

لەژێر کاریگەریی ڕکوراستـیی پێـشنیازەکانیدا، بڕیارمـدا گوێڕایـەڵیی بکـەم. بـەپێی بەڵێنی بەڕێوەبەر شیرم بەبڕی پێویست و زیاتریش بۆ هێنرا.

سەرلەبەیانی ڕۆژی ٢ی ئـاب پێیـان وتین،بەشـەمەندەفەری ئێـوارە ئـەماننێرن بـەرەو بەغدا. پاشنیوەڕۆ هەردوودەسـتی مـن و ئامێـدییان کەلەپـچەکرد ودووپۆلیـسی تفـەنگ بەدەست و عەریفێکیان لەگەڵ ناردین.

لەبەردەرگای بەندیخانەکەدا ژمارەیەکی زۆری کورد کۆبووبوونەوە و پۆلیس هەوڵی ئـەدا لێمان نزیك نەبنەوە. سەرەڕای ئەوەش توانیم لەناو خەڵکەکەدا "مستەفا بـۆتی" بناسمـەوە کەڕۆژێکیان خوێندنگەیەکی کوردیی لەدێریك کردەوە بەڕەزامەندی ئەلفۆنـسێی راوێـژکاری فرەنسی، مستەفا بەدەستێکی فرمێسکەکانی چاوی ئەسـڕی و دەسـتەکەی تریـشی بـۆمن بەرزئەکردەوە و هێمای هانـدانی بۆئـەکردم. لەپڕێکـدا و لـەکاتی ڕۆیـشتماندا لەبەردەممـدا قوتبووەوە و خەمباربوو کەمنی ئەبینی دەسـتم لەکەلەبـچەدایە و نـاتوانم تەوقـەی لەگـەڵ بکەم و بیدوێنم.

هەموو ئەمانە حەوسەڵەیان پێ لەدەستدام و وەك منـداڵێکی بـچووك کەوتمـە گریـان و لەبەرئـەوەی فرمێـسکەکانم بەرچـاویان گرتبـووم و نەمئـەتوانی ببیـنم کـەمێك ڕۆیـشتنم خاوکردەوە، بۆیە پۆلیسەکە زنجیری کەلەپـچەکەی بەتونـدی ڕاکێـشاو خـەریکبوو بکـەوم بەئەرزدا، بەوە هاتمەوە سەرخۆم و بەخێرایی کەوتینەوە ڕێ بێئەوەی ئاوڕبدەمەوە.

لەوێـستگەی شـەمەندەفەرەکە، بەپاسـەوانیی عـەریف و دووپۆلیـسەکە خـستیانینە فارگۆنێکی پلەدووەوە کە بەگشتیی بۆ پۆلیس تەرخان ئەکرێ، دوایئەوەی شەمەندەفەرەکە لەموسڵ دوورکەوتەوە،سەر و جگەرەمان پێشکەشی پاسەوانەکان کـرد ودەرگـای قـسەمان

لەگەڵدا کردنەوە کە خەڵکی کوێن،ئایا شارەزای بەغدان،بەچەند سـەعات ئەگەینـە بەغـدا، لەم وەرزەدا ئاووهەوای ئەوێ چۆنە؟ پاشماوەیەك عەریفەکە روویکردە پۆلیسەکان ووتی:

-(پێئەچێت ئەم بەندییانە خەڵکی خوێندەوارین و داخـم لێـدێت ئـاوا بەکەلەبـچەکراوی بمێننەوە. ئەڵێم کەلەبچەکانیان بکەینەوە ئێوە ئەڵێن چی؟)

دووپۆلیسەکە وەڵامیان دایەوە:

-(بێگومان دووکەسی بەڕێزن و نرخی راستەقینەی ئەم بایەخپێدانەمان ئەزانن!)

ئامێدی وەڵامی دایەوە:

-(بەدڵنیاییەوە.... نابێت هیچ گومانێکتان هەبێت لەم بارەیەوە.)

عەریفەکـە کەلەبـچەکانی کردینـەوە و لەبەرامبـەر ئـەوەدا چـاوەڕێی پاداشـتێکی گونجاوبوو،ئامادەییشی پیشاندا بەدرێژایی رێگەکە خزمەتمان بکات.

ئامێدیش بۆئەوەی سوپاسی بکات نیودیناری لـەگیرفانی دەرهێنـا و خـستییە دەسـتی عەریفەکەو پێی وت:

-(کە گەیشتینە بەغدا ئەوەندەی تریشتان ئەدەینێ.)

بەم شێوەیە سەفەرەکەمان بێ هەراسانکردن تێپەڕی و پاشنیوەڕۆی ٣ی ئاب گەیـشتینە وێستگەی بەغدا. ئێمەش ئەو پاداشتە گونجـاوەی بـەڵێنمان پێـدابوون کردمـان بـەگیرفانی عەریفەکەدا، بەڵام ئەمەش رێی لێنەگرتن کە کەلەبچەکە بکەنەوە دەسـتمان تالەشۆسـتەی وێستگەکە ئەپەڕینەوە. ئۆتۆمبیلێکی پۆلیس راستەوخۆ بردینی بۆ بەڕێوەبەرێتیی گـشتیی پـۆلیس و لەوێـشەوە بـۆ بەشـی تۆمـەتبارانی بەندیخانـەی ناوەنـدیی. خۆمـان لەیـەکێك لەگـەورەترین بەندیخانـەکانی خۆرهـەڵاتی ناوەڕاسـتدا بینییـەوە و سـپاردیانین بەعـەریفی بەرپرسی قاوشی تۆمەتبارانی نوێ.

عەریفەکە،کردینی بەحەوشەیەکی فراوانی قووڵدا کە سێ ژووری بۆ زیندانەوانەکان تێـدا دروست کرابوو ویەکێکیان، کرابوو بەنووسینگە. هەریەکەمان دووبەتانی خووریمان وەرگرت،

بەندییەکانیش تۆزێ خۆیان کۆکردەوە تا لەژوورەکەدا جێمان بکەنەوە، بەتانییەکانمان لەسەر کۆنکرێتەکە ڕاخست. گەرما و ماندوویی شەکەتی کردبووین، بۆیە بێئەوەی گوێبدەینە ئەوهەمووکەسەی لەسەر زەوییەکە وەك ئێمە پاڵکەوتبوون، بۆخۆمان خەوتین.

سەعات ٥ی پاشنیوەڕۆ زەنگی کۆبوونەوە بۆ دابەشکردنی خواردنی ڕۆژانە لێدرا، کەپێکهاتبوو لەنانێك و قاپێك خورما و ئەبوایە بۆ وەرگرتنی لەڕیزێکی ڕێکوپێکدا راوەستین، بەڵام ئەو گیراوانەی ملکەچی ئەم سیستەمە نەئەبوون ئەوا بەزللە و شەق و قامچی پاداشت ئەکران، بێگومان لەخواردنەکەش بێبەش ئەکران. بەندییە هەژارەکان ئەوانەی نەیانئەتوانی لەشوێنێکی ترەوە خواردن بۆخۆیان پەیدابکەن ملکەچی فەرمانە توندەکان ئەبوون.

بەڵام ئەوانەی کەمێك دەستیان ئەڕۆیشت،ناچارنەبوون مل بۆ ئەم سوکایەتییە کەچ بکەن، من و ئامێدیش بڕیارماندا دەستبەرداری ئەو نان و قاپە خورمایە بین، و ڕێگەیەك بدۆزینەوە بۆ ئەوەی لەبرسا نەمرین. ئەو ئێوارەیە هێشتا پاشماوەی ئەو دیارییانەمان پێمابوو کەخێزانی ئامێدی پێشئەوەی موسڵ بەجێبهێڵین پێشکەشیان کردبووین.

دواتریش بیر لەوەئەکەینەوە بزانین بۆ رۆژێکی تر چیبکەین.

من و هاوڕێکەم لەگفتوگۆی ئەو کێشەیەدابووین کەپیاوێك بەرەولامان هات. پیاوێکی دەموچاو سپی، ڕوومەت سووری ناوچەوان پان بوو، کەهەردووقاچی بەزنجیر بەسترابوونەوە بەتۆپێکی ئاسنی چەند کیلۆییەوە وئەویش بەسترابوو بەزنجیرێکی درێژی ترەوە کە نزیکەی مەترێك ئەبوو. کاتێك لێمان نزیکبووەوە واقمان وڕما، چونکە ئەوپیاوەی لەبەردەمماندابوو ڕەمزی ئاغابوو کە کوڕی یەکێك لەخێزانە زۆر بەناوبانگەکانی ناوچەی هەولێری عێراق بوو.

ساڵی ١٩٤١ کاتێك ڕەمزی بەشی زانستە ئابوورییەکانی ئەخوێند لەزانکۆی ئەمێریکایی لەبەیروت،نەتەوەپەرستێکی کوردبوو، بەتوندی دژایەتی ئینگلیزی ئەکرد و بووبووە لایەنگری ئەڵمانیا و هیوادار بوو ئەڵمانیا سەرکەوێت بەسەر ئینگلیزی چەوسێنەرو

دوژمنی گـەلان و تـەنیا هۆکـاری مەینەتییـەکانی گـەلی کـورد. دوای سـاڵێك بـەیروتی بەجێهێشت و پێشئەوەی بچێت بۆ زانکۆی ئەسـتەنبوڵ بـۆ وەرگرتنـی کۆرسـی ئـابووریی، گەڕایەوە مـاڵی خۆیـان لـەعێراق. دوایئـەوەی رەمـزی چـوو بـۆ ئـەڵمانیا و چـووە ریـزی رێکخـراوی لاوانـی ئـەڵمانیا (هینلـەر جۆکەنـد) وبـەخێرایی پۆسـتێکی سـەرکردایەتی تیاوەرگرت.

دوائیەوە دەزگای خزمـەتگوزاریی ئـەڵمانیا "گۆسـتابۆ" خـستییەگەڕ و بەهاوڕێیـەتی ئەفسەرێکی ئـەڵمانی بەپەڕەشـووت لەدەوربـەری هـەولێر لـەنزیك گونـدێکی خێزانەکـەی نیشتنەوە و بەگەرمی لەلایەن عوسمانی خزمەتکاری باوکییەوە پێشوازییان لێکرا.

رەمزی و ئەڵمانییەکە لەخانوویەکی دێهـاتی رەشـید ئاغـادا بێخـەم لێـی خـەوتبوون. تاهێزەکـانی ئینگلیـزی جـێگیر لەناوچـەکە، لەخـەودا ئـەدەن بەسـەریاندا و رەمـزی و ئەڵمانییەکە و عوسمان راپێچی بەغدا ئەکەن.

ئێمە پێشتر پڕوپاگەندەیەکمان بیستبوو کە هەرسێکیان براون بۆ میـسر و حـوکم دراون بەکاری سەختی هەتاهەتایی بـۆ ئـەوەی لەبەندیخانەیـەکی ناوەڕاسـتی بیابانـدا بـۆ خۆیـان داڕزێـن. بینینـی رەمـزی بەساغوسـەلامەتیی وخەنـدە منداڵانەکەیەوە،لەراسـتیدا بـۆ هەردووکمان کتوپڕبوو، بەڵام تێیگەیاندین کەباش نییە پاسەوانەکان پێکەوە بمـانبینن، گـەر پێویستمان بەهەرشتێك بوو هەوڵ ئەدات یارمەتیمان بـدات، پاشـان بەبەردەمانـدا تێپـەڕی بەزنجیرە قورسەکانی پێیەوە و تۆپەئاسنەکەی بەدەستەوە گرتبوو و بەسەختی رێی ئەکرد.

چەند رۆژێك دوای ئەوەی گەیشتینە بەندینخانەی بەغدا، عەلی حەمدی نوێنەری هیـوا لەبەغدا توانیبووی مۆڵـەتی چاوپێکەوتنمان بـۆ وەربگرێـت بـۆ رۆژی ٥ شـەممە کـەرۆژی سەردانی گیراوەکانە. سەردانەکان لەحەوشەی بەشـی منـداڵان ئەنجامئەدرا،هاوڕێکـەم ئـەو بەرپرسە کوردەی ئەناسی، چونکە هەردووکیان نیشتەجێی هەمان شاربوون. سـەیرمان کـرد عەلی حەمدی لەسوچێکی حەوشەکەدایە و کۆمەڵێك قوتوو و بەستەو بتڵی لەچواردەورە.

پێی وتین:

-(هەندێك شتی بچووكم بۆ هێناون بۆ خواردن و جگەرەكێشانی چەند رۆژێـك و دواتـر لەگەڵ یەكێك لەچێشتخانە نزیكەكان رێكئەكەوم كەرۆژانە خواردنی گەرمتان بـۆ بهێنێـت. سەبارەت بەجلە چڵكنەكانیشتان، لەسەردانی داهاتوومدا ئەیبەمـەوە بـۆ ماڵـەوە و بۆتـان ئەكوڵێنم تا تووشی گەڕیی نەبن، چونكە من دۆخی بەندیخانەكانمان ئـەزانم چـۆنە و زۆرجـار میوانیانم.)

عەلی حەمدی كە لەبەهاری تەمەنیدابوو، كورتەباڵا و لاواز و دەموچاوی هێلكەییـەكی گەنم رەنگبوو، چاوەكانی قاوەییەكی كاڵبوون، بەبرژانگی درێژەوە كە دەربڕی بەخـشندەیی و ژیانی تێكۆشان و قوربانیدان بوون.

لەماوەی مانەوەمانـدا لەبەغـدا بایـەخی زۆریـدا بـەدابینكردنی پێداویـستییەكانمان و هـەوڵی زۆریـشیدا بـۆ ئازادكردنمـان، لای مـستەفا بـارزانیش هـەوڵی دابـوو كـەداوا لەدەسەڵاتدارانی ئینگلیز و عێراق بكات بۆ كۆتاییهێنان بەدیلێتیمان، بەڵام ئـەوان پـشتیان كردبووە بارزانی و لەخۆئامادەكردندابوون بۆ هەڵكوتانە سەری.

"ماجد مستەفا"ی كەسایەتی كورد كە ساڵی ١٩٤٣ پۆسـتی وەزیـری دەوڵـەتی بـۆ كاروبـاری بـاكوور پێـسپردرابوو لـەكارخراو ئـەو فەرمانبەرانـەی كەبـەناوی ئەفـسەری پەیوەندییەوە لای بارزانی دانرابوون بانگكرانەوە بۆ بەغدا. هـەموو بەڵێنـەكانی پەیوەسـت بەبوارەكانی بەڕێوەبردن و رووناكبیریی و ئـابووریی، تـەنیا بـەڵێنی بـۆش بـوون، كەچـی سەرەڕای ئەوەش "عەلی حەمدی" بێ هیوا نەبووبوو.

پەنای بردەبەر وەزیرە كوردەكان لەوانـەش، زمـانزان و مێژوونوسـی بـەناوبانگ تۆفیـق وەهبی، كە ساڵی ١٩٣٣ لەماڵی جەلادەت بەدرخان بینیبووم. عەلی حەمدی پێی وتبوو:

-(ئـەو كـوڕە قـژ زەردەی دەسـاڵ لەمـەوپێش لەدیمەشـق بینیبووت،ئێـستا خەریكـە لەزیندانەكانی عێراقدا دائەڕزێت.)

ماوەی مانگێك زیاتر بەسەر گەیشتنماندا بۆ بەغدا تێپەڕیبوو کەبانگکرام بـۆ ئیـدارەی بەندیخانەکە، پیاوێکی چوارشانە پشتی لەمن بوو، لەگەڵ بەڕێوەبـەری بەندیخانەکـە قـسەی ئـەکرد، کەچـوومە ژوورەوە ئاوڕیدایـەوە و بەچـاوەگەورەکانی سـەیری کـردم، منـیش بەسەرسووڕمانەوە هاوامکرد: (ئای رەشید بەگ!)بەرەولای چووم تاتەوقەی لەگەڵـدا بکـەم. رەشید بەگ تەواو خۆی خوارکردەوە تا بتوانێت باوەشم پیابکات و ناوچـەوانم مـاچ بکـات. پێی وتم: -(تۆفیق وەهبی بەگ ناردوومی تا بایەخت پێبـدەم. بەڕاسـتی پێمبڵـێ پێوسـتت بەچییە؟)

پێم وت:

-(پێویستم بەهیچ نییە، جگە لـەئازادیی، گـەر بتوانیـت لـەم دۆزەخـە دەرمبهێنـە و بمبەرەوە بۆماڵەوە.)

-(سەبارەت بەئازادیی، ئەوا تۆفیـق وەهبـی بـەگ ئـەڵێت، جـارێ بـیری لێمەکـەرەوە ودانبەخۆتدا بگرە. لەراستیدا ئەم ماوەیە ئینگلیزەکان ململانێـی ئەمێریکییـەکان ئەکـەن لەرێکخستنەوەی دۆخی ناوچە عەرەبییەکان و هێـشتنەوەیان لەبازنـەی کـۆنترۆڵی خۆیـان، بۆیە هەر چـالاکییەکی نەتـەوەیی کـورد بەچـاوێکی خـراپ سـەیری ئـەکرێت و تـووڕەیی حکومەتی خاوەن شکۆ و ئینگلیز تووشی خۆی ئەکات. ئەوان دڵنیـان کـەتۆ و هاوڕێکـەت بەتەواویی لەناو بزووتنەوەی نەتـەوەیی کـورد دان و پێئەچـێت بڕیاریـان دابێـت لەعێراقـدا بەبەندی بتانهێڵنەوە.)

وەڵامم دایەوە:

-(گەروایە با وەك زیندانی سیاسیی سـەیرمان بکـەن و بمانگوێزنـەوە بـۆ کەمپـەکانی گرتنی سەر بەبریتانیا،کە ئەتوانین هیچ نەبێت سوود لەبوارێکی فـراوانتر وەك لـەوەی ئێـرە وەربگرین.)

رەشید بەگ، بەدەنگێکی هێمن و یەکلاکەرەوە پێی وتم:

-(تۆفیق وەهبی، ئامۆژگاریت دەکات کە هەڵپەنەکەیت. ئێستاش پێم بڵێ ئەتوانم چیت بۆ بکەم.)

-(کەواتە دەسەڵاتی خۆت یا باشتر بڵێم دەسەڵاتی تۆفیق وەهبی بەکاربهێنە و بمگوێزەرەوە بۆ نەخۆشخانەی زیندانەکە، چونکە پێموایە تووشی مەلاریا بووم.)

رەشید بەگ، وەڵامی دامەوە:

-(ئەمەیان هەرئێستا ئەتوانم بۆت جێبەجێ بکەم، چونکە بەڕێوەبەری بەندیخانەکە یەکێکە لەهاوڕێکانم، لەوەش زیاتر وائەکەم هەموو ئێوارەیەك لەماڵی ئێمەوە خواردنت بۆ بهێنن جا لەنەخۆشخانەکەبیت یا لەزیندان. ئێستاش بگەڕێرەوە بۆ قاوشەکەت و دواتر ئەنجامەکانت پێ رائەگەیەنم.)

هەمان رۆژ گواستیانمەوە بۆنەخۆشخانەی زیندانەکە. ئەبوایە بەبەشی حوکمدراوان بەکاری قورسدا تێپەڕیت، کە زۆربەی زیندانەکان بەزنجیر بەستراونەتەوە و یەکی تۆپێکی ئاسنینیان پێیە بەکێش و قەبارەی جیاوازەوە، هەریەکەیان بەپێی ئەو سزایەی دادگا بەسەریدا سەپاندوون.

بەندیخانەی بەغداد چەندین کارگەی بەرگدوورین و چنین و پیشەی تری زۆر زیاتر لەبەندیخانەی موسڵی تیابوو.

بەندییەکان بەبەرگی خەت خەتی شین و سپییەوە لەبەردەم ئامێرەکاندا کاریان ئەکرد و هەریەکەی تۆپێکی ئاسنینی گەورە بەقاچیانەوە بەسترابوو، کە نەك تەنیا لەمۆتەکەیەکی ترسناك ئەچوو، بەڵکو هەستم ئەکرد لەسەر هەسارەیەکی ترم دوور لەزەوی و بگرە لەقووڵایی دۆزەخدام.

بەڵام هەرزوو ئەم دیکۆرە گۆڕا، کاتێك جێگە پاکوتەمیزەکانم بینی لەنەخۆشخانەکە و باخچەیەکی گەورەی پڕ لەگوڵ و گوڵزار کەئەتوانم بەئازادیی پیاسەی تیابکەم. لەبەرخۆمەوە هەندێك ورتەی دڵنەوایی و شادمانیم کرد و هەوڵمدا ئەو مۆتەکەیەم بیرچێتەوە کەتیایدا ئەژیم.

بۆ رۆژی دووەم، بەڕێوەبەری نەخۆشخانەکە بەوردی گیانمی پکشنی و بـۆی دەرکـەوت ئەومەلاریایەمە کەخۆم پێشبینیم ئەکرد و شوشەیەك دەرمانی (کینین)ی بۆ نووسیم. لـەلای خۆشیەوە رەشید بەگ لەیادی نەچووبوو کـە هـەموو نیوەڕۆیـەك براکـەی، بەسەفەرتاسـێك خواردنی جۆراو جۆر و بەلەزەتەوە بنێرێت. ئەو ئەیتوانی بێتە قاوشـی نەخۆشـخانەکە وبـێ چاودێریی هیچ کەسێك قسەم لەگەڵ بکات.

ئەو ماوەیەی مانەوەم لەنەخۆشخانە زۆر خۆشبوو، چونکە بەچاکی چارەسەریان ئـەکردم و لەشیان ئەشێلام، بەڵام غەمباری ئەوەبووم کەئامێدی نەیئەتوانی بێت بـۆ نەخۆشـخانەکە و هەر لەقاوشی گیراوەکاندابوو. جگە لەوەش نەخۆشـخانەکە هەراسـانییەکی تـری هـەبوو، چونکە پەیوەستبوو بەنەخۆشخانەیەکی ترەوە کەبەشـی نەخۆشـییە دەروونییـەکانی بەسـەر باخچەکەی نەخۆشخانەکەدا ئەیڕوانی و ژمارەیەکی زۆر نەخۆشی دەروونیی تیابوو لەهەموو جۆر و پلەیەك. بەهۆی گەرمای بەرزی بەغداوە لەهاویندا شەوانە پەنجەرەکانیان بـەکراوەیی بەجێئەهێشت، لەبەرئەوە زۆرجار لەدەنگی هاوار و قیژە و بۆڕەبۆڕی نەخۆشەکان خەبـەرمان ئەبووەوە.

سەرەڕای بوونی ئەو نەخۆشە دەروونیانە ئەمویـست لەنەخۆشـخانەکە بمێنمـەوە، تـاپێم ئەڵێن خۆت ئامادەبکە ئەتبەینەوە بۆ سوریا. بەڵام پێـشئەوەی چارەسـەری تـەواو وەرگـرم بەفەرمانێکی وەزیری ناوخۆ نێردرامەوە بۆ زیندان. لەوێش چوومەوە لای ئامێدی و کەشـی گۆڕسـتان ئاسـای زیندانەکـە و زەوییەکـەی کەبـەقیری رەش سـواخ درابـوو و بەگـەرمای خنکێنەری هاوین نەرم بووبوو.

دیمەنی خەماویی و پیس و پۆخڵی دەرەوەی زیندانەکە، تەنیا شـت نـەبوو کـە ئـازاری ئەداین، رۆژانە تووشی زوڵم و زۆر ئـەبووین، چـەند ناخۆشـبوو کـەئازاری رەمـزی رەشـید ئاغامان ئەبینی بەکۆتوبەند و تۆپە ئاسنینەکەیەوە و مەترسی مردن کە بـەردەوام بـەدەوریا ئەخولایەوە.

عوسمانی خزمەتکاری کێڵگەکەشی لەگـەڵبوو، کـە ئـەرکی قاوەچـێتی لەقاوشـەکەیدا ئەبینی تابتوانێت پێداویستییەکانی بۆ دابین بکات.

بەردەوام ئەمانپرسی، بۆچی پیرێکی وایان لەزیندان گلداوەتەوە کە تەمەنی زیاتر لـە ٦٠ ساڵە و تەنیا گوناهی ئەوەیە کە کوڕی ئاغای لەماڵە دێهاتییەکەی ئاغا خۆیـدا داڵـدەداوە. ئەم مامەڵە توند و نامرۆڤانەیە عوسمانی کردبووە نیشتمانپەروەرێکی هۆشیار و شۆڕگێڕ.

کە لێمان ئەپرسی:

- مام عوسمان تۆ کێیت؟

مشتی ئەنوقان و دەستی بۆ پشتەوە بەرزئەکردەوە ئەیوت:

-من کوردم.

لەماوەی چەند رۆژێکدا توانیمان ئەو جووتیارە پیرە نەخوێندەوارە فێـری خوێندنـەوە و نوسینی کوردی بکەین. دیارە چارەنووسی بەندیەکانی تـریش کاریگـەربوو. ئێـستاش ئـەو جووتیارە عەرەبەی باشووری عێراقم لەیادە کە ١٥ساڵ لەو زیندانەدابوو بێ دادگـاییکردن. کوڕی پیاوێکی دەوڵەمەندبوو، بەناهەق تۆمەتبارکرابوو بەکوشـتنی بـاوکی کـە لەڕاسـتیدا مامی خۆی کوشتبووی. لەکاتی دەستگیرکردنیدا تەمەنی تەنیا ١٥ ساڵبوو.

لەئەنجامی ئەشکەنجەدانی دڕندانە مێشکی تێکچووبوو و لەبەرامبـەر چـەند فلـسێکی عێراقیدا بەدەم سووڕ و چەقەنە لێدانەوە، تـەنیا گـۆرانی کەئـەیزانی ئـەیوت. گۆرانییەکـە ئەمەبوو:

ئەی ریوی فێڵباز
بۆ مریشکەکانم ئەخۆیت؟
لێیگەڕێ گەورەبن
ئێمەش پێشکەشی ژەندرمەکانی ئەکەین
تا بەبرنجەوە نۆشی بکەن و

ئێمەش سەلامەت بین.

هەروەها ئەو برینپێچە شەلە کوردەشم دێتەوە یـاد کەپێـشتر چارەسـەری نەخۆشـەکانی ئەکرد لەناوچە دوورەدەستەکاندا، لەو شوێنانەی کەهێشتا پزیشك پێـی تێنـەنابوون، لـەوێ دەرزی لێئەدان و حەب و شرووبی ئەدانێ و برینەکانیانی ئەپێـچا،بەرامبەر چـەند فلـسێك. توانیبووی ئازاری هـەزاران جووتیـاری نەخۆشـی هـەژاری بێـدەرەتان کەمبکاتـەوە. بۆیـە پزیشکێکی حکومی شکاتی لێکردبوو، پاشان گرتبوویان و لەموسڵەوە گواستبوویانەوە بـۆ بەغـدا و وا ئێـستای مـاوەی ١٠ مانگـە لـەم زیندانـەدا کـەوتووە و ژن و منداڵەکانیـشی لەماڵەوە چاوەڕێن کە باوکیان پێخۆرێکیان بۆ بەرێتەوە.

وا سێ مانگە من و ئامێدی لەبەغدا لەپشت شیشەکانی زیندانەوەین و چرکە و خولەك و سـەعاتەکانمان بەقورسـی لێئـەڕوات. تـەنیا داوای ئێمـە ئـەوەبوو یابماندەنـە دادگـە یـا بمانگوێزنەوە بۆ بەندیخانـەی زیندانییـە سیاسـییەکان، لـەپێناوی ئەوەشـدا بەڕێوەبـەرێتیی بەندیخانەکە و وەزیـری نـاوخۆ و نـووری سـەعیدی سـەرەك وەزیرانمـان عـەرزە و حالّبـاران کردبوو، بێگومان هاوڕێیانیشمان لەدەرەوە دەستەوەستان نەبوون.

زۆرکەسایەتی گەورە هەوڵیان بۆدابووین، دیـاربوو هەوڵەکانیـشیان بەرهـەمی هـەبوو، چونکە دوای ١٥ رۆژ بەڕێوەبەرێتیی بەندیخانەکە پێـی راگەیانـدین کـە ئەمانگوێزنـەوە بـۆ شوێنێکیتر.

لەماوەی چـەندین رۆژدا مـن و ئامێـدی بێئـۆقرە، وەك ئـەوەی بەسـەر پـشکۆوە بـین چـاوەڕوانبووین. سـەرەنجام رۆژێکیـان لـەو زیندانـە تاریکـە هاتینـەوە دەرەوە،پێمـانوابوو ئەمانبەن بۆ کامپی عەممارە لەباشووری خۆرهەڵاتی بەغدا، کەناویمان بیستبوو و ئـەمانزانی ژمارەیەك تێکۆشەری ناسراوی کوردی تێدایە.

بەڵام تووشی بێئومێدییەکی گەورەبووین چونکە بردیانین بۆ یەکێك لـەتاك زیندانـەکانی بەڕێوەبەرێتیی گشتیی پۆلیسی بەغدا. هەوڵماندا دڵنـەوایی خۆمـان بکـەین بـەوەی ئێـرە

تەنیا وێستگەیەکی کورتە لەسەر رێی عەمارە، بەڵام چەندین هەفتە لەو ژوورە تاکە تەسک و بۆگەنانەدا ماینەوە کە تەنەکەیەکی ژەنگاویی تیادانرابوو بۆ میزکردن. بەپێچەوانەی بەندیخانەی ناوەندیشەوە لێرە لەپیاسە و سەردانکەر بێبەش بووین.

زۆربەی گیراوەکان کوردی ئێران بوون کەبەبێ پاسپۆرت و بەقاچاغ هاتبوونە عێراقەوە بۆ کارکردن. پۆلیسیش بێبەزەییانە ئەیگرتن و بۆ چەندین مانگ فڕێیئەدانە زیندانەوە، پاشان سنووداشی ئێرانی ئەکردنەوە. ئەوانیش هەرئەوەندەی ئەگەشتنەوە ئەوێ، جارێکیتر هەوڵی هاتنەوەیان ئەدا بۆ عێراق بۆ پەیداکردنی بژێوی. چەند ئازارمان ئەچەشت کاتێک ئەمانبینی پاسەوانەکان لێیان ئەدان جنێویان پێئەدان و پێیان ئەوتن:

-(کوردی هیچوپوچ، چی ئەکەن لەوڵاتی ئێمە؟ بۆچی شا ئیشوکارتان بۆ دابین ناکات؟دێن ونانی ئێمە ئەدزن. لەماڵی خۆتان بمێننەوە و مەیەن بۆ بێزارکردنی ئێمە.)

ئەو کوردە بەشمەینەتانەش وەڵامیان ئەدانەوە:

-(هیچ چارەیەکی ترمان نییە،چونکە شا دەستی گرتووە بەسەر زەوییەکانماندا ولەناوچەکانی ئێمەش هیچ کارگە و کارخانەیەك نییە،بۆیە ناچارین هەرکارێك بکەین کەنانی خۆمان و منداڵەکانمانی لێوەبەدەست بهێنین، ئێمە لەعێراق سەختترینی ئەوکارانە ئەکەین کەعێراقییەکان بێزی لێئەکەنەوە، بۆیە وازمان لێبێنن لێرەبین تا سوود بەوڵاتەکەتان بگەیەنین.)

ئەم مشتومڕە پۆلیس و یاساوڵەکانی ئەهێنایە پێکەنین، پاشان بەحەیزەران تێیان ئەکەوتن، ئینجا بەپۆستاڵی سەربازیی کەهەموبنەکەی بزمار ڕێژکرابوو بەرشەق و لەقەیان ئەدان.

لەژێر کاریگەریی ئازارەکانی رۆژانەماندا کەهەرکامیان لەویتر ناخۆشتربوو،داوامان لەلێپرسراوان کرد لەم شوێنە دەرمانکەن و هەڕەشەی مانگرتن لەخواردنمان کرد.

لەبەرئەوەی داواکەمان هیچ دەنگدانەوەیەکی نەبوو بڕیارماندا مانبگرین لەخواردن.

لــەماوەی چــەندرۆژێکدا کارەکــەمان بــووە هــۆی نیگــەرانی هاوڕێکانمان،هــەروەها لێپرسراوانیش. ڕەشید بەگ مۆڵەتی سەردانمانی وەرگرت و لەکاتی دیدارەکەدا بــەدەنگێکی باوکانەوە پێی وتین:

-(پێویست ناکات ژیانی خۆتان بخەنە مەترسییەوە، چونکە وەزیرە کوردەکــان لەهــەوڵی ئازادکردنتانــدان. گــەر مەســەلەکە پەیوەنــدی تــەنیا بەحکومــەتی عێراقــەوە بوایــە چارەسەرئەکرا، بەڵام ئەوە ئینگلیزەکانن کەخەریکی ئامادەکارین بۆ هەڵمەتێکی نــوێ دژی کورد،ئەوانەش مانگرتنەکەتان هیچ کارێکیــان تێناکــات، بۆیــە بێهێزیــی و ئەونەخۆشــییە ترسناکانەی تووشتان ئەبێت هیچ سوودێکی نییە.)

-(بەڵێ.....بەڵام گەر دەست هەڵگرین،مەترسی ئەوە هەیە کــە بــۆ هەتاهەتایــە لێــرە بەجێمانبهێڵن و وردە وردە بمرین. یــان ئــەبێت وەك بــەڵێنیان پێــدابووین بمانگوێزنــەوە بــۆ شوێنێکیتریان یابەردەوام ئەبین لەمانگرتن تا مردن.)

ڕۆژی دەیەمی مانگرتنەکەمان بەڕێوەبــەر داوایکــردین و بەبیجامــە و ریــشی درێــژ و دەموچاوی ساکار و ڕومەتی چرچەوە بردیانین بۆ نوســینگەکەی بەڕێوەبــەر کەتەمــەنی ٥٠ساڵێك ئەبوو،ئەسمەرێکی لێوئەستووربوو،هاواری کرد بەسەرماندا:

-(بۆ داوتانەتە کەڵلەڕەقی و سوورن لەسەرمانگرتن؟!)

ئامێدی ئازایانە وەڵامی دایەوە:

-(چونکە ئەمانەوێت لێــرە دەرمانکــەن و بەشــێوەیەکی قــانونیی مامەڵــەمان لەگــەڵ بکەن.)

بەڕێوەبەر ڕاپەڕی و بەدەنگێکی بەرز قیژاندی:

-(لێرە بچنە دەرەوە؟! ئەی ئەتانــەوێت لــەکوێ داتــاننێم؟! لەوانەیــە بەتــەمای ئوتێــل سەمیرامیس بن! ئەبێت هەر لەو زیندانەدابن و هەر لەوێشدا ئەبن چونکە ئێوە سیخوڕن.)

لێم پرسی:

-(باسی کام سیخوڕی ئەکەیت؟)

-(ئێوە سیخوڕی بارزانین.)

ئامێدی وەڵامی دایەوە:

-(ئێمە کوردین و وەك هەموو کوردێك گەلەکەی خۆمان خۆشئەوێت وحەز بەسەرکەوتنی ئەکەین. ئێمە بەسادەیی تەنیا هاوسۆزی بارزانین. لەبەرئەوە هیچ هۆکارێك نابینم کە وا لەحکومەت بکات لەم کولانەیەدا دامانڕزێنێت. سەرەڕای ئەوەش بارزانی تەنیا داوای هەندێك مافی کەلتووریی و ئیداریی کردووە و حکومەتی عیراقیش بەڵێنیداوە بەبایەخەوە لەداواکارییەکانی بکۆڵێتەوە.)

لەبەردەم هەڵوێستی بەهێزماندا بەڕێوەبەر مێشکی لەکەللەدا نەمابوو. لەزەنگەکەیدا بۆئەوەی پاسەوانەکان بمانبەنەوە بۆ زیندانەکەمان و فرمانی بەکۆمیسەرەکە کرد:

-(ئەم دوو قانون شکێنە بەرەوە ژوورەکانیان و لێگەڕێ تا لەبرساندا ئەمرن.)

وەك ئەوەی هەموو پۆلیسەکان ئەمەیان پێخۆشبێت، هەربەپاڵ تازیندانەکەیان بردین، لەوێش کۆمیسارەکە قسعەیەك خواردنی لەژورەکەماندا دانا وەك ئەوەی بیەوێت مانگرتنەکەمان بشکێنین و بەهەڕەشەوە پێی وتین:

-(تا لەسەر مانگرتن بەردەوامبن زیاتر تووڕەیی بەسەرخۆتاندا ئەهێنن. گوێتان لەقسەکانی بەڕێوەبەربوو، ئەگینا ئەتانخەینە ژووری تاکەکەسییەوە لەژێرزەمیندا کە ئیتر رووناکی نەبینن. بۆیە هەر ئێستا دەست لەم کارە منداڵانەیە هەڵبگرن.)

ترساندن وهەڕەشەکانیان کاری تێنەکردین و سووربووین لەسەر بڕیارەکەمان.

بۆ رۆژی دوایی موعجیزەیەك روویدا، کە کۆمیسار بەشادمانییەوە پێشوازی لێکردین و وتی:

- (هەواڵێکی خۆشم پێیە بۆتان، خۆتان ئامادەکەن بۆ ئەوەی لێرە بڕۆنە دەرەوە.)

-(بۆ، ئازادامان ئەکەن؟!)

-(نا یەکجار واش نا، بەڵام ئەمجارە راستەوخۆ ئەچن بۆ عەمارە. هەرچەندە ماوەکە دوورە بەڵام کاتی تەواوتان لەبەردەستدا ئەبێت. خۆ ئێستا رازین؟)

-(ئەگەر راستبێت بەڵێ، کەی ئەڕۆین؟)

-(دوای ٥ رۆژی تر. گەر ئێستا دەستبکەن بەخواردن تەندروستیتان باش ئەبێت و بەرگەی سەختیی سەفەرەکە ئەگرن.)

بەپێشنیازەکەی کۆمیسار قایل بووین و شیری گامێشیان بۆ هێناین.

کاتی رۆشتنمان هات، بەشادییەوە زیندانەکەمان بەجێهێشت. لەڕاڕەوەکەدا یاساوڵەکان دەستی هەردووکمانیان بەیەکەوە بەست بەکەلەپچەیەك کە زنجیرێکی پێوەبووە و بەدەست پۆلیسەکەوەبوو. ٦ پۆلیس لەگەڵمان هاتن و بەپێ شەقامەکانی شاری بەغدادا کەوتینەڕێ. دوای چەند حەوانەوەیەکی کورت لەمەخفەرەکانی پۆلیس، گەشتینە وێستگەی بەسرە. تەنیا سیان لەپۆلیسەکان لەگەڵمان سواربوون تابەسرە و لەوێشەوە لەژێر پاسەوانییەکی توندا بەمیکرۆپاسێکی پۆلیس بردیانین بۆ عەمارە.

ئەم سەفەرە بواری بۆ رەخساندین تا بەناوچەی بیابانی عێراق ئاشنابین.

هەر لەگەڵ کەوتنەڕێی شەمەندەفەرەکە لەبەغداوە پاسەوانەکان کۆتەکانیان لەدەست کردینەوە و بەشی دووەمی رێگەکەشمان بەمێرگەکاندا تێپەڕئەبوو،و ناخۆش نەبوو.

ئۆتۆمبیلەکەمان چەندین جار لای مێرگە بچووکەکان ئەوەستا و رێیاندایین چەندین جۆری جیاوازی خورما بخۆین.

درەنگانێکی شەو گەیشتینە کەمپی عەمارە. پاسەوانەکە ئەفسەرێکی لەخەوهەستان کەناو و پلەی خوێندنمانی تۆمارکرد و داینییە دەست پۆلیسێك.

قاوشەکە هۆڵێکی گەورەی فراوانبوو، کە پەنجەرەکانی شکابوون و جێ خەوەکانیشی بەتاڵبوون. من و ئامێدیش لەیەکێك لەگۆشەکاندا جێگەیەکمان گرت بۆ خۆپاراستن لەسەرمای تەزێنەری شەوانەی مانگی کانون.

ئەوشەوەی لەبەغداد خەومان پێوەدیبوو و لەپێناویدا مانمان لەخواردن گرتبوو، بەهەزار حاڵ ئەو شەوە چاومان چووەخەو،لەسەر جێگەیەك كە لەكا دروستكرابوو و پێخەفەكانی پیس و پۆخڵ و رزیبوون.

بۆ بەیانییەكەی بەنیشتەجێ نوێیەكەمان ئاشنابووین: كامپی عەمارە.

كامپەكە بریتیبوو لەكێڵگەیەكی فراوان لەناوەڕاستی بیابان و خۆرهەڵاتی شاری عەمارە. چادری قەبارە جیاوازی تیاهەڵدرابوو و هەرچواردەوری بەچەند ریزێك تەلی دڕكاوی تەنرابوو و لەهەر گۆشەیەكیشدا بنكەیەكی پۆلیسی بۆ پاسەوانی تیابوو.

هەندێك لەچادرەكان ٥٠ جێگەیان تیابوو، هەندێكیان تەنیا دوو یان سێ جێگەیان تیابوو، هەندێكیشیان یەك كەسیی بوو. لەناوەڕاستی كێڵگەكەدا گەرماوێكی توركی هەبوو،كە یەكێك لەبەندییەكان سەرپەرشتی ئەكرد و هەمووكەسێك ئەیتوانی بەسەرە خۆی لێبشوا،دوای بڕینی بلیتی چوونەژوورەوە.

بەندییەكان دابەشكرابوون بەسەر سێ جۆردا، بەپێی پایەی كۆمەڵایەتیی و ئاستی خوێندن. جۆری یەكەم، تەنیا ئەو پاشا و كۆنە ژەنەراڵانەی تیابوو كە ساڵی ١٩٤١ بەسەركردایەتی رەشید عالی گەیلانی بەشداریی شەڕی دژی ئینگلیزیان كردبوو. جۆرەكەی تریان، كەژمارەیان كەمبوو. بریتیبوون لەدەرچووانی زانكۆ و خوێندكار و ئەفسەر و پزیشك و مامۆستا و خەڵكانی لەو بابەتە.

بەڵام جۆری سێیەمیان، ئەو گیراوانەبوون كە بۆرژوازیی بچووك و رەشە خەڵكەكەبوون (جووتیار، كرێكار، كاسبكار و فەرمانبەر.)

ماوەیەكی كەم پێش گەیشتنی ئێمە، بەندیخانەكە پڕبوو لەوكەسانەی بەگومانی زایۆنیزم و سۆزداریی بۆ ئەڵمانیای هیتلەریی دەستگیركرابوون. ئەوكاتەی خەریكبوو ئەڵمانیا ئەدۆڕا،ئینگلیز وردە وردە كەوتنە ئازادكردنی دوژمنەكانی پێشوویان و جێگەكانیانی بەكوردانی نیشتمانپەروەر و نیشتمانپەروەرانی دیموكراتیی پڕكردەوە.

لەناو ئەوکوردانەی لەکامپی عەممارەبوون،کاپتن(میر حاج)مـان بینـی، کەسـاڵی ١٩٤٣ لەلایەن حکومەتی بەغداوە وەك ئەفسەری پەیوەندیی لای بـارزانی دامـەزرێنرابوو. لەگـەڵ (عەونی یوسف)ی دادوەری پێشوو کەئامادەنەبووبوو حوکمی ئەو کـوردە ئێرانیانـە بـدات، کەبێ پاسپۆرت هاتبوونە عێراقەوە ، و سەید عەبدولغـەنی خـەڵکی زاخـۆ کـە تاوانەکـەی ئەوەبوو میوانـداری عـەونی یوسـفی کـردووە ئەوکاتـەی دادوەر بـووە لـەزاخۆ. هـەروەها عەبدوڵڵا شەرەفانی سەرۆکی خێڵی شـەرەفان لـەباکووری عێـراق کەیـەکێك بـوو لەوانـەی سەرکێشی زۆری ئەکرد و کێشەی ئەنایەوە.

لەناو بەندییە عەرەبەکانیشدا نەتەوەپەرستانی بەناوبانگ هەبوون، وەك (سادق شنـشل) کەیەکێکبوو لەبیریارانی سۆسیالیزمی نەتەوەی عەرەب و خەونی بەدەوڵەتێکی یـەکگرتووی عەرەبییەوە ئەبینی لەکەنـداوەوە بـۆ ئۆقیـانووس.لەئـەنجامی هەسـتی دژ بەئینگلیزیـشی هیواداربوو ئەڵمانیای نازی سەرکەوێت. سەرەڕای رۆشنبیرییە فراوانەکەی و مانـەوەی زۆری لەئەوروپا، سادق شەنشەل شۆڤێنییەکی تەسـکبین بـوو و هـیچ تێگەیـشتنێکی بەرامبـەر بەمەسەلەی کورد نەبوو و بەکەسانێکی ئاژاوەگێڕی گێلی ئەزانین کەلەبەرژەوەندیی ئینگلیـز کارئەکەن. زۆرجار ئەوەی دووپات ئەکردەوە:

-هەرکاتێ ئینگلیزەکان رۆیشتن،ئەوا کوردەکان بەئاسانی ئەکرێن بەعەرەب!

کەمپی عـەممارە لـەژێر سەرپەرشـتی ئینگلیزدابـوو و تـەرخانکرابوو و بـۆ گیراوانـی سیاسیی. کەمپێکی زۆر تایبەتبوو و هیچ شتێکی لەزیندانەکانی ئەڵمانیای نازیی یـا ئـەو زیندانانە نەئەچوو کەرژێمە دیکتاتۆرییەکان دوای سەربەخۆیی لەوڵاتانی عەرەبدا دروسـتیان کردبوو. ئێمە لەوێدا ئازادبووین لەوەی یەکتربببینین و بخوێنینەوە و بنوسین و گفتوگۆ بکـەین و داوای رۆژنامە لەدەرەوە بکەین، بەندییە خێزاندارەکانیش مافی ئـەوەیان هـەبوو مـانگی جارێك هاوسەرەکانیان ببینن لەشـوێنێکی تایبـەت دوور لەچادرەکان، بـەڵام تـەنیا چـەند کەسێکی کەم لەبەندییەکان ئەم مافەیان بەکارئەهێنا.

بەندییەکانی عەممارە هەموو هەفتەیەك موچەیان وەرئەگرت، موچەکەش پەیوەستبوو بەجۆرەکانیان: جۆری یەکەم ڕۆژی دیناریك و جۆری دووەم ڕۆژی نیودینار و جۆری سێیەم چارەکە دیناریکیان وەردەگرت. جگە لەوەش هەر بەندییەك ڕۆژانە مافی پاکەتێك جگەرەی هەبوو.

ماوەی دووهەفتە من و ئامێدی ڕۆژانە و چارەکە دیناریکمان وەرئەگرت،ئەگەرچی ئێمە لەبەغدا بەجۆری دووەم دانرابووین. میرحاج کردی بەهەرا و داوای کرد دووبارە بروسکەیەك بنێردرێت بۆ تۆفیق وەهبی وەزیری کورد.

خۆم چووم بۆلای بەڕێوەبەری کامپەکە و بروسکەکەم دایەدەستی و گەڕامەوە بۆ ژوورەکەی میرحاج. دوای ١٠ خولەك لەدەرگادرا و پۆلیسێکی عێراقی هاتەژوورەوە و سلاوێکی سەربازیی بۆ میرحاج کرد و پۆستاڵەکەی دا بەزەویدا و وتی:(گەورەم هەریەکسەر لەبەغداوە فەرمان هات و ناویان بەپلەی دووەمدا تۆمارئەکەم.)

پۆلیسەکە چووە دەرەوە و من و میرحاج خۆمان پێنەگیرا و دەستمان کرد بەپێکەنین، چونکە بەبێ ئەوەی بروسکەکەمان بگاتە بەغدا، کاریکرد.

فەرماندەی کامپەکە ئیتر ناتوانێت لەوەزیاتر دزیمان لێبکات و ئێمەش بەکوللەمەرگیی و سکهەڵگوشین بژین. موچەی پلەی دووەم، بەشی ئەوەی ئەکرد بەشێوەیەکی سروشتیی پێداویستییەکانمان دابین بکەین.

بەڕەزامەندیی بەڕێوەبەرێتیی کامپەکە،چەند منداڵێك پێویستییەکانیان بۆ دابین ئەکردین بەرامبەر بە٢٥ فلس. هەموو بەیانییەك ئەهاتن بۆ کامپەکە و داوای پارە و ئەرکەکانیان ئەکرد. لیستی کڕینیان وەرئەگرت و ئەچوون بۆ عەممارە بۆهێنانی و کەئەگەڕانەوە، لەچادرەکەی (سەید عەبدولغەنی یوسف) سەرگەرمی چێشتلێنان ئەبووین. عەونی چێشتی لێئەناو منیش شۆردنی قاپەکانم پێسپێردابوو، چونکە ئەوکاتە تەنیا ئامادەکردنی قاوەی تورکیم ئەزانی. ڕۆژەکان بەخێرایی تێپەڕین و ئێمەش سەرگەرمی

وەرزش و جل شتن و چێشتلێنان و قاپشتن و خوێندنەوە و سەردانی یەکتر لـەناو کامپەکـەدا و گفتوگۆبووین بۆ بەڕێکردنی ژیانمان.

ئەو ماوەیەی لەوێ گیرابووین، تەنیا دوو پێشهات روویانـدا کەبەرپرسـانی کامپەکـەی وروژاند: یەکـەمیان، پەیوەسـتبوو بەشـیعەکان کەحـەزیان ئـەکرد لەعاشـووورادا(١٠ رۆژی یەکەمی مانگی موحەڕەم) خۆیان برینداربکەن، راسـتە ئـەم رێوڕەسمـە لەسـالآنی سـییەوە لەلایـەن کاربەدەسـتانی عێراقـەوە بەتونـدیی سـەرکوتکرابوو(کەئەیانویـست ئـەم بۆنەیـە بقۆزنەوە بۆ وروژاندنی هەستی رق و کینە لەنێوان شیعە و سـوننەدا)، بـەڵام شـیعەکان زۆر بەنهێنیی خۆیان بۆ ئەو بۆنەیە ئامادەئەکرد.

بەمەبەستی رێگرتن لەهەر رووداوێکی هەراسانکەر لەناوچەکەدا، شەوی پێش عاشـوورا جێگری بەڕێوەبەری کەمپەکە لەگەڵ ١٠ پۆلیسدا بەجلی مەیدانەوە چوونە قاوشـی گـیراوە شیعەکان و دەستیانگرت بەسەرهەموو شتێکی بریندارکەر و کونکەردا، سـەرەڕای ئـەوەش رۆژی دوایی هەندێك لەشیعەکان خۆیان بریندارکرد و چەندین کەسـیان بـران بـۆ تیمارگـەی کەمپەکە.

روداوی دووەمــی نــاو کەمپەکــە لەئــەنجامی راکردنــی یــەکێك لــەو تێکۆشــەرە فەلەستینییانە بوو کـەدژی دامەزرانـدنی دەوڵـەتێکی جولەکـە بـوو لەفەلەسـتین. کاتێـك پۆلیس ئەیانگواستەوە بۆ بەغدا و بۆ دادگایی کـردن، ئـەو دڵنیـابوو لـەوەی ئینگلیزەکـان حوکمی لەسێدارەدانی بۆ دەرئەکەن وەك پێشتر لەگەڵ زۆر لەهاوڕێکانی خەباتی کردبوویـان، بۆیــە بڕیارئــەدات لەناوچــەیەکی دەشــتایی تەختــدا کــە شــارەزای نــەبوو رابکــات. خۆپیــشاندانێکی گــەورە لەبــەردەم نوســینگەی بەڕێوەبــەری کەمپەکــە روویــدا وجنێویــان بەئینگلتەرا و زایونیزم ئەدا، بۆیە بەڕێوەبەرەکە پۆلیسەکانی لێهاندان و بڵاوەیان پێکـردن و ناچاریان کردن بچنەوە قاوشەکانیان.

لەماوەی مانەوەم لەکەمپی عەمارە، بەدرێژایی ڕۆژانی مـانگی کـانوون لەبەرەبەیانـەوە تا دنیا تاریك ئەبوو، دەرەبەگایەتی ڕاستەقینەم ئـەبینی لەباشـووری عێـراق، ڕۆژانـە ئـەو حوشترانەم ئەبینی کە دانەوێڵەیان بارکردبوو بۆ شـاری عـەمارە، ڕێگـەی کاروانەکـە تـەنیا چەندمەترێك دووربوو، و ئەمانتوانی پێی پەتی وبەرگی شڕی حوشترەوانەکان ببینین. پێیـان وتین، کەهەموو ئەو کاروانانـە هـی شـێخێکی عەرەبـە کەنزیکـەی ٣٠ گونـد و هـەزاران حوشتری هەیەو جووتیارە بێنەواکان وەك کۆیلەی ڕاستەقینە کاری بۆ ئەکەن.

تەنیا کـورد و عـەرەب لەکـەمپی عـەمارەدا نـەبوون، بـەڵکو ژمارەیـەك ئەنـدازیاری هەنگاریی و بولگاریشی لێبوو. ئەمانە لەئێران کاریان ئەکرد، سـاڵی ١٩٤١ هەوڵیانـدابوو لەڕێی تورکیـاوە بگەڕێنـەوە بـۆ وڵاتەکـەی خۆیـان بـۆ ئـەوەی بـەدیل نـەگیرێن لەلایـەن ئینگلیزەکانەوە کەلەباشوورەوە ئەهاتن و سۆڤیێت کەلەباکوورەوە ئـەهات، بـەڵام سـەرەنجام لەلایەن ئینگلیزەکانەوە بەدیل گیرابوون و لەعەمارە خرابوونە زیندانەوە.

یـەکێك لەئەنـدازیارە هەنگارییەکان،لەبەدبـەختیی کـەوتبووە بەردەسـتی کۆمـەڵێك سەربازی ڕاکـردووی ئێرانیـی و کاتێـك ددانـە ئاڵتوونـەکانیان بینیبوو،یەکەیەکـە هـەموو ددانەکانیان هەڵکێشابوو لەپێناوی ئاڵتوونەکەدا.

من ئەندازیارە هەنگارییەکەم ئەبینی و پێکەنینمان بەو سەرکێشییە خراپـەی ئـەهات، چونکە زۆربەی زۆری ددانەکانیان دەرهێناوە، بەڵام سەرەڕای ئـەو یادەوەرییـە ناخۆشـانەش هێشتا زیرەکیی خۆی بۆ کارکرن پاراستبوو توانیبووی قـامیش پەیـدابکات و کـاتی خـۆی بەچنینی سەبەتە و جانتا و کورسی بەسەرئەبرد و لەناو کامپەکە و لەدەرەوەی کەمپەکـەش بەیارمەتی منداڵەکان ئەیفرۆشتن.

بەدوو بەندیی خۆشەویست ئاشنابووم، کە ڕیش و سمێڵەکەیان ناچـاری ئـەکردی ڕێزیـان لێگریت، یەکەمیان عێراقییـەکی چاوشـینی بەنـەژاد ئـەلبانی و ئـەویتریان ئاشـوورییەکی عێراقیی بوو کەگەنم ڕەنگ و ڕیش وسمێڵ و قژی وەك خەڵووز ڕەشبوو.

دەوروبەری کۆتایی مانگی شوبات میرحاج گوێزرایەوە بۆ زینـدانی هێـزە ئاسمانییـەکان لەبەغـداد، بـەڵام کـارێکی وایکـرد کـە ژوورەکـەی بـدرێت بـەمن. دوای چـەند ڕۆژێـك لەنامەیەکدا بۆی نووسیبووم، زۆر هەوڵی تردراوە بەمەبەستی ئازادکردنم و شـەش ئەندامـە کوردەکەی پەرلەمانی سوریا نامەیەکیان ڕاستەخۆ ئاڕاستەی نوری سەعیدکردووە و داوایـان کردووە سنوورێك بۆ دیلێتی من دانێن.

لەمانگی ئایاردا فەرمانی گواستنەوەم بۆ بەغداد دەرچوو.

شەوێکی ترم لەبەسرە بەسەربرد لەیەکێك لەبنکـەکانی پـۆلیس، لەسـەر مێزێـك و بـێ هیچ پێخەفێك تابەیانی بێئەوەی خەو لەچاوم بکەوێت لەسەرمانا هەڵلەرزیم. ئێـوارەی ڕۆژی دواتر، ١٠ زیندانی مافە سڤیلییەکان لەیـەکێك لـەژوورەکانی زیندانەکـە هێنرانـەدەرەوە و پۆلیس کۆتی کردەدەستیان، کاتێك ویستیان دەستی منیش لەگەڵ دەسـتی یـەکێك لەوانـە ببەستن، بەتوندی ڕەتمکردەوە و ڕازی نەبووم لەگـەڵ ئەوانـە مەخفەرەکـە بـەجێبهێڵم، بۆیـە پۆلیس و ئەفسەرەکە بانگی کاپتنیان کرد،ئەویش قیژاندی بەسەرما و وتی:

-(یان ئەبێت قایلبیت وەکو ئەوانی تر کۆت بکرێتە دەستت یا ئەمشەویش لەسەر ئـەو مێزە ئەتخەوێنم بەبێ پێخەف.)

لەبەردەم ئەو هەڕەشەیەدا دەستی چەپم دانێ و ئەڵقەیەکی کەلەبچەکەیان کـردە دەسـتم و ئەڵقەکـەی تریـشی لەدەسـتی پیـاوێکی بێنـەوای بـەرگ شـڕی پێپەتیـدابوو. پاشـان پاسەوانەکان بەپەلە خستیانینەڕێ، تالەکاتی گونجاودا بگەینە شەمەندەفەرەکە.

ململانێیەکەی من کـاتێکی زۆری کوشـتین و کەگەیـشتینە شـەمەندەفەرەکە شـوێنی چـۆڵمان دەسـتنەکەوت ولەڕاڕەوەکـەدا لەسـەرئەرزەکە دانیـشتین، عـەریفی لێپرسـراوی سەفەرەکەمان کەلەبچەکەی لەدەستمدا توندکرد و سەرکەوتەسەر ڕەفـەی کەلوپەلـەکان بـۆ خەوتن. منیش لەسەر حەسیرێکی بـچکۆلەی قـامیش دانیـشتم کـە لـەکابرای هـەنگاریم کڕیبوو.

شەمەندفەرەکە پڕبوو لـەحاجی شـیعەی ئێرانـی کەبـەنیازی سـەردانی کەربـەلا بـوون کەشوێنێکی پیرۆزە لای شیعەکان.

هەموویان لەوجووتیارانەبوون کەبۆنی هـەژاریی و چـڵکنییان لێئـەهات. لـەماوەی ١٥ کیلۆمەتری یەکەمدا هەستمکرد کە مێروو تێیداوم، لەشـم کەوتـەخووران، دەسـتی راسـتم بەرزکردەوە بۆلای ملم و ئەو زیندەوەرە بچووکانەم گرت، ئەسـپێی رەشـبوو کـە هێنـدەیان خوێنمژیبوو گەورە بووبوون، لەبەینی پەنجەکانمدا فلیقاندمنەوە. لەپـشت و سـنگمدا بۆیـان ئەگەڕام، وەك ئەوەی لەپێشبڕکێیەکی گەرمدابن هەموو گیانمیان تەنیبوو.

یەکێك لەپۆلیـسەکان نەهامەتییەکـەمی بینـی و تکـای لەعەریفەکـە کـرد کەدەسـتم بکاتەوە و شوێنێکی دانیشتنم بۆ بدۆزێتەوە و پێی وت:

-(ئەو بەڕێزە شایەنی ئەوەنییە لەودۆخەدابێت.)

عـەریفەکە وەڵامی دایەوە:

(نا..شایەنێتی، ئەم ئێوارەیـە هەراسـانیکردین و بـەهۆی ئـەوەوە لەشـەمەندەفەرەکەدا شوێنێکی باشمان دەستنەکەوت. کەواتە بابیخوات.)

وشەی بەڕێز (سید) لەعەرەبیدا تـەنیا مانـای بـەڕێز ئەگەیـەنێت، بـەڵام لای گـەلانی موسڵمانی ناعەرەب بەتایبەت لەناو شیعەدا، سەید واتـە ئەوانـەی لەنـەوەی پێغەمبـەرن. بۆیە ئەو وشەیە مقۆمقۆی خستەناو شیعەکانەوە، فارسەکان لەشوێنەکانی خۆیـان هەسـتان و بـەرەو لای مـن هـاتن و کەوتنـە دەستماچـکردنم، وبەپۆلیـسەکانیان وت، کـەئامادەن شوێنەکانی خۆیانم بدەنێ.

عـەریفەکە هەستایە سەرپێ و تێی خوڕین کە هەقی منیان نـەبێت و لەشـوێنی خۆیـان دانیشن ئەگینا لەشـەمەندەفەرەکە دایانئەبـەزێنێت. زۆربـەی ئـەوجووتیارە هەژارانـە بـێ مۆڵەت هاتبوونە ناو عێراقەوە، وەك سەگی مەشقدیدە ملیان کەچ کـرد و دوایئـەوە کـەس بایەخی بەو (سید)ە نەدا کەمن بووم!

دەوروبەری بەیانی شەمەندەفەرەکە گەیشتە کەربەلا، کاتێك گیراوەکان و پۆلیسەکان و حاجییەکان دابەزین، سەیرمکرد مەچەکم ئاوساوە و ئازارم ئەدا و سەرتاپای لەشم وەك ئەوەی دووپشك پێوەی دابم ئەکزێتەوە. لەم گەشتەدا یادەوەرییەکی خراپم لەبارەی ئەسپێوە بۆ مایەوە. خۆشبەختانە وردە وردە دۆخەکە گۆڕا، نەفەرەکان لەشەمەندەفەرەکە دابەزین و تەنیا دووپۆلیسی پیاوچاك لەگەڵ من مانەوە و کۆتەکانیان کردمەوە و بردیانم بۆ فارگۆنێکی پلەدوو،منیش بەنیودینار سوپاسم کردن و داواملێکردن پێش چوونمان بۆ بەندیخانەی بەغدا ببەن بۆ سەرتاشخانە. ئەوانیش وتیان:

-(بێگومان ئەتبەین، ئێمە لەخزمەتداین.)

کە گەیشتینە وێستگەی بەغدا،عەرەبانەیەکی دووئەسپیمان بەکرێ گرت و بردینی بۆلای ئەوسەرتاشەی کەپێشتر میرحاج ناونیشانەکەی دابوومێ. خۆشبەختانە پۆلیسەکان ڕێیاندام سەرتاشەکە ببینم و ئازادانە قسەی لەگەڵدا بکەم. پاش ماوەیەکی کەم ڕەشید بەگ هات بۆلام بۆ بەڕێوەبەرێتیی زیندانەکە. پێم وت:

-(تکات لێدەکەم چیت لەدەست دێت بیکە، بۆ ئەوەی منیش وەك میرحاج لەزیندانی هێزە ئاسمانییەکاندا دابنرێم.) ڕەشید بەگ بەڵێنی پێدام و وتی:

-(بەڵێ، من بەڕێوەبەری پۆلیسی بێگانەکان باش ئەناسم، چونکە بەنەژاد کوردە،ئەچم بۆلای و قسەی لەگەڵ ئەکەم.) دوای ئەو قسانە ڕۆیشت و پاش تەنیا ١٠ خولەك دەم بەخەندە گەڕایەوە. لەئەرکەکەیدا سەرکەوتووبوو، بۆیە هەر یەکسەر بەئۆتۆمبیلێك بردمی بۆ باخچەیەکی گەورە کە لەژێر پارێزگاریی هێزە ئاسمانییەکاندا بوو.

میرحاج هات بەپێشوازیمەوە و بردمی بۆ ژورەکەی خۆی کە چێشتخانەیەکی بچووك و گەرماوێکی خۆشی تێدابوو. پێی وتم:

-(ئەم جلەپاکانە لەبەربکە، بەم زوانە عەلی حەمدی دێت بۆ سەردانم و ئەتوانی جلەکانی خۆت بدەیتەدەست ئەو.) جەستەم کەئەسپێ کوڵەواری کردبوو،هەر ئەوەی پێویست بوو.

که لەگەرماوەکە هاتمەدەرەوە عەلی حەمدی دانیشتبوو ولەگەڵ میرحاج قسەی ئەکرد، پێی وتم:

-(لەماوەی ١٠ رۆژدا ئەتبەن بۆ مەخفەرێکی سەرسنووری سوریا لەتەلکۆچەر و ئەدرێیتەدەست ئاسایشی سوریا.) هەواڵێکی خۆشبوو،سەرەنجام ئازادئەبم و سەرلەنوێ کاکم و هاورێکانم ئەبینمەوە....بەڵام شادییەکەم زۆری نەخایاند بەهۆی هەواڵەکانی پەیوەست بەکوردی عێراق و رێکخراوەکانیان و گۆرانی تەواوی سیاسەتی بریتانیا بەرامبەریان، چونکە رێکخراوی هیوا بەتەواویی لەکارکەوتبوو، و حکومەتیش هەموو هەوڵی خۆی بەگەرخستبوو بەمەبەستی دروستکردنی ئاراستەی دژبەیەك بۆ تێکدانی ریزەکان، سەرەرای هەموو ئەمانەش ژەنەراڵ (رینتۆن)ی بریتانی، فەرماندەی پێشووی تیپی (سەردتاسی) کە لەئەرکێکی جەنگیی بوو لەبیابانی لیبیا لەکاتی جەنگی جیهانی دووەمدا،ئێستا سەرگەرمی مەشقپێدانی سوپای عێراق بوو لەسەر جەنگی شاخ و هێزی ئاسمانیی خاوەنشکۆ شاژنیش خرابۆوە ژێر فەرماندەیی ئەوەوە. ئۆپەراسیۆنە سەربازییەکان لەدەستپێکردندابوون.

پرسیم:

-(هەڵوێستی بارزانی چییە؟ ئایا ویست و توانای بەرگریی هەیە لەبەرامبەر هاوپەیمانیی هێزەکانی عێراق و بریتانیادا ؟)

-(ئەو ئەزانێت کەئێستا بۆتە تەنیا هیوای گەلی کورد و ٣٠٠٠ لەلایەنگرانی لەگەڵە و ئامادەی خەباتن.)

میرحاج هەڵدایە:

-(زۆر لەئەفسەرە گەورەکانی کورد چوونەتە پاڵ بارزانی، منیش هەرهێندەی ئازادکرام ئەگەرێمەوە بۆ باکوور و خۆم ئەخەمە خزمەتییەوە. ئەو ئەوسەرکردەیەیە کە گەلی کورد چەندین سەدەیە چاوەرێی ئەکات. ئەگەر لەعێراقیش سەرنەکەوت ئەوا کوردەکانی مهاباد

کەهەموو کوردستانی ئێرانیان ئازادکردووە چاوەڕێین و وا خـەریکن کۆمـارێکی دیمـوکرات لەمهاباد رائەگەیەنن.)

ئێوارە روشدی بەگ هات و خوانێکی لەگەڵ خـۆی هێنـابوو کـەپڕبوو لەقاپـە خـۆراکی جۆراوجۆر. عەلی حەمدیش ئـەو زەرفـەی بـرد کەجلـە چـڵکنەکانی منـی تیـابوو وتونـد داخستبوو. کەرۆژی دواتر هاتەوە پێی وتم:

-(هەرچەندە زەرفەکەشم لەخۆم دوورخستەوە، بەڵام گیانم پڕبووبوو لەئەسپێ.)

رۆژی سێهەمی مانەوەم لای هێـزە ئاسمانییـەکان، وەزارەتـی نـاوخۆ فرمـانی پێکـردم کەخۆم ئامادەبکەم بۆ بەجێهێشتنی ئەم شـوێنە چـونکە(مەترسـییەکی گـەورەم بـۆ سـەر ئاسایشی دەوڵەت!)

گفتوگۆ درێژەکانمان لەگەڵ میرحاج و ئەوانەی ئـەهاتن بـۆ سـەردانمان کۆتـایی هـات و راپێچیان کردم بۆ بەشی هاتووان لەبەندیخانەی ناوەندیی.

ئێوارەکەی رەشیدبەگ دۆشەکێکی گەورە و لێفەیەکی بۆهێنام، بـەڵام زۆر دوودڵ بـووم لەوەی ئەو دۆشەکە جوانە لەسەر زەوییە پیسەکە رابخـەم و ئەترسـام ئەسـپێ تێیـی بـدات، بەڵام بەنیازی مانەوەی زۆر لەم شوێنە نـەبووم. رۆژی چـوارەم بانگیـان کـردم بـۆ ئیـدارەی زیندانەکە و ناسناکەم و ئەو ۲۰۰ لیرە سورییەیان دامـەوە کـەدادوەری لێکۆڵینـەوە کـاتی خۆی لەموسڵ دەستی بەسەردا گرتبوو و پێیان وتم، رادەستی سوریام ئەکەنەوە.

بڕوام بەگوێی خۆم نەئەکرد. ئایا ئەکرێت دوای ۱۲ مانگ زیندان کـەپێموابوو کۆتـایی نایەت ئازاد ببم؟

گەشتەکەم لەعێراقەوە بۆ سـوریا بەهاوڕێیـەتی دووپـۆلیس بەسـەربرد، سـەعات ۱۰ی شەو گەیشتمە وێستگەکە و ئەو دووپۆلیسەم لەگەڵبوو کـە هـاتبوون بەفـەرمیی تەسـلیمی سوریام بکەنەوە، ئاسایشی فرەنسی و ئاسایشی سـووری کـەتازە پێکهێنرابـوو، هەریـەك لەلایەکەوە بۆم هاتن، لەکاتی کێبڕکێکەیاندا لەخۆمم پرسی:

-(کامیان، فرەنسییەکان یان سورییەکان لەگەڵ خۆیان ئەمبەن؟)

سەرەنجام چەند کارمەندێکی گەنج و ئازای ئاسایشی سوریا توانیان لەدەستی ئاسایشی فرەنسا دەرمبهێنن. دوای ئیمزاکردنی ئەو بەڵگەنامانەی دووپۆلیسە عێراقییەکە هێنابوویان، لێپرسراوەکەی ئاسایشی سوریا کە ناسیاوی کاکم بوو هات لەگەڵم بۆ قامیشلی.

ئەوە بۆ من ئیمتیازێك بوو، چونکە بەپێی قانون ئەبوو راپێچی زیندانم بکەن، پێشئەوەی بمدەنە دادگە. بەتۆمەتی چوونەدەرەوەی ناقانونیی لەسوریا، بەڵام لێپرسراوەکەی ئاسایشی سوریا بڕیاریدا بمداتە دەست کاکم، بەرامبەر ئەو بەڵێنەی کەهەرکات پێویستی کرد بچمە بەردەم دادگە. (بانگکردنم بۆ بەردەم دادگە دوای ۱۰ مانگ گەیشت و ئەوکاتەش بەرلێبووردنی گشتی کەوتم.)

نیوەشەوبوو کەگەیشتمە بەردەم ماڵی کاکم:

(سەرئەنجام هاتیتەوە؟.) کاکم بەهەناسە بڕکێوە، وتی:

-(هاتیتەوە بچکۆلەکەم، شکور زیندوویت، تووشی ئازارێکی گەورەتکردم، خوایە سوپاس بۆ تۆ.)

منیش کە خۆم گرتبوو تا فرمێسك لەچاوم نەیەتە خوارەوە پێموت:

-(بەڵێ، هەموو شتێك باشە و منیش ساغ و سەلامەتم.)

لەماوەی رۆژان و هەفتەکانی دوای ئەوەدا ماڵەکەمان پڕبوو لەهاوڕێیان و کەسانی نەناسراو کەزۆربەیان گەنج بوون و تامەزرۆی بینینی ئەو کەسەبون کە(لەتۆمەتی کوردپەروەریی رزگاری بووە) و (قوربانیی ئیمپریالیزمی ئینگلیزە).ئەمە ئەو رایەبوو کە دوای ۱۲ مانگ بەندێتی لەبەندیخانەکانی عێراقدا لەسەرم دروستبوو بوو.

ئەو ئازارە جەستەیی و دەروونییەی کەچەشتبووم بەفیڕۆنەچوو، لەدڵی خۆمدا وام ئەوت،کاتێك گەلی کوردم بینی زیاتر چاوی کراوەیە و هەستیارە بەرامبەر بارودۆخی خۆی لەچاو رۆژانی رابردوودا.

لەکۆتایی ساڵی ١٩٤٥دا سوریا لەرۆژانێکی سەختدا ئەژیا، چـونکە سـەرەڕای بـەڵێنی سەربەخۆیی کە ساڵی ١٩٤١ فرەنسییەکان دابوویان، ئامادەنـەبوون وڵاتەکـە بـەجێبهێڵن، ولەبەرامبەر بەرگریی، لەسەرەتادا نهێنی و پاشان ئاشکرای گـەلی سـوریادا، فرەنـسییەکان پەنایان بردە بەرهێز و بەکارهێنانی سوپا و تەنانەت دیمەشقیش بۆردومـانی ئاسمـانیی کـرا. لەقامیشلی چەندین خانوو بەتۆپ و چەکی قورس تەختکران. لەباڵکۆنی ماڵـە سـێقاتەکەی راوێژکاری فرەنساوە کەبەرزترین خانووی شارەکەبوو، مەترەلۆز تەقەی لـەماڵی بەڕێوەبـەری ناحیەکە ئەکرد کـە خـەڵکی سـوریابوو. کـاکم نەخۆشـەکانی بەجێهێـشت و رۆیـشت بـۆ فریاکـەوتن و چارەسـەرکردنی،منیش لـەژێر بـارانی گوللـەدا لەگـەڵی چـووم. سـوودمان لەئارامییەکی کاتی وەرگرت بۆئـەوەی بەسـەر دیوارەکـەدا سـەرکەوین و بـچینە ناومـاڵی بەڕێوەبەری ناحیەکـەوە. کەگەیـشتین دەسـترێژێکی گوللـە دای لـەدیواری چێـشتخانەکە، بەڕێوەبـەر وەك گـەڵای دار ئەلـەرزی و لەیـەکێك لەگۆشـە بێترسـەکانی هۆڵەکەیـدا هەڵکورمابوو، و سـەرۆکە گەنجەکـەی ئاسایـشی سـوریا بەدەمانـچەیەکی ئۆتۆماتیکـەوە پارێزگاریی ئەکرد. بەورتە ورتەوە وتی:

-(چاوتان لێیە چی ئەکەن؟)

کاکم دڵنیای کردووە و وتی:

-(فرەنسییەکان چاك ئەزانن کە ناتوانن لەوەزیاتر بمێننەوە.)

پاش کەمێك وتی:

-(بڕوام پێبکە ئەم تووڕەبوونەیان دوا پەلەقاژەیە.)

لەڕاستیدا دوای ماوەیەکی کەم دەنگەکان ئارامبوونەوە و شەقامەکان لەخەڵك چـۆڵبوون و وردە وردە کلینکەکەی کاکم پڕبوو لەبریندار.

دوای چەند رۆژێك چووم بۆ دیمەشق و لەوێوە بـۆ بـەیروت، چـونکە بڕیارمـدابوو درێـژە بەخوێندن بدەم و ئەمویست وەك کاکم ببم بەپزیشك، بەڵام لەکۆتاییدا زانستە سیاسـییەکانم هەڵبژارد.

کاتی خۆتۆمارکردن لەئەنستیتۆی زانستە سیاسییەکان و ئابووریی لـەزانکۆی فرەنـسی لەبەیروت لەخۆمم پرسی کـە چـۆن ئـەتوانم یارمـەتی گـەلی کـورد بـدەم بـۆ رزگـاربوون لەچەوساندنەوە و زیللەت؟

هەلەکە زۆر دوانەکەوت، کە دکتۆر کامەران بەدرخان پێشنیازی بـۆ کـردم ببمـە بێـژەر لەبەشی کوردی رادیۆی بەیروت کـە ئەوکاتـە هێـشتا دانـەخرابوو. چـونکە فرەنـسییەکان سەرگەرمی کێشەی گەورەبوون، بۆیە چاودێریی سەر ئەو دەزگایە لاوازبووبوو و بواریـان بـۆ ئازادیی دەربڕین رەخساندبوو.

لـەمهابادی ئێران،کوردەکـانی ئـەوێ لەئامادەکاریـدابوون بـۆ راگەیانـدنی فـەرمیی کۆماریی دیموکراتی کوردی و لەکوردستانی عێراقیش ئینگلیزەکان خۆیـان ئامـادە ئـەکرد بۆجەنگ دژی بارزانی و هێزەکانی. چالاکیی مـن وەك بێـژەر تـەنیا پێـشکەشکردنی ئـەو هەواڵ و رووداوانە نەبوو، بەڵکو لـەبارەی مەسـەلەی کـوردەوە بەگـشتیی،بەئاشکرا قـسەم ئەکرد ودروشمی نیشتمانیی و شۆڕشگێڕیم ئەخوێندەوە و بانگی کوردم ئەکرد بـۆ راپـەڕین و هەستان و خەبات لەپێناوی مافەکانیاندا و بەگەرموگوڕیی ئەم ئەرکەم جێبەجێ کرد تا ئـەو رۆژەی ساڵی ١٩٤٦، کە بەرپرسانی لوبنان دەستیانگرت بەسەر رادیۆی بەیروتدا و پەخـشی زمانی کوردی راگیرا.

سەرەڕای خوێندنی زانکـۆ، قوتابخانەیـەکی شـەوانەم کـردەوە بەمەبەسـتی فێرکردنـی کوردەکانی بەیروت بەخوێندنەوە و نووسین بەزمانی خۆیان. ئەمە بەشێك بـوو لـەو کـارەی لەساڵانی رابردوو دەستم پێکردبـوو وتاسـاڵی ١٩٤٧ بـەردەوامبوو. لـەپایزی ئـەو سـاڵەدا لینسانسی زانـستە سیاسـییەکانم بەدەسـتهێنا و بڕیارمـدا بـچم بـۆ سویـسرا (بەهەشـتی سەرزەوی)،بۆ ئامادەکاریی بـۆ بڕوانامـەی دکتـۆرا. هەنـدێك لـەو ژن و مێردانـەی لـەوێ خوێندبوویان هێشتا بیریان ئەکرد و ئەیانوت:

-وڵاتێکی ئارامە و میللەتێکی باش و دیموکراسیی هەیە.

منیش بیرم لەوەئەکردەوە کەئەو وڵاتەی بەشداریی شەڕناکات و زادگەی خاچی سوورە و ئەم شۆکۆلاتە بەلەزەتە بەرهەم ئەهێنێ، بێگومان ئەبێت وڵاتێکی خۆش بێت. بیرم لای ئەوەش بوو:

-بێگومان مرۆڤ ئەتوانێ لەو وڵاتە پێشکەوتووانەدا قسە لەسەر مەسەلەی کورد بکات و لەوانەشە سویسرییەکان بایەخ بەکورد بدەن و هەوڵی یارمەتیدانیان بدەن. لەوانەشە کارێك بکەن بۆ رزگارکردنی.

بەم هەموو هیوایەوە لەیەکێك لەرۆژەکانی پاییزدا بەتەنیا سواری کەشتی بووم لەبەیروتەوە بەرەو ئیتاڵیا و لەوێشەوە بۆ سویسرا.

سویسرا

- خوێندن لەزانکۆی لۆزان
- (دکتۆرا لەزانستەکانی کۆمەڵایەتیی و پەروەردە)
- چالاکیی لەپێناو مەسەلەی کورددا
- دامەزراندنی یەکێتیی خوێندکارانی کورد لەئەوروپا
- یەکێتیی خوێندکارانی کورد لەئەوروپا لەبەرامبەر پارتە کۆمۆنیستەکانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا
- ئەنجامی کۆڕێکی هونەریی قەشەنگ لەبارەی نازم حیکمەتەوە

چەند رۆژێك دوای نیشتەجێ بوونم لەسویسرا، تێگەیشتم، ئەوکەسانەی شارەزای مەسەلەی کوردن،دەگمەنن و هەندێکیان شتێکیان لەبارەی(گەلێکی چیایی)جەنگاوەری سوارچاکەوە بیستووە، بەڵام زۆربەیان سەرسام ئەبن بەبیستنی باسی کورد و کوردستان.

-وتت تورکستان؟

-نا، نا، کوردستان.......بێ کۆڵدان وەڵامم ئەدانەوە

بۆناساندنی کورد و کوردستان پەنام ئەبردە بەرنەخشە زەمینییەکان، بەڵام بۆ رۆشنکردنەوەی رای گشتیی ناچاربووم پەنابەرمە بەر رۆژنامەکان و رادیۆی رۆماندی، ئینجا کۆنگرە میللییەکان. لەزانکۆش(ناوم تۆمار کردبوو لە کۆلێژی زانستەکانی کۆمەڵایەتیی وسیاسی بۆ بەدەست هێنانی دکتۆرا لەپەروەردەدا). پشووی نێوان وانەکانیشم ئەقۆستەوە بۆ گفتوگۆی گەرم لەگەڵ خوێندکاران و ئوستادەکان سەبارەت بەمەسەلەی کورد.

هاوینی ١٩٤٨ کە لەچیکۆسلۆڤاکیا وەك خۆبەخشێك لەتیپی سویسریدا کارم ئەکرد، هات بەبیرمدا لەرادیۆی پراگەوە باسی کورد بکەم، بەڵام چیکییەکان تووشی سەراسیمەیی و تۆقان بوون و بەساردیی وەڵامی دەستپێشخەرییەکەمیان دایەوە:

-بەرێز، بە هەڵە لەدەرگەت داوە!

وردە وردە راستییەکە لەبەردەممدا وەك رۆژی رووناك بەرجەستە بوو: نەچیکییەکان و نەسویسرییەکان،ئامادە نین کورد رزگاربکەن، بەڵام ئەی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆنا؟

پایزی هەمان ساڵ رێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان کۆبوونەوەکانی لە کۆشکی شایۆ بوو لەپاریس و وەك ئەندامێکی ئەو وەفدەی راسپێردرابوو یاداشتێك لەبارەی کوردەوە پێشکەشبکات،بڕیارمدا بەجیاجیا نێردراوەکان ببینم، بۆیە بەئۆقرەوە لەبەر دەرگەی

کۆبوونەوەکاندا چاوەڕێم ئەکردن. کۆپییەکی یاداشتەکەمانم دایە دیپلۆماتێکی دانیمارك و جەختم لێکردەوە مەسەلەی کورد بخرێتە بەردەم نەتەوە یەکگرتووەکان.

-دەقەکە ئەخوێنمەوە بەڵام بەگومانم بوار بدرێت بەباسکردنی ئەم مەسەلەیە....

ورەی خۆم لەدەست نەدا و بەردەوام بووم لەهەراسان کردنی نێرداوانی نەتەوە یەکگرتووەکان،بەڵام تەنیا کەس کەبەگەرمیی پێشوازیکردم نوێنەری یۆگۆسلافیا بوو کە وەك باڵیۆزی وڵاتەکەی لەلوبنان کاری کردبوو، بەسەرسوڕمانەوە ئاگای لەمەسەلەی کورد بوو!

-بەلگراد لەمێژووی خۆیدا شەش جار سووتێنراوە، ئەبینیت، ئەو رۆژەش دێت کەسەربەخۆیی کوردستان بێتە دی!

بەم شێوەیە وەڵامی داینەوە.

هەربەهۆی قسەکانی ئەوەوە هەستم بەگەشبینیی کرد کاتێك بەرپرسی دیکیۆمێنتاریی نەتەوەیەکگرتووەکان بانگی کردم و پێی وتم:

-خۆت ئەزانیت قانونی نەتەوەیەکگرتووەکان رێنادات دەست وەردرێتە کاروباری ناوخۆی وڵاتانی ئەندامی رێکخراوەکە. کەواتە ناتوانین دەست وەردەینە کاروباری تورکیا و عێراق و ئێران و سوریا، چونکە ئێوە بە شێوەیەکی فەرمیی تورك و عێراقی و ئێرانی و سورین. کاتێك ئەتانکوژن و قەڵاچۆتان ئەکەن، تورك و عێراقی و ئێرانی و سورییەکان لەوەڵامماندا ئەڵێن:مەسەلەکە پەیوەستە بەکاروباری ناوخۆوە و پەیوەندیی بەئێوەوە نییە. سەرەنجام بەداخەوە نەتەوەیەکگرتووەکان ناتوانێت هیچ بکات، بەڵام مادام دۆسیەیەکتان هەیە، هەوڵ بدەن بەپێی توانا بە بەڵگەنامە و راستییەکان دەوڵەمەندی بکەن، لەوانەیە رۆژێك بێت دۆخەکە بگۆڕێت.

لەوانەیە.... بەڵام لەلۆزان خەمی تر چاوەڕێی ئەکردین. هاوڕێیەکی کوردی عێراقمان تووشی گرفتی دارایی بووبوو چونکە حکومەتی عێراق کۆمەکی خوێندنی لێبڕیبوو.

لەوکاتەدا بیرۆکەیەکم هات بەمێشکدا کەهەموو خوێندکارانی کوردی ئەورروپا لە یەکێتییەکدا کۆبکەینەوە.

لەرۆژێکی کانوونی دووەمی ساڵی ١٩٤٩دا، ئەو شەش خوێندکارە کوردەی لەسویسرا بووین، لە لۆزان کۆبووینەوە و بڕیاری دامەزراندنی(یەکێتیی خوێندکارانی کورد لەئەوروپا)ماندا، و داوامان کرد لەهەموو خوێندکارانی کورد لەئەورروپا بێنە ریزی یەکێتییەکەوە.ئێمەش بەڵێنماندا هاوکاریی هەڤاڵەعێراقییەکەمان بکەین بەوەی مانگانە چەند سەد فرەنکێکی پێشکەش بکەین. جگەلەوەش کۆنگرەی دامەزرێنەر لەلۆزان، منیان وەك سەرۆکی یەکێتییەکە دیاریی کرد و بڕیاریشیدا بڵاوکراوەیەکی مانگانە بڵاوبکاتەوە بەزمانەکانی کوردی و ئینگلیزیی و فەرەنسی،بەناوی(دەنگی کوردستان).

شەو ورۆژ سەرقاڵی نووسین و تایپکردنی وتارەکان بووم، پاشان کۆپی کردنیان. لەبەرئەوەی رێیان نەداین بڵاوکراوەکەمان لەسویسرا چاپ بکەین، یەکێ لەئەندامەکانمان لەپاریس ئەرکی چاپکردنی بەرۆنیۆ گرتەئەستۆ.

رۆژنامەکەمان کەسیاسەتی تواندنەوەی نەتەوەیی زۆرەملێی بەرامبەر بەگەلی کورد لەلایەن تورکیا و عێراق و ئێران و سوریاوە لەقاو ئەدا، بەخێرایی هاوسۆزیی لاوان و خوێندکاران و میدیای دیمۆکراسیی بەدەست هێنا، هاوکاتیش بووە هۆی وروژاندنی رقی حکومەتەکانی داگیرکەری کوردستان و پارتە کۆمۆنیستە ستالینییەکان، کە بوختانی ئەوەیان ئەکرد، بوونی کۆمەڵەکەمان پێچەوانەی یەکێتیی چینی کرێکارە لەو وڵاتانەدا. لەورانگەیەشەوە ئەبێت هەڵبوەشێنرێتەوە. تودە(پارتی کۆمۆنیستی ئێران) ئەم ئەرکەی پێ سپێردرا و هەڤاڵانی پاریسمان کەئەندامی تودە بوون، بوون بە مقاشی ئەم کارە.

هاوکارێکی کوردمان لەپاریس، کە تائەوکاتە چالاکترین ئەندامی یەکێتییەکەمان بوو، ئەم قسەیەی دا بەڕووماندا:

-قسەکردن سەبارەت بەکوردستان، لەبارەی نەتەوەی کوردەوە، لەبارەی رابردوو و ئێستا و مافەکانییەوە، تەنیا دەربڕی شۆڤێنیی کوردە و لێرەوە دژی نێونەتەوەیی بوونی پارتە

کۆمۆنیستەکانە. بۆگرتنەدەستی کورسی دەسەڵات، پارتە کۆمۆنیستەکان پێویستیان بەکۆکردنەوەی هەموو ئەو کەسە یاخیانە بوو کە لەسنووری ئەو وڵاتانەدا ئەژین لە تۆپەڵە بیرکردنەوەیەکی تاکڕەوانەدا و هەرکات دەسەڵاتی گرتە دەست ئەوا بێگومان بنیاتێکی نەتەوەیی کوردی ڕەچاو ئەکات و پشتیوانییان ئەکەن بۆ بەدەست هێنانی مافە سروشتییەکانیان. بەڵام ئەمڕۆ قسەکردن لەوبارەیەوە ماقووڵ نییە.

ئەم جۆر بڕوبیانووانە بەلای منەوە ماقووڵ نەبوون چونکە یەکێتییەکەمان هەرگیز بانگەشەی ئەوەی نەکردبوو کەدروست بووە بۆ بینینی ڕۆڵی پارتێکی سیاسیی، بەڵکو بۆئەنجامدانی ئەرکێکی سەندیکایی و رووناکبیریی و سیاسیی.

یەکێتیی خوێندکارانی کورد لەئەوروپا، تەنیا هاوارێکی ئاگاهێنانەوە بوو و بانگێکی فریاکەوتن بوو لەبەردەم مەترسیی سەر بوونی گەلی کورد.

من لەگومانیش زیاترم هەبوو سەبارەت بایەخدانی پارتە کۆمۆنیستەکانی تورکیا و عێراق و ئێران و سوریا بەمەسەلەی نەتەوەیی کورد، چونکە وێڕای پیاهەڵدانی بەنێونەتەوەییدا،کەچی خۆی گێل ئەکرد لەشۆڤێنیزمی زۆرینە لەو وڵاتانەی کوردستانیان پێوە لکێنرابوو، و تا ئەم ساتە هیچ پارتێکی کۆمۆنیستی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست نەوێراوە ڕکوڕاست رای خۆی لەسەرکێشەی کورد رابگەیێنێت.

بەلای کۆمۆنیستە تورکەکانەوە کورد هەر نییە، بەلای کۆمۆنیستانی عێراقەوە کورد نەتەوە نین و تەنیا کەمینەیەکی ئیتنیکین. ئەندامانی تودەش، هەرچەندە دان بەبوونی کورد لەئێراندا ئەنێن، بەڵام بڕوایان وابوو کەهێشتا کاتی ئەوە نەهاتووە بایەخیان پێ بدرێت و قسەیان لەسەر بکرێت. بە لای پارتی کۆمۆنیستی سوریاشەوە، کێشەی سەرەکیی لەکاتەدا مەسەلەی نەتەوەی عەرەب بوو،و ئەبێت کورد تایبەتمەندیی خۆیان لەبیر بەرنەوە، پێویستە لەسەریان بچنە ریزی پارتی کۆمۆنیستەوە و خەبات بکەن بۆ مەزنایەتی نەتەوەی عەرەب، هەروەك سەرۆکە کوردەکەی پارتی کۆمۆنیست، خالد بەگداشی دانیشتووی دیمەشق پەیڕەوی ئەکرد.

لەکاتی کۆبوونەوەیەکدا لە لۆزان سەبارەت بەچارەنووسی یەکێتییەکەمان، هەڤاڵە تودەییەکەمان زۆرینەی دەنگەکانی بەدەست نەهێنا، بەڵام سەرەڕای ئەو ئەنجامەش کە لە بەرژەوەندیی مانەوەی ڕێکخراوەکەمان بوو، من پێشنیازم کرد بۆ ئامادەبووان هەڵیوەشێنینەوە، چونکە بەهۆی بێبەش بوونم لەیارمەتی ئەندامەکەی پاریسمان کە سەرقاڵی کارە تایبەتەکانی خۆی بوو، نەمئەتوانی تەنیاباڵ بەرپرسیارێتیی دەنگی کوردستان هەڵگرم.

دوای ئازاد بوونم لەئەرکەکانم وەك سەرۆکی یەکێتیی خوێندکارانی کورد لەئەوروپا و سەرنووسەری دەنگی کوردستان، سەرەنجام کاتی پێویستم بۆ ڕەخسا بۆ بایەخدان بەخوێندنەکەم و ئامادەکردنی لێکۆڵینەوەکەم، بەڵام بێ ئەوەی ببێتە ڕێگر لە قسەکردن لەبەرژەوەندیی کورد و دژی چەوسێنەرانی.

هەمیشە باوەڕم وابوو کە لێدوان لەبارەی کوردەوە بوونیان ئەسەلمێنێ لەچاوی کوێراندا و زیانی بۆ مەسەلەکەیان نییە، هەربۆیە ساڵێك پێش هەڵوەشاندنەوەی یەکێتییەکەمان وەڵامی ئەرێنیی بانگێشتێکی فێستیڤاڵ و کۆنگرەی لاوانی دیمۆکراتی جیهانم دابووەوە کە لەبۆدابست ئەبەسترا.

بەپێی لێکدانەوەی خۆم پێشبینیی ئەوەم کردبوو بوارێکی گونجاو بدۆزینەوە بۆ باسکردنی کێشەی کورد و بەدەستهێنانی هاوسۆزییان، بەڵام نوێنەرانی وەفدەکان و پارتە کۆمۆنیستەکانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست کارێکیان کردبوو ئێمە پەراوێز بخرێین و ئامادەییمان نەبێت لەم خۆپیشاندانەدا، سەرەڕای ئەوەش توانیم ئامادەیی کورد بسەپێنم بەوەی بەرگی کوردیم لەبەرکرد و لەگەڵ ژمارەیەکی زۆری هەڤاڵاندا توانیمان چاو و سەرنجی فۆتۆگرافەرانی میدیا بەلای خۆماندا رابکێشین. بەشداریمان تەنیا لەلایەنی کەلتووریدا قەتیس نەبوو، بەڵکو لەڕۆژی تایبەت بەدژایەتیی ئیمپریالیزم و لەبەردەم جەماوەرێکی پێنج هەزار کەسیدا، شیعرێکم خوێندەوە کە بۆ مستەفا بارزانیم نووسیبوو و ڕۆژی دواتر

لەرۆژنامەکانی مەجەڕدا بلاوکرایەوە. ئەوەی بەتایبەت هەستی بزواندم، ئەوبایەخە تایبەتە بوو کە سەرۆکی لاوانی دیمۆکراتی جیهان، (گی بواسۆن) ی فەرەنسی پێیداین، کە هیچ شتێکیشی لەبارەی کوردەوە نەئەزانی.

بێنەوبەرەیەکی توند دروست بوو لەنێوان ئێمە و ڕێکخراوە چەپەکاندا کەدوای ماوەیەك وەك کەسێکی بێزراو و بەکرێگیراوێکی تێکدەر تەماشایان ئەکردم، لەگەڵ ئەوەشدا بەپشتیوانی پارتە چەپەکانی ئەمێریکای لاتین توانیم بەشداری کۆنگرەکە بکەم. هەرچەندە نوێنەری شاندی سوریا هەوڵیدا ڕێگریی بکات لەپێشکەشکردنی راپۆرتەکەم، بەلام من هەر سووربووم، وێڕای ئەو سازشەی ڕێکخراوەکانی خۆرهەلاتی ناوەڕاست سەپاندیان بەسەرماندا کە پێویستە بەناوی (کورد)ەوە قسە بکەین.

ئاشکرا بوو گەر بەناوی (کوردستان)ەوە قسەم بکردایە، ئەوا حکومەتەکانی ولاتانی خۆرهەلاتی ناوەڕاست سەرەکۆنەیەکی توندی پارتە چەپەکانی خۆیانیان ئەکرد.

دوای چەند ڕۆژێك لەوە، بەخت زیاتریش یاوەرم بوو، کە پێش نوێنەرانی سوریاو ئێران و عێراق و ئەوانی تر گەیشتمە بارەگەی ئەنجومەنی جیهانیی خوێندکاران لەسۆفیا، و توانیم قایلیان بکەم بەوەی خۆم وەك نوێنەری کوردستان پێشکەش بکەم. چ سەرکەوتنێکە! چەند شادمان بووم کاتێك ڕێی گەڕانەوەم بەرەو سویسرا گرتەبەر!

مانگی شوباتی ساڵی ١٩٥٠ و دوای ئەوەی تریستان تزارا کۆمیتەی ئەورووپای دروست کرد لەپێناو ئازادکردنی نازم حیکمەتی بەسێدارە حوکمدراو، کە ١٣ ساڵ بوو لەکونجی زینداندا بوو، تیمی لێکۆڵینەوەی کۆمەلایەتیی زانکۆی لۆزان کەخۆشم یەکێك بووم لەئەندامەکانی، رایسپاردم وتارێك بخوێنمەوە لەو کۆڕە پشتیوانییەدا کە بۆ ئەو شاعیرە گەورەیەی تورك ڕێك ئەخرێت. دیارە خۆشم زۆرم پێخۆش بوو قسە بکەم لەسەر ئەو شاعیرە خۆشەویستەم و خوێندنەوەی هەندێك لەشیعرەکانی و هاوکات لەقاودانی ڕژێمی دیکتاتۆریی تورکیا لەو بۆنەیەدا.

بانگەوازی کۆڕەکەی سەبارەت بە نازم حیکمەت لە کۆلێژ و خوێندنگە و زانکۆکان هەڵواسرا و بڵاوکرایەوە، بەڵام خوێندکارانی تورکی شەیدای ئایدۆلۆژیای ئەتاتورك، کەژمارەیەکی زۆریان لە لۆزان بوون کەوتنە خۆ بۆتێکدانی کۆڕەکە، و بەرپرسی خوێندکارانی تورك -کەدواتر ئەبێتە راگری کۆلێژی مافەکان لەئەستەنبوڵ- پێش ئەوەی سەرەی قسەکردنم بێت هەستا و ناڕەزایی دەربڕی لە دەستێوەردانی من. رووی دەمی کردە ئامادەبووان:

-نورەدین بۆی نییە هێرش بکاتە سەر تورکیا.

بەڵام (فۆدوا)کە سەرۆکایەتیی کۆڕەکەی ئەکرد دەمکوتی کرد:

-نورەدین زازا ئەم ئێوارەیە لەسەر داوای ئێمە قسەئەکات و دوای تەواوبوونی وتارەکەی گفتوگۆ ئەکرێت. ئەگەر پرسیار یا تێبینیت هەبوو ئەو کاتە ئەتوانیت پێشکەشی بکەیت.

بەرپرسەکەی خوێندکارانی تورك بێدەنگ بوو. کاتێك ویستم بەرەو تریبۆنەکە بڕۆم ژمارەیەك خوێندکاری تورکم بینی کە شووشەی بەتاڵی کۆکاکۆلا بەدەستەوە لێم نزیك ئەبنەوە. بەڵام خوێندکارە ئەمێریکییەکانی سەرپەرشتیاری هۆڵەکە ناچاریان کردن لێم دوورکەونەوە. و وازیان هێنا بەئاشتیانە وتەکەم پێشکەش بکەم. بەڵام دواتر کردیان بەهەراو هۆریا لای خوێندکارە جوولەکەکان، کاتێك بەخوێندکارێکی جوولەکەدا هەڵشاخان کەلەبارەی ڤێتنامەوە قسەی ئەکرد:

-دەمت داخە! تۆی جوولەکە بۆت نییە لێرەدا قسە بکەیت.

لێرەدا بەرپرسی خوێندکارانی تورك رووگیربوو لەبەردەم کاردانەوەی ئامادەبووواندا بەتایبەت ئیسرائیلییەکان:

-هاوڕێکانم ببوورن، خۆتان ئەزانن وڵاتەکەمان پەیوەندیی گەرمی هەیە لەگەڵ ئیسرائیل، و جوولەکەش لەتورکیا بەهاووڵاتیی تەواو دائەنرێن.

لیفی، خوێندکار- سەربازی پەیکەر سەربازیی وەڵامی دایەوە:

-بەڵێ، بەڵێ، بەڵێ ئەزانین. بەڵام لەئێستا بەدواوە کەرێتیی وانەکەن!

دوای ئەو رووداوە چاوەڕێی ئەوەبووین خوێندکارانی تورك خێرا هۆڵەکە بەجێبێڵن، بەڵام دیار بوو هێشتا وازیان نەهێناوە، بۆیە سەرۆکی دانیشتنەکە ناچار بوو زووتر کۆڕەکە تەواو بکات.

نزیکەی مانگێك دوای ئەو کۆڕە پۆلیسی فیدراڵ کە بەتایبەت بۆ ئەم مەسەلەیە هاتبوون بۆ لۆزان بانگیان کردم و لێکۆڵینەوەیەکی درێژ و توندیان لەگەڵ کردم.

بەسەرسووڕمانەوە لەپۆلیسەکانم پرسی:

-بۆ ئەم هەموو پرسیارەم لێ ئەکەن؟!

-ئێمە لەسەرداوای باڵیۆزی تورکیا لێکۆڵینەوەت لەگەڵ ئەکەین، چونکە هەڕەشەی کردووە، گەرتۆ لەسویسرا بمێنیتەوە،هەموو خوێندکارە تورکەکانی لۆزان ئەکێشنەوە.

دوای چەند مانگێك پۆلیسی سویسرا فەرمانێکیان دامێ کەلەماوەی ١٥ رۆژدا سویسرا بەجێبهێڵم، سەرەڕای رێنەدان بەگەڕانەوەم پێش تێپەڕبوونی دووساڵ. لەگەڵ ئەوەشدا بەهەوڵی دۆستیکی پارێزەری بەوەفا، قایلبوون بە درێژکردنەوەی وەرزانەی مانەوەم تاکۆتایی خوێندن و هەموو جارێك ئەبوو چاوەڕێی رەزامەندیی بیرن بکەم لەکاتێکدا تا رووداوی کۆڕەکەی سەبارەت بەنازم حیکمەت، هەرێمی فۆد مۆڵەتی مانەوەی ساڵانەی ئەدامێ.

لێکۆڵینەوەکەم لەشالێ یەکی بچووکدا تەواو کرد لەناوچەی دیابلرێ، و لێیەوە رۆژانە ئەو چیایانەم ئەبینی کە کوردستانیان بیرئەخستمەوە. هەر لەوێش ئاشنای بەرهەمە گەورەو جوانەکەی نووسەری چیکیی (فۆجیك) بووم:(نووسراو لەژێر سێدارەدا) یاداشتیی تایبەتیی، کەلەوانەشە ئیلهام بەخشم بووبێت. لەوێوە وام هاتە بەرچاو، کە زۆر دواکەوتووم لەوەی کارێك بکەم بەسوودی کورد و کاتی ئەوە هاتووە بگەڕێمەوە سوریا. هەرواشم کرد.

لەیەکێك لەرۆژانی کۆتایی مانگی حوزەیرانی ١٩٥٦ دا سویسرام بەجێهێشت و کەشتییەك لە(باری)یەوە بردمی بۆ(بەیروت)، و دوای ساڵانێکی دوور و درێژی دووریی بەدیداری کاکم و ئەو هەڤاڵە کوردە وەفادارانەم شاد بوومەوە کە لەقامیشلی یەوە هاتبوونە پێشوازیم، لەبەرئەوەی بڕوانامەی دکتۆرام بەدەست هێنابوو لەزانستی پەروەردەییدا لەزانکۆی لۆزان،ئەبوو هەڵگری ئەم نازناوە زانکۆییە کاربکات بۆ گۆڕینی دۆخی کورد لەسوریا و رزگارکردنیان لەمەینەتیی و تەنگانە و بێبەشییەکانیان و یارمەتیدانیان بۆ بەدیهێنانی ئاواتە بەرزەکانیان.

هەر لەگەڵ دابەزینم لەکەشتییەکە، تێگەیشتم لەوەی کوردانی سوریا چاوەڕوانییەکی زۆر و بێگومان زۆر زۆریان لەمن هەیە.

ئاخۆ ئەتوانم، لەخۆرهەلات، و لەماوەی مانگەکان و ساڵانی داهاتوودا کارێك بکەم کە نائومێدیان نەکەم؟

ئایا دۆخەکە بوارم ئەداتێ ئەو بیرۆکانەم جێبەجێ بکەم کە تێکەڵاوبوونم لەگەڵ سیستەمی دیمۆکراسیی سویسرا لای درووست کردووم؟

سوریا لەسەردەمی عەبدولناسردا

- کورد بەرامبەر بەعسی و کۆمۆنیستەکان

- دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا

- گیران

- زیندان و ئەشکەنجە لە حەڵەب و دیمەشق

- سوودی کۆنترۆڵ کردنی دەمارەکان

- داواکاریی سەربازیی داوای سزای لەسێدارەدان ئەکات

کە دوایی ئەکرێت بەساڵێك زیندان

- بەهۆی داوا جیهانییەکانەوە

لەماوەی نێوان بەجێهیشتنی وڵاتەکەم بۆ ئەوروپا و گەڕانەوەمدا، گۆڕانکاریی گرنگ لەهەموو بوارەکاندا لەسوریا روویاندابوو.

ساڵی ١٩٥٤ و دوای زنجیرەیەك کودەتای سەربازیی یەك لەدوای یەك کە (حوسنی زەعیم) لەساڵی ١٩٤٩ دا سەرەتاکەی کردبووەوە، بۆرژوازییی لەگەڵ سوپا ئاشت بوو بووەوە بۆ ژیاندنەوەی سەرلەنوێی دیمۆکراسیی پەرلەمانیی بەهەموو جۆرەکانییەوە و جێبەجێکردنی بەڵێنەکانی لەداپینکردنی(ئازادی)دا.

ماوەیەکی زۆری پێنەچوو کۆمپانیا بەشدارە هاوبەشەکان کەنەرمییان ئەنواند بەرامبەر چینی هەژار،قەوارەیەکی چاوەڕوان نەکراویان وەرگرت، فراوان بوونی مەزن و بێوێنەی کشتوکاڵی پەموو،بووە پاڵنەری پێشکەوتنی پیشەسازیی رستن،هەروەك بڵاوبوونەوەی کشتی چەوەندەر بەرهەمهێنانی شەکری بەدوای خۆیدا هێنا و لەماوەی چەند ساڵێکدا سوریا بووە وڵاتێکی گەورەی ناردنە دەرەوەی گەنم و جۆ و لۆکە. وردە وردەش خوێندنی سەرەتایی و ناوەندیی و زانکۆ وای لێهات هەموو چینەکانی کۆمەڵ بگرێتەوە.

لەبواری دابونەریتەکانیشدا گۆڕانەکان بەرچاو بوون، بۆنمونە لەساڵی ١٩٤٧دا جگە لەگەنجان زۆرینەی هەرەزۆری بۆرژوازیی شارەکان کەشخەییان بەلەسەرکردنی (تەربوش)ەوە ئەکرد، کەچی لەساڵی ١٩٥٦ دا ئەم کڵاوە، بێزراو و مایە گاڵتەجاریی بوو و خەڵك راهاتبوون سەر ڕووت بێنەدەرەوە. (قەمباز)یش ئەو پۆشاکەی پێشەکەی کراوەبوو و لەسەر ناوقەد بەقایشێکی پان ئەبەسترا و بەزۆریی خاوەن کۆگە و پیشەوەرانی گەڕەکە کۆنەکان ئەیانپۆشیی، بووبووە شتێکی نایاب. گۆڕانەکە بەشێوەیەکی قووڵتر بواری پۆشاکی ژنانی گرتبووەوە، چونکە کاتێ من کۆچم کرد ٩٩٪ی ژنانی موسڵمانی شارەکان بەچارشێوەوە ئەهاتنە دەرەوە، کەچی دوای نۆ ساڵ بەدەگمەن ژنێکی بەچارشێوت ئەبینی.

هاوشانی ئەم گۆڕانکارییانە، سوپا کە زیاتر لە ٥٠٪ی بودجەی نیشتمانیی لوش ئەدا، زەبەلاح بوو بوو و لەسوپایەکی بچووکی پێکهاتوو لەو بەکرێگیراوانەی فرەنسییەکان دوای خۆیان جێیان هێشتبوو، بووبووە سوپایەکی نیشتمانیی بەفەرماندەیی کادرانی هەلّقەلاّو لەبۆرژوازیی بچووکی دێهات کەبەگشتیی سیاسێنرابوون و کاریان ئەکرد لەبەرژەوەندیی ئەوپارتانەی بانگەشەی یەکێتی عەرەبیان ئەکردو کەوتبوونە کەلّکەلّەی یاخیبوون و سەرکێشیی (دۆن کیخۆت)ییانە. بۆیە ساڵی ١٩٥٨ (عەبدولناسر) ئەم هەستەیانی قۆستەوە و وەك دیارییەك لەسەر سینییەکی زێڕین وەریگرت.

لەلایەنی کۆمەلاّیەتییەوە، پێئەچوو گەورەترین گۆڕانکاریی لە(جەزیرە) روویدابێت، چونکە بەهۆی پشتبەستنی دەرەبەگەکانی کورد و عەرەب، کەخاوەنی زۆربەی زەوییەکان بوون، بەهەرچی زیاترو زیاتری میکانیکی کردنی کشتوکاڵ، بەشێکی زۆری جووتیار و کرێکارە کشتوکاڵییەکانیان، کەهەموویان کورد بوون، ناچار بووبوون بەرەو شارەکان کۆچ بکەن و هەندێکیان بووبوونە کۆڵهەلّگر و هەندێکیان کرێکاری خانووسازیی و هەندێکیش خۆیان فێری فیتەریی کردبوو، یا بەختی خۆیان لەبواری بازرگانیی و کاسپی تردا تاقی کردبووەوە. بیری نەتەوەیی کورد لەنێو ئەو جووتیارە یاخی و دوورخراوانەدا، ناوەندێکی نمونەیی بۆ بلاّوبوونەوە دۆزیبووەوە.

پارتی کۆمۆنیست،کەدوای جەنگ خەباتی کردبوو دژی حکومەتەکانی بۆرژوازیی نزیك لەئەمێریکا، و پاشان دژی رێژیمە سەربازییەکانی جێگرەوەیان کەهەمان ئاڕاستەیان گرتبوو، لەوکاتەدا لوتکەی سەروەریی و گەشەکردنی خۆی بەسەرئەبرد، بەجۆرێك، سکرتێرەکەی، خالید بەگداشی، ستالینیی کەلەرەق، کەخاوەن کەسایەتییەکی بەهێز و وتاربێژێکی ئازا و بەهرەدار بوو و ئەیزانی چۆن جادووییانە سەرنجی جەماوەر بەلای خۆیدا راکێشێت،لەهەلّبژاردنەکانی١٩٥٤دابەئەندامی پەرلەمانی سوریا هەلّبژێردرابوو و توانیبووی کاربکاتە سەر سەرەك وەزیرانی ئەودەمە، خالید ئەلعەزەمی بۆرژوازیی لیبراڵ،

بەرادەیەك کەهانی دابوو بۆ پەیڕەوکردنی سیاسەتی دۆستایەتیی و هاوکاریی لەگەڵ یەکێتیی سۆڤییەت، کەچەندین ڕێکەوتنی ڕووناکبیریی و ئابووریی لێکەوتەوە و سەرەنجام فراوانتر بوو و هاوکاریی تەکنیکیی و سەربازیشی گرتەوە. ساڵی ١٩٥٦ ئەفسەرانی سۆڤییەت بەبەشداریی ئەفسەرانی سوریا دەستیانکرد بەڕێکخستنەوەی سوپای سوریا تاگەیشتە ئەوەی بڕێکی زۆری چەکی سۆڤییەتی ڕژایە سوریاوە.

لەودەمەدا پارتێکی سیاسیی هەوڵی ئەدا ڕووبەڕووی جەماوەریتیی پارتی کۆمۆنیست بێتەوە، ئەویش پارتی بەعسی عەرەبیی سۆشیالیست بوو، دامەزرێنەرەکەی کە ڕووناکبیری کریستیان (میشێل عەفلەق) بوو،بەوەناسرابوو کەساڵانی ١٩٣٩- ١٩٤٥ پێش جەنگ و دوای جەنگ بانگەشەی بۆنازییەکان ئەکرد.

ئەوکاتە باوەڕی بەعسایەتی، پێشوازیی نەئەکراو قبووڵ نەبوو، جگە لەناوەندی خوێندکارانی دواناوەندیی و خوێندکارانی سەر بەچینی بۆرژوازیی دێهاتیی بچووك و ئەفسەرانی سەر بەهەمان ناوەندی کۆمەڵایەتیی،و بێجگە لەهەندێك کادری باوەڕدار بەبیری بەعس، ئەوا چینی کرێکار بێزاریی و قێزی خۆی لەم پارتە دەرئەبڕی. چونکە وێڕای ئەوەی بەهەموو توانای خەبات و جەختی کردبوو بۆئەنجامدانی هەڵبژاردنی شارەوانییەکان لەکاتی دیاریکراوی خۆیدا لەساڵی ١٩٥٧ دا و بەشێوازێکی تەواو شەرعیی، کەچی کاتێك باوەڕی بەوە هێنا کەبەختی لەبردنەوەدا مسۆگەر نییە، هەموو شتێکی کرد لەپێناوی دواخستنیدا و ئینجا کەوتە کارکردن بۆ ئەوەی سوریا بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی سەرکوتکەری ناسرەوە.

بەڵام پێش ئەوەی سەرۆك قایل بێت بەسەرۆکایەتیی میسر و سوریای یەکگرتوو لە(کۆماری یەکگرتووی عەرەب)دا،چەند مەرجێکی مەحاڵی دانا،لەوانە هەڵوەشاندنی هەموو پارتە سیاسییەکان. بەعسییەکان خێرا قایل بوون بەمەرجەکان، لەبەرامبەردا پارتی کۆمۆنیست بەتەواویی کۆنترۆڵی میسری لەسەر سوریا ڕەتکردەوە و کاتێك پەرلەمان بانگ

کرا بۆدەنگدان لەسەر پرۆژەی سوری-میسری، تەنیا دوو ئەندام پەسەندیان نەکرد: خالید بەگداشی کۆمۆنیست(کەدوای ئەوە بەماوەیەکی کورت چوو بۆ مۆسکۆ) و خالید ئەلعەزەمی سەرەك وەزیران، کە بەمانەوەی لەسوریا خۆی خستە بەر هەڕەشە و سوکایەتیی ئەو(فەرمانداره نازییانە)ی ناسر سەپاندنی.

لەو دەمەدا کۆمۆنیستەکان بەرۆژانێکی رەش و قێزەوندا تێپەڕین و ژمارەیەکی زۆریان گیران و خرانە ژێرئەشکەنجەی سەدەکانی ناوەڕاست ئاساوە کەبووە هۆی مردنی هەندێکیان و ئەوانەشی دواتر لەزیندان ئازاد بوون پاشماوەی ژیانیان بە کەفتەکاریی بەسەر برد.

کوردەکانی سوریاش،لەلایەکەوە کەوتنە بەردەم هەڕەشە و دژایەتیی و ئەو ململانێیەی نەتەوەپەرستیی پارتی بەعس سەپاندبووی بەسەریاندا و لەولاشەوە بینیان پارتی کۆمۆنیستی بەقسە (نێونەتەوەیی)، لەراستیدا رۆڵی پارێزەری نەتەوەی عەرەب ئەبینێت. لەناوەندی کوردەکاندا بەرگریی لەبنەمای هاوولاتیی بوونی جیهانیی ئەکرد و ئەوکوردەی ببوایەتە ئەندامی پارتی کۆمۆنیستی سوریا، ئەبوو بلاوکراوەکانی بەزمانی عەرەبی بخوێنێتەوە. هۆشیاریان ئەکردەوە لەمەترسییەکانی ئیمپریالیزم کەهەڕەشەیە بۆسەر جیهان و داوای کۆمەکیان لێئەکرد بۆگەلی جەزائیر کەلەگەڵ فرەنسا لەجەنگدا بوو و پێشنیازیان بۆ ئەکرد ژیانی خۆی بخاتە مەترسییەوە یا خۆی بەکوشت بدات لەسەر سنووری سوریا-ئیسرائیل، لەبەرامبەردا نابێت داوای هیچ شتێك بۆگەلەکەی خۆی بکات! لەبری ئەوەی سڕینەوەی کەلتووریی پەیڕەو کراو دژی کوردی قوربانیی راگرێت، چ لەسوریا یا لەتورکیا و عێراق و ئێران، کەچی گەر تەنیا پرسیارێکی لەوجۆرەت بکردایە راستەوخۆ وتوند تۆمەتی(شۆڤێنیستیی نەتەوەیی) و (لادانی ئایدۆلۆژیی)یان ئەخستە پاڵت.

لەبەرئەوەی هیچ پارتێکی سیاسیی لەسوریا نەبوو بەنیاز بێت بوونی کوردی بەردەوام چەوساوە رەچاوبکات،بیرمکردەوە کاتی ئەوەهاتووە رێکخراوێك پێکبهێنرێت کەرێیان بدات ناسنامەی خۆیان بپارێزن و گەشەی پێبدەن، بەرەو زەمینە خۆشکردن بەرەو

ئازادبوونیان لەچوارچێوەی وڵاتی سوریادا. خوێندکارانی ئامادەیی و خوێندکارانی دیمەشق و تیکۆشەرانی دێرین و مەلاکان و دەرەبەگ و جوتیارانی سادەی دێهاتی ناوچەکوردییەکەی سوریا جەختیان لێکردم بۆبەجێگەیاندنی ئەوپرۆژەیە. بۆیە وێڕای پابەندییەکانم وەك ئوستادی پەروەردە و کۆمەلایەتیی لەزانکۆی دیمەشق، دەستمکردە بەجێهێنانی ئەو ئەرکە،بۆ ئەمەش **(جەلال تالەبانی)** یارمەتی دام، کە یەکێك بوو لەدیارترین بەپرسەکانی پارتی دیمۆکراتی کوردستانی عێراق، و ئەوەدەمە پەنابەری سیاسیی بوو لەسوریا. پێکەوە کەوتینە لێکۆڵینەوەی پەیڕەوی ناوخۆی پارتەکەی و ئینجا بەراوردمان کرد لەگەڵ دۆخی کورد لەسوریا و سەرەنجام لەکۆتایی ساڵی ١٩٥٧ دا(خەونەکە)هاتەدی و(پارتی دیمۆکراتی کورد لەسوریا)بوو بەراستیی،کەئامانجەکانی بریتیی بوو لەبەرگریکردن لەناسنامەی نەتەوەیی کوردی سوریا و داواکردنی مافە کەلتووریی و ئیدارییەکانیان (لەچوارچێوەی سیستەمێکی دیمۆکراسیی بۆ هەموو وڵاتەکە).

ئەندامانی دامەزرێنەری پارتی دیمۆکراتی کورد لەگەڵ ئامادەبوونی دەقە قانونییەکان، کۆمیتەیەکی بەڕێوەبەری کاتییان هەڵبژارد وەك دەستەی باڵا کەبەرپرسیارێتیی پارتی لەئەستۆبگرێت تا بەستنی کۆنگرە و منیش هەڵبژێردرام بەسەرۆکی پارتی دیمۆکراتی کورد. دەستەی بەڕێوەبردن هەڵبژێردراو کەوتە وەرگرتنی ئەندام.لەماوەیەکی کورتدا و سەرەڕای لەبێژنگ دانێکی توند لەوەرگرتندا،ژمارەیەکی زۆر هاتنە ریزەکانییەوە،ئینجا بەنهێنیی دەستماندایە چاپکردنی بڵاوکراوە بەزمانی کوردی، هاوکات بەزمانی عەرەبیش بۆهۆشیارکردنەوەی کورد و ئاگاکردنیان لەدۆخی کورد بەگشتیی، بەتایبەت لەناوچە کوردییەکانی سوریا، وێڕای دۆخی وڵاتانی عەرەب و جیهان بەگشتیی.

ئێمە دژی یەکگرتنی سوریا بووین لەگەڵ میسر بەوشێوازەی ناسر سەپاندبووی و کەوتینە لەقاودانی لەبڵاوکراوە و بەیانەکانماندا و ئەو لێکۆڵینەوە ئابوورییەی لەبارەی سوریاوە پێشکەشم کرد دوای کۆنترۆڵی سوریا لەلایەن میسرەوە، بووە مایەی ئەوەی ئەندامانی پارتەکەمان بەڕوونیی هۆکارەکانی لکاندنی سوریا لەلایەن میسرەوە ببینن.

وردەوردە دەسەڵاتی میسر بەشێوەیەکی زەق دەرکەوت و نارەزایی سەریهەڵدا.

لەئەنجامی کارەساتی ئابووریی و پەنابردنی (عەبدولحەمید سەراج) بۆ ئەو دەسەڵاتە توندوتیژەی بەسەر سوریادا سەپێنرابوو و سەرتاسەری وڵاتی گرتبووەوە، میسریی و هاوکارەکانیان زۆڵانە بەدوای قۆچێکی قوربانیدا ئەگەڕان بۆ جلەوکردنی گیانی یاخیبوونی روو لەگەشەو ئەمەشیان لەگەلی کورددا دۆزییەوە،بەتایبەت پارتی دیموکراتی کورد و کەوتنە تۆمەتبارکردنی بە (خۆفرۆشی) و (تێکدەران لەبەرژەوەندیی بێگانە) و (جودایی خوازان کەهەوڵئەدەن بەشێك لەخاکی سوریا دابڕن وبیلکێنن بەوڵاتێکی بێگانەوە).پێشتر پێیانئەوتن خەڵکانێکی میللیی کە بەعەرەبکردن قایل نین،ئێستا تۆمەتی(بەکرێگیراوانی هێزە بیانییەکانی دوژمنی عەرەبایەتی)یان دانە پاڵ.

کاتێك هەواڵی ئەوە گەیشتە دەزگای لێکۆڵینەوە(مباحث)، کەکوردی سوریا دژی سیاسەتەکانی ناسرن و لەبارەی چالاکییەکانی پارتەکەمانەوە زانیارییان پێگەیشت، سەرەنجام دوای ماوەیەکی کەم توانییان دەستبگرن بەسەرهەندێك لەبڵاوکراوەکانمان و ئاشکراکردنی ناوی هەندێك لەئەندامانمان، تەنانەت دیاریکردنی ناسنامەی بەرپرسانی کۆمیتەی بەڕێوەبەریی حەڵەب و پاش چاودێرییەکی چەند مانگە، لە١٥ ی ئابی ١٩٦٠ دا دەستگیریان کردن و راپێچیان کردنە ژێرزەمینەکانی ئەشکەنجەدان لەگەڕەکی جەمیلیەی حەڵەب و سێ شەو و سێ رۆژ ئەشکەنجەیان دان بەفەلاقە.

یاساوڵەکان هێندە گوریسەکانیان توندئەکرد تائەچەقییە گۆشتی قاچییانەوە و قامچییەکانیش پێیانی کردبوو بەتۆپێکی بەشێوەیەکی ناماقووڵ هەڵتۆقیو ،جگە لە شەقی پۆستاڵەکانیان کەبەردەوام شلکوتی سەر وسك وئەندامەکانی زاووزێی هەڤاڵانمانیان ئەکرد، بەخێرایی شەکەتیان کردن و گیانی بەرگریی هەندێکیانیان تێکشکاند و پەیوەست بوونیان بەپارتی دیموکراتی کوردی سوریا و ناوی هەندێك لەهەڤاڵەکانیان درکاندبوو.

دەزگای لێکۆڵینەوە شاگەشکە بووبوو بەدۆزینەوەی (قۆچە ونبووەکە)، کەهۆکاری هەموو مەینەتییەکانی وڵات بوو! و کەوتە دواکەوتنمان و لەچەند رۆژێکدا زیاتر لە پێنج

هەزار کەسیان لەسەرتاسەری سوریادا دەستگیر کرد، کەمناڵی تەمەن ١٢ تا ١٥ ساڵیشیان تێدابوو. ناویان تۆمارکردن و ئەشکەنجەیان دان و پاشان زۆربەیانیان ئازاد کرد.

سەبارەت بەخۆم ، لە ٨ی ئابی ١٩٦٠ دا دەستگیریان کردم.

من لەئەنجامی ئەو رێوشوێنە رەگەزپەرستییەی بەرامبەر بەکەسانی ناعەرەب لەزانکۆ پەیرەو ئەکرا، وازم کارەکەم هێنابوو لەکۆلێژی پەروەردە و کۆمپانیایەکی بازرگانیی دەرمانم دامەزراندبوو بەبەشداری نوێنەرانی نزیکەی ١٠شاری سەرتاسەری وڵات.

بەیانی رۆژی ٨ ی ئاب، وەك هەموو رۆژێك سەعات ٨ چووم بۆ ئۆفیسەکەم، و نزیکەی سەعات ١٠، کاتێك بەتەلەفۆن قسەم لەگەڵ پزیشکێك ئەکرد، سێ پیاوی کەتە بەبەرگی سڤیلەوە خۆیانکرد بەئۆفیسەکەمدا. یەکێکیان کەلەسەرۆکیان ئەچوو بەکەشوفشێکەوە لێی پرسیم:

-تۆ دکتۆر نورەدین زازایت؟

-بەڵێ.....بەهێمنی وەڵامم دایەوە، بەڵام هەستم بە تەزوویەك و لەرزەیەکی هەراسانکەر کرد لەپشتمدا.

وتی:

-ئێمە دەزگای لێکۆڵینەوەین....تەلەفۆنەکەت دابنێ و وەرە لەگەڵمان.

پێموت:

-ئەتوانم بەڵگەنامەکانتان ببینم؟

-ئێستا کاتی ئەوەمان نییە و بەزووترین کات ئەیبینیت. ئۆتۆمبیلەکەمان چاوەڕێتە.

بەڵام چونکە من جەختم کردەوە کەدڵنیابم سەربە هەواڵگرین، یەکێکیان کەتەمەنی ٣٠ساڵێك ئەبوو و پێستێکی ئەسمەر و دەموچاوێکی ئاوساوی پێوەبوو، ناسنامەکەی دەرهێنا، ئیتر ناچارم بووم دوایان کەوم، لەگەڵ ئەوەشدا داوام لێکردن بوارم بدەن هەندێك رێنمایی بدەمە هاوبەشەکەم و چەند تەلەفۆنێکیش بکەم.

-چەند خولەکێکت ئەدەینێ تا هەندێك پارە بێنیت و هیچی تر.

لەڕێی ئەو هەڤاڵانەمەوە کەپێشتر گیرابوون و ئازادی کرابوون، ئەمزانی باشتر وایە کەللەرەقی لەگەڵ ئەو پیاوانە نەکەم، کەبەتایبەت هەڵبژێردراون بەهۆی بەهێزیی و کورت بینیی و دڕندەییانەوە،بۆیە چەندسەد لیرەیەکی سوریم هەڵگرت و دوایانکەوتم.

ئۆتۆمبیلێکی(فۆکس واگن)م بینی لەبەردەرگەی تەلارەکەمان، کەشۆفێرەکەی ئێمەی بینی بەپەلە دەرگەکانی کردەوە. کاتێك ئۆتۆمبیلەکە لای راستی گرت، دڵنیابووم راستەوخۆ راپێچی زیندانی سەربازیی(مەزە)م ئەکەن.ئەو زیندانەسەربازییە ترسناکەی بە (باستیلی سوریا) ناسرابوو. ئۆتۆمبیلەکە بەبەردەم ئامادەیی لۆجستیدا تێپەڕبوو وپێچی کردەوە بۆلای چەپ و ڕێگەی دیمەشق-بەیروتی گرتە بەر، کەهەر ئەیبردینەوە بۆ(مەزە). بەڵام کەئاڕاستەی ناوەندی شاری گرتەبەر هەستم بەدڵنیایی و هاوکات نیگەرانی کرد و لەخۆم پرسیی ئاخۆ بۆ کوێم ئەبەن؟! بۆ کۆشکی دادوەریی لای دادوەریی لێکۆڵینەوە، یا بۆ بەندیخانەی ناوەندیی، قەڵا کۆنەکەی سەلاحەدین، یا بۆ ئۆفیسەکەی عەبدولحەمید سەڕاج؟

کە لەپردی ڤیکتۆریا پەڕینەوە ئەگەری دوایی زیاتر پێشبینیی کراوبوو، بەڵام هەرکە لەئۆتۆمبیلەکە دابەزین دەرکەوت من هەڵەم و لەجیاتی ئەوەی رووبکەینە سەرا، بردیانمە بەڕێوەبەرێتیی گشتیی پۆلیس، بەرەو نوسینگەکانی و زیندانی راگرتنەکەی کەدیوارەکانی بەردین و ئەستوور بوون و شیشەکانی زەبەلاح. لەوێش دایانمە دەست دووخەتدار(عەریف)ێکی پۆلیس و زەرفێکی زەردیان دایە دەستی ولەدۆسیەیەکی بچووکدا ئیمزایان پێکرد. کاتێك پاسەوانە(فریشتەییەکانم) جێیان هێشتم، پۆلیسەکە، بەبەرگیی فەرمییەوە و نزیك لەپایزی تەمەن،بەزەردەخەنەیەکی بەسۆزەوە تەماشایەکی کردم:

-بەدەموچاوتدا لەترسناك ناچیت بۆیە ناتپشکنم، بەڵام زۆر بەداخەوە ناچارم بەندت بکەم.

دوای بێدەنگ بوونێکی کورت بە تۆنێکی باوکانەوە وتی:

-گوێ مەدەرێ، زۆر لێرە نامێنیتەوە....

پاشان دەستی برد بۆ هێشوویەکی گەورەی کلیل کەبە قایشەکەیدا هەڵواسرابوو و کەمێك دەرگە قورسەکەی زیندانی کردەوە، و خۆم لەرێڕەوێکی تەسکدا بینییەوە کەئەیڕوانی بەسەرقاوشەکاندا. ئەوژوورەی بۆمنیان دانابوو دووجێخەو وپەنجەرەیەکی پچکۆلەی بەرزی تیابوو. عەریفەکە کەسمێڵێکی زلی پێوەبوو، پێش داخستنی دەرگاکە،بەزاراوەیەکی دیمەشقیی نایاب پێیوتم کە ئەگەر ویستم نان بخۆم، ئامادەیە حەزم لەچی بێت لەچێشتخانەیەکی نزیکی گرتووخانەکە بۆم بهێنێت، بەلام وەلامم دایەوە کە برسیم نییە....ئەویش کلیلە زلەکەی لە قفلەکەدا بادا و لەژوورەکەدا بەجێیهێشتم،کەسەرەڕای خۆری گەشی سەر شووشەی پەنجەرەکە بەئەستەم رووناکیی تیابوو.

هەستمکرد بەگرژبوونی گەردنم وتالیی لەقورگمدا وئازار لەگورچیلە و بڕبڕەی پشتمدا، وەك ئەوەی گیرەیەکی زەبەلاح لەنێوان ددانەکانیدا بمگوشێت و بیەوێت ناوقەدم بپلیشێنەتەوە. تۆبڵێیت ئەم هەستە، ترسی زۆرم بێت لەتاریکیی ژووری زیندانەکە یا هەست کردنە بەروودانی کارەساتێکی گەورە؟ تۆبڵێیت هی ئەوە بێت کەبیرئەکەمەوە ئەمجارە لەم قۆرتە رزگارم نابێت، یاهەست کردنە بە نەنگیی؟

بیری زۆر هاتن بەمێشکمدا و بوونە هۆی گرژبوونی ماسولکە و دەمارەکانی جەستەم، بێگومان دڵنیا بووم گیرانەکەم پەیوەندیی پتەوی هەیە بەپارتی دیمۆکراتی کوردی سوریاوە، بەڵام هیچم نەئەزانی سەبارەت بەچارەنووسی هەڤالان و نیگەرانیان بووم، هەرچەندە هاتنی هەواڵیان زۆری نەخایاند.

پاشنیوەڕۆ لەدرزی دەرگەی هۆڵێکی گەورەوە کەپڕبوو لەبەندیی، سەری (عوسمان سەبری)م بینی، ئەو تێکۆشەرەی لەشەستەکانی تەمەنیدا بوو و بەشداری دامەزراندنی

پارتی دیموکراتی کوردی سوریا و ئەندامی دەستەی بەڕێوەبەریی کاتیی بوو. ئەوەم لاگەلاڵە بوو،ی دەزگای لێکۆڵینەوە هەڵمەتێکی پشکنینی ئەنجامداوە و گەلێك لەهەڤاڵانمانی دەستگیر کردووە.

نزیکی سەعات ۹ی شەوی یەکەم ڕۆژی گیرانەکەم، پۆلیسەکانی بەیانی هاتن بەدوامدا و بردیانم بۆئاپارتمانەکەم و کەوتنە پشکنینی، هەرچەند بەتووڕەییەوە زۆرگەڕان بەڵام هیچیان نەدۆزییەوە ببێتە مایەی تێوەگلانم، بۆیە دیسان بەهەڵچوونەوە خستمیانەوە ناوفۆکس واگنەکە وبردیانم بۆئۆفیسی سەرەکیی هەواڵگریی لەبناری شاخی(قاسیون) و یەکێك لەفەرماندە گەورەکانیان پێشوازیی کردم و دوای چەند خولەکێکی کەم فەرمانی دا ببەن بۆ ئۆفیسەکەی خۆم.

لەوێش هەمووکاغەز و کتێب وبەڵگەنامەکانیان دابەسەریەکدا، ئەیانویست بەڵگەیەکی تێوەگلانم بدۆزنەوە، تەنانەت ناو مقەبا و قتووی دەرمانەکانیش گەڕان، بەڵام بێسوود بوو، لەبەرئەوەی شتێکیان بۆ نەدۆزرایەوە تووشم کات، سەرۆکەکەیان ئاوڕی دایەوە بۆ دەستوپێوەندەکانی و بەتۆنێکی دەستکردی مانادارەوە وتی:

-پێم نەوتن هەر بەوشێوەیە ئەبێت کە دیومانە؟ ناتوانین هیچ بەڵگەیەکی تێوەگلان لای سەرکردەی ڕێکخستنە نهێنییەکان بدۆزینەوە و ئەبێت لای دەستوپێوەندەکانیان و سەرکردەکانی خوارەوە بۆی بگەڕێین، وەك ئەوەی لەحەڵەب کردمان.

ئەم وشانە هێنامییە سەرهێڵ(خەت) و ئەومەتەڵەی بۆ ئاشکرا کردم کەلەبەیانییەوە سەرسامی کردبووم.دیارە هەندێك لەوهەڤاڵانەمان کەدەستگیرکراون، دەمرەشیی (ئیعتراف)یان کردووە....

نزیکی سەعات ۱۱ی شەو بردیانمەوە بۆ بەندەکەم و سێ شەوی لێمامەوە لەسەر جێگەیەکی تەختەی بێ ڕاخەر و پێخەو، ڕۆژی چوارەم لەگەڵ عوسمان سەبری گوێزرایەنەوە بۆ حەڵەب.

سەرنجمدا ژێرزەمینەکەی موخابەرات لەوێ لەبیر قوولٚ ترەو هەستم کرد ٥٠ پلیکانەیەك چوومە خوارەوە. لەناوەوە پێکهاتبوو لەنیو دەرزەن قاوشی جەنجاڵ. ئەندامانی پارتیمان کەزۆربەیان گەنج بوون،هەوڵیانئەدا بەروومدا بخەنن و هەندێکیشیان شادمانیی راستەقینەی خۆیان دەربڕی وەك ئەوەی گەیشتنی من مزگێنی بەهاناوەچوونیان بێت لەم دۆزەخە،هەندێکیشیان بەتوندی سەریان بائەداو دەستیان کردبووەوە بەرەو بنمیچەکە، وەك ئەوەی بڵێن:

-بۆ تووڕتان داینە ئەم قۆرتەوە؟!

نەمتوانی کەسیان بدوێنم چونکە لەڕاڕەوەکەوە راستەوخۆ چوومە ئۆفیسی ئەفسەری لێکۆڵینەوەوە.

ئەفسەرێکی گەنج بەربەرگی فەرمییەوە، کەبەکەشخەییەوە دوو ئەستێرە بریقەدارەکەی سەرشانی پیشان ئەدا، هاواری کرد:

-ئاه...ئەوە دکتۆر خۆیەتی! سەرنجام کەوتە بەردەستمان!

پێنج یاساوڵی قامچی بەدەست وەڵامیان دایەوە:

-بەڵێ، کاتێك نەتەوەی عەرەب خەبات ئەکات لەپێناوی یەکێتیی مەزنی خۆیدا و لەچەندین بەرە لەجەنگدایە، کەچی ئێوە پیلانەکانی ئیمپریالیزم و زایۆنیی ئەنجام ئەدەن و لەپشتەوە خەنجەرمان لێئەدەن و لەرێکخراوێکدا یەکئەگرن کەهەوڵ ئەدات بۆ دابڕینی بەشێکی خاکی کۆماری یەکگرتووی عەرەب بۆئەوەی بیلکێنن بەوڵاتێکی کوردی، وڵاتێکی بێگانەوە!

وەڵامم دایەوە:

-بەڵام ببوورە ئەفسەری بەڕێز، تۆمەتەکانتان لەراستیدا هیچ بنەمایەکی نییە و هەموو ئەوەی ئێمەئەیکەین کاردنەوەیە بەرامبەر سیاسەتی شۆڤێنیی بەعسانەتان بەرامبەر گەلی کورد لەسوریا و نەتەوەی کورد بەگشتیی. سەرۆك ناسر رۆژانە عێراق و

ئێران و تورکیا تۆمەتبار ئەکات بەدژایەتیی کۆماری یەکگرتووی عەرەب، بەڵام هاوکات بەردەوامە لەچەوساندنەوەی کورد. گەر سەرۆك ناسر بەڕاستیی ئەیەوێت وەك ئەڵێت، رووبەڕووی سیاسەتی(دژەعەرەب) بێتەوە بەتایبەت سەبارەت بەتورکیا و ئێران، ئەوا ئەبێت لەگەڵ کورد هاوپەیمانیی بکات و ئاڵای برایەتی کورد و عەرەب بەرز بکاتەوە و بەهیچ شێوەیەك دژایەتی کورد نەکات.

ئەفسەرەکە روویکردە پیاوەکانی و وتی:

-نا ؟! بینیتان دکتۆر لەچ سووچێکەوە قسەمان لەگەڵ ئەکات؟! باشە لەوبارەیەوە لەگەڵ بەرپرسەکانم قسەئەکەم و تائەوکاتەش بیبەنە ژوورێکی چەپەك و پێویستییەکانی نووسینی بدەنێ و فەرمانی پێبکەن راپۆرتیك لەسەر پارتی دیمۆکراتی کورد لەسوریا بنووسێت و تیایدا ناونیشانی هەموو ئەندامەکانی دیاری بکات.

پێم وت:

-تەنیا بۆتان روون ئەکەمەوە پارتی دیمۆکراتی کوردی سوریا چییە و بۆ دامەزراندووە، بەڵام ئەندامەکانی، بەهیچ شێوەیەك هیچیان لەبارەوە نازانم.

لەبری ئەوەی ملکەچی فەرمانەکانیان بم، گوێمدایە دەنگەدەنگی ناو گرتووخانەکە، و گوێم لێبوو یاساوڵەکان لەگەنجەتێکۆشەرەکانمان ئەخوڕن تا دانپیانانی تەواو بنووسن و بیدرکێنن کەلەڕیزی پارتی دیمۆکراتی کوردی سوریادان و لایەنگری هێڵی سیاسیی ئەو پارتەن و ناوی هەڤاڵ و لایەنگرەکانیان ئاشکرا بکەن. لەنەڕەنەڕ و هەڵچوون و جنێودان و هەڕەشەی یاساوڵەکانەوە لەوەگەیشتم، کەبڕوا بەقسەکانیان ناکەن:

-هیچ شتێکمان لێ مەشارنەوە،ئەگینا ئێسکتان ئەهاڕین و واتان لێئەکەین لەژێر زەمینەکانی (مەزە)دا بۆگەن بکەن!

دوای ئەوەی زانیان قیژەقیژەکەیان کاریگەر نییە،دەستیاندایە ئەشکەنجەی جەستەیی، گوێم لەدەنگی بێکۆتایی زللە و قامچییەکانیان بوو، کاتێك لەوەش نائومێد بوون

یاریدەدەری سەرۆکی ژێرزەمینەکە بەیاساوڵەکانی وت بڕۆن فەلاقە بهێنن، ئەم ئامرازە دڕندانە و کۆنەی ئەشکەنجە، گیراوەکانی هێنایە گریان و هاوار لەئازارەکانیان، بەڵام نەیتوانی قسەیەکی تریان لێدەربهێنێت:

-ئێمە ئەندامی پارتی دیمۆکراتی کوردی سوریاین و لایەنگریی سیاسەتەکانین، بەڵام داوای هیچی ترمان لێمەکەن و دەستدرێژیی مەکەنە سەرمان.

-ناو....ناو...ناو...یاریدەدەرەکە بەهەڵچوون و لووتبەرزیی و بەدخولقییەوە ئەیقیژاند بەسەریاندا.

-ئاە؟ ناو؟باشە پێتان ئەڵێین.... ئەشکەنجەدراوەکان ئەیانوت.

دوای چەند خولەك گوێم لێبوو یاساوڵەکان لەتووڕەییدا ئەتەقینەوە:

-بەڵام ئەمە ناوی ئەوانەیە کە پێشتر دەستگیرمان کردوون و لەبەردەستماندان! ناوی هاوکارەکانتان بلێن کەلەدەرەوەی زیندانن، بە ڕیشمان مەخەنن سەگبابانە!

گیراوەکان وەڵام ئەدەنەوە:

-ئێ ئێمە ناوتان ئەدەینێ و ئێوە هەر جنێومان پێئەدەن! بەڕاستی نازانین لەسەر کام قاچ هەڵپەڕین!

یاریدەدەرەکە پێش ئەوەی لەپیاوەکانی بخوڕێت تائەم گەنجە کەللەرەقانە بەرنەوە بۆ قاوشەکانیان، ڕوویکردە گیراوەکان و پێی وتن:

-ئەم ئێوارەیە فێری سەماتان ئەکەم!

ئەم هەڕەشەیە نیگەرانی کردم و دلّمی گوشی،ولەخۆم ئەپرسی، ئاخۆ ئەو ئەشکەنجەیە چیبێت کەپەنای بۆبەرن تابەندەکان ناچاربکەن ناوی ئەندامانی پارتیمان ئاشکرابکەن؟

کاتێك پاسەوانەکان درەنگانێکی پاشنیوەڕۆ، لێیان پرسیم داخۆ پارەم پێیە و حەزم لێیە خواردنم بۆ بێنن، لەخۆوە وەڵامم دانەوە:

-نا، نا....

سەعات ٩ی هەمان شەو لیوتینانت(ملازم) یەکەمەکە، لەگەڵ پیاوێکی بچکۆلەی لاوازی پەنجاساڵەی دەموچاو داقوپاوی روومەت چرچی قژ ڕووتاوە، گەڕایەوە. ئەو ترسەی بەرووخسارییەوە دیاربوو و جلە شیتاڵکراوەکانی و دەموچاوی ئاوساوی، نیشانەی ئەوەبوو ئەشکەنجەدراوە.

دوای ئەویش بەماوەیەکی کەم (کەنعان عەگید) هات ژوورەوە، ئەو گەنجە کوردە چوارشانەیەی خەڵکی قامیشلی، بەمشتی نوقاوەوە بۆم خەنییەوە، هەرچەندە سیمای ماندوو و شوێنەواری لێدان بەئاشکرا بەجەستەیەوە دیاربوو.

ئەفسەرەکە قیژاندی:

-کەنعان! ئەم بەیانییە دڵنیابووین کەجەستەت بەرگە ئەگرێت و نە قامچی و نەفەلاقە ناتوانن ناچاری دەملێدان(ئیعتراف)ت بکەن. بەڵام ئێستا بەوهێزەی خۆت یارمەتیمان ئەدەیت بۆناچارکردنی ئەم دوژمنە نەگبەتەی لەبەردەممدا هەڵئەلەرزێ. کوڕە پانزە ساڵەکەی هەڵاتووە بۆ فەلەستینی داگیرکراو. ئێمە ئەو هەواڵەمان بیستووە، بەڵام ئامادە نییە ئەو تۆڕەمان بۆ ئاشکرا بکات کەیارمەتی داوە لەدەربازکردنی کوڕەکەی لەحەڵەب و لەم وڵاتە. گەر توانیت بەهێزی بازووەکانت ئەو نهێنییەی پێ بدرکێنی، ئەوا داوای هیچی ترت لێناکەین و وازت لێدێنین بچیتەوە ناو کەسوکارت. یاڵا دەی! خۆت بدە بەسەریدا و دەست لەهیچ شوێنێکی مەپارێزە، تا ئەو ڕێگە و ئامرازانە ئەدرکێنێ کە هاوکارییان کردووە بۆ دەربازکردنی کوڕەکەی بۆ لای زایۆنییەکان.

کەنعان لەجێی خۆی نەجوڵا،بەڵکو بەبەزەییەوە تەماشای رووخساری ئەوپیاوە هەژارەی ئەکرد کە پەلەقاژەی ئەوەی بوو دەموچاوی لەناو شان و قۆڵیدا بشارێتەوە، بۆ پاراستنی لەو زەبرانەی پێی وابوو کەنعان تێی ئەسرەوێنێ.

ئەفسەرەکە بەتووڕەییەوە نەڕاندی بەسەر کەنعاندا:

-ئەوە چییە کەنعان؟! چاوەڕێی چیت تا دەست پێبکەیت؟ گویت لێم نییە؟!

کەنعان بەهێمنیی وەڵامی دایەوە:

-باش گوێم لێت بوو، بەڵام هیچ هۆیەك نابینم بۆئەوەی خۆم بەم بەسەر پیاوێکدا لەتەمەنی باوکمدا کە هیچ ئازارێکی نەداوم. پیاوێك کەخۆی خەریکە لار ئەبێتەوە.

-من فەرمانت ئەدەمێ کە هێزی بازووت بخەیتە گەڕ تا ئەم نیشتمان فرۆشە، ئەم زایۆنییە چەپەڵە، کوڕی قەحبەیە بهێنیتە قسە.

لاوە کوردەکە وەڵامی دایەوە:

-گەر حکومەتەکانی یەك لەدوای یەك، مرۆڤانە لەگەڵ جولەکەکانی سوریا رەفتاریان بکردایە، ئەوەدەم هەستیان ئەکرد هاونیشتمانیی راستەقینەن و بیریان لەوە نەئەکردەوە ژیانیان بخەنە مەترسییەوە تا لەم وڵاتە هەڵێن.

ئەفسەرەکە لێی راپەڕیی و نەڕاندی:

-چۆن ئەوێریت بەرگریی لە زایۆنییەکان بکەیت و وانەی سیاسیمان فێربکەیت؟! بەم قسە زلانەت ئامانجە راستەقینەکانی خۆت و پارتی دیموکراتی کوردی سوریامان بۆ ئاشکرا ئەکەیت. ئێوە ئەتانەوێت پارچەیەکی خاکی سوریا دابڕن و بیلکێننە ئەو وڵاتەی ئاواتتانە درووستی بکەن. کەواتە ئێمە راست ئەکەین کە کورد بە(ئیسرائیلی دووەم) ئەشوبهێنین و رێوشوێنی پێویست ئەگرین بۆ فلیقاندنەوەی هەوڵەکانتان، کەهێشتا گەرایە.

دوای کەمێك نەڕاندی بەسەرماندا:

-ئێوەش، ئەبینن چۆن ئەتوانین دەمی ئەم دووبەرازە زایۆنییە بکەینەوە، ئەم کوردە و ئەو جولەکەیەش.

دووان لەپیاوانی ئەفسەرەکە هەریەکەیان لەسەرێکی راڕەوەکە وەستا،ئەفسەرەکە فەرمانی دا بەکوردەکەو جولەکەکە کەبەئاڕاستەیەکی جیاواز بەرەو لای برۆن، ئەوانیش ملکەچی فەرمانەکەی بوون، لەوێدا لۆزەنەرەکان قامچییەکانیان بەرزکردەوە و کەوتنە لێدانی سەر و دەموچاو و گەردن و مل و سنگ و قۆڵیان. ئەشکەنجەدراوەکان تەنیا یەك

ڕێگەیان لەبەر بوو بۆ خۆ دەربازکردن، ئەویش ڕاکردن بوو بەرەو ئەوبەر کە لۆزەنەرێکی تر چاوەڕێی ئەکردن و قامچییەکان توندتر جەستەیانی ئەگەست.

ئەم دیمەنە زیاتر لە بیست خولەکی خایاند و سەرەنجام جولەکەکە لچی قاش بوو و خوێن فوارەی بەست و تێکەڵاو لەگەڵ خوێنی لووتی بە ڕیشیدا ئەهاتە خوارەوە و کراسە شیتاڵ و پانتۆڵەکەی خوێناوی کرد و زەوی ڕاڕەوەکەی سوور کرد. ئەو پیاوە پیرە تەواو کەنەفت بوو و بەئاستەم ئەیتوانی بجووڵێ، ناوچاوانی قاش بوو و هەموو دەموچاوی تێك شکا و پێستی لاملی داماڵرا.

پاشان کاتێك ئەفسەرەکە باوەڕی هێنا کەئەم لێدانە گرێی زمانی ئەکاتەوە، دیمەنی ئەشکەنجەکەی ڕاگرت و لەجولەکەکەی پرسی:

-ها، ئیلیاهۆ، چاوەڕێی ڕوونکردنەوەی تۆم لەسەر چۆنییەتی ڕاکردنی کوڕەکەت. پێنج خولەکت ئەدەمێ تا بیربکەیتەوە و دوای ئەوە شێوازی توندتر بەکاردێنم تا قسەبکەیت.

ئیلیاهۆ وەڵامی نەدایەوە، بەڵکو بەساردییەکەوە سەیری خوێنەکەی خۆی ئەکرد کە زەوییەکەی سوور کردبوو. پێنج خولەك تێپەڕی و ئەفسەرەکە چاودێریی کاتژمێرەکەی ئەکرد، بەتووڕەیی و دان جیڕکردنەوە پێی وت:

-هیچوپوچ گاڵتەت بەو دواهەلە هات کە پێم بەخشیت. تۆ مردنت پێ باشترە، باوابێت ئەوا سزات ئەدەین بە مردن!

دوو لۆزەنەر کەتا ئەو ساتە لەسایەدا بوون، ئیلیاهۆیان پاڵخست و وەك کیسە لمێك بەزەوییەکەدا پانیان کردەوە و بە پێلەقە کەوتنە لێدانی سەر و سنگ و سێبەندە و سکی ئەو نەگبەتە، کە بەبێدەنگی و خەمساردییەکی مەزنەوە خۆی لەبەردەم زەبری پۆستاڵەکاندا ڕاگرتبوو. لێدانەکە ڕاگیرا و ئەفسەرەکە لە ئیلیاهۆ نزیك بووە و لێدانی دڵی پێوا و پێڵووە داخراوەکانی هەڵبڕی.

ورتەیەکی لەگەڵ یاریدەدەرەکەی کرد:

-هەر ئێستا تەلەفۆن بکە بۆ بنکە و پێیان بڵێ یەکسەر برینپێچێك بنێرن.

فەرمانی بەپیاوەکانی دا بمانبەنەوە بۆ ژووری زیندان و تەنیا کەنعان کە خوێنی لێ ئەڕۆی و ئیلیاهۆی لەهۆش خۆچوو لەدەرەوە بێڵنەوە.

بەدرێژایی شەو چاوم لێك نەنا، بۆ رۆژی دوایی زانیمان کەنعان و ئیلیاهۆ، کە دۆخی تەندروستیی،موخابەراتی نیگەران کردبوو، براون بۆ نەخۆشخانەی سەربازیی حەڵەب.

-ها، ئەی راپۆرتەکەی تۆ دکتۆر؟

لەراپۆرتەکەدا نووسیبووم:

((پارتی دیمۆکراتی کوردمان لەسوریا دامەزراند، چونکە لەساڵی ١٩٤٩ وە حکومەتە سەربازییە یەك لەدوای یەکەکان دیمۆکراسییان لەسوریا ژێرپێ ناوە و وردە وردە مافەکانی کوردیان سڕیوەتەوە، لەساڵی ١٩٥٥ بەدواوە کاربەدەستانی وابەستە بە شۆڤینیزمی بەعسەوە کەوتنە شکاندنی(کاسێتەکانی) مۆزیکی کوردی لەچایخانە و چێشتخانەکانی ناوچە کوردنشینەکەدا و ئەو کوردانەشی تاوانبار کرد کەکتێبی کوردییان پێ ئەگیرا، و ئەیخستنە زیندانەوە. یەکێتیی میسر لەگەڵ سوریاش نەك رێگریی نەکرد لەم قەڵاچۆ کەلتوورییە، بەڵکو مامەڵەی فاشییانە و سەرکوتکەرانەی زیاتر چەسپاند. ئەمڕۆکە یەك ئەفسەری کورد لەسوپادا نەماوە و یەك کارمەندی دیاریش لەبەڕێوەبردندا نییە، نەمامۆستا و نەپۆلیسی کورد لەناوچە کوردییەکاندا نەماون. ئێستا ئیتر ناوێرین بەزمانی خۆمان بدوێین و ئایندەی تاریکمان هانی یەکگرتنمان ئەدات. ئەم هۆیانە هاندەربوون تا پارتی دیمۆکراتی کوردیی لەسوریا درووست بکەین)).

دوای خوێندنەوەی(داپیانانەکەم)ئەفسەرەکە سەری لەقاند و هەراسانیی پێوە دیاربوو.

-جگە لە هەڵبستن و تۆمەتی درۆ هیچت نەنووسیوە. ئەمانەوێت لایەنی تێکدەرانە و دژە عەرەبی چالاکییەکانت بدرکێنیت. ئەمانەوێت دەم بدەی لەوانەی هاوکارتن و تاوانەکەت بسەلمێنیت. وا نەبێت دادگەکانمان ناتوانن بتبوورن.

بەجەختەوە پێم وت:

-یەك وشە لەراپۆرتەکەم ناگۆڕم و هیچیشی ناخەمەسەر.

لەکاتێکدا ئەیویست بەخێسە بمترسێنێ، وەڵامی دامەوە:

-ئەیبینین!

فەرمانی کرد بمبەنەوە بۆ ئەو ژێرزەمینە بۆگەن و چەپەك و پڕ سیسرکەی پێی ئەڵێن ژووری زیندان.

درەنگانێکی هەمان رۆژ ئەفسەرەکە دووبارە بانگی کردم و بەڵگەنامەیەکی بەدەستەوە بوو کەبەرۆنیۆ چاپ کرابوو و پرسیاری ئەوەی کرد کەئایا من نووسیومە. چاوێکم پیاخشاند و بینیم تەرجەمەی کوردیی بەشێکی کتێبکی ئینگلیزییە بەناونیشانی **(Kurdistan dividid Country).**

بەرەقی پێی وتم:

-ئێمە دڵنیاین کەتۆ ئەم دەقەت نووسیوە، لەبەر ئەوە نکۆڵیی لەم راستییە مەکە.

-ئەزانم بابەتەکە چییە و بەهیچ شێوەیەك مەبەستم نییە لەوبارەیەوە چەلەحانێ بکەم، بەڵام لەراستیدا نازانم هۆی ئەم بایەخەتان بەو دەقە چییە؟

- ئەم نووسینە ئامانجەکانت رکوڕاست روون ئەکاتەوە. ئەمڕۆ تەنیا داوای هەندێك مافی کەلتووریی و ئازادیی دیمۆکراسیی ئەکەیت. ئەمەش تەنیا قۆناغێکی ستراتیژەکەتە و لەگەڵ بەدیهاتنی ئەوئامانجە،ئەوا لەهەموو ئەوولاتانەی بەقسەی ئێوە گوایە(کوردستان)یان لەبن دەستدایە، هەوڵ ئەدەن بۆ بڕینی قۆناغی دووەم و بەدیهێنانی خەونەکەتان و درووستکردنی کوردستان. بۆ گەیشتنە ئەم ئامانجەش بەشێك لەسوریا یاباشتر بڵێم لەکۆماری یەکگرتووی عەرەب دائەبڕن، بۆ لکاندنی بەو وڵاتەی بەنیازی درووستکردنین. بابزانیت هەڵگرتنی ئەم بیرانە و هاندانی خەڵك بۆ بەدیهێنانی، لێپرسینەوەی قانونیی هەیە و لەوانەیە بەوهۆیەوە توندترین سزا بدرێیت.

-جەنابی ئەفسەر، مەسەلەکە لەوە سادەترە. چونکە یەکەم ئەو دەقەی وەك تاوان سەیری ئەکەیت تەنیا تەرجەمەیە و ئامادەم ئەو کتێبەت بۆ بهێنم کە لێوەی وەرگیراوە، پاشان ئەم دەقە بەفراوانیی بڵاونەکراوەتەوە. بێگومان یەك کۆپی زیاترتان بۆنادۆزرێتەوە، ئەویش لای (رامز حۆرۆ)، بەرپرسی حەڵەبمان، یەکەم کەس کەلەلایەن فەرمانگەکەتانەوە دەستگیرکرا و ئەشکەنجە درا. ئەم دەقە بەهیچ شێوەیەك ناشێت ببێتە تۆمەتێك دژمان و من خۆم هەموو ئەنجامەکانی لەئەستۆ ئەگرم.

ئەفسەرەکەبەبێزارییەوە وتی:

-حوکمەکە پەیوەستە بەدادگەوە، سەبارەت بەمنیش گونجانێکی تەواو ئەبینم لەنێوان ئامانجەکانتان بۆ درووستکردنی وڵاتێکی گەورەی کورد و رەفتاری پارتەکەتان، ئەگەرنا پێم نالێیت چۆن سەرباز و پۆلیس لەرێکخراوەکەتاندان؟

وەڵامم دایەوە:

-وەك خۆم، وەرگرتنی ئەندام ئەرکی من نییە، گەرنا بێ هیچ دوودڵییەك سەربازم وەرئەگرت وەك ئەندامی پارتی دیمۆکراتی کوردی سوریا، لەبەر هۆیەکی سادە، ئەویش:هەموو پارتە سیاسییەکان ئەوەیان کردووە و ئەیکەن. ئێ سەربازانی کوردیش کاتێك ئەبینن هاوکارەکانیان ئەچنە ریزی ئەوپارتانەی بانگەشەی شۆڤینیزمی عەرەبی ئەکەن،لەخۆڕا یابەهاندان،بەدوای رێکخراوێکی کوردیدائەگەڕێن کەتوانای رووبەڕوو بوونەوەی فاشیزمی عەرەبی هەبێت.

ئەفسەرەکە بەسەرسامییەوە قیژاندی:

-تۆ ئاگات لەدەمتە چی ئەڵێیت؟ نەتەوەپەرستیی عەرەب بەهیچ شێوەیەك پەیوەندیی بەفاشیزمەوە نییە.

-نەتەوەپەرستیی، بەدرووشمی یەکێتیی عەرەب کەبەعس بانگەشەی بۆ ئەکات و ناسر ئەمرۆ جێبەجێی ئەکات، چ نییە جگە لەفاشیزمێکی رووت، چونکە هەوڵئەدات بۆ

تواندنەوەی ئیتنیك و میللەتە بچووكەكانی تر كە لەجیهانی (بەناو عەرەبی) دا ئەژین، ئەگەرنا، ئەی بۆكورد،بەتایبەت،خراوەتە ژێرسیاسەتی تواندنەوەی نەتەوەیی زۆرەملێ وجیاكاریی. خۆشتان ئەزانن كەكوردێك هەرهێندەی بلێت كوردم و بانگەشەی ئەوە بكات كەگەلی كورد مێژوو و كەلتووری خۆی هەیە، لەسوریا بەتاوان دائەنرێت.

ئەفسەرەكە وتی:

-ئەی بەڵێ، گەر بانگەشەی ئەوەتان كرد كەسەر بەمیلەتێكی تایبەتن، ئەكەونە بەر لێپرسینەوەی قانون كەبەتوندیی جیاكاریی رەگەزیی سزا ئەدات، لەكاتێكدا سوریا وڵاتێكە كە تەنیا عەرەبی تیا ئەژی.

-ئەی ئەمەرەوایی دان نییە بەقەڵاچۆكردنی رەگەزیی،بەواتا فراوانەكەی دەستەواژەكە؟

-ئەوە لەدادگە روون بكەرەوە. كاری من ئەوەیە لەئامانج و چالاكییەكانی تۆ ئاگاداریان بكەم.

لێكۆڵینەوە لەگەڵ بەندییەكانی تر بەردەوام بوو، سەرەڕای ئەشكەنجە و سوكایەتیی و هەڕەشە هیچیان لێ هەڵنەكرێنرا. كاتێك دەزگای لێكۆڵینەوە هیچ بەڵگەیەكی تاوانباریی دەستنەكەوت،بڕیاری ئازادكردنی بەشێكی هەڤاڵانیاندا كەهەندێكیان گەنجی تەمەن بیست ساڵ كەمتر بوون و تەنیا **٣٢** بەندییان هێشتەوە.

رۆژی شەشەم رێیاندام لەژوورەكەم بێمەدەرەوە و تێكەڵاوی بەندییەكانی تر ببم.

زۆربەی تێكۆشەرەكانمان لاو بوون، رەشید حۆرۆ، بەرپرسی پارتی لەحەڵەب، پێكانی ئاوسا بوون و هەردووقاچی پێچرابوون و بەئاستەم ئەیتوانی سەرپێكەوێ، دەموچاوی زۆربەشیان ئاوساو و شین بووبووەوە، لەنێوانیشیاندا كەنعان، برۆی دوورابووەوە و دووپەنجەی لەگەچدا بوون. بەقسەی ئەو برینپێچانەی سەروكاری ئیلیاهۆیان كردبوو، ئەونەگبەتە هێشتا بێهۆش بوو.

دوای ئەوە بەپانزە رۆژ گوێزراینەوە بۆ زیندانی سەربازگەی حەڵەب كەدیواری بەرز دەوری دابوو و بەسەر شارەكەدا ئەیڕوانی، ئەو زیندانە لەقەڵایەكدا بوو و خزاندیانینە

چەندژوورێکی تاریك وشێدار وبۆگەنەوە و هەر چوارپێنجێکیان فڕێداینە ژوورێکەوە. خۆشبەختانە ڕۆژانە،بەیانیان وپاشنیوەڕۆ ڕێیانئەداین بچینە حەوشەکە،بەمەش بواری هەناسەدانێکمان هەبوو.

پاش چەند ڕۆژێکی کەم سواری چەند ئۆتۆمبیلێکی سەربازییان کردین و ڕاپێچی شاریان کردین بۆبەردەم فەرمانداری لێکۆڵینەوەی سەربازیی و من یەکەم کەس بووم برامە بەردەمی.فەرماندار هەمان ئەوشتانەی دایەوە بەڕوومدا کەپێشتر ئەفسەرەکە پێی وتبووم،بەتایبەت جەختی زۆری کرد لەناوەڕۆکی بەشی یەکەمی کتێبی(کوردستان، وڵاتێکی پارچەکراو- **divided country،Kurdistan).**

بەخۆشی و شادییەکەوە ڕووی تێکرم:

-کەواتە ئاوا! ئەتانەوێت پارچەیەك لەسوریا دابڕن بۆ پێکهێنانی کوردستانی گەورە؟ ئەیدرکێنیت کە تۆ نووسەری ئەم دەقەیت؟

بۆم ڕاست کردەوە:

-نا، تەنیا تەرجەمەم کردووە، بەڵام سەبارەت بەپێکهێنانی وڵاتێکی کوردی، ئەوا لەخەونێك زیاترنییە و هەر خواش خۆی ئەزانێ کەی و چۆن دێتەدی. ئەشێت و لەقوڵایی دڵمانەوە ئەخوازین، هەموو خۆرهەڵاتی ناوەڕاست فیدراڵییەك بێت و کوردستانیش بەشێکی بێت،هەرچەندە ئەم قسەیە ئاواتێکی ئایندەیە و لەچاوەڕوانیی بەدیهاتنیدا، داوائەکەین لەکۆماری یەکگرتووی عەرەبدا وەك کورد ڕێزمان بگیرێت و ڕێمان بدرێت بۆ گەشەپێدانی کەلتوورەکەمان و لەو بوارەدا پشتیوانیی بکرێین و ئەو مافانەمان پێ ڕەواببینرێت کە هەموو هاووڵاتیانی تر هەیانە.

لێپرسینەوەیان لەهەموو هەڤاڵەکانی ترمان کرد و لێکۆڵینەوەکان سێ ڕۆژیان خایاند. ڕۆژی هەشتی ئەیلول دوودوو بەیەکەوە کەلەبچەیان کردین و بە ئۆتۆبۆس و بەپاسەوانیی سەرجەنتێك و دووخەتدار و دوانزە پۆلیسی سەربازیی چەکدار بەکلاشینکۆف، بردیانین

بەرەو دیمەشق. سەعات نۆی شەو ئۆتۆبۆسەکە لەحەوشەی بارەگەی پۆلیسی سەربازیدا وەستاو دوای ئەوەی پاسەوانەکان قایش و قەیتانەکانیان لێسەندین بردیانینە ژێرزەمینێکەوە کەوەك زیندان بەکارئەهێنراو هەمووگانیان ئاخنییە دوو ژووری بچووکەوە کەدیوارەکانیان سوور هەڵگەڕابوون،بەخوێنی ئەو سیسرکانەی بەندییەکانی پێش ئێمە پلیشاندبوونیانەوە.

ئەوشەوەم لەبەر رووناکی گڵۆپێکدا بەپلیشاندنەوەی سیسرك بەسەربرد و بەیانیی رۆژی دوایی راپێچی دادگەی باڵای سەربازییان کردین و بەرێنمایی داواکاری سەربازیی حەڵەب بڕیاریاندا لە زیندانی(ئەلمەزە) بەندمان بکەن. ئەو لێپرسینەوەیەی لەحەڵەب دەستیان پێکردبوو هێشتا کۆتایی نەهاتبوو.

رەچاوکردنی ئەوەی لە(ئەلمەزە)دا دائەبڕێین مایەی نیگەرانیمان بوو، ئەشمانزانی ئەشکەنجەدان لێرە هەر لەیەکەم ساتی پێشوازیکردنەوە دەستپێئەکات و شێوازی ناماقوڵ ئەگرێتەخۆ. هەر بیرکردنەوە لەمە، ئەیخستینە هەناسەبڕکێ.

ئەم مۆتەکەیە پاشنیوەڕۆ بووە راست،وپاسێکی بچووك(مینیبۆس)، لەبەردەم تەلارێکی زەبەلاح و دڵگردا رایگرتین کەبەسەرشار و دەوروبەریدا ئەیڕوانی و دووپۆلیسی چەکدار پاسەوانی بوون. دەرگەکە کرایەوە و چووینە شوێنێکەوە کە لەڕاڕەوێکی سەربەتاڵ ئەچوو وئەمبەرەوبەری دووبنکە و دووپۆلیسی پاسەوانی لێبوو.سەرنجماندا لە راست و چەپمان پەنجا پۆلیسی کەتە کەپانتۆڵی سەربازیی و کراسی سیمداریان لەبەردابوو،ریزیان بەستبوو،هەندێکیان قامچی بەدەستبوون. ئەمانە سەربازی بەندیی بوون و بۆ ئەم بۆنەیە تەیاریان کردبوون. بەڕێوەبەری زیندانەکە،کەورگنێکی لچ شۆڕی رووخسار رەقی چل ساڵە ئەبوو، لێی پرسین:

-ئێوە بۆچی لێرەن؟

ئێمە ڕێکەوتبووین کە کەس وەڵامی نەداتەوە، بۆیە پرسیارەکەی دووبارەکردەوە و وەڵامی دەستنەکەوت. لەجاری سێیەمدا گەنجێکی هەژدە ساڵ خۆی پێنەگیرا:

-ئێمە لەپێناوی نەتەوەی کورد دا لیرەین.

بەڕێوەبەرەکە نەڕاندی:

-خۆفرۆشانی چەپەڵی دژەعەرەب، کەواتە ئەتانەوێت وڵاتێکی کوردی لەناوەڕاستی جیهانی عەرەبدا درووستبکەن؟ ئەم بیرۆکە نزمە لەمێشکتان دەرئەهێنین و ئەشبینن چۆن!

دوای ئەوقسانە ئاماژەی دایە یاساوڵەکەنی بۆدەستپێکردنی پرۆسەی(مێشك شتنەوە) کە و ئیتر بە قامچی و بۆکس و پۆستاڵ داباریینە سەرمان.

یەکێکمان هاواری کرد:

-هەوڵی بەرگری مەدەن ئەوناسیاوانەمان کەپێشتر بەودۆخەدا تێپەڕبوون،ئامۆژگارییان کردووین کەبەرگەبگرین، ئەگینا بیانوویەکی باشیان ئەبێت بۆلێدانمان تا مردن.

بۆیە هەوڵی بەرگریمان نەدا و هەڤاڵەکانم کەوتنە هەڵاتن بەهەر چوار دەوردا بۆ دەربازبوون لەزەبرەکان کەچی من لەجێی خۆمدا وشك بووم.دیار بوو بەڕێوەبەرەکە ئەم هەڵوێستەمی بەدڵ نەبوو بۆیە بە دانەجیڕەوە لیی پرسیم:

-تۆکێیت تارووبەڕووی ئەوچارەنووسە دۆزەخییە ببیتەوە کەبۆمان تەرخان کردوویت؟

خۆگرانە وەڵامم دایەوە:

-زۆر بەسادەیی من کوردم.

-ناوت چییە؟ من پرسیاری ناوت ئەکەم.

-نورەدین زازا.

شادمانانە و وەك ئەوەی نهێنیی ژیانی دۆزیبێتەوە پرسییەوە:

-چۆن؟! نورەدین زازا؟ کەواتە سەرۆکی پارتی خۆتی؟! چارت ئەکەم لەباتی ئەو چاکەیەی بەرامبەر عەرەبایەتی کردووتە!

بەبۆکس کەوتە لێدانی سەر و ڕووخسارم،ئینجا بەقامچییەکەی دەستی تێمکەوت، کەهیچ کاردانەوەم نەبوو، راپێچی کردم بۆ یەکێ لەژوورەکانی بەڕێوەبەرێتیی و خۆم بینییەوە لەبەردەم(ئەبوعەبد)دا،ئەوپۆلیسەسەربازییە زەبەلاح وبەهێزەی لەسەرتاسەری سوریا ناسراوە و پار بەندییەکی بەیەك بۆکس کوشتبوو.لەژوورەکەدا ئەمسەر وئەوسەری ئەکرد.

بەدەم شەپازلەیەکەوە بۆ دەموچاوم پێی وتم:

-گەورەت کردین و ئەم ناوەت رووناك کردەوە، دکتۆر، ئەی سەرۆکی مەزنی کوردان!

پزیسکێك لەچاوی راستم هەستا و هەستم کرد زەوی لەژێر پێمدا ئەخولێتەوە. لەبەرئەوەی هێشتا بەپێوەبووم بۆکسێکی تری وەشاندە روومەتی چەپم و بەری ئەو دیوارەی لێگرتم کەبەهەموو توانامەوە خۆم پێوەگرتبوو و چاوەڕێی ئەوەبووم بەزەبری سێیەم تەختم بکات و دەستم ئەجولاند بۆ پاراستنی دەموچاوم. بەڵام نەمزانی بۆ زەبری سێیەمی لە سەرم نەوەشاند، تۆبڵێی ئەو لۆزەنەرە بەزەیی پیامدا هاتبێتەوە یا بەڕێوەبەر رایگرت؟

کاتێك هاتمەوە سەرخۆ، راپیچیان کردم بەرەو راڕەوێکی درێژ و بینیم هەڤاڵەکانم خراونەتە بەر فەنتازیای چەند سەرتاشێکی سەرپێی کەبەئامێری سەرتاشینی بەندیی سەربازی لەسەری هەندێکیاندا وێنەی خاچ و لەسەری هەندێکی تردا تاجەگوڵێنە و تەنانەت وێنەی سۆفی چینیان کێشاوە. من خۆشبەخت بووم و کەوتمە بەردەستی سەرتاشێکی زیاتر شارەزا و بەئەزموون و کەمتر چوختی و بەفیشاڵ، و قژی ڕێك و گونجاو بۆ بڕیم. دوای ئەم سەرتاشینە، پاسەوانەکان و یاریدەدەرەکانیان بێ بەزەییانە تێمان کەوتنەوە و سەری زۆر کەسیان کێشا بەدیوارەکاندا. دوای ئەوە و بەو قژە هەڵپاچراوەوە راپێچیان کردین بۆ قاوشەکانمان. سەرەتا بردیانین بۆ قاتی یەکەمی تەرخان بۆکۆمۆنیستەکان. هێشتا پێنج پێنج و شەش شەش تەواو نەیان ئاخنیبووینە ژوورەتاریکەکانەوە،فەرمانیانکرد دابەزینە قاتی خوارەوە، بەپەیژەیەکی ئاسنینی درێژدا

کەپەنجا پلە ئەبوو و لەملاولای هەر پلیکانەیەك پۆلیس وەستابوون کەنازانین لەکوێوە پەیدابوون و ئامادەی بۆکس هاویشتن بوون. دەنگی کڵاوخودە و زلە و جنێو پێکەوە تێکەڵاو بوون تا دواکەسمان گەیشتە قاتی خوارەوە. ئینجا بەزۆر بەسەر ئەو قاوشانەدا دابەشیان کردین کە بۆسەربازە بەندییەکان تەرخان بوون، پێش ئەوەی یاساوڵەکە دەرگەکە داخات بەهەندێك زلەی ئەملاولا پاداشتیان کردین، هێشتا تەواو نەهاتبووینەوە سەرخۆ کەبەرپرسی قاوشەکە گەیشتە سەرمان بۆ لێپرسینەوەمان و دوای تەواوکردنی ئەرکەکەی ئاماژەی داینێ کەهەریەکەمان بچێتە ئەو شوێنەی بۆی دیاریی کراوە. میوانە نوێکان ئەبوو لەقوڵایی قاوشەکەدا و نزیك ئاودەستەکان جێگیر بن، چونکە کۆنی و تازەیی بەندییەکە، نزیکی و دووریی ئەوی لەئاودەستەکانەوە دیاریی ئەکرد.

هەرکەسەمان سێ پێخەوی وەرگرت، یەکێك بۆراخستن و یەکێك بۆسەرین و یەکێکیش بۆ بەخۆدادان.ئەشبوو جوان قەدیان بکەین بەپێی دیسپلینی سەربازیی پەیڕەوکراو لەو شوێنەدا. لەبەرئەوەی نەشارەزابووین، سەربازە بەندییەکان لێمان نزیکبوونەوە بۆیارمەتی دانمان. یەکێکیان کەگەنجێکی خەڵکی (دێرزۆر)بوو، بەپێکەنینەوە پێی وتین:

-لەسەردزییەکی سادە سێ مانگ حوکم دراوم،چارە چییە؟ ئەبێت بژین. سوپا خواردن و شوێنی بۆ دابین کردووین بەڵام موچەکەمان بەش ناکات و کاتێك کەسوکار قایل نابن هیچمان بۆبنێرن ئەبێت خۆمان خەمی خۆمان بخۆین.

ڕۆژانی سەرەتامان لە(ئەلمەزە)زۆرسەخت بوون چونکە یاساوڵەکان هەموو ڕێگەیەکیان ئەگرتەبەر بۆتۆقاندن و ئەشکەنجە و سوکایەتی پێ کردنمان. هەر لەیەکەم ڕۆژی گەیشتنمان نزیکەی سەعات چواری سەرلەبەیان زەنگی (کۆبوونەوە) لێدرا و هەموومانیان ناچارکرد یەکی سەتڵێك بەدەستەوە، بەڕیز لەڕاڕەوەکەدا بوەستین و ناچاربووین بچین بۆپڕکردنی لەوتانکەرەی تازە گەیشتبووە بەردەم بەندیخانەکە.

بەرپرسانی زیندان ئەو ماوەیەیان قۆستەوە بۆزیاتر پەشۆکاندنمان و لەبەرئەوەی لاوێکی تاقمەکەمان نەیئەتوانی سەتڵەکەی هەڵگرێت یەك قامچییان لێدا کەناوچەوانی شەق کرد و ناچاربوون بیگوێزنەوە بۆ نەخۆشخانە. منیش کاتێك بەسەتڵەکەوە چوومەخوارەوە بەرەو تانکەرەکە، سەرجەنت زەینلعابدین کە دە یاساوڵی لەدەوربوو بەردەمی گرتم و بەپەنجەی دۆشاومژەی ئاماژەی دامێ:

-وەرە بۆئێرە.

چوومە بەردەمی.

-ئێ، راستە تۆ کوردیت؟

وەڵامم دایەوە:

-بەڵێ، بۆ؟سەیرە؟

-بەڵام چۆن ئەبێت، تۆ کە دکتۆری،نازانم لەچیدا، هێندە ئاستت نزم بێتەوە کە خۆت بەکورد دابنێیت؟

وەڵامم دایەوە:

-بۆ ئەبێت بەئاست نزمیی دابنێیت؟

-وادیارە تۆ چیرۆکی کەرەکەت نەبیستووە کەپێیان وت کوردیت؟ هێندەی هەست بەشەرمەزاریی کرد سێ رۆژ مانی لەخواردن گرت.

ئەمتوانی وەڵامی بدەمەوە و بڵێم ئاخر کەرەکە کە زیز بوو، لەبەرئەوەبوو کەهەستی بەحەوانەوە ئەکرد لەناو پێستە عەرەبییەکەیدا،بەڵام هەر هێندەم وت:

-یەکێك لەهۆکارەکانی پێکهێنانی پارتەکەمان هەر رێك ئەو جیاکارییە رەگەزییەیە کەلەناوەندیی کارمەندیدا هەیە و قوربانییەکان تیایدا کوردن. تۆش کەبەو شێوەیە قسەئەکەیت ئەوا بەڵگەنەویستانە ئەیسەلمێنیت ئەو جیاکارییە هەیە.

سەرجەنتەکە پەشۆکا و زمانی تەتەڵەی کرد:

-نابێت قسەکەم بەجدی وەرگریت. من تەنیا بۆ پێکەنین ئەو قسەیەم کرد.

وەڵامم دایەوە:

-قەشمەریکردن بەهاووڵاتییەك کەهاونەتەوەت نییە،لەوانەیە ئەنجامی خراپی هەبێت.

کاتێك یاساوڵەکان هەستیان کرد لەبەرامبەر قسەکانمدا سەغڵەت بووە، تووڕە بوون و یەکێکیان بەهەڕەشەوە لێم راپەڕی:

-تۆکێیت تابوێریت خۆت بەسەرجەنت بەراورد بکەیت و رێ بەخۆت بدەیت دەمەدەمی لەگەڵ بکەیت؟ ئێستا تەمێت ئەکەم.

ویستی بۆکسێك بکێشت بەسەرمدا بەڵام سەرجەنتەکە رێگریی کرد:

-وازی لێبێنە بچێت سەتڵەکەی پڕکات لەئاو، ئێوارە چاری ئەکەین. بڕۆ دکتۆر!

بەنیگەرانییەوە چاوەڕێی هاتنی ئێوارە بووم. سەعات نۆی شەو کەزەینلعابدین هات بۆ پشکنینی ئاسایی تەنیا نیگایەکی تیژی تێگرتم.

قاوشەکەمان وەك ژوورێك وابوو درێژیی پانزە مەتر و پانیی پێنج مەتر بوو، بەدرێژایی دیوارەکان بەچیمەنتۆ کورسییان درووست کردبوو بەبەرزیی حەفتا سانتیمەتر. خەوتن و زۆربەی کاتەکانمان لەسەرئەو کورسیانە بەسەرئەبرد. بەرۆژ ئەمانتوانی لەسەر کورسییەکان راکشێین بەڵام نەئەبوو قاچ راکێشین و ئەوهێڵە ببەزێنین کەبەڕەنگی سپی کێشرابوو و پاساوانەکە لەو دووکونەوە کەلەملاولای دەرگاکەدا بوون، چاودێریی باری بەندییەکانی ئەکرد و هێندەی بەس بوو تێبینی بکات پەنجەی کەسێك لەهێڵەکە تێپەڕیوە تا بەنەڕەوە خۆی بکات بەهۆڵەکەدا:

-هەمووتان کڕنووش!

ئەبوو ئێمەش خێرا دابەزینە ناوەڕاستی هۆڵەکەو لەسەر چیمەنتۆکە کڕنوش بەرین.

ئەمەش بۆ یەکەمجار پاشنیوەڕۆی رۆژی دووەممان لە زیندانی مەزە روویدا.پاسەوانی چاودێری شەش قاوشەکەی قاتی ئێمە،(ئەبو زەتور)ناسراو بە(پیاوی گیوتن-مەقسەلە) بوو،

کەدڕندەیەکی بەدناوبوو و خێرا قامچییەکەی ئەختەکار و گاڵتە و سوکایەتیی بەبەندییەکان ئەکرد. هەرهێندەی تاوانی بەزاندنی هێڵە سپییەکە لەلایەن سەربازێکی خەواڵووە ئەبینیێ، خۆی ئەکات بەقاوشەکەماندا و قامچی بەدەست ئەقیژێنیێ:

-هەمووتان کڕنووش!

هەموو بەندییەکان لەکورسییەکان دێنە خوارەوە و بەپەلە لەسەر چیمەنتۆکە کڕنووش ئەبەن، من کەهێشتا سەراسیمەی پێشوازییەکەی ئێوارەی رابردوو بووم، بۆیە وەك گیسکەکەی رۆمانی(رابلیێ)دوای ئەوان کەوتم، بەڵام کاتێك دۆخەکە درێژەی کێشا، کەوتمە دانەجیرِە و یاخی بوون لەو سزا بێهودەیە.

لەدڵی خۆمدا وتم:

((وەك ئەوەی زیندان بەس نەبێت و ئەبێت ملکەچی هەموو شێوەکانی سزابین لەقامچی کاریی،کاری پڕوکێنەر و جنێو و سوکایەتیی،ئەم کڕنووش بردنەشی بێتە سەر. ئەمڕۆ ملکەچی بووم، بەڵام لێرە بەدوا رەتی ئەکەمەوە)).

بەیانی رۆژی دواتر، پاسەوانەکە بەهەراوهۆریاوە دەرگاکەی کردەو و قامچییەکەی بەرزکردەوە و نەڕاندی:

-یەڵا هەمووتان بۆ بێگاریی.

هەموو بەندییەکان هوروژمیان بردە دەرەوە چونکە ئەیانزانی ئەوەی دواکەوێت قامچی کاریی ئەکرێت.تەنیا من لەسەرکورسییەکەم نەجولآم. کەپاسەوانەکە بینی فەرمانەکەیم پشتگوێ خست، بەلەسانە لێم نزیك بووەوە:

-گوێت لەفەرمانی چوون بۆ بێگاریی نەبوو؟

-با بێگومان.

-ئەی بۆ لەشوێنی خۆت ناجولێیت و وەك ئەوانی تر بڕۆیت؟

بەدەنگی بەرز وەڵامم دایەوە:

-نە سەربازم و نەتاوانباری مافی گشتیی. من و هەڤاڵەکانم گیراوی سیاسین و ئەبێت لەو روانگەیەوە مامەڵەمان لەگەڵ بکەیت.

پاسەوانەکە قیژاندی:

-تۆ لەبەندیخانەیەکی سەربازیدایت و وەك هەموو ئەوانی تر ئەبێت ملکەچی سیستەم و رێنماییەکانی بیت.

-باشە، کەواتە ملکەچ نابم. رێنماییەکان رێی چیت پێئەدەن بیکە!

ئەبو زەتور بەتوورەیی و دوژمنانە چاوی تێبڕیم و رووخساری وەك تەماتە سوور هەڵگەڕا، کەچی لەبری ئەوەی ناچارم کات ملکەچی بم سەیرێکی دەرگاکەی کرد و وتی:

-ئێستا پەلەمە بەڵام دوایی تێت ئەگەیێنم چ مەعدەنێکم!

لەجیاتی سزادانم، ئێوارەهات و پێی راگەیاندم کەلەمەودوا من لە بێگاریی بەخشراوم، بەڵام بیری نەچوو دووپاتی بکاتەوە کەئەوە(تەنیا من ئەگرێتەوە). لەگەڵ سوپاس کردنیدا کەوتمە بیری هەڤاڵەکانم و دۆزینەوەی رێگەیەك بۆ ئەوەی ئەم رێزلێنانە هەموویان بگرێتەوە.

راستیی یاخی بوونم لەبێگاریی و سەرخستنی قسەکەم، وەك سەرکەوتنێك بوو بەسەر کەڵەگایی ئەم زیندانەدا و بەلامەوە باشتر بوو کە ئەوکڕنووشە بەکۆمەڵە بەتەواوی لەزیندانەکەدا نەمێنێت، بەڵام چۆن؟

رۆژێك، دوای ئەوە ئەبو زەتور وەك رۆکێت خۆی کرد بەقاوشەکەماندا و بەبیانووی دەنگەدەنگ لەقاوشەکەدا، خۆی ئاسا نەڕاندی:

-هەمووتان کڕنووش!

هەر کەگوێیان لێبوو، هەموو هەڤاڵەکانم لەکورسییەکان خزین و ئەژنۆیان خستە سەرچیمەنتۆکە بۆ کڕنووش بردن، بەڵام من لەجێی خۆم نەجوڵام.

ئەبو زەتور قیژاندی بەسەرمدا:

-ها...ئەی تۆ بۆ کڕنووش نابەیت؟

چاوم تێبڕی و یاخییانە پێموت:

-بۆ ئەبێت کڕنووش بەرم؟

-چونکە من فەرمانم پێکردن هەمووتان کڕنووش بەرن.

بێخود و بەتوندیی قیژاندم بەسەریدا:

-ئاخر شتێکم نەکردووە شایانی ئەو سزایە بێت.

رووخساری پاسەوانەکە نەرم بوو و تووڕەیی تیانەما، پاشان بۆ چەند ساتێك بەقووڵیی چاوی تێبڕیم و بەڕووی هەموو بەندییەکاندا خەنییەوە:

-باشە دەی، بگەڕێنەوە سەر کورسییەکانتان!

دوای ئەوە ئەبو زەتور، بەخۆشییەکی دیارەوە قاوشەکەی جێهێشت و لەورۆژە بەدوا پاسەوانەکان داوای کڕنووشیان لێنەئەکردین، مەگەر بەدەگمەن.

بێگومان ژیان لە زیندانی مەزە، بێ بێگاریی و کڕنووش بردن پەسەندتر بوو، بەڵام حەوانەوەی تیانەمابوو چونکە قاوشێکی تەرخانکراو بۆ ٢٥ بەندی، جاری وا هەبوو زیاتر لە ٤٥ کەسی تێ ئەخزێنرا و بەسەریەکدا کەڵەکەئەبووین و شەوانە هەندێکمان ناچار ئەبووین جێگەکەمان بەرینە ناوەڕاستی قاوشەکە، هەرچەندە ئەمە پێچەوانەی سیستەم و رێنماییەکان بوو. لەبەرئەوەی دەرگاو پەنجەرەکانیش دائەخران قاوشەکە هێندە بۆگەن بوو، بەرۆژ پاسەوانەکان کەدەرگایان ئەکردەوە ناچاربوون لوتیان بگرن.

ئەبوو هەموو رۆژێك سەعات پێنجی بەیانی بێداربین و چایەکی ناخۆش بخۆینەوە کەلەمەنجەڵی گەورەدا لێئەنرا. هەرچەندە بەکەڵکی خواردنەوە نەئەهات بەڵام ئەمانخواردەوە چونکە چارێکی ترمان نەبوو. سەعات هەشت هەموو قاوشەکانی قاتی ئێمە ئەهاتنە دەرەوە بۆ پشوودان لەحەوشە گەورەکەی زیندانەکەدا، لەژێرچاودێریی

پاسەوانەکاندا کەسەردیوار و بانەکانیان لێئەگرتین. پشووەکە دوو سەعاتی ئەخایاند و لەوماوەیەدا ناچاربووین پیاسەبکەین، مەگەر یەکێك پەککەوتە بوایە.

ئەمباری پۆشاك و پێخەوی سەربازیی لەنێوان حەوشە و قاوشەکاندا بوو و ژوورێکیان کردبووە فرۆشگەیەکی بچووك کەجگەرە و خۆراکی قوتوو و چا و سابوون و خاوێنکەر و هەویری ددان و کاغەز و پێنووسی تیا ئەفرۆشرا.

هەر قاوشێك پەرەمێزێکی تیا بوو و بەندییەکان ئەیتوانی بەسەرە بەکاری بهێنن بۆچا یاچێشت لێنان. ئەو خۆراکەی ئەدرایە بەندییەکان لەهی سوپا جیاواز نەبوو وبڕێکی باش بوو، بەڵام جۆرەکەی زۆر خراپ بوو. لەبەر ئەوەش کەدادگە لەمانگی یەکەمی بەندیمان لەزیندانی مەزە، هەموو سەردانێکی لێ یاساغ کردبووین، ناچاربووین شت لەفرۆشگەی زیندان بکڕین، کاتێکیش هەڤاڵان و کەسوکارمان مۆڵەتیان لەدادگەی سەربازیی وەرئەگرت، سەوزەی تەڕوتازە و میوە و شیرینییان بۆ ئەناردین.

ڕۆژانی سەردان هێندەمان شت بۆئەهات کەبەشێکیمان دابەش ئەکرد بەسەر ئەو سەربازە بەندییانەی خێزانەکانیان لەناوچە دوورەکان نیشتەجێ بوون، یانەدار بوون و نەیان ئەتوانی بگەنە مەزە.

لەکاتی سەرداندا، بەندییەکان بۆیان نەبوو بەئازادیی لەگەڵ سەردانکەران قسەبکەن و بەربەستێك لەنێواندا بوو کەپێکهاتبوو لەدووددەرگەی شیشی دوومەتر لەیەکەوە دوور و دوو پۆلیس لەنێوان دەرگەکاندا ئەوەستان و دیارییەکانیان وەرئەگرت و ئەیاندایە بەندییەکە، ڕێیان بەگفتوگۆی ڕاستەوخۆ نەئەدا، لەگەڵ ئەوەش هەڤاڵانمان ئەیانتوانی هەواڵی دەرەوەمان بدەنێ، چ ناوخۆیی، چ جیهانیی و تەنانەت دزەپێکردنی بڵاوکراوە و نامە، بەشاردنەوەیان لەناو زەرفی میوە و سەوزەدا.

هەموو هەفتەیەك پێشهاتێك هەموو زیندانەکەی تەیار ئەکرد جگە لەکۆمۆنیستەکان، نوێژی هەینی کەجارسی ئەکردین. چونکە نزیکەی سەعات دەی بەیانی ئەو ڕۆژە، ئەبوو

هەموو بەندییەکان لەهەموو قاوشەکان پێخەوەکانیان بێننە دەرەوە و لەسەر زەوی قیرتاوی حەوشەکە رایخەن. سەعات یانزە هەموو بەندییە ناکۆمۆنیستەکان بەجیاوازیی باوەڕیانەوە لەراڕەوەکەدا ریز ئەبوون و روویان ئەکردە حەوشەکە بۆ کڕنووش بردن و نوێژی هەینی کردن لەسەر پێخەوەکان. پێشنوێژێك کە کاربەدەستان دایاننابوو، بەبەرگی جەنگییەوە ئەهات و وتاری هەینی ئەوتەوە کەیەك وشەش ناوەڕۆکەکەی نەئەگۆڕا و هەمیشە باسی جەنگی میللی بوو بۆ رزگارکردنی فەلەستین. دوای وتارەکە بانگدەرێك بانگی ئەدا و پێشنوێژەکە لەبەردەمماندا ئەوەستا و پێشڕەویی نوێژەکەی ئەکرد، ئەوانەشی بەشدارنەبوون لەگۆشەیەکدا دائەنیشتن.

رۆژێکیان پێشهاتێك بووە مایەی خۆشیی بەندییەکان کەژمارەیەکی زۆر(دورزیی)یان تیابوو و تۆمەتبارکرابوون بەسیخوڕیی بۆئیسرائیل. ئەمانە هەندێکیان سەربازی پیشەیی سوری بوون و ئەوانی تر هاوولاتیی سڤیلی سادەی لوبنانی. لەناویاندا (ئەبوسەلیم) کەلەئەنجامی دادگەیەکی دوورودرێژ بەقورسترین سزا حوکمدرابوو و تکاکارییەکی دابوو بە سەرۆك تالێی ببوورن. ئەبوسەلیم گەرچی دورزی بوو بەلام بڕوای وابوو گەرخۆی وەك موسڵمان پیشان بدات بەختی زیاتر ئەبێت بۆوەرگرتنی وەلامێکی باشی تکاکەی. رۆژێکی هەینی لەکاتێکدا چاوەڕێی کەسێکی سونە بووین بانگ بدات، بەسەرسامییەوە سەیرئەکەین ئەبوسەلیم بانگی داو دەنگەبەرزەکەی لەرزەی هاوسۆزیی و موچوڕکی تەنانەت لای ناموسڵمانەکانیش درووستکرد. تۆبڵێیت ئەم رەفتارەی ژێی هەستیاری ناسری پێکابێت؟

بەلام بێگومان ئەبوسەلیم پێی وابوو کەقورسترین سزاکەی گۆڕاوە بۆ زیندانی هەتاهەتایی و لەورۆژەوە لەخۆشیدا سمێڵی بەشانازیی وکەشخەییەوە بۆسەرەوە لوول ئەکرد و قایل و خۆشنود دیاربوو بەچارەنووسی خۆی.

لەمانگەکانی سەرەتای بەندیمان لە مەزە، مـن وهەڤاڵەکانم لەپارتی دیمۆکراتی کوردی سوریا هیچ شتێکمان لەبارەی ئەوچارەنووسەوە نەئەزانی کەچاوەڕێمانە و لەقۆناغێکی نائومێدیدا بووین، کاتێك سەردانی داواکاری دادگەی باڵای سەربازیی راگەێنرا، بەوبۆنەیەوە هەموو قاوشەکانیان تەیارکرد بۆپاکردنەوەی سەرتاسەری زیندانەکە و قژیان بۆتاشین. بەرپرسانی مەزە ئامۆژگارییان کردین هیچ سکاڵایەك نەکەین سەبارەت بەباری ژیانمان لەزینداندا.

سەرجەنتەکە ئاگاداری کردینەوە:

-ئەگینا پەشیمان ئەبنەوە.

بەبەرگی خاوێنەوە ریزمان بەست بۆ پێشوازیی کەتەیەکی زەبەلاح بەپلەی کۆلۆنێل و کاتێك لێی پرسین، ئایا هیچ داوایەکمان هەیە کەس فزەی لێنەهات. کە لەمن نزیك بووەوە خۆم پێنەگیرا و وتم:

-مەسەلەکەی ئێمە گەیشتە کوێ؟

بەفیزێك و هاوکات سەرسامییەوە، وەڵامی دامەوە:

-کام مەسەلە؟

-مەسەلەی کورد!

-ئاه! باشە،ئەزانم لێکۆڵینەوە لەمەسەلەیەکی وەك ئەوەی ئێوە کاتێکی زۆر ئەخاێنێت، بەڵام کارەکەمان تەواوکردووە و بەمزوانە حوکمەکەتان دەرئەچێت. ئەتوانن لەئێستاوە پارێزەر راسپێرن،مەگەر ئەوەی بەلاتانەوە باش بێت کەئێمە راستەوخۆ دەستنیشانیان بکەین بۆتان.

وەڵامم دایەوە:

-سوپاس، خۆمان پارێزەر بۆخۆمان هەڵئەبژێرین.

بەخەندەوە وتی:

-بەئارەزووی خۆتان، من بەرهەڵستیم نییە لەوبارەیەوە.

دوای چەند رۆژێك سەرجەنتی بەرپرسی هاوئاهەنگیی نێوان دادگە و زیندان هات و لەراڕەوەکەدا هاواری کرد:

-زازا و تاقمەکەی سەبارەت بەدادگە. سبەینێ سەعات ٦:٣٠ لەبەردەم نوسینگەی بەڕێوەبەرێتیدا!

چەند پارێزەرێکمان پەیدا کردبوو لەناوە گەورەکانی دادگەکانی دیمەشق، و داوای پارەیەکی زۆریان ئەکرد، لەبەرامبەردا سێ پارێزەری کورد و پارێزەرێکی عەرەبی لاوی حەڵەب خۆبەخشانە هاتنە پێشەوە تابێ بەرامبەر بەرگریمان لێبکەن. تۆمەتەکانمان ترسناك بوون و ئەبوو پارێزەرەکە لەئاستیاندا بێت.

رۆژی دوایی سەرحاڵ و ریش تاشراو لەبەردەم نوسینگەی بەڕێوەبەرێتیدا ریزبووین. سەرجەنتی بەرپرس بانگی کردین وبەوردیی کەوتە پشکنینمان بەوهیوایەی نامەیەکی ئاڕاستەکراو بۆ دادوەر یاجەماوەر بدۆزێتەوە، پاشان سواری ئەو مینیبۆسەیان کردین کەهێنابوویینی بۆ مەزە. لەحەوشەی دادگەدا خستینیانە تەلبەندێکەوە کەبۆ ئەو مەبەستە ئامادە کرابوو. ئەو رۆژە لەبەرئەوەی دادگە دانەنیشت، تەنیا نووسەری دادگە لەناسنامەکانمانی کۆڵییەوە، بەڵام سەرۆك منی بانگ کرد بۆ سەرلەنوێ لێکۆڵینەوە سەبارەت بەوبەشە وەرگێردراوەی کتێبی (**Kurdista، divided country**) ئەو دەقە کە پیتی لاتینیی کرابوو بەکوردی، بەلای جەنابی دادوەری سەربازیی رووناکبیرەوە کەئەیانوت لەفەرەنسا قانونی خوێندووە، دۆزینەوەیەکی گرنگ بوو. پرسی:

-ئەمە چییە؟ پێم بڵێ ئەمەچییە؟

وەڵامم دایەوە:

-ئەوە کوردییە

-کوردی ئاوا ئەنوسرێت؟!

-بەڵێ. چل ساڵ زیاترە کوردی سوریا و تورکیا پیتی لاتینی بەکاردێنن کەگونجاوە لەگەڵ دەنگە زمانەوانییەکانی کوردیدا.

سەرسوڕمانی خۆی دەربڕی و سەرسام بوو بەم دۆزینەوەیە:

-بەڵام زۆر جوانە، بەڕاستی جوانە. ئەی تۆ خۆت کوردی بەباشی ئەنوسیت؟

-بەڵێ، پێم وایە.

بەهاوسۆزییەکی شاراوە لەگەڵ من و لەوانەیە لەگەڵ هەموو کوردە بەندییەکان، وتی:

-ئەها! بەڵێ!

دوای ئەم دیدارە بەمینیبۆسەکە دووبارە راپێچی زیندانیان کردینەوە. لەپەنجەرە تەلبەندەکەوە خەڵکم ئەبینی پیاسەیان ئەکرد و سەرگەرمی کاری خۆیان بوون. بەدڵەخورپەوە لەخۆم پرسی تۆبڵێیت ئەورۆژە بێت کەسەرلەنوێ بەئازادی بسوڕێمەوە؟

لەزیندان دووبارە پشکنراینەوە و قەیتان و بۆینباخەکانیان لێ سەندین و لەرارەوەکە بەندییە سەربازییەکان بەجۆش بوون تابزانن لەدادگە چیمان بەسەرهاتووە و دادوەر چۆن رەفتاری لەگەڵ کردووین. لەکاتێکدا بەوردیی گوێیان گرتبوو، هانیان ئەداین و دڵیان ئەدداینەوە:

-ناوی دادگەی سەربازیی تۆقێنەرە، بەڵام لەراستیدا لەدادگەی سڤیل کەمتر گیرە و ئەشبینن کەبەکەمترین زیان لێی دەرئەچن!

بەقسە باشەکانیان ختوکەی هەستی خۆمان ئەدا.

لە ١٥ی کانوونی یەکەمی ١٩٦٠ ەوە تا ٢٠ی شوباتی ساڵی ١٩٦١(رۆژی دادگەیی کردنمان) هەموو رۆژێکی شەممە،جگە لەپشووەکان، راپێچی دادگەیان ئەکردین.

دانیشتنی دووەمی دادگە بەتەواوی ئەندامانییەوە دەستی پێکرد. سەرۆکەکەی پلەی کۆلۆنێل بوو،ودووئەندام،بریکاری داواکاریی گشتیی وسکرتێرێکی سڤیل یاریدەدەری بوون. لەپشت پارێزەرەکانەوە ٢٠ کورسییان دانابوو، پێنجی پێشەوە بۆئێمە و ئەوانی تریش بۆ

جەماوەر. لەکاتی لێپرسینەوەی مندا ڕێیان نەدا جەماوەر بێتە ژووریٚ و لەرۆژنامەگەریش تەنیا ڕێی ئەوانەیان دابوو کەتەواو لەژێردەستی حکومەتدا بوون.

سەرۆکی دادگە، جەختی‌لەو پێکهاتە سەرەکییەی تۆمەتەکان کردەوە کە دادوەری لێکۆڵینەوەی سەربازیی حەڵەب گەلاڵەی کردبوو: ئێمە ڕێکخراوێکی ناقانونیمان دامەزراندووە بەئامانجی سیاسی و کاری تێکدەرانەمان کردووە بەئامانجی هەڵوەشاندنی یەکێتیی ئیتنیکی و سیاسیی ولات و.....هتد.

سەرۆك لێمی پرسی:

-تۆ دەستپێشخەر بوویت بۆ پێکهێنانی پارتی دیمۆکراتی کوردی سوریا، وانییە؟

-بەڵیٚ ڕاستە من دەست پێشخەربووم.

-بۆ دەستپێشخەریت کرد بۆ دامەزراندنی ئەو پرۆژەیە؟

-بۆ بەرگریی کردن لەخۆمان بەرامبەر شۆڤینیزمی دژی نەتەوەی عەرەب.

-ئەوبەڵگانەی لای ئەندامەکانتان دۆزراونەتەوە، مەبەستەکانی پارتەکەتان ئاشکرا ئەکات بەدابڕینی پارچەیەك لەسوریا بۆلکاندنی بەولاتێکی بێگانەوە. ئایا ئەمە خۆفرۆشیی مەزن(الخيانة العظمى) نییە؟

-ئێوە پشت ئەبەستن بەبەڵگەیەك کەلەکتێبێکی ئینگلیزییەوە وەرگێڕدراوە. گەر بەڵێنم بدەیتیٚ دەست لەوکەسە نادەن کەئەو کتێبەم بەدیاریی داوەتیٚ، ناونیشانیتان پیٚ ئەڵێم، بەوەش ئەتوانن لەڕاستیی قسەکەم دڵنیابن.

بەبەڵێنی سەرۆك ئاماژەم بۆ ناونیشانی هاوڕێکەم کرد و وتم:

-ئەو بەشەی ئەو کتێبە کەوەك تاوان سەیری ئەکرێت من بەتەنیا وەرمگێڕاوە و بلاویش نەکراوەتەوە.

سەرۆك وەلامی دامەوە:

-ئەیبینین، تا ئەوکاتەش ڕاستیی بەڵگەدارم بەریٚ بەسەبارەت بەو تۆمەتەی، کورد قوربانیی جیاکارین لەکۆماری سوریای عەرەبیدا.

خێرا دەستم کرد بەگێڕانەوە، کاتێك سەرۆك سەیری کرد ئەم کارە زۆر ئەخایێنێت، پێشنیازی کرد هەموو ئەمانەی لەدانیشتنی داهاتووی دادگەدا بەنووسراو بدەمێ.

ئەو رۆژە کات نەما بۆ لێپرسینەوەی تۆمەتبارەکانی تر و لەنێوەڕۆدا دانیشتنەکەی کۆتایی پێهێنا و پۆلیسەکان خێرا بردیانینەوە بۆ مەزە.

لەماوەی هەفتەیەکدا و بەیارمەتی هەڤاڵەکانم راپۆرتێکی چڕوپڕم ئامادە کرد سەبارەت بەو جیاکارییەی دژی کوردی سوریا ئەکرێت و تیایدا باسی نیازی مکوڕی دەسەڵاتم کرد بۆ سڕینەوەی کەلتووری کورد(لەڕێی نەبوونی خوێندنگە و کتێب و رۆژنامەی کوردی) و نەبەخشینی رەگەزنامەی سووری بەژمارەیەکی زۆری کوردانی بۆ چەندین نەوە نیشتەجێی سوریا و ئاماژەمدا بەنیازی دەسەڵاتداران بۆ بەعەرەباندنی ناوچە کوردییەکان بەکۆچپێکردنی کورد لەگوندەکانیان و هاوردنی عەرەب لەجێیان.

لەراپۆرتەکەدا ئەوەشم تۆمارکرد کەجیاکاریی کارمەندان ئەکرێ و کادرە سەربازیی و سڤیلەکانی کورد لەکارلائەبرێن و دەرگەی ئەکادیمیاکانی سوپاو پۆلیس بەڕووی لاوانی کورد دا داخراوە ئەگەرچی مەرجی پێویستیشیان تیایە.

لەدانیشتنی داهاتوودا راپۆرتەکەم دایە سەرۆك، کە تاکۆتایی داواکەش چاوێکی پێدا نەخشاند.

دوای تێپەڕبوونی چەند هەفتەیەك، بەپشت بەستن بەبڕگەکانی قانونی سزادان، چ سڤیل و چ سەربازیی، وبەکاریگەریی دەسەڵات سیاسیی وڵات، بریکاری داواکاریی گشتیی داوای کرد سزای مەرگ بەسەر سێ کەسماندا بدرێت: عوسمان سەبری و رەشید حەمۆ و من، و سزای زیندایش لە دووساڵەوە تا ١٠ ساڵ بۆ هەڤاڵانی ترمان.

پارێزەرەکانمان دوو هەفتەیان لەبەردەمدابوو بۆ ئامادەکردنی بەرگرینامەکەیان. دوای چەند رۆژێك رادیۆ، کە ئیتر جگە لەمارشی سەربازیی هیچی تری بڵاونەئەکردەوە رایگەیاند:سەرۆك کۆمیتەیەکی راسپاردووە بۆ لێکۆڵینەوەی دەستوورێکی نوێ

(دیمۆکراسی)و بانگی گەل ئەکاتبەشداری گەلاڵەکردنی بکەن و هەرکەسێك پێشنیاز و بۆچوونی هەیە سەبارەت بەودەستووره بینێرێت بۆخودی ناسر یا بۆکۆمیتەی ناوبراو.

کاتێك هەواڵەکەم بیست بەپەلە بروسکەیەکم نووسی و دامە بەڕێوەبەرێتی زیندان تابینێرێت بۆ ناوبراو و روونیشم کردەوە، کەخەرجەکەی خۆم ئەیدەم. دە رۆژ تێپەڕی و لەرۆژی یانزەهەمدا کاتێك راکشابووم و خەریك بوو ئەنووستم سەربازێك بەهەڵاوە دەرگەی راڕەوەکەی کردەوە و لەقاچەوە رایکێشام و داوای کرد یەکسەر لەگەڵی بڕۆم. سەربازەکە کردمی بەژوورێکدا کەبەحاڵ رووناکی تیابوو. سەرنجمدا بەڕێوەبەر بەناوچەوانی تێك ترشاوەوە لەپشت مێزێکی گەورەوە دانیشتووە و کاغەزێکی بەدەستەوەیە کە نووسینەکەیم بۆ روون نەبوو و بەدەوریدا و بەدرێژایی دیوارەکە پۆلیسی سەربازیی پلەجیاواز و سەربازی سادە وەستابوون. وەڵامی سلاوەکەیان نەدامەوە بەڵکو بەسەرکۆنە و دوژمنانە لێیان ئەڕوانیم. چەند خولەکێك تێپەڕی و کەشێکی بێدەنگ و نیگەرانکەر باڵی بەسەر شوێنەکەدا کێشا.

لەدڵی خۆمدا بەسەرسامییەوە پرسیم:(ئاخۆ ئەم هەموو ئامادەبووەی ئەم ژووره چییان بوێت لەم درەنگ وەختەی شەودا ؟!))

دوای کەمێك بەڕێوەبەر سەری بەرەولای من هەڵبڕی و بەقێزێکەوە چاوی تێبڕیم و وتی:

-کێ ئەم کاغەزەی نووسیوە؟

-کام کاغەز؟

-ئەم بروسکەیە کە ئاڕاستەی سەرۆك کراوە.

هەناسەیەکی ئاسودەییم هەڵکێشا کاتێك زانیم مەسەلەکە لەوە زیاتر نییەوە و وەڵامم دایەوە:

-من نووسیومە.

درێژەی پێدا:

-بۆ ویستت ئەم بروسکەیە بنێریت؟

-چونکە نەدزیم کردووە و نەکەسم کوشتووە، هەولّمدا و گرفتار بووم تا درێژە بەخوێندنەکەم بدەم بۆئەوەی قووڵتر لەجیهان تێبگەم و هەوڵی یارمەتیدانی گەلەکەم و مرۆڤایەتی بەگشتیی بدەم، کەچی وائەمڕۆ تەنیا لەبەرئەوەی کوردم خۆم لەزینداندا ئەبینمەوە. ئەم بروسکەیەم نارد وەك هیوایەك بەئایندە کەچیدی کوردی تر تووشی ئەم چارەنووسە نەبن.

بەڕێوەبەر پیامدا هەڵشاخا و لالغاوەی کەفچڕی ئەکرد و چاوی ئاگری لێئەباری:

-ئاخر هیچوپوچ ئێستا کاتی ناردنی بروسکەیە؟!

وەڵامم دایەوە:

-بۆ هیچوپوچم؟! بۆ بروسکە نەنێرم بۆ سەرۆکی وڵاتەکەم؟! وا ڕەفتار ئەکەیت وەك ئەوەی ناردبێتم بۆ سەرۆکی وڵاتێکی بێگانەی دوژمنی وڵاتەکەم!

وەڵامی دامەوە:

-تۆ تێناگەیت کە سەرۆك ئێستا سەرقاڵی کاری گرنگترە؟!

-ئاخر چی لەوە مەزنتر کەگەڵاڵەی دەستوورێکی نوێ بکرێت بۆ وڵات، بەتایبەت ئەگەر هەڵقوڵاوی ئیرادەی هەموو میللەت بێت؟

بەڕێوەبەر نەڕاندی:

-بەندییەکان مافییان نییە رای خۆیان لەوبارەیەوە دەربڕن.

-گەر وایە ئەی بۆچی بلّندگۆکانی زیندان بەئاخر دەنگ کرابوونەوە بۆئەوەی هەواڵەکە بدەن بە گوێماندا؟!

کەبینیان وەڵامی بەڕێوەبەر ئەخەمە مشتییەوە، سەرجەنت زەینلعابدین خێرا دەستی لێ بەرزکردەوە:

-هێی تۆ پێمبڵێ! پێئەچێت ئەو پێنج مانگەی زیندان بەس نەبووە بۆ عەرەباندنت. تۆ شایانی سزایەکی نمونەییت!

دوای قسەکەی ویستی زەبرێك لەسەرم بدات بەڵام بەڕێوەبەر نەیهێشت.

-نا، ئەمجارە ئەتبوورین لەلێدان بەڵام جارێکی تر ئەزانین چۆن ئێسکت وردئەکەین.

ئینجا رووی تێکردم و وتی:

-ئێستا بۆ دەرەوە، سەگی گەڕ! خوام لەو خوایەی جارێکی تر کەرێتی وا بکەیت!

بەرلەوەی فریای وەڵامدانەوەی بکەوم،دوو پۆلیس پڕیان پیاکردم و بەپاڵ بردیانمەوە بۆ قاوشەکە، کەهەر هەموویان بێداربوون تابزانن چیم بەسەردێ.

پێموتن:

-شتێکی وا نەبوو. بێخەم بنوون و بەیانی بۆتان باس ئەکەم.

سەریان بردە ژێر پێخەوەکانەوە و باش کەمێك پرخە لەهەموو لایەکەوە بەرز بووەوە. بەڵام من بەدرێژایی شەو پێڵووم لێك نەنا، چونکە ئەو پێشهاتە نیگەرانی کردبووم. نەك تەنیا وەك هاووڵاتییەك مافەکانیان پێشێل کردبووم بەڵکو جنێویشیان پێمدا و هەڕەشەی توندترین سزاشیان لێکردم بەهۆی ئەوکارەمەوە.

هۆی مامەڵەی دەسەڵاتداران لەگەڵم بەوشێوەیە تەنیا ئەوەیە کەسەر بەمیلەتێکی ترم، باشتر نەبوو ئەم جیاکارییە رەگەزپەرستانەیە لای دادوەری دادگە باس بکەم؟ بەدرێژایی شەو لەوبیرەدا بووم. رۆژی دواتر هەموو بەسەرهاتەکەم لەسەر کاغەزێك تۆمارکرد و نامەیەکیشم نووسی بۆ سەرۆکی دادگە و داواشم لێکرد ئەم پێشهاتە بخاتە سەر راپۆرتەکەی پێشتر دابوومێ.

دوای دوو رۆژ و کاتێك پاسەوانەکان ئامادەی راپێچ کردنمان بوون بۆ دادگە، دوو بەڵگەنامەکەم لەگیرفانم دەرهێنا و درێژم کرد بۆ سەرجەنت زەینلعابدین پێش ئەوەی بکەوێتە پشکنینمان. ئەویش کەلەناوەڕۆکەکەی تۆقیبوو نیگایەکی توندی تێگرتم و هەڵات بۆلای بەڕێوەبەر تا پێی راگەێنێت(چ پیلانێك دژیان چنراوە).

بەڕێوەبەر بەپەلە هات و بەدەم داخستنی قۆپچەی چاکەتەکەیەوە بەدەنگێکی گیراوەوە وتی:

-تۆ بەڕاستی هەوڵ ئەدەیت سەرئێشەمان بۆ دروست بکەیت، وانییە؟ بڕوام پێبکە ئەوە زۆر گران لەسەرت ئەکەوێت!

بەهێمنیی وەڵامم دایەوە:

-بەهەموو توانامەوە دژی هەموو جۆرەکانی چەوساندنەوە خەبات ئەکەم.

-پاداشتەکەت دوای گەڕانەوەت لەدادگە وەرئەگریت. دڵنیابە.

دادگە دانیشتنەکەی تەرخانکرد بۆ بەرگرینامەی یەکێك لەپارێزەرەکانمان،لەبەر ئەوەی دادوەر لەبارەی سکاڵاکەمەوە هیچی نەوت، من پرسیم کە ئایا ئەوراپۆرتەی نووسیومە، لەبەڕێوەبەرێتیی زیندانی وەرگرتووە، بەجوڵاندنی سەری و بەشێوەیەکی تەمومژاویی وەڵامی ئەرێی دامەوە.

-تکات لێئەکەم خێرا بیخوێنیتەوە و بمخەیتە ژێربالّی خۆتەوە چونکە کە گەڕامەوە بۆ زیندان بەڕێوەبەر و دارودەستەکەی شلکوتم ئەکەن لەبەرئەوەی باسی ئەو پێشهاتەم بۆ کردوویت.

وەڵامی دامەوە:

-نا هەرگیز، شتی وا ڕوونادات.

بەپەلە جانتاکەی داخست و شوێنەکەی بەجێهێشت.

سەرجەنت زەینلعابدین لەبەردەم ئۆفیسی زینداندا و کەڵبەدەرپەڕیو وەك سەگی پاسەوان چاوەڕێی ئەکردین. پڕ بەدەنگ قیژاندی:

-لەمەبەدوا، هەمووتان ئەچن بۆ بێگاریی و کەسیش لەمە نەبەخشراوە.

دوای ئەوە زۆر توند و دڕندانە کەوتە پشکنینمان و راوی نایین بۆ قاوشەکانمان، و تەنیا بیست خولەك دەرفەتی نانخواردنی داینێ.

قیژاندی بەسەرماندا:

-هەمووتان بۆ بێگاریی!

هەموو بەندییەکان،بەوانەی قاوشەکەی ئێمەشەوە،بەڕاکردن چوونە دەرەوەو بەدرێژایی ڕاڕەوەکە ریز بوون. تێگەیشتم بەڕێوەبەرێتیی ئەیەوێت بەوجۆرە تۆڵەی ئەو (خراپەیە) بکاتەوە کەبەرامبەری کراوە و لەبەر ئەوەی من نەچوومە دەرەوە و سووربووم لەسەر نیازەکەم، سەرجەنت لێم نزیك بووەوە:

-بۆ وەك ئەوانی تر نەچوویت بۆ بێگاریی؟

وەڵامم دایەوە:

-ڕاستییەکەی من بۆ کاری لەوجۆرە لێرە نیم.

سەرجەنت قیژاندی:

-تۆ لێرە لەزیندانێکی سەربازیدایت و ئەبێت ملکەچی فەرمانەکان بیت. هەرئێستا ئەچیتە دەرەوە یا لەگەڵ من تووشی کێشە ئەبیت. یا ئەچیتەدەرەوە یا بەقامچییەکەم سەروچاوت ئەکوتم.

بەهێمنی و بەتۆنێکی یەکلاکەرەوە، وتم:

-ناتوانیت بەقامچییەکت بمخەیتە ژێر ڕکێفی خۆتەوە.

سەرجەنت دەستی داگرت و نیگایەکی ڕەشی تێگرتم.

-ئەبینیت لێرە قسە قسەی کێیە!

-ئەبینم.

سەرجەنت شەش ڕۆژ لەسەر یەك ئەم مەشقەی چەندبارە کردەوە و هەر جارە دەنگی زیاتر و زیاتر بەرزئەکردەوە و زیندانەکەی خستە ئاڵۆزییەکی پڕوکێنەوە. بەردەوام بووم لەگوێنەدانە ئاگاداریی و هەڕەشە و جنێو ونەڕەنەڕ وهەڵچوونی پاسەوانەکان و زەینلعابدین. قنج لەسەر پێخەوە خورییەکەم دائەنیشتم و کاتێك لە رووخساری یاساوڵەکان وردئەبوومەوە، دانم جیڕ ئەکردەوە. ئەو کۆششە دەماریی و جەستەییەی ئەم بەرگرییە پێویستی بوو، تووشی ئازاری بەردەوامی پشت و بەتایبەت گورچیلەی کردم و دوای

ماوەیەك بووە هۆی لەرزینی سەرتاپای جەستەم، بەڵام بۆ رۆژی دوایی سەرلەنوێ کەوتمەوە رووبەڕووبوونەوەی سەرجەنت و پاسەوانەکان. رۆژی حەوتەم بڕیارمدا کۆتایی بەبەرگریی بێنم و زەینلعابدنیش لەپڕ ویستی خۆی پیشاندا بۆ خاوێنکردنەوەی سەرتاسەری زیندانەکە و فەرمانی دایە هەموو سەربازە بەندییەکان کەگسك و سەتڵ هەڵگرن و خۆشی بەو بۆنەیەوە بەرگی سەربازیی جەنگی پۆشی و وەك فەرماندەیەکی سەربازیی لەکاتی جەنگدا هەڵسوکەوتی ئەکرد بەدەنگێکی زل و فەرمانی توندەوە. دوای رێکخستنی ئەو دیمەنە پاسەوانێکی نارد بۆ قاوشەکەمان و پێی وتم لەبەڕێوەبەرێتیی داوایان کردووم. بەناو ریزی سەربازە بەندییەکاندا تێپەڕیم و گەیشتمە ئەو دەرگا زەبەلاحەی بەڕێوەبەرێتیی لەبەشی بەندییەکان جیائەکردەوە. زەینلعابدینم بینی بەسیما سەرکەوتووانەکەیەوە، کەروومکردە بەڕێوەبەرێتیی رێی پێگرتم.

-ئێستا یەکێك لەگسکانە هەڵئەگریت و ئەچیتە لای ئەو کۆمەڵە و لەگەڵیان گسك ئەدەیت و حەوشە گەورەکە خاوێن ئەکەنەوە.

پێم وت:

-نا، ناچم.

نەڕاندی:

-با ئەچیت..

و بۆکسێکی کێشا بە دەموچاومدا.

لەدڵی خۆمدا وتم: ((گەر ئەمجارە لێیان دام منیش دەست ئەکەمەوە))، بەڵام لەوساتەدا کەخۆم ئامادەی وەڵامدانەوە کرد، بەڕێوەبەرم بینی لەژوورەکەی خۆی لەسایەیەکدا و ئەبوعەبدە زلە و تاقمێك پۆلیسی بەدەورەوە بوو، بۆیە رێم بەخۆم نەدا دەست لەگەورەترین بەرپرسی مەزە بەرزکەمەوە و هەوڵمدا ماسولکەکانم خاوبکەمەوە و بێدەنگ بەرگەی زەبرەکانی سەرجەنت بگرم.

بەدەم بۆکس وەشاندنەوە پێی وتم:

-ئەچیت بۆخاوێن کردنەوەی گۆڕەپانەکە!

منیش هەر ئەموت:

-نا، هەرگیز.

گەر بەڕێوەبەر نەهاتایە، بێگومان سەرجەنت لەدەست وەشاندن ماندوو بووبوو. ساکارانە لەسەرجەنتی پرسی:

-ها، ئەوە چییە؟

-جەنابی قایل نییە بچێت بۆ بێگاریی.

-بەڵێ، بەراستتە؟ وازی لێبێنە بۆخۆم، خۆم چاری ئەکەم و وای لێئەکەم پەشیمان بێتەوە لەو چاو نەترسییەی.

دوای قسەکانی پەلی گرتم و رایکێشامە پەنا دەرگای ئۆفیسەکەیەوە. لەهەموو لایەکەوە نزیکەی دە پاسەوان دەوریان دام. ئەبو عەبدە زلە لای راستی لێگرتم و ئامادەی پیاکێشان بوو. بەڕێوەبەر بۆ ئەم بۆنەیە پانزە کەسی لەو بەندییە پلەدارانەش تەیارکردبوو کەسزای زیندانی قورس درابوون وکاری هەمەجۆری کارگوزاریی و ئەمبارەکانی ئازووقەیان پێئەکردن.

پاشان بەڕێوەبەر بەبەرچاوی برسی و بزی ئامادەبووان و پەنجا بەندیی ترەوە، بەقامچییەکەی توند و دڕندانە کەوتە گیانم و هەرچی بەدەمیدا ئەهات لەجنێوی فۆلکلۆری عەرەب درێخی نەکرد و بەخۆم و باوك و دایك و خوشك و باوباپیرم و میلەت و نەتەوەکەمدا هاتەخوارەوە. عەلی عیسا بەتووڕەیی و بەلەسەبوونێکی ناماقووڵەوە لێیئەدام و بێ ڕاوەستان ١٠٠ قامچیی لێدام. بەوەش کە لەقامچیی سەدهەمدا هێشتا بەپێوە بووم،و لەسەر قاچ رەپ راوەستابووم و نە جوڵام،نەیەك وشەم وت،نە پاڕامەوە، بەڕێوەبەر

قامچییەکەی وەلانا و مشتی راستی نوقاند و بۆکسێکی سرەواندە چەناگەم. بۆکسەکەی هێندە بەهێز بوو هەستم کرد زەوی لەژێر پێمدا خزا و لەگەڵ خۆی رایکێشام.

کاتێك هۆشم هاتەوە سەیرەکەم لەکلینکی زیندانم و ئەبوعەبدە زلە بەزۆر گیراوەیەکی تاڵم دەرخوارد ئەدات کەبۆنێکی توندی ئەلکهولی لێئەهات و گوێم لێبوو پێم ئەڵێت:

-بیخۆرەوە، دەی خێرا هەموو پەرداخەکە بخۆرەوە، هێزت ئەداتەوەبەر، ئاخ لەئێوەی کورد، چاکتان ئەناسم. کەوتتان (نا) واتە نا و ئیتر مەحاڵە پەشیمان بکرێنەوە و قایلبکرێن بڵێن بەڵێ!

سەری بەراستوچەپدا رائەوەشاند وەك نیشانەی دەستەوەستانیی بەرامبەر کەللەڕەقی و خۆڕاگریی کورد.

ئەو لێدانەی خواردبووم خستبوومیە دۆخێکەوە کەمرۆڤ بەزەیی پێمدا بێتەوە. ددانێکیان شکاندبووم و دەمم پڕبووبوو لەخوێن و لای چەپی چەناگەم وا ئاوسابوو کەدەمم دائەخست ئازاری ئەهات، جگەلەوەش پشتم ئەسوتایەوە و هەناسەی ئەبڕیم وەك ئەوەی کێوێکیان خستبێتە سەرسنگم. سەرجەنتی برینپێچ لەهێمنی و نەرمیدا کەسێکی جیاواز بوو لەسەرجەم کادرە سەربازییەکان و هەموو توانای خستبووە گەڕ بۆ چارەکردنم. بەشلەیەکی خەستکەرەوە غەرغەرەی پێکردم و دەموچاوی پێچام و کەپسولی دژە تای دامێ و جەستەمی بە بۆیەی یۆد سوی. هەرهێندەی توانیم لەسەرپێی خۆم بوەستم یارمەتی دام بۆ گەڕانەوە بۆ شوێنەکەی خۆم. ئەو لێدانەی بەڕێوەبەری زیندان بۆی کردمە پاداشت هەموو بەندییەکانی مەزەی بەشێوەیەك وروژاندبوو، کەلەکاتی تێپەڕبوونمدا، سەرەڕای هاوار و هەڕەشەی پاسەوانەکان هوروژمیان هێنایە بەرپەنجەرەکان بۆ بینینم و دەربڕینی هاوسۆزیی. خەمۆکی بەسیمای بەندییەکانی ڕاڕەوەکەمانەوە دیاربوو وەك ئەوەی خۆیان لێدانیان خواردبێ و چاوم لێبوو هەندێکیان فرمێسکی گەرمیان ئەڕشت و هەندێکی تر سنگیان ئەکوتا و نەفرینی یاساوڵەکانیان ئەکرد.

-چۆن وێرایان وات بەسەربێنن، ئەو دڕندە پۆخڵانە!

عەدنان وادی، ئەو لاوە کوردەی سزای ٣ ساڵ زیندان درابوو چونکە هەوڵی دابوو بەر بە کۆمەڵێك سەرباز بگرێت کە ویستبوویان دەستدرێژیی بکەنە سەر ژنێك لەشەقامە چۆڵەکانی دیمەشقدا، بینیم وەك منالێکی بچکۆلە ئەگری و نینۆکی ئەخوات:

-گەر وەك ئەو هیچوپوچانە کلاشینکۆفێکم پێئەبوو هەرهەموویانم ئەکوشت!

عەدنان ماوەیەکی ویست تاهێور بووەوە، تەنانەت بەدەم خەویشەوە ئاخوئۆفی بوو و جنێوی ئەدا بە ناسر و عەبدولحەمید سەراج و هەواڵگریی تایبەت و دادوەرەکان و بەڕێوەبەری زیندان و دەستوپێوەندەکەی.

دوای داخرانی دەرگەکان بەماوەیەکی کەم تام لێهات و دانەچۆقەم پێکەوت و کەوتمە وڕێنەکردن، تا هاوسێکەم بەپاسەوانەکەی وت. درەنگانێکی شەو سەرجەنتی برینپێچ هات و دەرزییەکی لێدام و کەپسولی خەوی دامێ.

ڕۆژی دواتر بەئاستەم توانیم هەستم و ئازاری پشت و شانوملم هێندە پڕوکێن بوو کەنەمئەتوانی بەشی سەرەوەی لەشم ببزوێنم، بۆیە داوامکرد بمبەن بۆنەخۆشخانە، بەڵام لەترسی ئەوەی پزیشکی چارەسەرکەر راپۆرتێك بنوسێت سەبارەت بەدۆخەکەم، بەڕێوەبەرێتیی داواکەمی رەتکردەوە بەبیانووی ئەوەی برینپێچەکە ئەتوانێت ئەوئەرکە ئەنجام بدات و سەرۆکاریی پێویستم بکات.

ڕۆژی شەممە هێشتا دیمەنی رووخسارم ترسناك بوو، پشتم لەپارچەیەکی برژاوی سوتاو ئەچوو. نەیانبردین بۆ دادگە. سەرجەنتە برینپێچەکە دڵسۆزانە و ماندوویی نەناسانە پێمەوە خەریك بوو و ئەوەی لەدەستی هات کردی تاشوێنەواری ئەوکارە دڕندانەیەی بووبووم بەقوربانیی بسڕێتەوە. لەماوەی دەرۆژدا ئاوساوییەکەی دەموچاوم و نەما بەڵام شان و پشتم رەش داگەڕابوون و دوومانگی پێچوو تائاسایی بوونەوە.

تائەمڕۆش بەدەست شوێنەواری ئەو سەد قامچییەوە لەسەر شانم ئەناڵێنم و جاری واهەیە خەون بە زیندانی مەزەوە ئەبینم و دیمەنی یاساوڵەکانی پۆلیسی سەربازیی دێتە بەرچاوم کەقامچی زەبەلاحیان بەدەستەوەیە و دان جیڕ ئەکەنەوە و وەك مۆتەیەك لەخەوم رائەپەڕێنێت.

شەممەی دووەمی دوای رووداوەکە کاربەدەستان کۆیان کردینەوە، من و هەڤاڵەکانم، بۆ راپێچ کردنمان بۆ دادگە، لەوێ باسی ئەو رەفتارە خراپەم کرد کەلەگەڵم کراوە و کراسەکەم هەڵدایەوە و پشتمم پیشانی سەرۆك دا، کەدیاربوو دیمەنەکە کاری تێکرد، بەڵام بەساردییەکەوە وەك رۆبۆت وتی:

-بەڵێ لەراستیدا ئەو بەسەرهاتەم بیستووە. ئێستا ئەوە کۆن بووە و زیندوو کردنەوەی لەژێر خۆڵەمێشەکەیدا بێسوودە.

ئامادەبووان کەزۆربە کورد بوون، ویستیان نارەزایی دەربڕن بەڵام کاربەدەستان بەزۆر لەهۆڵەکە کردنیانە دەرەوە. پاش کەمێك ئێمەشیان بردەوە بۆ زیندان. کاتێك زەینلعابدین بیستی لەدادگە چۆن ڕەفتارمان کردووە، هەمدیسان سواری کەری شەیتان بووەوە بۆ تۆڵەسەندن بەڵام لەدواساتدا تەلەفۆنێکی بۆکرا لەلایەن بەڕێوەبەری پۆلیسی سەربازیی زیندانی مەزە وە و لەنیازەکەی پەشیمانی کردەوە.

سەرەنجام کاتی بەرگرینامەکانمان هات و پارێزەرەکانمان لەکورد و عەرەب، ئازایەنە کەوتنە ڕسواکردنی بێهودەیی و زیادەڕەویی ئەو تۆمەتانەی ئاڕاستەمان کراوە، بەپێشکەشکردنی بەڵگە و بیانووی پشتیوانەدار.

-چییان کردووە تا بکەونە ژێر لێپرسینەوەی قانونەوە؟ ئایا بەکرێگیراوی وڵاتێکی دوژمن بوون؟ ئایا خۆفرۆشیی مەزنیان ئەنجامداوە و پەیوەندییان کردووە بەدوژمنەوە و نهێنی وڵاتیان بەپارە فرۆشتووە؟ نەخێر، هیچ شتێکی لەوجۆرە نییە.

پارێزەرە عەرەبەکە پرسی:

-جەنابی سەرۆك، بەڕێزان ئەندامانی دادگە،ئەوانەی لەبەردەمتاندا ئەیانبینن، کەسانێکی بەئابڕوون، پیاوانێکی پاك و نمونەیی کەبەڕێزەوە بانگەشە ئەکەن بۆ گەشەپێدانی زمان و رووناکبیریی و کەلتووری گەلی کورد. ئەمە هەموو بابەتەکەیە. ئەم گەلە قارەمان و وەفادار و سوارچاکە بوو، ئێمەی عەرەبیان، لەهەزار و یەك بۆنەدا لەتیاچوونی مسۆگەر رزگارکرد. باسەرلەنوێ مێژووی سەلاحەدینی مەزن بخوێنینەوە تا لەو راستییە دڵنیا بین.

پاشان نۆرەی پارێزەرێکی کوردی حەڵەب هات:

-پێش زیاتر لەهەشت سەدە، کورد هاتنە سوریا، نەك وەکو پەنابەرانێك بەدوای لانەیەکی ئارامدا بگەڕێن، بەڵکو وەك رزگارکەر. خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بە میسر و فەلەستین و لوبنانیشەوە، سێ بەش زیاتری داگیرکرابوو لەلایەن فرەنسیی و ئەنگلۆ-ساکسۆنەوە. چۆن وڵاتێك کەئەمڕۆ میسر و سوریا پێکەوە کۆئەکاتەوە رێ بەخۆی ئەدات رۆڵەکانی گەلێك بچەوسێنێتەوە کەخوێنێکی زۆری بەخشی بۆ رزگارکردن و پاراستنی عەرەب لەکارەساتبارترین ساتەکانی مێژوویاندا؟ ملکەچ پێکردنی کورد بۆ سیاسەتی عەرەباندنی زۆرەملێ، واتە ململانێ لەگەڵ مێژوو و دادپەروەریی و ئابڕوو و هاوکات رووبەڕووبوونەوەی نەریتە دیمۆکراسییە دێرینەکانی گەلی عەرەب، هەروەك واتای رێخۆشکردنیشە بۆ شۆڤینیزم و جیاکاریی زۆرەملێ و سەرەڕۆیی فاشییانە. بەڕێزانی دادوەر، بیر لەهەموو ئەمانە بکەنەوە، پێش ئەوەی حوکمەکەتان بدەن و بڕیارەکانتان دەربکەن!

دوای هەفتەیەك لەپێشکەشکردنی بەرگرینامەی پارێزەرەکان، دادگە بواری دام لەبەردەمیاندا رای خۆم دەربڕم.

منیش باسی چالاکییەکانی دژەئیمپریالیزمم کرد لەسەرەتای لاوێتیمەوە و لەوکاتەوەی خوێندکاری ئامادەیی فەرەنسی بووم. پاشان نیشتەجێ بوونم لەسویسرا و دەستپێشکەریی

بۆدامەزراندنی کۆمەڵەی خوێندکارانی عەرەب. ئینجا باسی دیمۆکراسیی سویسرام کرد و یەکێتیی ئەو وڵاتە لەفرەیی و پێکەوەژیانی ئاشتیانەی چەندین میلەت و زمان و کەلتوور و ئاینزای جیاواز، جەختم کردە سەر رەسەنایەتی و هێز و دینامیکیی سویسرا و ئەو قازانجەی سوریا بەدەستی دێنێت ئەگەر بێت و رێزبگرێت لەتایبەتمەندیی زمان و کەلتووری میلەتە جیاوازەکان و کارکردن بۆ گەشەپێدان و رەخساندنی بوار بۆیان تاتێکەڵی کەلتووری عەرەب بن و دەوڵەمەندتری بکەن، لەجیاتی دژایەتیی کردنیان بەشێوازێکی شۆڤینیی وشك و کەللەرەقانەی تەسکبین و گۆشەگیر.

بەهانەکانم و لۆژیکی قسەکردنم، پۆزەتیڤانە کاری کردە داوەرەکان و نوقمی بیرکردنەوەیەکی قووڵی کردن، سەرەڕای هەڵسوکەوتە دژەکانی داواکار و رەفتارەکانی. لەلایەکی ترەوە هاورێیانمان لەدەرەوە لەهەوڵەکانیاندا بۆنەرم کردنی هەڵوێستی دەسەڵاتدارانی میسر-سوریا بەرامبەرمان، توانییان هەڵمەتێکی فراوانی نارەزایی رێکبخەن. کوردانی عێراقیش کەپەیوەندیی باشیان لەگەڵ قاسم درووست کردبوو، کەوتنە پەلاماردانی ئاشکرای ناسر و رێژیمەکەی و چەندین شاند و بۆچەندین رۆژی لەدوای یەك، چوونە بەردەم باڵیۆزخانەی کۆماری یەکگرتووی عەرەبی لەبەغدا و دوای ئازادکردنی ئێمەیان ئەکرد، کوردانی لوبنانیش هەمان هەوڵیان خستەگەڕ لەمیدیای دیمۆکراسیی لوبناندا و لای باڵیۆزخانەی کۆماری یەکگرتووی عەرەبی لەبەیروت. هاوڕێ سویسرییە هاوسۆزەکانیشمان، تکانامەیەکیان ئاڕاستەی دەسەڵاتدارانی میسر-سوریاکرد، بەئیمزای سەدان کەسی بواری ئەدەب و هونەر و زانست. یەکێك لەوەفادارترین هاورێکانیشم، گیلبرت بایشتۆلد، پارێزەرو راوێژکاریی نیشتمانی سویسری، بڕیاریدا لەگەڵ کۆمەڵێك هاوڕێی تردا ئامادەبن بۆ بەرگریی لێکردنمان لەبەردەم دادگەی سەربازیی دیمەشق. کوردانی نیشتەجێی فەرەنساو ئەڵمانیا و سوید و بەلژیکا و ئینگلتەرە و ئیتالیا و هاوڕێکانیان لەو وڵاتانە پشتیوانییان بۆدەربڕین و داوایان کرد لەنوێنەرایەتی کۆماری یەکگرتووی عەرەب لەو وڵاتانە کەئازادمان بکەن.

هەموو ئەودەستێوەردان و تکاکارییانە رۆڵێکی گەورەیان هەبوو لەخاوکردنەوەی رادەی شێتگیریی دەسەڵاتی سیاسی بەرامبەرمان،بەهۆیانەشەوە سزاکانی هەتاهەتایی گۆڕدرا بۆ ساڵ و ساڵ و نیو و سزاکانی ٧-١٥ ساڵ گۆڕدرا بۆ ساڵ و حەوت مانگ زیندان. بەهیمەتی ئیمزای کەسانی ناسیاو و نەناسیاو لە سێدارە دەربازبووم.

دوای بەسەربردنی شەش مانگ لەزیندانی سەربازیی مەزە، ئەبوو من و هەڤاڵانی پارتی دیموکراتی کوردی سوریا، بگوێزنەوە بۆ بەندیخانەی ناوەندیی دیمەشق، ئەو قەڵا سەختەی سەلاحەدینی درووستی کردبوو.

رۆژی ٥ ی ئازاری ساڵی ١٩٦١ دادگە حوکمەکەی دەرکرد و بەڕێوەبەرێتیی مەزە ئاگاداری کردین خۆئامادە بکەین بۆ رۆشتن. بیرۆکەی جێهێشتنی زیندانێکی دەرەوەی شار، لەسەربەرزاییەکانی دیمەشق،کەبەپێی رێنمایی سەربازیی بەڕێوەئەبرا و پابەندی هەواوهەوەسی پۆلیس و یاساوڵەکان بوو، و چوونە بەندیخانەیەکی سڤیلی ژێر دەسەڵاتی پۆلیسی ئیداریی ناسراو بەنەرمیی و خۆشەویستیی خزمایەتیی و لەناوەڕاستی شاردا، هەموومانی شادمان کرد. بۆیە خێرا کەوتینە خۆکۆکردنەوە و دابەشکردنی کەلوپەلەکانمان بەسەر سەربازە بەندییەکاندا، رۆشتنمان بووە خەفەت بۆ هەندێك لەونەدارانەی رۆژانە شتێك پارەی کەمان ئەدانێ بەرامبەر هەندێك خزمەتی بچووك. ئەوانی تریش پیرۆزباییان لێکردین و ئیرەییان ئەبرد بە رزگاربوونمان لەدڕندەیی و (سادیست)ی عەلی عیسا و زەینلعابدین و ئەبو زەتور. بەڵام عەدنان وادی، هاورێ گەنجەکەمان کەدانیشتتوی گەڕەکێکی کوردنشین بوو، خەمباری ئەوەبوو کەئەویش بەهۆیانەی ئێمەوە نەگیراوە و ئەگریا:

-لەناوچوونی ئەم رژێمە زۆر ناخایێنێت و هەموو ئەوانە ئازاد ئەبن کە بەناهەق حوکم دراون و رێزیان پێئەدرێتەوە.

ئێمەش بۆ دڵدانەوەی پێمان ئەوت:

-لەدەرەوەی زیندان بەئازادیی یەك ئەبینین، و پێکەوە ئەکەوینە خزمەتی میلەتەکەمان و مرۆڤایەتیی بۆ بەدیهێنانی پرۆژە مەزنەکان. تا ئەوکاتەش پێویستە سوود لەژیانی زیندان وەرگریت بۆ درێژەدان بەخوێندن و ئەنجامدانی تاقیکردنەوە.

دوای دابینکردنی رێوشوێنی تایبەت بەگواستنەوە وچوونەدەرەوەمان، بەڕێوەبەرێتیی مەزە ترنجاندینیانە(لۆرییەکی سەوزەوە)و بەپاسەوانییەکی توندەوە بەرەو ناوشار راپێچیان کردین. لەپەنجەرە بچووك و شیشبەندەکانەوە سەیرمان ئەکرد وەك خەون ببینین بەوخێوانەوە کە لەشەقام و گۆڕەپانە گشتییەکانی شاردا هاموشۆیان ئەکرد.

دوای تێپەڕین لەبازاڕی خواجە، یەکێك لەکەنارە هەر شلۆقەکانی دیمەشق و جەنجاڵ بەبازرگان و دەستفرۆش و فرۆشیار و کڕیاری هەمەجۆر، بەهۆی شوتەکەیەوە، ئۆتۆمبیلەکە توانی بگاتە بەردەم دەروازە زەبەلاحەکەی قەلاّی سەلاّحەدین.

پۆلیسەکان کەبێگومان ئاگادارکرابوون لەگەیشتنمان، رێیاندا‌ین بچینە حەوشەی دەرەوە و لەوێوە راپێچیان کردینە ژوورەوە. کارمەندێکی سڤیل، لەسەر زەوییەکە لەپشت تەپلەکێکی گەورە دانیشتبوو کەتەنیا سەرە زلە رووتاوەکەی بەدەرەوەبوو و ئینجاهەردوو قۆڵ و باسکە تووکنەکەی، لەئۆفیسێکی بچووکی سیخناخ لە دۆسییە و بەڵگەنامەدا یەك لەدوای یەك پێشوازیکردین بۆ بەرێکردنی رێوشوێنی تۆمارکردن، پاشان دابەشیان کردین بەسەر خەوگەی ئەو(میوانانە)ی حوکمی ئەوپەڕی دووساڵ درابوون.

من و ٣ هاوخەباتی ترمیان بردە خەوگەیەکەوە کەڕێك بەرامبەر نووسینگەکانی بەڕێوەبەرێتیی بوو. کۆلۆنێل (وەجیە بەرازی)، کوردی خەڵکی حەڵەب بەڕێوەبەری زیندانەکە بوو، کەلەئەفسەرێکی سوپاوە گوێزرابووەوە بۆ ریزی پۆلیس، بەوهۆیەی ساڵی ١٩٥٨ لەپەلامارێکدا بۆسەر هێزێکی ئیسرائیل لەسنووری جۆلان، گولەیەك سکی پێکاپوو. ئەویش هیچ هەلێکی لەدەست نەئەدا، بۆ پیشاندانی ورگە بریندارەکەی بەوکەسانەی بەگومان بوون لەئازایەتیی و دڵسۆزیی ئەو بۆ نیشتمان. پارێز و وریایی

پێوەدیاربوو بەرامبەرمان،بێگومان لەترسی بایەخدانی زۆر بەداواکانمان وگوێگرتن لەڕێنمایی هاوڕێ دەرەکەکییەکانمان کەلەنزیکەوە ئەیانناسی.

هەندێك جاریش ئازایەتیی و چالاکیی خۆی سەلماندبوو، بۆنموونە: لەبەشی تایبەت بەحوکمدراوە گەورەکان توانیبووی شێوازی فێرکردنی نوێ بەکاربهێنێت، ئەویش بەرێکخستنی پۆلەکان لەچەند ئاستێکدا کەپرۆگرامی فەرمیی تیا پەیڕەوئەکرێت، و هەولێشی دابوو بەپێی توانا مامۆستا لەنێو بەندییەکاندا هەڵبژێرێت.

هەرخێرا من و هەندێك لەهەڤاڵە بڕوانامەدارەکانم خۆمان کاندید کرد بۆ وانەبێژیی لەزینداندا، کەچی ڕەتیانکردینەوە: (لەبەرئەوەی بەهۆکاری سیاسییەوە حوکم دراون).

بەندییەکان بەدەستپێشکەریی کۆلۆنێل بەرازی تیمی باسکە و بالەیان درووست کرد، کەلەو بوارەشدا و بەهەمان هۆکار داوایەکی منیان ڕەتکردەوە.

ئەمانە تەنیا جیاکاریی نەبوون بەرامبەرمان کەخەمگینیان ئەکردین، بەڵکو جێخەوەکانمان بەتەنیشت ئاودەستەکانەوە بوو کەدەرگەیان پێوەنەبوو و بۆگەنیان لێئەهات و کاتێك تکامان لەبەڕێوەبەرێتیی کرد جێگۆڕکێمان پێ بکەن یارێمان بدەن بگوێزینەوە ئەو جێخەوانەی بەرامبەر دەرگای ئاسنینی قاوشەکەن، وەڵامیان داینەوە هەموو قاوشەکان سیخناخن و ئەبێت چاوەڕێ بین تا سەرەمان دێت و وردەوردە لەدەرگەکە نزیك ئەبینەوە. هەرجارێکیش بەندییەك ماوەی زیندانییەکەی تەواو ئەکرد، جێخەوەکەی چۆڵ ئەبوو،چەندین بەندیی هورووژمیان ئەبرد بۆجێگرتنەوەی و ئەبووە و شەڕ و لێکدانی ڕاستیی لەنێوانیاندا. ناچار بووین دوومانگ چاوەڕێ بکەین و زۆرمان ئۆقرەگرت، ئەشبوو پشی پشی بۆ پاسەوانەکان بکەین و بەرتیلیان بدەینێ تابتوانین لەدەرگەکە نزیك ببینەوە و هەوایەکی خاوێن هەڵمژین!

بەڵام بەراورد بە مەزە، ئەم زیندانە گەلێك باشەی هەبوو، دەرگەکان لەسەعات هەشتی بەیانیی تا نیوەڕۆ و لەسەعات دووی پاشنیوەڕۆ تا شەشی ئێوارە ئەکرانەوە و ئەمانتوانی

هەموو جۆرەکەسێك و لەهەمووجێیەکی سوریاوە لەناوبەندییەکاندا ببینین. باسی ئەوتاوان و کارانەی خۆیان بۆ ئەکردین کە بەهۆیەوە کەوتبوونە زیندانەوە. تێبینیمان کرد زۆربەیان قوربانیی بارودۆخی سەخت و ساویلکەیی، یا قوربانیی ژینگەی خێزانیی و کۆمەڵایەتین. زۆر نمونەی وەك ئەو نەگبەتەی گەڕەکی کوردانی دیمەشق(حی الاكراد)م بینی کەحەوت ساڵ زیندانی بۆ بڕابووەوە لەبەرئەوەی براکەی خۆی بەقەزاوقەدەر کوشتبوو، وئەشبوو بچێتە ژێرباری دەرەنجامە کۆمەڵایەتیی و مرۆییە کارەساتبارەکانی، کەچی سەیرئەکەیت کارمەندێکی بێ ئابڕوو تەنیا دووساڵ زیندانی بەسەردا دراوە چونکە پارەی وڵاتی دزیوە، کە بەرامبەری نزیکەی ٢٠٠ هەزار فرەنکی سویسرییە. ئەم زەلامە جگە لەوەی پارەکەی قایم کردبوو و پێی نەگیرابوو، لێرەش وەك کارمەند هەڵسوکەوتی ئەکرد و پارەیەکی باشی دەسئەکەوت لەکاری عەرزەوحاڵچێتی لەحەوشەی زیندانەکەدا. لەسەر کورسیەك لەپشت مێزێکی بچووکی سەفەرییەوە دائەنیشت وئەرزەوحاڵ یا نامەی بۆ ئەوبەندییانە ئەنوسی کەنەخوێندەوار بوون یا توانیان نەبوو نامە ئاڕاستەی لایەنە فەرمییەکان بکەن.

لەناو بەندییەکاندا ژمارەیەکی زۆری لەوانە تیابوو کەوەك پێیان ئەوترا(ئابڕووی خێزانەکانییان کڕیبووەوە)، بۆنمونە باوکانێك کە کچەکانی خۆیان کوشتبوو یا برا خوشکی خۆیان خنکاندبوو بەبیانووی ئەوەی (تاوانیان ئەنجامداوە) و ئابڕووی نەریتە باوەکانیان پێشێل کردووە.

زۆربەی بەندییەکان کاتەکانی خۆیان بەدرووستکردنی جزدان و جانتای ژنانە لەمتوموروو بەسەرئەبرد و ژمارەیەکی زۆری بەندییەکانیش گوزەرانی خۆیان لەفرۆشی متوموروو و دەرزیوددەزوو یافرۆشتنی بەرهەمەکانیان دابین ئەکرد.

هەندێك لەهەڤاڵەکانیشمان لەبواری ئەم پیشەیەدا بوونە پسپۆڕ و بەرهەمی(یادەوەریی زیندان)یان بۆئەو بەندییانە درووست ئەکرد کە لەکاری دەستیدا کۆڵ بوون.

پێنج مانگی دوایی حوکمەکەمان بێ گرفت تێپەڕی و ئیتر رووبەڕووی بێگاریی و سوکایەتی پێکردن و ئەشکەنجە نەئەبووینەوە.

لەرۆژانی کۆتایی زیندانماندا، کۆلۆنێل بەرازی کەهێشتا ٤٠ ساڵی تەمەنی تێنەپەڕاندبوو، وەك زۆر لەئەفسەرە کوردەکان خانەنشین کرا، سەرەڕای دڵسۆزیی بۆ رێژیم و ملکەچیی بۆ لۆزەنەرەکانی ناسر و بەهرە و تواناکانی وەك بەڕێوەبەر و پەروەردەکار. جێگرەکەی کەیاریدەدەرێکی سادەبوو، بەڕێوەبەرێتیی زیندانەکەی پێسپێردرا، لەناو ژاوەژاوی زیاتر لە ٣ هەزار بەندیدا. هەر ئەویش لە ٨ ی ئابی ١٩٦١ دا فەرمانی ئازادکردنمانی ئیمزا کرد.

سەرلەبەیانی رۆژێکی خۆش ئازادیم بینییەوە و هەوای پاکم هەڵئەمژیی و قاچەکانم شل و خاو و دڵم ئاسوودە و شادمان و خۆشحاڵ شەقمەکانی دیمەشقم تەی ئەکرد، هەرچەندە ئەشمزانی بەردەوام چاودێریم ئەکەن و بەدواوەمن. لەپڕێکدا سەیرئەکەم لەناو ئاپۆرەی ئەو خەڵکەدام کەلەکاری رۆژانەیاندا نوقم بوون، لەناو ساردەمەنی و شەربەت فرۆشاندا، کەبەدەنگی بەرز هاواری کاڵاکانیان ئەکرد. تەزوویەك بەلەشمدا تێپەڕی و پڕی کردم لەچێژ و شادیی.

چۆن توانیم ئەو هەموو ماوەیەی ژیانم لەپشت دیوارە کۆنکرێتییەکانەوە بەسەربەرم لەکاتێکدا دیمەشق ئاوا ژیانی لێ هەڵئەقوولێت؟

لەدەرەوەی شوراکانی مەزە زۆر شادمان بووم بەڵام هێشتا هەستم ئەکرد تەواو ئازاد نیم، بۆیە کەوتمە خۆ، تا دیسان رابێمەوە لەگەڵ واتای ئازادی و ژیانی (سروشتیی).

یەکەم نائومێدیم تووش بوو، کاتێك سەیرم کرد کۆمپانیاکەم کەتایبەت بوو بەهێنان و ناردن لەکاتی گیرانمدا زەوت کراوە و تێکدراوە و بودجەکەی زیاتر لە ٥٠٠٠٠ فرەنکی سویسریی کورتی هێناوە، بۆیە ناچاربووم خۆم کارەکان بگرمەوە دەست و لەسفرەوە دەست پێبکەم.

سوریا

- ڕاهاتنەوە لەگەڵ ئازادیی

- دارِمانی یەکێتیی نێوان میسر و سوریا

- ئەزموونی کاندید-نوێنەر لەپەرلەمانی سوریا

- کودەتای سەربازیی و هاتنە سەرکاری پارتی بەعس

- چەند مانگ ژیانی نهێنی لەناو خێزانەکوردەکانی دیمەشقدا

گەندەڵیی سیستەمی ئابووریی و تێکچوونی هاوسەنگییەکەی بەهۆی دەسەڵاتی ناسرەوە لەسەر سوریا(بەتایبەت سیاسەتی خۆماڵیکردنی بانکەکان و کۆمپانیا گەورەکان و زەوییەکان)کارەکەی منیان سەختتر کردبوو، سورییەکانیش رۆژ لەدوای رۆژ زیاتروزیاتر هەڵئەچوون و توورەبوون لە(داگیرکردنی)وڵاتەکەیان لەلایەن میسرەوە و بەئاشکرا نارەزاییان دەرئەبڕی و بەدوای رێگەیەکی رزگاربووندا ئەگەڕان.

ئاخۆ لەناو ئەم دۆخە بێسەروبەرەدا ئەتوانم ئارامیی و ئاسوودەخەیاڵیی بدۆزمەوە؟ لەڕاستیدا ئاواتی ئەوەم ئەخواست،تا ئەورۆژەی پیلانێکی پیاوانی هەواڵگریم بۆئاشکرابوو،بەناوی بازرگانییەوە ژوورێکیان بەرامبەر ئۆفیسەکەم بەکرێ گرتبوو و لەوێوەوە چاودێرییان ئەکردم، جارجارەش بەبیانووی چاکردنی کێشەی تەلەفۆنەوە ئەهاتنە نووسینگەکەم تابزانن کێ میوانمە.

لەگەڵ ئەوەدا و سەرەڕای ئەو چاودێرییە توندەی وەك کۆتوبەند دەوری دابووم، بەڵام توانیم بەشداری چەند کۆبوونەوەیەکی سڤیلیی و کادرەسەربازییەکان بم کە بڕیاریان دابوو سوریا لەچنگی دیکتاتۆرییەتی ناسریی دەربازبکەن. نارەزایی بەجۆرێك تەشەنەی سەندبوو، کە عەبدولحەمید سەڕاج کەوتبووە گومان لە دڵسۆزیی و وەفای خۆی بۆناسر،پیلانگێڕەکان هەوڵیاندا هانی بدەن بۆیاخی بوون،بەڵام کەمتەرخەمیی کرد. ناسریش بەپەلە ژەنەراڵ عامری فەرماندەی گشتیی هێزەچەکدارەکانی کۆماری یەکگرتووی عەرەبی نارد بۆ سوریا، ودوای ئەوەی عەبدولحەمید سەڕاجی دەستبەسەر کرد، کەوتە گواستنەوەی ئەو ئەفسەرانەی گومان لەدڵسۆزییان هەبوو، بەڵام نەیتوانی رۆڵەکەی تەواو بکات، چونکە بەرەبەیانی رۆژی ٢٨ ی ئەیلولی ساڵی ١٩٦١ هەندێك یەکەی سەربازیی سوریا بەفەرماندەیی کۆلۆنێل نەحلاویی سەرۆکی ئیدارەی فەرمانبەرانی ئەرکانی گشتیی و کۆلۆنێل حەیدەر خوزبەری

بەرپرسی هێزی گەڕۆك، لەكۆشكەكەیدا لەئەبورِومانەی دیمەشق غافلگیریان كرد ویەكسەر ناردیانەوە بۆ میسر.

ڕۆژی دواتریش كەوتنە لەقاودان و ریسواكردنی یەكێتیی نێوان میسر و سوریا، ئیتر دەیان هەزار ئەفسەر و سەربازی میسریی كە لەسەرتاسەری سوریادا بڵاوكرابوونەوە، بەتایبەت لەسنووری ئیسرائیل خۆیان رادەستی مشتێك ئەفسەر و سەربازی سوریی كرد.

ناسر لەبەردەم ئەو پێشهاتەدا نەیوێرا دەستێوەردانی سەربازیی بكات، بەڵكو ئیزگەی بەكارهێنا بۆ پشتیوانیی و رێنمایی پیاوەكانی و هاندانی جەماوەری سوریا و عێراق دروستكردنی پشێویی و ئاژاوە لەسوریادا.

لەكاتەدا دەسەڵاتدارانی نوێی سوریا هەڵوێستی توندیان دژی لایەنگران و هاوسۆزانی ناسر وەرگرت و مەئمون خوزبریی،كەپێشتر ئوستاد بوو لەزانكۆی دیمەشق،راسپێردرا حكومەتێك دامەزرێنێت كەزیاتر لەكەسانی سیڤیل پێك بێت. و پاش ماوەیەكی كەم رایانگەیاند كە لە ٥ی كانوونی یەكەمدا (هەڵبژاردنێكی ئازاد) ئەنجام ئەدرێت.

بەهۆی كاریگەریی گەورەی دەستگیركردنەكەم لەسەر كوردانی جەزیرە، و ئەو هەموو جۆرەی ئەشكەنجەیەی كەخۆیان لەماوەی دەسەڵاتی ناسردا گرفتاری بووبوون، هانیاندام خۆم كاندید بكەم بۆپارلەمان و بڕوایان وابوو هەڵبژاردنە چاوەڕوان كراوەكە (ئازاد) ئەبێت.

بێگومان كەسێكی زۆر رووناكبیر لەدیمەشق سەرۆكی حكومەت بوو، پیاوێكی سەر بە بۆرژوازیی لیبرالیی و بەجۆش و بەپەلە، تا لە سوریا ئازادیی و دیمۆكراسیی بەرقەرار بێت، بەڵام دەسەڵاتی تەواو هێشتا بەدەست سوپاوە بوو و ئەفسەرانی لاو باوەڕێكی نەتەوەپەرستیی شۆڤینیی كورت بینیان هەبوو كە بەدژایەتیی كورد ناسرابوو.

من كەپێشبینم ئەكرد سنووری ئازادیی رێپێدراو لەم (هەڵبژاردنە ئازادەدا) چەندە، بۆیە پێشنیازەكانی پارتی دیموكراتی كورد(كەهێشتا نهێنی بوو)م رەتكردەوە، بەڵام ئەمە نەبووە رێگر لەئەندامانی پارتی دیمۆكراتی كوردی سوریا و بەردەوام بوون لەنامە و بروسكە

ناردن و قسەکردن لەگەڵم بە تەلەفۆن و داوایان ئەکرد بچم بۆ قامیشلی،کە زانییان دوودڵم لەوەڵامدانەوەیان، پەیوەندییان کرد بەکاکمەوە و ئەویش داوای لێکردم وەڵام بدەمەوە و ملکەچی ویستی جەماوەر بم.

رۆژێکی ناوەڕاستی مانگی تشرینی دووەم سواری فڕۆکە بووم بەرەو قامیشلی، لەفڕۆکەخانە پێشوازییەکی گەرم کرام، بەلای ئەو کەسانەی سەرکوتکردن بووبووە خۆراکی رۆژانەیان، بووبوومە کەسێکی سوپەرمان کە ئەتوانێت دەرمانێکی جادوویی بۆهەموو ئازار و مەینەتییەکانیان بدۆزێتەوە.

کاتێك گەیشتمە لای کاکم، هاوڕێ و دۆستان کەوتنە گوشارهێنان تا تەنانەت یەك خولەکیش بەفیڕۆ نەدەم و کاندیدییەکەم پێشکەش بکەم و گروپێکی یاریدەدەران دیاریی بکەم، کە ئەوەش کارێکی ئاسان نەبوو.

بەپێی سەرژمێرییەکی ناتەواو و ساختە کەلەسێبەری ئینتدابی فەرەنسیدا بووبووە نەریت، ناوچەی هەڵبژاردنی ئێمە مافی چوار نوێنەری هەبوو: (هاووڵاتییەکی کوردی تەعریبکراو، سریانییەکی ئارتۆدۆکس، کوردێك و عەرەبێکی دێهات). جگە لەوەش فەرەنسییەکان نەریتێکیان بەمیراتیی بۆدەسەڵاتدارانی سوریا جێهێشتبوو، کەسەرۆکی خێڵی شەممەری عەرەب،بەبێ بەشداریی هەڵبژاردن وەك ئەندام قبوڵ بکەن، سەرەڕای ژمارەی کەمی شەممەر لەسوریا، چونکە زۆرینەیان لەسەر خاکی عێراق،لەنزیکی سنوور نیشتەجێن.

ئەم شێوازەی کارسازیی جەورێکی زەق بوو، چونکە بەپێی ئامارەکانی دۆسییەی سیڤیلی قامیشلی، لەنێوان ٥٠٠٠٠ دەنگدەردا کەزۆرینەیان کورد بوون، تەنیا ٤٠٠٠ عەرەب و ٥٠٠٠ ناموسڵمان(کریستیان بەهەموو ئاینزاکانییەوە، کەزۆرینەیان سریانی ئارتۆدۆکسن و لەگەڵ جوولەکە)، لەوناوچەیە نیشتەجێن.

وێڕای ئەو کوردانەی لەدۆسییەی سیڤیلدا تۆمار کراون، زیاتر لە ١٠٠٠٠٠ کورد هەبوو کەناویان تۆمار نەکرابوو و دواکانیان بۆ وەرگرتنی ڕەگەزنامە چەندین ساڵ بوو لەئەمبارەکانی سەرای کۆنی دیمەشقدا تۆزی لێنیشتبوو. ئەم کوردانە بەخەڵکی سوریا دانەئەنران، کەچی ئەبوو خزمەتی سەربازیی زۆرەملێ بکەن (بەتایبەت لەبەرەی ئیسرائیل)، و ئەو ناسنامەیەی لەسوپا وەریان ئەگرت، تەنیا مافی هاتوچۆی ناو سوریای ئەدانێ، و هەموو دەرگەکانی فەرمانبەریی گشتیی و خوێندنگە حکومییەکان بەڕوویاندا کلۆم درابوو.

جگە لەم کوردە (ناسوریی)انە، لەراستیدا دەیان هەزار کوردی تۆمار کراو لەدۆسییە سیڤیلەکاندا،ناویان لەلیستەکانی هەڵبژاردندا دەرنەچووبوو، هاوکات چەندین کوردی تریش سەرەڕای بوونی ناویان لەدۆسییەکانی سیڤیلیدا، ناسنامەیان نەدابوونێ و لەمافی دەنگدان بێبەش کرابوون.

ڕۆژی ٢٠ ی تشرینی دووەم بەفەرمیی ناوی خۆم وەك کاندیدی هەڵبژاردن تۆمار کرد و هەمان ڕۆژ دیدارێکی درێژخایەنم هەبوو لەگەڵ فەرماندار(قائیمقام)ی شارەکە.

بەبێزارییەکەوە پێی وتم:

-ڕێنمایی پێویست ئەدەمە کارمەندانی بەرپرس تا بەپێی توانا مافی کوردانی زوڵم لێکراو، لێرە بگێڕنەوە بۆیان. بەڵام لەبەر ئەوەی کاتێکی کەمان ماوە تا هەڵبژاردن، نیگەرانم کەناتوانم وەڵامی هەموو داواکانی ئەو کەسانە بدەمەوە.

وەڵامم دایەوە:

-گەنجەکانمان ئەتوانن کارئاسانیی بۆ کارمەندەکانتان بکەن، ئەگەر پێتان خۆش بێت.

ڕۆژی دواتر حەوشەی سەرا جمەی ئەهات لەسەدان جوتیاری کورد، هەندێکیان ناسنامەکانیان ئەدایە خۆبەخشەکانی ئێمە و هەندێك داوایان ئەکرد ناونیشانیان تۆمار بکرێت. کارمەندەکانی کەسێتیی کە لەهەموو لایەکەوە داواکارییان بەسەردا کەوتبوو،

چەندین دۆسییەی زەبەلاحی پێکەوە بەستراویان لەسەر مێزێك والآ کردبوو و بەدوای ناوەکاندا ئەگەڕان پێش تۆمارکردنیان.بەوشێوەیە، چەند ڕۆژێك پێش هەڵبژاردن ناوی زیاتر لەهەزار کەسی ناسنامەدار بەشێوەیەکی قانونیی لەلیستی دەنگدەراندا تۆمار کرا.

لەبەر ئەوەی پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا باوەڕی وابوو زۆرینەی دەنگدەران لەکورد پێکهاتوون و زۆربەشیان دەنگ ئەدەنە لیستەکەی من، بۆیە ویستیان ئەو بنەمایەی هەڵبژاردن کە لەئینتیدابی فەرەنسیەوە بەمیرات مابووەوە بگۆڕن، ئەویش بەوەی لیستەکەی من جگە لەناوی خۆم وەك شارنشین، دوو کوردی دێهات و سریانییەکی قامیشلی تیابێت. یەکێك لە دوو کوردەکە ئەندامی پارتی و ئەوی تریان ئەندام پەرلەمانێکی پێشووی هاوسۆزمان بوو، سریانییەکەش زمانی کوردی قسەی ئەکرد و خۆی بەکورد ئەزانی.

کاریگەریی ئەم(تازەگەرییە)زەبرێکی بروسکە ئاسا بوو.لەگەڵ پێکهێنانی لیستەکەمدا، ئەفسەری هەواڵگریی سەربازیی، لەبێلایەنیی، کەتا ئەو ساتە پابەندی بوو، هاتە دەر و کەوتە گەڕپێکردنی خۆم و لایەنگرانم و لەناوچەکانی هەڵبژاردنی سەر بەقامیشلی زۆریان بۆبەرپرسانی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکەم هێنا ودەستبەسەرییان کردن، نوێنەرانی ئەفسەرەکە هاتنەلام و(دۆستانە)ئامۆژگارییان کردم لیستەکەم هەڵوەشێنمەوە و لیستێکی تر پێکبهێنم لەگەڵ (ئەو کاندیدانەی بەلای سوپاوە گونجاو بوون).

کەئەوەشم ڕەتکردەوە، هاوپەیمانییەکیان پێکهێنا لەلیستێکدا بەسەرۆکایەتیی تەلعەت عەبدولقادر کە بەرەچەڵەك لەخێزانێکی دێرینی قامیشلی بوو، بەڵام بەقووڵیی بووبوونە عەرەب و پێشتر فەرماندە بوو لەهێزی ئاسمانی سوپای سوریا. ئەویش دوو شێخی لەخێڵی(تەی)عەرەبی لەلیستەکەیدا دانابوو وەك یاریدەدەر کەتەواو نەخوێندەواربوون، ئەگەرچی بەپێی قانون، ئەبوو کاندیدی ئەندامێتیی پارلەمان خوێندەوار بێت،

سریانییەکەی لیستەکەی عەبدولقادر برایەکی ئەسفەرنەجار بوو، کەیەکێك بوو لەگەورەترین دەوڵەمەندەکانی سوریا.

بەرامبەر ئەو گروپەی سوپا پشتیوانی ئەکرد و پارەیەکی زۆری لەبەردەستدا بوو، رۆژ بەرۆژ گرەوەکەمان سەختتر ئەبوو.

من و تیمەکەم هەم چاوەڕێی دەنگی خەڵك بووین و هەم سەرچاوەی دارایی بۆ خەرجی پڕوپاگەندەی هەڵبژاردن.لەهەر شارێکی هەرێمەکە نووسینگەیەکمان دانابوو تا لایەنگرانمان بتوانن سەردانی بکەن و بحەوێنەوە وگفتوگۆ بکەن و پیاڵەیەك چا بخۆنەوە. جگەلەوەش ئەبوو لەگیرفانی خۆمان ولیستەکەمان و هەندێك بڵاوکراوە چاپ بکەین و ئۆتۆمبیل دابین بکەین بۆ هاتوچوون و گواستنەوەی لایەنگرانمان بۆ ناوەندەکانی دەنگدان چونکە ئەم بنکانە لەدێهاتەکان ژمارەیان کەم بوو و دووریش بوون لەیەکەوە. من و هاوڕێکانم ئەو هەموو خەرجییەمان پێ هەڵنەئەسوڕا، بەڵام خۆشبەختانە میللەت، ئەو خەڵکە دێهاتییەی کە پێیان ئەوترا (بێهۆش و خەوتوو و کێویی)،ئامادەییان پیشاندا پارەکانیان بکەنە قوربانی ئێمە، ئیتر ئەو جوتیارانەی بەهەزارحاڵ بژێویی خۆیان پەیدا ئەکرد، دەیان هەزار لیرەی سورییان بۆ کۆکردینەوە و گروپی بەرامبەر کە داوای ٢٥ لیرەی لەهەر دەنگدەرێك ئەکرد، ئەم ئەنجامەی بەلاوە زۆر ناکاو بوو.

عەرەبە دژە کوردەکانیش بەتایبەت ئەفسەرەکان پێیان وابوو ئەم رەفتارەی گەلی کورد (ترسناك و هەڕەشەیە) و کەوتبوونە دانەجیڕە و لەناو خۆیاندا سوێندیان خواردبوو خرۆشی هەستی نەتەوەیی کورد خامۆش بکەن.

ئەو دەمە هەڵمەتی هەڵبژاردن گەیشتبووە ترۆپك و کاندیدانی لیستەکەم بەناوچەکەدا ئەگەڕان و سەردانی یەك بەیەکی گوندەکانیان ئەکرد، بۆدروستی کردنی پەیوەندییەکی نوێ لێرە و گوتاردانێك لەوێ و ئاگادارکردنی لایەنگرانمان لەهەڵچوون و هاربوونی رکەبەرەکانمان و هاندانیان بۆ رووبەڕووبوونەوەی هەڕەشە و دەستێوەردانی کاربەدەستان.

لای خۆمەوە و سەرەڕای ئامۆژگاریی هاوڕێکانم و ئەو بانگهێشتانەی پێم ئەگەیشت، بەڵام بەباشم زانی لەماڵەوە بمێنمەوە لەبری ئەنجامدانی هەڵمەتەکە. لەگەڵ ئەوەش ٣ رۆژ پێش هەڵبژاردن هەردوو شاری عامودا و دەرباسیە کە لەدوای یەك ٣٠ کیلۆمەتر و ٦٠ کیلۆمەتر لەقامیشلییەوە دوورن، بانگهێشتیان کردم و هێندە جەختیان کرد تا قایل بووم و وەڵامی ئەرێنی داواکەیانم دایەوە و پاش نیوەڕۆی رۆژی کانونی یەکەم هاوڕێیەکم خۆیەخشانە و بەرۆژ گەیاندمی.

لەدەروازەی شاری عامودا سەدان گەنجی هاوسۆز بەگەرمی پێشوازییان کردم لەبنکەیەکی کۆنی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد. دوای دروشمدان و هاواری ریزلێنان، بەریان بەئۆتۆمبیلەکەمان گرت و لەگەڵ مۆسیقایەکی دلڕفێنی کوردی کەوتنە هەڵپەرکێ. پاشان لەناکاوێك گەمارۆی ئۆتۆمبیلەکەیاندا و بروسکەئاسا بەرزیان کردەوە و خستیانە سەرشانیان بەدەم چڕینی سرودی نیشتمانیی کوردییەوە و ١٠٠ مەترێك بردیانین پێش ئەوەی بیخەنەوە سەر زەوی.

پاش ئەوە، هەندێك لەلایەنگرەکان تا بارەگای پارتی کەهەزاران کەسی لێبوو،منیان خستە سەر شانیان. دوای ئەوەی قاوەیان دامێ تکایان لێکردم چەند وشەیەك پێشکەشی جەماوەرەکە بکەم.

منیش لەبەردەم تریبۆنەکە پێزانینی خۆم دەربڕی بۆ ئەو پێشوازییە گەرمە و نەفرەتم لە رێژیمی ناسر کرد و سوپاسی سوپام کرد کەیارمەتی وڵاتی داوە بۆ گەڕانەوە بۆ ئازادیی و دیمۆکراسیی:

-کە ئەتوانم لێرە بەتەواوی ئازادیی قسەتان لەگەڵ بکەم، بۆ خۆی نیشانەی کرانەوەیە بەرووی سەردەمێکی گەشاوە و شادیهێندا لەسوریا بۆهەموو دانیشتوانەکەی بەعەرەب و کوردەوە.

لەبەر ئەوەی خۆر بەرەو ئاوابوون ئەچوو، ناچار بووم قسەکانم لەکورتیی ببڕمەوە تا فریاکەوم سەردانی دەرباسیەش بکەم پێش گەڕانەوەم بۆ قامیشلی.

دەوروبەری سەعات ١٠ ی شەو کە گەڕامەوە بۆماڵەوە، چەند هاوڕێیەك چاوەڕێم بوون بۆ زانینی هەواڵەکان،کاتێك خەریك بووم بۆچوونی خۆمم بۆ باس ئەکردن، لەدەرگە درا. دوو پۆلیس بوون ئەیانویست قسەم لەگەڵ بکەن.

دوو پۆلیسەکە بەڕێزەوە پێیان وتم:

-ئەتوانیت بێیت بۆ ئۆفیسی پارێزگار؟ چونکە حەز ئەکات گفتوگۆیەکی کورتتان لەگەڵ بکات.

بێ ئەوەی هیچ روونکردنەوەیەکی قایلکەر بدۆزمەوە بۆ ئەم بانگهێشتە شەوانەیە، ڕێی دەرگەی سرام گرتەبەر، لەدڵی خۆمدا هەزارو یەك پرسیارم لەخۆم ئەکرد. کاتێك گەیشتمە بەر دەرگەکە پۆلیسێك بردمییە ژوورەوە، پارێزگار و کۆلۆنێلێك و فەرماندەیەکی سەربازیی لەوێ بوون.

دۆستانە لێیان پرسیم: پاش نیوەڕۆی ئەمڕۆ چوون بۆ عامودا و وتارێکتان داوە، وانییە؟

بە سەرسامییەوە پێموتن:

-بەڵێ وایە. بۆ هیچ بووە؟

-نا، هیچ نەبووە، بەڵام وەك ئەزانیت تەنیا دوو رۆژی ماوە بۆ هەڵبژاردن و بەپێی قانون ئەبێت هەڵمەتی هەڵبژاردن ٣ رۆژ پێش ئەوە رابگیرێت. بەداخەوەین کەپێت بڵێین ئێوە رەچاوی ئەو شتەتان نەکردووە.

- جەنابی پارێزگار، بڕواناکەم قانونم پێشێل کردبێت چونکە ئەو راگرتنە لەسبەینێوە دەست پێئەکات. پاشان من بۆ ئەوە نەچووم بۆ عامودا تاداوا لەخەڵك بکەم دەنگم بۆبدەن، بەڵکو شارەکە خۆیان بانگهێشتیان کردبووم. و وتەیەکم پێشکەش کرد بۆ سوپاس کردنی

جەماوەر کە گەرموگوڕ پێشوازییان کردم و سوپاسی سوپاشم کرد کە وڵاتەکەمانی رزگارکرد لە دەسەڵاتی ناسر و دەزگای لێکۆڵینەوە.

لەکاتی قسە کردنمدا هەر سێ ئەفسەرەکە چاودێرییان ئەکردم. ئینجا پارێزگار پێی وتم:

-دکتۆر، ئەزانین میللەت خۆشی ئەوێیت و پێویستت بەپڕوپاگەندە نییە تا هەڵتبژێرن، بەڵام لەبەر ئەوەی هەستی جەماوەر ئەجوڵێنیت و ئەیانهێنیتە جۆش، باشتر وایە تا دوای هەڵبژاردنەکان لەماڵ نەچیتە دەر. بەڵێنم ئەدەیتێ ئەوکارە بکەیت؟

بێ دوودڵی وەڵامم دایەوە:

-بەڵێ، بێگومان.

بەدەم هەستانەوە بۆ تەوقەکردن لەگەڵم، وتی:

-باشە، ببوورن کە هەراسانم کردن، شەوێکی خۆشت بۆ ئاواتەخوازین.

دوو ئەفسەرەکەی تریش هەمان شتیان کرد و تا دەرگەکە بەڕێیان کردم.

لەماڵەوە هاوڕێکانم بەنیگەرانییەوە دەوری کاکمیان دابوو. بۆ هێورکردنەوەیان پێم وتن:

-هیچی خراپ نەبوو. پارێزگار ئامۆژگاریی کردم تا دوای تەواوبوونی هەڵبژاردن ماڵ بەجێنەهێڵم، تا نەبمە هۆی ئاژاوە لەناو میللەتدا و خۆمان لەخۆپیشاندان بەدوور بگرین.

کاکم وتی:

-پارێزگار مرۆڤێکی شەرەفمەندە و مافناسێکی ڕێزدار و دیموکراتێکی بەباوەڕە، بەڵام لەوڵاتێکدا کەچارەنوسی گەلەکەی کەوتبێتە دەست چەند ئەفسەرێکی گەنجی نەزان و بەجۆش بۆ نەتەوەپەرستیی بەعسیی و ناسریی، کە هەرکامیان خۆی لێبووەتە ناپلیۆنێك و خۆبەزلزانی و چلێسیی لەمێشکیاندا هێلانەی کردووە، کەسانی دانای وەك پارێزگار کەبەدەگمەن ئەتوانن رای خۆیان بسەپێنن، ئەبێت لەکاتی ئەنجامدانی ئەرکەکانیاندا وریابن. ئەو ئامۆژگارییەشی واتای ئەوەیە هەستی کردووە مەترسیی هەیە لەسەر ئازادیت.

داوات لێئەکەم گوێ بەئامۆژگارییەکانی بدەیت و ملکەچی بیت و واز لەهاندان و وروژاندن بێنە.

هاوڕێکانمان لەسەر ڕۆشتن بوون کەجارێکی تر لەدەرگە درایەوە. دوو پۆلیسی ناوچاوان گرژ و مۆن بوون. یەکێکیان بەتوندی تێی خوڕیم:

-یەڵا خێرا بڕۆ بۆلای پارێزگار.

- بەڵام هەر سەعاتێك ئەبێت لای بووم.....

-ئەبێت هەر ئێستە بچیتەوە بۆ نوسینگەکەی!

دیارە هەڵوێستی دەسەڵاتداران گۆڕاوە و ترسی ئەوەم هەبوو جارێکی تر بکەومەوە پشت میلەکانی زیندان.

پارێزگار لەقاتی زەمینیی و ڕێك لەبەردەم دەروازەی سەرا چاوەڕێم بوو، بەدەم داوای لێبووردنەوە هات بەپیرمەوە.

-بەپێی توانا هەوڵمدا کێشەی گەشتەکەتان بۆ عامودا دەرباسیە یەکلایی بکەمەوە، بەڵام لەم وڵاتە مشتێك منالْ دەسەڵاتدارن و ئەوانیش بێگومان ئەیانەوێت لێم بپرسنەوە لەسەر ئەوەی (قانونم پێشێل کردووە).

بەساردییەوە وتم:

-وەك ئەبینم نیازتان وایە دەستگیرم بکەن.

بەدەم چاو هەڵگلۆفینەوە پێی وتم:

-بڕوا پێبکە نورەدین بەگ، هیچ تاوانی منی تیانییە. ئەوە ئەفسەرکانمانن، ئەو منالانەن کە لەدیمەشقەوە تەلەفۆنیان بۆکردم و داوایانکرد دەستبەسەرت بکەم.

-گوێ بەمن مەدە، بەڵام بیر لەئەنجامەکانی دەستگیرکردنی من بکەرەوە. ئەی لەوە ناترسن ناوچەکە، کەلەناخەوە پێکراوە بەتەواوی هەڵچێت و بتەقێتەوە؟

-ئەزانم، ئەزانم. بەوردی باسی تایبەتمەندیی و جەزیرەم بۆکردن و تکام لێکردن ئەوە لەبەرچاو بگرن، بەڵام مەخابن نەمتوانی قایلیان بکەم، یاباشتر بڵێم نەمتوانی هەڵوێستی وەزیری ناوخۆ بگۆڕم،کەلەجیاتی ئەوەی راپۆرتی کارمەندە راستەوخۆکانی خۆی لەبەرچاو بگرێت، ملکەچی ئاگادارکردنی چەند ئەفسەرێکی بچووکی هەواڵگریی سەربازیی بووە. لەگەڵ ئەوەش و پێش بڕیاردانێکی وامەترسیدار، جارێکی تر تەلەفۆن ئەکەمەوە بۆ دیمەشق.

دوای دە خولەك بەتووڕەیی هاتەوە.

-هیچم پێنەکرا، هەموو شتێك بەدەستی سوپایە و فەرماندەکانی ناتوانن بە بەرچاو روونی دۆخەکە شی بکەنەوە. بەهیچ شێوەیەك نایانەوێت بەرت بدەن. بەراستی من بەداخم، باچاوەڕێی هاتنی فەرماندەی پۆلیس بکەین.

ئەمەی وت و تلیسایەوە سەر کورسییەکەی.

پاش کەمێك فەرماندەی پۆلیس گەیشت. گەشتێکی پشکنینی بەشاردا کردبوو و سەرنجی دابوو کە بەو درەنگی شەوە، زۆرماڵ رووناکن. ئەمەش نیگەرانی کردبوو. بەتەنیشتمەوە دانیشت و گوێی رادێرا بۆئەو دەنگە دەنگەی لەدەرەوە ئەهات. ترسی ئەوەی هەبوو لایەنگرانم بەمەبەستی ئازاد کردنم، پەلاماری سەرا بدەن. لەسەر کورسیەکەی راچڵەکی و هەستا و بەچاوی پڕ پرسیارەوە لێم ورد بووەوە.

سنووری تورکیا تەنیا پێنج کیلۆمەتر لێمانەوە دوور بوو و شەوانە چالاکییەکی زۆری لەدەوربوو. هێڵێکی سیاسیی کوێرانەیان کێشابوو بۆ جیاکردنەوەی دەستکردی هەردوو وڵات، واتە رۆڵەکانی یەك میلەتیان لێکجیاکردبووەوە، وای لێهاتبوو، دانیشتوانی گوندێك لەشەو ورۆژێکدا خانووەکانیان کەوتبووە خاکی تورکیاوە و زەویەکانیان لەسوریا بوو. برایەك رەگەزنامەی تورکی هەبوو و برایەکی تر رەگەزنامەی سوری، و نەیانئەتوانی سەردانی یەك بکەن مەگەر بەنهێنیی.

کوردستانی تورکیا بەمەڕومالآت و میوە و درەخت دەوڵەمەند بوو و کوردستانی سوریا بەدانەوێڵە و چنین و قاوە و چا و بەرهەمی سەرەتایی تر. لەبەرئەوەی یەکێتیی ئابووریی نێوانیشیان تێك شکابوو، بۆیە ئاڵوگۆڕە بازرگانییە پێویستەکان بەدزییەوە و بەقاچاخ ئەکرا.

بۆئەوەشی ببیتە قاچاخچی، ئەبوو چاونەترس و فێڵزان و چەکدار بیت و شارەزای تۆپۆگرافیای شوێنەکان بیت. ئەشبوو شارەزایی باشت هەبێت و نیشانەشکێنیش بیت.

هەرچەندە تارادەیەك کڕینی ژەندرمەکانی تورك ئاسان بوو، بەڵام ئەبوو بزانیت چۆن ئەیانکڕیت و هاوئاهەنگی ئەکەیت بۆپەڕینەوە لەسنوور هاوکاتی نۆرە ئێشکگریی ئەو ژەندرمە گەندەڵە. قاچاخچیش گەر ڕووبەڕووی گەشتێکی پۆلیس ببوایەتەوە، تەنیا دووڕێگەی لەبەردەمدا بوو: یا هەڵاتن یا شەڕکردن.

بۆیە مایەی سەرسوڕمان نەبوو کە شەوانی ئەو ناوچەیە هەمیشە گوێت لەدەنگی تەقینەوە و قرمەژنی گوللە بێت.

ئەو ئێوارەیە فەرماندەی پۆلیس لەگەڵ بیستی دەنگی هەر فیشەکێك کەلەلای سنوورەوە ئەچوو بەئاسماندا،رائەچڵکی.بەدەم گوێگرتن و سەیرکردن لەپەنجەرەکەوە، لەپارێزگاری ئەپرسی:

-ئەی ئەوە، ئەوە چییە؟

کۆنترۆڵی خۆم کردبوو تا پێنەکەنم لەکاتێکدا پارێزگار بەدەنگێکی نەرم هێوری ئەکردەوە:

-پێویستە هێور بیتەوە، ئاخر ئەو دەنگە بەبێ گومان لای ئێمەوە نییە!

لەبەرئەوەی فەرماندەی پۆلیس نەیئەتوانی ئۆقرە بگرێت، پارێزگار داوای لێکرد بڕوات و هەر من و ئەو بەتەنیا ماینەوە. نیگایەکی خەمناکی تێگرتم و بێزاربوو لەوەی ئەمبات بۆ زیندان.

بۆ هێور کردنەوە و هاندانی، پێم وت:

-پێم باشترە تۆ بمبەیت بۆزیندان تاکەسێکی تر. دەی رادەستی زیندانوانەکەم بکە و خۆت بچۆ بخەوە.

پارێزگار بەساردییەوە هەستاو تکای لێکردم دوای کەوم. زیندانەکە تەنیا پەنجا مەترێك لەوشوێنەوە دوور بوو. بەپاسەوانەکەی سپاردم، پاش ئەوەی چەند وشەیەکی چپاند بەگوێیدا. پاسەوانەکە کردمییە ژوورێکەوە کە بەندییەکی تری تیابوو، دوو پێخەفی خوری دامێ و دەرگە ئاسنینە قورسەکەی بەدوای خۆیدا داخست.

هاوزیندانەکەم رۆشنبیرێك بوو سەر بە خێڵی (تەی)ی عەرەبی و دوای چەند ساڵێك خوێندن، چاوکراوەبوو سەبارەت بەتاڵانبردنی ماندووبوونی رەشەخەڵکەکە لەلایەن دەرەبەگەکانەوە. دوو کاندیدی نوێنەرایەتی سەر بەو لیستەی ئەفسەرانی نووسینگەی دووەم پشتیوانیان ئەکرد-کە ئەندامی خێڵەکەی خۆی بوون-خستبویانە زیندانەوە چونکە بەهەراسانکەر و ئاژاوەچییان زانیبوو.

خێڵە کۆچەرەکانی عەرەب لەو سەردەمەدا بەتوندیی و بەئاشکرا دژی خوێندن بوون و فێربوونی ئاینیشیان بەسوك سەیر ئەکرد، بەرادەیەك مەلا پێشنوێژەکانیان بەگشتیی کورد بوون، بەڵام ئەم هاوزیندانەم دەگمەن بوو، خوێندنی ئاینیی لەخوێندنگەی خەزنەوی تەواو کردبوو، ئەو خوێندنگەیەی شێخ ئەحمەدی خەزنە دایمەزراندبوو، کەیەکێك بوو لەدیارترین پێشەوا ئاینییەکانی رێبازی نەقشبەندیی، و شۆڕشگێڕێکی سەرسەخت بوو دژی سەرۆکە دەرەبەگەکان و خەونی ئەبینی بەجیهانێکی ئازاد لەمشەخۆرەکان و هەموو جۆرە کەڵەکبازێك.

لەبەر ئەوەی خەوم نەئەهات چەندین سەعات گوێم بۆ رادێرا کە باسی فێڵ و پیلانی دەرەبەگە عەرەبەکانی بۆئەکردم لەگەڵ دەسەڵاتی ناوچەکە و تەختی پاشایەتی وڵاتانی

عەرەب، بەمەبەستی هەڵخەڵەتاندنی هاووڵاتییەکانیان و دەوڵەمەند بوون لەسەر ماندووبوونی ئەوان و ژیان وەك ئاغای مەزن.

ڕۆژی دواتر کاتێك چاوەڕێ بووم ئازادبکرێم، یەکێك لەئەندامانی تیمی بانگەشەکەمیان کردەلام لەزیندان بەتۆمەتی پێشێل کردنی ڕێنماییەکانی هەڵبژاردن. کاتێکیش لای نیوەڕۆ کاکم سەردانی کردم، نیگەرانی و دوودڵیم لەچاوانیدا خوێندەوە. وادیاربوو ئەفسەری هەواڵگریی سەربازیی هەڕەشەی کردووە ئەگەر کاندیکردنەکەم نەکێشمەوە ڕادەستی تورکیام ئەکات.

پاشنیوەڕۆش ئەفسەرێکی هەواڵگریی سوپا و دوویاوەری سەردانیان کردم بۆئەوەی ناچارم بکەن خۆم بکێشمەوە.

قیژاندیان بەسەرمدا:

-ئەگەر کەللەرەقیی بکەیت، ئەتنێرینەوە بۆ بەندیخانەی مەزە.

بەپێکەنینەوە وتم:

-ئۆو! لەوەتی بینیومە ترسم لێی شکاوە و پێی ڕاهاتووم.

-ئاوا ؟! ئەیبینین.

ئیتر بەجێیان هێشتم و تەپەی پۆستاڵەکانیان بەدوایانەوەبوو.

کەشی ١١ی کانوونی یەکەم، واتە ڕۆژی هەڵبژاردن، هەتاو و زۆر جوان بوو و ڕێیان داین بچینە حەوشە. نزیکی سەعات ١١، پۆلیسێك کە لەپاسەوانیی بنکەیەکی هەڵبژاردن گەڕابووەوە، چووە سەربانێك کەبەسەر حەوشەکەدا ئەیڕوانی و بەدەنگی بەرز هاواری کرد:

-لەهەموو شوێنەکان هیچم نەبینی جگە لەتێپەڕینی لیستی زازا، زازا، زازا.

ئینجا هات و پیرۆزبایی لێکردم.

لای نێوەڕۆ پۆلیسەکانی تریش پیرۆزباییان لێکردم، بەڵام سەعات ٢ پۆلیسێکی تر هەواڵێکی نیگەرانکەری بۆ هێنایین:

-کاتێك بینیان لیستەکەت لەپێشەوەی لیستەکانی ترە، دەسەڵاتدران ڕێنماییان دایە قاچاخچییەکان(پاسەوانانی سنوور) بە سزادانی ئەو کەسانەی دەنگ ئەدەن بەئێوە و لەدەنگدەرێکی پیریاندا، بەڵام سەرەڕای بەکارهێنانی حەیزەران و تۆقاندن، خەڵك هەر بەردەوام دەنگیان بەئێوە ئەدا، بۆیە دەسەڵاتداران نوێنەرەکانتانیانی دەستگیرکرد و راپێچی زیندانی عامودایان کردن. ئەو لایەنگرانەشی ویستیان ناڕەزایی دەربڕن، کەوتنە بەر لێدانێکی دڕندانە، بەمەش ژمارەی دەنگدەران کەم بووەوە، سندوقەکانیش کەچاودێری ئێوەیان بەدیارەوە نەمابوو، ئاخنران بەکارتی دەنگدان بەقازانجی لیستەکەی میریی. ئەمەت پێنالێم تا خەمبارت بکەم، بەڵکو تەنیا بۆئەوەی ئاگات لەپێشهاتەکان بێت. تەنیا کاندیدی لیستەکەتان، کەهێشتا ئازاد بوو، هەوڵیدا بروسکەی ناڕەزایی بنێرێت بۆ دیمەشق، بەڵام ئەفسەری هەواڵگریی سەربازیی هەموویانی دەستبەسەرکرد.

هەموو پۆلیسەکانی تر لاڵ بوون و بێدەنگییەکی مەرگبار زیندانەکەی داپۆشی. درەنگانێکی ئێوارە ئەنجامی هەڵبژاردنەکان ڕاگەیەنرا: ئەوکاندیدانەی سوپا سەپاندبوونی سەرکەوتنێکی گەورەیان بەدەستهێنا. دوو ئێوارە دوای ئەوە لەگەڵ هاوڕێکەم بردیانین بۆلای دادوەری لێکۆڵینەوە کە ماوەی دوو سەعات بەپرسیاری بێ سەروبەر ماندووی کردین و تاوانباری ئەکردم بەهەندێك شت کەعەقڵ نەیئەبڕی.

دادوەر پرسی:

-بۆ لیستەکەت بەو شێوەیە پێکهێنا؟

-بۆ ئەوەی چەندی ئەکرێت نوێنەرایەتی هەمووان بکات.

-ئەی بۆ کەسی نا کوردی تیا نەبوو؟

-لەبەر ئەوەی زۆربەی هەرە زۆری پارێزگەکە کورد نشینە.

-بۆ لە عامودا و دەرباسیە بەکوردی قسەت کرد؟

-ئاخر ئەگەر قسەکانم بۆ کوردان بێت، بۆ بەکوردی قسە نەکەم؟ئایا لەسوریاش وەك تورکیا قانون یابڕیارێك هەیە بۆ قەدەغەکردنی زمانی کوردی؟

دادوەر بە رووگیرییەوە وەڵامی دایەوە:

-نا، پێم وانیە.

پاشان درێژەی دایە:

-بیرتان بێت، ئەو عەرەبەی ئایندەی نەتەوەی عەرەبی بەلاوە بایەخدار بێت، نیگەرانە لەئاواتە میللییەکانی کورد. ئەو کارەسات و نەهامەتیانەی زایۆنییەکان بەسەریان هێناوین و ئێستاش بەردەوامە، هەستیار و هۆشیاری کردووین بەرامبەر هەر گەلێکی نیشتەجێی جیهانی عەرەب. راپەڕینەکەی کوردی عێراق بەسەرکردایەتی ژەنەراڵ بارزانی، کەداوای مافەکانی کورد، بگرە داوای ئۆتۆنۆمی تەواو ئەکات بۆهەموو باکووری عێراق، ئەو باوەڕەمان لا دروست ئەکات کە لەبەردەم لەدایك بوونی ئیسرائیلێکی تردایین و گومان ئەکەین ئێوە پەیوەندی راستەوخۆتان لەگەڵ بارزانی هەبێت بۆ ئەوەی باکووری سوریا بخەنە پاڵ ئەو وڵاتە دەستکردەی بیر لەدامەزراندنی ئەکەنەوە بەدابڕینی بەشێکی خاکی وڵاتانی عەرەب، گوتارەکەی ئێوەش لەعامودا هەر هەمان ئاڕاستەی هەبووە، کە بەدەق وتوتە:((ئەمڕۆ، نەتەوەی کورد سەرکەوت بەسەر نەتەوەی عەرەبدا....))

لەگەڵ ئەوەی هەوڵم ئەدا کۆنترۆڵی خۆم بکەم تا نەتەقمەوە، لێم پرسی:

-ئێوە گاڵتە ئەکەن، یا ئەوقسانەتان بەڕاستە؟!

-من گاڵتە نازانم، راپۆرتی بەرپرسی ناوچەکە ئەو خاڵە دووپات ئەکاتەوە.

-ئەڵام ئاخر چۆن ئەبێت کارمەندێکی دەوڵەت، بەرپرسێکی بەڕێوەبەریی لەناوچەکە راپۆرت بنوسێت لەسەر قسەی هەڵبەستراو؟ چۆن ئەبێت دادگە پشتی پێ ببەستێت بۆ زەوتکردنی ئازادی هاووڵاتیان و داڕزاندنیان لەزینداندا؟ هەزاران کورد کەلەعامودا

گوێبیستی گوتارەکەم بوون، ئەودێڕانەیان نەبیستووە، ئیتر جەنابی بەرپرسی ناوچەکە ئەم قسانەی لەکوێوە هێناوە، کە ئەو یەك وشەی کوردیش تێناگات؟!

ئەو تۆمەتانەی ئەیدەتە پاڵ من و پاڵ کورد بەگشتیی هیچ بنەمایەکیان نییە، ئەوە هیچ نییە جگە لەبیانوویەك بۆ جێبەجێکردنی پیلانی لەناوبردنی کورد بەکوشتنیان، یا بەعەرەبکردنی کوردی سوریا، ئەگینا نەتەوەپەرستە شۆڤینییەکانی عەرەب کورد بە زایۆنییەکان ئەچوێنن؟ ئایا ئەوان هاتوون خاکی عەرەب زەوت بکەن؟ نەخێر بەڵکو عەرەب ئەیانەوێت کورد لەخاکەکەی دەربکەن، خۆشتان ئەزانن، و بەهەموو توانایەك هەوڵ ئەدەن بۆریشەکێشکردنی کەلتوور و بەهاکانیان.تەنانەت خوێندنگەی کوردیش، ئێوە رێیان پێئەدەن بیکەنەوە؟ ئایا رادیۆ و تەلەفزیۆنی سوریا بەزمانی کوردی بەرنامە بلاَوئەکەنەوە؟ نەخێر، نەخێر هیچ شتێکی واتان نەکردووە، کەچی زایۆنییەکان لای خۆیانەوە ئازادی زۆریان سەلماندووە بۆعەرەبی نیشتەجێی ولاَتەکەیان.لێتان ناشارمەوە، کاتێك سوریا لەدیکتاتۆریی ناسریی رزگاری بوو، چاوەڕێی سەروەریی سەردەمێکی نوێ بووین لەدیموکراسیی راستەقینە.

لەوانەبوو لێپرسینەوەکە چەندین سەعاتی بێ کۆتایی بخایەنێت، بەلاَم دادوەر لەپڕێکدا بڕیاریدا کە کات درەنگ بووە و لێپرسینەوەی هاورێکەمی لەکورتی بڕییەوە،پێش ئەوەی فرمان بکات بمانبەنەوە بۆ زیندان. کە دوو رۆژی تری لێمایینەوە و ئینجا دۆسییەکەمانیان بردە دادگە و ئەبوو چاوەڕێ بین تا رۆژێك ئەچینە بەردەم دادگەی تاوانەکان لەقامیشلی.

خۆ ئەگەر لەقامیشلی بمامایەتەوە، لەوانەبوو لەلایەن هەوالگرییەوە دەستگیر بکرێم.

لەگەڵ چەند هاورێییەکدا بەرەو دیمەشق بەرێ کەوتم لەرێی حەلەبەوە.لەبەر ئەوەی خۆم بەشکست خواردوو نەئەزانی سووربووم لەسەر ئەنجامدانی لێکۆڵینەوە بۆ سەلماندنی راستیی ئەنجامی هەڵبژاردنەکان، بەلاَم داواکەم بەهیچ شێوەیەك بەدڵی بەرپرسانی سوریا نەبوو، و بەشێوازەکەی خۆیان تۆڵەیان کردەوە. نزیکەی ٢٠٠ خوێندکاری خەڵکی عامودایان

دەستگیر کرد، کەتەمەنیان ١٢-١٦ ساڵان بوو بەتۆمەتی ئەوەی لەسەر دیوارەکانیان نووسیبوو:

ئێوە، ئەی عەرەب

خاکی ئێمە، کوردستان

بەجێبهێڵن

بژی بارزانی و

نوێنەرەکەی لەسوریا

نورەدین زازا!

پۆلیسەکان هەندێك لەمناڵەکانیان رووت کردبووەوە و هەڕەشەی دەستدرێژییان لێکردبوون:

-یەڵا بڕۆن و بڵێن زازا چەکی لەبارزانی وەرگرتووە و بەنیازی کودەتا بووە لەسوریا، ئەگینا....

زۆربەی مناڵەکان لەترس و تۆقیندا ملکەچ بووبوون، بەڵام ئەشیانزانی کە نەچەکم لەبارزانی وەرگرتووە و نە بەنیازی کودەتاش بووم.

پەرلەمان لەکۆتایی مانگی کانونی یەکەمدا کۆبووەوە، بەڵام کۆمیتەی لێکۆڵینەوە تا ناوەڕاستی کانونی دووەم دانەنرا. بەفەرمیی داواکەمیان پەسەند کرد و تەنانەت کۆمیتەیەکی لێکۆڵینەوەی ناوچەییان پێکهێنا بەڵام فریای دەستبەکاربوون نەکەوت، چونکە دوای ماوەیەکی کورت کودەتایەکی سەربازیی کرا و (نازم قودسی)سەرۆك کۆمار و (مەعروف دوالیبی)سەرۆکی پەرلەمان دەستگیرکران و یەکسەر پەرلەمان و دەستوور هەڵوەشێنرانەوە. ئەم دەستێوەردانەی سوپا، هاوشانی دەستێوەردانی بەکرێگیراوانی سیخوڕیی ناسرییەکان لەکاروباری وڵاتدا، زنجیرەیەك هەوڵی کودەتای سەربازیی بەدوای خۆیدا هێنا. ئەو کودەتایەی لە ٨ ی ئازاری ١٩٦٣ دا روویدا بەسەرکردایەتی کۆلۆنێل

حەریری، پارتی بەعسی هێنایە سەر دەسەڵات و لەبەر ئەوەی بەعس تەنیا ژمارەیەکی کەم ئەندامی هەبوو، بۆیە دەستیان کردە سەرکوتی سەربازیی و پۆلیسیی بۆ مانەوە لەدەسەڵاتدا.

ئەم ڕێکخراوە سیاسییە، خێرا کەوتە ڕێکخستنی لیستی ڕەش بۆ ئەو هاووڵاتیانەی ناسراوبوون بە ئارەزووی دیمۆکراسیی و لای جەماوەر خۆشەویست بوون، هەرکەسێك ناوی لەو لیستانەدا بوایە بێبەشیان ئەکرد لەمافە سڤیلییەکانی و ڕووبەڕووی زیندان و ئەشکەنجە ئەبووەوە. ئەو لیستە ڕەشانەشیان ڕۆژی چەند جارێك لە ڕادیۆوە بڵاو ئەکردەوە بەمەبەستی تۆقاندنی قوربانییەکان و وروژاندنی خەڵك.

ڕۆژی ٢٠ ی مارس لەبەرنامەکانی سەرلەبەیانی ڕادیۆدا چەند جارێك گوێم لەناوی خۆم بوو، ئەمەش نیشانەیەکی پێشوەخت بوو بۆ نیازی خراپی کاربەدەستان بەرامبەرم، بەڵام دۆخەکەم ڕێی نەئەدام وڵات بەجێبێڵم، بۆیە بەردەوام بووم لەچوونە نوسینگەکەم و بایەخدان بەکارەکانم، وەك ئەوەی هیچ نەبوویێت.

سەرلەبەیانی ڕۆژی ٢٨ ی مارس هەواڵگریی پۆلیسیان ناردبوو بۆ گرتنم، بەڵام توانیم لەدەستیان دەربازبم. ژوانێکم هەبوو لەگەڵ پزیشکی ددان و لەدەرەوەی نوسینگەکەم چاوەڕێی ئەسانسۆرە کارەباییەکەم ئەکرد کە دووپیاوی لێهاتنە دەرەوە.

دەرگەوانەکە ئاماژەی بۆ نوسینگەکەم کرد و وتی:

-ئا لەوێیە.

لەدڵی خۆمدا وتم:

-دیارە پیاوانی هەواڵگرین.

خۆم تێك نەدا و خێرا چوومە ناو ئەسانسۆرەکەوە و لەباڵەخانەکە هاتمە دەرەوە و بەهەنگاوی خێرا خۆم کرد بە شەقامێکدا. هەروەك ئۆتۆمبیلێکی ڤۆڵکس واگن(بۆقی)م

بینی لەوبەر شەقامەکەوە وەستابوو و شۆفێرەکەی تیا دانیشتبوو. خۆشبەختانە هەواڵگریی وەك ئەوەی سەردەمی ناسر نەمابوو و لەبەرکەمئەزموونیی نەیانناسیمەوە.

خۆم کرد بەشەقامە جەنجاڵ و پڕهاتوهاوارەکەدا و رووومکردە کلینکی پزیشکەکەم کە زۆر لەوێوە دوورنەبوو. لەکاتێکدا پزیشکەکە چارەسەری ئەکردم، ژنە یارمەتی دەرەکەی لەپڕدا پێی وتم:

-ئای خوایە، ناوتیان خستووەتە لیستە رەشەکەوە. بەڵام ئەمانە هەموو کەس ئامانجیانە! وابڕوات زۆری پێناچێت پیاوی چاك لەم وڵاتەدا نامێنێت.

پزیشکەکە لەبنەماڵەیەکی بۆرژوازیی دێرینی دیمەشق بوو، بەچاوی سووکەوە ئەیڕوانییە سوپا و دیکتاتۆرییەکان، بەڵام ئینتما چینایەتییەکەی ناچاری ئەکرد بەئاگایی و تەنانەت ترسنۆکانە رەفتار بکات. بۆیە بە تۆنێکی وشك وتی:

-کلینکی پزیشکیی شوێنێکی گونجاو نییە بۆ ئەو جۆرە قسانە.

توانیم لەچنگی هەواڵگریی دەربازبم، بەڵام تا کەی؟ گەڕانەوە بۆماڵەوە مەحاڵە. بۆیە هەر لەگەڵ هاتنە دەرەوەم لەکلینکەکە بەڕێ کەوتم بۆلای هاوڕێیەکم کە لەخاچی سووری سوریا کاری ئەکرد و هاتنی پیاوەکانی هەواڵگریم بۆ باس کرد و تکام لێکرد سەردانی نوسینگەکەم بکات و هەواڵێکم بۆ بهێنێت. هاورێکەم خێرا رۆیشت و دوای چارەکە سەعاتێك گەڕایەوە و دووپاتی کردەوە کە پیاوانی هەواڵگریی بوون.

گومانەکانم بوونە راستی، ئێستا ئیتر گرنگترین شت ئەوەبوو بەدوای پەناگەیەکدا بگەڕێم لای کەسێکی جێبڕوا. دوای بیرکردنەوەیەکی قوڵ، بڕوام هێنا کە بێوەی ترین شوێن ماڵی ئوستادی خانەنشین (مەمدوح سەلیم)ە،کەیەکێکە لەتێکۆشەرە دێرینەکانی بزووتنەوەی میللیی کورد و دەمێکە وازی سیاسەت هێناوە.

لەزووەوە هاوسەرگیریی کردبوو و خانوویەکی بچووکی هەبوو کەچل ساڵ بوو تیایدا بوو لەبەرزاییەکی گەڕەکی کۆچەران(حی المهاجرین) و بەتەنیا ئەچێتە ئەوێ بۆناو کتێبەکانی.

بەڵام ئەو خانووەی لەگەڵ هاوسەرەکەی و خەسووی لەناویدان، لەباشووری شارە، لە پردی سپی و کەمتر ئەچێتە ئەوێ لەچاو(کتێبخانە کوخ ئاساکەیدا). لەبەر ئەوە بەخۆمم وت: هەواڵگریی هەرگیز بیر لەوەناکاتەوە لەشوێنێکی وا بەدوامدا بگەڕێت.

هاوسەرە چەرکەسەکەی مەمدوح سەلیم پێشوازیی کردم و لەخۆڕا پێشهاتەکەم بۆ گێڕایەوە.

-لەنەبوونی مەمدوح بەگدا، ئەتوانم بڵێم بەئامێزی وازەوە پێشوازیت ئەکەین و ئەتخەینە (سەرسەر و سەرچاو).

هێور بوومەوە و کاتێکی خۆشم بەسەر برد لەدەمەتەقێ لەگەڵ ئەو دایکە پیرەکەی کەجوانترین ڕۆژەکانی ژیانی لەدەرباری دوا سوڵتانی عوسمانی بەسەر بردبوو و چێژی لەوە ئەبینی باسی ئەوشتە دەگمەنانە بکات کە سوڵتان-خەلیفە عوسمانییەکان لەسەراکانیاندا کۆیان کردبووەوە. یەکێك لەکچەکانی کەلەسەردەمی منداتی بریتانیادا شووی کردبوو بەدەوڵەمەندێکی فەلەستینیی لەحەیفا،دوای شکستەکەی ١٩٤٨ پەنای هێنابووە دیمەشق و لەگەڵ خێزانەکەی بەرامبەر ماڵی مەمدوح سەلیم نیشتەجێ بوون.

لەو دەمەدا مێردەکەی متمانەیەکی کوێرانەی هەبوو بەناسر و پێی وابوو ئەم(مەزنەی جیهانی عەرەب) جولەکە فڕێئەداتە دەریاوە. هاوسەرەکەی مەمدوح سەلیم پرسی کە ئایا ئەتوانێت بانگی بکات تا ببینم.

-گەر دڵنیایت نهێنی پارێزە و زۆر بەناسردا هەڵنادات، بۆ نا ؟

-بۆ نهێنی پارێزییەکەی، دڵنیام. بەڵام بۆ مەرجی دووەم، ناتوانم بەڵێنت پێبدەم. ئاخر فەلەستینییەکان پێویستیان بە(ڕزگارکەرێکە) و دڵنیان ئەو کەسە ناسرە، بەڵام ئەگەر ناسر ئەو خەونەیان بۆ نەهێنێتەدی، خۆ ئەو متمانەیە تاهەتایە بەردەوام نابێت.

ئەو فەلەستینییە ناوقەدباریك و ناوچەوان کراوە و چاوشینە، هیچ شتێکی لەعەرەب نەئەچوو، بەڵام زێد و زمان و چارەنوس، کردبوویانە عەرەبێکی تەواو عەیار. جگە لەوەش

بێزی لەئایدۆلۆژیای بەعس و بەعسییەکان ئەهاتەوە. سوێندیشی بۆ خواردم کە وەك کوڕی خۆی ئەمپارێزێت. ئەیویست بڕوام پێبێنێ کەپرۆگرامی ناسر مەسەلەی رزگاریی گەلی کوردیشی تیایە. بەڵام هەیهات!

مەمدوح نیوەڕۆ هاتەوە. هەر کە ژنەکەی شتەکەی بۆگێڕایەوە، بۆی دووپات کردمەوە کەماڵەکەی ماڵی خۆمە تا لێرەبم.

دە ڕۆژ لەماڵیان مامەوە و وام هەستئەکرد میوانێکی راستەقینەم. مەمدوح بەگ جارجارە ئەچوو بۆ نوسینگەکەم و هەواڵی بۆ ئەهێنامەوە: هەواڵگریی بەردەوام سەردان ئەکەن و هەڕەشەی داخستنی کۆمپانیاکەم لەکرێکارەکان ئەکەن، ئەگەر هاوکاریی نەکەن لەگرتنی مندا. بەڵام هەر خۆڕاگرن و هیچ گوێ بەو هەڕەشەو گوڕەشانە نادەن.

تەمەنی مەمدوح سەلیم سەرووی حەفتاوپێنج ساڵ بوو و شانازیی بەدالدە دانمەوە ئەکرد، بەڵام ئاشکرا بوو کەناتوانم بۆ هەتاهەتایە لەماڵیان بمێنمەوە، بێ ئەوەی ببمە هۆی تێکدانی شیرازەی ژیانی خێزانەکە. بۆیە هەر لەرۆژی سێیەمەوە داوام لەپیرە هاوڕێکەم کرد سۆراخی پەنایەکی ئارامم بۆبکات.ئەوەمان بەمێشکدا هات کە بێوەیترین شوێن، گەڕەکی کوردانی دیمەشقە کەوەك خاکی دوورخستنەوەی بێزراوان و چەوساوان و زۆرێك ناسیاو و هاوڕێمان لەوێن ئامادەن دالدەمان بدەن.

دوو مەرجی سەرەکیی، دڵسۆزیی و گیانفیدایی خاوەن ماڵ بوو،بەڵام ئەمانە هەموو شتێك نەبوون، بەڵکو بۆمسۆگەرکردنی لانی کەمی نهێنی پارێزیی، ئەبوو دۆخی دەرەکیی و ناوخۆی ماڵەکە و پێکهاتەی خێزانەکە و پەیوەندییەکانی لەگەڵ خزمان و دەر و دراوسێ تاوتوێ بکەین.

بافی جەنگیز، کەپێشتر پۆلیس بوو و لەبەر کوردایەتی دەرکرابوو، ئەرکی گەڕان بەدوای ناونیشانی ئەوخێزانانەی گرتە ئەستۆ کەئەتوانن دالدەم بدەن. یەکەمجار چوومە

ماڵی سۆفی، کەخۆی و خێزانەکەی هیچ درێخییان نەکرد لەوەی بەخواردنە خۆشەکانیان شادمانم بکەن.

سۆفی،دوای ئەوەی لەکارەکەی،دەرگەوانی قوتابخانە، لابرابوو، ناچار بوو هەر کارێك بکات. لە وەرزی حەجدا ئەبووە رێنیشاندەری ئەو حاجیە کوردانەی لەتورکیاوە ئەهاتن و لەرێی دیمەشقەوە ئەچوونە مەکە. و لەم کارە هەندێك پارەی دەستئەکەوت.

هێشتاش بیرمە کەلەکار ئەگەڕایەوە،پارەکانی لەسەر مێزەکە هەڵئەڕشت و بەشادی و سەرکەوتنەوە ئەیوت:

-ئەمە داهاتی ئەمرۆمە، ئەبێتە خۆراك و میوەی تۆ!

سۆفی تەنیا پارەیەکی کەمی دەستئەکەوت. لەبەر ئەوەی من برێ پارەم پێبوو، زۆر جەختم ئەکرد پارەی بدەمێ، بەڵام هەرگیز قایل نەئەبوو:

-چۆن ئەبێت؟ ئاخر تۆ لەماڵی ئێمەیت.

سێ هەفتە لای بووم، پاشان باوکی عادل پێشوازیی کردم، دوای ئەویش عیزەت ئاغا کەهەموو خێزانەکەی کۆکردبووەوە بۆ پێشوازیم.

ئەو کوردانەی بوونە پەناگەم، هەموویان لەخێزانە زۆر هەژارەکان بوون و رەنجیان ئەدا بۆئەوەی هەردوو سەری مانگەکە پێکەوە گرێدەن. قوربانیی بەرچاویان ئەدا لەپێناو دابین کردنی ئاسایشم و پێشکەشکردنی خواردنی جۆراوجۆر و دەست و دڵکراوە، هەر کاتێکیش داوای بەشداریی خەرجییەکانم ئەکرد بەوەی برێك پارەیان بدەمێ، هەستیان بە شەرمەزاریی ئەکرد و لێم ئەپاڕانەوە تا دڵنیا بم کەئەوان وەکو کورد میوانداریی بەبەهایەکی پیرۆز ئەزانن. ئەی ئەوان هەر لەمنداڵییەوە فێری ئەوە نەبوون کەچۆن پێشوازیی میوان بکەن و خزمەتی بکەن و رێزی بگرن؟

ئەو سێ ماڵەی لێی مامەوە، پڕبوون لەمنداڵ، کەچی سەرەڕای چوونە دەرەوەیان، جا بۆ قوتابخانە یا بۆ یاریی کردن لەگەڵ هاوڕێکانیان، لەدەمی کەسیان دەرنەچوو

كە(میوانێکی شاراوە)یان هەیە،بەڵکو بەپێچەوانەوە هەمیشە ئامادەبوون هەرخزمەتێکم بکەن، ئینجا گۆرانیی و شیعریان بۆ ئەوتم بە کوردیی و عەرەبی.

هاوسەرەکەی باوکی عادل، زۆر حەزی لەئاژەڵ بوو، بەتایبەت پشیلە. دە دانەی هەبوو و توانیبووی کارێك بکات مریشك و ڕێوی و چەقەڵ بەوپەڕی ئاشتی و دۆستانە پێکەوە بژین.

یەکێك لەرۆژە جوانەکان کوڕە بچووکە نۆ ساڵەکەیان هاتەوەماڵەوە و پشیلەیەکی بچکۆلەی پێبوو، کە تووکێکی ئاوریشمیی درێژی مارۆنی هەبوو، زەرد و سپی تێکەڵاو. لەکۆڵانێکی دیمەشق دۆزیبوویەوە. کردمە باوەشم و کەوتمە یاریکردن لەگەڵی.

-گەر دۆخەکەم وانە ئەبوو، داوام ئەکرد بمدەیتێ.

دایکی عەدنان وتی:

-ئێ قەیچێکا، وابزانە هی خۆتە و بەئارەزووی خۆت ناوێکی لێبنێ. با لێرە بێت تا ئەو رۆژەی دۆخەکەت چاك ئەبێت.

بۆیە کەوتمە بیرکردنەوە لەناوێکی جوانی کوردی.

-ئەمڕۆ چ رۆژێکە.

منالێکیان وەڵامی دامەوە:

-هەینی.

منیش وەك ئەوەی شتێکی گرنگم دۆزیبێتەوە، هاوارم کرد:

-مادام ئێوارەی هەینییە، کەواتە پشیلەکە ناو ئەنێین (شیڤین).

دوای ئەوەی ناومان نا شیڤین، پشیلەکەیان خستە ژێر چاودێری منەوە و دوای چەند رۆژێك هێندە هۆگرم بووبوو کە ئەهاتە سەر سەرینەکەم. کەچی دوای هەفتەیەك سەیرم کرد لێم دوورئەکەوێتەوە و ناچاربووم چەند جارێك بانگی بکەم تا لێم نزیك بێتەوە،

بەشەویش نەئەهات بۆ ژوورەکەم، کەبەزۆریش ئەمبرد ئەکەوتە میاواندن. بۆیە سەیرم لەرەفتاری هات و لەوبارەیەوە پرسیارم لەدایکی عەدنان کرد، کەپێکەنێکی گاڵتەوە وتی:

-هۆکەی زۆرسادەیە.شیڤین بۆیە لێت دوورئەکەوێتەوە چونکە دایکێکم بۆدۆزیوەتەوە.

-ئەمە چۆن؟

-توانیم وابکەم یەکێك لەوپشیلانەی بەچکەیان هەیە،بیگرێتە خۆی و تێرشیری بداتێ، ئیتر ئەویش ئەو کاتەی پێخۆشە کە لەگەڵ (دایك) و (برا) و (خوشکەکان)یەتی.

ئەوژنە گەنمڕەنگ و تەمەنی ٤٠ساڵێك و پڕبوو لەئازایەتی و چاکخوازیی، ئەو باشییەشی لەپێشینانییەوە بۆ مابووەوە. کاتێك عوسمانییەکان سوریایان داگیرکرد، نەنکی یەکێك لەئامۆزاکانی دالّدەدا، کە کاربەدەستان بەدوایدا ئەگەڕان بەتۆمەتی کوشتنی ئەفسەرێك. دایکی عەدنان بەشانازییەوە نمونەکەی نەنکی باس ئەکرد و دووپاتی ئەکردەوە کە ئەویش ئامادەیە هەمان کار بکات.

هەموو ئەو خێزانانەی میواندارییان کردم، رەسەنایەتی و بەخشندەیی خۆیانیان پیشاندام،بەڵام دۆخی سوریا و چوونەپێشی رووداوەکان،ناچاریان کردم لەمیوانداریی حەساوەی دۆستانی کوردم هەڵێم و بەدوای پەناگەیەکدا بگەڕێم لەدەرەوەی سوریا، ئاخر ئەو وڵاتە شتێکی بۆ نەهێشتمەوە تا پێوەی پەیوەست بم.

پێش جێبەجێکردنی پلانەکەم، بیرم لەو هاوپۆلەی کۆنی زانکۆم، لە لۆزان کردەوە کەلەکابینەی نوێدا بووبووە وەزیری ئابووریی، کەمال حوسنی، هەڵگری بڕوانامەی دکتۆرا لەزانستەکاتی ئابووریدا و بەوە ناسرابوو کەبەعسییەکی رووناکبیریی سەنگین بوو و بڕوای بە دیمۆکراسی هەبوو و بانگەشەی سۆسیالیزمێکی مرۆڤانەی ئەکرد. لەچەندین دیدارێماندا لەدیمەشق و لەکاتی گفتوگۆکانماندا، تێگەیشتنێکی قووڵی پیشان ئەدا بۆ دۆزی کورد(لەسوریا هەروەك لەعێراقیش) و هیواخوازی براییەکی راستەقینەی نێوان هەردوو گەلی کورد و عەرەب بوو.

منیش کەبەمتمانە و دڵنیا بووم لەقسەکانی پێشووی، نامەیەکی پیرۆزباییم بۆنارد بەبۆنەی بەشداربوونی لەکابینەی حکومەتدا و تکام لێکرد بەقازانجی من کارێك بکات تا دەست لەبەرۆکم بەردەن. ماوەیەکی کورت دوای ئەوە، هەواڵگریی مۆری (سوور)یان دا لەدەرگەی نوسینگەکەم و یەکێك لەکارمەندەکانمیان دەستگیر کرد و هەوڵەکانیان بۆ دۆزینەوەی حەشارگەکەم چڕتر کردەوە.

دۆخەکە بۆ کوردی عێراقیش لەوە خۆشتر و باشتر نەبوو، چونکە ئەوانەی دوای کودەتاکەی ٨ ی شوباتی ١٩٦٣، بەسەرکردایەتیی ژەنەراڵ عەبدولسەلام عارف، دەسەڵاتیان لەبەغدا گرتە دەست، بەڵێنەکانیان سەبارەت بە ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستانی عێراق جێبەجێ نەکرد، بگرە کەوتنە ئامادەکاریی بۆ جەنگێکی کتوپڕ و دڕندانە دژی بارزانی و لایەنگرانی. زانیاریی ئەوەشم پێگەیشت کەحکومەتی نوێی بەعسییان لەسوریا هێزی زەمینی و ئاسمانی ئەنێرێتە عێراق بۆ بەشداریی شەڕی دژە کورد.

دوای مانەوەی چەند مانگەم لەخۆشاردنەوەدا ئیتر ئەبوو گەڕەکی کوردانی دیمەشق جێبێڵم، تا هەرچی زووە دەربازبم لەچنگی سورییەکان و رووبکەمە ئازادیی و ئاشتی، بۆنزیکترین(تاراوگە) بۆنمونە لوبنان. هاوڕێکانم شۆفێری تەنکەرێکیان ئەناسی کە بەردەوام لەسنوور ئەپەڕییەوە.دانوستاندن لەوبارەیەوە دەستی پێکرد و ئەنجامەکەی ئەوەبوو بەرەبەیانێك (باوکی ئەنوەر) کەخۆبەخشانە ئامادیی دەربڕیبوو بەتەنکەرەکەی بمبات تا حمس، بێداری کردمەوە و وتی:

-تەنکەرەکە ئامادەیە...ئەتوانین بڕۆین.

لوبنان

- هەڵاتن بۆ لوبنان
- ژیانی کوردان لەبەیروت
- ئەرکێکی راگەیاندن سەبارەت بەجەنگ لەکوردستانی عێراق لە میدیای لوبنانی و لیبراڵی و جیهانی
- گیران و زیندان لەبەیروت بەگوشاری حکومەتی عێراق
- دوورخستنەوە بۆ ئوردون و ڕادەست کردنەوەی سوریا

ڕۆژی ١٤ ی حوزەیرانی ١٩٦٣ بوو. دە ڕۆژ پێش ئەوە سوپای عێراق پەلامارەکەی بۆسەر کورد دەستپێکردبوو و پێیان وابوو لە دەرۆژدا هەموو شت تەواو ئەبێت، وەك ژەنەراڵ عەماش، وەزیری بەرگریی عێراق رایگەیاندبوو:

-ئەرکەکە تەنیا سەیرانێکە بۆ باکووری وڵات!

سەرکێشییەکەم بۆلوبنان بەهەوڵی کوردانی ئازا و قاچاخچیانی پسپۆڕی ئاودیوکردنی سورییەکان بۆ لوبنان، دەستی پێکرد.

قۆناخی یەکەم کە بردینییە حمس بێ گرفت تێپەڕی و کاتێك خاڵەکانی پشکنینی سەربازیی کە ٣٠ کیلۆمەتر لەدیمەشق دوور بوون تەنکەرەکەیان ئەبینی ئاماژەی تێپەڕبوونیان ئەدایێ. لەحمس لە ڕۆژنامەی بەعسدا لیستی نوێی رەشی نوێمان بینی بۆ کەسانی داواکراو و لەناویاندا زۆر لەناسیاوە کوردەکانمی تیابوو، کەهەندێکیان دەستگیر کرابوون و بردبوویانن بۆ زیندانی مەزە.

ڕۆژنامەکە هەواڵی(جەنگی سەرکەوتووانەی فلیقێنەری دژ بەمیلیشیاکانی کورد) و (جیاخوازانی نۆکەری ئیمپریالیزمی ئەمێریکا)ی بڵاوکردبووەوە.

بەپێی ڕۆژنامەی بەعس: هەر کەجەنگ تەواوبوو، نیشتمان فرۆشان قورسترین سزا ئەدرێن.

دیمەنی سروشتیی ئاماژەی هەژاریی و خەمۆکیی ئەدا، بەڵام تا لە بوکی-گۆشەیەکی ترنجاوی چەندکیلۆمەتریی خاکی لوبنانە کەرێگەی حمس بۆ لازقیەی پیا تێئەپەڕێت- نزیك ئەبووینەوە، ڕووەکەکان هەمەجۆر و باڵابەرز تر ئەبوون. بەلای راستدا (قەڵای کوردان)مان لێوە دیاربوو، تەم دەوری دابوو و ئەیڕوانییە دۆڵ و دەشتەکە(ئەو ناوەی لەکتێبەکانی مێژووی عەرەبدا لێنراوە).

لەدەروازەی (بوکی) خالّی پشکنینی سوریا دۆستانە مامەڵەیان کردین و کاتێك (ئەبو ئەنوەر)خەریکبوو ناسنامەکامانیان بداتێ ئاماژەی رۆشتنیان بۆکردین.

دوای چەند سەد مەترێك پاسەوانە فریشتەکەم لەبەردەم دوکانەکەی باوکی حەسەندا تەنکەرەکەی راگرت و بەهەراسانییەوە گەڕایەوە چونکە رێنیشاندەرەکان تا سەعات نۆ ناگەن، و وتی:

-نەفرەت....تا چاوەڕێین ئەتوانین لە(تەرتوس) نان بخۆین و خۆمان بشۆین. لەگەڵ مندا خەمی هیچت نەبێت.

لەبەردەم خالّی پشکنینی(بوکی)دا، چەندین ئۆتۆمبیل وەستابوون و بەوردی ئەیانپشکنین، تەنکەرەکە لەدوایانەوە وەستا و دلّم کەوتە پەلەپەل. لەدلّی خۆمدا وتم:

-خوابکات ناوم نەدرابێ بە بنکە سنوورییەکان.

لەساتەدا سەربازێکی پایەبەرز بەگەرمی چاکوچۆنی لەگەڵ باوکی ئەنوەر کرد و بێ گوێدانە ئەو هەموو ئۆتۆمبیلەی لەپێشەوە بوون، ئاماژەی تێپەڕینی دایە.

دوای بوکی، رێگەکە پێچاوپێچ و هەوراز بوو کە گەرمیی تەنکەرەکەی بەرز کردەوە. باوکی ئەنەوەر، لەناو ڤرەڤری ئۆتۆمبیلەکەدا هاواری کرد:

-دنیا زۆرگەرمە و هێشتا رێیەکی زۆرمان لەبەرە تابگەینە تەرتوس. چەند کیلۆمەترێك لەلاوە چێشتخانەیەك ئەزانم لەهەوای ئازاددا، کەمریشکە برژاوەکەیان بەناوبانگە. بەسروشتیی گەورەیان ئەکەن و گۆشتەکەی تازەیە. ئەڵێی چی نەچینە تەرتوس و یەکێك لەو مریشکە خۆماڵییە بچکۆلانە نۆش بکەین؟

-بۆنا، منیش پێم خۆشە. یەلاّ بابچین بۆ ئەوێ.

تەنکەرەکە بەلای راستدا لایدا و رێگەیەکی تەسکی گرتە بەر، و خستمییە بیری شاخە بەردین و پڕ دارمیوەکانی سەردەمی منالّی(مادن) و تاسوقی ئەوە بووم لەتەنکەرەکەوە خۆم هەلّدمە خوارەوە و لەناو گیاکەدا یاری بکەم بە دارەکاندا سەرکەوم.

چێشتخانەکە لەشوێنێکی بەهەشت ئاسادا بوو: ئاوێکی سازگار لەدۆڵێکدا، داپۆشراو بەبەردی شین باو و کەنارەکەشی لمێکی بلوری داپۆشیبوو. چێشتخانەکەش لە دەشتاییەکی کەناری رووبارەکەدا دروست کرابوو. بەڵام کەبینیم ژمارەیەکی زۆری ئەفسەر لەوێن، خەریك بوو هەڵێم. خێرا باوکی ئەنوەر هێوری کردمەوە:

-مەترسە بابە، ئەمانە لەو دەوروبەرەوە دێن بۆ نانخواردن وەك من و تۆ.سەیریان بکە، هەموو خێزانیی هاتوون و هەر ئاگایان لەئێمە نییە. لەگەڵ ئەوەش تا توشی گۆڵمەزێك نەبین، ئەچینە ئەو شوێنە کەهەر لەکەپر ئەچێت، لەقوڵایی چێشتخانەکەدا.

بارۆکەکان بەبەردەمماندا راوراوێنیان بوو بەدوای کوللە و زیندەوەری تردا لەکەناری چەمەکە، شاگردەکان دوایان کەوتن و دوانیان لێگرتن تا لەسەر خەڵووز بۆمان ببرژێنن.

باوکی ئەنوەر دەرفەتەکەی قۆستەوە و کەوتە گێڕانەوەی بەسەرهاتی خۆی و دەرکەوت لەکاتی جەنگی دووەمی جیهاندا، خۆبەخش بووە لە لەشکری عەرەبی ئوردون، کەبریتانیای مەزن پێکیهێنا و خستییە ژێر فەرماندەیی(کلوپ پاشا)ی ئەفسەری ئینگلیزەوە.

ئەولەشکرە زیاتر پێکهاتبوو لەرەوەندە عەرەبەکانی دڵسۆزی بنەماڵەی هاشمی، ئینجا چەرکەس و کورد و ئەرمەن. ئەو دەمە یەکێك بوو لەرێکخراوترین و بەدیسپلین ترین لەشکرەکانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و سەربازەکانی بە چاونەترسیی و خوێنڕێژیی و توندوتیژیی بەناوبانگ بوون.

باوکی ئەنوەر گێڕایەوە:

-خەڵك لەترسی ئێمە ئەلەرزین. لەبەر ئەوەی ئینگلیز لەئوردون(ئەو دەمە ئەودیو ئوردون) و فەلەستین فەرمانڕەوا بوون، بۆیە لەهەردوو وڵات سەربازگەمان هەبوو. لەفەلەستین و لای جولەکەکان، وەك(دێو)ی داستانەکان وابووین. تەنانەت رۆژێکیان کچێکی بلیت فرۆش لەیەکێك لەسینەماکان کەمنی بینی، سڵەمییەوە و خێرا پەنجەرەکەی داخست. تابەرپرسەکەی بەهەڵەداوان هات بۆ هێور کردنەوەی.

باوکی ئەنوەر بەپێکەنینەوە بەردەوام بوو:

-رۆژێکیان دووبارە چاوم بەو کچە گەنجە کەوتەوە، کەزۆر جوان بوو. بانگهێشتم کرد تاپێکەوە پێکێك بخۆینەوە. ئەزانیت بەترس و لەرزەوە چی لێ پرسیم؟ (ئایا راستە کە سەربازانی لەشکرەکەمان گۆشتی مرۆڤ ئەخۆن؟) بڕوای تەواوی بەمە هەبوو چونکە پڕوپاگەندەکان وایان ئەوت.

کات نزیکەی چواربوو، چێشتخانەکەمان جێهێشت، پاش سەعاتێك هێشتا رێنیشاندەرەکان نەگەیشتبوون، باوکی ئەنوەر پێش ئەوەی سەرلەنوێ بکەوێتەوەڕێ، سپاردمی بەباوکە حەسەن. بەڵام قایل نەبوو تەنانەت یەك فلسم لێوەربگرێت بەرامبەر ئەو هەموو پیاوەتییەی لەگەڵی کردبووم. بۆیە بەنیگایەکی خەمبارەوە سەیرم ئەکرد تا لەرێگە پێچاوپێچەکە ئاوابوو و ئاسودە بووم کە سەرنجمدا خاڵی پشکنینەکەی سوریا بۆ لێپرسینەوە راگیریان نەکرد. بۆیە بە دڵنیایی و ئارامی چووم بۆ دوکانەکەی باوکی حەسەن تا قاوەیەك بخۆمەوە.

دووکانەکەی باوکی حەسەن پێکهاتبوو لەژوورێکی گەورەی بێ رووکار، وەك گەنجینە بەکاری ئەهێنا و بەکارتۆنە پسکیت و کیسە شەکر و قاوە و ئارد هەڵچنرابوو. لە تاقە تاریکەکاندا ئامێری رادیۆ و تەلەفزیۆن ئەبینران. باوکی حەسەن توانیبووی دوو ئاپارتمانی لەسەر دروست بکات، یەکێکیان بۆخۆی و هاوسەرەکەی و ئەوی تریش بۆ حەسەنی کوڕی کە ماوەیەکی کەم لەوەوپێش هاوسەرگیریی کردبوو. و وێڕای بازرگانییە بچووکەکەیان، باوك و کوڕ کشتیشیان ئەکرد و کێڵگەکانیان کە گەنمەشامی و پەمو و توتنی تیاچێنرابوو، لەپشت ماڵەکەیانەوە بوو.

باوکی حەسەن کەتەمەنی هێشتا نەبووبووە پەنجا ساڵ حەزی ئەکرد رووخساری پیرانە دیاربێت، ئەمەش نەریتێکی باوە لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا، کە پێیان وایە پیریێتیی نیشانەی داناییە و قورسایی ئەبەخشێتە وشەکانی. ئەو هاوسۆزی کورد بوو و بێزی

لەبەعسییەکان ئەهاتەوە، رای وابوو کورد خەڵکێکی ئازا و راستگۆ و وەفادارن، بەڵام بەعسییەکان کەسانی دووڕوو و بەرژەوەندیی پەرستن. دڵنیا بوو کە کوردەکان دەرسێکی چاکی سوپا دائەدەن لەعێراق و هەموو رۆژێك نزای ئەکرد لەپێناوەدا.

کاتێك قسە دۆستانەکانی ختوکەی هەستمیان ئەدا، گوێمان لە دوو تەقینەوەی لەرزێنەر و هەژێنەر بوو.

باوکی حەسەن بەهێواشی لەسەر کورسییەکەی هەستا و پێی وتم:

-لێرە مەجولێ، ئەچم بزانم چی بوو.

دوای دە خولەکێك بەپێکەنینەوە هاتەوە:

-ئەوە حەسەن بوو بەتاپڕ تەقەی لەمارێکی زەبەلاح کردووە، کەخۆی ئاڵاندووە لەدارمێوی پشت ماڵەکەوە. ترساوە لەپەنجەرەکەوە بچێتە ئەو ژوورەی کوڕە سێ مانگەکەی لێ خەوتووە. مارەکە پارچەپارچە بووە. ئەگەر حەز ئەکەیت بچۆ سەیری بکە.

وەڵامم دایەوە:

-سوپاس، هەرچەندە خۆشم لەژیانمدا ماری زۆرم کوشتووە بەڵام دیمەنەکەی ناخم ئەلەرزێنێت. خۆ ئەگەر خەو بەمارەوە ببینم و نەیکوژم، رۆژی دواتر تووشی گرفتێك ئەبم. لەبەر ئەوەشی باوەڕم بەو ئەفسانانە هەیە کەلەبارەی مارەوەن، ئەوا کە کوڕەکەت دانەیەکی کوشتووە، مژدەیەکی خۆشە.

وردو وردە دووکانەکەی باوکی حەسەن بووە هۆڵێکی پێشوازیی و لەودەوروبەرەوە گوند نشینەکان ئەهاتن بۆ دەمەتەقێ و گفتوگۆ. پێئەچوو هەموویان هاوتەمەن بن و هەمان سمێڵی زلی شۆڕیان هەبوو و پۆشاکەکانیان لەیەك ئەچوو، هەروەك باوکی حەسەن، شەرواڵی رەش و ئەو کراسانەی لەکۆنە(کەلەئەمریکاوە هێنرابوو)بەنرخێکی هەرزان کڕیبوویانن لەکۆنەفرۆشە گەڕۆکەکانی بەیروت و تەڕابولس. هەروەك لەرووخساری خەمۆك و سەنگینیاندا دیاربوو پێشوەخت پیربوون.

حەسەن بەشانازییەوە کەوتە گێڕانەوەی دوورودرێژی قەبارەی زەبەلاحی نێچیرەکەی. لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاست وایە، کاتێك باس لەمار ئەکرێت، بەسەرهاتەکان کۆتایی نایە، ئاخر هەریەکەیان چیرۆکێکی لەوبارەیەوە هەیە. بەڵام ئەو ئێوارەیە بەوجۆرە نەبوو، دیاربوو خەڵکەکە گرفتێکی ئاڵۆزیان هەبوو لەبەر کەمئاویی کێڵگەکانیان، هەروەك ئەو دانەوێڵەیەی لەئوسترالیا و ئەمێریکاو کەنەداوە ئەهێنرا زۆر هەرزان ئەفرۆشرا و کاری کردبووە سەر فرۆشی ئەوان. ئەو نرخەشی بەڕێوەبەرێتیی توتن دایبابوو مایەی گاڵتەجاریی بوو. ناوچەکە پشتگوێ خرابوو، نە ڕێگەی هەبوو نەئامرازی هاتوچووی گونجاو، جگەلەوەش لەوکاتەوە سوریا خاڵی پشکنینی لەدەروازەکانی بوکی دانابوو، ئیتر بەدەگمەن ئەتبینی سوریەکان بوێرن لەبەردەم دووکانیاندا راوەستن بۆ کڕین و فرۆشتن، ئەمەش وایکرد زۆربەی دووکانە بچووکەکان دەرگاکانیان دابخەن.

کاربەدەستانی لوبنان هێندەی لەخەمی کۆکردنەوەی باجدا بوون هێندە بایەخی بەخەڵکەکە نەئەدا. کارمەندانیش بیریان تەنیا لای بەرتیل وەرگرتن بوو، ئەندامانی پەرلەمانیش بەڵێنەکانی کاتی هەڵبژاردنیان بیرچووبووەوە. لەبەرهەموو ئەمانە، گەنجان ناچاری کۆچکردن بوون، هەندێکیان بۆ جێگیربوون و نیشتەجێ بوون لە تەرابولس و بەیروت،ئەوانی تر روویانئەکردە ئەفریکا و کەنەدا، تەنانەت ئوسترالیاش.

حەزم ئەکرد چەندین سەعات دانیشم و گوێ لەدەردەڵی بێزراوەکانی لوبنان بگرم، بەڵام لەناکاو کیژۆڵەیەك لەسوچی دەرگەکەوە دەرکەوت تا هەواڵی گەیشتنی ڕێنیشاندەرەکانمان بداتێ. باوکی حەسەن هیوای سەفەرێکی شادی بۆخواستم و تەنیا پێنج لیرەی لوبنانیی لێوەرگرتم بەرامبەر میوانداریی و ناوبژیوانییەکەی. کوڕەکەی بردمییە ئەوبەر ڕێگەکە. لەوێ سەکنەکە، کەگەنجێکی بیست ساڵە بوو چاوەڕێی ئەکردین.

بەرێگەیەکی دژواری ناو باخەکاندا تێپەڕین و پیاوێکی بەخۆ، هێمنانە لەبەردەم ئۆتومبیلێکی مارسیدسدا چاوەڕێ بوو. حەسەن بردییە ئەو لاوە و داوای لێکرد ئاگای لێم

بێت. زۆر پێکەوە مانەوە و سەرنجام حەسەن گەڕایەوە و پێی وتم، لەسەر ١٥٠ لیرەی لوبنانیی رێکەوتوون تا بەیروت و هەرخۆم بەتەنیا لەگەڵی ئەبم. (تۆنی) کەناوی شۆفێرەکە بوو سوێندی خوارد کەکەسی تر جگە لەمن سوار ناکات بۆی ئەوەی لەرێگە تووشی کێشە نەبین. بەمەرجەکان قایل بووم و بەرەو بەیروت بەرێ کەوتین. بەڵام دوای دە کیلۆمەترێك لەشوێنێکی بەردەڵاندا، پیاوێك هاتە بەردەمان. شۆفێرەکە دابەزی قسەی لەگەڵ بکات و وتی:

-ئەوە برامە.

بەبیانووی کارێکی خێزانیی بەلای چەپدا لای داو رێگەیەکی دژواری گرتەبەر. ئۆتۆمبیلەکە لەگۆڕەپانی گوندێکدا وەستا، کەخانووەکانی پەرش و بڵاوبوون. شۆفێرەکە دابەزی و دوای ئەوەی بێخەمی کردم کەتەنیا چەند خولەکێکی پێئەچێت، لەتاریکییەکەدا ون بوو. دوای سەعاتێك لەگەڵ دوو پیاو و ژنێکی سەرتاپا رەش کە دوومناڵی لەباوەشدا بوو، گەڕایەوە. پێش ئەوەی هیچ گلەییەکی لێبکەم، تۆنی لێم نزیك کەوتەوە و بەنەرمی پێی وتم:

-نابێت لەو چاوەڕوانییە زۆرە تووڕە بیت، ناچاربووم چاوەڕێی ئەو هەژارانە بکەم کە دۆخەکەیان لەتۆ باشتر نییە و ئەبێت هەرچۆنێك بێت بگەنە تەرابولس. ئاساییە لەگەڵ خۆمان بیانبەین؟

-نا بەپێچەوانەوە، من ئامادەم کورسییەکەی خۆشم چۆڵ بکەم بۆهەر کەسێك بیەوێت لەدۆزەخەی سوریا دەرباز بێت.

تۆنی وتی:

-نا شتی وا نابێت، لانی کەم ئەمجارە. دڵنیابە جێگەکە تەنگ نابێت.

ئۆتۆمبیلەکە کەوتەوە رێ و لەخۆشی ئەو (راو)ە شەوانەیە، تۆنی کەوتە وتنەوەی گۆرانییە ناسکەکانی فەیروز و سەباح، ئەو دوو ئەستێرە گەورەیەی گۆرانی میللیی لوبنان.

لەیەکێك لە قۆناغەکاندا، شۆفێرەکە لای راستی گرتەبەر لەگەڵ ئەوەی زۆر سەخت و پێچاوپێچتر بوو، گوایە دڵنیابوو تووشی پیاوانی حکومەت نابێت، مارسیدسەکە بەدەنگێکی خرۆشان و بەهێز و سەختییەوە سەرکەوت و لەوشوێنەدا کەرێگەکە تەخت ئەبێتەوە، لایتی ئۆتۆمبیلێکمان بینی بەرەو ڕوومان ئەهات. تۆنی لایتەکانی کوژانەوە و لایدایە قەراخی رێگەکە. ئۆتۆمبیلەکەی تر کەفول لایتی داگیرساندبوو بەهێواشی لێمان نزیك بووەوە.

-سەیرە ئاخۆ کێ بن؟!

تۆنی بێ ئەوەی خۆی تێکبدات وەڵامی دایەوە:

-پێم وایە ژەندرمەن.

لەکاتێکدا خۆم لەزیندان و گرتندا ئەبینی، پرسیم:

-ئەی چی بکەین ئەگەر بەڕاست ژەندرمەبن؟

-خۆراگربە و هیچ وەڵامی پرسیارەکانیان مەدەرەوە، ئەزانم چۆن قسەیان لەگەڵ بکەم، کارەکە بەدڵی خۆمان ئەبێت. بڕوام پێبکە.

دوای چەند ساتێك ئۆتۆمبیلێکی جیپ بەرامبەرمان راوەستا و چوار ژەندرمەی لێ دابەزین. تۆنی خێرا چوو بۆلایان و بەگەرمی سڵاوی لێکردن و توانی رایانکێشێتە ئەوبەری رێگەکە تا مامەڵەیان لەگەڵ بکات.

سەرجەنتەکەیان وتی:

-٥٠ لیرەمان بدەنێ و بڕۆن. نە هیچمان بینیوە و نەهیچمان بیستووە.

تۆنی وەڵامی دانەوە:

-نا بیست لیرە. هەریەکەتان پێنج لیرە.

لەم مامەڵەیەدا بوون کەیەکێك لەژەندرمەکان لەئۆتۆمبیلەکەمان نزیك بووە و بەجدییەوە داوای ناسنامەی لێکردین، و ئەوەی لەتەنیشتمەوە دانیشتبوو، خۆی پێنەگیرا و وتی:

-من سوریم و ڕۆژنامەنووسم.

-ئێ ئێ! سوریت و ڕۆژنامەنووسیشیت! بۆیە هاتوون بۆ ئێرە، تا ناوبانگی وڵاتەکەمان بزڕێنن لەڕۆژنامەکانی سوریادا!

ڕۆژنامەنووسەکە گەنجەکە ویستی تۆمەتەکەی بۆ ڕاست بکاتەوە بۆیە بەپەلە وتی:

-نە بابە! لەراستیدا ئیتر ناتوانم لەسوریا بژیم و هاتووم لەلوبنان بەدوای کارێکدا بگەڕێم.

-ئێ وایە، هاتوویت ململانێی ڕۆژنامەنوسەکانمان بکەیت، لەکاتێکدا خۆمان بەدەست بێکارییەوە گرفتارین.

گەنجەکە وەڵامی دایەوە:

-ئەگەر لەڕۆژنامەنوسیشدا کارم دەست نەکەوێت، هەر کارێك بێت ئەیکەم، تەنانەت شاگرد چایچی و بۆیاخچی پێڵاویش بێت. ئەتوانین لەسایەی ئەو ئازادییەی وڵاتەکەتان و ئەو سەرمایەیەی وڵاتانی عەرەب لەوێ وەبەریان هێناوە، هەرچۆنێك بێت بیگوزەرێنین.

-باشە بزانین چۆن ئەبێت!

ئینجا ژەندەرمەکە رووی کردە من تا لێمبپرسێت کارم چییە.

منیش بەپێی ئامۆژگارییەکانی تۆنی، بێدەنگ بووم. بەڵام سەرسەختییەکەم وای لەژەندەرمەکە کرد، فرمانم پێبکات ئەو جانتا بچووکەی بەرپێم بکەمەوە و کەوتە وردبوونەوە لەشتەکانی ناوی. لەوکاتەدا تۆنی بەشادییەوە گەڕایەوە. ڕێکەوتین، پارەی خۆماندا و ئێستا بەڕێئەکەوین.

بەڵام ئەو ڕێگەیەی مابوو لەپێشماندا بێ گرێ و گۆڵ نەبوو. بەپێچەوانەوە ناچار بووین چەند جارێك لەئۆتۆمبیلەکە دابەزین و بەڕێنمایی سەکنەکە بەپێ بەڕێگەی پێچاوپێچ و سەخت و درێژدا تێپەڕین. تەنیا شۆفێر و ژنەکە و منداڵەکان لەئۆتۆمبیلەکەدا ئەمانەوە، و هەر کەلەخاڵەکانی پشکنین ئەوەستان ژنەکە ئەیوت لوبنانییە، چونکە ئەو سەردەمە ژنانی لوبنانیی ناچار نەبوون ناسنامە هەڵگرن یاوێنەی لێبدەن.

سەرکەوتنی دوا لاڕێ کەئەبوو بەدەوری بنکەیەکی ژەندرمەدا بسوڕێینەوە سەخت و درێژ بوو بەناو ئەو دارمێوانەدا کەدیواری بەرزی تەختەیان بۆکرابوو. سەکنەکە دەیان جار ئەو ڕێگەیەی بڕیبوو و شارەزای ناوچەکە بوو و بێ گرفت تێپەڕ ئەبوو و دوو ڕێبوارەکەی تر لەنزیکەوە دوای ئەکەوتن، بەڵام من چونکە دوو مانگ لە گەڕەکی کوردان هیچ نەجولابووم، قاچەکانم خاوبووبوونەوە و بەدوامدا نەئەهاتن بەتایبەت لەسەرکەوتندا. خەریك بووم بەدیوارێکدا هەڵئەزنام کەبەردێکی گەورە لەژێر دەستم خزا و دای بەقاچی ڕاستمدا و برینداری کرد. برینەکە قوڵ بوو، بۆیە ماوەیەکی زۆر لەبن دیوارەکەدا مامەوە بەبێ جوڵە. پاشان کەگوێم لەدەنگی پێی هاوڕێکانم نەما، زۆرم هەوڵدا تا پێیان بگەمەوە بەڵام نەمتوانی و لەناو مێوەکاندا تەنیا مامەوە، بۆیە ناچاربووم هاواربکەم کەفریام بکەون.

سەکنەکە بەتووڕەییەوە قیژاندی بەسەرمدا:

-چییە وا ئەقیژێنیت؟ ئەتەوێت باخەوانەکان پێمان بزانن و بمانگرن؟

-ئاخر ناتوانم ڕێبکەم. سەیری قاچم بکەن.

قیژاندی بەسەرمدا:

-خوای ئەکرد تووشی تیراوێ ئەبوویت. ڕێبکەوە ئەگینا لێرە جێت ئەهێڵم و ئەڕۆم.

-بەڵام ناتوانم بڕۆم. لێرە جێمبهێڵن و بڕۆن.

-دەستم بگرە، یارمەتیت ئەدەم تا خێراتر ڕێبکەیت.

تا ئەو چەند سەد مەترەمان بڕی کە ئەیگەیاندنە ئۆتۆمبیلەکە، قاچە ئاوساوەکەم تا مردن ئازاری دام، بەڵام خۆشبەختانە دوای ئەو هەڵگژانەی هەرگیز لەبیرم ناچێتەوە، ئیتر ناچار نەبووین تا تەرابولس لەئۆتۆمبیلەکە دابەزین، کەبەرێیەکی لابەلادا گەیشتین و هاوسەفەرەکانم لەچاو تروکانێکدا لەبەرچاو ون بوون.

دوای وچانێکی کورت، هێندەی بەنزینمان کردە ئۆتۆمبیلەکەوە، تەکسییەکە کەوتە ڕێ بەرەو بەیروت. لەنزیك بەیروت دوو ژەندرمە ئاماژەی وەستانیان بۆکردین. جەستەم لەرزی و بیرم لەوە ئەکردەوە، واگەیشتینە ئامانج، ئیتر چۆن ئەبێت ئێستا بمانگرن؟

-ئەچن بۆ بەیروت؟

شۆفێرەکەمان وەڵامی دانەوە:

-بەڵێ.

-کەواتە ئەتوانن سوارمان بکەن. چونکە جێتان هەیە.

تۆنی دوای ئەوەی لەتفەنگەکانی شانیان ورد بووەوە، وتی:

-سەرچاو، فەرموو سەرکەون!

بەم شێوەیە دوو ژەندرمەی لوبنانی سواری هەمان ئۆتۆمبیل بوون کە لەناو لوبناندا بەقاچاخ کوردێکی سوریای هەڵگرتبوو. لەبەر ئەوەی تەنیا شۆفێرەکە قسەی لەگەڵ ئەکردن، سەرجەنتەکە کەمێك گومانی لەمن کرد، بۆیە بەزاراوەیەکی خاوی بەیروتی رایچڵەکاندین:

-هیوادارم هەمووتان لوبنانی بن.

شۆفێرەکە بەدڵنیایی و توند وەڵامی دایەوە:

-بێگومان، هەموومان لوبنانین!

دەرکەوت بونی ژەندرمەکان سودبەخش بوو، چونکە نزیکی بەیروت پۆلیس ئۆتۆمبیلەکەمانی راگرت. یەکێکیان تێی خوڕین:

-ناسنامەکانتان دەربهێنن.

لەگەڵ ئەوەش نیگەرانیمان زۆری نەخایاند و سەرجەنتەکە خێرا لەناو ئۆتۆمبیلەکەوە بەڕوویدا هەڵشاخا:

-پێویست ناکات. پێشتر پشکنیومانن.

پۆلیسەکە داوای لێبووردنی کرد و رێی داین تێپەڕین.

بەڵام هێشتا کۆسپمان لەرێدا مابوو. پێش چوونە ناو بەیروت، هێندەی نەمابوو بکەوینە خاڵێکی پشکنینی سەربازییەوە، بەڵام تۆنی هەرزوو پێچی کردەوە و وەستا و داوای لە دوو ژەندرمەکە کرد دابەزن.

لێیان پرسی:

ئاخر بۆچی؟

شۆفێرەکە بیانوویەکی دۆزییەوە:

-چونکە بیرم کەوتەوە کەئەبێت لەڕێی سەرەوە بڕۆم نەك لەڕێی بەندەرەوە.

دوو ژەندرمەکە بەشێوەیەکی ئۆتۆماتیکی دابەزین و تا تێپەڕین تەماشایان کردین. کات نزیکەی ٢ی شەو بوو کە تۆنی لە گۆڕەپانی تۆپەکان دایبەزاندم. بێگومان چونکە بەقاچاخ هاتبووم نەمئەتوانی بچمە ئوتێل، بۆیە تاکسییەکم گرت بۆ زاروب-عیتون لە(گەڕەکی کەرکونی دورزییەکان)، کەئەمزانی پوورە زوهرە بەسۆز و خۆشەویستی دایکێك بۆ کوڕەکەی پێشوازیم ئەکات.

کات نزیکەی سێی شەو بوو لەدەرگەمدا. دوای ئەوەی گوێی لەدەنگی دەرگەکە بوو بەسەختی لەجێگەکەی هەستا و بەهەنگاوی قورس هاتە بەردەگە و بەعەرەبی و بەدەنگێکی توند پرسی:

-کێیە ئەوە؟

وەڵامم دایەوە:

-میوانێکی نائاسایی.

هەر کەبینی ئەشەڵم هەراسان بوو:

-چیت بەسەرهاتووە؟ ئەبینم ناتوانیت بەپێوە بوەستیت. نەخۆشیت یا تەقەیان لێکردوویت؟ پێم بڵێ چی روویداوە.

لەبەر ئەوەی ئەستەم بوو پوورە زوهرە ماوەیەکی زۆر بەپێوە بوەستێ،بەشیرەی برازای بێدارکردەوە،کەهەرچەند تەمەنی هەر نۆ ساڵێك ئەبوو بەڵام راهاتبوو لەیارمەتیدانی پوورە نەخۆشەکەی. خێرا تەشتێك ئاوی گەرمی هێنا ،منیش کەوتمە خاوێنکردنەوەی برینەکەم. دوای دە رۆژ لەوە، ئەمتوانی بەناوشاردا بگەڕێم و سەردانی ئەو هاوڕێیانەم بکەم کە

متمانەم پێیان هەبوو. ئەبوو وریابم لەپەیوەندیی و هاتوچۆکانمدا، بەبێ ئەو کارتە پەمەییەی ئاسایشی لوبنان ئەیدایە ئەو سوریانەی بەفەرمیی ئەهاتنە لوبنانەوە. جگە لەوەش دوای ئەوکودەتا شکستخواردووەی شەوی سەرساڵی ١٩٦٢ روویدا، کاربەدەستانی لوبنان زیاتر چاوکراوەبوون و جاری واهەبوو بەڕۆژ، هێزکانی تایبەت کە بە (لیوای ١٦) ناسرابوون، پشکنینیان ئەکرد و داوای ناسنامەیان ئەکرد، بۆیە بەدەستهێنانی کارتی پەمەیی پێویست بوو.

یەکێك لەکوردانی سوریا کە ئەندامی پارتی کۆمۆنیستی سوریا بوو، و بەهەمان دۆخی هەڵاتنی مندا تێپەڕیبوو، توانیبووی بەیارمەتی پارتی کۆمۆنیستی لوبنان ئەو بەڵگەنامەیە بەدەست بهێنێت،هاوکاریی کردم تامنیش وەریبگرم، دوای هەفتەیەك ئیتر ترسم نەبوو لەهاتوچۆی ئازادانەی ناو بەیروت و هەموو لوبنان، جگە لەسنووری باشوور، بۆیە ئەمتوانی لەناوەندەکانی کوردی بەیروت نزیك ببمەوە.

ئەو سەردەمە کۆمەڵگەیەکی گەورەی کورد لەلوبنان ئەژیا کە لەجەنگی یەکەمی جیهانەوە وردە وردە ژمارەیان زۆر ئەبوو، تا لەسەرەتای رووداوەکانی ١٩٧٥ دا گەیشتبووە ١٠٠٠٠٠ کەس. ٩٥٪ی کوردەکانی بەیروت لەهەرێمی ماردینی کوردستانی تورکیاوە هاتبوون. چەندین هۆی ئابووریی و سیاسیی ناچاری کردبوون کۆچ بکەن. حکومەتە یەك لەدوای یەکەکانی تورکیا تا ساڵی ١٩٢٥ نەیاتوانیبوو کۆنترۆڵی ناوچەکە بکەن و سەربازگیریی تیا بکەن. بەڵام دوای سەرکوتکردنی راپەڕینەکەی ساڵی ١٩٢٥ی کورد،ئەوناوچەیەش کەوتە ژێر دەسەڵاتی مستەفا کەمال. ئەمەش زۆر لەگەنجانی ناوچەکەی ناچارکرد کۆچ بکەن بۆ دەرباز بوون لە سەربازگیری وڵاتێك کە زمانەکەشیان نەئەزانی،جگەلەوەش ئەو کارەساتە ئابوورییەی بەرۆکی گرتن هانیدان بێ دوودڵیی بڕیاری کۆچ بدەن: نەخۆشی فیلۆکسیرا(ئەسپێی رووەك) لەمێوستانەکانی داو بەشێکی زۆری خەڵکەکەی لەبژێوی بێبەش کرد.

سەرەنجام هۆکاری کۆمەڵایەتیشی هاتەسەر و خێڵی عمێریی کەخێڵی سەرەکی نیشتەجێی ناوچەکە بوو بەسەر دوو پارتی ڕکەبەردا دابەش بوو، مەحمودکییەکان (لایەنگرانی مەحمود) و عوسمانکییەکان(لایەنگری عوسمان)، و زۆرجار بەهۆی زۆر سادە ناکۆکیی دروست ئەبوو و شەڕی خوێناویی هەڵئەگیرسا کەبریندار و تەنانەت کوژراویشی لێئەکەوتەوە.

پێش دەسەڵاتی راستەقینەی تورك، دانایانی هەردوولا ئەیانتوانی ئاشتیان بکەنەوە و قەسابخانەکە راگرن، و ئاگربەست راگەێنن تا بەپێی توانا زامدارەکان چارەسەر بکەن و هیچیان نەئەزانی سەبارەت بەسەربازیی تورکیا و بیرۆکراسیی پۆلیس و زیندان، بەڵام کاتێك ئەو ئامێرە قورسە کەوتە کار، سەدان خێزان سەرکێشییان هەڵبژارد بۆ گەڕان بەدوای گوزەراندا لەدەرەوە، تەنانەت ئەگەر پڕیش بێت لەکۆسپ و تەگەرە، چونکە سوکایەتییەکەی کەمتر بوو لە دەزگای (لێکۆڵینەوەی تاوانەکانی تورك).

لەگەڵ ئەوەش ژیانی کوردانی کۆچبەر لەبەیروت بەهیچ شێوەیەك ئاسان نەبوو، چونکە وێڕای ئەوەی زۆرینەیان مەرجەکانی وەرگرتنی رەگەزنامەی لوبنانیان تیابوو، بەڵام تەنیا دابوویانە چەند دەهەزارکەسێك و داواکانی تر بەهۆی ئاینەکەیانەوە هەڵپەسێردران. دانی رەگەزنامە بەکوردانی موسڵمان ئەبووە هۆی تێکدانی هاوسەنگیی نێوان ئاین و ئاینزاکان بەزیانی کریستیانەکانی لوبنان، بۆیە هەزاران منداڵی کورد لەقوتابخانە حکومییەکان بێبەشکران و مافی چارەسەریان نەبوو لەنەخۆشخانەکانی حکومەت.

چەند کەسایەتییەکی ناوداری لوبنان هەوڵیاندا ئەو ستەمە راست بکەنەوە، لەوانەش کەمال جونبەڵاتی وەزیری ناوخۆی ئەو دەمە، بەڵام کە زانی ناتوانێت کەلەڕەقیی ناوەندە راستڕەوەکانی کریستیان کەئەو کات دەسەڵاتدار و بەهێزبوون لەبەیروت نەرم بکات، بڕیاریدا بەڵگەنامەی تایبەت بداتە ئەو کوردانەی بێبەش بوون لەبەڵگەنامە نیشتمانییەکان، تابتوانن ئازادانە لەلوبنان نیشتەجێ بن و کاربکەن.

ورده ورده پەیوەندیم لەگەڵ کوردانی نیشتمانپەروەر پەیداکردەوە بەتایبەت ئەوانەیان کەرەگەزنامەی لوبنانییان هەبوو و هانمدان بۆ دامەزراندنی کۆمەڵەیەکی خێرخوازیی کوردیی کەتوانای هەبێت چالاکیی رووناکبیریی و وەرزشی ئەنجام بدات. ئەم کارە بەپشتیوانیی کەمال جونبەلاَت ئەنجامدرا و دوای ماوەیەکی کەم، کوردەکان لەهەموو لایەکەوە روویانکردە ناوەندی کۆمەلاَیەتیی و پزیشکیی و رووناکبیریی و وەرزشیی کوردی، و سەرەڕای ناکۆکیی نێوان مەحمودکی و عوسمانکییەکان، بەلاَم هەمووان پابەندی گەشەپێدانی بوون. لای خۆمەوە و بۆئەوەی نەبمە جێ سەرنج، هەرگیز سەردانی ناوەندەکەم نەکرد و هەر لەدوورەوە و بەبایەخێکی تایبەتەوە چاودێریی چالاکییەکانیم ئەکرد، وخانوویەکیان لەشوێنێکی تر دابین کرد تا وانەی کوردی تیابلێمەوە.

سەرەڕای جێگیربوونم لەبەیروت بەلاَم چاودێریی پێشهاتەکانی کوردستانم ئەکرد. هەندێك کەسێتی کوردی عێراق، نیشتەجێی پایتەختی لوبنان، ئۆپۆزسیۆنی رژێمی بەغدا و هاوسۆزی بزوتنەوەی میلليی کورد، لەنزیکەوە چاودێری دۆخی عێراقیان ئەکرد و ئەیانتوانی ئاگادارم بکەنەوە لەرووداوە سیاسیی و سەربازییەکان. ئەو زانیارییە نهێنیانەی لای ئەو سیاسەتکارە دێرینانەبوو، هاوشێوەی ئەوەبوو کەنوێنەرانی بارزانی لەکاتی تێپەڕبوونیان بەبەیروتدا بلاَویان ئەکردەوە و پێچەوانەی ئەو هەوالاَنە بوو کە بەهەڕاوزەناوە هەندێك رۆژنامەنوسی وابەستە بەبەغدا لەبەیروت بلاَویانئەکردەوە.

راستییەکەی سوپا عەرەبییەکانی سەرکەوتوو لە دەشتەکاندا، رووبەڕووی بەرگرییەکی توند ئەبووەوە لەچیاکاندا و زیانی قورسی بەرئەکەوت و داوای یارمەتی لەبەعسی سوریا ئەکرد. کاتێکیش کاربەدەستانی بەغدا هەستیان بەمەترسی کرد، داوای هاوکارییان لەتورکیا و ئێران کرد بۆشەڕی دژی (دوژمنی هاوبەشیان) و ئەفسەرانی تورك و فارس نێردرانە کەرکوك بۆ لێکۆڵینەوەی پلانێکی جەنگیی هاوبەش بۆشەڕی دژ بە(یاخیبووانی باکووری عێراق).

هێنده بەس بوو سەیری ئەو گەورە رۆژنامانەی لوبنان بکەیت کە سەربەخۆیی خۆیان پاراستبوو، تادیمەنی راستەقینەی دۆخی عێراق بۆ رای گشتیی لوبنان و عەرەب روون ببێتەوە. هەوڵێکی زۆرمدا تا سەرنوسەرانی رۆژنامەکانی(ئەلحەیات و نەهار و زمان حاڵ و لۆرینتی بەیانیان و ئێواران) قایل بکەم و بەڵێنیان لێوەرگرم ئەو هەواڵانە بلاوبکەنەوە کە ئەیاندەمێ و وتاری بەپێز لەبارەی کێشەی کوردەوە بنوسن.

(عەرەب، ژیان و زمان و کەلتووری ئەمرۆیان،قەرزاری سەلاحەدینی کوردن و پشتگوێ خستنی ئەو راستییە، واتە بێئاگایی تەواو لەمێژوو و ئەو خزمەتانەی گەلی کوردی پاڵەوان پێشکەشیان کردووین. کاتێك پارتی بەعس خەڵك دژی کورد هان ئەدات، ئەوا دژی مێژووی عەرەب ئەوەستێت و ئەو برایەتییە مەزنە تێك ئەدات کە ئەو گەلە سەرەبەرزە لەهەمووساتە یەکلاکەرەوەکانی مێژوومماندا بۆیان دەربڕیوین).

ئەمە وتارێکی مێژوونوسی بەناوبانگی عەرەب (سەلاحەدین مونجد) بوو لەرۆژنامەی حەیاتدا.

رۆژنامەی زمانحاڵێش کەوتە لەقاودانی ئایدۆلۆژیای فاشییانەی پارتی بەعس و داوای نەرمیی و دیمۆکراسیی لێئەکرد. رۆژنامەی لۆرێنتیش لای خۆیەوە راپۆرتێکی درێژی بلاوکردەوە کە بەنازناوێکەوە بۆم ناردبوون، لەوەلامی وتارێکی پڕهەڵەی سەرنوسەرەکەیان. پەیوەندیشم کرد بەئاژانسە جیهانییەکان و پەیامنێرانی رادیۆ و تەلەفزیۆنەکانی ئەوروپا و ئەمێریکاوە.

وردەوردە هەواڵی راستی پێشهاتەکانی کوردستان بەرێکوپێکی لەبەیروتەوە ئەچووە دەر وخەیاڵپلاو و هەڵبەستەکانی حکومەت رسوا ئەبوون،کورد لەسەر زەوی بەرگرییان ئەکرد لەلەشکری هەردوو هاوپەیمانی عێراق و سوریای چەکدار بەفڕۆکە و تانك و تۆپ و بۆمبی ناپاڵم.

عێراق کەخۆی بەسەرکەوتنەکانییەوە بائەدا هەولێکی زۆری دا بۆکڕینی ڕۆژنامە سەربەخۆکانی لوبنان، یا جلەوکردنی توندڕەوەکانیان، بەلآم هەرنەیانتوانی زانیارییە بابەتییەکان سەبارەت بەکوردستانی عێراق پەردەپۆش بکەن. پاش ماوەیەکی کورت بالیۆزی عێراق لەبەیروت توانی ناوی ئەو کەسە ئاشکرا بکات کەهەوالی ورد و بەلگەداری عێراق ئەداتە میدیای لوبنانی و جیهانی، و بەدەست تێکەل کردن لەگەل بەڕێوەبەری ئاسایشی لوبنان پیلانێکیان دانا بۆ دەستگیرکردنم و بەبێ ئاگادارییی (پییێر جمەیل) کەئەودەمە وەزیری کاروباری ناوخۆ بوو، پیلانەکەیان جێبەجێ کرد.

لەدیدارێکی نێوانماندا، جمەیل پێی وتم:

-چاك لەنەهامەتییەکەتان تێئەگەم. ئاخر دۆخی ئێوەش بەجۆرێك، لەدۆخی ئێمە، مارۆنییەکانی لوبنان، ئەچێت. شۆڤینییەکانی عەرەب ئەیانەوێت خۆمان تەواو وەك ئەوان بەعەرەب دابنێین هەر لەبەرئەوەی بەعەرەبی قسە ئەکەین. راستە بەعەرەبی ئەدوێین بەلآم بەوە نابینە عەرەب، چونکە ئێمە مێژوویەکی تر و کەلتوورێکی تر و شێوازێکی جیاوازمان هەیە لەبیرکردنەوە و کارکردن و خەون بینیندا. شێوازێکی تەواو جیاواز لەشێوازی ئەوان. تائەوکاتەشی بەڕێزەوە رەچاوی تایبەتمەندییەکانمان نەکەن، ئێمەش بەردەوام لێیان هۆشیارئەبین.

سەرلەبەیانی رۆژی ١٥ ی شوباتی ١٩٦٦، سێ پیاوی ئاسایشی لوبنان لەبەردەم دەرگەی مالی پورە زوهرەدا وەستابوون.بە بەشیرەیان وت، کەدەرگەی لێکردنەوە:

-ئەمانەوێت لەگەل نورەدین زازا قسە بکەین.

بەبێ ئەوەی چاوەڕێی (بەخێربێن و فەرموو) بن، ملیان نا بەرەو ئەو هۆلەی ژوورەکەی من بەسەریدا ئەڕوانێت و سەرۆکەکەیان هاتە پێشەوە:

-دکتۆر زازا؟ ئێمە ئاسایشی لوبنانین، ئەوەش ناسنامەکەم. فرمانم پێیە لەگەل خۆمان بتبەین بۆ لێکۆلینەوە.

-مەبەستت کام لێکۆڵینەوەیە؟
-مەترسە شتێکی وانییە و تەنیا چەند پرسیارێکە.
-لەبەرئەوەی لەگەڵ راپێچ کردن و(چەند پرسیارێك)راهاتووم، کەواتە رێمبدەن تەلەفۆن بکەم بۆ پارێزەرێك تا بەرگریی لەمافەکانم بکات.
سەرۆکەکەیان لەگەڵ ئەوەی ئامۆژگاریی کردم خێرا خۆم بپێچمەوە و هەوڵی دەرباز بوون نەدەم، وەڵامی دامەوە:
-بەڵێنت ئەدەمێ، ئەگەر پێویستی کرد، لای ئێمە ئەو کارەبکەیت.
ماڵی پوورە زوهرە تەنیا یەك قات بوو و چەندین پەنجەرەی تیابوو کەئەیڕوانییە سەر باخچەکە و هانی راکردنی ئەدا. بەڵام تەنیا چەند ساتێك ئەو بیرە هاتە مێشکم و لەبەرئەوەی نەمئەزانی چیم لێئەکەن، دوودڵ بووم لەوەی خۆم توشی سەرکێشییەکی بێسود بکەم.
خەریك بوو لەگەڵ پاسەوانەکانم لەماڵەکە دەرچین، پورە زوهرە بەکوردی پێی وتم چی لەکتێب و نامەکانم بکات. توانیم تێی بگەێنم کەلای دراوسێکان بیشارێتەوە.
دوای بیست خولەك لەیەکێك لەژوورەکانی بارەگەی ئاسایشی لوبنان خۆم بینییەوە. سەعاتێك زیاتری پێنەچوو بردمیانەوە بۆماڵەوە. ئاخر بەڕێوەبەرێتیی ئاسایش پێویستی بەبەڵگە هەبوو تا بەندم بکات و بمداتە دادگە، بۆیە هاتبوون ماڵەکەم بپشکنن. ئەترسام پورە زوهرە فریای ئەوە نەکەوتبێت هەموو بەڵگە ترسناکەکان بشارێتەوە. خواخوام بوو لەڕێگە توشی رووداوێکی لەناکاو یا پەککەوتن ببین و درەنگ بگەینە ماڵی پورێ، بەڵام مەخابن هیچ موعجیزەیەك رووینەدا. لەگەڵ ئەوەش کاتێك چووینە ژوورەکەم یەکسەر سەرنجی ئەوەمدا کە کارتۆنە کتێبەکانی سەر دۆڵابەکە و بەڵگەنامەکانی تریش نەماون. کەچی هەر سێ پۆلیسەکە بەپەلە کەوتنە کردنەوەی دۆڵابەکە و راکێشانی چەکمەجەکان و تەنانەت ژێر جێگە و ژێر فەرشەکەش گەڕان. بەڵام بێسود بوو چونکە پێشتر و بەوردی

هەموو شوێنێکیان پاك کردبووەوە. دواى نیو سەعات پشکنین بەنائومێدیی بردیانمەوە بۆ ئاسایش.

بردمیانە ژووری (عومەر نوێری)سەرۆکی کۆمیسەرەکان، کە بەدژایەتی کردنی توندی کوردانی بەیروت ناسرابوو. هەموو جارێك کەیەکێك لەکرێکارە گەنجەکوردەکانی ئەگرت و لێیئەدان یا ئەشکەنجەی ئەدان بەگومانی کوردپەروەریی، لەخۆشیدا هەردوو دەستی لەیەك ئەخشاند. هەر ئەم موسڵمانە سونەیەش بوو کەشەڕی زۆری کرد، تا ڕێنەدات، کەمال جونبەلات مۆڵەت بداتە کوردەکان بۆکردنەوەی ناوەندی کۆمەڵایەتیی و کەلتووریی. ئەو زەلامەبوو کە بە ناوچاوانێکی گرژ و هەڕەشەوە پێشوازیکردم:

-بۆ سەردانی ڕۆژنامەکانی لوبنان و ئاژانسە بێگانەکانت کردووە تا پەیوەندیی دۆستانەی لوبنان و عێراق تێکبدەیت؟ لەسایەی جەنابتەوە حکومەتی عێراق لەهاوولاتیانی خۆی قەدەغە کردووە کە لوبنان وەك ولاتێکی گەشتیاریی هەڵبژێرن.

وەڵامم دایەوە:

-ئەگەر ڕۆژێك عێراق بڕیارێکی وابدات، ئەوا بەهۆی ئەو جەنگەوەیە کەدژی کورد بەرپای کردووە. بێگومان ئەو جەنگەش بەهاکەی گرانە و لەرۆژانی داهاتوودا، وێڕای داهاتی خەیاڵیی نەوتی کورد، گەنجینەکانی عێراق بەتەواویی بەتاڵ ئەبێت. بۆیە لەبەرژەوەندیی لوبنانە ئەو شەڕە بوەستێت و سەرەنجام عێراق دان بەئۆتۆنۆمیدا بنێت، ئەو مافە هەژارانەیەی کورد داوای ئەکات.

نوێری بەتووڕەییەوە وەڵامی دایەوە:

-وەك بێگانەیەك بۆت نییە دەست وەردەیتە سیاسەتی لوبنانەوە. کەچی تۆ لەنوسینگەکەی منیشدا ئەوە ئەکەیت! ئەمە ناماقوڵە و لەمەودوا لەوڵاتی خۆماندا ڕێی ئەوەت پێنادەین.

-کەواتە بەرگەیەکی هاتوچۆم بدەنێ و بۆچەند ڕۆژێك مۆڵەتم بدەن تالەکۆڵتان ببمەوە.

-بەرەگەی هاتوچۆ وەرئەگریت و مۆڵەتی چلوهەشت سەعاتت هەیە بۆ بەجێهێشتنی لوبنان و دوای ئەوە بۆت نییە بێیتەوە بەبێ رەزامەندیە ئێمە.

بەمەرجەکانی نوێری قایل بووم بەڵام ئەیویست دەست بەسەرم بکات تا کاتی رۆشتنم. پێم وت:

-هیچ هۆیەك نییە بۆ دەستبەسەر کردنم. تکائەکەم رێبدەن لەگەڵ پارێزەرێك قسەبکەم تابەرگریم لێبکات.

بەپێکەنینەوە وتی:

-ئەبێت ئەو پارێزەرەی بەرگریت لێئەکات بەدەستپێشخەریی خۆی بێت بۆ ئێرە. لەم کاتەوە بۆت نییە پەیوەندیی بکەیت بەدەرەوە.

قسەکانی تەواو کرد و دوو یاساوڵی بانگ کرد، کەیەکسەر راپێچی ژوورێکیان کردم و بۆینباخ و قایش و قەیتانی پێڵاوەکانیان لێسەندم و لەوێوە بەدووری چەند مەترێك بردمیانە بەردەم دەرگەیەکی شیشی ئاسنی ئەستوور و پۆلیسێك دەرگەکەی کردەوە و پاڵی پێوەنام بۆ شوێنێکی ژێرزەمین ئاسای رووناك کە بەپاڵەپەستۆ چەند کەسێکی تیا پاڵ کەوتبوو. بۆچەند ساتێك لەناوەڕاستی ژوورەکەدا وەستام و لەچواردەوری خۆم ورد بوومەوە: شوێنەکە هەر دوو مەتر و نیو بە چوار مەتر ئەبوو، بێ دەریچەی رووناکیی و هەواکێش،مەگەر لەرێی شیشەکانەوە،ئاو وئاودەستی تیانەبوو. لەبنەوەی ژێرزەمینەکەدا سەرنجی سەتڵێکی فافۆنی پڕ ئاوم دا کە رووەکەی بە ئاغزەجگەرەو بەڵغەم داپۆشرابوو.

کاتێك یەکێك لەبەندییەکان بینیمی بێ جووڵە ئەبڵەق بووم، داوای لێکردم لەتەنیشتییەوە و لەسەر حەسیرەکەی دانیشم. خەڵکی سوریا بوو و شەوێك کە(کارتە پەمەییەکەی)لەماڵەوە بیرچوو بوو لەپشکنینێکی سەربازیدا گیرابوو و لەبری ئەوەی پۆلیس بچن بۆماڵەکەی تا لەراستیی قسەکانی بکۆڵنەوە، فڕێیان دابووە ئێرە و پێنج رۆژە کەس لێی ناپرسێتەوە. ئەو چاوەڕێ بوو. زۆری تریش وەك ئەو قوربانیی مامەڵەی خراپ و

پشتگوێ خستن بوون و بووبوونه قوربانیی گەندەڵیی و بیرۆکراسییەتێکی کرچ و کاڵ. پاکستانییەکم بینی کە شەش مانگ بوو لێرەدا داڕزابوو لەبەر ئەوەی پاسپۆرتەکەی ون کردبوو.منیش پێنج رۆژم بەسەربرد و کەس لێی نەپرسیمەوە. سەرەنجام رۆژی شەشەم دەریان کردم بەمەبەستی ئامادەکردنی کارتی هاتوچۆ، بەرێکەوت چەند وێنەیکی پاسپۆرتم پێبوو بۆیە کارەکە تەنیا سەعاتێکی خایاند. بەپێی قسەی کۆمیسەرەکە، لەم ساتەوە تەنیا چلوهەشت سەعاتم لەبەردەمدا بوو تا ڤیزای وڵاتێکی ئەوروپای خۆرئاوا وەرگرم، کەچی لەپڕ ئاسایش رای گۆڕی سەبارەت بەوەی چلوهەشت سەعات لەناو بەیروتدا ئازاد بم، بۆیە کەتمە بیرکردنەوە لەوەی چیم پێئەکرێت لای کەسایتییە ناودارەکانی لوبنان کەئەمناسین لەوانەش کەمال جونبەلات و پییێر جومەیل.

کۆمیسەرەکە پێی وتم:

-شتی وانییە ئێرە بەجێبهێڵیت. لێرەوە بەتەلەفون پەیوەندیی بکە بەو باڵیۆزخانانەی مەبەستتە.

پێشنیازێکی بێسود بوو، هێندەی بموتایە لەکوێوە تەلەفون ئەکەم، مەترسی ئەوە هەبوو دیپلۆماتەکان داواکەم رەت بکەنەوە. لەگەڵ ئەوەشدا توانیم قسە بکەم لەگەڵ کونسوڵی گشتیی هۆڵەندا و کونسوڵی ئەڵمانیای فیدراڵ، کەپێشتر و لەدەرفەتێکدا باسی کێشەی کوردم بۆ کردبوو.

هەردووکیان وەڵامیان دامەوە:

-پێویستە سەردانی نوسینگەکانمان بکەیت تا داوای فەرمیی پێشکەش بکەیت.

لەبەر ئەوەی ئاسایش بەهەموو توانایەوە ئەیویست لە لوبنان دوورم بخاتەوە، بۆیە گریمانەیەکی تری دانابوو، چونکە هەر ناسنامەت پێبوایە ئەتتوانی لە سوریاوە بچیتە ئوردون و لەگەڵ ئەوەی نیشتەجێی لوبنان بووم بەڵام ئەشمتوانی بەبێ گرفت بچم بۆ عەمان.

ئەمە رای جەنابی کۆمیسەر بوو. بەڵام خۆم دڵنیا بووم کە لە ئوردون تووشی کێشە ئەبم، کەچی ئەو پیاوچاکانەی ئاسایش مکوڕ بوون لەسەر جێبەجێکردنی پێشنیازەکەیان.

ئێوارەی ٢١ ی نیسان راپێچیان کردمە فڕۆکەخانەی بەیروت و ناچاریان کردم بلیتێکی دووسەرەی بەیروت-عەمان بکڕم و رادەستی پیاوێکی ئاسایشیان کردم کەبەرپرسی ئاسایشی کۆمپانیایەکی هێڵی ئاسمانیی بوو.

دوای چەند سەعاتێك فڕۆکەکە لەخاکی ئوردوندا نیشتەوە. کاتی تێپەڕبوون بەبنکەی سەیرکردنی پاسپۆرتدا کابرای ئەفسەری خزمەتگوزار کە ڕووخسارێکی چەرکەسیی ئاشکرای هەبوو، لەشوێنەکەی راپەڕی،وەك ئەوەی شارە زەردەواڵەیەکی تێوروکابێت و بەزاراوەیەکی عەرەبی کۆچەریی تێکشکاو لێی پرسیم:

-لەکوێوە هاتوویت؟

-لەبەیروتەوە.

-ئەی کوا پاسپۆرتەکەت؟

کەبۆم روون کردەوە من کێم و ئاسایشی لوبنان چییان پێکردووم، سەرێکی لەقاند و وتی:

-ئەوەی تۆ باسی ئەکەیت سەیر و سەمەرەیە.

پاشان بردمییە ئۆفیسەکەی و تەلەفۆنی کرد بۆ سەرۆکایەتیی ئەرکانی ئوردون و هەواڵگریی تایبەت. دوای نیوسەعات جیپێکی سەربازیی بردمییە بەردەم بارەگەی سەرۆکایەتی ئەرکانی ئوردون، و هەر گەیشتمە ژوورەوە شەش ئەفسەر دەوریان دام، پێش ئەوەی بمبەن بۆشوێنێکی تر.

فەرماندەیەکی گەنجی باڵابەرز و سپیکار ئەیویست شتی زیاترم لەبارەوە بزانێت:

-ئاخر من کوردم.

-کورد چۆن؟ من مەبەستم ئەوەیە سەر بە چ پارتێکیت؟

-تەنیا کوردم.

-پشتیوانیی بارزانی ئەکەیت؟

-وەك هەر کوردێکی تر هاوڕای تێکۆشانی ئەوم.

-ئێ دەبڵێ کە تۆ جوداخواز و کۆمۆنیستیت.

-بارزانی نەکۆمۆنیستە و نەجوداخواز. ئەو تەنیا کوردێکی بەشەرەفە و خەبات ئەکات لەپێناو مافە سروشتییەکانی گەلەکەی.

فرمانی پێکردم:

-بەکورتی شتێکمان بۆ بنوسە لەسەر ژیانت و چالاکییەکانت.

لەبەر ئەوەی خۆم شەکەت بووم، یەکێك لەئەفسەرەکان شتەکانی بۆ نوسیم و قۆناغە گرنگەکانی ژیانمی تۆمار کرد لەگەڵ چالاکییەکانم وەك تێکۆشەرێکی کورد، ئینجا تەنیا جێی هێشتم و سەرقاڵی کاغەزەکانی بوو. گفتوگۆکان درێژەی کێشا و نزیکی سەعات یەکی بەیانی سەربازێك هات بەدوامدا تا بمبات بۆ شوێنێك کە پێی نەوتم کوێیە. دوای تێپەڕبوون لەچەندین گردی رووتەن جیپە سەربازییەکە گەیشتە عەمان و بەرێگەیەکی کەم رووناکیدا رۆیشت تا سەرەنجام لەبەردەم بنکەیەکی پۆلیسدا وەستا. کەچووینە ژوورەوە پۆلیسێکی پاسەوان چوو بۆ بێدارکردنەوەی ئەفسەری ئێشکگر کە بەباڵای بەرز و قژی زەرد و روومەتە سوور هەڵگەڕاوەکانیدا دیاربوو نەژادی قەفقازییە. کاتێك بەتورکی لێمپرسی چارەنووسم چی ئەبێت،بەچاوانی سەرسام وپێڵو ئاوساوەوە تێی روانیم و هیچی نەوت. چووە ژوورەکەی و کەوتە خوێندنەوەی ئەو کاغەزانەی پاسەوانەکەم بۆی رادێرا و تەلەفۆنێکی کرد. ئینجا چەند قسەیەکی چرپاند بەگوێی پۆلیسەکەدا و کاغەزەکانی دایەوە دەستی. سواری ئەو جیپە بووینەوە کە هێنابووینی و پێچی کردەوە و دوای نزیکەی کیلۆمەترێك رێبڕین لەبەردەم بنکەیەکی تری پۆلیسدا راوەستاین. لەبەردەم دەرگەی زیندانەکەدا سەرجەنتێکی سمێڵ زل و شۆڕ، دەرگەی لێکردینەوە کە خۆشمەشرەبیی لەسیمایدا دیاربوو.

دوای ئەوەی لەدۆسیەیەکی زەبەلاحدا ناومی تۆمارکرد، یاساوڵەکە دەرگەی ڕاڕەوەکەی بۆکردمەوە و فرمانی دامێ وەك بەندییەکانی تر لەسەر زەوییەکە بخەوم، بەڵام لەبەر پرخەپرخ و بۆنی ناخۆشی شوێنەکە پێم باشتر بوو لەڕاڕەوەکەدا بمێنمەوە و خۆمدا بەسەر شیشی دەرگاکەدا. یاساوڵەکە کەسەراسیمەبوو لەدۆخی من و پۆشاکە خاوێنەکانم لەچاو بەندییەکانی تردا، پێشنیازی بۆ کردم کوپێك چای لەگەڵ بخۆمەوە و منیش بەخۆشییەوە قایل بووم و لەسەر جێگەکەی دانیشتم.

بەدەم چاخواردنەوە زانیم فەلەستینییە و زۆرینەی کارمەندانی حکومەت فەلەستینین و ڕەگەزنامەی ئوردونییان وەرگرتووە. ئەوەشی بەڕاشکاویی درکاند کە فەلەستینییەکان چارەی شاحسێن و خێزانەکەییان ناوێت و بەم نزیکانە لەکۆڵ خۆیانی ئەکەنەوە.

ئینجا باسی ئەوەی بۆکردم خێزانێکی زۆری بەسەردا کەوتووە و موچەکەی بەشی تێرکردنیان ناکات و ناچارە بەرۆژ هەندێك وردەکاری تر بکات. لەبەر ئەوەی کرۆزانەوەکەی نەئەبڕییەوە بڕێك پارەم بەلیرەی لوبنانی دایە کەئەیکردە دوو دیناری ئوردونیی، بۆئەو پارەیەکی خەیاڵی بوو،هەر بۆیە یەکسەر داوای لێکردم تاخۆرهەڵاتن لەسەر جێگەکەی ئەو بخەوم.

لێم پرسی:

-ئەی خۆت؟

-ئۆو، فێری شەو بێداریی بووم و ئەگەر زۆر خەویشم هات ئەوا سەرئەخەمە سەر مێزەکەو ئەخەوم.

بەو جۆرە بەشێکی شەوەکە لەجێگەکەی سەرجەنتدا خەوتم. کەمێك پێش بەرەبەیان، لەپڕ بێداری کردمەوە:

-لەوانەیە کەمێکی تر فەرماندەکانم بگەنە ئێرە. باشتر وایە هەوڵ بدەیت لەسەر ئەو کورسییەی ڕاڕەوەکە بخەویت.

پاش کەمێك زەنگی تەلەفۆن لێیدا و پێیان وتم خۆم ئامادە بکەم ئەمگەڕێننەوە بۆ بەیروت. دوو سەعات دواتر فڕۆکەیەك لەفڕۆکەخانەی خالیدی دایگرتم و نیو سەعات دواتر لەبەردەم کۆمیسەر نوێریدا بووم.

نوێری قیژاندی:

-ها، ناردیانیتەوە بۆمان؟

-پێم وتیت ئوردون ئامێزم بۆناکاتەوە. لەمەو دوا مەمنێرن بۆ وڵاتێکی عەرەبی، بەڵکو چلوهەشت سەعات بوارم بدەن. هەرهێندەم پێویستە تا ڤیزای وڵاتێکی ئەوروپایی وەرگرم.

کۆمیسەر وەڵامی دایەوە:

-هیچ کارمان نییە هەرخەریکی کێشەکانی تۆبین.زۆر بەسادەیی بڕیارماندا بتنێرینەوە بۆسوریا و ئەوە گرفتی خۆتە کە باری خۆت لەگەڵ کاربەدەستانی وڵاتەکەت باش بکەیتەوە.

-جا ئەوێرن کارێکی وا بکەن؟

-بەڵێ چونکە ئەوە بۆ هەردوولامان باشترە.

-ئەی ئەگەر رەتم کردەوە؟

-ئامۆژگاریت ناکەم ئەوە بکەیت؟ چونکە بڕیارمانداوە هەرچۆنێك بێت رادەستی سوریات بکەینەوە، تەنانەت ئەگەر بەچوارپەلی بەستراویش بێت. بۆیە باشتر وایە گوێرایەڵ بیت و سەرسەختیی نەکەیت.

دووچاری نەهامەتییەکی ترسناك بووبووم، لەدەرەوە دۆستانم نەیانتوانی هیچ شتێك بکەن بۆ دەربازکردنم لەم قۆرتە. لەوانەبوو هەوڵی کەسایەتییە کاریگەرەکان ببێتە هۆی بەهانا هاتنم، چونکە ئاسایش هیچ بنەمایەکی قانونیی نەبوو بۆ گرتنم.کەچی کەس نەجولا، نە جونبلات و نە جومەیل کە ئەیانتوانی بە تەلەفۆنێکی ئاسایی ئازادم بکەن،

بەڵام ئاگایان لەبەسەرهاتەکەم نەبوو.دوای بیرکردنەوەیەك ناچار قایل بووم بێ پەلەقاژە رادەستی سوریام بکەنەوە. و بەپەلە نوێری کەوتەخۆ بۆ رێکخستنی کارەکە و پۆلیس هاتن تا بمبەنە بنکەی ژەندرمەی خۆرئاوای بەیروت. دەمەو ئێوارە گواستیانمەوە بۆ لقی ئەشرەفیەی ژەندرمە، کەئەرکی ئاڵوگۆڕی(تاوانباران)ی نێوان هەردوو وڵاتی لەئەستۆ بوو و شەوێکی تۆقێنەرم لەوێ بەسەر برد بەبێ پێخەف و تابەیانی لەسەر چیمەنتۆکە هەڵئەلەرزیم. بۆ بەیانییەکەی سەرجەنتێکی بەجۆش ئەیویست ناچارم بکات شوێنەکە خاوێن بکەم، بەڵام کاتێك گوێی لێبوو بەزمانی فرەنسی نارەزایی دەرئەبڕم لەشوێنەکەی خۆی راچڵەکی و سەرەنجام لەدۆخەکەم تێگەیشت-شەیدای ئەدەبی فرەنسی بوو-کەچی سەرجەنتەکە پێنج لیرەی لوبنانی لێ کێشامەوە بەو بەڵێنەی رێمبدات تەلەفۆن بۆ هاورێیەکم بکەم کە پییێر جمەیلی ئەناسی، بەڵام بەڵێنەکەی نەبردەسەر. رۆژی دواتر واتە ٢٣ی نیسان، منی سێ ساڵ لەوەوبەر بەنهێنی هەڵاتوو، پێوەند لەدەست و بەپاسەوانیی سێ ژەندرمەی لوبنانی بەئۆتۆمبیلێکی لاندرۆڤەر بەرەو سوریا ئەبرام،لەرۆژێکی زۆر دڵگیردا کەئاسمان ساماڵ و شین و خۆری بەیانی بەهاریی چیاکانی داپۆشیبوو، بەچینێك ئاوریشمی مۆسلین و درەختەکانی بستە و کشمیش و قۆخ و سێو بۆنێکی جادوییان پەخش ئەکرد. ئەم دیمەنە هێندە دڵڕفێن و جادوویی بوو کەیەکسەر خستمییەوە بیری ساڵانی منالێم لەکوردستانی تورکیا و کۆت و پاسەوان و ئاقارەکەمی لەبیر بردمەوە.

کاتێك ئۆتۆمبیلەکە لەناکاو لەبەردەم پۆلیسی سەربازیی سوریادا راوەستا، بڕوام بەچاوی خۆم نەئەکرد. لەخۆمم پرسی:

-نا، ئەمە مەحاڵە، چۆن ئەبێت هەمدیسان بکەومەوە ژێر چنگیان؟

سوریا

- شەش مانگ لەزیندانێکی تاکەکەسیدا لەزیندانی شێخ حەسەن لەدیمەشق

- ژیانی رۆژانە بەئەشکەنجەوە

- لەنێوان بەندییەکانی(برایانی موسڵمان) و بەعسییەکان و ....هتد

- دوورخرانەوە بۆ چیای دروز

- نیشتەجێی زۆرەملێ لەدیمەشق

کاتێك کاربەدەستانی سوریا بەتەلەفۆن ئاگادار کران، سەرجەنتێك و سێ پۆلیسیان راسپارد بۆ کارەکە و وەریانگرتم و بێ ئەوەی تەنیا ساتێك بدەن بەفیڕۆ، تێیانتەقاند بۆ دیمەشق. سەرجەنتەکە سەرەڕای جەختکردنەوەی یاساوڵەکانی، بەپێویستی نەزانی کەلەپچەم لەدەست بکات.

-لەم شاخ و داخەدا بۆ کوێ ئەچێت؟

ئەم رەفتارەی دڵنیا و هێوری کردمەوە. ئەمزانی کە رۆژی ٢٣ ی شوباتی١٩٦٦ کودەتایەکی سەربازیی لەسوریا کراوە و (سەرکردایەتیی نیشتمانی) پارتی بەعس بەسەرکردایەتی (سەلاّح جەدید)، (سەرکردایەتیی نەتەوەیی) بەسەرکردایەتیی (ئەمین حافز)ی سەرۆکی وڵاتی لەکار خستووە و سەرکردایەتیی نوێ ئاراستە چەپی سۆسیالیستی راگەیاندووە.

((تۆ بڵێیت رەفتاری مرۆڤ دۆستانەی سەرجەنتەکە ئەنجامی ئەوە بێت؟))

خەیاڵەکانم زۆری نەخایاند. لەدیمەشق بنکە بەبنکە گێڕایانم تا خۆم لەگەڕەکی شێخ محێدین بینییەوە و ناچاربووم چەند سەعاتێك چاوەڕێ بم. سەعات یەکی پاش نیوەڕۆ دوو پۆلیسی سڤیل هاتن و بردیانمە ژوورێکی ژێرزەمین و دەرگەی ژوورێکیان لێ داخستم کەجێخەوێکی سەربازیی و چەندین باوەڵی داخراوی تێدابوو. ژوورەکە پەنجەرەکانی شیشبەند و داڕماو بوو و سێ رۆژی تیامامەوە. سەرلەبەیانی رۆژی سێیەم بردیانم بۆشوێنێکی نادیار. تووشی دڵە کوتێ بووم و بیرم کردەوە کە دیسان لەزیندانی مەزە بەندم ئەکەنەوە،بەڵام کەگەیشتینە ناوەندی شار ئۆتۆمبیلەکە لەجیاتی لای راست بەلای چەپدا پێچی کردەوە. لەخۆم پرسی:

-تۆ بڵێیت بەرەو بەندیخانەی ناوەندی بێت؟

نا نەخێر، چونکە جیپەکە دوای تێپەڕین بەبەردەم بازاڕی حەمیدیەدا بەرەو مەیدان بایدایەوە کەیەکێکە لەکۆنترین گەڕەکە میللییەکانی دیمەشق. دوای کەمێك لەبەردەم خانوویەکی دیوار ئەستووری دەرگە زەبەلاحدا وەستا کەبەسەر دەرگەکەوە نوسرابوو: (بنکەی پۆلیسی شێخ حەسەن).

((ئاخۆ لەژووری تاکە کەسیدا بەندم ئەکەن وەك ئەوەی لەشێخ حەسەن نەریتە؟ ئایا ئەتوانم بەرگەی ئەو گۆشەگیرکردنە بگرم؟) ئەو پرسیارە مێشکی بەرنەئەدام دوای ئەوەی چەند هەنگاوێك بەقادرمەیەکی پێچاوپێچدا سەرکەوتین و گەیشتینە دەرگەیەك کەلەودیوەوە داخرابوو. یەکێك بەتوندی و چەند جارێك لەدەرگەی دا، بەشێوەیەك هەموو خانووەکە ئەلەرییەوە. دەنگێك لەسەرەوە هاواری کرد:

-وا هاتم!

پاشان دەنگی کلیل هات و لەبێدەنگییەکی تەواودا گوێمان لەدەنگی پێ بوو لەسەر پلیکانەکە و کاتێك دەرگە کرایەوە پیاوێکی ئەسمەری کەتەم بینی کەکراسێکی نیوقۆڵی پۆشیبوو، سمێڵێکی فشی هەبوو و دەمانچەیەکیش بەلاقەدییەوە شۆڕ بووبووەوە.

بەبزەیەکەوە بەهاوکارەکانی وت:

-مشتەرییەکی نوێ؟ لەکاتێکی گونجاودا هات چونکە خەریك بوو لەودوانەی تر کە لێرەن بێتاقەت ئەبووین.

پاسەوانە سمێڵ شۆڕەکە بەوشکیی دەرگەی ژوورێکی لێداخستم کەدرێژیی ١٨٠ سانتیمەتر و پانییەکەی مەتر و نیو و بەرزییەکەشی دوو مەترێك ئەبوو، لای چەپەوە بەدرێژایی دیوارەکە سەکۆیەکی قوڕی بەچیمەنتۆ لەبغ کراویان درووست کردبوو وەك جێخەو و لەناویشەوە لەنزمایییەکدا چاڵێك و بەلوعەیەك بەسۆندەیەکی ئاوەوە بەستراو وەك تەوالێت،پەنجەرەیەکی بچووکیش بەسەر حەوشەدا ئەیڕوانی و ئەگەر پێوە لەسەر نوکی

پەنجە بوەستایتایە دیمەنی گۆڕستانێکی گەورە دیاربوو کەدەوری سێ بەشی زیندانەکەی دابوو. و بەدرێژایی ماوەی مانەوەم لەشێخ حەسەن گریان و لەخۆدانی ناو گۆڕستانەکە هاورێم بوون.

بەشی سەرەوەی دەرگەکە کونێکی تیابوو،پاسەوانەکان بەویستی خۆیان ئەیانکردەوەو دایان ئەخست و ئەوی ژوورەکەی من ماوەی یەك مانگ داخرابوو، ئەو ماوەیەی بەگۆشەگیریی بەسەرم برد و تەنیا دەنگم ئەبیست و کەسم نەئەبینی مەگەر لای نیوەڕۆ کاتێك پۆلیسەکان کونەکەیان ئەکردەوە تا بزانن چی ئەخۆم و لەبەر ئەوەی خواردنی گەرم قەدەغەبوو پێشنیازی سێ جۆر سەندویچیان ئەکرد: سەندویچی پەنیری سپی، یا سەندویچی کەرە و مرەبا، یا شیرینی. ئەمتوانی داوای میوەش بکەم. دە خولەك پاش ئەوەی داوام ئەکرد، پۆلیسەکان خۆراك و میوەکەیان ئەخستە بەردەمم و داوای پارەکەیان ئەکرد و بەپەلە دەرگەکەیان دائەخستەوە.

کاریگەریی گۆشەگیرییەکە زۆر سەخت بوو لەسەر دەروونم تا رادەیەك کە ئێوارەی رۆژی سێیەم بیرم لەخۆکوشتن کردەوە بەبڕینی خوێنبەری مەچەکم. بۆئەوەش بزمارەکانی قەراخی پەنجەرەکەم هەڵکەند و هەوڵمدا بەشێکی شوشەکە بشکێنم و خەریك بوو ئەگەیشتمە مەبەست، بەڵام دیاربوو زۆرم هەڵکەندبوو، شوشەکە لەچوارچێوەکەی هاتەدەر و خزایە خوارەوە و دەنگێکی ترسناکی هەبوو، بەشێوەیەك کەپاسەوانی ئێشکگر بەهەڵەداوان خۆی گەیاندە ژوورەکەم. و بەترسەوە لێی پرسیم:

-چی بووە؟!

-ئۆی، هیچ نەبوو، شوشەکە کەوتە خوارەوە.

-شوشە لەخۆیەوە ناکەوێت. دیار دەستکاریت کردووە.

-ئەمویست پەنجەرەکە بکەمەوە، کەوتە خوارەوە.

بەتووڕەیی وەڵامی دامەوە:

-درۆ و دەلەسەم بۆ مەکە، بەڵکو بڵێ بەنیازی کاری خراپ بوویت و ناشتوانیت بیشاریتەوە،لەوشتانەم زۆربینیوە. هەر ماوەیەك لەمەوبەربوو، لەدواساتدا بەندییەکمان رزگار کرد، کەبەهەمان شێوازی تۆ توانیبووی خوێنبەری مەچەکی ببڕێت. باشترە وایە جارێکی تر هەوڵی لەوجۆرە نەدەیت، ئەگینا بەزنجیر ئەتبەستینەوە. یەڵا ئێستا ئەم ژوورە بەجێبهێڵە و وەرە تا لای ژوورەکەی خۆمەوە جێت بکەمەوە. پێخەوەکانت مەهێنە، لەوێ هیترت ئەدەمێ بەدڵی خۆت.

کە گواستەمەوە بۆ شوێنە نوێکەم دوو بەندییەکەی ترم بینی. یەکێکیان بەساڵاچوو بوو و لەنزیك ژوورەکەیەو و لەسەر پێخەوێك لەراڕەوەکەدا قاچ لەسەر قاچ دانیشتبوو، کە لەبەر تەمەنەکەی ئەو نیعمەتەیان دابوێ. بەندییەکەی تر لەپشت پەنجەرە کراوەکەیەوە راوەستابوو و بەسیمایدا ئەوەم بۆ دەرکەوت کەپێشتر موچەخۆری هەواڵگریی ناسر بووە و دیارە ترس و تۆقینی لەگیانی ئۆپۆزسیۆنی رژێمدا چاندووە. تۆمەتی ئەوەیان دابووە پاڵ کەچەندین بەندکراوی ئەشکەنجە داوە تا مردن، تۆ بڵێیت کاربەدەستانی ئێستا بیانەوێت لەسەر تاوانەکانی سزای بدەن، یا بەسادەیی ئەیانەوێت ناچاری بکەن تا بەگیان و دڵ بکەوێتە خزمەتیانەوە؟ هەرگیز وەڵامی ئەو پرسیارەم دەست نەکەوت چونکە چەند رۆژێك دواتر ئازادیان کرد.

ئەو ئێوارەیەی بەبەردەمیاندا تێپەڕیم، دیاربوو هاوسێکانم سەرگەرمی چاخواردنەوەن، پاش ماوەیەکی کورت لەکونجە نوێکەمدا پیرەکە لێم نزیك بووەوە و دەریچەکەی کردمەوە و کوپێك چای بۆ درێژکردم. بەشێوەیەکی باوکانە پێی وتم:

-ها بگرە و بیخۆرەوە، ئەتحەوێنێتەوە. رۆژەکانی سەرەتا لێرە زۆر سەختن، دوای ئەوە رادێیت. کەمێك ئۆقرە بگرە و هەموو شتێك باش ئەبێت.

دوای ئەو قسەیە پەنجەرەکەی داخست و گەڕایەوە و تەسبیح بەدەست و بەدەم چا خواردنەوە،سەرگوزەشتەی بۆپاسەوانەکە ئەگێڕایەوە.

سەردانەکەی و وشە هاندەرەکانی و چایەکەی، هێوریان کردمەوە و حەزم کرد گوێ لەقسەکانی ئەوپیاوە ئازایە بگرم و بەدەم ئاوازی دەنگە نەرمەکەیەوە خەوم لێکەوت. بۆ بەیانی و رۆژانی دواتر بەردەوام کوپێك چای بۆ ئەهێنام، هەموو جاریش قسەی لەگەڵ ئەکردم. کاتێك لەبارەی خۆیەوە لێم پرسی، دەرکەوت زۆر دڵپڕە و بەدەنگێکی نزم پێی وتم دانیشتووی گەڕەکی کوردانە و ئەشزانێت من کێم.

بەڵام پیرەمێردێکی نیگا میهرەبانی وەك ئەو بۆ ئەبێت رێی بکەوێتە شێخ حەسەن؟ بۆی باس کردم کەخانوویەکی هەیە و چەند ساڵێکە ئەفسەرێك بەکرێ گرتوویەتی، ئەمیش کوڕەکەی واخەریکە هاوسەرگیریی بکات و بڕیاریدا لەوخانووەدا نیشتەجێی بکات و مۆڵەتی شەش مانگی دایە ئەفسەرەکە تاخانوویەکی تر بدۆزێتەوە، بەڵام شەش مانگە تێپەڕی و ئەفسەرەکە لەجێی خۆی نەجولا و پیۆەی دیارنەبوو کەنیازی وایە خانووەکە چۆڵ بکات، پیرەمێردیش لەدادگە سکاڵای لێکرد بەهیوای وەرگرتنەوەی مافی خۆی.

ئەفسەرەکەش بەروویدا هەڵشاخا:

-چۆن؟ ئەوێریت شکاتم لێبکەیت؟ پیشان ئەدەم چیت پێ ئەکەم.

پاش چەند رۆژێك ئاسایش بەشەو چوونەسەری ولەجێگەکەی دەریانهێنا و فڕێیاندایە شێخ حەسەنەوە و پانزە رۆژە لەوێدایە و هەڕەشەیان لێکردووە ئەگەر سکاڵاکەی نەکێشێتەوە، تائەمرێت لێرە ئەمێنێتەوە.

لێمپرسی:

-ئەی بیر لەچی ئەکەیتەوە؟

بە کەساسییەوە وتی:

-ئۆه! پێموایە واز لەسکاڵاکە ئەهێنم چونکە نەتوانا ونە لەشساخیی ئەوەم هەیە بەرگەی ئەم جۆرە زیندانە بگرم. کوڕەکەم قیربەقەرەس، کەی توانیمان شوێنێك بۆخۆی و ژنەکەی لای خۆمان دابین بکەین، ئەو کاتە ژن ئەهێنێت.

دوای ئەوە بە سێ رۆژ و لەکاتیماڵئاوایی لێکردنم، لێی پرسیم کەئەتوانێت لەناو شار چیم بۆبکات، ناوی هەندێك دۆستم پێوت و تکام لێکرد خۆی بچێت بۆ بینینیان و هەواڵی منیان بداتێ و داوایان لێبکات هەوڵ بدەن بۆ دەرکردنم لەزیندان. سوێندی خوارد کەئەو کارە ئەکات و بۆیادگاریش تەسبیحە درێژەکەی بۆ بەجێهێشتم.

-یارمەتیت ئەدات بۆ کات بەسەربردن و هاوکات وای دابنێ تەلیسمێکە و شادی و کامەرانیت بۆ ئەهێنێت.

زۆری نەبرد بەندیی تریان هێنا کە سەر بەرێکخراوی(برایانی موسڵمان)بوون و راپێچی ژووری ئەشکەنجەیان کردن و توانییان هەندێك ناویان لێ دەرکێشن وبەڵێنیان پێ ئیمزا بکەن بەوەی توخنی سیاسەت نەکەون، پێش ئەوەی ئازادیان بکەن. گوێم لە گریان و پاڕانەوەیان بوو.

سەرلەبەیانی رۆژێکی خۆش، کە دە رۆژ تێپەڕیبوو بەسەر مانەوەمدا لەشێخ حەسەن، تەقەتەقێکی توند هات و دەرگەی ژوورەکەم کرایەوە و پیاوێکی بەلەسەی لەخۆبایی تەمەن نزیکەی سی ساڵ خۆی کرد بەژووردا و بەکەشوفشەوە وتی:

-ئەمناسیت؟

زۆر سادە وەڵامم دایەوە:

-نا.

-کەس باسی لیفتنانت محەمەد رەمەزانی بۆ نەکردوویت؟

-نا!

-پێشتر جێگری پارێزگاری عامودا بووم. ئەوە هیچت بیر ناخاتەوە؟

-نا، نەخێر. هۆیەکەشی سادەیە. چونکە ئەم ساڵانەی دواییم لەلوبنان بەسەر بردووە.

لەڕاستیدا هیچ کام لەکارە دڕندانەکانی ئەو جێگری پارێزگارەم بیرنەچووبوو، کە کورد ناویان نابوو(جەلادەکەی عامودا) و ناسرابوو بەدوژمنایەتی کورد و دژایەتیی کردنیان و بەڵێنی دابوو زۆرترین ژمارەی کورد قەڵاچۆ بکات.

ڕۆژێکیان و کاتێك لەیەکێك لەسینەماکانی عامودا فیلمێك لەبارەی جەزائیرەوە پیشان ئەدرا، لەناکاو ئاگرێك کەوتەوە و سەرتاپای هۆڵەکەی گرتەوە. کاتێك تەماشاکەرە منالکارەکان هیچ دەرفەتێکیان نەما، شاڵاویان برد بەرەو دەرگەکان بۆ چوونە دەرەوە، بەڵام لەدەرەوە داخرابوون! بۆیە بەتۆقاویی کەوتنە راکردن بەهەموو لایەکدا بۆ خۆ قوتارکردن. بەوشێوەیە چوارسەد کەسیان برژابوون و مردبوون پێش ئەوەی فریایان بکەون، لەوکاتەدا جێگری پارێزگار لەئۆفیسەکەی دانیشتبوو و قاوەی ئەنۆشی.

سەرەڕای نارەزایی گشتیی، کەچی جێگری پارێزگار ماوەیەکی زۆر لەپۆستەکەیدا مایەوە و بەردەوام بوو لەتۆقاندنی خەڵك بەتایبەت منداڵان و نەوجەوانان. هەر ئەویش بوو بیست کەسی لێ دەستگیرکردن، کەتەمەنیان ١٢ و ١٥ ساڵان بوو،بەبیانووی ئەوەی دروشمیان بۆبارزانی داوە و هەڕەشەی دەستدرێژیی لێکردن گەر دان بەوەدا نەنێن کەمن چەکم لەبارزانی وەرگرتووە(بۆدەرکردنی عەرەب لەناوچە کوردنشینەکان)و لەکاتەدا ئامێری سێکسی خۆی پیشان ئەدان. لەژێر گوشاردا و بەزۆر، زۆربەی منداڵ و نەوجەوانەکان دەمیان دا. هەندێکیان فەلاقەکاریی و هەندێکیشیان توشی شۆکی دەروونی بوون و ناچاربوون چارەسەری پزیشکیی وەرگرن. کاتێکیش کەسوکاری ئەو خوێندکارانە وێرایان نارەزایی دەربڕن دژی ئەو شێوازە نوێیەی مامەڵەی دڕندانە، بە بەرچاوی خەڵکەوە دارکاریی کران و رەوانەی زیندانی (مەزە)یان کردن.

بۆ پێشگیریی لەخۆپیشاندانی خەڵك، جێگری پارێزگاریی عامودا، فرمانی دا بە تانك دەوری شارۆچکەکە بگرن. جارجار خۆی ئەچووە سەرپشتی تانکێك و بەناو شارۆچکەکەدا ئەسوڕایەوە و داوای لەجەماوەر ئەکرد ئەگەر ئازان بێنە دەرەوە.

دوای کودەتا سەربازییەکەی ٢٣ ی شوباتی ١٩٦٦ پۆستەکەی بەرز کرایەوە و بوو بە لێکۆڵەری ئاسایش!

ئێستا ئەو نەگبەتییە لەبەردەممدا وەستابوو و سوکایەتی پێئەکردم:

-ئێی، تۆ من ناناسیت؟ دە بابزانیت من ئەو کەسەم کە بەتەنیا یەك تانك هەموو کوردی جەزیرەم کردە کونەوە، تەنیا یەك تانك، تێئەگەیت؟ یەك تانکم بەسە بۆ پلیشاندنەوە و قەڵاچۆکردنی کوردی سوریا. گوێت لێمە؟ لەناوبردنتان!

وەڵامم دایەوە:

-چەکی تەواوت لەبەردەستە بۆ ئەو کارە، بەڵام پێت وایە ئەو کارە مایەی شانازیی و پێوەنازینە بۆ وڵاتێك کە بەشێکی گرنگی هاووڵاتیانی خۆی لەناوبەرێت تەنیا لەبەر ئەوەی سەر بە نەتەوەیەکی ترن؟

بەتوورەییەوە قیژاندی:

-ئەی بێگومان! کاتێك ئەو هاووڵاتیانە سەرپێچی بکەن لەوەی لە قاڵبی نەتەوەی عەرەبدا بتوێنەوە و بیانەوێت تایبەتمەندیی خۆیان بپارێزن، نەك هەر ئەوە، بانگەشەی نەتەوەیەکی جیاوازیش بکەن وەك ئەوەی ئێستا بارزانی لەعێراق ئەیکات، یائەوەی ئێوەی کورد لەسوریا بانگەشەی بۆئەکەن. جگە لەوەش ئێمە زانیاریی و بەڵگەمان لایە کە تۆ چوویت بۆلای بارزانی و رێنماییت وەرگرتووە تا باکووری سوریا بلکێنن بەو وڵاتە کوردییەوە کە بەنیازن دوای ماوەیەکی تر لەعێراق دایمەزرێنن.

پێم وت:

-ئەوەی تۆ باسی ئەکەیت خەیاڵپلاوە. لەبەر هۆیەکی سادە، ئەویش ئەوەیە کەبارزانی هەرگیز بیری لەوە نەکردووەتەوە لەعێراق جیابێتەوە. سەبارەت بەخۆشم تا ئێستا شەرەفی بینینیم پێنەبڕاوە. ئەشتوانن لای کاربەدەستانی لوبنان لەوە بکۆڵنەوە و دڵنیابن، لەوکاتەوەی سوریام بەجێهێشتووە بەهیچ شێوەیەك لەلوبنان دەرنەچووم.

-ئەوە دوایی ئەیزانین. تا ئەو کاتەش ها ئەوانە بگرە و راپۆرتێکم بۆ بنوسە کەئەو ماوەیەی لەلوبنان بوویت چیت کردووە و ئەمەوێت بۆ سبەینێ ئامادەت کردبێت.

دوای ئەوقسانە،چۆن هاتبوو ئاوا رۆشت و منیش دەستمکرد بەنووسینی راپۆرتەکە.

سەرەتا باسی برایەتیی مێژوویی نێوان کورد و عەرەبم کرد و پشتیوانیی کورد بۆ عەرەب لەچەندین ماوەی چارەنووسسازی مێژوودا،جا سەردەمی خاچ پەرستان یا سەردەمی داگیرکاریی فەرەنسا. ئاماژەمدا بەهاوسێیەتیی باشی نێوان کورد و عەرەب لەسوریا تا ئەوکاتەی دەسەلآت کەوتە دەست ئەو فەرماندە سەربازییانەی بەرگرییان لەبیروباوەڕی بەعس ئەکرد. ئینجا رەخنەم گرت لەئایدۆلۆژیای بەعس و دژیەکییە مێژوووییەکانی و سیاسەتی کوێرانەییم ریسواکرد و زۆر بەروونی باسی چالاکی سیاسیی خۆمم کرد لەلوبنان و هەڵوێستی خۆم سەبارەت بەرێزگرتنی مافە رەواکانی گەلی کورد لەپێناو چەسپاندنی برایەتی راستەقینەی نێوان کورد و عەرەب. لەکۆتایی راپۆرتەکەدا داوامکرد بێ هیچ مەرج و بەندێك ئازادم بکەن.

دوای دوو رۆژ هاتن و بەپەلە راپێچی ژوورێکیان کردم کەدیوارە ئەستوورەکانی لەخشت درووستکرابوون و بێ پەنجەرە بوو و رووناکییەکی کەمی تیابوو. لەوێ جێگرەکەی پێشووی پارێزگاری شاری عامودام بینی خۆی دابوو بەسەر مێزێکدا و دە یاساوڵی لەدەور بوو کەهەریەکەیان کوتەکێکی بەدەستەوەبوو.

لیفتنانتەکە پێی وتم:

-هێی تۆ، پێم بڵێ، نەك جموجوڵەکانی خۆتت نەشاردووەتەوە، بەڵکو چاونەترسانە رەخنەت لەپارتەکەمان گرتووە و درۆشت بۆ هەڵبەستووین؟

ئینجا روویکردە پیاوەکانی:

-ئادەی ئەم خوێڕییە بدەن بەزەویدا و دارکاریی بکەن تا دان ئەنێت بەوەدا کەبارزانی بینیوە و بەنوسین پەشیمان ئەبێتەوە لەوقسە ڕەقانەی سەبارەت بەپارتی بەعسمان کردوویەتی.

دووان لەیاساوڵەکان هوروژمیان بۆهێنام و دایانم بەزەویدا و سێیەمیان قاچی هەڵبڕیم و چوارەمیان کەوتە بەستنەوەی هەردوو قاچم، بەشێوەیەك هەستمکرد کەبڕاونەتەوە. ئینجا دووانی تریان کەوتنە کوتانی بنی پێم. لەزەبری سێیەمدا پێستی پێم داماڵرا و خوێبەرێکم بڕڕا و خوێن فیچقەی کرد. کاتێك لیفتنانتەکە ئەوەی بینی، هاواری کردە پیاوەکانی:

-بوەستن، بوەستن، نابێت بیکەینە شەهید. خێرا تەلەفۆن بکەن بۆ بەڕێوەبەڕێتیی تا پزیشکێك بنێرن.

لەچاوەڕوانی هاتنی پزیشکدا یەکێك لەجەلادەکان پارچەیەك جلەشڕەی هێنا و لەپێمییەوەی پێچا و دوای چەند خولەکێك هەمووی بەخوێن سووربوو. لەبەرئەوەی بەڕێوەبەرێتیی هیچ پزیشکێکی لەبەردەستدا نەبوو بۆیە سواری ئۆتۆمبیلێکی لاندرۆڤەریان کردم و بردیانم بۆبەشی نەشتەرگەریی نەخۆشخانەی سەربازیی مەزە.

کاتێك هاتمەوە هۆش خۆم، هەستم کرد لەجێگەیەکی خاوێن ڕاکشاوم و پێکانم ئازارێکی زۆری هەیە و ئاویان بۆ بەستبووم. و پێش ئەوەی بمبەنەوە بۆ زیندانی شێخ حەسەن، پانزە ڕۆژ لەونەخۆشخانەیە مامەوە.

دوای ئەو ڕووداوە ئاسایش بەئاسانکاریی زیاترەوە ڕەفتاریان لەگەڵ ئەکردم، پەنجەرەی ژوورەکەیان بەکراوەیی هێشتەوە ولەوێوە ئەمتوانی پێشهاتەکانی ڕاڕەوەکە ببینم و لەگەڵ بەندییەکانی تر بەتایبەت هاوسێ نزیکەکانم قسە بکەم.

ئەو ماوەیە ژوورەکان چۆڵ نەئەبوون، چونکە تاقمی نوێی حکومەتەکەی بەعس هەر بەردەوام بوو لەدواکەوتنی لایەنگرانی(سەرکردایەتی نەتەوەیی) دۆڕاو. ئەوانیش دوای سەردانی ئاسایش خێرا ملکەچ ئەبوون و دڵسۆزیی خۆیان بۆ ڕێژیمی نوێ ڕائەگەیاند و

ئەکەوتنە ئیدانەکردنی ڕێژیمی پێشوو و سەرکردەکانی. کارەبەدەستانیش بەگشتیی دوای چەند ڕۆژێکی کەم ئازادیان ئەکردن. بەڵام ئەو ژمارە کەمەی کەلەرەقییان ئەکرد، دابەشیان ئەکردن بەسەر زیندان و بەندیخانەکانی دیمەشق و شارەکانی تردا. ئەوانەشی ئەهێنرانە شێخ حەسەن زیاتر کەسانی سەندیکایی و زانکۆیی بوون کەبڕیاریان دابوو سەرسەختانە دژایەتی کاربەدەستانی نوێی سوریا بکەن.

ئەمانەیان ئەخستە ژووری هاوشێوەی ژوورەکەی منەوە و پەنجەرەکانیان لەیەکەم ڕۆژەوە کراوەبوو، و ماوەی بیست ڕۆژ دایانئەبڕین. هەروەك دڕندانەتر لەگەڵ سەندیکاییەکانی ئۆپۆزسیۆن رەفتاریان ئەکرد و هەندێك جار نیوەشەو بێداریان ئەکردنەوە و راپێچیان ئەکردن بۆ بەندیخانەی تەدمور ی ناوەڕاستی بیابان. لەوانەی هاوسێی زیندانم بوون مامۆستای ئامادەیی و ئەندازیار و سەرکردەی سەندیکایی و هەروەها سکرتێری گشتیی بەڕێوەبەرێتیی گشتیی پەروەردەشیان تیابوو.

هاوارم لێئەکردن:

-ئاوەها ئەی فاشییانی بەرەڵا، ئاوا ئێستا قایلن بەوەی کردتان؟

بەسەرسامییەوە ئەیانپرسی:

-کام فاشی و مەبەستت کام شتە؟

-مەبەستم ئێوەیە، ئێوەی بەعسی. ئەی هیوادارنەبوون و کارتان بۆئەوە نەئەکرد سوپا دەسەڵات بگرێتە دەست و شۆڤینی سۆسیالیست بەسەر میللەتدا بسەپێنن!

سەرەتا قسەکانم تووڕەو بێزاری ئەکردن،بەڵام وردەوردە وایان لێهات لانیکەم بەزارەکی پشتیوانییان ئەکردم، هەرچەندە هەر ئومێدواربوون ڕۆژێك دیسان بەکودەتایەکی سەربازیی دەسەڵات بگرنەوە دەست.

ئەو دەمانە هەموو هیوایەکیان بەپاڵەوانی رزگارکەریان، سەلیم حاتون دروزی، فەرماندەی کۆماندۆس بوو کەپشتیوانی ئەفسەرە عەلەویەکانی کرد و ڕۆڵی گرنگی هەبوو

لەخۆ بەدەستەوەدانی ژەنەراڵ ئەمین حافزی سەرۆك كۆماری سوریا و رابەری راستەقینەی(سەركردایەتی نەتەوەیی) پارتی بەعس.

دۆخی بەندێتی زیندانی شێخ حەسەن زۆر سەخت بوو، كە سەردان و چوونەدەرەوەیان بۆ پشوو لێ قەدەغە كردبووین. بۆئەوەی توانای جەستەییم بپارێزم لەپاسەوانەكە ئەپاڕامەوە رێم بدات ڕاڕەوەكە گسك بدەم و خاوێن بكەمەوە.

سەرەنجام رۆژێكیان فەوزی پاسەوان بەداواكەم قایل بوو و دەرگەكەی بۆكردمەوە و گسكێك و سۆندەیەكی ئاوی دایەدەستم. كاتێكیش بەندییەكان بینیان بەئازادی هاتوچۆئەكەم و ئەركەكەم بەشادی و خۆشییەوە جێبەجێ ئەكەم، ئەوانیش داوایان كرد(ئەوئیمتیازە)یان بدرێتێ، بەڵام فەوزی لەترسی ئەوەی بەڕێوەبەرێتیی ناقایل بێت، داوای لێكردم بچمەوە ژوورەكەم و ئیتر دەرگەكەی نەكردەوە تا یەكجاریی ئازاد بووم.

بەهۆی سەختیی رێنماییەكانەوە بەندییەكان بەگشتیی مانگێك زیاتر لە شێخ حەسەن نەئەمانەوە بەڵام من نزیكەی حەوت مانگی تیامامەوە. تارۆژێكیان لەناوەڕاستی ئەیلولدا زەنگی تەلەفۆنی راڕەوەكە لێیدا و فەوزی كە هێندە نەبوو نۆرە پاسەوانیی وەرگرتبوو، تەلەفۆنەكەی هەڵگرت و سەیرم كرد بەوردیی گوێی گرتووە و ئاماژە بۆ من ئەكات و ئینجا بەڕوویەكی خۆش و پێكەنینەوە بەرەو لای من هات و وتی:

-هەواڵێكی خۆش. دەرئەچیت خۆت ئامادەبكە.

-ئەی چیم لێئەكەن؟ پێیان نەوتیت؟

-وەك تێگەیشتم ئەتبەن بۆ(سوەیدا) لەچیای دروز و نیشتەجێی زۆرەملێ ئەبیت. راستە ئازادی تەواوت نابێت بەڵام دۆخەكەت زۆر لێرە باشتر ئەبێت.

چەند ساتێك دواتر دوو پاسەوانی سڤیل ئەملاولایان گرتم و خستمیانە ئۆتۆمبیلێكی كۆنەوە. كاتێك گەیشتینە ناوەندی دروز شەو داهاتبوو و رەشاییەكی زیاتری دابووە بەردە

ڕەشە گرانیتەکانی خانووەکان. لەبنکەی ئاسایش ئەفسەری بەرپرس تەوقەی لەگەڵ کردم و بەڵگەکانمی ئیمزا کرد و فرمانی دامیٚ هەموو بەیانییەك لەبنکەکە سەردانی بکەم.

ئازادبووم لەوەی کوێم لەشارەکە پێخۆشە لێی نیشتەجیٚ ببم بۆیە (هاوڕێکانم)بردیانم بۆ گونجاوترین ئوتێل و دوای ئەوەی لای بەڕێوەبەرەکەی قسەیان بۆکردم، ڕێی گەڕانەوەیان بۆ پایتەخت گرتەوەبەر.

لەقاتی دووەمی ئوتێلێك نیشتەجیٚ بووم کە لەبەردی ڕەش دروستکرابوو و لەگۆڕەپانێکی گەورەدا بوو بەرامبەر بە سەرای میری. خراپی و پۆخڵیی سیمای دەرەوەی و کەلوپەل و جێخەوەکانی مایەی بێزکردن بوون و زۆرم لەخۆم کرد تا لەیەکەم شەوی ئازادیمدا چاوێك لێکنێم. خۆشبەختانە ڕۆژی دوایی کارەکەری ئوتێلەکە هەموو ڕۆژەکەی بەخاوێن کردن و ئوتووکردنەوە بەسەربرد و بۆ ئێوارەکەی جێخەوێکی خۆش و خاوێنم دەستکەوت.

کە ئەو سەردەمە حوکم ئەدرایت بەوەی ژیان لە سویداء بەسەربەریت هەستت ئەکرد کەهێشتا لەژێر ئەشکەنجەدایت. جاران فەرەنسییەکان نەتەوەپەرستانی عەرەبیان بۆئەویٚ دوورئەختەوە و ئێستاش کوردە ئاژاوەچییەکان! بۆئەویٚ دوورئەخەنەوە. پێش منیش نزیکەی دە کەس لەکوردانی حوکم دراوی سیاسی لێرە بەزۆر نیشتەجیٚ کرابوون، جا یا لە هەمان ئوتێل یا لەزیندانی سویداء.

پاش دووهەفتە نزیکەی پانزە مامۆستای کوردی جەزیرە خۆیان کرد بە ئوتێلەکەدا کە کاتێك بەخۆیان زانیبوو لەشەو و ڕۆژێکدا لەپارێزگای سویداء دامەزراون.

ناوچەکە لەرووی مێژووییەوە بەچیای دروز ناسرابوو بەڵام لە سی ساڵی رابردوودا گۆڕابوو و ناویان نابوو چیای عەرەب(جبل العرب).

لێمپرسین:

-هیچ مامۆستای کورد لەجەزیرە ماون؟

بەدڵێکی پڕەوە وەڵامیان دامەوە:

-وەك ئێمە بزانین، هیچ كارمەندێكی كورد لەجەزیرە نەماوە. یا دەریانكردوون یا وەكو ئێمە گواستویاننەتەوە بۆ شوێنی تر.

لای خۆیانەوە دروزەكانیش بێزاربوون لەمامەڵەی دیمەشق لەگەڵ ناوچەكەیان و سەیركردنی وەك شوێنێك بۆ پەراوێزكردن و دوورخستنەوە:

-هەر هێنانی هاوولاَتییان لەشوێنەكانی ترەوە بەنیازی سزادانیان، خۆی لەخۆیدا داننانە بەوەی پارێزگەكەمان شوێنێكی هەژارە و لەڕووی رۆشنبیریی و مادی و فكرییەوە دواكەوتووە.

خاوەن هۆتێل و هاوڕێكانی ئەیانوت:

-ئێمە بێزار و تووڕەین چونكە حكومەت مێش میوانی نییە وهیچ ناكات بۆ باشكردنی دۆخەكەمان.

-بەڵێ، بەلاَم روناكبیران و ئەفسەرانتان هەر زوو پشتیوانیی و پاڵپشتیی بەعسیان كرد، لەگەڵ ئەوەی ئێوە بەرەچەڵەك عەرەب نین، كەچی ئەوە دورزییەكان بوون لەدواكودەتادا بەبەشداریی لەگەڵ سەلیم حاتوم گورزێكی كوشندەیاندا لەرێژیمی پێشوو.

-ئەوە راستە كەئێمە عەرەب نین و هەندێك لەمێژوونوسان پێیان وایە ئێمە كوردین و هەرچەندە بە(ئامۆزاكانمان)ئەڵێین كورد، بەلاَم راستییەكانی ئەمڕۆ پیشانی ئەدەن ئێمە بەتەواویی بەعەرەب بووین و تەنیا بەزمانی عەرەبی قسەئەكەین و كەلتووریی عەرەبی بووەتە كەلتووریی سەرەكیمان. موسڵمانەكان وەك ئاینزایەكی ئیسلام تەماشامان ئەكەن، كەچی لەلایەنی بڕواوە، هەست بەیەكێتیی ناكەین لەگەڵ موسڵمانەكان. ئێمە باوەڕمان بەدۆنادۆنی گیان هەیە و پێمان وایە كەدوای مردن گیان ئەچێتە جەستەی منداڵێكی دورزییەوە كە لەوساتەدا لەدایك ئەبێت. بڕواشمان وایە خودا جارجارە لەشێوەی مرۆڤێكدا دەرئەكەوێت. گەر ئەشمان بینن بێ خەم و گرژبوون قایلین لاهوتی ئیسلامیی فێرببین، لەبەر ناچاریمانە. لەراستیدا ئایینی دورزی باوەڕ و سیستەمێكی تایبەت و بۆچوون و رێورەسمێكە

لەژێر کاریگەریی هیندۆسیی و ئەفلاتونی و موسایی و کریستیانیی، زیاتر لەوەی کاریگەریی ئیسلامی لەسەربێت.

وێڕای ئەوەش بیری نەتەوەیی عەرەب توانیویەتی ئەفسونێکی گەورەمان لێبکات، زیاتر لەرووناکبیرەکانمان، جگە لەوەش بیری بەعسی نەتەوەیی سۆفیانە هەستمان کێش ئەکات،بەتایبەت بەڵێنەکانی لەدادپەروەریی کۆمەڵایەتیی و ئەو سودە داراییەی لەوانەیە رۆژێك بۆ ناوچەکەمانی بهێنێت. کاتێکیش سەلیم حاتوم پەلاماری کۆشکی ئەمین حافزی سەرۆکی پێشووی سوریای دا، خۆراکی لەو خەونانە وەرئەگرت.

هەندێکی تریان وتیان:

-باوەڕ بکە سەلیم حاتو نەخەوتووە و بەم زوانە ناوی دێتەوە ناو ناوان.

دوای چەند رۆژێك واتەواتی جیاجیا بلاۆبووەوە سەبارەت بە جموجوڵ و رەفتاری ئەو پیاوەی تاقمەکەی سەلاّح جەدید-ئەتاسی دەریانکرد و ئیزگەکانی ئوردون و ئیسرائیل ئاماژەیان دا بەجموجوڵەکانی حاتوم و بوونی لە حۆران.

بەوشێوە و دوای ماوەیەکی کورت سوەیدا بووە سەنتەری پێشهاتەکان.

دوو رۆژ دوای دەمەتەقێکەم لەگەڵ دوورزییەکان جموجوڵێکی سەرنج راکێش دەستی پێکرد. سەربازەکان چەکی دژەفڕۆکەیان لەگۆڕەپانە گەورەکەی شاردا دابەست و وردە وردە دووکانەکان داخران و شەقامەکان لەخەڵکی سیڤیل چۆڵ بوون وئەو سیخوڕانەش گۆڕیان گومبوو کەلەهەناسەدانیشدا چاودێرییان ئەکردم. تەنانەت خاوەن هۆتێلەکەش خۆی ون کرد و تەلارەکە تەنیا من و بازرگانێکی پیری تیا مابوو، کەلەدیمەشقەوە هاتبوو بەنیازی فرۆشتنی پێلاۆ بە کۆفرۆشەکانی سوەیدا.

کاتێکیش لێم پرسی تاچەند ئاگاداری چالاکییەکانی حاتومە، نەیوێرا تەنانەت سەر بەرزبکاتەوە و تەماشام بکات، بەڵکو کەسەیری دژەفڕۆکەکانی ئەکرد وەك گەڵای دار ئەلەرزی و بەپەلە چووە ژوورەکەی و دەرگەی لەخۆی داخست و کەوتە نوێژ و پاڕانەوە:

-خوایه گیان لێت ئەپاڕێمەوە بێوەی بگەڕێمەوە ناو کەسوکارەکەم!

هەوڵمدا بە گوێگرتن لەرادیۆکان زانیاریی زیاترم دەستکەوێت، بەڵام هیچ باسێك لە پێشهاتەکانی سوەیدا نەبوو. بەرەبەیان و کتوپڕ خاوەن هۆتێلەکە هات. پاش دوودڵییەکی درێژخایەن، چرپاندی بەگوێمدا:

-سەلیم حاتوم لێرەیە. گشت سەربازگەکەی ئێرە لەدەوری کۆبوونەتەوە، سەڵاح جەدید و نورەدین ئەتاسیی، کە لەدوێنێوە هاتوون بۆ دانوستاندن لەگەڵ لقی بەعس لە(جەبەل ئەلدروز)،بە بارمتە گرتوونی و ئێستا لە وتووێژدایە لەگەڵ دیمەشق. خۆ ئەگەر مەرجەکانی رەت بکرێتەوە، سوێندی خواردووە،بەرەو پایتەخت بکشێت.

بەبێ ئەوەی شاگەشکەییەکەی بشارێتەوە درێژەی دایە:

-زۆر لەتیپە سەربازییەکان بەڵێنی پشتیوانیان داوەتێ.

مەزەندەمان ئەکرد سەرکەوتنی دورزییەکان بەسەر عەلەوییەکاندا لەئانوساتدا رابگەینرێت، کەچی بەیانی تێپەڕی و تا درەنگانێکی پاشنیوەڕۆش، ئەو سەربازانەی سەر دژەفڕۆکەکانی بەردەم هۆتێلەکە لەجێی خۆیان نەبزووتن. دەوری سەعات چوار، چوار فڕۆکەی (میگ-٢١)کە لەدیمەشقەوە هاتن، زۆر بەنزمیی بەسەر شاردا فڕین، بەڵام سەیر ئەوەبوو،چەکە دژە فڕۆکەکان ورتەیان لێ نەهات و دوای نیوسەعات لەو ئاگادارکردنەی لەپایتەختەوە دەرچوو، سەربازەکان خۆیان کۆکردەوە و گەڕانەوە سەربازگەکانیان. ئێوارەش رادیۆی عەمان بلاویکردەوە کە سەلیم حاتوم و چەند سەد کەس لەپیاوەکانی پەنایان بردووەتە ئوردون. رادیۆی دیمەشقیش کەوتە هاتوهاواری سەرکەوتن(بەسەر ئەوتاقمەی خۆیان فرۆشتووە بە ئیمپریالیزم و بەکرێگیراوانی).

دوو رۆژ دواتر، عەلەوییەکان کەوتنە پاکسازیی تەواوی سوپا و فەرمانگەکان و ئەو ئەفسەرانەی پشتیوانیی سەلیم حاتومیان کردبوو، یا هاوسۆزییان پیشاندابوو، دەستگیرکران. ئەو ئاساییشانەی رۆژانە چاودێریی منیان ئەکرد بەتەواویی ون بوون و

تەنانەت ئەفسەری بەرپرسی ئەوبنکەیەی ئەبوو هەموو بەیانییەك سەردانی بکەم، ئەویش دیارنەما و تەنیا پۆلیسێك لەوێ مابوو، ئەویش هەر هێندەی وت:

-سوپاس بۆ هاتنت. وا من بینیمیت، کەواتە بگەڕێوە هۆتێلەکەت.

کەچی پێشتر ئەبوو خۆم بچمە بەردەمی ئەفسەرەکە.

لەدیمەشق،دوای ئەوەی(حافزلئەسەد)ی وەزیری بەرگریی و فەرماندەی گشتیی هێزی ئاسمانیی رۆڵی سەرەکیی بینی لەپوچەڵکردنەوەی پیلانەکەی سەلیم حاتومدا، ئەستێرەی درەوشایەوە و کاریگەریی زیادی کرد و کەوتە پتەوکردنی پێگە و دەسەلاتی خۆی لەناو کاربەدەستاندا.

لەماوەی دوورخرانەوەم بۆ جەبەل ئەلدروز، زستانەکەی بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو سەخت بوو، و چەندین جار بەفرباری، شەوێکیان بارستاییەکەی گەیشتە نیومەتر و رۆژی دواتریش هەر ئەباری بەلاّم کردی بەگەردەلول، لەبەرئەوەی فەرمانگەی رێگە و پردەکانیش ئامرازیی پێویستی نەبوو بۆ ماڵینی بەفرەکە، خەڵك بەناچاریی لەماڵەکانیاندا گیریان خوارد.

وێرای ئەودۆخەسەختە،کەچی هەواڵگریی بەتەلەفۆن داوایانکرد لەبنکەکەیان(نوزهە) ئامادەبم، بۆئەمەش یەك سەعاتم پێچوو.

لەرێی هەواڵگرییەوە چەندین نامەم نارد بۆوەزارەتی ناوخۆ و تکامکرد کۆتایی بە دوورخستنەوەم بێنن و پاسپۆرتێکم بدەنێ. بەلاّم هەوڵەکانم بابردی و ناچاربووم بەدەم نامەی تر نوسینەوە، بەرگەی هەموو زستانی سوەیدا بگرم.

موعجیزەئاسا،دوانامە، کەلەرێی فەرمانداری سوەیداوە ناردم، لەهەموو نامەکانی پێشوو کاریگەرتر بوو و لەکۆتایی مانگی نیسانی ساڵی ١٩٦٧ دا گواستیانمەوە بۆ دیمەشق،بەنیشتەجێی زۆرەملێ، بەمەرجی دەستنیشانکردنی نیشتەجێکەم بۆ ئاسایش.

ئەو شتە لەوەرزێکی نەباردا روویدا و خێرا ژوورێکم دۆزییەوە، لەئوتێلێکدا کە فەلەستینییەکان سەرپەرشتییان ئەکرد و زۆر خۆشحاڵ بوون بە میوانداریی کردنم. کەچی هێشتا هەفتەیەك لەگەیشتنم تێنەپەڕی بوو، بینیم هەڵوێستیان بەرامبەرم گۆڕا و رەفتاریان بەرامبەرم دژ، یا هەر دوژمنانە بوو.

بەهۆی منەوە پۆلیس بەتوندیی چاودێریی هۆتێلەکەی ئەکرد، خاوەنەکەشیان ناچار کردبوو، ناوی هەموو میوانەکانمیان بداتێ، هۆتێل چییەکەش بەهیچ جۆرێك ئەم چاودێرییەی پێ خۆش نەبوو.

سەرەنجام دۆستان ئاپارتمانێکی بچووکیان بۆ دۆزیمەوە لەدەورووبەری گەڕەکی کوردان، لەدامێنی لای خوارەوەی، بەدووریی چەند سەد مەترێك لەبێستانە بەناوبانگەکانی دیمەشق، کە لقەکانی رووباری(بەردی) ئاودێرییان ئەکرد.

کاتێك لەڕۆژانی درێژ و خۆرەتاوی هاویندا تەماشای ئەو ئاسۆ فراوانەی سەوزاییم ئەکرد، هەستم بە گەرمیی و حەوانەوە ئەکرد. بێجگە لەوئەفسون و جوانییەش، هۆ و پاڵنەری ترم هەبوو، کەبەرەو دیمەشق کێشیان ئەکردم، لەنێویاندا ویستی درێژەدانی خەبات دژی فاشیزمی عەرەبیی، کەهەڕەشە بوو لەسەر ژیان، بگرە بوونی گەلی کورد لەسوریا.

بەلاّم چۆن ئەتوانم درێژەپێدەری خەباتێکی ئاوا بم، لەولاّتێکی بێبەش لەئازادیدا؟ ولاّتێك کە رۆژبەڕۆژ زیاتر ئەکەوتە چنگاڵی سوپایەکی بەهێزەوە، کەبەردەوام هەڵگری ئالاّی نەتەوەی عەرەبی سەرلێشێواو بوو.

بەناچاریی تەنیا دوو رێگەم لەبەر بوو، گوزەران لەسایەی چاودێریی و پاسەوانیی بەردەوامی پۆلیسدا، یا داڕزان لە زیندانەکانی ئاسایشدا.

بێهودەیی ئەو ژیانە و نەبوونی ئاسۆ و رزگارکەرێك، ناچاریان کردم رۆژ بەرۆژ عەوداڵی رێگەیەك بم بۆ بەجێهێشتنی سوریا. هەرچەندە پاسپۆرتیشم نەبوو. بەلاّم روو لەکوێ بکەم؟

لوبنانی(دیمۆکراسیی)؟ ئوردون؟یاپەڕینەوە بۆعێراق وخۆگەیاندنە ناوچە ئازادەکانی کوردستان؟

ئەمەیان مەحاڵ بوو،ئاخر دوای ئارامییەکی چەند مانگە، سەرلەنوێ شەڕ هەڵگیرسابوو و هەموو ڕێگەکان لە بندەستی سوپای عێراقدا بوون.

خۆ وڵاتێکی تریش هاوسنووری سوریا بوو، تورکیا زێد و نیشتمانی منالێم.

ئایا بیرکردنەوە لەوەی بڕۆم و سەلامەت بگەمە ئەوێ، شتێکی شێتانە نەبوو؟!

ئامۆزایەکم کە بەتایبەت لەتورکیاوە هاتبوو بۆ دیتنم، وەڵامی دامەوە:

-نا بێگومان، ئاخر تورکیای ئەمڕۆ، تورکیاکەی دەساڵ لەمەوبەر نییە، لەساڵی ١٩٦٣ وە حکومەت نەرمبووە و ئەمڕۆ هاووڵاتیی نازدارە و هەموو ئازادییە دیمۆکراسییەکانی هەیە: ئازادیی بیروڕا،کۆبوونەوە و دیدار و هاتوچۆ و هتد. خۆ ئەگەر حەزی لەسەفەر بێت،ئەتوانێت لەماوەی ٢٤ سەعاتدا پاسپۆرت وەرگرێت. ئەگەر نیازی گەڕانەوەت هەیە بۆ تورکیا، من ئەتوانم هەموو بەڵگەنامە پێویستەکانت بۆ فەراهەم بکەم. بەدوای هەموو زانیارییەکانی پەیوەست بەتۆدا گەڕام، هێشتا ڕەگەزنامەی تورکیات لێ زەوت نەکراوە. تەنیا وێنەیەکی خۆتم بدەرێ، دوای مانگێك دێمەوە و ناسنامەیەکی قانونیت بۆ ئەهێنم. خۆشم بۆ پەڕینەوەی سنوور زامنت ئەبم و لەگەڵت ئەبم بۆ ئەو شوێنەی پێت خۆشە لە تورکیا.

-باشە، بەڵام کە گەیشتمە تورکیا پێت وایە لێگەڕێن بە ئاسودەیی بژیم؟

-خێزانەکەت لەوێن و ئاگادارت ئەبن. لای خۆشمەوە بەڵێنت ئەدەمێ، کە پاسپۆرتێکی تورکیت وەرگرت، بوارت ئەبێت تورکیا جێبهێڵیت و بچیت بۆ هەرکوێ کە پێتخۆشە.

بەدەنگێکی بەرزی پڕ چێژ وشادمانەوە پێموت:

-دەی گەر وایە، کەواتە خێراکە پێش ئەوەی دیسان دووچاری زیندانێکی تری سوریا ببمەوە!

توركيا

- هەڵاتن بۆ توركيا بەپێ و بەناو کێڵگەکانی میندا

- کوردستانی توركیا دوای ٣٠ ساڵ

- شادبوونەوە بە خێزانەکەم

- لە ئەستەنبوڵ لەنێوان خۆشاردنەوە و ئاشکراییدا

- لێسەندنەوەی رەگەزنامەی تورکیی

- هەڵاتن بۆ ئەوروپا

- پەنابەریی لە سویسرا و بوونە هاووڵاتیی هیلفیتیی

سالی ۱۹٦۷ پڕ رووداو بوو بۆخۆرهەڵاتی ناوەڕاست،گرژیی نێوان ئیسرائیل و وڵاتانی عەرەبی دراوسێی،گەیشتە لوتکە.

پاش ئەوەی ڕێژیمی سوریا پشتیوانیی فەلەستنییەکانی کرد بۆ دامەزراندنی (ڕێکخراوی ئازادیی فەلەستین)، بەهەموو لایەکدا کەوتە هاتوهاواری تەفروتوناکردنی ئیسرائیل(بەجەنگی میللیی)، لەولاوە جەمال عەبدولناسر گەیشتبووە ئەوپەڕی هێزی خۆی و هەردەرفەتێکی ئەقۆستەوە تابەئاشکرا رایگەیێنێت(جولەکە فرێئەداتە دەریاوە). لەبەرامبەر ئەوململانێیەدا ئیسرائیل هێزەکانی سەربازیی خۆی زیاتر پۆشتەوپەرداخ ئەکرد وهێرشە تۆڵەسێنەکانی بەردەوام بوو بەرامبەر کارە تێکدەرەکانی جەنگاوەرانی فەلەستین لەئیسرائیل،ئەوفڕۆکانەی(ئەستێرەی داود)یان پێوەبوو،سەرکێشیان ئەکرد و دوای فڕۆکەکانی(میگ)ی سوریا ئەکەوتن تەنانەت لەئاسمانی دیمەشقیشدا، و بۆردومانی هەندێك ئامانجی ستراتیژییان کرد، لەدەوروبەری پایتەختی سوریا.

رادیۆ و تەلەفزیۆن و رۆژنامەکانی سوریاش کە گوێ بەفرمانی سوپا بوون، پەلاماری ئیمپریالیزم و جولەکە ئەڵقەلەگوێکانی ئەدا و لەبەرنامەکانیدا بانگی تۆڵەسەندنەوە و تەفروتوناکردنی ئەدا دژی(زەوتکەرانی خاکی عەرەب) و بانگەوازی جەنگیی میللیی بەمارشەوە بڵاوئەکردەوە.

له ٥ حوزەیرانی ۱۹٦۷ دا و کاتێك ئیسرائیل بە داخرانی تەنگەی(تیران) و کشانەوەی هێزەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان، هەستی بەهەڕەشە کرد، بڕیاری هێرشی دا. هێرشە ناکاوەکەی ئیسرائیل سوپای سوریای خافڵگیر کرد، بۆیە چەك و تەقەمەنی و پۆشاك و پێڵاویان جێهێشت و بەرەو دیمەشق قوچاندیان. دەسەڵاتدارانی سوریاش کە هاتنە ناوەوەی

هێزەکانی ئیسرائیل زەندەقی بردبوون، دوای ئەوەی گەنجینەی وڵاتیان گواستەوە بۆ (حەڵەب)، خۆیان لەشاری(حمس) توند کرد.

لە ٦ ی حوزەیراندا حکومەت بڕیاریدا چەك بەسەر خەڵکدا دابەش بکات، بۆ بەرگریی لەپایتەخت و هاووڵاتیان ڕژانە بنکەکانی دابەشکردن. بەڵام دوای ئەوەی ژمارەیەکی کەم چەکیان بەسەر خۆیەخشاندا دابەشکرد، ترسیان لێنیشت کە میللەت لەوانەیە ئەو چەکانە دژی خۆیان بەکاربەرێت، بۆیە داوایان کردەوە.

دوای دوو ڕۆژ، بەتکای یەکێتی سۆڤێت لای ئەمێرکا، ئیسرائیل وازی هێنا لەپلانەکەی بۆ داگیرکردنی(حۆران) و(چیای دروز) و گرتنی دیمەشق.

ڕۆژی ١٥ ی حوزەیران حکومەتی سوریا گەڕایەوە دیمەشق و کەوتەخۆ بۆ قوتارکردنی وڵات لەکارەساتەکە. ئاسایش سەرقاڵی گەلێك کێشەی گەورەتربوو، بۆیە ناچارنەبووم ڕۆژانە سەردانی بنکەکەیان بکەم. هەرئەم دەست شلکردنەش پەیوەندییەکانمی لەگەڵ کەسوکارم لەتورکیا ئاسان کرد. لە ٢ی ئابدا ئامۆزا تورکیانشینەکەم هاتەوە بۆ دیمەشق و ناسنامەیەکی قانونیی بۆ هێنابووم، کە لێبوردنیشمی تیابوو لەخزمەتی سەربازیی. پلانێکیشی دانابوو بۆ پەڕینەوەم بەنهێنیی بۆ تورکیا. شل و شێواویی دەسەڵاتدارانی سوریا و نوقم بوونیان لە بێ سەروبەریدا،باشترین دەرفەت بوو بۆئەوەی خێرا پلانەکە ئەنجام بدەین.

ڕۆژی ٤ ی ئاب، شۆفێرێکی تەکسیی ئەرمەنیی، ئامادەبوو تا قامیشلی مان بەرێت. دوانیوەڕۆ بەدزییەوە دیمەشقمان بەرەو حەڵەب جێهێشت و سەعات ٨ ی شەو گەیشتین. لەناکاو شۆفێرەکە کەوتە بڕوبیانوو، گوایە زۆر شەکەت و ماندووە، چەندی لێپاڕامەوە و کرێکەم بۆ زیادکرد، قایل نەبوو لەوەزیاتر لەگەڵمان بێت. شۆفێرێکی تری ئەرمەنیی ئامادەبوو لەبری هاوکارەکەی بمانگەێنێت. یەکسەر سواری ئۆتۆمبیلەکەی کردین و سەفەرە درێژە ٧٠٠ کیلۆمەترییەکەمان لەحەڵەبەوە بۆ قامیشلی شەوی ٧\٦، بێ گرفت تەواوکرد.

کاتێك لەدەرگەی ماڵی پارێزەرێکی هاوڕێممدا، تازە خۆر هەلآت بوو، باوەشێکی گەرمی پیاکردم و بردمییە حەوشەی فراوانی ماڵەکەی، بینیم وەك نەریتی باوی ناوچەکە،سەرجەم ئەندامانی خێزانەکەی لەسەر چرپایەکی تەختەی بەرز و فراوان و داپۆشراو بەپەردەکوللە، نوستوون.

هەر زوو پلانەکەمم بۆ باسکرد بە جێهێشتنی سوریا و چوون بۆ کوردستانی تورکیا. دەرکەوت ئامانجەکەم سەرسامی کرد، ئاخر ئەو، خۆشی خەڵکی کوردستانی تورکیا بوو و بنەماڵەکەی زیاتر لە ١٢ ساڵ دژی لەشکرەکانی ئەتاتورك جەنگیبوون.

چەند جارێك لێی پرسیم:

-بەڕاستیی بیرت لە قوولّیی ئەم کارە کردووەتەوە؟

-بەڵێ،سوریا هیچم بۆفەراهەم ناکات،جگە لەژیانێکی گیاخۆریی،یامردنێکی لەسەرخۆ لەزیندانەکاندا، لێرە ناتوانم هیچ سودێکم بۆگەلەکەم هەبێت.

-ئەی لەتورکیا؟ بەراست پێتوایە ئاسایش و ئازادیت مسۆگەرە و بەسەلامەتیی لێی دەرباز ئەبیت؟

-یەکێ لەئامۆزاکانم هیواداری کردووم و هانی ئەم کارەی داوم. خەمی سەرەکیی ئێستا، تێپەڕبوونە لەسنوور، ئایا کەسێکی جێ متمانە ئەناسیت، لەناو قاچاخچییانی کوردا؟

-لەوبارەیەوە بێخەمبە. عەلیکی ناسراو بە(میر عەلیکی)، ئەو کارەت بۆ ئەکات. ئاخر ئەو پیاوە ژەندرمەی گومرگی سوریا و تورکیاشی خستووەتە گیرفانییەوە و لەهەردوو بەری سنوور پیاوی خۆی هەیە. شارەزای هەموو ئەورێگە بێوەیانەیە کە بەناو کێڵگەی مینەکانی تورکدا ئەڕۆن بەدرێژایی سنوور. دڵنیام ئەو یارمەتیت ئەدات بۆ ئاودیو بوون و ئەتپارێزێت. ئەچم بۆ لای و باسەکەی لەگەڵ ئەکەمەوە.

هاوڕێکەم یەکسەر جلەکانی پۆشی و چووە دەرەوە.پاش سەعاتێك هاتەوە و گەنجێکی چوارشانەی لەگەڵ بوو.

-ئەزبەنی، من لەخزمەتام، تەنیا پێم بڵێ کەی و لەکام لای سنوورەوە ئەتەوێت بپەڕیتەوە؟

ئامۆزاکەم کە لەتورکیاوە هاتبوو، پلانێکی هەبوو.

پاش نیوەڕۆی ٨ ی ئاب، عەلیکی بردمی بۆ گوندی(کیردان)،کەگوندێکی کوردنشینی سوریایە، لەقەراغی گوندەکە ئۆتۆمبیلەکەی راگرت لەژێرپردێکی هێڵی ئاسنی ئەستەنبوڵ- بەغدا، کە وەك هێڵی سنووری نێوان تورکیا و سوریا وابوو. لەوێدا پیاوەکانی عەلیکی بەنهێنیی پەیدابوون و کەوتنە سەروکاری ٢ جانتاکەم،کەسیخناخ بوون لەپۆشاك و کتێب و هەندێك بەڵگەنامە و چەند دیارییەك بۆ کەسوکارە زۆر و زەوەندەکەم. لەو سەروبەندەشدا، عەلیکی خۆی گەیاندە لای تەلەدڕکاوییەکان، کە دەسەلآتدارانی تورك بەدرێژایی سنوور دایانبوون،چونکە لەقەراغی ناوچەیەکی مینرێژ دا بووین. پاسەوانەکانی سنوور کەپێشتر هاوکارانی عەلیکی دەمیان چەورکردبوون، بە خۆشییەوە، بە زمانی تورکیی سلآویان لێکردین و تەلەدڕکاوییەکانیان بۆ هەڵبڕین تا تێپەڕین. دیاربوو عەلبەکی وای تێگەیاندبوون کە من بازرگانێکی زەنگینی تورکم و زۆرجاری تر لێرەوە ئەپەڕمەوە و پێویستم پێیان ئەبێت.

کاتێك لەکێڵگەمینەکان دەربازبووین، درەنگانێکی شەوبوو،بۆیە یەکێك لەشارەزاکان کەوتە پێشم وبەخێرایی بەرەو گوندەکە بردمی و گواستنەوەی جانتاکانی بە ٣ کەسی تر سپارد. ئامۆزاکەم کەپێشتر و بەرێگەی قانونیی بەنسێبیندا، لای کێرسوورەوە هاتبووە ئەمدیو سنوور، بەبینینم لەخۆشیدا هەڵبەزییەوە، بەلآم نیگەرانی نەگەیشتنی جانتاکانم بوو.

-کاتمان بەدەستەوە نییە،ئاخر تەکسییەکم گرتووە تائەمشەو بمانگەیێنێتە دیاربەکر.

هێشتا قسەکانی تەواو نەکردبوو، دەنگی تەقوتۆقی رایچڵەکاندین،کەلەهەمان شوێنی پەڕینەوەمانەوە ئەگەیشتە گوێمان.

لەبەرخۆمەوە وتم:

-کۆڵبەرکانمان.

ئامۆزەکەم بەدەم هێورکردنەوەمەوە، وتی:

-ئەوە پێکادانە، بڕواناکەم کۆڵبەرەکان چەکداربن و بەوجۆرە بکەونە شەڕەتەقە. بێگومان ئەوە پێکادانە لەنێوان قاچاغچی چەکدار و یەکەیەکی گەڕۆکی سوپادا.

وەڵامم دایەوە:

-ئەی کۆڵبەرەکان لەو نێوەدا چییان بەسەردێت؟! گەر جانتاکانم بەوهەموو وێنە و بەڵگەنامانەوە بکەونە دەست کاربەدەستانی تورك، هیچ دەرەتانێکم نامێنێ جگە لەگەڕانەوە بۆسوریا. راستییەکەی هەست ئەکەم باشتر وایە هەر ئێستا ئێرە بەجێبێڵین و خۆمان بگەیێنینە نوایەك لەو دێهاتانە.

-نەخێر، هەرگیز، بیرت نەچێت من بەرپرسی بێوەیی و ئاسایشی تۆم. دڵنیات ئەکەم کەس نایەت بۆ پشکنینی ئەم گوندە.

ئێمە لەم مشتومڕەدا بووین، کە گوێمان لەتەپەی قورسی چەند پێیەك بوو و دوای چەند ساتێك گوێمان لێبوو کۆڵبەرەکان جانتاکانیان دانا.

-ئێمە باشین و جانتاکانیشتان سەلامەتن. ئەوە شەڕەتەقەی نێوان دەستەیەکی ژەندرمە و چەند ئەفسەرێك بوو لەگەڵ کۆمەڵێك قاچاغچی، کە خەریکی ئاودیوکردنی ماڵاتێکی زۆر بوون بۆ سوریا، ئەوەی ئێمە بیستمان زۆربەی ماڵاتەکەیان پەڕاندبووەوە قاچاغچییەکان کەوتنە تەقەکردن، تا رێگریی لەسەربازەکان بکەن بۆدەستبەسەراگرتنی جێماوی ماڵاتەکە.

تەقەکان، ژنانی گوندەکەی نیگەران کرد، چونکە برا و مێرد و باوك و ئامۆزاکانیان لەوکەسانە بوون کە ئەم کاسپییە ترسناکە ئەکەن.

یەکێیان بەدەم گریانەوە ئەیلاوانەوە:

-ئای برا نەگبەتەکانم! ئاخر چەندجار لێتان پاڕاینەوە کە لەگەڵ مەرگدا یاریی نەکەن؟!

یەکێ لەپیاوەکان وەڵامی دایەوە:

-ئەی چی بکەن خوشکم؟! ئەی لە کارگەکانی چنین و کیمیایی و پیشەسازیی و قوتووکاریی و چیمەنتۆ ئیش بکەن؟! ئاخر قەت ئەنکەرە ئەو کارگانە لێرە دروست ناکات. دەیان هەزار لەبراکانمان رۆشتوون و هەزاران کیلۆمەتر دوور لێرە بەدوای کاردا ئەگەڕێن، ئەویش بێبایەخ ترین و سەختترین کاری سەر زەوی. ئاخر چی بکەین خوشکە بچکۆلەکەم؟ ئەی قاچاغچێتیی باشتر نییە لەوەی لە هەژاریی و برسێتیدا بمرین؟!

ژنەکە بەدەم نزا و دەست بەرزکردنەوە بۆ ئاسمانی قیرئاسا، وەڵامی دایەوە:

-راستەکەی برای شیرینم. بەڵام ئاخر ئێمەش بێزار و ماندووبووین لەم دڵەڕاوکێیە. ئۆقرەمان لێبڕا،هەر ٢-٣رۆژ جارێك تەرمی ئاوساوی رۆڵەیەکمان لەناو کێڵگەمینەکاندا بدۆزینەوە. ئۆها! یارەبی خوایە، یارمەتیمان بەو وەرە بەهانامانەوە و لەم دۆخە رزگارمانکە. پەنامان بە تۆیە خوایە!

سەعاتێك دواتر، تاریکی باڵی کێشا و تەقوتۆقەکە وەستا، یەکێ لەو جوتیارانەی بەشداری ئاودیوکردنی ماڵاتەکەی کردبوو، بەهەناسەبڕکێ خۆی گەیاندەوە گوند و کەوتە هێورکردنەوەی گوندنشینەکان:

-کەس پێوە نەبووە و هەموو ماڵاتەکەشمان گەیاندە خوار هێڵی ئاسنەکە.

وشەی(سنوور) لای کوردانی ناوچەکە هیچ واتایەکی نەبوو، ئاخر بەلای ئەوانەوە تەنیا سەر و خواری ئەو هێڵە ئاسنە هەبوو، کە سوریای لە تورکیا جیا ئەکردەوە.

دێهاتییەکان کەلە گۆڕەپانی بچووکی گوندەکەدا کۆمەڵ بووبوون، هێور بوونەوە و سکاڵا و کڕوزانەوەی ژنەکانیش تەواوبوو، بەڵام دیاربوو شۆفێرەکەمان گرفتاری

نیگەرانییەکی توند بووبوو، هەزار بیانووی مەترسییەکانی هێنایەوە بۆئەوەی بەرەو دیاربەکر نەمانبات:

-نامەوێت گوللەیەك بەر کەللەم کەوێت. دوای ئەم تەقوتۆقە، ئێستا فەرماندراوەتە سوپا، تەقە لەهەرشتێك بکەن کەئەمشەو لەم ناوچەیدا بجولێتەوە. باشترە ئەمشەو لێرە بمێنیتەوە و سبەینێ بەیانی زوو بەرێکەوین.

من و ئامۆزاکەم تەنیا ئومێدمان جێهێشتنی خێرای ئەو شوێنە بوو، بەلاّم شۆفێرەکە لەبڕیارەکەی پەشیمان نەبووەوە و دیاربوو دەنگی تەقەکان گۆتی کردبوو، بۆیە ئێمەش ناچاربووین مل بدەین بۆ داواکەی.

-باشە، بەلاّم لەکوێ بخەوین لەم گوندەدا کە نەهۆتێلێك نە میوانخانەیەکی تیانییە؟

دێهاتییەکانی دەوروبەرمان وەلاّمیاندایەوە:

-هەر شوێنێك و مالّی هەرکام لەئێمەتان پێخۆشە. هەمیشە ئامادەین شوێن و جێ بۆ هەرمیوانێك دابین بکەین.

کەسێکیان لەئامۆزاکەم نزیك بووەوە و وتی:

-ماوەیەکی کەم لەمەوبەر ئاغاکەمان لەنەخۆشخانەی ماردین کۆچی دوایی کرد، ئەگینا ئەتانتوانی لەدیوەخانەکەی ئەودا بخەوینەوە. کەواتە میوانی من بن و بۆخۆتان لەسەربان بنوون، کەلەم وەرزەدا بۆخەو خۆشە.

پێشوازیی میواندارییەکەی مان کرد و کەوتینە شوێنی بۆمالّەکەی. لەچاو تروکانێکدا ساوەر و ماست و دۆیان بۆهێنایین. دوای ئەوە زۆر دانەنیشتین و ماندوویی و شەمالێکی فێنك بردیانینە خەوێکی قوولّەوە.

بەیانی پێش هەتاوکەوتن بێداربووین و سواری ئۆتۆمبیلێکی شۆڤرلێتی کۆن بووین بەرەو دیاربەکر بەجادەیەکی پڕ چالّ و بەرددا، بە ٢سەعات ٦٠ کیلۆمەتر ڕێمان بڕی تاماردین،کە کەوتووەتە سەرلوتکەی شاخێك و بە دەشتە پانوپۆڕەکانی میزۆپۆتامیای

باکووردا ئەڕوانێت. لەراستیدا ماردین شارێکی ئاسایی نییە، بەڵکو مێژووی قەڵاکەی هەزاران ساڵ لەمەوبەرە و بەردە سپییەکانی کەبەدەست هەڵکۆڵراون و کۆڵانە تەسك و پێچاوپێچەکانی، لەشوێنەکانی تری جیائەکاتەوە. خەڵکەکەشی بەزمانێکی عەرەبی ئەدوێن، بەلاّم بەوشە و زاراوەی کوردی.

بۆ قاوە نۆشینێك لەوێ لاماندا، پێش ئەوەی بەرەو دیاربەکر بکەوینەڕێ.

بەدرێژایی رێگە، بەژانەوە سەرنجی دۆخی کارەساتباری گوندە کوردنشینەکانم ئەدا، کە تۆپەڵێك خەرابەی قوڕین بوون، بێ کارەبا و تەلەفۆن و خوێندنگە و نەخۆشخانە، کەچی دیمەنی ژنانی کورد بە گۆزەی سەر سەر و مەڕدۆشینیان لەبەرتیشکی خۆردا، بەبەرگی باوباپیرانەوە، کراسی درێژ و کەوا و پشتوێن و دەرپێی فش و بریسکەدار و سەرپێچی رەنگاوڕەنگەوە، ئەیهێنامە دڵەکوتە.

بەسەری هەنێك پیاویشەوە جامانەی کوردیم بینی، ئەمانەش هەموو نیشانەی شکستی سیاسەتی تورکاندنی حکومەتی ئەنکەرەبوون. گەلی کورد وەك جاران لەسەر خاك و زێدی خۆی ئەژی و تەنیا هێندەی پێویستە کە بەرگرییە خۆرسك و پەرتەکەی لەچوارچێوەی رێکخستنێکی دیسپلینداردا کۆبکاتەوە، تا ویستی نەتەوەیی خۆی بسەپێنێت و لەم ون بوون و بێئومێدییە دەربازبێت.

خەونم بەو ئەرکە سەختەوە ئەبینی، کە دیوارە رەشە زەبەلاحەکانی دیاربەکرم دی و لەدەروازەی ماردینەوە چووینە قەلاّکەوە. جگە لەجادەیەکی پان بەدرێژایی دیوارەکان، ئەوا خانووە دێرینەکانی دروستکراو لەبەردی گرانیتیی رەش،سیمای کۆنی سەردەمی هەرەزووی خۆیان پاراستبوو. جادە و شەقامەکان جمەیان ئەهات و پڕبوون لەچالاکیی و جموجووڵ. ژمارەی دانیشتوانەکەشی لەساڵی ١٩٣٠ یەوە، چوارهێندە زیادی کردبوو و لە ٤٠ هەزارەوە بووبووە ٢٠٠ هەزارکەس.

هەرچەندە هیچ پیشەسازییەکی تیانەبوو،بەلاّم وەك ناوەندێکی کشتوکاڵ و بازرگانیی، بایەخێکی گەورەی هەبوو و ژمارەیەکی زۆری خەڵکی بۆ خۆی راکێشابوو لە جوتیار و شارنشین، کەلە شارو گوندەکانی دەوروبەرەوە روویان تێکردبوو.

خێزانە دەرەبەگ-بۆرژوازییەکەی ئامۆزاکەم لەدەشتی (ئەرگانی)، چاوەڕێمان بوون.

لەدەشتی کۆران ولەوکاتەدا کەشۆفێرەکەمان تایەی ئۆتۆمبیلەکەی ئەگۆڕی، منالێکی شوانکارەی تەمەن ١٠-١٢ ساڵ بەشەرمەوە لێمان نزیك بووەوە.

بەتورکی لێم پرسی:

-ئەم مەڕانە هی ئێوەیە؟

بەکوردی و بەدەنگێکی نێرەوە وەلاّمی دامەوە:

-تورکی نازانم.

بەسەرسوڕمانێکی دەستکردەوە و بەکوردی پێموت:

-چۆن، ئەی ناچیت بۆ قوتابخانە؟!

هێمنانە وەلاّمی دامەوە:

-نا.

-ئاخر بۆچی؟

-چونکە ناچارمان ئەکەن فێری تورکی بین و زمانەکەی خۆمان لەبیربکەین.

-ئەی وا باشتر نەبوو بچیتە قوتابخانەی تورکی، تە بەنەزانیی نەمێنیتەوە؟

بەهەراسانیی وەلاّمی دامەوە:

-بەلاّم نەزان نیم، بەرۆژ شوانی مەڕەکانی گوندم و ئێوارەش ئەچمە لای مەلا.

- ئەها، بەڵێ، بەلاّم بۆ چی؟

-بێگومان بۆ ئەوەی فێری زمانی کوردی بم.

-ئەی حکومەت رێئەدات، و هەقی نییە؟

-ئۆه، وەك ئەزانی مەلاکەمان زۆر زیرەکە. بەفەرمیی ئەڵێت ئەو وانەی قورئان و فەلسەفەی ئیسلامیی ئەڵێتەوە.

-ئەی بەڕاست چیتان فێرئەکات؟

-بەتایبەت باسی شاعیرەکانمان بۆئەکات و چەندین دێڕمان پێ لەبەرئەکات.

-ئەتوانیت هەندێکیم بۆ بڵێیت؟

منالّەکە دەستی کرد بە وتنی چەند دێڕێك شیعری کلاسیکی کۆنی کوردی.

-پێم بڵێ، ئەم ناوچەیە هیچ مەلای تری لێیە، وەك مەلاکەی ئێوە؟

- نازانم، چونکە هەرگیز گوندەکەی خۆمانم جێ نەهێشتووە، بەلاّم ئەزانم مەلاکەمان شوێنکەوتەی هەیە، کەجارجارە دێنە سەردانی.

-ئەی ئەتەوێت هەر کوردبیت و بەنیازنیت ببیتە تورك؟

چاوە زەردە گەورە و درەوشاوەکانی بڕییە رووخسارم و وەلاّمی دامەوە:

-نەخێر ئەزبەنی، ناتوانن بمانکەن بەتورك.

حەزم ئەکرد درێژە بەگفتوگۆکە بدەم لەگەڵ ئەو کوڕیژکەیە، بەلاّم شۆفێرەکە بانگی کردین.

درەنگانێکی ئێوارە گەیشتینە ئەرگانی، ئەو شارۆچکەیەی دانیشتوانەکەی ٢٠ هەزار کەسێك ئەبن و بەبناری چیاکانی تۆرۆسدا درێژبووتەوە.

تەکسییەکە یەکسەرە بردینییە بەرماڵی ئامۆزاکەم، کەکەوتبووە ئەوپەڕی باکووری شارەکەوە و کۆشکەکەی ئەیڕوانییە باخێکی لێژی گەورە، و لەڕێی حەوزێکەوە ئاودێریی ئەکرا، کە کانییەکی بەقوڵپ پڕی ئەکرد، گۆشەیەکی دڵبەربوو، وەك ئەو شوێنەی منالّیم لێ بەسەربردبوو.

دوای خۆرئاوا تەکسییەك بردمی بۆ (ئیلازیغ)، کە (ریزۆ) لەساڵی ١٩٥٠وە لێی ئەژی و سالاّنێکی درێژە نەمدیووە. ناوی خۆی لەسەر لیستی پارتی دیمۆکرات تۆمارکردبوو و

دووجار بەئەندام پەرلەمان هەڵبژێردرابوو، بەڵام دوور لەهەرچالاکییەکی کوردانە ئەیگوزەراند. توانیبووشی تێڕوانینی دەسەڵاتدارانی تورك بگۆڕێت و ئاشتیانە لەگەڵیان هەڵبکات، کەپێشتر وەك گومانایی و کەسێکی بێ متمانە سەیریان ئەکرد. دژی هەر رەفتارێکی سەرکێش و توندڕەو بوو. منیش مەترسییەکی راستەقینە بووم کەچی خۆی و هاوڕێکانی بەفرمێسکی شادییەوە پێشوازییان کردم. هەفتەی یەکەمم لە ئیلازیغ بەخۆشیی و شادیی بەسەربرد و زۆرێك لە ئامۆزا و خاڵۆزاکانم سەردانیان کردم، کە پتر لە ٣٠ ساڵ بوو نەمدیبوون و گەنجەکانیشیان کەدوای کۆچی من لەدایك بووبوون. خۆشحاڵ بوون بەدیتن و دواندنم و بانگهێشتی خوانێکیان کردم لەدێهات، کەبەرخیان سەربڕیبوو و بەشیش ئەیانبرژاند. میوەی تامداریشیان پێشکەش کردم، وەك ئەوەی لە سەردەمی منالیمدا خواردبووم. توانیشم بەئازادیی بە ئیلازیغدا بگەڕێم و بەراوردی بکەم بەو شارەی پێشتر بینیبووم.

وەلی مەخابن، ئیلازیغ لە ٢٠ ساڵی دواییدا، بێ سەروبەر و ناقۆڵا گەورە بووبوو. بەشێوەیەك فراوان بووبوو کەتاکە کارگەی چیمەنتۆی ناوچە کوردییەکەی تورکیا لەو دەمەدا، کە لەسایەی نوێنەرانی پارێزگەکەوە دروستکرابوو، لەناو شارەکەدا گەمارۆ درابوو.

ژمارەی دانیشتوانیشی کە تاساڵی ١٩٢٠ بەحاڵ ئەگەیشتە ٢٠ هەزارێك، ئێستا گەیشتبووە زیاتر لە ٨٠ هەزار کەس، زۆربەشیان جوتیارانی دێهات و کۆمەڵگەکانی دەوروبەربوون. ئەم کۆچە گرفتی گەورەی کۆمەڵایەتیی دروستکردبوو، بە هەڵاوسانی ژمارەی دوکان و بازاڕ، ژمارەی بێکاران و تاوانکەران. هەروەك ناوەندی شاریش سیما نەرم و هێمنەکەی لەدەستدابوو و باڵەخانەی زەبەلاحی کۆنکرێت جێی خانووە دێرینە خشتەقوڕەکانی گرتبووەوە،کەجاران بەحەوشەی سەوز دەورەدرابوون. شەقامەکانیشی کە گڵی کوتراوە بوون، یا ئەسفالتەکەی هەڵکەندرابوو، پۆخڵ و خۆڵاویی بوون. ئیلازیغ

وێنەیەكی دوور لەجوانیی و ئەفسونی پیشان ئەدا، بەشێوەیەك كە پێم خۆش نەبوو زیاتر لەهەر شارێكی تر تیایدا بەسەربەرم.

هەر لەمنالێمەوە خەونی ئەوەم هەبوو لە(بیرماز) نیشتەجێ بم، كە ئەكەوتە دەشتێكی بەرز بەنزیكەی ١٢٠٠ مەتر لەئاستی دەریاوە و بەچیای بریسەكەدار گەمارۆ درابوو بەڵام كاكی بەكاكی بوو. گەلێك جار دەریاچەكەی ختووكەی ساڵانی لاوێتێمی ئەدا، و ئەو زەوییەی باوكم بۆ جێهێشتبووین،تەنیا چەند كیلۆمەترێك لێوەی دووربوو. زۆر تامەزرۆی دووبارە بینینەوەی بووم.

لەودەمەیدا چێژم لەهاتنی رۆژ ئەبینی تاخەونەكەم بێنمەدی، هاوڕێكانی براكەم هاتن و چرپاندیان بەگوێیدا كە پۆلیس هەواڵی هاتنمی هەیە بۆ ئیلازیغ و زۆری پێناچێت میت-هەواڵگریی تایبەت-یش هەواڵەكەی پێئەگات. بۆیە مۆچیاریی براكەمیان كرد تا لەناوچە كوردنشینەكان دوورمخاتەوە. هەرلەگەڵ ئەم ئاگاداركردنەدا براكەم جانتاكانی كۆكردەوە و سواری پاسێكی كردم بەرەو ئەستەنبوڵ، خۆشبەختانە لەرێ تووشی هیچ پشكنینێك نەبووین. ئاخر توركیا بەیەكێك لەو سەردەمە دەگمەنانەی (دیمۆكراسیی) مێژووی خۆیدا تێئەپەری.

لەئەستەنبوڵ یەكێ لەئامۆزاكانمان، كەپێشتر كارمەند بوو، پەیوەندی باشی لەگەڵ بەرپرسانی حكومەت بنیات نابوو، بەتایبەت نێوانێكی پتەوی هەبوو لەگەڵ سەرۆكی دەزگەی میت. بۆیە خێرا كەوتە دابینكردنی رێوشوێنەكان.

بەتەلەفۆنێك بۆ دیاربەكر، بەرپرسی ئەستەنبوڵی میت زانیبووی دۆسیەیەكی زەبەلاحم هەیە،بەتایبەت لەسەر جموجوڵی سیاسیم لەبەیروت، پێش ئەوەی رادەستی سوریا بكرێم. هەروەك مۆچیاریی ئامۆزاكەمی كردبوو داوام لێبكات تا بگەڕێمەوە بۆ توركیا.

هەواڵەکە مایەی نیگەرانیی و هاوکات سەرسامیش بوو، چونکە دوای ئەوەی تازە هاتبوومەوە تورکیا، گەڕانەوەم بۆ سوریا سەخت بوو، کەواتە چی بکەین باشە؟ و چی ئەبێت ئەگەر میت بنکە سنووریەکان لەبارەمەوە ئاگاداربکات؟

ئاکامیش، هۆی گەڕانەوەم بۆ تورکیا ئەوەبوو بمێنمەوە و لەناوچە کوردییەکە لەناو میللەتەکەی خۆمدا بژیم. بەڵام سات بەسات ئەو پێشنیازە ئاڵۆزتر ئەبێت و بەرەو تێوەگلان و نادیار ئەڕوات.

براکەم وای بەچاك زانی خۆی دیداری کەسە دیارەکانی حکومەت بکات و کێشەکەیان بخاتە بەردەست. بۆیە بەرەو ئەنکەرە بەڕێکەوت و دیمیریل، کەنێوانێکی پتەوی هەبوو لەگەڵی بەگەرمیی پێشوازیی کرد، هەروەك وەزیری ناوخۆش پێشوازیی کرد.

-پرسیار لە(مادن)ئەکەین کە ئایا هێشتا براکەت رەگەزنامەی تورکیی ماوە. بۆی بنوسن تا بێ دواکەوتن بگەڕێتەوە زێدی خۆی و بەباوەشی کراوەوە پێشوازیی ئەکرێت. ئێستاش داوات لێ ئەکەم تکایەکمان بەنوسین بۆبنێریت و ئەوەی تیا روونکەیتەوە کە براکەت کاتێ تورکیای جێهێشتووە زۆر منداڵ بووە و ئێستاش ئارەزووی لەوەیە بگەڕێتەوە. ئەوپەڕی دوای مانگێك وەڵامت ئەدەمەوە.

لەسەر بەڵێنی بەرپرسانی گەورەی حکومەت یەکسەر براکەم داواکەی بەرزکردەوە و رۆژی دواتر بەدڵێکی پڕ هیواوە گەڕایەوە ئەستەنبوڵ. بەوپێیەی گوایە من هێشتا لەسوریام، بڕیاردرا نیوەئاشکرا لەئەستەنبوڵ بەسەربەرم، لەچاوەڕوانیی وەڵامی وەزیردا کەباوەڕمان وابوو، بێگومان ئەرێنی ئەبێت چونکە ناوم لەدۆسییەی سڤیلدا نەسڕابووەوە.

براکەم متمانەی بە راستگۆیی وەزیرەکان هەبوو، بۆیە ئاپارتمانێکی بۆگرتم لەیەکێ لەشەقامەکانی(بیۆغلۆ)و خۆی گەڕایەوە ئیلازیغ. کەچی مانەوەم لە ئەستەنبوڵ درێژەی کێشا وهیچ وەڵامێکی ئاغای وەزیرم پێنەگەیشت. لەمانگی هەشتەمدا پۆلیسی ئیلازیغ سەردانی براکەمیان کردبوو.

-ئەزانین براکەت رەگەزنامەی تورکیی هەیە و ماوەیەکیشە لەتورکیایە. کەئەمەش مافی خۆیەتی و ریٚ بەخۆمان نادەین دەست بەرینە ریٚی، بەلاٚم حەزئەکەین خۆی سەردانمان بکات و وەلاٚمی چەند پرسیاریٚکمان بداتەوە.

براکەم قسەکانی ئەو دیدارەی پیٚوتم و بەپاریٚزەوە پیٚشنیازی کرد بچم بۆ ئیلازیغ، بەلاٚم چونکە ترسی داویٚکی حکومەتم هەبوو، رەتمکردەوە بەپیٚی خۆم برۆمە کونە گورگەوە، و لەئەستەنبولٚ مامەوە، بەلاٚم بەپاریٚزیٚکی زیاتر لەجاران و بەدەگمەن ئەچوومە دەرەوە ئەویش دوای خۆرئاوابوون.

هیٚشتا دووهەفتەی تەواو تیٚپەرنەبووبوو کە براکەم کەسیٚکی تری ناردەلام و ئاگاداری کردم کەپۆلیس سوورە لەسەر بینینم و تەقەلایەکی فرەی ناویٚت تا هەرکات ویستی بمدۆزیٚتەوە. لەبەرامبەر ئەم ئاگاییەدا چارەیەکم نەما جگە لەگرتنەبەری ریٚی ئیلازیغ.

ئەوکۆمیسەرەی پۆلیس کەرۆژی دوای گەیشتنم سەردانم کرد هاوریٚ لەگەلٚ یەکیٚ لەدۆستانی خیٚزانەکەم،پرسیاری زۆرساکار وساویلکانەی لیٚکردم.وەك لەشیٚوازەکەشی تیٚگەیشتم، گرنگترینیان پەیوەست بوو بە رەگەزنامەی سوریا و ئایا وەرمگرتووە یا نا؟ ئەشمزانی بەپیٚی قانونی تورکیا، وەرگرتنی رەگەزنامەی ولاٚتیٚکی تر بیٚ مۆلەتی حکومەتی ئەنکەرە، لەوانەیە ببیٚتە مایەی لەدەستدانی رەگەزنامەی تورکیا. ئەشبیٚت داوای رەگەزنامە بەحەز و داوای خۆویستانەی کەسیٚکی پیٚگەیشتوو بیٚت، نەك بەسەر منالیٚکدا سەپیٚنرابیٚت، وەك ئەوەی لەمن روویدا.

سەرنجی کۆمیسەرەکەم بۆ ئەم خالە راکیٚشا و تکام لیٚکرد روون ئاماژەی پیٚبدات. ئەوەی کرد و ئامۆژگارییی کردم خاترجەم بم، چونکە کارەکان بەویستی خۆم ریٚکئەخریٚن.

لەمالەوە، براکەم و خیٚزانەکەی و خوشکەکانم و ئامۆزاکانم، بەنیگەرانییەوە چاوەرییی هەوالی دیدارەکەم بوون لەگەلٚ کۆمیسەر و کاتیٚك زانییان چی روویداوە و وتە دلنیاکەرەکانی کۆمیسەرم پیٚوتن، کەوتنە سەمای شادی و لەئامیٚزگرتنم:

-خەمەکان تەواو بوون! ئیتر ڕێت ئەدەن بیۆەی لەناوماندا بژیت، ئێمە دڵنیا و بێگومانین لەوە.

کەچی شادییەکەیان درێژخایەن نەبوو، چونکە ڕۆژی دواتر سەرۆکی دەزگەی میتی ئیلازیغ داوای کردم و لەکاتی پێشوازیمدا لەلایەن دوو کەسیانەوە،بۆم دەرکەوت هەراسانن، بەتایبەت بەڕێوەبەری پۆلیس، بەلاّم بەرپرسی هەواڵگریی تایبەت، چاویلکەیەکی هەتاویی تۆخ و سەیری لەچاودا بوو، ئەگەرچی ژوورەکە بەحاڵ ڕووناکی تیابوو.

ماوەی سێ چارەکە سەعات ڕووبەڕووی مامەوە و بەپرسیار گەمارۆی دابووم. تەنانەت پرسیاری مانەوەم لەسویسرای کرد و جموجووڵەکانم لەئەوروپا بۆپشتیوانیی کورد. تێگەیشتم کەهەموو وردەکارییەکان لەدۆسییەکەمدایە و سەرۆکی دەزگەکەش هەمووی بەوردیی و تێبینییەوە خوێندووەتەوە.

ئەگەری گیرکردنم بۆ ئەو ماوە زۆرە لەلایەن سەرۆکی میتەوە، هەموویانی ترساندبوو بەتایبەت براکەم و ژنەکانیش ئەکڕوزانەوە و پیاوەکان سەخت بوو نیگەرانی خۆیان بشارنەوە.

-باشە ئێوە چیتانە؟ ئارام ببنەوە ئێستا میت وەك مەڕی بەستەزمانی لێهاتووە.

براکەم پرسی:

-ئەها بەڵێ! کەواتە خێرا پێمان بڵێ لەگەڵ فەرماندە چی ڕوویدا؟

براکەم پێی وابوو کە ئەوانە هەموو شتێك ئەزانن لەبارەمەوە و ئێستا ئەوەیان بەلاوە گرنگە کەبزانن ئایا تەواو(عاقڵ)بووم، یا هێشتا هەمان(ماخۆلانی نەتەوەی کوردم).

براکەم رووی تێکردم:

-ئەزانم، ناوەندەکانی سەرکردایەتی تورك، ترسیان لەهەموو شتێك هەیە پەیوەست بێت بەکورد،ئەرکی سەرەکیی میتیش چڕبووەتەوە بۆ شەڕی دژی هەر ئاواتێکی نەتەوەیی

ئەم میللەتە، ئەگەر تۆش بەتەمایت لەتورکیا بمێنیتەوە و بیێوەی بژیت، کەواتە ئەبێت بیر لەو شتانە نەکەیتەوە.

وەلاّمم دایەوە:

-دەستبەرداربوونی مەسەلەیەك کەبەشی زۆری ژیانم رەنجم بۆ کێشاوە، بەهیچ شێوەیەك نابێت. بەلاّم لەبەردۆخەکەی خۆمی تیام هەوڵئەدەم لانی کەم بۆ چەند ساڵێك نەبمە جێ سەرنجی دەسەلاّتداران.

براکەم روی کردە ئاسمان وەك یەکێ نزا بکات و پێی وتم:

-لەخوا ئەپاڕێمەوە تا مرادت بدات خۆت بگری و نەبیتە مەکۆیەك بۆ راکێشانی ئەو گەنجە کوردە نەتەوەییانەی سەرئەکەنە سەر حکومەت.

ریزۆ بەقووڵیی باوەڕداربوو و ئەرکەکانی ئیسلامی بەراستگۆیی و بێگەردیی منالێکەوە ئەنجام ئەدا و هەمیشە چاوەڕێی بەزەیی خودا بوو لەکاتی دۆخە سەخت و ئالۆزەکاندا.

ملم بۆ دۆخەکە داو و قایل بووم بەچارەنووسەی مانەوە لای براکەم بۆم دیاریی ئەکات، لەچاوەڕوانیی بڕیاری حکومەتدا و دوومانگم لەوێ بەسەربرد بێ ئەوەی بچمە دەرەوە و پێشوازیی میوان بکەم، بە دەگمەن نەبێ.

سەرەتای تەموزی ١٩٦٨ ئامۆزایەکم کە کێڵگەیەکی هەبوو لەبیرماز، داوای کرد هاوین لای ئەو بەڕێکەم و خۆشترین رۆژەکانی ژیانم تیا بەسەربرد.

دەمەوپایز کاتێك بینیم حکومەت کاری بەسەرمەوە نییە، وام لێکدایەوە کەبەکردەوە قایل بووە بەمانەوەم لەتورکیا، بۆیە بڕیارمدا بەختی خۆم لەکشتوکاڵدا تاقیکەمەوە، بە وەبەرهێنان لەو کێڵگەیەی باوکم بۆی جێهێشتووین لەدەشتی کۆرانی نێوان ئەرغانی و دیاربەکر. تا باوکم مابوو زیاتر لە دەهەزار هیکتار زەوی بەپیت و گونجاو بۆ کشتی گەنمی

ڕەقمان هەبوو،بەڵام تەنیا دووهەزار هیکتاری مابوو کەبراکەم دابووی بەکرێ، بەپارەیەکی لەجێی نەبووان، بەهۆی ئەو زیانەی مێرووی سن ئەیگەیاند.

پەیوەندیم لەگەڵ کۆمەڵێك کشتیار کرد، کە تراکتۆریان هەبوو بەڵام زەوییەکانیان بچووك بوو و ئامانجەکەمم بۆ ڕوونکردنەوە، دوو کەسی هاوبەش هاتنە پێشەوە و پێشنیازی بەشدارییان کرد لەگەڵم، بەمەرجی دابەشکردنی وەکیەکی قازانج، زەوی و تۆویش لەسەر من.

پێموتن:

-قایلم، بەڵام چی ئەڵێن ئەگەر پێش دروێنە مێرووی سن لێیدا؟

بەشان هەڵتەکاندنەوە وەڵامیان دامەوە:

-ئێمە سەرکێشیی ئەکەین. بیستوومانە حکومەت چالاکانە ئەکەوێتە خۆ بۆ ڕشاندنی دژە مێروو بەفرۆکە و لەکاتی گونجاودا، پاشان ئێمە هەر گەنمی ڕەق ناچێنین، بەڵکو بەشێکی زەوییەکە ئەکەینە گەنمەشامیی سپی، کەترسی سنی نییە.

چەند ڕۆژ دواتر دەستماندایە کار و بۆ ئەوەی بەرهەمێکی باشمان هەبێت پەیینی کیمیایی پێویستمان کڕی و بەباشم زانی لە (ئەرغانی) بەدووری ١٥ کیلۆمەتر لەکێڵگەکەمان بمێنمەوە بۆسەرۆکاری کشتوکاڵەکە. کارەکان بەویستی خۆمان ئەڕۆشتن و باران لەکاتی گونجاودا باری. سەرەتای مانگی مایس کشتەکەمان بەشێوەیەکی سەرنج ڕاکێش بالای کرد و ڕەنگەسەوزە جوانەکەی نیشانەی بەهێزیی و ساغیی بوو و دڵنیابووین لەسەرکەوتنی پرۆژەکەمان و شادمانی ئەنجامەکان بووین، کەچی هەواڵێکم لەگۆشەیەکی(ڕۆژنامەی فەرمیی)دا خوێندەوە کە حکومەتی ئەنکەرە بێبەشی کردووم لەرەگەزنامە تورکییەکەم. ئەمە زەنگێکی ترسناك بوو.

کە هاتمەوە سەرخۆ، بەهەڵەداوان چووم بۆ سەرا بۆلای (نیازی ئینجە)ی نوسەری دادگە، کەنێوانێکی پتەومان هەبوو و بەرەگەز کورد بوو بەڵام نەیئەوێرا ئاشکرای بکات. لەناخەوە

پیاوێکی دەستپاکی نیشتمانپەروەر بوو و هەوڵی ئەدا خزمەتی هەرکەس بکات کەلەدەرگەی ئەدات، بەتایبەت ئەگەر خەڵکی سادە و هاووڵاتیی ئاسایی و گیرۆدەی ئارەزووی فەرمانبەران بوایە.

ئاگاداری هەستی نەتەوەیی کوردیم بوو و ئەو رۆژەش کە رۆژنامەکەم پیشاندا، بەخەمێکی قووڵەوە چاوی بڕیە رووخسارم.

-مافی ئەوەت هەیە داوای پیاچوونەوەی بڕیارەکە بکەیت لای ئەنجومەنی ولاَت، بۆیە ئەبێت خێرا بچیت بۆ دیاربەکر و لەوێشەوە بۆ ئەنکەرە. بەلاَم ئەبێت سەرەتا بزانیت هۆکارە قانونییەکانی سەندنەوەی رەگەزنامە تورکییەکەت چین. دوو نامەت ئەدەمێ بۆ دوو هاوڕێ، یەکێکیان لە دیاربەکرە و ئەوی تر لە ئەنکەرە، و هەردووکیان لە بواری تۆماری سڤیلدا کارئەکەن و ئەتوانن یارمەتیدەربن.

سەرەتا چووم بۆ دیاربەکر بەنامەکەی نیازی ئینجەوە و کارمەندی تۆماری مەدەنیم بینی و هەر کە ناسیمی بە وشکیی وەلاَمی دامەوە:

-بەڕێز تۆ بەهەڵە هاتوویت، ئەم شتانە بەکارەکەی من نامۆن.

دوای قسەکانی، کارتەکەی نیازی ئینجەی دڕاند و خستییە تەنەکەی خۆڵەکەوە. تەماشای رووخساریم ئەکرد کەچۆن زەرد ئەبێت و ئەلەرزێت. وادیارە ئەم کارمەندە رەچەڵەك کوردە کەوتووەتە داوی تورکاندنەوە و زندەقی ئەچێت لەهەرچی بۆنی کوردبوونی لێبکات. دواتر زانیم کەدەسەلاَتی تورك توانیویەتی ئەم هەستە لەناو زۆر لەکارمەندانی کورددا بچێنێت، بەتایبەت ئەوانەیان کەپۆستی بەرزیان هەیە.

لەفەرمانگەی تۆماری سڤیلی ئەنکەرەش کاتێك هاوڕێ تورکەکەی نیازی ئینجە، نامەکەی خوێندەوە، رۆشت بۆ ئەوەی پرسیاربکات و بەشێوەیەکی سەیر ونبوونەکەی زۆری خایاند، لەگەڕانەوەیدا و بەهۆی هەڵسوکەوت و دەنگییەوە سەرنجمدا زندەقی چووە و

بەهەزارحاڵ توانی بەگوێمدا بچرپێنێ کە هەوڵ بدەم بەڕێوەبەر ببینم. پاش چەند خولەکێك دەرگەوانێك کردمییە ژووری سکرتێرەوە کە یەکسەر دۆسییەکەمی دۆزییەوە.

بەتۆنێکی بەرزەفڕەوە پێی وتم:

-شتێکی سادەیە، رەگەزنامە تورکییەکەت لەدەستداوە چونکە بێ رێپێدانی حکومەتەکەمان رەگەزنامەی سوریات وەرگرتووە.

-بەڵام ئەو دەمە منداڵ بووم و ناکرێت ئەو قانونەم بەسەردا جێبەجێ بکرێت.

-ئەوە شتێکە پەیوەندیی بەئێمەوە نییە، بڕۆلەوبارەوە قسە لەگەڵ ئەنجومەنی دەوڵەت بکە.

سەراسیمەبووم، وەلی هێشتا تەواو هیوابڕاو نەبووم. غالب، ئەو پارێزەرەی لەسەرەتاوە راوێژم پێکردبوو، پێی وتم:

-کارەکەت ناسکە چونکە کێشەی کورد وەك مۆتەکەیەك خەڵکی وڵاتەکەمان ئەهەژێنێت. ئەبێت کەسێکی نەترس بدۆزینەوە ناشەرعیی بوونی بڕیارەکەی حکومەت لەبارەی تۆوە بسەلمێنێت. خۆ گەر بتوانین پشتیوانیی رەمزی لەقازانجی کێشەکەمان بەدەست بێنین، ئەوا هەر لەئێستاوە براوەین.

رەمزی،ئەندامی ئەنجومەنی وڵات و سەرۆکی نوسینگەی یانزەهەم بوو، بن ئامۆزایەکی دووری خێزانەکەمان بوو.

-ناتوانم بڕیارِ لەسەر رابردووت بدەم بەڵام بەپێی قانون حکومەت هەڵەی کردووە و بەڵێن ئەدەم ئەنجومەنی وڵات ئەوبڕیارەی بەرامبەرت دەرکراوە، هەڵبوەشێنێتەوە.

هەڵوێستەکەی رەمزی، غالبی شادمان کرد و هانی دام لە نزیکترین نوسینگەی دادوەریی، بریکاریی نامەیەکی بۆدەرکەم.

بەو شێوەیەی رێکەوتبووین، غالب تانەی لەبڕیارەکە داو داوای چاوخشاندنەوەی کرد بە حوکمەکەدا. بەنیگەرانییەوە چاوەڕێی کۆبوونەوەی ئەنجومەن بووین، کەدوای ٢٠ رۆژ

بەسترا و چاوخشاندنەوەکەیان رەتکردەوە، لەبەر هۆیەکی سادە، کە کەس نەبوو بەرگریی لەمافەکانم بکات. چونکە رەمزی و دۆستێکی تری دیاربەکری بیانوویان دۆزیبووەوە تا ئامادەی کۆبوونەوەکەی ئەنجومەن نەبن. غالب ئەم ترسنۆکیی خوێڕییەتییەی بۆ قوت نەئەچوو.

کەوتە هاوار و پیاکێشانی مێزەکەدا:

-تورکەکان بەهۆی ترسنۆکیی رووناکبیرە رێ هەڵەکانمانەوە ژێرچنگیان خستووین و ئەمانچەوسێننەوە. بەڵام خەمت نەبێت ئەتوانین دووجار داوای پیاچوونەوە بکەین و هەرئەمرۆ داواکە بەرز ئەکەمەوە. تائەو کاتەش بگەڕێوە ئەرغانی بۆ سەروکاریی کێڵگەکەت.

کە پێشهاتەکانم بۆ نیازی ئینجە گێڕایەوە، نیگەران بوو و نەفرەتی لەوکەسانە کرد کە بۆ کێشەکەم بینیومن.

-گەر ئەنجومەنی وڵات داوای پیاچوونەوەی حوکمەکە رەت بکاتەوە، ئەو کات ئەبێت چاوەڕێی دەرچوونی فرمانی گرتن و دەرکردنت لەتورکیا بکەیت. لەبارەشەوە من یەکەم کەس ئەبم بڕیارەکەم ئەگاتەدەست و ئەبێت بەرزی بکەمەوە بۆبریکاری پارێزگار. لەوکاتەدا هەوڵ ئەدەم پەیوەندیت پێوە بکەم. کەواتە لەئێستاوە کارەکانت رێکبخە.

کارەکانم هیچ باش نەبوون و مێرووی سن بەرگی پرسەیان پۆشیبوو و کەوتبوونە وێرانکاریی،هاوکات هاوبەشەکانم بەداخ و کەسەرەوە، تەماشای رەوە مێرووی زەردیان ئەکرد کە بەسەر گوڵەگەنمەکانەوە ئەنیشتنەوە.

بەدڵێکی زامدارەوە پێموتن:

-ها! هەر ئاوا دەستەوەستان تەماشا ئەکەن؟

-جا چیمان پێئەکرێت؟ هیچ ئامرازێکمان نییە بۆ رووبەڕووبوونەوەیان.

-ئەی فرۆکەکان؟

-حکومەت تەنیا دوو فڕۆکەی ناردووە و ئەوانیش لە کێڵگەکەی ناجی یەڵمازن، پێنج کیلۆمەترێك لێرە بەرەو خوار.

- ئەوە کێیە؟

-کابرایەکی تورکی خەڵکی (ئەزمیر)ە. ساڵانێکە زەوییەکی زۆری ناوچەکەی کڕیوە و لەگەڵ فڕۆکەوانەکان رێکەوتووە لەکێڵگەکانی ئەو زیاتر، هیچ کوێ نەڕشێنن.

- با بچین ئەو فڕۆکەوانانە ببینین.

وەڵامیان دامەوە:

-سوودی نییە. گوێت لێناگرن، جگەلەوەش تازە کات بەسەرچووە.

سواری ئەسپەکەم بووم و کەگەیشتمە لای چادری فڕۆکەوانەکان، پاسەوانێك ئاگاداری کردم:

-لەبەیانییەوە ماندوو ئەبن و ئێستاش ئەحەوێنەوە.

کە بێداربوونەوە کەوتمە سەرکۆنە و گلەیی بەهۆی لایەنگرییان و داوامکرد بایەخ بەو کێڵگانەی تریش بن کەهەرەشەیان لەسەرە. خێرا یەکێ لەفڕۆکەوانەکان کەوتە هێمن کردنەوەم:

-لەخۆڕا تووڕە مەبە. ئێمە نێردراوینە ئەم ناوچەیە بۆقەلاچۆکردنی سن لەهەرکوێ بێت، کە نەشهاتووین بۆ لای ئێوە لەبەر کەم توانایی ئەوا ئەبێت هەوڵی زیاتر بدەین. بەڵام پیشانم بدە کێڵگەکەت لەکوێدایە تا سبەینێ زوو بیرشێنم و چارەی بکەم.

بەڕاستیش سەعات هەشتی بەیانی رۆژی دواتر فڕۆکەکە گەیشت و بەدەنگێکی زل و لەگەڵ باراندنی دوکەڵێکی سپی چڕ، بەسەر کێڵگەکەماندا تێپەڕی، کەچی هێشتا چارەکی زەوییە چێنراوەکەی نەڕشاندبوو، دەرمانەکەی پێنەما. ئیتر چەندم هەوڵدا بێسود بوو بۆ قایلکردنی فڕۆکەوانەکان بەبەردەوام بوون. ئەو بروسکانەشی ئەنێردرانە ئەدەنە و ئەنکەرە و داوای ناردنی مێرووکوژی زیاتریان ئەکرد، بێ وەڵام بوون، چونکە دەرمانەکە

لەئەمبارەکانی حکومەتدا نەمابوو و ئەبوو لەئەڵمانیا داوا بکرێت. حکومەتی تورکیاش دراوی قورسی پێویستی نەبوو. پاش دووهەفتە و کاتێك دەڕاسەکان کەوتنە دروێنە، لەبەرامبەر دە تۆن گەنمدا کە چاندبوومان،تەنیا چوار تۆن گەنمی کۆکردەوە کەلەسن رزگاری بووبوو، ئەمەش واتە نیوەی گوڵەگەنمەکان پووچ بوون. شۆکێکی توند بوو، بەلاّم دڵنەوایی خۆمان بە گەنمەشامییە سپیەکە ئەدایەوە کەخۆشبەختانە بەردەوام گەشە و بالآی ئەکرد و هیواداربووین لانی کەم قەرەبووی زیانی گەنمەکەمان بۆبکاتەوە،کەچی رەوتی پێشهاتەکان خێراتربوون و ناچاربووم بەر لە وەرزی دروێنە ئەوێ جێبێڵم.

رۆژی ٢ ی تەموز هاوڕێ نەترسەکەم، نیازی ئینجە،خێرا بردمییە نوسینگەکەی خۆی و بەڵگەنامەیەکی وەزارەتی ناوخۆی پیشاندام، کەداوا ئەکات ناوم لەتۆماری سڤیلی شاری ئەرغانی بسڕدرێتەوە و پۆلیس ئاگاداربکرێت تادەستگیرمکەن و وەك بێگانەیەك لە ولاّت دەرمکەن.

واتە دوای بەسەربردنی ماوەیەك لەزینداندا، نازانم لەکوێی تورکیا، رادەستی سوریام ئەکەن!...باوەڕم بەچاوی خۆم نەئەکرد!

نیازی هێوری کردمەوە:

-هیچ هۆیەك نابینم بۆئەم نیگەرانییەت. من فەرمانەکە وەك خۆی جێبەجێ ناکەم. ئەم بەڵگەنامەیە ئەخەمە ژێر هەموو ئەو شتانەی ترەوە کە ئەبێت بخرێنە بەردەستی فەرماندار و ١٥ رۆژێك لای خۆم ئەیهێڵمەوە. ناتوانیت لەو ماوەیەدا تورکیا جێبهێڵیت؟

-با، ئێستا پاسپۆرتەکەمم پێیە. هاوڕێیەکم بەدەم چەورکردنی پۆلیسێکی دیاربەکر بۆی دەرهێناوم و میتیان لێ ئاگادار نەکردووە. قسە لەگەڵ پارێزەرەکەشم ئەکەم تا بزانم رێژنە ئومێدێك هەیە تا کارەکانم بەقانونیی بۆ رێکبخات.

لەودەمەیدا من قسەم ئەکرد نیازیی شوشەیەکی بچووکی لەگیرفانی دەرهێناو حەبێکی لێدەرهێنا و قوتیدا.

-ئەوەی خواردت (ترینترین)بوو. بۆ بەکاری ئەبەیت؟ خۆ نەخۆشی دڵت نییە؟

-چەند رۆژ لەمەوبەر گرفتێکی کەمم هەبوو، پزیشکەکەم وتی ترسناك نییە و ئامۆژگاریی کردم ئەو حەبە بخۆم، بۆیە کەهەست بە دڵگوشران ئەکەم،دەنکێکی لیٚ ئەخۆم.

جەختم لێکرد:

-بەلاٚم پێویست بوو پزیشکێکی دڵ بتبینێت.

-بۆ ئەوە پێویستە بچمە ئەنکەرە یا ئەستەنبوڵ،منیش نە کات و نەتوانای ئەوەم نییە، بێگومانیشم گرفتەکەم ئەو سەفەرەی ێویست نییە.

پێشنیازمکرد لەگەڵم بێت بۆ ئەنکەرە بۆئەوەی پسپۆڕێکی بەناوبانگ بیبینێت، بەلاٚم قایل نەبوو و دوای چەندین جار تکاکاریی، بەچاوی پڕئەسرینەوە جێمهێشت و سواری ئەو پاسە بووم کە لەرێی ئیلازیغەوە ئەچووە ئەنکەرە. هاوڕێ پارێزەرەکەم بێئومێد و رەشبین بوو لەبارەمەوە، چونکە هێشتا سایەی میت باڵی کێشابوو بەسەر ئەنجومەنی ولاٚتدا و هیچ دادوەرێك نەبوو زات بکات، حوکمێك بدات دژی بڕیارەکەی حوکمەت. ئامۆژگاری کردم دەستبەرداری سکالاٚکەببم و پێش کاتبەسەرچوون تورکیا جێبهێڵم. هاوڕای ئەو بیٚ ورەییەی نەبووم و نیازم وابوو پارێزەرێکی نەترس و خۆڕاگرتر بدۆزمەوە. بەلاٚم کاتم نەما و رۆژی دواتر هەواڵێکی گورچکبڕم پێگەیشت، هاوڕێ دڵسۆزەکەم، نیازیی ئینجە، کەهەموو شتێك و زیاتریشی بۆ کردبووم، کۆچی دوایی کردووە.

ئامۆزایەکی بۆی گێڕامەوە:

-هەر سیٚ رۆژێك دوای رۆشتنی تۆ، فرمانێکی نویٚ هات لەبارەتەوە بۆ فەرماندار کەئەمجارەیان یەکسەرەبوو.نیگەرانی رووخساری نیازی ئیجەی داگرتبوو و نەیئەزانی چی بکات. وێڵی بیرکردنەوە و گەڕان بووین لەچارەیەك، کە نۆرەدڵەیەکی توند لەناکاو لێیدا و لەبەردەممدا کەوتە سەرمێزەکەی، کاتێك ئەو تەنیا پزیشکەی توانیم بیدۆزمەوە گەیشتەسەری، تەنیا هێندەی بۆکرا وەستانی دڵ و گیان دەرچوونی ئەو کلۆڵە بسەلمێنێت.

کارەساتێکی گەورەبوو، ئاخر نیازی مرۆڤێکی ڕەوشت بەرز و نمونەیی بوو، لەنێوان خۆماندا پارەمان کۆکردەوە بۆدانەوەی قەرزەکانی بە عەتار و نانەوا و چایخانەکانی شارەکە.

لێوی خۆمم گەزی تا بەر بەگریانم بگرم. نیازی نەخۆش بوو بەڵام نەمتوانی فریای کەوم و خەمخۆریی خۆی و گرفتەکانی منیش سەرباری، مردنەکەیان خێراتر کرد.

دڵم لەخەمدا خوێنی ئەدەلاند و هەستم بە تاوان ئەکرد بەرامبەری و هێز و ئازایەتیی تێکۆشانم نەما بۆ وەرگرتنەوەی مافەکانم، ئیتر ئەبوو خۆم ئامادەبکەم بۆ جێهێشتنی نیشتمانی زێد و جوانترین ڕۆژانی منالێم بەیەکجاریی و بەناچاریی.

هەندێك دراوسێی ئیلازیغیی پێشنیازییان کرد لەگەڵ ئەوان بڕۆم بەو پاسەی ئەچێت بۆ میونخ، قایل بووم و بەخۆمم وت:

-هیچ نەبێت ئەگەر لەسەر سنوور شتێکم بەسەرهات ئەوانن ئەتوانن خێزانەکەم ئاگاداربکەن.

لای ئێوارە پاسەکەمان ئەستەنبوڵی جێهێشت و هەستێکی قووڵ دڵمی داگرت، سەیری ئەو شوێنانەم ئەکرد کەخۆشم ئەویستن و ئیتر نایانبینمەوە: ئەو قاوەخانانەی ناساندیانم بەشاعیر و نوسەرانی کوردپەرست و خوێندکارانی شۆڕشگێڕ و زانکۆییەکان، کە ڕووبەڕووی ئەو باندە فاشییە مەشقدراوانە ئەبوونەوە کە ئەنێردرانە سەریان. خەمباری جێهێشتنی شانۆکانی ئەستەنبوڵ بووم. لەخەیاڵی ئەو رابردووەدا بووم، کە وشەی (کابیکالا) هاتە گوێم، خاڵێکی پشکنینی تورکیا بوو لەسەر سنووری بولگاریا. کات ٢٢:٣٠ خولەك بوو کەپاسەکە وەستا و کارمەندێکی سیڤیل سەرکەوت و داوای پاسپۆرتەکانمانی کرد و بردی بۆ بنکەکە. سەرۆکەکەیان لە بەڵگەنامەکانمان ورد ئەبووە و جارجار یەکێك لەگەشتیارەکانی بانگ ئەکرد. دوو ژەندرمەی چەکداریش بەچەکی ئۆتۆماتیکیی پاسەوانی ئەملاولای پاسەکە بوون.

دڵم وەك تەپڵ ئەیکوتی و قوڕگم ئەگوشرا وەك ئەوەی مارێك ئاڵابێتە گردنم و بمخنکێنێت، ئەم دڵەڕاوکێیە دوو سەعاتێکی خایاند و ئەتوت تەواوبوونی نییە. بێگومان بڕیاریان داوە تا بەیانی پاسەکە راگرن.یەکێ لەشۆفێرەکان چووە بنکەکە و دوای چەند ساتێك دەم بەخەندە گەڕایەوە و پاسپۆرتەکانی داینەوە. دوایش بینیمان خەندە نیشتە سەر لێوی کارمەندانی گومرگ و پۆلیسی تورکیا و هیوای سەفەرێکی شادیان بۆ خواستین.

بڕوام بەچاوی خۆم نەبوو! هێشتا ئەترسام لەدواساتی پێش داخستنەوەی دەرگە ئاسنینەکەدا، کارمەندەکان رایان بگۆڕن. ترس بەرۆکی بەرنەدام تاچووینە خاکی بولگاریاوە. ئەمویست لەکاتەدا پڕبەدەنگم هاوار بکەم:

-ئازادی، ئازادی، ئێستا ئیتر ئازادم!

پاش کەمێك خەوێکی قووڵ وئارام راپێچی کردم و تا رۆژی دواتر بێدارنەبوومەوە. گەیشتبووینە شاری سۆفیا کەساڵی ١٩٤٩ سەردانم کردبوو و ئەودەمە شارەدێیەکی بچووك بوو، کەچی ئێستا شارێکی مۆدێرنە بە شەقامی پانوپۆڕ وتونێلە رووناکەکانییەوە بەشێوەیەکی سەرنجبەر. دێهاتی بولگاریاش دڵگیربوون بەبێستانی سەرسەوز و بایەخپێدراو و مێوستانی گەشەوە.

لەوەیان هاتمە دەرێ تا دیمەنێکی تر بدۆزمەوە، نەمسا خافڵگیری کردم بەو پێشکەوتنە مەزنەی لەساڵی ١٩٥٦ ەوە بەخۆوەی دیوە. بەڵام سەرسوڕمانی راستیی لەئەڵمانیا بوو، کاتێ رووبەڕووی کۆمەڵگەیەکی بەکاربەر بوومەوە، لەوجۆری بەردەوام میدیای خۆرئاوا باسی ئەکرد و سەرکۆنەی ئەکرد، دیمەنی ناقۆڵای بازاڕەگەورەکان و ریزی بێکۆتایی کڕیاران.

تامەزرۆی گەڕانەوە بووم بۆ سویسرا و لێکۆڵینەوەکانم و هاوڕێیانی جێی شانازیم، کە گەرم و برایانە پێشوازییان کردم.

وا ئێستا لەساڵی ١٩٧٠ داین و دوای چەند مانگێك مافی پەنابەریی سیاسیم وەرگرت و ساڵی ١٩٧٢ خانمێکی سویسری بووە هاوسەرم، کە ئاگاداری کێشەی کورد بوو و سەردانی کوردستانی تورکیاشی کردبوو. بەهاری ١٩٧٣ و دوو ڕۆژ بەر لەنەورۆز، کوڕەکەم هاتەجیهانەوە کە عاشقی گۆرانی کوردییە هێندەی عەشقی بۆ گۆرانی فەرەنسی و تورکی و عەرەبی و ئەرمەنی.

سەرەنجام لەپایزی ١٩٧٨ دا بوومە هاوولاتیی ولاتێك کەبەردەوام وەك نمونەی سیستەمێکی دیمۆکراسیی باسکردووە. ولاتێك کەهەمیشە لەئامێزیدا هەستمکردووە لەنیشتمانەکە خۆمدام، لە سویسرا هەست ئەکەم زیاتر و زیاتر هۆگری ئەو دیمەنانەی ئەبم کە سروشتی شاخاوی و دەریاچە و جۆگەلەکانی کوردستان دێننەوە یادم.

کاتێك تەماشای بەفربارینی بەزریان و گەردەلول ئەکەم، کاتێك ڕەشەبای سارد و وشك هەڵئەکات و وەك زللە ئەکێشێت بە ڕوومەتەکانمدا، وا هەست ئەکەم کەهێشتا منالە بچکۆلەکەم و لەکوردستانم. بەتەڕیی لەسەر بەفرەکە خلیسکێنە ئەکەم. بەلام شادمانیش ئەبم کاتێك ئەبینم درەختەکان چڕۆ ئەکەن و گوڵ ئەگرن و لەکێلگەکانیشدا ئەبینم گوڵەگەنمەکان ئەکەونە سەما.

کوردستانیشم لەیاد ناچێت کەلەململانێدایە بۆمانەوە. کوردستانی پارچەکراوی نێوان تورکیا و ئێران و عێراق و سوریا. کوردستان کە ڕووبەڕووی قڕین و هەموو جۆرەکانی سەرکوت و چەوسانەوە بووەتەوە، تا ئەمڕۆش(١٩٨٢) هەروەك دوێنێ.

وەك پیاوێکی ئازاد کەلەولاتێکی دیمۆکراسیدا ئەژی، ناتوانم بێدەنگ بم لەبینینی سیمای کوردانی نەدار و ژاندار کە تائەمڕۆش لەخۆرهەلاتی ناوەڕاستدا لەبەر کورد بوونیان ئازارئەدرێن، ناتوانم نیگای ئەو منالَ و ژن و پیاوانە پشتگوێ بخەم، کە بەتەماشاکانیان هەموو ڕۆژ و هەموو سەعات و چرکەیەك ئەمدوێنن.

کەی جیهان و سەرکردەکانی هەست بەنیگەرانیی راستەقینە ئەکەن و چارەیەك ئەدۆزنەوە بۆ هەموو کێشەکانی چەوسانەوە و دەستبەسەراگرتنی جیهان؟ نازانم. بەڵام ئەوە ئەزانم کە:(تا بەردەوام مرۆڤ پێشێل بکەن بیچەوسێننەوە لەهەرجێیەکی جیهاندا، ئەوا مرۆڤایەتی سبەینێیەکی باشتر نابینێت.)

بۆسینی، مانگی شوباتی ١٩٨٢

وتەیەکی حەمید دەروێش

کە بۆ پێشەکی بەشی یەکەمی کتێبەکەی نووسیووە:

سەرەتای ساڵی ١٩٥٦ چاوم کەوت بە(د. نورەدین زازا). ئەوساڵە من لەپۆلی ١١ بووم لەدواناوەندیی ئەهلیی لەگەڕەکی بەحسەی دیمەشق. دکتۆر زازاش تازە خوێندنی تەواوکردبوو،بڕوانامەی دکتۆرای لەزانستی کۆمەڵناسیدا وەرگرتبوو لەزانکۆی لۆزان لەسویسرا، و گەڕابۆوە بۆ سوریا. ئەودەمە پەیوەندییەکانی نێوانمان هێند پتەوبوو کە زۆربەی کاتمان بەیەکەوە بەسەرئەبرد و پێکەوە نانمان ئەخوارد لەچێشتخانەی (البرج الفضي)کە کەوتبووە شەقامی فیردەوس لەقاتی دووەمی باڵەخانەیەك لەدەروازەی خۆرهەلاتی شەقامەکە، کەئێستا هیچ شوێنەوارێکی نەماوە، یا لەچێشتخانەی (الريس)کە کەوتبووە باکووری خۆرهەلاتی تەلاری پارێزگەی دیمەشق و تا ئێستاش هەرماوە. زۆر ئاسایی بوو کە من وەك مامۆستا و پەروەردەکارێك سەیری بکەم، چونکە هەر لەمناڵییەوە پێی سەرسام بووم، ئەو کاتانەی سەردانی گوندی قەرمانییەی ئەکرد و خۆی و چەند کەسێکی تر وانەی کوردییان پێ ئەوتین، منیش گوێم لەئامۆژگاریی و ڕاوبۆچوونە سەنگینەکانی ئەگرت سەبارەت بەبابەتە سیاسی،نەتەوەیی وبیریارییەکان، ئەویش ڕێنمایی ئەکردین لەبوارە جیاجیاکاندا. پەیوەندیی باشیشی هەبوو لەگەڵ کوردە نیشتمانپەروەرەکانی دیمەشق وەك ڕەوشەن بەدرخان،عوسمان سەبری، قەدری جان و ئەوانیتر. هەروەك پەیوەندیشی باش بوو لەگەڵ هەموو کوردانی نیشتمانپەروەر لەسوریا بەجیاوازیی بیروڕای سیاسییانەوە.

کاتێك ساڵی ١٩٥٦من و عوسمان سەبری و هەمزە نوێران کەوتینە پێکهێنانی ڕێکخراوێکی سیاسیی بەناوی (پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا)، نورەدین زازا پشتی گرتین

و هانیداین بۆ بەردەوامبوون لەکارەکە، پاشان هاوکاریی کردین بۆ دانانی بەرنامەی سیاسیی پارتەکە، ئەوەشی دووپاتکردەوە کەبەرنامەکە بابەتییانە بێت و دووربێت لەتوندڕەویی و دروشمی ناواقیعی. هێندەشی نەبرد لەساڵی ۱۹۵۸دا هاتە ناو پارتەکەوە و لەئەنجامدا بەکۆی دەنگ بەسەرۆکی پارتەکە هەڵبژێراو بەلێهاتوویی و تواناوە سەرکردایەتیی پارتی کرد.

لەئەنجامی ئەو پەیوەندییە گەرموگوڕەی لەگەڵیدا هەمبوو، پێش هاتنی بۆ ناو پارتی و کاتی سەرکردایەتی لەکۆمیتەی ناوەندیی پارتیدا، من زۆر لەنزیکەوە دکتۆر نورەدینم ئەناسی.

نورەدین زازا، رووناکبیرێکی زۆر گەورەبوو، نەك تەنیا لەبەرئەوەی دکتۆرای هەبوو لەزانستی کۆمەڵایەتیدا، بەڵکو چونکە شارەزایەکی قووڵ بوو لەهەموو بوارەکانی رووناکبیریشدا.

نورەدین زازا، لەمامەڵەکردن لەگەڵ خەڵکدا راستگۆبوو، جا ئەو خەڵکە هەرکەسێك بوایە. وەفاداربوو لەگەڵ هاوخەبات و هاوڕێکانی و فێڵ وغەدری نەئەزانی،گەلی کوردی لەناخەوە خۆشئەویست و شانازیی بەکوردبوونی خۆیەوەئەکرد، بەڵام هەرگیز هەستی رق و دوژمنایەتی لەبەرامبەرکەسدا نەبوو، بڕوای هەبوو بەخەباتی هاوبەش لەنێوان گەلی کورد و ئەو گەلانەی لەگەڵیان ئەژی لەپێناو ئازادیی و دیموکراسیدا.

دکتۆر نورەدین لەرەفتاردا دیموکراسی بوو، سیاسییەکی بەرچاو روون بوو، لەسەر بنەمای زانستیی و بابەتیانە بارودۆخی سوریا و ناوچەکە و جیهانی شیئەکردەوە، رۆژێك لەرۆژان تووشی هەڵچوون و هەستی شۆڤینییانە نەبوو لەوەرگرتنی هەڵوێستی سیاسیدا، هەر ئەمەش لەکەسانی تری جیائەکردەوە لەسەنگینی و واقیعی بووندا.

لەکاتێکدا پێشەکی بۆ کتێبەکەی دکتۆر نورەدین زازا ئەنووسم، بەداخەوە ئەڵێم ئێمە نەمانزانی مامەڵە لەگەڵ ئەوکەسایەتییە دیارەبکەین و سوود لەوتوانا بیرییە گەورەیەی

نورەدین زازا وەرگرین، بەڵکو خراپەمان لەگەڵ کرد و بەئەنقەست و بەبڕوبیانووی جۆراوجۆرەوە هەوڵی شکاندنی کەسایەتی ئەوماندا. حاشا لەوەش ناکەم کە نورەدین وەك هەرمرۆڤێکی تر لەهەندێك بابەت و رەفتاردا هەڵەی کرد، بەڵام ئەمە بیانوو نییە بۆ ئەوهەڵسوکەوتە ناقۆڵا و دزێوەی لەلایەن هەندێك هاوڕێی پارتییەوە بەرامبەری کرا.

لەکۆتایی ئەم پێشەکییەدا سوپاسی برای ئەندازیار دەروێش غالب وەرگێڕی ئەم کتێبە ئەکەم، کەمنی هەڵبژارد بۆ پێشکەشکردنی کتێبەکە، بەوەش زیاتر شادمانم کاتێك لەبارەی نورەدین زازاوە ئەنووسم، یادگارییە شیرینەکانم لەگەڵ ئەو پیاوەدا دێتەوە یاد کەرێز و پێزانینێکی زۆرم بۆی هەیە. ئەویش هەرچەندە لەلایەن هاوزمانەکانییەوە رێزی شایانی خۆی لێنەگیرا، بەڵام یەکێکە لەوسومبولانەی چاوی لێئەکرێت لەکاروانی خەباتی نیشتمانیی گەلی کورددا.

حەمید حاجی دەروێش

وێنەکان

نورەدین زازا- ناوەڕاست، عیفەت - لای چەپ

مادن- ١٩٢٣

کوردانی دیمەشق- ١٩٢٩. نورەدین زازا، دانیشتووی یەکەمی لای چەپ

حەڵەب - ١٩٣٢

نورەدین زازا، سوریا — ١٩٣٢

نورەدین زازا

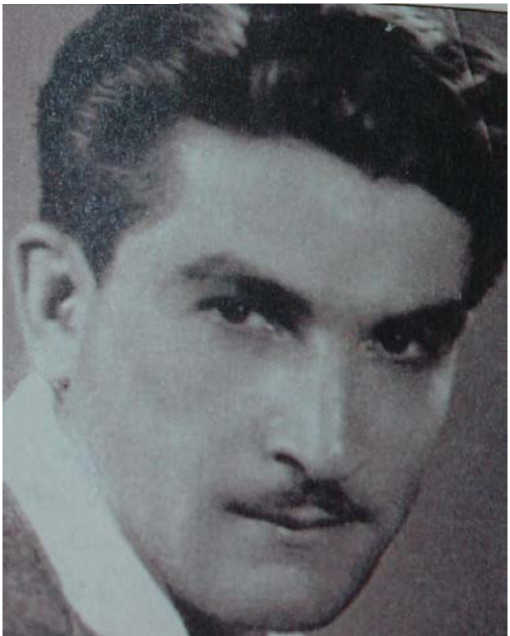

دیمەشق- ١٩٤٢

بەیروت ١٩٤٦

د.نافیز، وەستاوی لای چەپ

لۆزان، سویسرا - ١٩٤٨

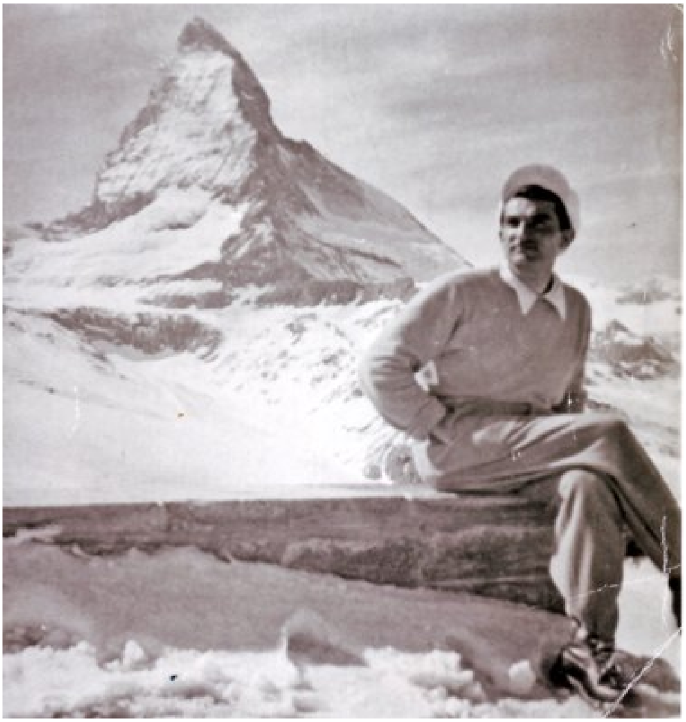

سەروین، سویسرا- ١٩٤٨

ڤالێ، سویسرا- ١٩٧١

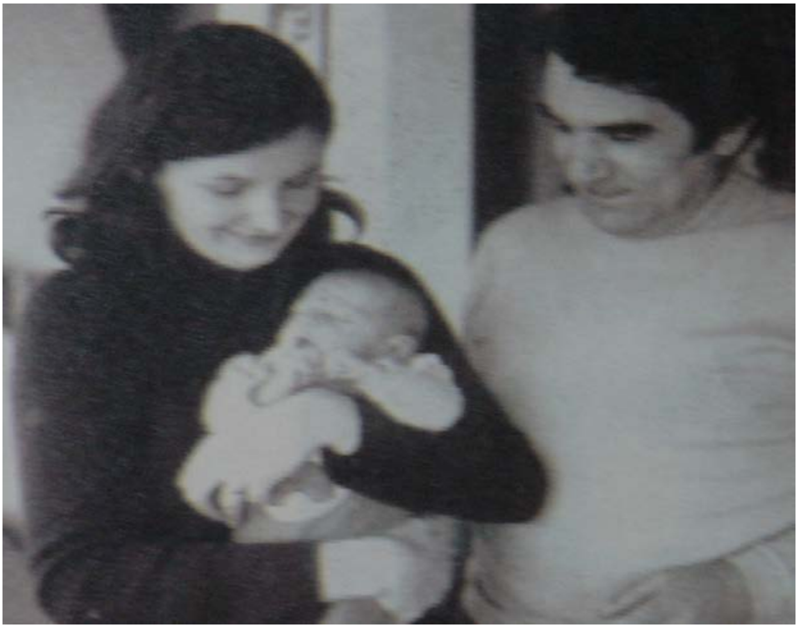

نورەدین زازا، گیلبیرتی هاوسەری و شەنگۆی کوڕیان-سویسرا — ١٩٧٣

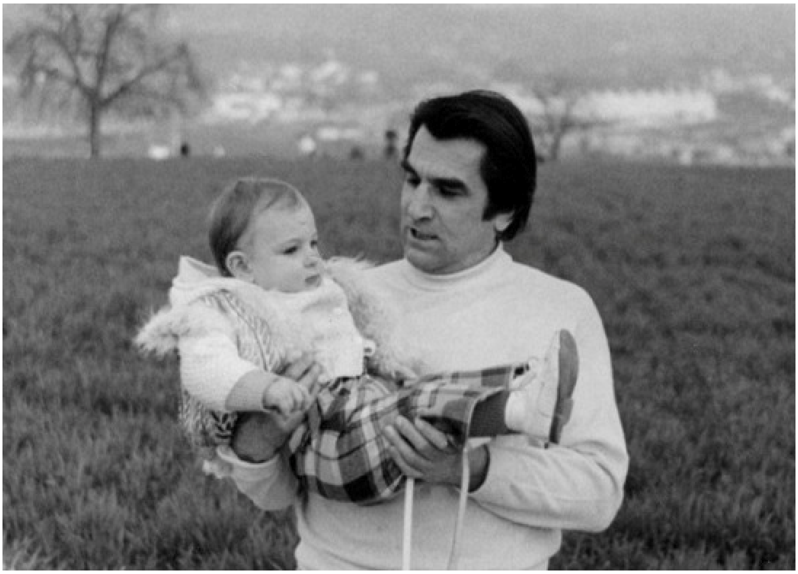

زازا و شەنگۆ- ١٩٧٤

گیلبیرت و زازا، سویسرا- ١٩٧٤

ڤۆد، سويسرا — ١٩٧٤

زازا و شەنگۆ — ١٩٧٥

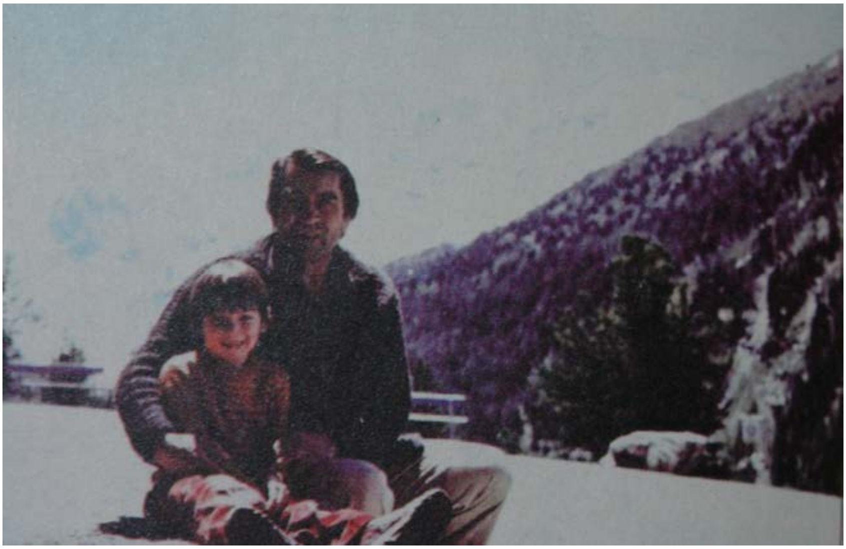

کریزۆن، سویسرا — ۱۹۷۹

گیلبیرت ڤاڤر، هاوسەری نورەدین زازا- قەڵادزێ ۱۹۹۲

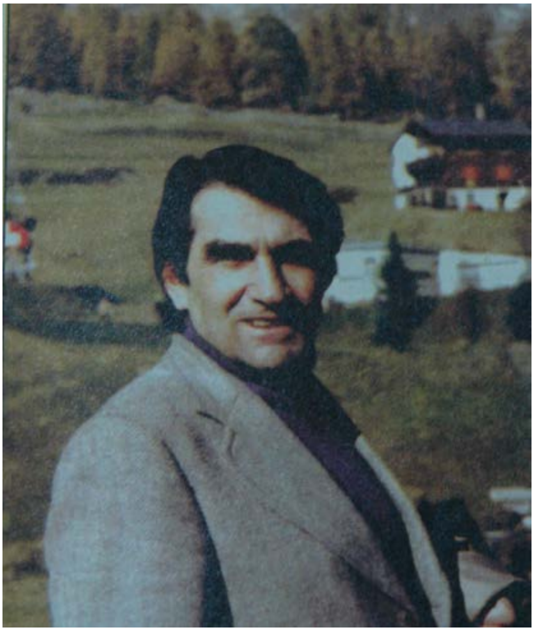

نورەدین زازا، ڤالیٚ، سویسرا – ١٩٧٩

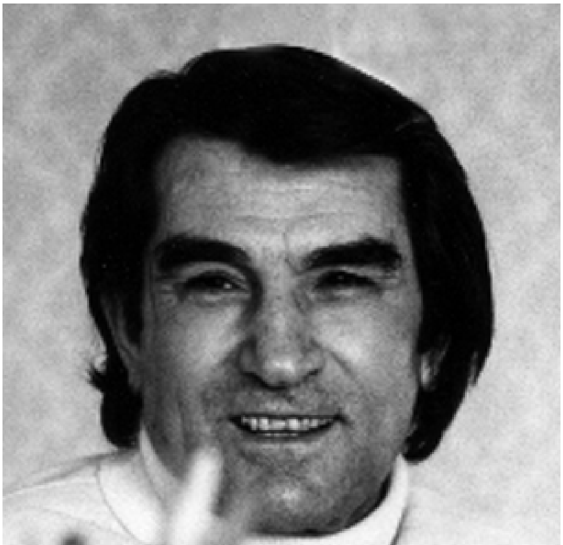

بەرگی چاپی فەرەنسی کتێبەکە

Noureddine Zaza

My Life as a Kurdish

Translated by
Basit Hama Gharib